PHILONIS JUDAEI

OPERA OMNIA.

TEXTUS EDITUS

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM.

[cura C. E. Richter]

VOL. V.

CONTINENS LIBB. DE MERCEDE MERETRICIS, LIBB. I-III. DE SPECIALIBUS LEGIBUS, DE SEPTENARIO, DE FESTO COPHINI, DE PARENTIBUS COLENDIS, DE IUDICE, DE CONCUPISCENTIA, DE IUSTITIA, DE CREATIONE PRINCIPUM, DE FORTITUDINE, DE CARITATE, DE POENITENTIA, DE PRAEMIIS ET POENIS, DE EXECRATIONE, DE NOBILITATE, QUOD OMNIS PROBUS LIBER, DE VITA CONTEMPLATIVA.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS II.

PHILONIS JUDAEI

OPERUM OMNIUM

TOM. V.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΙΣΘΩΜΑ ΠΟΡΝΗΣ
ΕΙΣ ΤΟ
ἹΕΡΟΝ ΜΗ ΠΡΟΣΔΕΧΕΣΘΑΙ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE MERCEDE MERETRICIS
NON
ACCIPIENDA IN SACRARIUM.

Lex iubet mercedem meretricum pro sacrificio non esse recipiendam; quanto minus igitur deus sacris eorum laetabitur, quorum animi sunt impuri? (1.) Quamobrem sibi quisque videat, ne voluptatem quamvis blandissima verba facientem sequatur (2.); sed soli virtuti per omnem vitam adhaereat, quae dona praestantissima gaudiaque aeterna sui amantibus largitur (3. 4.).

---

§. 1. Πάνυ καλῶς ἐν ταῖς ἱεραῖς τοῦ νόμου στήλαις καὶ ἐκεῖνο ἀναγέγραπται, "μίσθωμα πόρνης εἰς τὸ ἱερὸν μὴ προςδέχεσθαι," *) πεπρακυίας τὴν ἰδίαν ὥραν, ἑλομένης ἕνεκα λημμάτων αἰσχρῶν ἐπονείδιστον βίον. Εἰ δὲ τὰ παρὰ γυναικὸς ἡταιρηκυίας δῶρα ἀνίερα, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ παρὰ ψυχῆς πε-
265 πορνευμένης, ἣ παρέῤῥιψεν ἑαυτὴν ἐπ' αἰσχύνῃ
M. καὶ ὕβρεσι ταῖς ἐσχάταις, οἰνοφλυγίαις, ὀψοφαγίαις, 861
φιλαργυρίαις, φιλοδοξίαις, φιληδονίαις, ἄλλαις μυ- P.
ρίαις παθῶν τε αὖ καὶ νοσημάτων καὶ κακιῶν ἰδέαις; Ὧν τὰ μιάσματα ἐκεῖνα τίς ἂν ἐκνίψαι χρόνος, ἔγωγε οὐκ οἶδα. Τῶν μὲν γὰρ ἑταιρῶν τὴν ἐργα-

*) Deut. 23, 18.

σίαν κατέλυσε πολλάκις γῆρας, ἐπειδήπερ ἐξώροις γενομέναις οὐδεὶς ἔτι πρόςεισιν, ἀπομαρανθείσης ὥςπερ τινῶν ἀνθῶν τῆς ἀκμῆς. Ψυχῆς δὲ πορνείαν ἀκολασίᾳ συντρόφῳ καὶ συνήθει πεπαιδοτριβημένης τίς ἂν αἰὼν μεταβάλλοι πρὸς εὐκοσμίαν; Αἰὼν μὲν οὔ, θεὸς δὲ μόνος, ᾧ δυνατὰ τὰ παρ' ἡμῖν ἀδύνατα. Δεῖ δὴ τὸν μέλλοντα θύειν σκέπτεσθαι μὴ εἰ τὸ ἱερεῖον ἄμωμον, ἀλλ' εἰ ἡ διάνοια ὁλόκληρος αὐτῷ καὶ παντελὴς καθέστηκε. Διερευνάτω μέντοι καὶ τὰς αἰτίας, ὧν ἕνεκα ἀνάγειν ἀξιοῖ θυσίας. Ἤτοι γὰρ εὐχαριστῶν ἐπὶ προϋπηργμέναις εὐεργεσίαις, ἢ βεβαιότητα παρόντων, ἢ μελλόντων ἀγαθῶν κτῆσιν αἰτούμενος, ἢ κακῶν παρόντων, ἢ προςδοκωμένων ἀποτροπὴν, ἐφ' οἷς ἅπασιν ὑγείαν καὶ σωτηρίαν ἐκπορίζειν ὀφείλει τῷ λογισμῷ. Εἴτε γὰρ ἐπὶ προϋπηργμένοις εὐχαριστεῖ, μὴ ἀχαριστησάτω φαῦλος γενόμενος· σπουδαίῳ γὰρ ἐδόθησαν αἱ χάριτες. Εἴτε βεβαιούμενος τὰ παρόντα ἀγαθὰ καὶ χρηστὰ περὶ τῶν μελλόντων προςδοκᾷν, ἄξιον αὑτὸν παρεχέτω τῶν εὐπραγιῶν, ἀστεῖος ὤν. Εἴτε κακῶν φυγὴν αἰτούμενος μὴ δράτω κολάσεων ἐπάξια καὶ τιμωριῶν.

§. 2. Δύο γὰρ ἡμῶν ἑκάστῳ συνοικοῦσι γυναῖκες ἐχθραὶ καὶ δυςμενεῖς ἀλλήλαις, τῶν ζηλοτυπίας τὸν ψυχικὸν οἶκον ἀναπιμπλᾶσαι φιλονεικιῶν. Τούτων τὴν μὲν ἑτέραν ἀγαπῶμεν, χειροήθη καὶ τιθασσὸν καὶ φιλτάτην καὶ οἰκειοτάτην αὑτοῖς νομίζοντες· καλεῖται δὲ ἡδονή. Τὴν δὲ ἑτέραν ἐχθραίνομεν, ἀτίθασσον, ἀνήμερον, ἐξηγριωμένην, πολεμιωτάτην ἡγούμενοι· ὄνομα δὲ καὶ ταύτης ἐστὶν ἀρετή. Ἡ μὲν οὖν προςέρχεται πόρνης καὶ χαμαιτύπης τρόπον τετρυμμένη, κεκλασμένῳ τῷ βαδίσματι, ὑπὸ τρυφῆς τῆς ἄγαν καὶ χλιδῆς σαλεύουσα τὼ ὀφθαλμώ, οἷς τὰς τῶν νέων ἀγκιστρεύεται ψυχὰς, θάρσος μετὰ ἀναισχυντίας ἐμβλέπουσα, τὸν αὐχένα ἐπαίρουσα, πλέον τῆς φύσεως ἑαυτὴν ἐνορθιάζουσα, σεσαρυῖα καὶ κιχλίζουσα, περιέργῳ ποικιλίᾳ τὰς τῆς

κεφαλῆς τρίχας ἀναπεπλεγμένη, ὑπογεγραμμένη τὴν
ὄψιν, ἐγκεκαλυμμένη τὰς ὀφρῦς, θερμολουσίαις ἐ-
266 παλλήλοις χρωμένη, ἔρευθος εἰργασμένη, πολυτελεῖς
M. ἐσθῆτας ἐπηνθισμένας ἄκρως ἀμπεχομένη, περιβρα-
χιόνια καὶ περιαυχένια καὶ ὅσα ἄλλα χρυσοῦ καὶ λίθων
πολυτελῶν δημιουργηθέντα κόσμος ἐστὶ γυναικεῖος, 862
περικαθειμένη, μύρων εὐωδεστάτων ἀποπνέουσα, τὴν P.
ἀγορὰν οἰκίαν νομίζουσα, τριοδῖτις σεβὰς, χήτει γνη-
σίου κάλλους τὸ νόθον μεταδιώκουσα. Συνομαρτοῦσι δ' αὐτῇ τῶν συνηθεστάτων πανουργία, προπέτεια, κολακεία, φενακισμὸς, ἀπάτη, ψευδολογία, ψευδοδοξία, ἀσέβεια, ἀδικία, ἀκολασία, ὧν ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμὼν χοροστατοῦσα φησὶ πρὸς τὸν νοῦν τάδε, "Εἰσὶν, ὦ οὗτος, θησαυροὶ πάντων ἀγαθῶν ὅσα ἀνθρώπεια παρ' ἐμοὶ — τὰ γὰρ θεῖα ἐν οὐρανῷ — ὧν ἐκτὸς οὐδὲν εὑρήσεις. Τούτους, ἢν ἐθέλῃς μοι συνοικεῖν, τοὺς θησαυροὺς ἀναπετάσασα χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἐνόντων ἀφθονωτάτην εἰςαεὶ παρέξω. Βούλομαι δέ σοι προειπεῖν τὸ πλῆθος τῶν ταμιευομένων ἀγαθῶν, ἵνα καὶ ἂν συναινῇς, ἑκὼν ἀσμενίζῃς, καὶ ἂν ἀποστρέφῃ, μὴ ἀγνοῶν ἀρνῇ. Ἄνεσίς ἐστι παρ' ἐμοὶ καὶ ἄδεια καὶ ἐκεχειρία καὶ πόνων ἀμελετησία καὶ χρωμάτων ποικιλία καὶ κλάσεις ἐμμελέσταται φωνῆς, σιτία τε πολυτελῆ καὶ ποτὰ, ὀσμῶν ἡδίστων παμπληθεῖς διαφοραὶ, συνεχεῖς ἔρωτες, ἀπαιδαγώγητοι παιδιαὶ, μίξεις ἀνεξέταστοι, ἀνουθέτητοι λόγοι, ἔργα ἀνυπεύθυνα, ἄφροντις βίος, μαλακώτατος ὕπνος, κόρος ἀπλήρωτος. Ἐὰν οὖν ἐθελήσῃς σὺν ἐμοὶ ποιεῖσθαι τὰς διατριβὰς, ἐκ πάντων ὧν εὐτρέπισά σοι τὰ ἁρμόζοντα δωρήσομαι, συνεπισκοποῦσα τί ἂν φαγὼν ἢ τί πιὼν γανωθείης, ἢ τί τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν ἢ τοῖς ὠσὶν ἀκούσας, ἢ μυκτῆρσιν ὀσφραινόμενος ἡσθείης. Ἐλλείψει δὲ οὐδὲν ὧν ἂν ἐπιθυμήσῃς. Πλείω γὰρ τῶν ἀναλισκομένων εὑρήσεις τὰ γεννώμενα. Φυτὰ γάρ ἐστιν ἐν τοῖς λεχθεῖσι θησαυροῖς ἀειθαλῆ, βλαστάνοντα καὶ τίκτοντα καρποὺς ἐπαλλήλους, ὡς

τὴν τῶν ὡραίων καὶ νέων ἀκμὴν ἐπιτρέχειν καὶ κα-
ταλαμβάνειν τοὺς ἤδη πεπανθέντας. Πόλεμος δὲ οὐ-
δὲ εἷς ἐμφύλιος ἢ ξενικὸς τὰ φυτὰ ταῦτα πώποτε
ἔτεμεν, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ τὸ πρῶτον αὐτὰ γῆ παρέλαβεν,
ὥσπερ ἀγαθὴ τροφὸς τιθηνεῖται, ῥίζας μὲν οἱονεὶ
θεμελίους εἰς τὸ κάτω βαλλομένη κραταιοτάτας. Τὸ
δὲ ὑπὲρ γῆς ἔρνος οὐρανόμηκες ἀνατείνασα, κλάδους
δὲ ἐκφύσασα τῶν ἐν ζώοις χειρῶν καὶ ποδῶν ἀναλο-
γοῦντας μιμήματα, πέταλα δὲ, οἷον κόμας, σκέπην ἐν
ταὐτῷ καὶ κόσμον ἐπανθῆσαι παρεσκεύασά σοι, καρ-
ποὺς δ᾽ ἐπὶ τούτοις, ὧν ἕνεκα καὶ ἐκεῖνα."

167 §. 3. Τούτων ἀκούσασα ἡ ἑτέρα — καὶ γὰρ ἐν
M. ἀποκρύφῳ μὲν, ἐν ἐπηκόῳ δὲ εἱστήκει — δείσασα
μήποτε λαθὼν ὁ νοῦς αἰχμάλωτος ἀνδραποδισθεὶς
ἀπαχθῇ τοσαύταις δωρεαῖς καὶ ὑποσχέσεσιν, ἔτι καὶ
πρὸς τὴν ὄψιν ἐνδιδοὺς εὖ καὶ ποικίλως ἐπὶ ἀπάτῃ
τεχνιτευμένῃ — διὰ γὰρ τῶν περιάπτων καὶ μαγ- 86
γανειῶν ἔνυττεν, ἐκήλει, γαργαλισμὸν ἐνειργάζετο — P
παρελθοῦσα ἐξαίφνης ἐπιφαίνεται, ἐλευθέρας καὶ ἀ-
στῆς προσφερομένη πάντα, σταθερὸν βάδισμα, ἠρε-
μαιοτάτην ὄψιν, χρῶμα καὶ τὸ αἰδοῦς καὶ τὸ σώματος
ἀκιβδήλευτον, ἀψευδὲς ἦθος, ἀνόθευτον βίον, ἀποί-
κιλον γνώμην, λόγον οὐ φένακα, διανοίας ὑγιοῦς ἀλη-
θέστατον μίμημα, σχέσιν ἄπλαστον, οὐ σεσοβημένην
κίνησιν, μετρίαν ἐσθῆτα, τὸν χρυσοῦ τιμιώτερον
φρονήσεως καὶ ἀρετῆς κόσμον. Συνείποντο δ᾽ αὐτῇ
εὐσέβεια, ὁσιότης, ἀλήθεια, θέμις, ἁγιστεία καὶ εὐ-
ορκία, δικαιοσύνη, ἰσότης, εὐσυνθεσία, κοινωνία, ἐχε-
μυθία, σωφροσύνη, κοσμιότης, ἐγκράτεια, πρᾳότης,
ὀλιγόδεια, εὐκολία, αἰδὼς, ἀπραγμοσύνη, ἀνδρία, γεν-
ναιότης, εὐβουλία, προμήθεια, φρόνησις, προσοχὴ,
διόρθωσις, εὐθυμία, χρηστότης, ἡμερότης, ἠπιότης,
φιλανθρωπία, μεγαλοφροσύνη, μακαριότης, ἀγαθότης.
Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα λέγοντα τὰ τῶν κατ᾽ εἶδος ἀ-
ρετῶν ὀνόματα. Αὗται παρ᾽ ἑκάτερα στᾶσαι μέσην
αὐτὴν ἐδορυφόρουν.

§. 4. Ἡ δὲ σχῆμα τὸ σύνηθες ἑαυτῇ λαβοῦσα,
λόγων ἤρξατο τοιῶνδε, "Τὴν τερατουργὸν καὶ μάχλον
καὶ μυθολόγον εἶδον ἡδονὴν τραγικώτερον ἐνεσκευα-
σμένην καὶ λιπαρῶς θαμινά σοι προσομιλοῦσαν, ὥστ'
— εἰμὶ γὰρ μισοπόνηρος φύσει — δείσασα μὴ λάθῃς
ἀπατηθεὶς καὶ συναινέσας κακοῖς μεγίστοις ὡς ὑπερ-
βάλλουσιν ἀγαθοῖς, ἠξίωσα τὰ προσόντα τῇ γυναικὶ
μετὰ πάσης ἀληθείας προειπεῖν, ἵνα μηδὲν ἀγνοίᾳ
τῶν συμφερόντων ἀπωσάμενος, ἀβούλητον ἐμπορεύσῃ
κακοπραγίαν. Τὴν μὲν οὖν σκευήν, ᾗ κέχρηται, πᾶ-
σαν ἀλλοτρίαν ἴσθι. Τῶν γὰρ εἰς γνήσιον κάλλος
οὐδὲν οἰκεῖον ἐξ αὐτῆς ἐπιφέρεται. Περιῆπται δὲ δί-
κτυα καὶ πάγας ἐπὶ τῇ σῇ θήρᾳ, νόθην καὶ κίβδη-
λον εὐμορφίαν ἃ προειδόμενος, ἢν εὖ φρονῇς, ἀτελῆ
τὴν ἄγραν αὐτῇ παρασκευάσεις. Ὀφθαλμοὺς μὲν γὰρ
φανεῖσα ἡδύνει, ὦτα δὲ φθεγξαμένη λιγαίνει, ψυχὴν
δὲ τὸ πλείστου ἄξιον κτῆμα καὶ διὰ τούτων καὶ τῶν
ἄλλων ἁπάντων μερῶν πέφυκε λυμαίνεσθαι· τῶν δὲ
264 περὶ αὐτήν, ἃ μὲν ἔμελλεν ἀκούσαντί σοι προσηνῆ
M γενήσεσθαι, διεξῆλθε, τὰ δ' ἄλλα ὅσα μὴ ῥᾳστώνην
εἶχεν ἀμύθητα ὄντα, ἐθελοκακοῦσα ἐπεκρύψατο, οἷς
οὐκ ἄν τινα συναινέσειν εὐχερῶς προσεδόκησεν. Ἐγὼ
δὲ καὶ ταῦτα ἀπαμφιάσασα ἀναδείξω καὶ οὐ μιμή-
σομαι τρόπους ἡδονῆς, ὡς ὅσα μέν ἐστιν ἐπαγωγὰ
ἐν ἐμοὶ μόνα ἐπιδείξασθαι, τὰ δ' ἔχοντα δυσκολίαν
συσκιάσαι καὶ περιστεῖλαι, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, τὰ μὲν
τέρψιν ἐξ ἑαυτῶν καὶ χαρὰν ἐνδιδόντα ἡσυχάσω, 864
εἰδυῖα ὅτι φωνὴν ῥήξει τὴν δι' ἔργων, τὰ δ' ἐπαχθῆ P.
καὶ δυσυπομόνητα κυρίως ἑρμηνεύσω, τοῖς ὀνόμασι
γυμνοῖς ἐν μέσῳ τιθεῖσα αὐτά, ὡς ἔκδηλον τὴν ἑκά-
στου φύσιν καὶ τοῖς ἀμυδρῶς ὁρῶσι προφαίνεσθαι.
Τῶν γὰρ ἡδονῆς μεγίστων ἀγαθῶν τὰ παρ' ἐμοὶ μέ-
γιστα δοκοῦντ' εἶναι κακὰ καλλίω καὶ τιμιώτερα τοῖς
χρωμένοις ἐξελεγχθήσεται. Πρὶν δὲ περὶ τῶν ἰδίων
ἄρξασθαι, ὅσα ἂν ἐνδέχηται τῶν ὑπ' ἐκείνης ἡσυχα-
σθέντων ὑπομνήσω. Εἰποῦσα γὰρ περὶ ὧν ἐθησαυ-

ρίσατο, χρωμάτων, φωνῶν, χυλῶν, ἀτμῶν, ποιοτήτων, δυνάμεων τῶν κατὰ ἁφὴν καὶ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ τῷ τῆς ἀκροάσεως ἐφηδύνασα προσαγωγῷ, τὰς ἄλλας νόσους καὶ κῆρας ἑαυτῆς οὐκ ἐμήνυσεν, αἷς ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνα αἱρούμενος χρήσῃ, ἵνα αὔρᾳ τινὸς ὠφελείας ἐπαρθεὶς ἐντὸς ἀρκύων ληφθῇς. Ἴσθι οὖν, ὦ οὗτος, ὅτι γενόμενος φιλήδονος πάντ' ἔσῃ ταῦτα· πανοῦργος, θρασὺς, ἀνάρμοστος, ἄμικτος, δύσχρηστος, ἔκθεσμος, ἀργαλέος, ἀκρόχολος, ἀνεπίσχετος, φορτικὸς, ἀνουθέτητος, εὐχερὴς, κακότεχνος, ἀδιάγωγος, ἄδικος, ἄνισος, ἀκοινώνητος, ἀσύμβατος, ἄσπονδος, πλεονέκτης, κακονομώτατος, ἄφιλος, ἄοικος, ἄπολις, στασιώδης, ἄπιστος, ἄτακτος, ἀσεβὴς, ἀνίερος, ἀνίδρυτος, ἄστατος, ἀνοργίαστος, βέβηλος, ἐναγὴς, βωμολόχος, ἀλάστωρ, παλαμναῖος, ἀνελεύθερος, ἀπότομος, θηριώδης, ἀνδραποδώδης, δειλὸς, ἀκόλαστος, ἄκοσμος, αἰσχρουργὸς, αἰσχροπαθὴς, ἀχρώματος, ἄμετρος, ἄπληστος, ἀλαζὼν, δοκησίσοφος, αὐθάδης, βάναυσος, βάσκανος, φιλεγκλήμων, δύσερις, διάβολος, χαῦνος, ἀπατεὼν, ἀγύρτης, εἰκαῖος, ἀμαθὴς, ἀναίσθητος, ἀσύμφωνος, ἄπιστος, ἀπειθὴς, ἀφηνιαστὴς, γόης, εἴρων, κέρκωψ, δυσυπονόητος, δυσώνυμος, δυσεύρετος, δύσφευκτος, ἐξώλης, κακόνους, ἀσύμμετρος, ἀκαιρολόγος, μακρήγορος, ἀδολέσχης, ἀερόμυθος, κόλαξ, νωθὴς, βαρυπενθὴς, δυσάλγητος, ψοφοδεὴς, ὑπερθετικὸς, ἀπερίσκεπτος, ἀπροόρατος, ἀπρονόητος,
269 ὀλίγωρος, ἀπαράσκευος, ἀπειρόκαλος, πλημμελὴς,
M. σφαλλόμενος, διαπίπτων, ἀδιοίκητος, ἀπροστασίαστος, λίχνος, ἀγόμενος, διαῤῥέων, ἀνευένδοτος, δολιώτατος, διχόνους, δίγλωσσος, ἐπίβουλος, ἐνεδρευτικὸς, ῥᾳδιουργὸς, ἀδιόρθωτος, ἐνδεὴς ἀεὶ, ἀβέβαιος, ἀλήτης, ἑπόμενος, φορᾷ χρώμενος, εὐεπιχείρητος, ἐπιμανὴς, ἀψίκορος, φιλόζωος, δοξοκόπος, βαρύμηνις, βαρύσπλαγχνος, βαρύθυμος, μελλητὴς, ὕποπτος, δυσίατος, καχυπόνους, δύσελπις, ἀρίδακρυς, ἐπιχαιρέκα- 865
κος, λελυττηκὼς, παρακεκομμένος, ἀδιατύπωτος, κα- P.

κομήχανος, αἰσχροκερδὴς, φίλαυτος, ἐθελόδουλος, ἐθέλεχθρος, δημοκόπος, κακοικονόμος, σκληραίχην, θηλυδρίας, ἐξίτηλος, ἐκκεχυμένος, σκωπτικὸς, τρωτικὸς, ἠλίθιος, βαρυδαιμονίας ἐμπεφορημένος ἀκράτου. Τοιοῦτα τῆς περικαλλοῦς καὶ περιμαχήτου μεγάλα μυστήρια ἡδονῆς ἐστὶν, ἅπερ ἑκοῦσα ἀπεκρύψατο δέει τοῦ μὴ γνόντα σε ἀποστραφῆναι τὴν εἰς τὸ αὐτὸ σύνοδον αὐτῆς. Τῶν δὲ παρ' ἐμοὶ θησαυριζομένων ἀγαθῶν τὸ πλῆθος ἢ μέγεθος τίς ἂν ἀξίως εἰπεῖν δυνηθείη;"

ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ

ΕΙΔΕΙ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΓΕΝΗ
ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΩΝ, ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ, ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ, ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ, ΤΟ ΠΕΡΙ ΕΥΟΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ἹΕΡΑΣ ἙΒΔΟΜΗΣ ΚΑΙ ΓΟΝΕΩΝ ΤΙΜΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI

DE

SPECIALIBUS LEGIBUS

QUAE

REFERUNTUR AD TRIA DECALOGI CAPITA,
VIDELICET TERTIUM, QUARTUM QUINTUMQUE, DE IUREIURANDO RELIGIONEQUE, DE SACRO SABBATO, DE HONORE HABENDO PARENTIBUS.

Viro bono fides habetur, etiam non iuranti; quod si iusiurandum est interponendum, id fiat per parentum memoriam, non per deum (1.); impium enim in minutissimis deum testem vocare (2.). Sobrius accedas ad iurandum, ne falsa testimonio dei approbare studeas (3.). Idem cadit in eos, qui temere vota suscipiunt (4.), divitiasque quaerunt, ut luxui se dedant (5.). Mulieribus iurare non licet, quippe quarum res mariti

curent vel parentes (6.). His allegorice innuitur rectam rationem mariti more in animos bonas cogitationes seminare (7.). Eorum, qui se ipsi devoverunt, pretia varia e lege constituta sunt (8.), item animalium et domuum, si quis ea deo voverit (9.).

---

§. 1. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ δύο κεφάλαια ἠκρίβωται τῶν δέκα, τό τε περὶ τοῦ μὴ νομίζειν θεοὺς αὐτοκρατεῖς ἑτέρους καὶ τὸ περὶ τοῦ μηδὲν θεοπλαστεῖν χειρόκμητον. Εἴρηται δὲ καὶ τὰ ἑκατέρῳ τῶν κατὰ μέρος διατεταγμένων ἁρμόττοντα νόμιμα. Νυνὶ δὲ περὶ τῶν τριῶν τῶν κατὰ τὸ στοιχεῖον ἑξῆς διαλεξόμεθα, πάλιν ἐφαρμόττοντες τὰ προσήκοντα τῶν ἐν εἴδει. Πρῶτον δέ ἐστι τῶν τριῶν, τὸ μὴ θεοῦ ὄνομα λαμβάνειν ἐπὶ ματαίῳ. Ὁ γὰρ τοῦ σπουδαίου, φησὶ, λόγος, ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος, ἐρηρεισμένος ἀληθείᾳ. Καὶ ἂν εἰ ὀμνύναι μέντοι βιάζοιντο αἱ χρεῖαι, πατρὸς ἢ μητρὸς, ζώντων μὲν ὑγίειαν καὶ εὐ-
271 γηρίαν, τετελευτηκότων δὲ τὴν μνήμην ὅρκον ποι-
M. ητέον. Ἀπεικονίσματα γὰρ οὗτοί γε καὶ μιμήματα θείας δυνάμεώς εἰσι, τοὺς μὴ ὄντας εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντες. Ἀναγέγραπταί τις ἐν τοῖς νόμοις τῶν ἀρχηγετῶν καὶ ἐπὶ σοφίᾳ μάλιστα θαυμασθέντων, „Ὀμνὺς κατὰ τοῦ φόβου τοῦ πατρὸς," *) ὑπὲρ ὠφελείας οἶμαι τῶν ἔπειτα, καὶ διδαχῆς ἀναγκαίας, ἵνα τοὺς γονεῖς ὃν χρὴ τρόπον τιμῶσι, στέργοντες ὡς εὐεργέτας καὶ εὐλαβούμενοι ὡς ὑπὸ φύσεως κα- 770
τασταθέντας ἄρχοντας, καὶ μὴ ῥᾳδίως ἐπιχειρῶσιν P.
ὀνομάζειν θεόν. Ἄξιον ἐπαινεῖν καὶ τοὺς ὁπότε βιασθεῖεν ὀμνύναι τῷ μέλλειν καὶ βραδύνειν καὶ ἀπο-

---

*) Gen. 31, 53.

κνεῖν ἐμποιοῦντας δέος οὐ μόνον τοῖς ὀρῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς προκαλουμένοις εἰς τὸν ὅρκον. Εἰώθασι γὰρ ἀναφθεγξάμενοι τοσοῦτον μόνον νὴ τὸν, ἢ μὰ τὸν, μηδὲν προςλαμβάνοντες, ἐμφάσει τῆς ἀποκοπῆς, τρανοῦν ὅρκον οὐ γενόμενον. Ἀλλὰ καὶ προςλαβέτω τις, εἰ βούλοιτο, μὴ μὲν τὸ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον εὐθὺς αἴτιον, ἀλλὰ γῆν, ἥλιον, ἀστέρας, οὐρανὸν, τὸν σύμπαντα κόσμον. Ἀξιολογώτατα γὰρ ταῦτά γε καὶ πρεσβύτερα τῆς ἡμετέρας γενέσεως καὶ προσέτι ἀγήρῳ διαιωνιοῦντα τῇ τοῦ πεποιηκότος γνώμῃ.

§. 2. Τοσαύτῃ δέ τινες εὐχερείᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ χρῶνται, ὥςτ᾽ ἐν γενέσει πάνθ᾽ ὑπερβάντες ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν τῷ λόγῳ τολμῶσι, μὴ τόπους εἰ βέβηλοι ἢ ἱεροὶ, μὴ καιροὺς εἰ ἐπιτήδειοι, μὴ αὐτοὺς εἰ καθαροὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, μὴ τὰ πράγματα εἰ μεγάλα, μὴ τὰς χρείας, εἰ ἀναγκαῖαί εἰσι, προςεξετάσοντες· ἀλλὰ — τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο — ἀνίπτοις ποσὶ πάντα φύροντες, ὡς δέον, ἐπειδὴ γλῶτταν αὐτοῖς ἡ φύσις ἐδωρήσατο, λελυμένῃ χρῆσθαι καὶ ἀχαλίνῳ πρὸς ἃ μὴ θέμις. Οὓς ἐχρῆν ὀργάνων τῷ καλλίστῳ, ᾧ φωνὴ καὶ λόγος τὰ βιωφελέστατα καὶ κοινωνίας αἴτια συντετράνωται, πρὸς τιμὴν καὶ σεμνότητα καὶ εὐδαιμονισμὸν καταχρῆσθαι τοῦ πάντων αἰτίου. Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀσεβείας περὶ ὧν ἂν τύχῃ τὰς φρικωδεστάτας ὀνομάζουσι κλήσεις καὶ ἄλλ᾽ ἐπ᾽ ἄλλοις ἐπιφέροντες ὀνόματα σωρηδὸν οὐκ ἐρυθριῶσι, νομίζοντες τῇ πυκνότητι καὶ τῷ συνεχεῖ τῶν ἐπαλλήλων ὅρκων, ὧν διανοοῦνται περιέσεσθαι, λίαν ὄντες εὐήθεις. Οὐ γὰρ πίστεως ἡ πολυορκία τεκμήριον, ἀλλ᾽ ἀπιστίας ἐστὶ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν.

§. 3. Ἐὰν δέ τις ἐκβιασθεὶς ὀμόσῃ περὶ παν-
272 τὸς οὑτινοσοῦν, ὃ μὴ νόμος ἀπειρήκει, παντὶ σθέ-
M. νει καὶ μηχανῇ πάσῃ τὸν ὅρκον βεβαιούτω, μηδὲν ἐμποδὼν τιθέμενος εἰς τὴν τοῦ γνωσθέντος τελείω-

σιν καὶ μάλιστα ἐπειδὰν μὴ ὀργαὶ ἀτίθασσοι ἢ λελυττηκότες ἔρωτες ἢ ἐπιθυμίαι ἀκάθεκτοι τὴν διάνοιαν ἐκμαίνωσιν ὡς ἀγνοῆσαι τὰ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, λογισμῷ δὲ καὶ διανοίᾳ νηφούσῃ ποιῆται τὸν ὅρκον. Τί γὰρ ἄμεινον ἢ ἀψευδεῖν παρ᾽ ὅλον τὸν βίον καὶ ταῦτα μάρτυρι θεῷ χρώμενον; Ὅρκος γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ μαρτυρία θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. Θεὸν δὲ μὴ ἐπ᾽ ἀληθείᾳ καλεῖν πάντων ἀνοσιώτατον. Ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν μονονοὺκ ἄντικρυς βοᾷ καὶ ἂν ἡσυχάζῃ, "Σοὶ χρῶμαι τοῦ ἀδικεῖν παρακαλύμματι, αἰδουμένῳ μοι τῷ δοκεῖν ἁ- 771 μαρτάνειν συνέργησον, ἀντ᾽ ἐμοῦ πονηρευομένου τὴν P. αἰτίαν ὑπόστηθι. Μέλει γάρ μοι πλημμελοῦντι μὴ φαύλῳ νομίζεσθαι. Σὺ δὲ τῆς παρὰ τοῖς πιστοῖς δόξης ἀλογεῖς, οὐδὲν εὐφημίας ἐπιστρεφόμενος." Ἅπερ καὶ λέγειν καὶ ἐννοεῖσθαι ἀσεβέστατον. Ἀγανακτήσαι γὰρ ἂν, οὐχ ὅτι θεὸς ὁ πάσης κακίας ἀμέτοχος, ἀλλὰ καὶ πατὴρ καὶ ὀθνεῖος ἄνθρωπος μὴ τελείως ἀρετῆς ἄγευστος, εἰ τοιαῦτ᾽ ἀκούοι. Πάντας μὲν οὖν ὅρκους, ὡς ἔφην, βεβαιωτέον, ὅσοι περὶ καλῶν καὶ συμφερόντων γίνονται πρὸς ἐπανόρθωσιν ἰδίων ἢ κοινῶν πραγμάτων φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ ὁσιότητος ἡγουμένων.

§. 4. Τούτοις ἐμφέρονται καὶ τῶν εὐχῶν αἱ νομιμώταται διὰ περιουσίαν ἀγαθῶν ἢ παρόντων ἢ προσδοκωμένων γινόμεναι. Τοὺς δὲ ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἐπικυροῦν οὐκ εὐαγές. Εἰσὶ γὰρ οἱ ὀμνύουσιν, ἐὰν τύχῃ, κλοπὰς καὶ ἱεροσυλίας, ἢ μοιχείας καὶ φθορὰς, ἢ τραύματα καὶ σφαγὰς, ἤ τι τῶν ὁμοιοτρόπων κακῶν ἐργάσασθαι, καὶ ἀνυπερθέτως αὐτὰ δρῶσι, ποιούμενοι πρόφασιν τῷ εὐορκεῖν, ὡς οὐκ ἄμεινον καὶ θεῷ κεχαρισμένον μᾶλλον τῆς παραβάσεως τῶν ὅρκων τὸ μηδὲν ἀδικεῖν. Ἐπὶ δικαιοσύνῃ καὶ πάσῃ ἀρετῇ νόμος ἔστι πάτριος καὶ θεσμὸς ἀρχαῖος. Νόμοι δὲ καὶ θεσμοὶ τί ἕτερον εἰσὶν, ἢ φύσεως ἱεροὶ λόγοι τὸ βέβαιον καὶ τὸ πάγιον ἐξ αὐτῶν ἔχον-

τες, ὡς ὅρκων ἀδιαφορεῖν; Ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκεῖ μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. Προστίθησι γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρ-
273 κοις, οὓς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις
M. παρανόμους. Ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν θεὸν, ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενοῦς, ἐφ᾽ οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. Διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυςίατος. Εἰσὶ δὲ, οἳ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι᾽ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ᾽ ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵ τινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμορόφιον ἕξειν τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεῖνι μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα, ἢ παρ᾽ ἐκείνου τι λήψεσθαι μέχρι τελευτῆς. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τὸ ἀσύμβατον διαφυλάττουσιν, οὐδὲ νεκροῖς τοῖς σώμασιν ἐπιτρέποντες ἐν διαθήκαις τὰ νομιζόμενα παρασχεῖν. Οἷς παραινέσαιμ᾽ ἂν καθ᾽ ἃ καὶ τοῖς προτέροις, εὐχαῖς καὶ θυσίαις ἐξευμενίζεσθαι τὸ θεῖον, ἵν᾽ εὕρωνταί τινα ψυχικῶν ἀῤῥωστημάτων θεραπείαν, 772
ἃ μηδεὶς ἀνθρώπων ἱκανὸς ἰάσασθαι. P.

§. 5. Ἕτεροι δέ εἰσι κομπασταὶ τῶν ὑπ᾽ ἀλαζονείας φυσσωμένων, οἳ λιμοδοξοῦντες οὐδενὶ τῶν εἰς ὠφελιμωτάτην ὀλιγόδειαν χρῆσθαι δικαιοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν προτρέπῃ τις, ἕνεκα τοῦ τὸν ἀφηνιασμὸν τῶν ἐπιθυμιῶν ἀναχαιτίσαι τὴν νουθεσίαν ὕβριν εἶναι νομίζουσι καὶ πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον ὠθούμενοι βίον ἀλογοῦσι τῶν σωφρονιστῶν, γέλωτα καὶ χλεύην τιθέμενοι τὰς φρονήσεως ὁμοῦ καλὰς καὶ λυσιτελεστάτας ὑφηγήσεις.

Εἰ δὲ δὴ καὶ τύχοι τις οὖσα περιουσία καὶ ἀφθονία τῶν περὶ βίον, ὅρκοις ἐπισφραγίζονται τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν εἰς πολυτέλειαν. Οἷον δή τι λέγω· πρῴην τις τῶν οὐκ ὀλίγα κεκτημένων ὑγρὸν καὶ διαῤῥέοντα βίον ἀσπασάμενος, ἐπειδὴ πρεσβύτης παρὼν συγγενὴς ἢ πατρικός γ' οἶμαι φίλος, ἐνουθέτει, πρὸς τὸ σεμνότερον καὶ αὐστηρότερον τὴν δίαιταν παρακαλῶν μεταβάλλειν, τὴν παραίνεσιν οὐ μετρίως δυσχεράνας, ὤμοσεν ἀντιφιλονεικῶν, ἕως ἂν τὰς χορηγίας ἔχῃ καὶ τὰς παρασκευὰς, μηδενὶ χρήσεσθαι τῶν εἰς εὐτέλειαν, μὴ κατὰ πόλιν, μὴ κατ' ἀγροὺς, μὴ πλέων, μὴ πεζεύων, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πανταχοῦ τὸν πλοῦτον ἐπιδείξεσθαι. Πλούτου δὲ ταῦθ', ὡς ἔοικεν, ἐπίδειξις οὐκ ἔστι μᾶλλον ἢ ἀλαζονείας καὶ ἀκρασίας. Καί τοι τῶν ἐν ταῖς μεγάλαις ἡγεμονίαις οὐκ ὀλίγοι μέχρι νῦν εἰσὶν οἱ παμπληθεῖς ἔχοντες παρασκευὰς καὶ χορηγίας ἀφθόνους, ὥσπερ ἐξ ἀεννάου τινὸς πηγῆς πλούτου ῥέοντος αὐτοῖς ἀδιαστάτως, ὅμως ἐφ' ἃ καὶ οἱ πένητες ἡμεῖς, ἔστιν ὅτε τρέπονται κεραμιαίας κύλικας, καὶ ὀβολιαίους ἄρτους, καὶ ἐλαίας, ἢ τυρὸν, ἢ λάχανα
274 προσόψημα, καὶ θέρους μὲν περίζωμα καὶ λι-
M. νῆν ὀθόνην, χειμῶνος δὲ χλαῖναν ἀῤῥαγῆ καὶ στρυφνὴν καὶ τὰ πρὸς κοίτην ἔστιν ὅτε χαμαίστρωτα, πολλὰ χαίρειν φράσαντες κλίναις ἐλεφαντίναις, ἢ χελώνης, ἢ χρυσοῦ πεποιημέναις καὶ στρωμναῖς ἀνθοβαφέσι, καὶ ἐσθῆσι, καὶ ἁλουργίσι, καὶ πεμμάτων μελιπήκτων περιεργίαις, καὶ τραπεζῶν πολυτελείαις. Αἴτιον δὲ οὐ μόνον τὸ φύσεως αὐτοὺς εὐμοιρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδείας ὀρθῆς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἅψασθαι, ἥτις ἀνεδίδαξε πρὸ τῶν ἡγεμονικῶν τὰ ἀνθρώπινα τιμᾶν, ἥτις καὶ ἐνδιαιτωμένη τῇ ψυχῇ μονονοὺ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπομιμνήσκει τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ ὑπερόγκων ἀντισπῶσα καὶ στέλλουσα, καὶ

τὸ ἄνισον ἰσότητι θεραπεύουσα. Τοιγαροῦν τὰς πόλεις εὐσθενείας, εὐπορίας, εὐνομίας, εἰρήνης ἀναπεπλήκασιν, ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν ὑπεξελόμενοι, πάντα δὲ ἀφειδῶς καὶ ἀταμιεύτως χαριζόμενοι.
Τὰ μὲν δὴ τῶν εὐγενῶν καὶ ὡς ἀληθῶς ἡγεμό- 773
νων ἔργα, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Τὰ P.
δὲ τῶν νεοπλούτων, ἐκεῖνα πλάνῳ τινὶ τύχης εἰς πολυχρηματίαν περιηκόντων, οἳ τὸν ἀληθῆ καὶ βλέποντα πλοῦτον, ἐξ ἀρετῶν τελείων συνεστῶτα καὶ τῶν κατ᾽ ἀρετὰς πράξεων οὐδ᾽ ὄναρ ἴσασι, τῷ δὲ τυφλῷ προσέπταισαν, ἐφ᾽ οὗ σκηριπτόμενοι, κατ᾽ ἀναγκαῖον τὴν ἄγουσαν ὁδὸν οὐχ ὁρῶντες, εἰς ἀνοδίαν ἐκτρέπονται, θαυμάζοντες τὰ μηδεμιᾶς ἄξια τιμῆς, καὶ τὰ φύσει τίμια γελῶντες, οἷς ὁ ἱερὸς λόγος ὅρκον ἐν οὐ δέοντι καιρῷ ποιουμένοις οὐ μετρίως ἐπιτιμᾷ καὶ ὀνειδίζει· δυςκάθαρτοι γὰρ καὶ δυςίατοι, ὡς μηδὲ παρὰ θεῷ τῷ τὴν φύσιν ἵλεῳ συγγνώμης ἀξιοῦσθαι.

§. 6. Παρθένων δὲ καὶ γυναικῶν τὸ περὶ τὰς εὐχὰς αὐτοκρατὲς ἀφείλετο, τῶν μὲν τοὺς πατέρας κυρίους, τῶν δὲ γυναικῶν τοὺς ἄνδρας ἀποφήνας εἰς βεβαίωσιν ὅρκων καὶ λύσιν, τῆς μὲν πατρὸς, τῆς δὲ ἀνδρὸς εἶναι. Καὶ μὴν εἰκότως. Αἱ μὲν γὰρ διὰ νεότητα δύναμιν ὅρκων οὐκ ἴσασιν, ὡς χρῄζειν τῶν ἐπικρινούντων· αἱ δὲ πολλάκις ὑπὲρ εὐχερείας ὀμνύουσιν, ἃ μὴ τοῖς ἀνδράσι συνοίσει. Διόπερ αὐτοῖς ἀνέθηκε τὴν ἐξουσίαν τοῦ τὰ νομισθέντα διαφυλάττειν, ἢ τὸ ἐναντίον. Χῆραι δὲ μὴ ῥαδίως ὀμνύτωσαν. Οὐ γὰρ ἔχουσι τοὺς παραιτητὰς, οὔτ᾽ ἄνδρας ὧν διεζεύχθησαν, οὔτε πατέρας ἀφ᾽ ὧν μετανέστησαν, ὅτε τὴν πρὸς γάμον ἀποικίαν ἐστέλλοντο, ἐπειδὴ μένειν τοὺς τούτων ὅρκους ἀναγκαῖον, ἐρημίᾳ τῶν
275 κηδομένων βεβαιουμένους. Ἐὰν δέ τις ἐπιορ-
M. κοῦντά τινα εἰδὼς μὴ καταμηνύσῃ ἢ ἀπελέγξῃ,

φιλίᾳ ἢ αἰδοῖ ἢ φόβῳ διδοὺς πλέον ἢ εὐσεβείᾳ, τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ἔνοχος ἔστω. *) Διαφέρει γὰρ τοῦ ἀδικεῖν οὐδὲν τὸ συνεπιγράφεσθαι ἀδικοῦντι. Δίκαι δὲ κατ' ἐπιόρκων αἱ μὲν ἀνάκεινται θεῷ, αἱ δὲ ἀνθρώποις. Θεῷ μὲν αἱ ἀνωτάτω καὶ μέγισται. Ἵλεως γὰρ οὐ γίνεται τοῖς οὕτως ἀσεβήσασιν, ἀλλὰ μένειν ἀεὶ δυςκαθάρτους ἐᾷ, δικαίως οἶμαι καὶ προςηκόντως. Ὁ γὰρ ἀμελὴς, τί δεινὸν εἰ ἀνταμεληθήσεται, οἷς δίδωσι τὰ ἴσα καρπούμενος; Αἱ δὲ ἀπ' ἀνθρώπων διάφθοροι θάνατος ἢ πληγαὶ, **) τῶν μὲν ἀμεινόνων καὶ περιττῶν εἰς εὐσέβειαν θανάτου δίκας βεβαιούντων, τῶν δὲ μαλακώτερον χρωμένων ὀργαῖς δημοσίᾳ μάστιγι τυπτόντων ἀναφανδὸν ἐν κοινῷ. Εἰσὶ δὲ καὶ πληγαὶ τοῖς μὴ δουλοπρεπέσιν οὐκ ἔλαττον δίκης θανάτου.

§. 7. Ταῦτα μὲν οὖν αἱ ῥηταὶ προστάξεις περιέχουσιν. Ἔστι δὲ ἀλληγορῆσαι τὰ περὶ τῶν τόπων, ἔχοντα θεωρίαν τὴν διὰ συμβόλων. Εἰδέναι τοίνυν προςήκει, ὁ τῆς φύσεως ὀρθὸς λόγος
πατρὸς ὁμοῦ καὶ ἀνδρὸς ἔχει δύναμιν, ἐπινοίαις 774
διαφόροις. Ἀνδρὸς μὲν, ἐπειδὴ τῶν ἀρετῶν σπό- P.
ρον ὥςπερ εἰς ἀγαθὴν ἄρουραν τὴν ψυχὴν καταβάλλεται. Πατρὸς δὲ, ὅτι βουλὰς ἀγαθὰς καὶ πράξεις καλὰς καὶ σπουδαίας γεννᾶν πέφυκε καὶ γεννήσας ἐκτρέφει ποτίμοις δόγμασιν, ἃ παιδεία καὶ σοφία χορηγοῦσι. Διάνοια δὲ ἀπεικάζεται τοτὲ μὲν παρθένῳ, τοτὲ δὲ γυναικὶ ἢ χηρευούσῃ ἢ ἀνδρὶ ἔτι ἡρμοσμένῃ. Παρθένῳ μὲν, διανοίας ἁγνὴν καὶ ἀδιάφθορον διαφυλαττούσης ἑαυτὴν ἀπό τε ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, ἔτι δὲ λυπῶν καὶ φόβων, ἐπιβούλων παθῶν, ἧς τὴν προστασίαν ὁ γεννητὴς

---

*) Lev. 5, 21 (6, 2). **) Deut. 19, 16.

ἀνῆπται πατήρ. Τῆς δὲ ὡς γυναικὸς ἀστείας ἀστείῳ λόγῳ τῷ κατ᾽ ἀρετὴν συμβιούσης τὴν ἐπιμέλειαν ὁ αὐτὸς οὗτος λόγος ἐπαγγέλλεται, σπείρων ἀνδρὸς τρόπον ἐννοίας ἀρίστας. Ἡι δὲ ἂν ἀπορφανισθῇ ψυχὴ καὶ γενεᾶς τῆς κατὰ φρόνησιν, καὶ ἐπιγαμίας τῆς κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, χηρεύουσα τῶν καλλίστων καὶ ἔρημος οὖσα σοφίας, ὑπαίτιον ἑλομένη ζωὴν, ἔνοχος ἔστω, ἧς ἔγνω καθ᾽ ἑαυτῆς ἰατρὸν ἁμαρτημάτων οὐκ ἔχουσα, οὔθ᾽ ὡς ἄνδρα συμβιωτὴν, οὔθ᾽ ὡς πατέρα γεννητὴν, τὸν κατὰ σοφίαν λόγον.

§. 8. *Τῶν δὲ μὴ μόνον τὰς οὐσίας ἢ μέρη τούτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀνάθημα ποιησαμένων, ἐν εὐχαῖς ὥρισε τιμὰς, οὐ πρὸς κάλλος ἢ μέγε-*
276 *θος, ἤ τι τῶν ὁμοιοτρόπων ἀπιδὼν, ἀλλὰ πρὸς*
M. *ἀριθμὸν ἴσον διακρίνας ἄνδρας αὐτὸ μόνον γυναικῶν, καὶ νηπίους τελείων. Κελεύει γὰρ* *) *ἀπὸ μὲν εἰκοσαετίας ἄχρις ἑξηκονταετίας ἀνδρὸς εἶναι τιμὴν δραχμὰς διακοσίας νομίσματος ὁλαργύρου, γυναικὸς δὲ εἴκοσι πρὸς ταῖς ἑκατόν. Ἀπὸ δὲ πενταετίας ἄχρις εἰκοσαετίας τοῦ μὲν ἄῤῥενος ὀγδοήκοντα, τῆς δὲ θηλείας τεσσαράκοντα. Ἀπὸ δὲ βρέφους εἰς πενταετίαν τοῦ μὲν ἄῤῥενος εἴκοσι, τοῦ δὲ θήλεος δώδεκα. Τῶν δὲ ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη βεβιωκότων, πρεσβυτῶν μὲν ἑξήκοντα, πρεσβυτίδων δὲ τεσσαράκοντα. Τὰ δὲ ἴσα καὶ ἐπὶ ἀῤῥένων καθ᾽ ἡλικίαν ἑκάστην, καὶ ἐπὶ θηλειῶν ὁμοίως διέταξε, τριῶν ἕνεκα τῶν ἀναγκαιοτάτων. Ἑνὸς μὲν, ὅτι ἴσον ἐστὶ καὶ ὅμοιον τὸ ἀξίωμα τῆς εὐχῆς, ἐάν τε ὑπὸ μεγάλου τινὸς, ἐάν τε καὶ ὑπὸ εὐτελοῦς γίνηται. Δευτέρου δὲ, ὅτι τοὺς εὐξαμένους ἁρμόττον οὐκ ἦν ταῖς τῶν ἀνδραπόδων ὑποβάλλεσθαι τύχαις. Ἐκεῖνα γὰρ πρὸς τὰς τῶν*

---

*) Lev. 27, 3. 10. 13. 14.

σωμάτων εὐεξίας καὶ εὐμορφίας, ἢ τὸ ἐναντίον προσεπευωνίζονται. Τρίτον δὲ, ὃ καὶ ἀναγκαιότατον, ὅτι παρὰ μὲν ἡμῖν ἀνισότης, ἰσότης δὲ παρὰ θεῷ τίμιον.

§. 9. *Ταῦτα μὲν ἐπ' ἀνθρώπων· ἐπὶ δὲ* 775
κτηνῶν ταῦτα νομοθετεῖται. Ἐάν τις ἀφορίσῃ κτή- P.
νος, εἰ μὲν εἴη καθαρὸν ἔκ τινος γένους τῶν τριῶν, ἅπερ εἰς θυσίαν ἀπενεμήθη, βοῦς ἢ πρόβατον ἢ αἴξ, ἐκεῖνο καταθυέτω, μὴ ὑπαλλαττόμενος, μήτε χεῖρον κρείττονος, μήτ' ἄμεινον χείρονος. Οὐ γὰρ πολυσαρκίᾳ καὶ πιότητι ζώων χαίρει ὁ θεὸς, ἀλλ' ἀνυπαιτίῳ τοῦ εὐξαμένου διαθέσει. Ἐὰν δὲ ὑπαλλάττηται, δύο ἀνθ' ἑνὸς καθιερούτω, τό τε ἀρχαῖον, καὶ τὸ ἀντ' ἐκείνου. Ἐὰν δέ τις εὔξηταί τι τῶν μὴ καθαρῶν κτηνῶν, ἀγέτω πρὸς τὸν δοκιμώτατον τῶν ἱερέων. Ὁ δὲ τιμάσθω μὴ ὑπερβάλλων τὴν ἀξίαν, προσεπιθεὶς τῆς τιμῆς καὶ τὸ πέμπτον, ἵνα εἰ δέοι καθαρὸν ἀντὶ τούτου ζῶον ἱερουργεῖν, μηδὲν ὑστερίζῃ τῆς ἀξίας τιμῆς. Καὶ ἄλλως ὑπὲρ τοῦ δυςωπῆσαι τὸν εὐξάμενον, ὅτι τὴν εὐχὴν ἐποιήσατο, οὐ συλλογισμῷ, τὸ μὴ καθαρὸν ζῶον, ὥς γε οἶμαι, τοῦτο νομίσας πλάνῳ διανοίας κεκρατημένος ὑπὸ πάθους. Οἰκία δὲ εἰ γένοιτο ἀνάθεμα, πάλιν ἐχέτω τιμητὴν ἱερέα. Οἱ δὲ ὠνούμενοι μὴ τὰ ἴσα κατατιθέτωσαν, ἀλλ' εἰ μὲν ὁ εὐξάμενος ἀνακομίζεσθαι προέλοιτο, ἐπιδαψιλευέσθω τὸ πέμπτον, κολάζων τὴν εὐχέρειαν καὶ ἐπιθυμίαν διττῶν κα-
277 κῶν, ἐν οἷς μὲν ηὔχετο τὴν εὐχέρειαν, ἐν οἷς
M. δὲ ἐφίεται ὧν πρότερον ἐξέστη, τὴν ἐπιθυμίαν. Εἰ δὲ ἕτερος, μηδὲν πλέον τῆς ἀξίας κατατεθέτω. Ὁ δὲ εὐξάμενος μὴ μακροὺς ἐμποιείτω χρόνους πρὸς τὴν ὧν ηὔξατο τελείωσιν ἢ τίμησιν. Ἄτοπον γὰρ τὰς μὲν πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐπιτέμνειν πειρᾶσθαι, τὰς δὲ πρὸς θεὸν τὸν ἀνεπι-

δεᾶ καὶ οὐδενὸς χρεῖον ἐκπροθέσμους ἀποφαίνειν, μελλήσει καὶ βραδυτῆτι διελέγχοντας αὐτοὺς ἐπὶ τῷ μεγίστῳ τῶν ἀδικημάτων, ὀλιγωρίᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν, οὗ τὴν θεραπείαν ἀρχὴν καὶ τέλος εὐδαιμονίας εἶναι νομιστέον. Ὅρκων μὲν δὴ πέρι καὶ εὐχῶν ἅλις.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ʽΕΒΔΟΜΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE SEPTENARIO.

Ad numerum septenarium omnes feriae referuntur (1.). Decem sunt festi dies (2.), quorum primus est dies omnis; quovis enim die qui virtutem colunt, totam vitam ut festum celebrant (3-5.). Alterum festum, sabbatum, septimo quoque die celebratur in honorem dei, qui post sex dies creando mundo impensos septimo creatis nova addere desiit (6.). Hoc die ne famulis quidem opera sustinere licet (7.). Septimo quoque anno lex vult, ut novae tabulae l. debitorum remissio, instituantur (8.), servi aere coëmti manu mittantur (9.), agri otiosi sinantur nec aratro subigantur (10. 11.), oliveta et vineta ceteraque praedia inopibus patefacta relinquantur (12.). Quinquagesimo quoque anno alienatae possessiones agrariae sunt reddendae (13.), non vero domus urbanae (14.) et Levitarum (15.). Usuras capere non licet, neque tribules servos facere (16.). Tertium festum est novilunium (17.); quartum Pascha (18.); quintum Paschalibus coniunctum festum Azymorum (19.); sextum dicitur Manipulus (δράγμα) (20.), septimum Pentecoste (21.); octavum Hieromenia, quod et gentis iudaicae proprium, et o m n i b u s h o m i n i b u s commune dicendum (22.); nonum ieiunium solemne Sabbati Sabbatorum (23.); decimum Tabernaculorum, quod in aequinoctium autumnale cadit (24.).

§. 1. Ἑξῆς δ' ἔστι κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδομάδος, ᾧ μυρία καὶ ἀναγκαῖα ἐμφέρεται εἴδη τῶν ἑορτῶν· αἱ τῶν φύσει μὲν ἐλευθέρων, διὰ δὲ καιροὺς ἀβουλήτους θητευόντων καθ' ἕβδομον ἐνιαυτὸν ἀφέσεις· αἱ πρὸς χρεώστας τῶν συμβαλλόντων φιλανθρωπίαι, τὰ δάνεια ἑβδόμῳ ἔτει τοῖς ὁμοφύλοις χαριζομένων· αἱ ἀνάπαυλαι τῆς βαθυγείου πεδιάδος τε καὶ ὀρεινῆς, αἳ γίνονται παρ' ἑξαετίαν· τὰ περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους νομοθετηθέντα. Ὧν καὶ ἡ ἄνευ σκοποῦ ψιλὴ διήγησις ἱκανὴ τοὺς μὲν εὐφυεῖς τελειῶσαι πρὸς ἀρετὴν, τοὺς δὲ ἀφηνιαστὰς καὶ σκληροὺς τὸ ἦθος εὐπειθεστέρους ἀπεργάσασθαι. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς ἐν ἀριθμοῖς ἑβδόμης εἴρηται διὰ μακροτέρων πρότερον, ἥν τε ἔχει φύσιν ἐν δεκάδι καὶ ἣν συγγένειαν πρός τε αὐτὴν δεκάδα καὶ πρὸς
278 τετράδα τὴν δεκάδος ἀρχήν τε καὶ πηγήν· καὶ ὡς
M. συντεθεῖσα μὲν ἀπὸ μονάδος, ἑξῆς γεννᾷ τὸν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι τέλειον ἀριθμὸν, τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν ἴσον εἰς ἀναλογίαν ἀχθεῖσα, κύβον ὁμοῦ καὶ τετράγωνον ἀποτελεῖ· καὶ ὡς μυρία ἄλλα κάλλη θεωρημάτων ἐξ αὐτῆς ἐπιδείκνυται, περὶ ὧν οὐ καιρὸς μακρηγορεῖν. Ἕκαστον δὲ τῶν προκειμένων καὶ ἐμφερομένων εἰδῶν ἐπισκεπτέον, ἀπὸ τοῦ πρώτου τὴν ἀρχὴν ποιησαμένους. Ἦν δὲ πρῶτον τὸ περὶ τῶν ἑορτῶν.

Περὶ τῶν ἑορτῶν, ὡς εἰσὶ τὸν ἀρι- 117
θμὸν δέκα. P

§. 2. Εἰσὶ τοίνυν ἀριθμῷ δέκα ἑορταὶ, ἃς ἀναγράφει ὁ νόμος. Πρώτη μὲν, ἣν ἀκούσας θαυμάσαι τις ἂν ἴσως. Αὕτη δέ ἐστιν ἡμέρα πᾶσα. Δευτέρα δὲ, ἡ ἐξ ἡμερῶν ἑβδόμη, σάββατον αὐτὴν Ἑβραῖοι πατρίῳ γλώττῃ καλοῦσι. Τρίτη δὲ, ἡ μετὰ σύνοδον τὴν κατά τινα σελήνην νέαν νεομηνίαν. Τετάρτη δὲ, τῶν διαβατηρίων, ἣ καλεῖται Πάσχα.

Πέμπτη δὲ, ἡ τῶν ἀσταχύων ἀπαρχὴ, τὸ ἱερὸν δράγμα. Ἕκτη δὲ, ἄζυμα, μεθ᾽ ἣν ἡ τῆς τῶν ἑβδομάδων ὄντως ἑβδόμη. Ὀγδόη δὲ ἱερομηνία. Ἐνάτη δὲ νηστεία. Δεκάτη δὲ ἡ τῶν σκηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ τῶν ἐτησίων ἑορτῶν συμπέρασμα εἰς τέλειον ἀριθμὸν δεκάδα τελευτῶσα. Ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης.

α΄.

§. 3. Ἅπασαν ἡμέραν ἑορτὴν ἀναγράφει ὁ νόμος, πρὸς τὸν ἀνεπίληπτον βίον ἁρμοζόμενος· ὡς τῶν ἀνθρώπων ἑπομένων τῇ φύσει καὶ τοῖς ταύτης διατάγμασι. Καὶ εἴ γε μὴ παρευημέρησαν αἱ κακίαι, καταδυναστεύσασαι τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων λογισμοὺς, οὓς τῆς ἑκάστων ψυχῆς ἐξῴκισαν, ἀλλ᾽ ἔμειναν αἱ τῶν ἀρετῶν δυνάμεις εἰς ἅπαν ἀήττητοι· μία ἂν ἦν ὁ ἀπὸ γενέσεως ἄχρι τελευτῆς χρόνος ἀδιάστατος ἑορτὴ, καὶ αἵ τε οἰκίαι καὶ αἱ πόλεις ἐν ἀδείᾳ καὶ ἐκεχειρίᾳ μεσταὶ πάντων ἂν ἦσαν ἀγαθῶν, εὐδίαν ἄγουσαι πραγμάτων. Νυνὶ δὲ αἱ πλεονεξίαι καὶ ἀντεπιθέσεις, ἃς ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες μηχανῶνται κατά τε ἑαυτῶν καὶ κατ᾽ ἀλλήλων, τὸ συνεχὲς τῆς ἱλαρᾶς διέκοψαν εὐθυμίας. Ἐμφανὴς δὲ τοῦ λεγομένου
279 ἡ πίστις. Ὅσοι γὰρ ἢ παρ᾽ Ἕλλησιν ἢ παρὰ Βαρβά-
M. ροις ἀσκηταὶ σοφίας εἰσὶν, ἀνεπιλήπτως καὶ ἀνυπαιτίως ζῶντες, μήτ᾽ ἀδικεῖν μήτ᾽ ἀντιδικεῖν αἱρούμενοι, τὰς τῶν φιλοπραγμόνων ὁμιλίας ἐκτρεπόμενοι καὶ κατὰ χωρία, ἐν οἷς ποιοῦνται τὰς διατριβὰς, προβέβληνται δικαστήρια καὶ βουλευτήρια καὶ ἀγορὰς καὶ ἐκκλησίας, καὶ συνόλως, ὅπου τις τῶν εἰκαιοτέρων ἀνθρώπων θίασος ἢ σύλλογος, οἷα βίον ἀπό- 1175
λεμον καὶ εἰρηναῖον ἐζηλωκότες, θεωροὶ τῆς φύσεως P.
καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πάντων ἄριστοι· γῆν καὶ θάλατταν καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς φύσεις διερευνώμενοι· σελήνῃ καὶ ἡλίῳ καὶ τῇ χορείᾳ τῶν ἄλλων ἀστέρων, πλανητῶν τέ καὶ ἀπλανῶν, ταῖς δια-

νοίαις συμπεριπολοῦντες· τὰ μὲν σώματα κάτω πρὸς χέρσον ἱδρύμενοι, τὰς δὲ ψυχὰς ὑποπτέρους κατασκευάζοντες· ὅπως αἰθεροβατοῦντες τὰς ἄνω δυνάμεις περιαθρῶσιν, οἷα χρηστοὺς τῷ ὄντι κοσμοπολίτας γενομένους· οἱ τὸν μὲν κόσμον ἐνόμισαν πόλιν, πολίτας δὲ τοὺς σοφίας ὁμιλητὰς, ἀρετῆς ἐγγραφούσης, ᾗ πεπίστευται τὸν κοινὸν πολίτευμα πρυτανεύειν.

§. 4. Γέμοντες οὖν καλοκἀγαθίας καὶ τῶν περὶ σῶμα καὶ ἐκτὸς ἀλογεῖν ἐθιζόμενοι καὶ ἐξαδιαφορεῖν τὰ ἀδιάφορα μελετῶντες καὶ κατὰ τῶν ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἀλειφόμενοι, καὶ συνόλως ἐπάνω τῶν παθῶν ἵστασθαι σπουδάζοντες ἀεὶ, καὶ τὸν ἐπιτειχισμὸν αὐτῶν πάσῃ δυνάμει καθαιρεῖν παιδευόμενοι καὶ ταῖς τῆς ψυχῆς μὴ καθαπτόμενοι προςβολαῖς, διὰ τὸ προσεκλελογῆσθαι τὰς ἐπιθέσεις αὐτῆς, — ἐπικουφίζει γὰρ καὶ τὰ βαρύτατα τῶν ἀβουλήτων ἡ πρόληψις — καινὸν οὐδὲν ἐπὶ τῆς διανοίας τῶν συμβαινόντων ὑπολαβούσης, ἀλλ' ὡς ἐπὶ παλαιοῖς καὶ ἑώλοις ἀμαυρὰν τὴν ἀντίληψιν ποιουμένης· εἰκότως ἐνευφραινόμενοι ταῖς ἀρεταῖς, ἅπαντά γε τὸν βίον ἑορτὴν ἄγουσιν. Οὗτοι μὲν οὖν ὀλίγος εἰσὶν ἀριθμὸς, ἐμπύρευμα κατὰ πόλεις ὑποτυφόμενοι σοφίας, ἕνεκα τοῦ μὴ κατὰ τὸ παντελὲς σβεσθεῖσαν ἀρετὴν ἐκ τοῦ γένους ἡμῶν ἀφανισθῆναι. Εἰ δὲ τοῖς ὀλίγοις συνεφρόνησαν οἱ πανταχοῦ καὶ ἐγένοντο, οἵους ἐβουλεύθη φύσις, ἀνεπίληπτοι καὶ ἀνυπαίτιοι πάντες, ἐρασταὶ φρονήσεως, χαίροντες τῷ καλῷ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν ἡγούμενοι, τὰ δὲ ἄλλα ὑπήκοα καὶ δοῦλα ὡςὰν ἄρχοντες, εὐδαιμονίας ἂν αἱ πόλεις ἐγένοντο μεσταὶ, τῶν μὲν ὅσα λύπης αἴτια καὶ φόβων ἀμέτοχοι, πλήρεις δὲ τῶν ἀπεργαζομένων χαρὰς καὶ εὐπαθείας·
280 ὡς μηδένα καιρὸν ἐπιλείπειν τοῦ ἱλαροῦ βίου, πάν-
M. τα δὲ τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ κύκλον εἶναι ἑορτήν.

§. 5. Διὸ παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ τῶν φαύ- 117
λων οὐδεὶς, ἀλλ' οὐδὲ τὸν βραχύτατον χρόνον ἑορ- P

τάζει, συνειδήσει τῶν ἀδικημάτων ἀγχόμενος, καὶ ἂν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ μειδιᾶν καθυποκρίνοιτο. Ποῦ γὰρ ἔχει καιρὸν ἀψευδοῦς εὐφροσύνης κακοβουλότατος ὢν καὶ συζῶν ἀφροσύνῃ; Καὶ περὶ πάντ᾽ ἀκαιρευόμενος, γλῶτταν, γαστέρα, τὰ γεννητικά. Δι᾽ ἧς μὲν ἐκβάλλει τὰ ἀπόῤῥητα καὶ ἡσυχαστέα, τὴν δὲ ἀκράτου πολλοῦ καὶ ἐδεσμάτων ἀμέτρων ἀναπίμπλησιν ὑπὸ λαιμαργίας, τοῖς δὲ καταχρῆται πρὸς ἐκνομωτάτους οἴστρους καὶ μίξεις ἀθέσμους ὁ οὐ μόνον ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιμεμηνὼς, ἀλλὰ καὶ παιδοσπορῶν καὶ βιαζόμενος τὸν ἄῤῥενα τῆς φύσεως χαρακτῆρα παρακόπτειν καὶ μεταβάλλειν εἰς γυναικόμορφον ἰδέαν, ἕνεκα τοῦ μεμιασμένῳ καὶ ἐπαράτῳ πάθει χαρίσασθαι. Δι᾽ ἣν αἰτίαν ὁ πάντα μέγας Μωϋσῆς, τὰς ὑπερβολὰς τοῦ περὶ τὴν ὄντως ἑορτὴν κάλλους ἰδὼν, τελειοτέραν ἢ κατ᾽ ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπέλαβεν εἶναι καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ θεῷ, φήσας κατὰ λέξιν οὕτως, "Ἑορταὶ κυρίου." *) Τὸ γὰρ ἐπίλοιπον καὶ περιδεὲς τοῦ ἡμετέρου γένους λογιζόμενος καὶ ὡς ἔστι μυρίων κακῶν μεστὸν, ἃ γεννῶσι μὲν αἱ ψυχῆς πλεονεξίαι, γεννῶσι δὲ αἱ σώματος κῆρες, προσβάλλουσι δὲ αἱ τῆς ψυχῆς ἀνωμαλίαι, καὶ τῶν συνόντων αἱ ἀντεπιθέσεις, μυρία κακὰ δρώντων τε καὶ πασχόντων· εἶθ᾽ οὕτως ἐθαύμαζεν, εἰ δύναταί τις ἐν τοσούτῳ πελάγει πραγμάτων, ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων, φορούμενος καὶ μηδέποτ᾽ ἠρεμῆσαι οἷός τ᾽ ὢν, μήδ᾽ ἀκινδύνῳ βίῳ μετ᾽ ἀσφαλείας ἐνορμίσασθαι, τὴν μὴ λεγομένην, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν οὖσαν, ὄντως ἄγειν ἑορτὴν, ἐνευφραινόμενος καὶ ἐντρυφῶν θεωρίᾳ τε τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἀκολουθίᾳ φύσεως καὶ ἁρμονίᾳ πρὸς ἔργα λόγων καὶ πρὸς λόγους ἔργων. Ὅθεν ἀναγκαίως εἶπε, τὰς ἑορτὰς εἶναι μό-

---

*) Lev. 23, 2.

*νου θεοῦ. Μόνος γὰρ εὐδαίμων καὶ μακάριος, πάντων μὲν ἀμέτοχος κακῶν, πλήρης δὲ ἀγαθῶν τελείων. Μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, αὐτὸς ὢν τὸ ἀγαθὸν, ὃς οὐρανῷ καὶ γῇ τὰ κατὰ μέρος
ὤμβρισεν ἀγαθά. Παρὸ καὶ τῶν πάλαι τις ἀρε- 117
τῶσα διάνοια,*) γαληνιασάντων αὐτῇ τῶν παθῶν, P
ἐμειδία, χαρᾶς ἐγκύμων καὶ ὑπόπλεως γενομένη, καὶ λογισαμένη παρ' αὐτῇ, μήποτ' ἄρα τὸ μὲν χαίρειν ἴδιόν ἐστι μόνου θεοῦ, αὐτὴ δὲ διαμαρτάνῃ σφετεριζομένη τὰς ὑπὲρ ἄνθρωπον εὐπαθείας, εὐλαβεῖται
281 δὲ, καὶ τὸν ψυχικὸν γέλωτα ἀρνεῖται, μέχρι τοῦ
M. παρηγορηθῆναι. Τὸ γὰρ δέος αὐτῆς ἐπικουφίζει ὁ ἵλεως θεὸς, χρησμῷ κελεύσας ὁμολογεῖν, ὅτι ἐγέλασεν, ἵνα ἡμᾶς ἀναδιδάξῃ, ὅτι οὐ κατὰ τὸ παντελὲς ἐστέρηται τὸ γεννητικὸν χαρᾶς· ἀλλ' ἔστιν ἡ μὲν ἀμιγὴς καὶ ἀκραιφνεστάτη, μηδὲν τῶν τῆς ἐναντίας ἐπιδεχομένη φύσεως, ἐξαίρετος θεοῦ. Ἡ δὲ ἀπ' ἐκείνης ῥυεῖσα μικτὴ βραχέσιν ἀνακεκραμένη λυπηροῖς, ἀνδρὸς ἤδη σοφοῦ, δωρεὰν μεγίστην λαβόντος τὴν τοιαύτην μῖξιν, ἐν ᾗ πλείω τὰ ἡδέα τῶν ἀηδῶν ἀνακέκραται. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον.*

β'.

§. 6. *Μετὰ δὲ τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάστατον διαιωνίζουσαν ἑορτὴν ἄγεται δευτέρα, ἡ δι' ἓξ ἡμερῶν ἱερὰ ἑβδόμη. Ἣν οἱ μὲν ὠνόμασαν παρθένον, εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν ἁγνείαν ἀπιδόντες αὐτῆς, οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ ἀμήτορα, σπαρεῖσαν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων ἰδέαν τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς, ἀμέτοχον τῆς πρὸς γυναικῶν. Ἀνδρειότατος γὰρ καὶ ἀλκιμώτατος ὁ ἀριθμὸς εὖ πεφυκὼς πρὸς ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν. Ἔνιοι δὲ αὐτὴν καιρὸν προσηγόρευσαν ἀπὸ*

---

*) Gen. 18, 10 sqq.

τῶν αἰσθητῶν τεκμηράμενοι τὴν νοητὴν αὐτῆς οὐσίαν. Ὅσα γὰρ τῶν ἐν αἰσθητοῖς ἄριστα, δι᾽ ὧν αἱ ἐτήσιοι ὧραι καὶ τῶν καιρῶν αἱ περίοδοι τεταγμένως ἐπιτελοῦνται, μετέσχηκεν ἑβδομάδος. Λέγω δὲ πλάνητας ἑπτὰ καὶ ἄρκτον καὶ πλειάδας καὶ σελήνης αὐξουμένης τε καὶ μειουμένης ἀνακυκλήσεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐναρμονίους καὶ παντὸς λόγου κρείττους περιφοράς. Μωϋσῆς δὲ ἀπὸ σεμνοτέρου πράγματος ἐκάλεσεν αὐτὴν συντέλειαν καὶ παντέλειαν· ἑξάδι μὲν τὴν γένεσιν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἀναθεὶς, ἑβδομάδι δὲ τὴν τελείωσιν. Ἑξὰς μὲν γὰρ ἀρτιοπέριττος ἀριθμὸς, ἐκ τοῦ δὶς τρία παγεὶς, ἔχων ἄῤῥενα μὲν τὸν περιττὸν, θῆλυν δὲ τὸν ἄρτιον, ἐξ ὧν εἰσὶν αἱ γενέσεις
κατὰ φύσεως θεσμοὺς ἀκινήτους. Ἑβδομὰς δὲ ἀ- 1178
μιγέστατος καὶ φῶς, εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἑξάδος. P.
Ἃ γὰρ ἐγέννησεν ἑξὰς, ταῦθ᾽ ἑβδομὰς τελεσφορηθέντα ἐπεδείξατο. Παρὸ καὶ γενέθλιος τοῦ κόσμου δεόντως ἂν προσαγορεύοιτο, καθ᾽ ἣν τὸ τοῦ πατρὸς ἔργον τέλειον ἐκ τελείων μερῶν ἀναφανὲν προστέτακται πάντων ἀνέχειν ἔργων ἐν αὐτῇ. Οὐκ ἐπειδὴ ῥαθυμίας ὁ νόμος εἰσηγητής — ἀεὶ γὰρ ἐθίζει κακοπαθεῖν καὶ πρὸς πόνον ἀλείφει καὶ τοὺς ἀργεῖν καὶ σχολάζειν θέλοντας προβέβληται· διείρηται γοῦν
282 ἓξ ἡμέρας ἐνεργεῖν — ἀλλ᾽ ἵνα τοὺς συνεχεῖς καὶ
M ἀτρύτους πόνους χαλάσῃ,*) καὶ τὰ σώματα μεμετρημέναις ἀνέσεσιν ἀνακτησάμενος, καινώσῃ πάλιν πρὸς τὰς αὐτὰς ἐνεργείας. Οἱ γὰρ ἀναπνεύσαντες οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀθληταὶ, ῥώμην συλλέγονται· καὶ ἀπὸ κραταιοτέρας δυνάμεως ἀνυπερθέτως ἕκαστα τῶν πρακτέων τλητικῶς ὑπομένουσι. Προστάξας μέντοι μὴ διαπονεῖν τοῖς σώμασι κατὰ τὰς ἑβδομάδας, ἐφῆκε τὰς ἀμείνους πράξεις ἐπιτελεῖν. Αὗται δέ εἰσιν αἱ διὰ λόγων καὶ δογμάτων

*) Exod. 20, 9.

τῶν κατ' ἀρετήν. Προτρέπει γὰρ φιλοσοφεῖν τότε, βελτιοῦντας τὴν ψυχὴν καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν. Ἀναπέπταται γοῦν ταῖς ἑβδόμαις μυρία κατὰ πᾶσαν πόλιν διδασκαλεῖα φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἐν οἷς οἱ μὲν ἐν κόσμῳ καθέζονται, σὺν ἡσυχίᾳ τὰ ὦτα ἀνωρθιακότες, μετὰ προσοχῆς πάσης, ἕνεκα τοῦ διψῆν λόγων ποτίμων. Ἀναστὰς δέ τις τῶν ἐμπειροτάτων ὑφηγεῖται τὰ ἄριστα καὶ συνοίσοντα, οἷς ἅπας ὁ βίος ἐπιδώσει πρὸς τὸ βέλτιον. Ἔστι δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν κατὰ μέρος ἀμυθήτων λόγων καὶ δογμάτων δύο τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια, τό τε πρὸς θεὸν δι' εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος καὶ τὸ πρὸς ἀνθρώπους διὰ φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης· ὧν ἑκάτερον εἰς πολυσχιδεῖς ἰδέας καὶ πάσας ἐπαινετὰς τέμνεται. Ἐξ ὧν δῆλόν ἐστιν, ὅτι Μωϋσῆς οὐδένα καιρὸν ἀπράκτους ἐᾷ τοὺς χρωμένους αὐτοῦ ταῖς ἱεραῖς ὑφηγήσεσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνέστημεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, 117
ἀπένειμε καὶ τῷ σώματι τὰ οἰκεῖα ἔργα καὶ τῇ ψυχῇ P
ἐπιβάλλοντα. Καὶ ἐφεδρεύειν τὰ ἕτερα τοῖς ἑτέροις ἐσπούδασεν, ἵνα πονοῦντος μὲν τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ διαναπαύηται, ἀναπαύλῃ δὲ χρωμένου διαπονῇ, καὶ οἱ ἄριστοι τῶν βίων, ὅτε θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς, ἀμείβωσιν ἀντιπαραχωροῦντες ἀλλήλοις. Ὁ μὲν πρακτικὸς, λαχὼν ἑξάδα κατὰ τὴν τοῦ σώματος ὑπηρεσίαν· ὁ δὲ θεωρητικὸς, ἑβδομάδα καὶ πρὸς ἐπιστήμην καὶ τελειότητα διανοίας.

§. 7. Ἀπείρηται δὲ κατὰ ταύτην πῦρ ἐναύειν,*)
283 ὡς ἀρχὴν καὶ σπέρμα τῶν περὶ βίον πραγματειῶν.
M. Ἐπειδήπερ ἄνευ πυρὸς οὐδέν ἐστι τῶν εἰς τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίας χρείας ἐργάσασθαι· ὡς δι' ἑνὸς τοῦ ἀνωτάτου καὶ πρεσβυτάτου τῶν εἰς τὰς τέχνας καὶ μάλιστα τὰς βαναύσους, αἰτίου κεκωλῦσθαι καὶ

*) Exod. 35, 3.

τῶν κατὰ μέρος ὑπηρεσιῶν. Ἀλλ' ἔοικε διὰ τοὺς ἀπειθεστέρους καὶ ἥκιστα προσέχοντας τὸν νοῦν τοῖς πραττομένοις καὶ τὰ ἄλλα προςνομοθετεῖν, οὐ μόνον ἐλευθέρους ἀνέχειν ἔργων ἀξιῶν ταῖς ἑβδόμαις, ἀλλὰ καὶ θεράπουσι καὶ θεραπαίναις ἐφιεὶς ἄδειαν, καὶ μόνον ἐλευθερίαν δι' ἓξ ἡμερῶν προκηρύττων τούτοις. Ἵν' ἀμφοτέρους ἀναδιδάξῃ μάθημα κάλλιστον· τοὺς μὲν δεσπότας αὐτουργεῖν ἐθίζεσθαι, μὴ ἀναμένοντας τὰς ἀπὸ τῶν οἰκετῶν λατρείας καὶ ὑπηρεσίας· ἵν', εἴ τινες ἀβούλητοι καιροὶ κατάσχοιεν, κατὰ τὰς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μεταβολὰς, μὴ τῷ ἀήθει τῆς αὐτουργίας προκάμνοντες τοῖς ἐπιτάγμασιν ἀπαγορεύωσιν· ἀλλ' εὐκινητοτέροις χρώμενοι τοῖς τοῦ σώματος μέρεσιν, εὐφόρως καὶ μετὰ ῥαστώνης ἐνεργῶσι· τοὺς δ' οἰκέτας, μὴ ἀπογινώσκειν τὰς ἀμείνους ἐλπίδας, ἀλλ' ἔχοντας τὴν δι' ἓξ ἡμερῶν ἄνεσιν ἐμπύρευμά τι καὶ ζωπύρημα ἐλευθερίας, τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἄφεσιν, εἰ διαμένοιεν χρηστοὶ καὶ φιλοδέσποτοι, προςδοκᾶν. Ἐκ δὲ τοῦ τοὺς μὲν ἐλευθέρους ὑπομεῖναι τὰς δούλων ὑπηρεσίας, τοῖς δὲ οἰκέταις ἐγγενέσθαι μετασχεῖν ἀδείας, συμβήσεται τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ἐπιδοῦναι πρὸς ἀρετὴν τελειοτάτην, ὑπομιμνησκομένων ἰσότητος καὶ 1180
ἀντεκτινόντων ἀλλήλοις χρέος ἀναγκαῖον, τῶν τε λαμ- P.
πρῶν εἶναι δοκούντων καὶ τῶν ἀφανεστέρων. Ἀλλ' οὐ θεράπουσι μόνον ἐκεχειρίαν ἔδωκεν ὁ νόμος ταῖς ἑβδόμαις, ἀλλὰ καὶ κτήνεσι. Καί τοι φύσει θεράποντες μὲν ἐλεύθεροι γεγόνασιν, ἄνθρωπος γὰρ ἐκ φύσεως δοῦλος οὐδείς. Τὰ δὲ ἄλλα ζῶα πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν καὶ ὑπηρεσίαν εὐτρεπισθέντα δούλων ἔχει τάξιν. Ἀλλ' ὅμως ἀχθοφορεῖν ὀφείλοντα καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν κεκτημένων ὑπομένειν πόνους τε καὶ καμάτους, ἀναπαύλας εὑρίσκεσθαι ταῖς ἑβδόμαις. Καὶ τί δεῖ τῶν ἄλλων μεμνῆσθαι; Οὐδὲ γὰρ βοῦς, πρὸς τὰ ἀναγκαιότατα καὶ χρησιμώτατα τῶν ἐν τῷ βίῳ γεγονὼς, ἄροτρον, γῆς προετοιμαζομένης

284 εἰς σπορὰν καὶ πάλιν δραγμάτων εἰςκομισθέντων,
M. ἀλοητὸν εἰς καρποῦ κάθαρσιν τότε καταζεύγνηται,
τὴν τοῦ κόσμου γενέθλιον ἡμέραν ἑορτάζων. Οὕτως
ἄρα διὰ πάντων τὸ ἱεροπρεπὲς αὐτῆς πεφοίτηται.

§. 8. Τοσούτου δὲ ἀξιοῖ σεβασμοῦ τὴν ἑβδόμην,
ὥςτε καὶ τὰ ἄλλα, ὁπόσα ταύτης μετέχει, τετίμηται
παρ᾽ αὐτῷ. Κατὰ γοῦν ἕβδομον ἐνιαυτὸν ἀεὶ χρεω-
κοπίαν εἰςηγεῖται, πένησιν ἐπικουρῶν, καὶ τοὺς πλου-
σίους ἐπὶ φιλανθρωπίαν προκαλούμενος· *) ἵνα τῶν
ἰδίων μεταδιδόντες ἀπόροις, χρηστὰ καὶ περὶ αὐτῶν
προςδοκῶσιν, εἰ γένοιτό τι πταῖσμα. Πολλὰ δὲ τὰ
ἀνθρώπινα, καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὁ βίος ὁρμεῖ,
πνεύματος ἀστάτου τρόπον μεταβάλλων πρὸς τὰ ἐν-
αντία. Καλὸν μὲν οὖν τὴν ἀπὸ δανειστῶν χάριν
ἐπὶ πάντας φθάνειν χρεώστας. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες
πρὸς μεγαλοφροσύνην πεφύκασιν, ἀλλ᾽ εἰσὶν ἥττους
ἔνιοι χρημάτων ἢ οὐ σφόδρα εὔποροι· καὶ τούτους
ἐδικαίωσεν εἰςφέρειν ἃ μὴ λυπήσει διδόμενα. Παρὰ
γὰρ τῶν ὁμοεθνῶν, εἰςπράττειν οὐκ ἐάσας, ἐφῆκε
παρὰ τῶν ἄλλων κομίζεσθαι· τοὺς μὲν καλέσας εὐ-
θυβόλως ἀδελφούς, ἵνα μηδεὶς φθονῇ τῶν ἰδίων ὡς-
ὰν ἐκ φύσεως συγκληρονόμοις ἀδελφοῖς· τοὺς δὲ μὴ
ὁμοεθνεῖς, ὅπερ εἰκός, ἀλλοτρίους ὠνόμασεν. Ἡ δὲ
ἀλλοτριότης ἀκοινώνητον. Εἰ μὴ καὶ ταύτην τις 118
ὑπερβολαῖς ἀρετῶν μεθαρμόσαιτο πρὸς συγγενικὴν M.
οἰκειότητα. Συνόλως γὰρ ἐνάρετος ἡ πολιτεία καὶ
νόμοις, οἳ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἰςηγοῦνται. Ὑ-
παίτιον δὲ τὸ δανείζειν ἐπὶ τόκῳ. Δανεῖται γάρ τις
οὐ περιουσίᾳ ζῶν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι χρεῖος ὤν· ὡς
ἐπαναγκαζόμενος τόκους τοῖς ἀρχαίοις προςαποτίνειν,
ἀπορώτατος ἐξ ἀνάγκης γίνεται. Καὶ νομίσας ὠφε-
λεῖσθαι ἔτι βλάπτεται, καθάπερ τὰ ὀλιγόφρονα
τῶν ζώων τῷ δελέατι τῷ παρόντι. Σοὶ δέ, εἴποιμ᾽

---

*) Deut. 15, 1 sqq.

ἂν, ὦ δανειστὰ, τί κοινωνίᾳ τρόπον ἀκοινώνητον
συσκιάζεις; Τί δὲ λόγῳ μὲν δοκεῖν εἶναι χρηστὸς
καὶ φιλάνθρωπος προςποιῇ, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις ἀπαν-
θρωπίαν δεικνύεις καὶ δεινὴν σκαιότητα, πλεῖον ὧν
ἔδωκας ἀναπράττων, καὶ ἔστιν ὅτε διπλασιάσας πε-
νιχρότερον ἀπεργαζόμενος τὸν πένητα; Τοιγάρτοι
συναλγεῖ μὲν οὐδεὶς, ὅταν ὀρεχθεὶς πλειόνων, προς-
285 αποβάλλῃς καὶ τὰ ὄντα· πάντες δ' ἐφήδονται, το-
M. κογλύφον καὶ ὀβολοστάτην καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνομά-
ζοντες· ὡς ἔφεδρον ἀνθρωπίνων κακῶν καὶ τὴν ἑτέ-
ρων ἀτυχίαν ἰδίαν κρίνοντα εὐτυχίαν. Ἀλλὰ πονη-
ρὸν, ὡς ἔφη τις, ἡ κακία· καὶ ὁ δανείζων τυφλὸς,
τὸν χρόνον τῆς ἀποδόσεως οὐ βλέπων, ἐν ᾧ μόλις
ἢ οὐδ' ὅλως ὧν ἐκ πλεονεξίας τεύξεσθαι προσεδόκη-
σεν ἐφίξεται. Οὗτος μὲν οὖν διδότω δίκας τῆς φιλαρ-
γυρίας, ἃ προήκατο μὴ κομιζόμενος, ἵνα μὴ ἀτυ-
χίας ἀνθρώπων ἐργάζηται προςοδευόμενος ἐξ ὧν οὐ
προςῆκεν. Οἱ δὲ χρεῶσται τῆς ἀπὸ τῶν νόμων φι-
λανθρωπίας ἀξιούσθωσαν, τόκους καὶ ἐπιτοκίας μὴ
τελοῦντες, αὐτὸ δὲ μόνον τὸ ἀρχαῖον ἐπιτινύντες.
Πάλιν γὰρ ἐν καιροῖς τὸν αὐτὸν ἔρανον ἀνταποτί-
σουσι τοῖς συμβάλλουσιν, ἀμειβόμενοι ταῖς ἴσαις ὠ-
φελείαις τοὺς χάριτος ἄρξαντας.

§. 9. Τοιαῦτα διαταξάμενος ἑξῆς ἀναγράφει
νόμον ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας μεστόν. "Ἐὰν,"
φησὶ, "πραθῇ σοί τις τῶν ἀδελφῶν, ἓξ ἔτη δου-
λευέτω· τῷ δὲ ἑβδόμῳ προῖκα ἐλεύθερος ἀφεί- 1182
σθω." *) Πάλιν ἀδελφὸν τὸν ὁμόφυλον εἶπεν, ὑ- P.
ποσπείρων τῇ τοῦ κεκτημένου ψυχῇ διὰ τῆς προς-
ρήσεως τὴν πρὸς τὸ ὑπήκοον συγγένειαν, ἵνα μὴ
ὡς ξένου, πρὸς ὃν οὐδὲν φίλτρον ἐστὶν εὐνοίας, κα-
τολιγωρῇ· φιλοίκειον δέ τι πεπονθὼς πάθος ἐκ δι-
δασκαλίας, ἣν ὁ ἱερὸς λόγος ὑπηχεῖ, μὴ ἀγα-

---

*) Deut. 15, 12.

νακτῇ, μέλλοντος ἐλευθεροῦσθαι. Τοὺς γὰρ τοιούτους δούλους μὲν ὀνομάζεσθαι συμβέβηκε, θῆτας δὲ τῷ ὄντι εἶναι τῶν ἀναγκαίων χάριν ὑπηρετοῦντας. Καὶ ἂν εἰ μυριάκις αὐτεξούσιον δυναστείαν καὶ δεσποτείαν ἀπίδωσί τινες κατὰ αὐτῶν, οὐ τιθασσευτέον, ἐπιλέγοντας τὰ χρηστὰ ἐκεῖνα τοῦ νόμου παραγγέλματα. Μισθωτός ἐστιν, ὦ ἄνθρωπε, ὁ λεγόμενος δοῦλος, καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ὢν, ἔχων πρὸς σὲ τὴν ἀνωτάτω συγγένειαν, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους· τάχα δὲ καὶ φυλέτης καὶ δημότης ἐνδείας χάριν εἰς τουτὶ τὸ σχῆμα ἀπηγμένος. Ἀνελὼν οὖν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐπίβουλον κακὸν ἀλαζονείαν, ὡς μισθωτῷ προσφέρου, τὰ μὲν διδοὺς, τὰ δὲ καὶ λαμβάνων. Παρέξει μὲν οὖν ἐκεῖνος ἀοκνότατα τὰς ὑπηρεσίας ἀεὶ καὶ πανταχοῦ μηδὲν ὑπερτιθέμενος, ἀλλὰ φθάνων τὰς σὰς ἐπικελεύσεις τάχει καὶ προθυμίᾳ. Σὺ δὲ ἀντιδίδου τὰς τροφὰς καὶ ἐσθῆτα, καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν. Μὴ καταζεύξας ὡς ζῶον ἄλογον, μηδὲ πλείοσι καὶ βαρυτέροις τῆς δυνάμεως ἄχθεσι πιέζων, μηδ᾽ ὑβρίζων, μηδ᾽ ἀπειλαῖς καὶ ἐ-
286 πανατάσεσιν εἰς χαλεπὰς δυσθυμίας ἐφελκόμενος·
M. ἀλλ᾽ ἀναχωρήσεις διδοὺς καὶ ἀνέσεις μεμετρημένας. Τὸ γὰρ „μηδὲν ἄγαν," ἐπὶ πάντων, καὶ μάλιστα πρὸς οἰκέτας δεσποτῶν. Ὑπηρετηθεὶς μέντοι χρόνον αὐταρκέστατον ἑξαετίαν, ὅταν ὁ ἱερώτατος ἀριθμὸς ἐνίστασθαι μέλλῃ τὸ ἕβδομον ἔτος, ἐλεύθερον μεθίεσο τὸν ἐλεύθερον φύσει· μηδὲν ἐνδοιάσας, ἀλλ᾽, ὦ γενναῖε, καὶ γεγηθὼς δίδου τὴν χάριν, ὅτι καιρὸν ἔλαβες τὸ ἄριστον ζῶον ἄνθρωπον ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετῆσαι. Δούλῳ γὰρ οὐκ ἔστι μεῖζον ἐλευθερίας ἀγαθόν. Χαίρων οὖν καὶ προσεπιδαψίλευσαί τι τῶν ἰδίων, ἀφ᾽ ἑκάστου μέρους τῆς κτήσεως ἐφοδιάσας τὸν εὐεργετηθέντα. Σὸν γὰρ ἐγ- 1183
κώμιον, εἰ μὴ πένης ὢν ἀπαλλάττοιτο τῆς οἰκίας, P.
ἀλλὰ τῶν εἰς τὰ ἀναγκαῖα ἀφορμῶν εὐπορηκώς· ἵνα μὴ πάλιν ὑπ᾽ ἐνδείας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀτυχίαν ὑπα-

χθῇ δουλεύειν, ἀναγκασθεὶς διὰ σπάνιν τῶν περὶ δίαιταν καὶ ἡ σὴ χάρις ἀναιρεθῇ. Πενήτων μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα.

§. 10. Κελεύει δὲ ἑξῆς ἀργὴν καὶ ἀνάροτον τὴν χώραν ἐᾶν ἔτει ἑβδόμῳ διὰ πολλά.*) Πρῶτον μὲν, ἵνα τὴν ἑβδομάδα τιμήσῃ κατὰ πάντας χρόνους ἡμερῶν καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν. Ἑβδόμη τε γὰρ πᾶσα ἡμέρα ἱερὰ, τὸ καλούμενον παρ᾽ Ἑβραίοις σάββατον· μηνῶν τε ὁ ἕβδομος κατὰ πᾶν ἔτος ἑορτῶν ἔλαχε τὴν μεγίστην. Ὥςτ᾽ εἰκότως καὶ ὁ ἕβδομος ἐνιαυτὸς τοῦ περὶ τὸν ἀριθμὸν σεβασμοῦ τυχὼν ἐκτετίμηται. Δεύτερον δ᾽ ἐκεῖνο. „Μὴ πάντα," φησὶν, „ἴσθι τοῦ κέρδους, ἀλλὰ καὶ ἑκὼν ζημίαν ὑπόμεινον," ἵνα καὶ τὴν ἀκούσιον βλάβην, εἴ ποτε γένοιτο, ῥᾳδίως ἐνέγκῃς, ἀλλὰ μὴ ὡς ἐπὶ καινῷ καὶ ξένῳ δυςχεραίνων ἀθυμῇς. Εἰσὶ γὰρ τῶν πλουσίων οὕτως ἀτυχεῖς τὰς γνώμας τινὲς, ὡς ἀπορίας ἐπισχούσης, στένουσι καὶ κατηφοῦσιν οὐδὲν ἧττον, ἢ εἰ πᾶσαν ἀφῃρέθησαν τὴν οὐσίαν. Ἀλλὰ τῶν Μωϋσέως ὁμιλητῶν ὅσοι φοιτηταὶ γνήσιοι, καλοῖς ἐνασκούμενοι νομίμοις, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐθίζονται τὰς ἐνδείας εὐμαρῶς ὑπομένειν, διὰ τοῦ καὶ τὴν ἀρετῶσαν χώραν ἐᾶν ἀργήν· ἅμα καὶ μεγαλοφροσύνην ἀναδιδασκόμενοι καὶ τὰς ὁμολογουμένας προσόδους μόνον οὐκ ἐκ τῶν χειρῶν ἑκουσίῳ γνώμῃ μεθιέναι. Τρίτον καὶ ἐκεῖνο αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ,
287 τὸ μηδενὶ προςήκειν τὸ παράπαν ἀνθρώπους ἄ-
M. χθει βαρύνειν καὶ πιέζειν. Εἰ γὰρ τοῖς μέρεσι τῆς γῆς, ἃ μήθ᾽ ἡδονῆς μήτ᾽ ἀλγηδόνος πέφυκε κοινωνεῖν μεταδοτέον ἀναπαύλης, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀνθρώποις, οἷς οὐ μόνον αἴσθησις πρόςεστιν ἡ κοινὴ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, ἀλλὰ καὶ λογισμὸς ἐξαίρετος, ᾧ τὰ ἐκ πόνων καὶ καμάτων ὀδυνηρὰ τρανοτέραις

---

*) Lev. 25, 4.

φαντασίαις ἐντυποῦται; Παύσασθε οὖν οἱ λεγόμενοι δεσπόται τῶν ἐπὶ δούλοις σφοδρῶν καὶ δυςυπομονήτων ἐπιταγμάτων, ἃ καὶ τὰ σώματα κατακλᾷ 1184 βιαζόμενα καὶ τὰς ψυχὰς πρὸ τῶν σωμάτων ἀπα- P. γορεύειν ἀναγκάζει. Φθόνος γὰρ οὐδεὶς προστάττειν τὰ μέτρια, δι' ὧν καὶ ὑμεῖς τῆς προσηκούσης ὑπηρεσίας ἀπολαύσετε καὶ οἱ θεράποντες εὐφόρως τὰ κελευσθέντα δράσουσι· καὶ τὰς διακονίας οὐ πρὸς ὀλίγον, ἅτε προκαμόντες, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τοῖς πόνοις προγηράσαντες ὑπομένουσιν, ἀλλὰ πρὸς μήκιστον ἀθλητῶν τρόπον ἀνηβῶντες, οὐ τῶν εἰς πολυσαρκίαν πιαινομένων, ἀλλ' οἷς ἔθος ἐγγυμνάζεσθαι διὰ ξηρῶν ἱδρώτων πρὸς τὴν τῶν περὶ βίον ἀναγκαίων καὶ χρησίμων κτῆσιν. Παυσάσθωσαν καὶ οἱ τῶν πόλεων ἡγεμόνες φόροις καὶ δασμοῖς συνεχέσι καὶ μεγάλοις αὐτὰς ἐκτραχηλίζοντες, οἱ τὰ μὲν ἴδια ταμεῖα πληροῦσιν ἅμα τοῖς χρήμασι καὶ τὰς ἀνελευθέρους κακίας καὶ τὸν σύμπαντα βίον αὐτῶν ῥυπαινούσας, θησαυροφυλακοῦντες. Ἀνηλεεστάτους γὰρ καὶ γέμοντας ἀπανθρωπίας τοὺς τῶν φόρων ἐκλογεῖς ἐπίτηδες αἱροῦνται, τὰς πρὸς πλεονεξίαν ἀφορμὰς αὐτοῖς ἐνδιδόντες. Οἱ δὲ τῇ φυσικῇ σκαιότητι προςειληφότες καὶ τὴν ἐξ ἐπιταγμάτων δεσποτικῶν ἐκεχειρίαν, καὶ πάνθ' ὑπὲρ ἀρεσκείας τῆς ἐκείνων ἐγνωκότες πράττειν, οὐδὲν παραλείπουσι τῶν χαλεπωτάτων, ἐπιείκειαν καὶ ἡμερότητα μηδ' ὄναρ ἰδόντες. Τοιγάρτοι πάντα φύρουσι καὶ συγχέουσιν ἀργυρολογοῦντες· ὡς μὴ μόνον ἐκ τῶν οὐσιῶν ἀναπράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωμάτων, ὕβρεσιν, αἰκίαις, πρὸς ἀποτομίαν κεκαινουργημέναις βασάνοις. Ἤδη δέ τινας ἀκούω μηδὲ νεκρῶν ἀποσχέσθαι δι' ἀγριότητα καὶ παρηλλαγμένην λύτταν· οἳ ἐπὶ τοσοῦτον ἐθηριώθησαν, ὡς καὶ τύπτειν ὕστριξι τολμᾶν τοὺς τεθνεῶτας. Καὶ ἐπειδή τις τῆς ἄγαν ὠμότητος κατεμέμφετο, εἰ μηδ' ὁ θάνατος, ἡ κακῶν ἁπάντων ἀπαλλαγὴ καὶ ὡς ἀληθῶς τελευτὴ, περιποι-

ήσαιθ᾽ οἷς ἐκποδὼν τὸ ἀνύβριστον· ἀλλ᾽ ἀντὶ ταφῆς καὶ τῶν νομιζομένων αἰκίας ὑπομένουσιν, ἀπολογίᾳ χείρονι κατηγορίας ἐχρῶντο φάσκοντες προπηλακίζειν τοὺς τεθνεῶτας, οὐχ ὑπὲρ τοῦ κωφὴν καὶ ἀναίσθητον κόνιν ὑβρίζειν — ἀνωφελὲς γάρ —
288 ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἢ κατὰ γένος ἢ καθ᾽ ἑταιρίαν
M. προσήκοντας εἰς οἶκτον ἀγαγεῖν καὶ προκαλέσασθαι λύτρα καταθέσθαι τῶν σωμάτων, ἐστάτην ἀπονείμαντας χάριν.

§. 11. Εἶτ᾽, ὦ φαυλότατοι πάντων ἀνθρώ- 1185
πων, εἴποιμ᾽ ἂν αὐτοῖς, ἃ διδάσκετ᾽ οὐ προεμά- P.
θετε; ἢ προκαλεῖσθαι μὲν εἰς ἔλεον ἑτέρους εἰ καὶ δι᾽ ὠμοτάτων ἔργων οἴδατε, τὰ δὲ χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἐκτέτμησθε; Καὶ ταῦτα μὴ ἀποροῦντες ἀγαθῶν ὑφηγητῶν καὶ μάλιστα τῶν ἡμετέρων νόμων; Οἳ καὶ τὴν γῆν μεθιέσαν ἀπὸ φόρτων τῶν ἐτησίων, ἄνεσιν καὶ ἀνάπαυλαν αὐτῇ παρασχόντες. Αὕτη δὲ, καί τοι δοκοῦσα ἄψυχος εἶναι, πρὸς ἀμοιβὴν ηὐτρέπισται καὶ χάριτος ἀντίδοσιν, ἣν ἔλαβε δωρεὰν ἀντεκτίνειν ἐπειγομένη. Τυχοῦσα γὰρ ἀδείας ἔτει τῷ ἑβδόμῳ καὶ μὴ πονηθεῖσα, σύμπαντα δὲ τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ κύκλον ἀπελευθεριάσασα, τῷ μετὰ ταῦτα διπλασίους, ἔστι δὲ ὅτε καὶ πολυπλασίους ὑπὲρ εὐφορίας ἤνεγκε καρπούς. Τὸ παραπλήσιον μέντοι καὶ τοὺς ἀλείπτας ἔστιν ἰδεῖν δρῶντας ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν. Ὅταν γὰρ αὐτοὺς συγκροτήσωσιν ἐπαλλήλοις καὶ συνεχέσι γυμνασίαις, πρὶν εἰς ἅπαν καμεῖν, ἀνακτῶνται, παρέχοντες ἀνέσεις οὐ μόνον τῶν ἐν ἀθλήσει πόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἐδωδὴν καὶ πόσιν, τὸ σκληροδίαιτον χαλῶντες εἴς τε ψυχῆς εὐθυμίαν καὶ εὐπάθειαν σώματος. Καὶ οὐ δήπου διδάσκαλοι ῥᾳθυμίας καὶ τρυφῆς εἰσὶν, οἷς ἐπάγγελμα τὸ πρὸς πόνους ἀλείφειν· ἀλλὰ μεθόδῳ καὶ τέχνῃ προσποιοῦσιν ἰσχὺν κραταιοτέραν ἰσχύϊ καὶ δυνάμεις σθεναρωτέρας δυνάμεσι, τὴν ῥώμην ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει, καθάπερ

ἁρμονίᾳ, συναύξοντες. Ἔμαθον δὲ παρὰ τῆς παν-
σόφου ταῦτα φύσεως, ἥτις τὸ ἐπίπονον καὶ καματη-
ρὸν τοῦ γένους ἡμῶν ἐπισταμένη, διένειμε τὸν χρόνον
εἰς ἡμέραν τε καὶ νύκτα, τῇ μὲν ἐγρηγορεῖν, τῇ νυ-
κτὶ δὲ ὕπνον παρασχοῦσα. Φροντὶς γὰρ αὐτὴν, οἷα
μητέρα κηδεμονικωτάτην, εἰςῆλθε τοῦ τὰ ἔγγονα μὴ
ἀποτρύχεσθαι. Μεθ' ἡμέραν γὰρ τὰ σώματα δια-
νίστησι καὶ πρὸς τὰς τοῦ βίου χρείας καὶ ὑπηρεσίας
ἁπάσας ἐγείρει, ἀναγκάζουσα τοὺς ἀργίᾳ καὶ ἁβρο-
διαίτῳ βίῳ σχολάζειν ἐθιζομένους. Νύκτωρ δὲ, κα-
θάπερ ἐν πολέμῳ τὸ ἀνακλητικὸν ὑποσημάνασα,
πρὸς ἀνάπαυλαν καλεῖ καὶ τὴν σωμάτων ἐπιμέλειαν.
Οἱ δὲ ἀποθέμενοι πολὺ βάρος πραγματειῶν, ὅσον 118
ἕωθεν εἰς ἑσπέραν ἦσαν ἀπηχθισμένοι καὶ ἐπανελ- P
θόντες οἴκαδε πρὸς ἡσυχίαν τρέπονται· καὶ κατα-
δαρθέντες ὕπνῳ βαθεῖ τὸν μεθημερινὸν πόνον ἐκ-
νοσιλεύονται. Καὶ πάλιν νεαλεῖς καὶ ἀκμῆτες γενό-
μενοι σπεύδουσιν ἕκαστος πρὸς τὰ οἰκεῖα καὶ συνή-
θη. Τὸν δολιχὸν τοῦτον ἡ φύσις διά τε ὕπνου καὶ
289 ἐγρηγόρσεως ἀπένειμαν ἀνθρώποις, ἵνα ἐν μέρει
M μὲν ἐνεργῶσιν, ἐν μέρει δὲ ἀτρεμίζοντες ἑτοιμότερα
καὶ εὐκινητότερα τὰ τοῦ σώματος ἴσχωσι μέρη

§. 12. Πρὸς ἅπερ ἀπιδὼν ὁ τοὺς νόμους ἡ-
μῖν προφητεύσας, ἄνεσιν ἐκήρυξε τῇ χώρᾳ δι' ἑξαε-
τίας γεωπόνους ἐπισχών. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ἕνεχ' ὧν
εἶπον αὐτὸ μόνον ταῦτ' εἰςηγήσατο, ἀλλὰ καὶ τῆς
συνήθους φιλανθρωπίας, ἣν ἅπαντι μέρει τῆς νο-
μοθεσίας συνυφαίνειν ἀξιοῖ, τοῖς ἐντυγχάνουσι ταῖς
ἱεραῖς γραφαῖς κοινωνικὰ καὶ χρηστὰ ἐνσφραγιζόμε-
νος ἤθη. Κελεύει γὰρ τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μηδὲν συγ-
κλείειν χωρίον, ἀλλὰ πάντας ἐλαιῶνας καὶ ἀμπελῶ-
νας ἀναπεπταμένους ἐᾶν, καὶ τὰς ἄλλας κτήσεις, ὅ-
σαι σπαρτῶν εἰσὶν ἢ δένδρων, ἵνα τοῖς ἀπαυτομα-
τισθεῖσι καρποῖς οἱ πένητες ἀδεῶς χρῆσθαι δύνων-
ται μᾶλλον, ἢ οὐχ ἧττον, τῶν κεκτημένων. Ὅθεν
τοῖς μὲν δεσπόταις οὐκ ἐφῆκεν ἐργάζεσθαι, στοχα-

ζόμενος τοῦ μηδεμιᾶς λύπης αἴτιος αὐτοῖς γενέσθαι, ὡς τὰ μὲν ἀναλώματα παρασχοῦσι, τὰς δὲ ἀντὶ τούτων προσόδους οὐ λαμβάνουσι· τοὺς δὲ ἀπόρους ὡς ἰδίων ἀπολαύειν. Τότε γοῦν τῶν ἀλλοτρίων εἶναι δοκούντων ἠξίωσε, ταπεινοῦ σχήματος αὐτοὺς ἀπαλλάττων καὶ τῶν ἐπὶ μεταίταις ὀνειδῶν. Ἆρ᾽ οὐκ ἄξιον ἐρασθῆναι τῶν νόμων, οἳ τοσαύτης γέμουσιν ἡμερότητος; Δι᾽ ἣν εἰ μὲν πλούσιοι διδάσκονται μεταδιδόναι καὶ κοινωνεῖν ὧν ἔχουσι. Παρηγοροῦνται δὲ οἱ πένητες, μὴ πάντοτε ταῖς τῶν ἀπόρων οἰκίαις ἐπιφοιτᾶν ἀναγκαζόμενοι πρὸς ἐπανόρθωσιν ὧν ἐνδεεῖς εἰσίν. Ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ προσοδοδευόμενοι, καθάπερ ἐξ ἰδίων κτημάτων, τοὺς ἀπαυτοματίζοντας, ὡς ἔφην, καρποὺς, χῆραι καὶ ὀρφανοὶ παῖδες, ὅσοι ἄλλοι τῶν ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν, ἕνεκα τοῦ μὴ περιουσιάζειν. Τότε περιουσιάζουσι ταῖς τοῦ θεοῦ δωρεαῖς ἐναπιναίως πεπλουτηκότες, ὃς αὐτοὺς πρὸς
κοινωνίαν ἐκάλεσε τῶν κτητόρων ἐν τῷ τῆς ἱερᾶς 1187
ἑβδόμης ἀριθμῷ. Καὶ ὅσοι μέντοι κτηνοτροφοῦσι P.
μετ᾽ ἀδείας ἐπὶ χλοηφαγίας τὰ οἰκεῖα θρέμματα ἄγουσιν, ἐκλεγόμενοι πεδία εὔχορτα καὶ ἐπιτηδειότατα ἐμβόσκεσθαι, καταχρώμενοι τῆς ἐκεχειρίας ἀδείᾳ. Καὶ φθόνος οὐδεὶς ἐκ τῶν δεσποτῶν ἀπαντᾷ, ἅτε παλαιοτάτῳ ἔθει κεκρατημένων, ὃ σύντροφον ἐκ μακρῶν χρόνων γενόμενον, εἰς φύσιν ἐκνενίκηκεν.

§. 13. Ἀρχὴν ταύτην βαλλόμενος ὥςπερ θεμέλιόν τινα ἐπιεικείας καὶ φιλανθρωπίας, ἑπτὰ ἑβδομάδας ἐτῶν συνθεὶς, τὸν πεντηκοστὸν ὅλον ἀπέφηνεν ἱερὸν, ἐξαίρετα καὶ πάντα διαφερόντως καλὰ νομοθετήσας ἐπ᾽ αὐτῷ παρὰ τὰ κοινωνίαν ἔχοντα. Πρῶτον μὲν τόδε. Τὰς ἀλλοτριωθείσας κτήσεις οἴεται δεῖν ἀποδίδοσθαι τοῖς ἐξ ἀρχῆς κυρίοις, ἵν᾽ αἱ
290 κληρουχίαι τοῖς γένεσι διαφυλάττωνται καὶ μηδεὶς
M τῶν λῆξιν εἰληφότων εἰς ἅπαν στερῆται τῆς δωρεᾶς.
Ἐπειδὴ καιροὶ συμπίπτουσι πολλάκις ἀβούλητοι, δι᾽ οὓς ἀναγκάζονταί τινες πιπράσκειν τὰ ἴδια. Καὶ

τῆς ἐν δέοντι τούτων χρείας προενόησε καὶ τοὺς ὠνουμένους ἐκώλυσεν ἀπατᾶσθαι, τοῖς μὲν πιπράσκειν ἐφιεὶς, τοὺς δὲ ἐφ᾽ οἷς ὠνήσονται μάλα σαφῶς ἀναδιδάξας. Μὴ γὰρ δίδοτε, φησὶ, τὰς ἐπ᾽ ἀκτησίᾳ τιμὰς, ἀλλὰ πρὸς ἐνιαυτῶν ὡρισμένον ἀριθμὸν, οἵ ἐντός εἰσι πεντηκονταετίας. Οὐ γὰρ κτημάτων αἱ πράσεις, ἀλλὰ καρπῶν ὀφείλουσιν εἶναι, διὰ δύο τὰ ἀναγκαιότατα. Ἓν μὲν, ὅτι σύμπασα ἡ χώρα θεοῦ κτῆμα κέκληται, τῶν δὲ θεοῦ κτημάτων οὐχ ὅσιον ἄλλους ἐπιγράφεσθαι δεσπότας — ἕτερον δὲ, λῆξις ἀπονενέμηται ἑκάστῳ τῶν κληρούχων, ἧς στερεῖσθαι τὸν λαχόντα οὐκ ἐδικαίωσεν ὁ νόμος. Τὸν μὲν οὖν ἐντὸς τῆς πεντηκονταετίας δυνάμενον ἀναλαβεῖν τὰ οἰκεῖα, ἤ τινα τῶν ἐγγυτάτω γένους ἀγχιστέων, προςκαλεῖται πάσῃ μηχανῇ κατατιθέναι ἣν ἔλαβε τιμὴν, καὶ μὴ τῷ πριαμένῳ καθ᾽ ὃν ἐδεῖτο καιρὸν ὠφελήσαντι ζημίας αἴτιον γενέσθαι. Τῷ δὲ ἀπόρως ἔχοντι συνεπάθησε καὶ μετέδωκεν ἐλέους, τὴν ἀρχαίαν δωρησάμενος αὖθις περιουσίαν, δίχα τῶν κατ᾽ εὐχὴν ἀνιερωθέντων ἀγρῶν ἐν τῇ τάξει τῶν ἀναθεμάτων. Ἀνάθεμα δὲ οὐχ ὅσιον ἀκυροῦσθαι χρόνῳ. Διὸ προστέτακται, τὴν ἀξίαν τιμὴν 1188
τούτων ἐκλέγειν μηδὲν καταχαριζομένους τῷ ποιη- P.
σαμένῳ τὸ ἀνάθημα.

§. **14.** Ταῦτα μὲν ἐπὶ ταῖς τῆς χώρας διανομαῖς καὶ κληρουχίαις διατέτακται· ἕτερα δὲ ἐπὶ ταῖς οἰκίαις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτων αἱ μὲν κατὰ πόλεις τειχῶν ἐντός εἰσιν, αἱ δὲ ἐν ἀγρῷ ἔξω τείχους ἐπαύλεις· τὰς μὲν ἐν τοῖς χωρίοις ἐπέτρεψεν ὁ νόμος ἀεὶ λυτροῦσθαι, τὰς δὲ μὴ λυτρωθείσας ἄχρι τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους ἀποδίδοσθαι προῖκα τοῖς πάλαι κυρίοις, καθάπερ καὶ τὰ κτήματα. Μοῖρα γὰρ ἐπαύλεις κτημάτων. Ὅσαι δὲ τειχῶν ἐντός εἰσι, μέχρι μὲν ἐνιαυτοῦ τὴν ἀποπομπὴν ἐπὶ τοὺς πεπρακότας ἔχουσι· μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς ἅπαν τοῖς ὠνησαμένοις βεβαιοῦνται, μηδὲν δὲ τοῦ πεντηκο-

στοῦ ἔτους ἐκεχειρίας βλαπτούσης τοὺς πριαμένους. Αἴτιον δὲ τοῦ βούλεσθαι καὶ ἐπηλύταις ἱδρύσεως τοῖς ἐνταυθοῖ βεβαίου παρασχεῖν ἀφορμήν. Ἐπειδὴ γὰρ μετουσίαν γῆς οὐκ ἔχουσιν, ἅτε μὴ καταριθμηθέντες ἐν ταῖς κληρουχίαις, οἰκιῶν αὐτοῖς κτῆσιν ὁ
91 νόμος ἀπένειμε, φροντίσας τοῦ μὴ μετανάστας γε-
I. νέσθαι τοὺς τῶν νόμων ἱκέτας καὶ πρόσφυγας. Αἱ γὰρ πόλεις, ὅτ' ἐκληροδοτεῖτο ἡ χώρα, κατὰ φυλὰς οὐ διενεμήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἦσαν συνῳκοδομημέναι, κατὰ τὰς ἐν ἀγροῖς ἐπαύλεις τῶν οἰκητόρων ποιουμένων τὰς διατριβάς. Ἐξ ὧν ὕστερον ἀναστάντες καὶ συνελθόντες, ἐπίδοσιν κοινωνίας καὶ φιλανθρωπίας, ὥςπερ εἰκὸς, ἐν χρόνῳ μακρῷ λαμβανούσης, οἰκίας ἐν ταὐτῷ καὶ πόλεις ἐδείμαντο, ὧν καὶ ἐπηλύται, καθάπερ εἶπον, μετέδοσαν, ἵνα μὴ πάντων ἀποροῖεν καὶ τῶν ἐν ἀγροῖς καὶ τῶν κατὰ πόλεις.

§. 15. Περὶ δὲ τῆς ἱερωμένης φυλῆς τάδε νομοθετεῖται. Γῆς ἀποτομὴν οὐκ ἀπένειμε τοῖς νεωκόροις ὁ νόμος, ὑπολαβὼν αὐτάρκη πρόσοδον εἶναι τούτοις τὰς ἀπαρχάς. Ὀκτὼ δὲ καὶ τεσσαράκοντα πόλεις ἀπεκλήρωσεν εἰς οἴκησιν καὶ δισχιλίους ἑκάστη πήχεις προάστειον ἐν κύκλῳ *). Τὰς οὖν ἐν ταύταις οἰκίας οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς ἄλλαις, ὅσαι τειχῶν εἴσω τυγχάνουσιν, ἐβεβαίωσε τοῖς πριαμένοις, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ τῶν ἀποδιδομένων κομίσασθαι μὴ δυναμένων, ἀλλ' εἰς ἅπαν ἐφῆκεν αὐτὰς λυτροῦσθαι, καθάπερ καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ἔ- 1189
θνους τὰς ἐπαύλεις αἷς ἰσοδυναμοῦσιν· ἐπειδὴ μόνας P.
ἐκ τοσαύτης χώρας διεκληρώσαντο τὰς οἰκίας, ὧν οὐκ ᾤετο δεῖν στερεῖσθαι τοὺς λαμβάνοντας, καθάπερ οὐδὲ τοὺς κληρούχους τῶν ἐπαύλεων. Οἰκιῶν μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα.

---

*) Num. 35, 5 sqq.

§. 16. *Τὰ δὲ πρὸς χρεώστας δανειστῶν καὶ πρὸς θεράποντας δεσποτῶν ὅμοια τοῖς πρόσθεν νενομοθέτηται· ὅπως οἱ μὲν δανεισταὶ μὴ ἐκλέγωσι τόκους παρὰ τῶν ὁμοεθνῶν, ἀλλ᾽ ὅσον προήκαντο μόνον ἄσμενοι κομίζονται· οἱ δὲ δεσπόται τοῖς ἀργυρωνήτοις μὴ ὡς φύσει δούλοις, ἀλλ᾽ ὡς μισθωτοῖς προσφέρωνται, παρέχοντες ἄδειαν ἐλευθερίας, εὐθὺς μὲν τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν λύτρα καταθεῖναι δυναμένοις, αὖθις δὲ τοῖς ἀπόροις, ἢ ὅταν ἐπιγίνηται ὁ τῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς δουλείας ἕβδομος ἐνιαυτὸς, ἢ ὅταν ὁ πεντηκοστὸς, καὶ ἂν πρὸ μιᾶς ἡμέρας τύχῃ τις εἰς δουλείαν ὑπαχθείς. Ἄφεσις γὰρ ἐκεῖνος ἔστι τε καὶ νενόμισται, πάντων ἐπὶ ταῖς ἀρχαίαις διαυλοδρομούντων καὶ ἀνακαμπτόντων εὐπραγίαις. Ἐπιτρέπει δὲ ἐκ τῶν μὴ ὁμοφύλων, οἵ τινες ἐξ ἑτέρων ἐθνῶν εἰσὶν, οἰκέτας κτᾶσθαι· βουλόμενος πρῶτον μὲν διαφορὰν οἰκείων τε καὶ ἀλλοτρίων εἶναι· ἔπειτα δὲ μὴ κατὰ τὸ παντελὲς ἀναγκαιότατον κτῆμα θεράποντας ἀνεῖρξαι τῆς αὐτοῦ πολιτείας. Μυρία γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων ποθεῖ τὰς ἐκ δούλων ὑπηρεσίας.*

γ'.

292 §. 17. *Ἑπόμενοι δὲ τῇ τάξει τρίτην ἑορτὴν ἀναγράφομεν, τὴν κατὰ σελήνης νουμηνίαν. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἀρχὴ μηνὸς ἀρχὴ δὲ καὶ ἀριθμοῦ καὶ χρόνου τίμιον· ἔπειτα δὲ, ὅτι κατ᾽ αὐτὴν οὐδὲν ἀφώτιστον ἐν οὐρανῷ· τρίτον δὲ, ὅτι τῷ ἐλάττονι καὶ ἀσθενεστέρῳ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὸ κρεῖττον καὶ δυνατώτερον ὠφελείας ἀναγκαίας μεταδίδωσι. Νουμηνίᾳ γὰρ ἄρχεται φωτίζειν αἰσθητῷ φέγγει σελήνην ἥλιος, ἡ δὲ τὸ ἴδιον κάλλος ἀναφαίνει τοῖς ὁρῶσι. Τοῦτο δὲ ἐναργὴς, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ διδασκαλία χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, ἵνα μηδέποτε τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἄνθρωποι φθονῶσιν, ἀλλὰ μιμούμενοι τὰς ἐν οὐρανῷ φύσεις, ὑπερόριον τῆς ψυχῆς καὶ βασκανίαν ἐλαύνωσιν.*

M.

δ'.

§. 18. *Μετὰ δὲ νουμηνίαν ἐστὶν ἑορτὴ τετάρτη, τὰ διαβατήρια, ἣν οἱ Ἑβραῖοι Πάσχα *) καλοῦσιν, ἐν ᾗ θύουσι πανδημεὶ, ἀρξάμενοι κατὰ μεσημβρίαν* 1190
ἕως ἑσπέρας. Ὑπομνητικὴ τῆς μεγίστης ἀποικίας P.
ἐστὶν ἡ ἑορτὴ καὶ χαριστήριος· ἣν ἀπ' Αἰγύπτου μυριάσι πολλαῖς ἐστείλαντο κατὰ τὰ χρησθέντα λόγια, τότε οὖν, ὡς εἰκὸς, ἀπολελοιπότες χώραν γέμουσαν ἀπανθρωπίας καὶ ξενηλασίας ἐπιτηδεύουσαν καὶ — τὸ χαλεπώτατον — τὰς τοῦ θεοῦ τιμὰς ἀλόγοις ζώοις προσνέμουσαν, ὑπὸ τῆς ἄγαν περιχαρείας ἔθυον, ἱερεῖς οὐκ ἀναμένοντες. Τὸ δὲ τότε πραχθὲν δρᾷν ἐφῆκεν ὁ νόμος ἅπαξ, κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαστον, εἰς εὐχαριστίας ὑπόμνησιν. Ταῦτα μὲν κατὰ παλαιὰν ἀλληγορίαν ἱστορεῖται. Οἷς δὲ τὰ ῥητὰ τρέπειν πρὸς ἀλληγορίαν ἔθος, ψυχῆς κάθαρσιν αἰνίττεται τὰ διαβατήρια. Φασὶ γὰρ τὸν σοφίας ἐραστὴν οὐδὲν ἕτερον ἐπιτηδεύειν, ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ τῶν παθῶν διάβασιν. Ἑκάστη δὲ οἰκία κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον σχῆμα ἱεροῦ καὶ σεμνότητα περιβέβληται, τοῦ σφαγιασθέντος ἱερείου πρὸς τὴν ἁρμόττουσαν εὐωχίαν εὐτρεπιζομένου καὶ τῶν ἐπὶ τὰ συσσίτια συνειλεγμένων ἁγνευτικοῖς περιῤῥαντηρίοις κεκαθαρμένων. Οἳ παραγεγόνασιν, οὐχ ὡς εἰς τὰ ἄλλα συμπόσια, χαριούμενοι γαστρὶ δι' οἴνου καὶ ἐδεσμάτων· ἀλλὰ πάτριον ἔθος ἐκπληρώσοντες μετ' εὐχῆς τε καὶ ὕμνων. Ἄγεται δὲ ἡ πάνδημος θυσία τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ μηνὸς, ἥτις ἐκ δυοῖν ἑβδομάδων συνέστηκεν, ἵνα μηδὲν ἀμοιρῇ τῶν ἀξίων τιμῆς ἑβδομάδος. Ἀλλ' αὕτη κατάρχει πᾶσιν ἐπιφανείας καὶ σεμνότητος.

ε'.

293 §. 19. *Συνάπτει δὲ τοῖς διαβατηρίοις ἑορτὴ,*
M. *διάφορον ἔχουσα καὶ οὐ συνήθη τῆς τροφῆς χρῆσιν,*

---

*) Exod. 12, 1 sqq.

ἄζυμα, ἀφ᾽ οὗ καὶ ὠνόμασται. Διττὸς δὲ περὶ αὐτῆς λόγος, ὁ μὲν ἴδιος τοῦ ἔθνους ἕνεκα τῆς λεχθείσης ἀποικίας· ὁ δὲ κοινὸς κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν καὶ τὴν τοῦ κόσμου παντὸς ἁρμονίαν. Ὡς δὲ ἀψευδὴς ἡ ὑπόθεσις, ἐπισκεπτέον. Ἕβδομος ὢν ὁ μὴν οὗτος ἀριθμῷ τε καὶ τάξει κατὰ τὸν ἡλιακὸν κύκλον, δυνάμει πρῶτός ἐστι. Διότι καὶ πρῶτος ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀναγράφεται. Αἴτιον δὲ, ὥς γε οἶμαι, τόδε· τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ἀπεικόνισμά τε καὶ μίμημα συμβέβηκεν εἶναι τῆς ἀρ- 119
χῆς ἐκείνης, καθ᾽ ἣν ὅδε ὁ κόσμος ἐδημιουργεῖτο. P
Καθ᾽ ἕκαστον οὖν ἐνιαυτὸν ὑπομιμνήσκων ὁ θεὸς τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, ἀνέφηνε τὸ ἔαρ, ἐν ᾧ πάντα ἀνθεῖ καὶ βλαστάνει. Διόπερ οὐκ ἄπο σκοποῦ πρῶτος ἀναγέγραπται μὴν ἐν τοῖς νόμοις, ἐπειδὴ τρόπον τινὰ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐκμαγεῖόν ἐστιν, ἀπ᾽ ἐκείνης ὥςπερ ἀρχετύπου σφραγῖδος τυπωθείς. Τῆς δὲ ἑορτῆς διχόμηνος ἄρχει ἡ πεντεκαιδεκάτη, καθ᾽ ἣν σελήνη πλησιφαὴς γίνεται, προνοίᾳ τοῦ μηδὲν εἶναι σκότος κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἡ δὲ ἑορτὴ πάλιν ἐφ᾽ ἡμέρας ἑπτὰ ἄγεται, διὰ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ τιμὴν, ἵνα μηδὲν τῶν εἰς εὐθυμίαν καὶ εὐχαριστίαν τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀπολείπηται τῆς ἱερᾶς ἑβδομάδος. Τῶν δὲ ἑπτὰ ἡμερῶν δύο, τὴν πρώτην καὶ τὴν ὑστάτην, ἁγίας προςεῖπεν, ἀρχῇ καὶ τέλει ὡς εἰκὸς προνομίαν διδοὺς, καὶ ἅμα βουλόμενος, καθάπερ ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ, συμφωνίαν τῶν ἄκρων ἁρμόσασθαι. Ὁ δὲ ἄρτος ἄζυμος, ἤτοι διὰ τὸ τοὺς προγόνους, ἡνίκα θείᾳ πομπῇ ἐστέλλοντο, τὰ ἄζυμα ἐπενέγκασθαι· ἢ ἐπειδὴ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον — λέγω δὲ τὴν ἐαρινὴν ὥραν, ἐν ᾗ συμβαίνει τὴν ἑορτὴν ἄγεσθαι — ὁ τοῦ σίτου καρπὸς ἀτελής ἐστι, τῶν πεδίων σταχυφορούντων, καὶ μήπω καιρὸν ἐχόντων εἰς ἄμητον, ἐδικαίωσεν ἐξ ὁμοιώσεως τὴν ἄζυμον τροφήν. Ἀτελὴς γάρ ἐστι καὶ αὕτη, πρὸς ἐλπίδα χρηστῆς ὑπομνήσεως· ὡς

ἤδη τῆς φύσεως τὰς ἐτησίους εὐτρεπιζομένης ἀν-
θρώπων γένει δωρεὰς ἐν τῇ τῶν ἐπιτηδείων ἀφθο-
νίᾳ καὶ περιουσίᾳ. Λέγεται δὲ καὶ ἐκεῖνο τοῖς ἐξη-
γηταῖς ἱερῶν γραμμάτων, ὅτι ἡ μὲν ἄζυμα τροφὴ
δώρημα φύσεώς ἐστιν, ἡ δ' ἐζυμωμένη τέχνης ἔρ-
γον. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ ἐαρινὴ ἑορτὴ τῆς τοῦ κόσμου
γενέσεως ὑπόμνημα, τοὺς δὲ παλαιτάτους γηγενεῖς
94 ἀναγκαῖον ἦν χρήσασθαι ταῖς τοῦ κόσμου δωρεαῖς
L. ἀδιαστρόφοις, μήπω τῆς ἡδονῆς παρευημερούσης· οἰ-
κειοτάτην τροφὴν ἐνομοθέτησε τῷ καιρῷ, βουλό-
μενος ἀνὰ πᾶν ἔτος τὰ σεμνῆς καὶ αὐστηρᾶς διαί-
της ἐμπορεύματα ζωπυρεῖν.

ϛ'.

§. 20. Ἑορτὴ δ' ἔστιν ἡ μετὰ τὴν πρώτην εὐ-
θὺς ἡμέρα, ἥτις ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὀνομάζεται
δράγμα. Τοῦτο γὰρ ἀπαρχὴ προσαγορεύεται τῷ βω-
μῷ καὶ τῆς χώρας, ἣν ἔλαχε τὸ ἔθνος οἰκεῖον καὶ τῆς
συμπάσης γῆς· ὡς εἶναι τὴν ἀρχὴν καὶ τοῦ ἔθνους 1192
ἰδίαν, καὶ ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους κοινήν· P.
καὶ τὸν ὄντα θεὸν θεραπεύειν ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ
τῶν ἄλλων, ὅτι πάμφορον γῆν ἔλαχον. Ἐν αὐτῇ
γὰρ οὐδέν ἐστι λυπρόγεων. Ἀλλὰ καὶ ὅσα λιθώδη
καὶ ἀπόκροτα εἶναι δοκεῖ, φλεψὶ μαλακαῖς διέζωσται
καὶ σφόδρα βαθείαις, αἳ διὰ πιστότητα ζωοφυεῖν εἰ-
σὶν ἀγαθαί. Πολλὰ μέντοι διὰ τῆς ἀπαρχῆς παρί-
σταται. Πρῶτον μὲν θεοῦ μνῆμα, ἔπειτα τῷ πρὸς
ἀλήθειαν αἰτίῳ τῆς εὐκαρπίας ἀμοιβὴ δικαιοτάτη.
Κριθὴ δὲ τὸ τῆς ἀπαρχῆς δράγμα, πρὸς τὴν τῶν ὑ-
ποβεβιωκότων ἀνυπαίτιον χρῆσιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὔτ'
εὐαγὲς ἦν ἐκ πάντων ἀπάρχεσθαι, τῶν πλείστων
πρὸς ἡδονὴν μᾶλλον ἢ τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν γεγο-
νότων· οὔθ' ὅσιον ἀπολαῦσαι καὶ μετασχεῖν τινὸς
τῶν πρὸς ἐδωδὴν, εἰ μὴ οἷς εὐπρεπὲς καὶ θέμις εὐ-
χαριστήσαιτο. Τὸ δευτερείοις τροφῆς τετιμημένον

εἶδος κριθὴν ἀπάρξεσθαι προσέταξεν ὁ νόμος. Οὐ γὰρ τοῦ σίτου τὰ πρεσβεῖα ἔλαχεν· οὗ πάλιν τὴν ἀπαρχὴν ἐπιφανεστέραν οὖσαν εἰς ἐπιτηδειότερον ἀνατέθεικε καιρόν.

ζ.

§. 21. Τοσαύτας ἔχουσα προνομίας ἡ ἐπὶ τῷ δράγματι πανήγυρις, προέορτός ἐστιν ἑτέρας ἑορτῆς μείζονος. Ἀπὸ γὰρ ἐκείνης τῆς ἡμέρας πεντηκοστὴ ἀριθμεῖται, ἑπτὰ ἑβδομάδων ἱερὸν ἀριθμὸν ἐπισφραγιζομένης μονάδος. Πρόσρησιν δὲ ἔλαχεν ἡ κατὰ τὸν πεντηκοστὸν ἀριθμὸν ἐνισταμένη ἑορτὴ πρωτογεννημάτων, ἐν ᾗ δύο ἐζυμωμένους ἄρτους ἐκ πυροῦ γεγονότας ἔθος προσφέρειν, ἀπαρχὴν σίτου τῆς ἀρίστης τροφῆς· ἢ διότι, πρὶν εἰς τὴν ἀνθρώπων χρῆσιν ἐλθεῖν τὸν ἐπέτειον καρπὸν, τοῦ νέου σίτου πρῶτον γέννημα, καὶ ὁ πρῶτος παραφανὴς καρπὸς ἀπαρχὴ προσάγεται, ἵνα διὰ βραχέος συμβόλου παραφήνωσιν εὐχάριστον ἦθος· ἢ διότι κατ᾽ ἐξοχὴν πρῶτον καὶ ἄριστον γέννημα ὁ τοῦ σίτου καρπός ἐ-
295 στιν. Ἐζυμωμένοι δέ εἰσιν οἱ ἄρτοι, τοῦ νόμου
M. ἄζυμα ἐπὶ τὸν βωμὸν ἀναφέρειν ἀπειπόντος. Οὐχ ἵνα διαμάχῃ τις ᾗ ἐν τοῖς προσταττομένοις, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ τρόπον τινὰ δι᾽ ἑνὸς εἴδους δοῦναί τε καὶ λαβεῖν· λαβεῖν μὲν τὴν ἀπὸ τῶν προσφερόντων εὐ- 119
χαριστίαν, δοῦναι δὲ ἀνυπερθέτως τὰ νομιζόμενα τοῖς προσφέρουσιν. Οὐ μὴν ὥστε *, χρήσονται γὰρ τοῖς ἅπαξ καθιερωθεῖσιν, οἷς ἔξεστιν· ἔξεστι δὲ τοῖς ἱερεῦσι. Σύμβολον δ᾽ ἐστὶν καὶ ἄλλων ἡ ζύμη δυοῖν. Ἑνὸς μὲν ἐντελεστάτου καὶ ὁλοκλήρου τροφῆς, ἧς οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐν τῇ καθ᾽ ἡμέραν χρήσει κρείττονα καὶ λυσιτελεστέραν· κράτιστον δὲ καὶ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς ἐν σπαρτοῖς, ὡς ἁρμόττειν ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου ποιεῖσθαι τὴν ἀρίστην ἀπαρχήν. Ἕτερον δὲ συμβολικώτερον, πᾶν τὸ ἐζυμωμένον ἐπαίρειν. Χαρὰ δὲ ψυχῆς ἐστὶν ἄλογος ἔπαρσις. Ἐπ᾽ οὐδενὶ

δὲ τῶν ὄντων μᾶλλον χαίρειν πέφυκεν ἄνθρωπος, ἡ εὐπορίᾳ καὶ ἀφθονίᾳ τῶν ἀναγκαίων. Ἐφ᾽ οἷς ἄξιον γεγηθότως εὐχαριστεῖν, ποιουμένους ἀοράτου τῆς περὶ τὴν διάνοιαν εὐπαθείας αἰσθητὴν διὰ τῶν ἐζυμωμένων ἄρτων εὐχαριστίαν. Ἄρτοι δέ εἰσιν, ἀλλ᾽ οὐ σῖτος, ἡ ἀπαρχὴ, διὰ τὸ μηδὲν ἐνδεῖν ἔτι τῶν εἰς ἀπόλαυσιν τροφῆς, σίτου γεγονότος. Λέγεται γὰρ ὅτι τῶν σπαρτῶν ἁπάντων τελευταῖος ὁ πυρὸς γεννᾶσθαι πέφυκε καὶ πρὸς ἄμητον παρίσταται. Δύο δέ εἰσιν ἄριστα δυοῖν χρόνοιν χαριστήρια· τοῦ τε παρεληλυθότος, ἐν ᾧ τῶν ἐξ ἐνδείας καὶ λιμοῦ κακῶν οὐκ ἐπειράθημεν, ἐν εὐετηρίᾳ διάγοντες· καὶ τοῦ μέλλοντος, διότι τὰς εἰς αὐτὸν χορηγίας καὶ παρασκευὰς ηὐτρεπισάμεθα.

ή.

§. 22. Ἑξῆς δέ ἐστιν ἱερομηνία, καθ᾽ ἣν ἅμα ταῖς ἀναγομέναις θυσίαις ἐν τῷ ἱερῷ σαλπίζειν ἔθος. Ἀφ᾽ οὗ καὶ σαλπίγγων ἔτυμος ἑορτὴ προσαγορεύεται, διττὸν λόγον ἔχουσα, τὸν μὲν ἴδιον τοῦ ἔθνους, τὸν δὲ κοινὸν ἀνθρώπων ἁπάντων. Ἴδιον μὲν, ὑπόμνησιν τεραστίου καὶ μεγαλουργηθέντος ἔργου, καθ᾽ ὃν χρόνον τὰ λόγια τῶν νόμων ἐθεσπίζετο. Τότε γὰρ ἀπ᾽ οὐρανοῦ φωνὴ σάλπιγγος ἐξήχησεν, ἣν εἰκὸς ἄχρι τῶν τοῦ παντὸς φθάσαι περάτων, ἵνα καὶ τοὺς μὴ παρόντας ἡ ποιὰ * ἐπίστρεψις, λογισαμένους, ὅπερ εἰκὸς, ὅτι
τὰ οὕτω μεγάλα μεγάλων ἀποτελεσμάτων ἐστὶ 1194
σημεῖα. Τί δὲ μεῖζον ἢ ὠφελιμώτερον εἰς ἀνθρώ- P.
πους ἐλθεῖν ἠδύνατο τῶν γενικῶν νόμων; Κοινὸν δὲ πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἐκεῖνο. Ἡ σάλπιγξ
96 ὄργανόν ἐστι πολέμου, καὶ πρὸς ἐφόρμησιν καὶ πρὸς ἀνάκλησιν. * Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος θεήλατος πόλεμος, ὅτε ἡ φύσις ἐν ἑαυτῇ στασιάζει, τῶν μερῶν ἀντεπιτιθεμένων ἀλλήλοις. Ὑπ᾽ ἀμφοτέρων

*δὲ τῶν πολέμων φθείρεται τὰ ἐπίγεια· πρὸς μὲν
ἐχθρῶν, δενδροτομίαις, ἐμπρήσεσιν· ὑπὸ δὲ τῶν
κατὰ φύσιν, αὐχμοῖς, ἐπομβρίαις, φλογώσεσι ταῖς
ἀφ᾽ ἡλίου, χιονώδει περιψύξει, τῆς ἁρμονίας τῶν
ἐτησίων ὡρῶν περιηκούσης εἰς ἀναρμοστίαν· διὰ
τοῦτο ἐπώνυμον ἑορτὴν ὀργάνου πολεμικοῦ σάλπιγ-
γος ἀπέφηνεν ὁ νόμος, ἐπ᾽ εὐχαριστίᾳ τοῦ εἰρηνο-
ποιοῦ θεοῦ, ὃς καὶ τὰς ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰς ἐν
τοῖς μέρεσι τοῦ παντὸς στάσεις ἀνελὼν, εὐθηνίας
καὶ εὐετηρίας ἀπεργάσατο, μηδὲν ἐμπύρευμα καρ-
πῶν φθορᾶς ἐάσας ζωπυρηθῆναι.*

ϑ'.

§. 23. *Μετὰ δὲ τὴν τῶν σαλπίγγων ἄγεται νηστείας
ἑορτὴ, ἣν ἑορτὴ τὴν μεγίστην Μωϋσῆς ἀνεῖπεν, πα-
τρίῳ γλώττῃ σάββατον σαββάτων ὀνομάσας, ὡς δὲ
ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, ἑβδομάδες ἑβδομάδων καὶ τῶν
ἁγίων ἁγιώτεραι· διὰ πολλά. Πρῶτον μὲν ἐγκρά-
τεια, ἣν ἀεὶ παραγγέλλει, διά τε γλώττης καὶ γα-
στρὸς καὶ τῶν μετὰ γαστέρα ἐπιδείκνυσθαι νυνὶ
διαφερόντως· κελεύει, ἐξαίρετον ἡμέραν ἀναθεὶς
αὐτῇ. Σιτίων γάρτοι καὶ ποτῶν μαθὼν ἀλογεῖν,
τῶν οὕτως ἀναγκαίων, τίνα οὐκ ἂν ὑπερίδοι τῶν
περισσῶν; Δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ πᾶς ἀνάκειται λι-
ταῖς καὶ ἱκεσίαις, περὶ μηδὲν ἕτερον ἄχρις ἑσπέ-
ρας ἐξ ἑωθινοῦ ἀνθρώπων σχολὴν ἀγόντων, ἢ δε-
κτικωτάταις εὐχαῖς· αἷς σπουδάζουσι τὸν θεὸν ἐξ-
ευμενίζεσθαι, παραίτησιν ἁμαρτημάτων αἰτουμέ-
νων καὶ χρηστὰ ἐλπιζόντων, οὐ δι᾽ ἑαυτοὺς ἀλλὰ
διὰ τὴν ἵλεων φύσιν τοῦ συγγνώμην πρὸ κολάσεως
ὁρίζοντος. Τρίτον δὲ διὰ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ συμ-
βέβηκε τὴν νηστείαν ἄγεσθαι. Κατὰ γὰρ τοῦτον
ἤδη συγκεκόμισται πάντα, ὅσα δι᾽ ἔτους ἤνεγκεν ἡ
γῆ. Τὸ μὲν οὖν εὐθὺς ἐμφορεῖσθαι τῶν γεγο-* 119
νότων, ἀπληστίας ὑπέλαβεν ἔργον εἶναι· τὸ δὲ νη- P

στεῦσαι καὶ τροφῆς μὴ προσάψασθαι, παντελοῦς εὐσεβείας, ἥτις ἀναδιδάσκει τὴν διάνοιαν, μὴ πεποιθέναι τοῖς εὐτρεπισθεῖσιν, ὡς ὑγιείας ἢ ζωῆς αἰτίοις. Οὐκοῦν οἱ μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ἀπεχόμενοι σιτίων, μονονουχὶ βοῶσι, „Τὰς μὲν τῆς φύσεως χάριτας εἰλήφαμεν ἄσμενοι καὶ ταμιευσόμεθα· φθαρτὸν δὲ οὐδὲν ἐπιγραφόμεθα τῆς ἡμετέρας διαμονῆς αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν σωτῆρα, τὸν ἐν τῷ κόσμῳ θεὸν, ᾧ καὶ διὰ τούτων καὶ ἄνευ τούτων τρέφειν θέμις καὶ διαφυλάττειν· ἰδοὺ γοῦν
97 καὶ τοὺς προγόνους ἐν ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα
I. διέθρεψεν." *) Ἡ δὲ ἡμέρα τῆς νηστείας ἄγεται δεκάτου μηνὸς, ὅτι ἡ δεκὰς παντέλεια. Τὴν οὖν σιτίων ἔνδειαν συντέταχε κατ᾽ ἀριθμὸν τέλειον γίνεσθαι, διὰ τὰς τοῦ ἀρίστου τοῦ ἐν ἡμῖν ἀρίστας τροφάς· ἵνα μηδεὶς ὑπολάβῃ, λιμὸν, τὸ πάντων ἀφορητότατον κακὸν, εἰςηγεῖσθαι τὸν ἱεροφάντην, ἀλλὰ τῆς εἰς τὰς τοῦ σώματος δεξαμενὰς φερομένης ἐπιῤῥοῆς ἀνακοπὴν βραχεῖαν. Οὕτω γὰρ ἔμελλε διαυγὲς τὸ ἀπὸ τῆς λογικῆς πηγῆς ἐπὶ ψυχὴν φέρεσθαι νᾶμα λείως, ἐπειδήπερ αἱ συνεχεῖς τροφαὶ, κατακλύζουσαι τὸ σῶμα καὶ τὸν λογισμὸν προσεπισύρουσιν· εἰ δ᾽ ἐπισχεθεῖεν, εὖ μάλα στηριχθεὶς, ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἀτραποῦ, τὴν πορείαν δυνήσεται ἄπταιστον ποιεῖσθαι. Ἄλλως τε ἁρμόττον ἦν, τῶν εἰς εὐθηνίαν ἁπάντων κατὰ νοῦν κεχωρηκότων ἐπὶ τελείοις, ἐν χορηγιῶν ἀφθονίᾳ λαβεῖν ἐνδείας ὑπόμνησιν ἀποχῇ σιτίων, καὶ λιτὰς ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ εἰς ἀληθῆ πεῖραν ἐλθεῖν ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων.

ι΄.

§. 24. Τελευταία δέ ἐστιν ἑορτὴ τῶν ἐνιαυσιαίων προσαγορευομένη σκηναὶ, καιρὸν ἔχουσαι τὸν

---

*) Deut. 8, 2 sqq.

μετοπωρινῆς ἰσημερίας. Ἐξ οὗ δύο παρίσταται, τό
τε δεῖν ἰσότητα τιμᾶν τὴν δικαιοσύνης ἀρχὴν καὶ
ἀσκίου φωτὸς συγγενῆ καὶ τὸ προςήκειν μετὰ τὴν
ἁπάντων καρπῶν τελείωσιν εὐχαριστεῖν τῷ τελες-
φόρῳ. Τὸ γὰρ μετόπωρον, ὡς αὐτό που δη- 119
λοῖ τὸ ὄνομα, καιρὸς ὁ μετὰ τὴν ὀπώραν ἐστὶν
ἤδη συγκεκομισμένην, διὰ τὸ προμηθὲς τῆς φιλο-
ζώου φύσεως. Καὶ μὴν ἐν σκηναῖς προστέτακται
διαιτᾶσθαι τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς, ἤτοι διὰ τὸ μη-
κέτι εἶναι χρείαν ἐν ὑπαίθρῳ διάγειν τὰ περὶ γεωρ-
γίαν ἐκπονοῦντας, οὐδενὸς μὲν ὑπολειφθέντος, ἁ-
πάντων δὲ σμή * ἐναποκειμένων σιροῖς, διὰ τὰς
εἰωθυίας βλάβας παρακολουθεῖν ἔκ τε φλογώσεως
ἡλιακῆς καὶ φορᾶς ὑετῶν. Τὴν δὲ ὑπόμνησιν τῆς
τῶν προγόνων μακρᾶς ὁδοιπορίας, ἣν δι᾽ ἐρήμης
ποιούμενοι βαθείαις σκηναῖς πολυετοῦς χρόνου καθ᾽
ἕκαστον σταθμὸν ἐνδιατῶντο. Προςήκει δὲ καὶ ἐν
πλούτῳ πενίας μεμνῆσθαι καὶ ἀδοξίας ἐν δόξῃ καὶ
ἐν εἰρήνῃ κινδύνων. Πάλιν δὲ ταύτης τῆς ἑορτῆς
ἀρχὴ πεντεκαιδεκάτη μηνὸς ἐνίσταται, διὰ τὴν
λεχθεῖσαν καὶ ἐπὶ τῆς ἐαρινῆς ὥρας αἰτίαν· ἵνα μὴ
μεθ᾽ ἡμέραν μόνον, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ πλήρης ὁ
κόσμος ᾖ τοῦ παγκάλου φωτὸς, ἡλίου καὶ σελή-
νης κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀλλήλοις ἐπανατελ-
298 λόντων αὐγαῖς ἀδιαστίκτοις, αἷς μεθόριον οὐ δια-
M. κρίνει σκότος. Ἑπτὰ δὲ ἡμέραις ὀγδόην ἐπισφρα-
γίζεται, καλέσας ἐξόδιον αὐτὴν, οὐκ ἐκείνην, ὡς
ἔοικε, μόνον τῆς ἑορτῆς, ἀλλὰ πασῶν τῶν ἐτη-
σίων, ὅσας κατηριθμήσαμεν. Τελευταία γάρ ἐστι
τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ συμπέρασμα σταθερώτερον καὶ
ἁγιώτερον, τὰς ἀπὸ τῆς χώρας προσόδους εἰληφό-
των ἤδη καὶ μηκέτ᾽ ἐνδοιασμοῖς τοῖς περὶ ἀφο-
ρίας πλαζομένων καὶ δεδιότων. Ταῦτα ἐπὶ πλέον
ἐμήκυνα διὰ τὴν ἱερὰν ἑβδομάδα, ἐπιδείξασθαι
βουλόμενος, ὅτι πάσας τὰς ἐτησίους ἑορτὰς συμ-
βέβηκεν ὡςὰν ἀπογόνους ἑβδομάδος εἶναι μητρὸς

λόγον ἐχούσης .... ἀφροσύναι καὶ εὐφροσύναι· καὶ διότι ἐν πανηγύρεσι καὶ ἱλαρῷ βίῳ τέρψεις ἀμέτοχοι συννοίας καὶ κατηφείας συνίστανται σῶμα καὶ ψυχὰς ἀνασχοῦσαι, τὰς μὲν τῷ ἁβροδιαίτῳ, τὰς δὲ τῷ φιλοσοφεῖν.

ΠΕΡΙ
ΚΑΡΤΑΛΛΟΥ ἙΟΡΤΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
FESTO COPHINI.

(Cf. Deut. 26, 1 sqq.)

Aliud festum minus solemne est, quod cophini dicitur (1.), quo qui agros colunt fructus cophinis ad templum portant, ibique hymnum sacrum canentes sacerdoti tradunt (2.). Hoc a singulis fieri solet, quotiescunque fructus maturi alicuius generis adsunt; oblatorum munerum usura sacerdotibus conceditur (3. 4.).

Mai.
2 §. 1. Ἔστι δέ τις παρὰ ταῦτα ἑορτὴ μὲν
θεοῦ, ἑορτῆς δὲ πανήγυρις, ἣν καλοῦσι Κάρταλλον
3 ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος, ὡς μικρὸν ὕστερον ἀποδεί-
ξομεν. Τὸ μὲν οὖν μὴ ἑορτῆς ἔχειν ἀξίωμα καὶ τάξιν δῆλον ἐκ πολλῶν· οὔτε γὰρ τοῦ ἔθνους ἐστὶν ἀπάνδημος, οἷαι τῶν ἄλλων ἑκάστη· οὔτε τι τῶν προςαγομένων ἢ προςφερομένων ἐπὶ τὸν βωμὸν καθαγιάζεται, παραδιδόμενον τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ καὶ ἱερῷ· οὔθ᾽ ἡμερῶν ἀριθμὸς ὃν χρὴ ἑορτάζειν εἴρηται.

§. 2. Τὸ δὲ ἑορτώδη τύπον ἔχειν καὶ ἐγγὺς ἑστιᾶσθαι πανηγυρικῆς ἀδείας, εὐμαρῶς κατίδοι τις ἄν. Ἕκαστος γὰρ τῶν ἀγροὺς καὶ κτήσεις ἐχόντων ἀφ᾽ ἑκάστου τῶν ἀκροδρύων εἴδους ἀγγεῖα πληρώσας, καθάπερ ἔφην, ἃ προσηγορεύουσι καρτάλλους,
Iai. ἀπαρχὴν τῆς εὐκαρπίας εἰς τὸ ἱερὸν κομίζει γεγη-
4 θώς· καὶ στὰς ἀντικρὺ τοῦ βωμοῦ δίδωσι τῷ ἱερεῖ, τὸ πάγκαλον καὶ θαυμάσιον ᾆσμα διεξιών· εἰ δὲ μὴ τύχοι μεμνημένος, ἀκούων παρὰ τοῦ ἱερέως μετὰ προσοχῆς πάσης. Ἔστι δὲ τοιόνδε ᾆσμα. "Συρίαν ἀπέβαλλον οἱ ἀρχηγέται τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ μετανέστησαν εἰς Αἴγυπτον. Ὀλίγος ὄντες ἀριθμὸς ηὐξήθησαν εἰς πλῆθος ἔθνους. Οἱ ἀπόγονοι μύρια κακωθέντες ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, οὐδεμίας ἔτι φαινομένης ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίας, ἐγένοντο θεοῦ ἱκέται, καταφυγόντες ἐπὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ βοήθειαν. Προσδεξάμενος τὴν ἱκεσίαν ὁ πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις
5 εὐμενὴς, τοὺς μὲν ἐπιτιθεμένους κατέπληξε σημείοις καὶ τέρασι καὶ φάσμασι καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐθαυματουργεῖτο· τοὺς δὲ ἐπηρεαζομένους καὶ πάσας ὑπομένοντας ἐπιβουλὰς ἐῤῥύσατο, οὐ μόνον εἰς ἐλευθερίαν ἐξελόμενος, ἀλλὰ καὶ χώραν πάμφορον δούς. Ἀπὸ τῶν ταύτης καρπῶν, εὐεργέτα, σοὶ φέρομεν τὴν ἀπαρχὴν, εἰ δὲ θέμις εἰπεῖν ἐστὶ κομίζειν τὸν λαμβάνοντα. Σαὶ γὰρ, ὦ δέσποτα, χάριτες καὶ δωρεαὶ τὰ πάντα, ὧν ἀξιωθέντες ἐναβρυνόμεθα καὶ εὐφραινόμεθα τοῖς ἀπροσδοκήτοις ἀγαθοῖς, ἅπερ οὐκ ἐλπίσασιν ἡμῖν ἔδωκας."

§. 3. Τὸ ᾆσμα τοῦτο, σχεδὸν ἀπὸ θέρους ἐνισταμένου μέχρι μετοπώρου λήγοντος, ἀδιάστατον ὑφ᾽ ἑτέρων καὶ ἑτέρων ᾄδεται δυσὶ καιροῖς, ὁλοκλήρῳ μέρει ἡμίσει τοῦ ἐνιαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ πάντας ἀθρόους κατὰ ῥητὴν προθεσμίαν τὰ ὡραῖα δύνασθαι κομίζειν, ἀλλ᾽ ἄλλοτε ἄλλους. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν αὐτῶν χωρίων· ἐπειδὴ γὰρ τῶν καρπῶν οἱ μὲν θᾶττον, οἱ δὲ βραδύτερον πεπαί-

νονται, καὶ διὰ τὰς τῶν τόπων διαφορὰς ἀλεεινοτέρων ἢ κρυμωδεστέρων ὄντων, καὶ διὰ μυρίας ἄλλας αἰτίας· εἰκότως ἀόριστός ἐστι καὶ ἀπερίγραφος ὁ χρόνος τῆς τῶν ἀκροδρύων ἀπαρχῆς, ἐπὶ μήκιστον
7 ἐκτεινόμενος. Ἡ δὲ τούτων χρῆσις ἐπιτέτραπται τοῖς
Mai. ἱερεῦσιν, ἐπεὶ τῆς μὲν ἀποτομῆς οὐκ ἔλαχον οὐδὲ
προσοδευομένης κτήσεως. Κλῆροι δ' εἰσὶν αὐτοῖς αἱ παρὰ τοῦ ἔθνους ἀπαρχαὶ ἀντὶ τῶν λειτουργιῶν, ἃς μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὑπομένουσι.

§. 4. Τοσαῦτα μὲν περὶ ἑβδομάδος καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ἀναφερομένων ἔν τε ἡμέραις καὶ μησὶ καὶ ἐνιαυτοῖς, καὶ περὶ ἑορτῶν, αἳ συγγένειαν ἔχουσι πρὸς ἑβδομάδα, διεξῆλθον, ἑπόμενος εἱρμῷ τῶν προκειμένων κεφαλαίων κατὰ τὴν ἐν λόγοις ἀκολουθίαν. Ἐπισκέψομαι δὲ ἑξῆς τὸ ἑπόμενον, ὃ περὶ γονέων ἀναγέγραπται τιμῆς.

---

8 Mai.

ΠΕΡΙ ΓΟΝΕΩΝ ΤΙΜΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE PARENTIBUS COLENDIS.

Quintum praeceptum, de parentibus colendis, medium est inter humana et divina, quoniam illi ob procreandi facultatem deo similes sunt (1.). Propter hoc aliaque permulta et summo honore (2. 3.) et principatu in liberos digni censentur (4.). Recte igitur agunt, qui parentes eorumque aequales, senes vetulasque, colunt (5. 6.); male vero, qui verbis factisque violant. Hi morte mulctantur, aeque atque illi, quibus septenarii festum contemtui est (7. 8.), et qui deum testem falsorum invocant (9.). Iis, qui sanctis his praeceptis pie obtemperant, ex hoc ipso obsequio praeclara praemia nascuntur (10. 11.).

---

§. 1. Τέτταρα εἴδη πρότερον ὑπειπὼν, ἃ καὶ
τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει πρῶτα ἦν ὡς ἀληθῶς, τό
τε περὶ μοναρχίας ᾗ μοναρχεῖται ὁ κόσμος καὶ τὸ
περὶ τοῦ μηδὲν ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα δημιουρ-
γεῖν θεὸν, καὶ τὸ περὶ τοῦ μὴ ψευδορκεῖν ἢ συνό-
λως μάτην ὀμνύναι, καὶ τὸ περὶ ἱερᾶς ἑβδόμης, ἅ-
περ σύμπαντα τείνει πρὸς εὐσέβειαν καὶ ὁσιότητα·
9 μέτειμι ἐπὶ τὸ πέμπτον τὸ περὶ γονέων τιμῆς, ὃ
καθάπερ ἐν τοῖς ἰδίᾳ περὶ αὐτοῦ λόγοις ἔδειξα με-

θόριον ἀνθρωπείων τε καὶ θείων. Οἱ γὰρ γονεῖς μεταξὺ θείας καὶ ἀνθρωπίνης [φύσεως] εἰσὶ, μετέχοντες ἀμφοῖν· ἀνθρωπίνης μὲν, ὥς ἔστι δῆλον, ὅτι καὶ γεγόνασι καὶ φθαρήσονται· θείας δὲ, ὅτι γεγεννήκασι καὶ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον. Ὅπερ γὰρ οἶμαι θεὸς πρὸς κόσμον, οὕτως πρὸς τέ-
10 κνα γονεῖς· ἐπειδὴ ὥς ἐκεῖνος τῷ μὴ ὑπάρχοντι ὕ-
Mai. παρξιν κατειργάσατο, καὶ οὗτοι μιμούμενοι, καθ' ὅσον οἷόν τε, τὴν ἐκείνου δύναμιν, τὸ γένος ἀθανατίζουσιν.

§. 2. Ἄξιοι δὲ οὐ δι' αὐτὸ μόνον τιμῆς πατὴρ τε καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ δι' ἕτερα πλείω. Παρ' οἷς γὰρ λόγος ἀρετῆς ἐστὶ, πρεσβύτεροι νεωτέρων προκρίνονται καὶ διδάσκαλοι γνωρίμων καὶ εὐεργέται τῶν εὖ πεπονθότων καὶ ἄρχοντες ὑπηκόων καὶ δεσπόται δούλων. Ἐν μὲν οὖν τῇ ἀμείνονι τάξει κρίνονται γονεῖς· πρεσβύτεροι γὰρ εἰσὶ καὶ ὑφηγηταὶ καὶ εὐεργέται καὶ ἄρχοντες καὶ δεσπόται. Ἐν δὲ τῇ ἐλάττονι υἱοὶ καὶ θυγατέρες· νεώτεροι γὰρ
11 καὶ μαθηταὶ καὶ εὖ πεπονθότες, ὑπήκοοί τε καὶ δοῦλοι. Ὡς δὲ οὐδὲν τούτων κατέψευσται, δῆλον μὲν ἐκ τῆς ἐνεργείας· αἱ δ' ἐκ λόγου πίστεις ἔτι μᾶλλον ἐπισφραγιοῦνται τὴν ἀλήθειαν.

§. 3. Λέγω τοίνυν ὅτι τὸ ποιοῦν τοῦ γινομένου, καὶ τὸ αἴτιον οὗπερ ἐστὶν αἴτιον ἀεὶ πρεσβύτερόν ἐστιν· οἱ δὲ γεννήσαντες αἴτιοι καὶ δημιουργοὶ τρόπον τινὰ τῶν γεννηθέντων εἰσί. Καὶ οἱ μὲν ὑφηγητῶν ἔχουσι τάξιν, ὅσαπερ ἂν εἰδότες τυγχάνωσι τοὺς παῖδας ἐκ πρώτης ἀναδιδάξαντες ἡλικίας· καὶ οὐ μόνον τὰ περὶ τὸ ἐπίστημα ἀσκοῦσι καὶ γυμνάζουσιν ἐναποματτόμενοι λογισμοὺς ἀκμάζουσι παί-
12 δων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγκαιότατα τῶν πρὸς αἱρέσεις καὶ φυγὰς, αἱρέσεις μὲν ἀρετῶν, φυγὰς δὲ κακιῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὸ ἐνεργειῶν. Εὐεργέται μέντοι τίνες ἂν εἶεν μᾶλλον ἢ παίδων γονεῖς; Οἳ καὶ μὴ ὄντας εἰργάσαντο, καὶ αὖθις τροφῆς ἠξίωσαν, καὶ

μετὰ ταῦτα παιδείας τῆς κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν, καὶ ἵνα μὴ μόνον ζῶσιν ἀλλὰ καὶ εὖ ζῶσι. Τὸ μὲν οὖν σῶμα διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ ἀλειπτικῆς ὠφέλησαν εἰς εὐτονίαν τε καὶ εὐεξίαν, σχήσεις τε καὶ κινήσεις εὐμαρεῖς, οὐκ ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ πρέποντος· τὴν δὲ ψυχὴν διά τε γραμμάτων καὶ ἀριθμῶν,
13 γεωμετρίας τε καὶ μουσικῆς καὶ τῆς συμπάσης φιλο-
Mai. σοφίας, ἣ τὸν νοῦν εἰςῳκισμένον θνητῷ σώματι μετέωρον αἴρουσα παραπέμπει μέχρις οὐρανοῦ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ μακαρίας καὶ εὐδαίμονας φύσεις ἐπιδείκνυται, ζῆλον ἅμα καὶ πόθον ἐνεργαζομένη τῆς ἀτρέπτου καὶ ἐναρμονίου τάξεως, ἣν οὐδέποτε λείπουσι πειθόμενοι τῷ ταξιάρχῳ. Πρὸς δὲ ταῖς εὐεργεσίαις καὶ τὴν ἐφ' οἷς ἐγέννησαν ἀρχὴν ἔλαβον, οὐχ ὥςπερ ἐν ταῖς πόλεσι κατὰ κλῆρον ἢ χειροτονίαν, ὡς αἰτιᾶσθαι δύνασθαι τὸν μὲν ὀλίσθῳ τύχης γενόμενον οὐ
14 συλλογισμῷ, τὸν δὲ ὄχλου, πράγματος ἀνεξετάστου καὶ ἀνεπισκέπτου, φορᾷ· γνώμης δὲ ἀρίστης καὶ τελειοτάτης τῆς ἄνω φύσεως, ἣ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα σὺν δίκῃ πρυτανεύεται.

§. 4. Διὰ τοῦτ' ἔξεστι τοῖς πατράσι καὶ κατηγορεῖν πρὸς τοὺς παῖδας, καὶ ἐμβριθέστερον νουθετεῖν, καὶ, εἰ μὴ ταῖς δι' ἀκοῶν ἀπειλαῖς ὑπείκωσι, τύπτειν καὶ προπηλακίζειν καὶ καταδεῖν· ἂν μέντοι γε καὶ πρὸς ταῦτα ἀφηνιάζωσι τῇ ῥύμῃ τῆς ἀνιάτου μοχθηρίας ἀπαυχενίζοντες, ἐπέτρεψεν ὁ νόμος καὶ μέχρι θανάτου κολάζειν. *) Ἀλλ' οὐκέτι μόνῳ πατέρι ἢ
15 μόνῃ μητέρι διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ἣν οὐκ ἄξιον ὑφ' ἑνὸς ἀλλ' ἀμφοῖν δικασθῆναι· συμφρονῆσαι γὰρ οὐκ εἰκὸς ἐπ' ἀναιρέσεως τοῦ παιδὸς ἑκάτερον τῶν γονέων, μὴ βαρυνόντων καὶ καθελκόντων τῶν ἀδικημάτων ὁλκῇ τινὶ βεβαίῳ νικώσῃ τὴν ἐκ φύσεως ἐνεδρυμένην πάγιον εὔνοιαν. Ἀλλ' οὐκ ἀρχὴν μόνον καὶ ἡγεμονίαν τὴν ἐπὶ τέκνοις, ἀλλὰ καὶ δε-

*) Deut. 21, 18 sqq.

σποτείαν γονεῖς ἔλαχον κατ᾽ ἄμφω τὰς ἀνωτάτω θεραπόντων κτήσεως ἰδέας, τήν τε ἐπ᾽ οἰκότριψι καὶ ἀργυρωνήτοις· πολλαπλασίους τε γὰρ τῆς ἀξίας τιμῆς κατατιθέασιν εἴς τε παῖδας καὶ ὑπὲρ παίδων τιτθαῖς καὶ παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις, δίχα τῆς εἰς ἐσθῆτα καὶ τροφὴν καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν ὑγιαι-
16 νόντων τε καὶ καμνόντων ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι
Mai. τελείας. Οἰκότριβές τε ἂν εἶεν οἱ μὴ μόνον οἴκοι γεννηθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ τῶν τῆς οἰκίας δεσποτῶν συνεισενεγκάντων τὴν πρὸς γένεσιν φύσεως θεσμοῖς εἰσφορὰν ἀναγκαίαν.

§. 5. Τοσούτων οὖν ὑπαρχόντων, ἄξιον μὲν οὐδὲν δρῶσιν οἱ τιμῶντες γονεῖς, ἐπεὶ καὶ ἕν τι τῶν εἰρημένων αὐταρκέστατον εἰς σεβασμὸν αὐτοὺς προκαλέσασθαι; Ψόγου δὲ καὶ κατηγορίας καὶ τῆς ἀνωτάτης δίκης [οὐκ ἄξιοι] οἱ μήθ᾽ ὡς πρεσβυτέρους αἰδούμενοι, μήθ᾽ ὡς ὑφηγητὰς ἀποδεχόμενοι, μήθ᾽ ὡς εὐεργέτας ἀμοιβῆς ἀξιοῦντες, μήθ᾽ ὡς ἄρχουσιν πειθαρχοῦντες, μήθ᾽ ὡς δεσπότας εὐλαβού-
17 μενοι; "Πατέρα" οὖν φησὶ "μετὰ θεὸν καὶ μητέρα τίμα" *) δευτεραίαν τὴν γέρασιν ἀναδουμένους, ἅπερ ἡ φύσις ἀπένειμεν αὐτοὺς ἀθλοθετοῦσα. Τιμήσεις δ᾽ ἐπ᾽ οὐδενὶ μᾶλλον, ἢ πειρώμενος ἀγαθός τε εἶναι καὶ δοκῶν εἶναι· ὧν τὸ μὲν τὴν ἄτυφον καὶ ἄπλαστον ἀρετὴν ἐπιζητεῖ, τὸ δὲ τὴν σὺν ὑπολήψει χρηστῇ καὶ τῷ παρὰ τῶν συνόντων ἐπαίνῳ. Μικρὰ γὰρ [οἱ γονεῖς] τῶν ἰδίων φροντίζοντες ὠφελειῶν, τέλος εὐδαιμονίας νομίζουσι τὴν τῶν παίδων καλοκἀγαθίαν, δι᾽ ἣν καὶ τοῖς προσταττομένοις θελήσουσιν ὑπακούειν ἐκείνους, καὶ ἐν ἅπασι καταπει-
18 θεῖς εἶναι τοῖς δικαίοις καὶ συμφέρουσιν· οὐδὲν γὰρ ἀλλότριον ἀρετῆς, ἢ τῆς ἀληθείας ὑφηγήσεται πατὴρ παιδί.

---

*) Deut. 5, 16.

§. 6. *Τεκμηριώσαιτο δ' ἄν τις τὴν πρὸς γονεῖς
εὐσέβειαν οὐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ
τῶν πρὸς τοὺς ἡλίκας ἐκείνων ἀποχῆς. Ὁ γὰρ πρε-
σβύτην καὶ πρεσβύτιδα οὐδὲν γένει προσήκοντας αἰ-
δούμενος, ἔοικέ πως ὑπομιμνήσκεσθαι πατρός τε καὶ
μητρὸς, ὃ καὶ ἀποβλέπων ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπα τεθει-
κέναι τὰς εἰκόνας ἐκείνων. Ὅθεν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμ-
μασιν οὐ μόνον προεδρίας ἐξίστασθαι διείρηται νέ-
ους πρεσβύταις, ἀλλὰ καὶ παριοῦσιν ὑπανίστασθαι,* *)
19 *πολιὰν γήρως αἰδουμένους, εἰς ὅπερ ἐλπὶς ἀφικέσθαι*
Mai. *τοὺς προνομίας τοῦτ' ἀξιοῦντας. Παγκάλως δέ μοι
καὶ ἐκεῖνο νενομοθετεῖσθαι δοκεῖ. Φησὶ γὰρ, "Ἕκαστος
πατέρα τε ἑαυτοῦ καὶ μητέρα φοβείσθω,"* **) *φόβον
πρὸ εὐνοίας τιθεὶς, οὐχ ὡς πρὸς ἅπαν ἄμεινον, ἀλλ'
ὡς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν χρησιμώτερόν τε καὶ
λυσιτελέστερον. Πρῶτον μὲν γὰρ τοῖς παιδευομένοις
καὶ νουθετουμένοις ἄφροσιν εἶναι συμβέβηκεν· ἀ-
φροσύνη δ' οὐκ ἄλλῳ ἢ φόβῳ θεραπεύεται. Δεύτε-
ρον δὲ ἁρμόττον οὐκ ἦν νομοθέτου παραγγέλμασι
τοὺς παῖδας εὔνοιαν διδάσκεσθαι τὴν πρὸς γονεῖς,*
20 *ἣν αὐτοκελευστὶ ἡ φύσις ἐξαιτεῖ· [ἐκ] σπαργανῶν δὲ
ταῖς ψυχαῖς τῶν οὕτως ἡνωμένων κατὰ γένος ἐνι-
δρύσατο, δι' ὠφέλειαν μὲν τὴν πρὸς τοὺς γεννήσαν-
τας, ὡς αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον καὶ προστάξεως
οὐ δεομένην ἀπέλιπε. Φόβον δὲ προστάττει διὰ τοὺς
εἰωθότας ῥαθυμεῖν· ἐπειδὴ γὰρ γονεῖς παῖδας ὑπερ-
βαλλούσῃ χρώμενοι φιλοστοργίᾳ περιέπουσι, καὶ πάν-
τοθεν ἐκπορίζοντες, αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ χαρίζοντες,
μηδένα πόνον ἢ κίνδυνον ὑπερτιθέμενοι, δυνάμεσιν
ὅρκοις εὐνοίαις συνδεδεμένοι, τὸ λίαν φιλόστοργον
αὐτῶν οὐ δέχονταί τινες ἐπ' ὠφελείᾳ, τρυφὴν καὶ*
21 *χλίδην ἐζηλωκότες· καὶ θαυμάζοντες μὲν τὸν ὑγρὸν
βίον, διαῤῥέοντες δὲ κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν, τὸ*

---

*) Lev. 19, 32. **) Lev. 19, 3.

*μηδὲν μέρος ἐῶντες ὀρθοῦσθαι ταῖς οἰκείαις δυνά-
μεσιν, ἃς ὑποσκελίζοντες καὶ ἐκνευρίζοντες οὐκ ἐρυ-
θριῶσιν ἑνὸς ἑκάστου μὴ δεδιέναι τοὺς σωφρονιστὰς
πατέρας καὶ μητέρας, ἐνδιδόντες καὶ ἐπιχαλῶντες
ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις. Ἀλλὰ καὶ τούτοις ἀναγκαῖον
παραινεῖν, πῶς εὐτονωτέραις καὶ ἐμβρυθεστέραις
χρώμενοι νουθεσίαις θεραπεύσουσι τὸν τῶν παίδων
ῥόον· καὶ τοῖς παισὶν ὅπως εὐλαβῶνται τοὺς γινο-
μένους, δεδιότες καὶ ὡς ἄρχοντας καὶ ὡς φύσει δε-
σπότας· μόλις γὰρ οὕτως ἀδικεῖν ὀκνήσουσι.*
22 §. 7. *Τὰ μὲν δὲ κατὰ τὴν προτέραν δέλτον*
Mai. *πέντε κεφάλαια νόμων, καὶ ὅσα τῶν κατὰ μέρος
εἰς ἕκαστον ἐλάμβανε τὴν ἀναφορὰν, διεξῆλθον.
Χρὴ δὲ καὶ τὰς ὁρισθείσας ἐπὶ τῇ τούτων παρα-
βάσει τιμωρίας δηλῶσαι. Κοινὸς μὲν οὖν ἐστὶ κατὰ
πάντων θάνατος, δι' ὃν ἔχει τὰ ἀδικήματα πρὸς
ἄλληλα συγγένειαν. Αἰτίαι δὲ τῆς δίκης διάφοροι.
Ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου τοῦ πρὸς γονεῖς,
ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ λόγος ἔναυλος. "Ἂν," φησὶ,
"τὶς τυπτήσῃ πατέρα ἢ μητέρα, καταλευέσθω."* *)
Πάνυ δικαίως· οὔτε θέμις ζῆν τῷ προπηλακίζοντι
23 *τοὺς τοῦ ζῆν αἰτίους. Ἀλλ' ἔνιοι τῶν εὐπαρύφων καὶ
νομοθετῶν, πρὸς δόξας ἀπιδόντες μᾶλλον ἢ τὴν ἀ-
λήθειαν, ἐκομψεύσαντο κατὰ πατροτυπτῶν ὁρίσαν-
τες χειρῶν ἀποκοπήν. Ὑπὲρ τοῦ παρὰ τοῖς εἰκαιο-
τέροις καὶ ἀνεξετάστοις εὐδοκιμῆσαι νομίζουσιν ἁρ-
μόττον εἶναι τὰ μέρη οἷς ἐτύπτησαν τοὺς γονεῖς ἀ-
κρωτηριάζεσθαι. Ἔστι δὲ εὔηθες τοῖς ὑπηρετηκόσι
πρὸ τῶν αἰτιῶν δυσχεραίνειν· τὴν γὰρ ὕβριν οὐ
χεῖρες, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ὑβρισταὶ δρῶσιν, οὓς ἀ-
ναγκαῖον κολάζειν· εἰ μὴ καὶ τοὺς ἀνδροφονήσαν-
τας ξίφει μεθετέον ὑπερορίους τὸ ξίφος ῥίψαντας·*
24 *καὶ τὸ ἐναντίον τοῖς ἀριστεύσασιν ἐν πολέμῳ τιμὰς*

---

*) **Exod. 21, 15.**

οὐ δοτέον, ἀλλὰ ταῖς ἀψύχοις παντευχίαις, δι᾽ ὧν ἠνδραγαθήσαντο· μὴ καὶ τῶν ἐν γυμνικοῖς ἀγῶσιν στάδιον ἢ δίαυλον ἢ δόλιχον νενικηκότων, ἢ πυγμὴν ἢ παγκράτιον, σκέλη καὶ χεῖρας αὐτῶν μόνον ταινιοῦν ἐπιχειρήσωσιν, ὅλα τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν παρέντες. Γέλως μέντοι ἂν εἴη τὰ τοιαῦτα εἰςηγεῖσθαι, ὧν οὐκ ἄνευ κολάζειν ἢ τιμᾶν δέον τοὺς αἰτίους. Οὐδὲ γὰρ μουσικὴν ἐπιδεικνύμενόν τινα δι᾽ αὐλῶν ἢ λύρας καὶ σφόδρα κατορθοῦντα παραλειψάμενοι, τὰ ὄργανα κηρυγμάτων καὶ τιμῶν ἀξιοῦμεν. Τί οὖν ἔδει πατροτυπτὰς, ὦ
25 *γενναῖοι νομοθέται, χειροκοπεῖν; Ἢ ἵνα πρὸς τὸ*
Mai. *εἶναι μηδὲν χρήσιμοι τὸ παράπαν, καὶ δασμὸν οὐκ ἐτήσιον ἀλλ᾽ ἐφήμερον ἀναπράττωσι παρὰ τῶν ἠδικημένων τροφὰς ἀναγκαίας, ἅτε πορίζειν ἀδυνατοῦντες; Οὐ γὰρ σιδήριος πατήρ ἐστι τις οὕτως, ὡς λιμῷ περιϊδεῖν θνήσκοντα υἱὸν τὸν ταῦτα [ἐξημαρτηκότα] χρόνῳ τῆς ὀργῆς ἀμαυρουμένης. Καὶ ἂν μὴ ἐπενέγκῃ μέντοι χεῖρας, κακηγορεῖ δὲ οὓς χρέος ἀναγκαῖον εὐφημεῖν, ἢ καὶ τρόπῳ ἑτέρῳ δρᾷ τι τῶν ἐπ᾽ ἀτιμίᾳ γονέων, θνησκέτω.* *) *Κοινὸς γὰρ ἐχθρὸς, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, δήμιος ἁπάντων, ἐπὶ τίνι γένοιτ᾽ ἂν εὐμενὴς ἄλλῳ, μηδὲ τοῖς αἰτίοις τοῦ ζῆν, δι᾽ οὓς εἰς γένεσιν ἦλθεν, ὧν ἐστὶ προςθήκη;*

26 §. 8. *Πάλιν δὲ ὁ τὴν ἱερὰν ἑβδόμην βέβηλον ἀποφήνας τό γ᾽ ἐπ᾽ αὐτὸν ἧκον μέρος, ὑπόδικος ἔστω θανάτου. Τὸ ἐναντίον γὰρ τοῖς βεβήλοις καὶ πράγμασι καὶ σώμασι καθαρσίων εὐπορητέον εἰς τὴν ἀμείνω μεταβολὴν, ἐπειδὴ “φθόνος,” ὥς ἔφη τις, “ἔξω θείου χοροῦ βαίνει.” Τὸ δὲ τολμᾶν τὰ καθόσιμα παρακόπτειν καὶ παραχαράττειν, ὑπερβάλλουσαν ἀσέβειαν ἐκφαίνει. Κατὰ τὴν πα-*

---

*) **Exod. 21, 16.**

λαιὰν ἐκείνην ἐξ Αἰγύπτου μετανάστασιν, ἡνίκα δι᾽ ἐρήμης ἀτριβοῦς ἅπασα ἡ πληθὺς ὡδοιπόρει,
27 γενομένης ἑβδομάδος, αἱ μὲν τοσαῦται μυριάδες,
Mai. ὅσας ἐδήλωσα πρότερον, ἐν ταῖς σκηναῖς κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν διέτριβον. Εἷς δὲ οὐχὶ τῶν ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν, ὀλίγα φροντίσας τῶν διατεταγμένων καὶ χλευάσας τοὺς φυλάττοντας, ἔξιει μὲν ἐπὶ φρυγανισμὸν, ἔργῳ δὲ εἰς παρανομίας ἐπίδειξιν. Καὶ ὁ μὲν ὑπέστρεφεν ἀγκαλίδα ἀγαγὼν, οἱ δὲ τῶν σκηνῶν ἐκκαυθέντες καί τοι παρατεθηγμένοι, νεώτερον οὐδὲν ἕνεκα τοῦ περὶ τὴν ἡμέραν ἱεροπρεποῦς εἰργάσαντο. Πρὸς δὲ τὸν ἄρχοντα ἀγαγόντες, τὸ ἀσέβημα μηνύουσιν. Ὁ δὲ εἰς εἱρ-
28 κτὴν ἀποθέμενος, ἐκπεσόντος λογίου καταλύειν, τὸν ἄνθρωπον ἐκδίδωσι τοῖς πρῶτον θεασαμένοις εἰς ἀπώλειαν. Ὡς οὖν, οἶμαι, πῦρ ἐναύειν ἑβδομάσιν οὐκ ἐπιτέτραπται δι᾽ ἣν αἰτίαν πρόσθεν εἶπον, οὕτως οὐδὲ τὰ πυρὸς ἐκκαύματα συλλέγειν.

§. 9. Τοῖς μάρτυρα καλοῦσιν ἐπὶ μὴ ἀληθῆ θεὸν ὥρισται δίκη θανάτου, *) προςηκόντως. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος τῶν μετρίων ἀνέξεταί ποτε παρακληθεὶς συνεπιγράψασθαι ψεύδεσιν· ἀλλ᾽ ἐχθρὸν ἄπιστον ὑπολαβεῖν ἄν μοι δοκεῖ τὸν εἰς ταῦτα προτρέποντα. Ὅθεν ῥητέον· τὸν ὀμνύντα μάτην ἐπ᾽ ἀδίκῳ θεὸν, ὁ τὴν φύσιν ἵλεως οὔποτε τῆς αἰτίας
29 ἀπαλλάξει δυςκάθαρτον καὶ μιαρὸν ὄντα, καὶ ἂν διαφύγοι τὰς ἀπ᾽ ἀνθρώπου τιμωρίας. Διαδράσεται δὲ οὐδέποτε· μύριοι γὰρ ἔφοροι ζηλωταὶ νόμων φύλακες τῶν πατρίων ἀκριβέστεροι ἐπὶ καταλεύσει, τί δρῶσιν ἀμειλίκτως ἔχοντες· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ μὲν ἀτιμίᾳ πατρὸς ἢ μητρὸς φόνου ἄξιον, ἐπὶ δὲ ὀνόματι τῷ καὶ αὐτῆς εὐκλεεστέρῳ σεμνότητος ὑπ᾽ ἀ-

---

*) Deut. 19, 19.

σεβῶν ἀτιμουμένῳ μετριώτερον οἰστέον. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστί τις ἀνόητος, ὡς ἕνεκα τῶν ἐλαττόνων κτείνων τοὺς αἰτίους, ἐπὶ τοῖς μείζοσιν — ἐὰν μεῖζον δὲ ἀσέβημα τοῦ πρὸς γονεῖς κατηγορουμένου
30 καὶ ὑβριζομένου τὸ περὶ τὴν ἱερὰν πρόσρησιν θεοῦ
Mai. γενόμενον ἐκ ψευδορκίας — [ἐπιεικείᾳ χρήσεται.] Εἰ δὲ ὁ μὴ προσηκόντως ὀμνὺς ὑπαίτιος, πόσης ἄξιος τιμωρίας ὁ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἀρνούμενος, καὶ τοὺς γεγονότας πρὸ τοῦ πεποιηκότος τιμῶν; Καὶ μὴ μόνον γῆν καὶ ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ πῦρ, τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς, ἢ πάλιν ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ πλανῆτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον σέβειν ἀξιῶν, ἀλλὰ καὶ ὅσα θνητοὶ δημιουργοὶ κατεσκεύασαν ξύλα καὶ λίθους, ἅπερ εἰς ἀνθρωπώδεις τύπους ἐμορφώθη;
31 Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἐξομοιούσθω τοῖς χειροτμήτοις. Θέμις γὰρ μὴ μετέχειν ψυχῆς τὸν τὰ ἄψυχα τιμήσαντα, καὶ μάλιστα φοιτητὴν γενόμενον Μωϋσέως, οὗ πολλάκις ἤκουσε λέγοντός τε καὶ προφητεύοντος τὰς ἱερωτάτας καὶ καταθέους ἐκείνας ὑφηγήσεις, "Ὄνομα θεῶν ἑτέρων μήτε τῇ ψυχῇ παραδέξῃ εἰς ὑπόμνησιν, μήτε φωνῇ διερμηνεύσῃς, ἀλλ' ἑκάτερον νοῦν καὶ λόγον μακρὰν τῶν ἄλλων διαζεύξεων ἐπίστρεψον πρὸς τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων, ἵνα καὶ φρονῇς περὶ μοναρχίας τὰ ἄριστα καὶ κάλλιστα, καὶ λέγῃς τὰ πρέποντα καὶ λυσιτελέστατα σαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀκουομένοις." *)

32 §. 10. Αἱ μὲν οὖν κατὰ τῶν παραβαινόντων τοὺς πέντε χρησμοὺς τιμωρίαι δεδήλωνται. Τὰ δὲ προκείμενα τοῖς φυλάττουσιν αὐτοὺς ἆθλα, καὶ εἰ μὴ ῥηταῖς προστάξεσι μεμήνυκεν ὁ νόμος, ἀλλά τοι δι' ὑπονοίας ἐκφαίνεται. Τὸ μὲν οὖν μὴ νο-

*) Exod. 23, 13.

μίζειν θεοὺς ἑτέρους, μηδὲ χειρότμητα θεὸν πλα-
στεῖν, μηδὲ ψευδορκεῖν ἑτέρου γέρως χρείων οὐκ
ἔστιν· αὐτὸ γάρ, οἶμαι, τὸ ταῦτα ἐπιτηδεύειν ἄρι-
στον καὶ τελεώτατόν ἐστι γέρας. Ἐπὶ τίνι γὰρ δύ-
ναιτ' ἄν τις ἡσθῆναι μᾶλλον ἀληθείας ἐρῶν, ἢ τῷ
ἑνὶ προςκεῖσθαι θεῷ, καὶ τῆς τούτου θεραπείας ἀ-
δόλως καὶ καθαρῶς περιέχεσθαι; Καλῶ δὲ μάρτυ-
33 ρας οὐχ οἵτινες θεραπεύουσι τῦφον, ἀλλὰ τοὺς ἀ-
Mai. πλανῆ ζῆλον ἐζηλωκότας, παρ' οἷς ἀλήθεια τι-
μᾶται. Φρονήσεως τε γὰρ ἆθλον αὕτη φρόνησις
αὐτῇ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἑκάστη τῶν ἄλλων ἀρετῶν
ἑαυτῆς ἐστὶ γέρας. Ἡ δὲ ὥςπερ ἐν χορῷ καλλι-
στεύουσα καὶ κατάρχουσα πασῶν ὁσιοτήτων, πο-
λὺ πλέον ἐστὶν ἑαυτῆς καὶ ἀγώνισμα καὶ ἆθλον,
παρέχουσα καὶ τοῖς χρωμένοις εὐδαιμονίαν καὶ
τοῖς τούτων παισὶ καὶ ἐγγόνοις εὐπραγίας ἀναφαι-
ρέτους.

§. 11. Πάλιν γε μὲν τοῖς τὴν ἱερὰν ἑβδόμην
φυλάττουσι συμβαίνει περὶ δύο τὰ ἀναγκαιότατα
ὠφελεῖσθαι, σῶμα καὶ ψυχήν· τῷ μὲν ἀναπαύλαις
34 ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἀτρύτων πόνων, τῇ δὲ ὑπο-
λήψεσιν ἀρίσταις περὶ θεοῦ, ὡς κοσμοποιοῦ καὶ
ἐπιμελουμένου ὧν ἐγέννησε. Καὶ τὰ σύμπαντα ἐ-
τελεςφόρησεν ἑβδομάδι. Δῆλον οὖν ἐκ τούτων
ὅτι τὴν ἑβδόμην τιμῶν αὐτὸς εὑρίσκεται τιμήν.
Ὁμοίως μέντοι καὶ ὁ τοὺς γονεῖς ἀποδεχόμενος
μὴ θηράσθω τι πλέον· εὑρήσει γὰρ σκοπῶν ἐν
αὐτῷ τῷ ἔργῳ τὸ ἆθλον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ
τῶν προτέρων τεσσάρων κεφαλαίων, ἃ θειοτέρας
ἔλαχε μοίρας, ἔλαττον τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ θνητῶν
ἐφάπτεσθαι, παρηγόρησεν εἰπὼν, "Τίμα πατέρα
καὶ μητέρα, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακρο-
35 χρόνιος γένῃ," *) δύο γέρα τιθεὶς, ἐν μετουσίαν

---

*) Exod. 20, 12.

ἀρετῆς· τὸ γὰρ εὖ ἡ ἀρετὴ, ἢ οὐκ ἄνευ ἀρετῆς· ἕτερον δὲ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀθανασίαν διὰ πολυχρονίου ζωῆς καὶ βίου μακραίωνος, ὃν καὶ μετὰ σώματος θρέψεις ψυχῇ κεκαθαρμένῃ τελείᾳ καθάρσει βιῶν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀποχρώντως λέλεκται. Τὰ δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ δέλτῳ μετὰ ταῦτα καιροῦ διδόντος ἐπισκεψόμεθα.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣ ΔΥΟ ΓΕΝΗ

ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΙΩΝ, ΤΟ ἝΚΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ἙΒΔΟΜΟΝ, ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΟΙΧΩΝ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΑΚΟΛΑΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΑ ΑΝΔΡΟΦΟΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΒΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE

SPECIALIBUS LEGIBUS

QUAE REFERUNTUR AD DUO DECALOGI CAPITA,

SEXTUM SEPTIMUMQUE, CONTRA MOECHOS OMNESQUE LIBIDINOSOS ET CONTRA HOMICIDAS OMNEMQUE VIOLENTIAM.

Primum praeceptum secundae tabulae, quam deus Moysi dedit, est: non moechaberis (1. 2.). Vetitum est igitur cum aliorum mulieribus et viduis congredi (3), sororem (4.), aliasque cognatas, neptes, consobrinas etc. in matrimonium ducere (5.). Menstruorum fluxus tempore marito uxorem contrectare non licet (6.). Cum pueris rem habere vetitum (7.); item cum brutis (8.). Scorta lex eiicit republica (9.); adulteris deprehensis convictisque lex praesentem poenam in-

fligit (10.). Punitur etiam, qui puellam invitam violavit (11.). Adulterium etiam habenda violatio sponsae etc. (12-14.) — Omnis homicida recte sacrilegus dicitur; homo enim ad exemplar ideae rationalis divinae effictus est (15.). Talis ducendus ad supplicium (16.). Veneficos ne unum quidem diem lex vivere sinit (17. 18.). Qui non destinato consilio alium interficit, vel graviter laedit, idem patiatur (19.). Expositio infantum merito capitali poena luenda (20.). Occisus a nolente a deo interemtus putatur (21.), et interfectoribus eiusmodi refugium in urbem sacerdotalem ad mortem usque pontificis summi datur (22-24.). Dominus, qui servum proposito consilio necat, moriatur (25.). Taurus, qui hominem interemit, obruatur lapidibus (26.). Puniuntur etiam, qui puteos et aedificia ita faciunt, ut hominibus brutisque inde damnum nasci possit (27.). Homicidium pecunia lui non potest (28.). Lege cautum est, ne patres pro filiis (29.), neve amici pro amicis etc. moriantur (30.). — Mulieres et virgines in domibus maneant, et viris in foris ad res publicas agendas non se misceant; turpe enim mulieri a multis simul conspici, multaque publica, in quibus haud raro indecora, intueri (31. 32.). Si quis servo oculum extuderit, manumittat eum liberum; oculus enim praestantissima pars corporis et valde miserandus, qui eum perdidit (33.); quid? quod sola fere oculorum ope fit, ut philosophari valeamus (34. 35.). Item lex iubet dominos servum manumittere, cui dentem extuderint, quia ad vitam sustentandam dentibus maxime opus est (26.). Ut denique magis quisque abhorreat a nece patranda, eos, qui cadaver interfecti hominis attigissent, impuros pronunciavit, tantisper dum se lavacro purificarent (37.).

---

§. 1. Ἦν ποτὲ χρόνος, ὅτε φιλοσοφίᾳ σχολάζων καὶ θεωρίᾳ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, τὸν καλὸν καὶ περιπόθητον καὶ μακάριον ὄντως νοῦν ἐκαρπούμην, ἀεὶ θείοις λογίοις συγκινούμενος καὶ δόγμασιν, ὧν ἀπλήστως καὶ ἀκορέστως ἔχων ἐνευφραινόμην, οὐδὲν ταπεινὸν φρονῶν ἢ χαμαίζηλον, οὐδὲ περὶ δόξαν ἢ πλοῦτον, ἢ τὰς σώματος εὐπαθείας ἰλυσπώμενος, ἀλλ᾽ ἄνω μετάρσιος ἐδόκουν ἀεὶ φέρεσθαι κατά τινα τῆς ψυχῆς ἐπιθειασμὸν,

καὶ συμπεριπολεῖν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ παντὶ οὐρανῷ τε καὶ κόσμῳ. Τότε δὴ οὖν τότε διακύπτων ἄνωθεν ἀπ᾿ αἰθέρος καὶ τείνων ὥςπερ ἀπὸ σκοπιῆς τὸ τῆς διανοίας ὄμμα, κατεθεώμην τὰς ἀμυθήτους θεωρίας τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων, καὶ εὐδαιμονίζων ἐμαυτὸν, ὡς ἀνὰ κράτος ἐκπεφευγότα
300 τὰς ἐν τῷ θνητῷ βίῳ κακὰς κῆρας. Ἐφήδρευε
M. δὲ ἄρα μοι τὸ κακῶν ἀργαλεώτατον, ὁ μισόκαλος φθόνος, ὃς ἐξαπιναίως ἐπιπεσὼν οὐ πρότερον ἐπαύσατο καθέλκων πρὸς βίαν, ἢ με καταβαλεῖν εἰς μέγα πέλαγος τῶν ἐν πολιτείᾳ φροντίδων, ἐν ᾧ φορούμενος οὐδ᾿ ὅσον ἀνανήξασθαι δύναμαι. Στένων δὲ ὅμως ἀντέχω, τὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνιδρυμένον τῇ ψυχῇ παιδείας ἵμερον ἔχων, ὃς ἔλεόν μου καὶ οἶκτον ἀεὶ λαμβάνων, ἀνεγείρει καὶ ἀνακουφίζει. Διὰ τοῦτον ἔστιν ὅτε τὴν κεφαλὴν ἐπαίρω, καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασιν ἀμυδροῖς μέν, — τὸ ὀξυδερκὲς 777
γὰρ αὐτῶν ἡ τῶν ἀλλοκότων πραγμάτων ἀχλὺς P.
ἐπεσκίασεν, — ἀλλ᾿ ἀναγκαίως γοῦν περιβλέπομαι τὰ ἐν κύκλῳ, καθαρᾶς καὶ ἀμιγοῦς κακῶν ζωῆς σπάσαι γλιχόμενος. Εἰ δέ μοι καὶ ἐξ ἀπροσδοκήτου βραχεῖα γένοιτο εὐδία καὶ γαλήνη θορύβων τῶν ἐκ πολιτείας, ὑπόπτερος ἐπικυματίζω, μονονοὺκ ἀεροπορῶν αὔραις ταῖς ἐπιστήμης καταπνεόμενος, ἥ με πολλάκις ἀναπείθει δραπετεύειν, συνημερεύοντα αὐτῇ, καθάπερ ἀπὸ δεσποτῶν ἀμειλίκτων, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων ἀλλαχόθεν ἄλλων χειμάῤῥου τρόπον ἐπισχεομένων. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις θεῷ προςῆκον εὐχαριστεῖν ὅτι καί τοι κατακλυζόμενος, οὐκ ἐγκαταπίνομαι βύθιος. Ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, οὓς ἀπογνώσει τινὲς χρηστῆς ἐλπίδος ᾠήθησαν ἤδη πεπηρῶσθαι, διοίγω, καὶ φωτὶ τῷ σοφίας ἐναυγάζομαι, μὴ πάντα τὸν βίον τῷ σκότῳ παραδοθείς. Ἰδοῦ γέ τοι τολμῶ μὴ μόνον τοῖς ἱεροῖς Μωϋσέως ἑρμηνεύμασιν ἐντυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ φιλεπιστημόνως διακύ-

πτειν εἰς ἕκαστον, καὶ ὅσα μὴ γνώριμα τοῖς πολλοῖς διαφυλάττειν καὶ ἀναφαίνειν σκοπεῖν.

§. 2. Ἐπεὶ δὲ περὶ δέκα λογίων ἅπερ αὐτὸς ἔχρησεν ὁ θεὸς ἄνευ προφήτου καὶ ἑρμηνέως, πέντε μὲν εἴρηται τὰ χαραχθέντα ἐν τῇ προτέρᾳ δέλτῳ, καὶ ὅσα τῶν κατὰ μέρος συνέτεινεν εἰς ταῦτα, δεῖ δὲ ἐν τῷ παρόντι καὶ τὰ λοιπὰ τὰ κατὰ τὴν ἑτέραν δέλτον ὡς οἷόν τε ἄριστα συνυφῆναι, πειράσομαι πάλιν καθ᾽ ἕκαστον τῶν γενῶν ἐφαρμόζειν τοὺς ἐν εἴδει νόμους. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ δέλτῳ πρῶτον γράμμα τοῦτ᾽ ἐστίν. "Οὐ μοιχεύσεις," ὅτι οἶμαι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μέγα πνεῖ ἡδονὴ, καὶ οὐδὲν μέρος τὴν δυναστείαν αὐτῆς ἐκπέφευγεν, οὐ τῶν κατὰ γῆν, οὐ τῶν κατὰ θάλατταν, οὐ τῶν ἐν ἀέρι. Χερσαῖά τε γὰρ καὶ πτηνὰ καὶ ἔνυδρα πάντα διὰ
301 πάντων γέγηθε καὶ περιέπει, καὶ τοῖς ἐπιτάγμασιν
M. αὐτῆς ὑπείκει καὶ πρὸς τὸ βλέμμα καὶ νεῦμα ἀφορῶντα καὶ ἂν εἰ φρυάττοιτο ὑπ᾽ ἀλαζονείας ἀσμενίζοντα, καὶ μονονοὺ φθάνοντα, τὰς προστάξεις ὀξύτητι καὶ ἀνυπερθέτῳ τάχει τῶν ὑπηρεσιῶν. Ἔχει μὲν οὖν καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἡδονὴ πολλάκις μέμψιν, ὅταν ἀμέτρως καὶ ἀκορέστως χρῆταί τις αὐτῇ, καθάπερ οἱ ἄπληστοι περὶ ἐδωδὴν, καὶ ἂν εἰ μηδὲν τῶν ἀπηγορευμένων προσφέροιντο καὶ οἱ φιλογυναίοις συνουσίαις ἐπιμεμηνότες καὶ λαγνίστερον προσομιλοῦντες γυναιξὶν οὐκ ἀλλοτρίαις, ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν. Ἡ δὲ μέμψις σώματός ἐστι μᾶλλον ἢ ψυχῆς κατὰ τοὺς πολλοὺς, πολλὴν μὲν ἔχοντος εἴσω φλόγα, ἣ τὴν παραβληθεῖσαν τροφὴν ἐξαναλίσκουσα, ἑτέ- 778
ραν οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιζητεῖ πολλὴν ἰκμάδα, ἧς τὸ P.
ῥοῶδες διὰ τῶν γεννητικῶν ἀποχετεύεται, κνησμοὺς καὶ ὀδαξισμοὺς ἐμποιοῦν καὶ γαργαλισμοὺς ἀπαύστους. Τοὺς δὲ γυναιξὶν ἄλλων, καὶ ἔστιν ὅτε οἰκείων καὶ φίλων ἐπιμεμηνότας καὶ ἐπὶ λύμῃ τῶν πλησίων ζῶντας, ὅλα γένη πολυάνθρωπα κιβδηλεύειν ἐπιχειροῦντας καὶ τὰς μὲν ἐπιγαμίους εὐχὰς παλιμ-

*φήμους, τὰς δὲ ἐπὶ τέκνοις ἐλπίδας ἀτελεῖς ἀπεργα-
ζομένους, ἀνίατον νόσον ψυχῆς νοσοῦντας, ὡς κοι-
νοὺς ἐχθροὺς ἅπαντος ἀνθρώπων γένους κολαστέον
θανάτῳ, ὡς μήτε ζῶντες ἐν ἀδείᾳ πλείους διαφθεί-
ρειεν οἴκους, μηδὲ διδάσκαλοι γένοιντο ἑτέρων, οἷς
τὰ πονηρὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ζηλοῦν ἐπιμελές.*

§. 3. *Εὖ μέντοι καὶ τὰ ἄλλα τὰ περὶ τὰς ὁμι-
λίας ὁ νόμος διετάξατο Κελεύει γὰρ οὐ μόνον ἀλ-
λοτρίων ἀπέχεσθαι γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ χηρευουσῶν,
αἷς οὐ θέμις συνέρχεσθαι. Τὸ Περσικὸν ἔθος εὐ-
θὺς ἀποστραφεὶς καὶ μυσαξάμενος ἀπεῖπεν ὡς μέ-
γιστον ἀνοσιούργημα. Μητέρας γὰρ οἱ ἐν τέλει Περ-
σῶν τὰς αὑτῶν ἄγονται, καὶ τοὺς φύντας ἐκ τούτων
εὐγενεστάτους νομίζουσιν καὶ βασιλείας τῆς μεγίστης,
ὡς λόγος, ἀξιοῦσιν, οὗ τί ἂν γένοιτο δυσσεβέστερον
ἀνοσιούργημα, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄ-
ψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν,
γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐ-
τὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι καὶ πάλιν
τὴν αὐτὴν νῦν μητέρα καὶ γυναῖκα, καὶ τοὺς ἀμ-
φοῖν παῖδας, τοὺς μὲν πατρὸς ἀδελφοὺς, υἱωνοὺς
δὲ τῆς μητρός· καὶ τὴν μὲν ὧν ἔτεκε μητέρα τε
καὶ μάμμην, τὸν δὲ ὧν ἐγέννησεν ἐν ταὐτῷ πατέ-
ρα τε καὶ ὁμομήτριον ἀδελφόν. Ταῦτα ἐπράχθη
τὸ παλαιὸν καὶ παρ' Ἕλλησιν ἐν Θήβαις ἐπὶ τοῦ
Λαΐου παιδὸς Οἰδίποδος, καὶ ἐπράχθη κατὰ ἄγνοι-*
302 *αν, οὐχ ἑκουσίῳ γνώμῃ, καὶ ὅμως τοσαύτην φο-*
M *ρὰν κακῶν ἤνεγκεν ὁ γάμος, ὡς μηδὲν ἐλλειφθῆναι
τῶν εἰς τὴν ἀνωτάτω βαρυδαιμονίαν. Πολέμων τε
γὰρ ἐμφυλίων καὶ ξενικῶν διαδοχαὶ, καθάπερ κλῆ-
ρος παισὶ καὶ ἐγγόνοις παρὰ πατρῴων καὶ προγόνων
ἀπελείπετο, καὶ πορθήσεις πόλεων τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι
μεγίστων ἐγίνοντο, καὶ φθοραὶ στρατιωτικῶν δυνά-
μεων, ἐγχωρίων τε καὶ τῶν κατὰ συμμαχίαν ἀφι-
κνουμένων, καὶ ἡγεμόνων τῶν παρ' ἑκατέροις ἀρίστων
ἐπάλληλοι φθοραὶ, καὶ διὰ τὰς περὶ κράτους καὶ*

ἀρχῆς ἀσυμβάτους ἐχθρὰς ἀδελφοκτονίαι, δι᾽ ἃς
οὐ μόνον αἱ συγγένειαι καὶ πατρίδες, ἀλλὰ καὶ ἡ
πλείστη μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ παντὸς ἐξεφθάρη
πανωλεθρίᾳ. Κεναὶ γὰρ αἱ πρότερον εὐανδροῦσαι
πόλεις οἰκητόρων, μνημεῖα τῶν τῆς Ἑλλάδος συμ- 779
φορῶν ὑπελείφθησαν ἀτυχὴς θέα τοῖς ὁρῶσιν. Οὐ P.
μὴν οὐδὲ Πέρσαι παρ᾽ οἷς ταῦτα ἐπιτηδεύεται, τῶν
παραπλησίων κακῶν ἀμοιροῦσιν. Ἀεὶ γὰρ ἐν στρα-
τείαις καὶ μάχαις εἰσὶ κτείνοντες καὶ κτεινόμενοι,
καὶ τοτὲ μὲν τοὺς πλησιοχώρους κατατρέχοντες, το-
τὲ δὲ τοὺς ἐπανισταμένους ἀμυνόμενοι. Πολλοὶ δὲ
πολλαχόθεν ἐπανίστανται, τοῦ βαρβαρικοῦ μὴ πε-
φυκότος ἠρεμεῖν. Πρίν γ᾽ οὖν καταλυθῆναι τὴν ἐν
χερσὶ στάσιν, ἑτέρα φύεται, ὡς μηδένα τοῦ ἔτους
ὑπεξῃρῆσθαι καιρὸν εἰς ἡσυχίαν, ἀλλὰ καὶ μεθ᾽
ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὁπλοφορεῖν, πλείονα χρόνον ἐν
τοῖς στρατοπέδοις ἐν ὑπαίθρῳ ταλαιπωροῦντας, ἢ
ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκοῦντας, διὰ πολλὴν ἔνδειαν εἰ-
ρήνης. Ἐῶ λέγειν τὰς τῶν βασιλέων μεγάλας καὶ
ὑπερόγκους εὐπραγίας, οἷς ἀγώνισμα πρῶτον εὐθὺς
ἅμα τῇ παραλήψει τῆς ἡγεμονίας, τὸ μέγιστον ἄγος,
ἀδελφοκτονία, μαντευομένων τὴν ἐκ τῶν ἀδελφῶν
οὐ γενησομένην ἴσως ἐπίθεσιν, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν εὐ-
λόγως κτείνειν. Ἅπερ μοι δοκεῖ πάντα συμβαίνειν
διὰ τὰς ἀναρμόστους υἱῶν πρὸς μητέρας ὁμιλίας,
τῆς ἐφόρου τῶν ἀνθρωπείων δίκης ἀμυνομένης τῶν
ἀνοσιουργημάτων τοὺς ἀσεβοῦντας. Ἀσεβοῦσι γὰρ
οὐχ οἱ δρῶντες μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τοῖς δρῶσιν
ἑκουσίῳ γνώμῃ σὺν τῇ τῶν δρώντων ἐξουσίᾳ συνε-
πιγράφονται. Τοσαύτην δὲ ὁ ἡμέτερος νόμος φυ-
λακὴν πεποίηται τοῦ πράγματος, ὥστ᾽ οὐδὲ προγόνῳ
τελευτήσαντος πατρὸς ἄγεσθαι μητρυιὰν ἐφῆκε, διά
τε τὴν εἰς τὸν πατέρα τιμὴν καὶ διότι μητρυιᾶς καὶ
μητρὸς ὄνομα συγγενές, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς
συνῳδὸν πάθος. Ὁ γὰρ ἀλλοτρίας ἀπέχεσθαι διδα-
χθεὶς ὅτι μητρυιὰ προσεῤῥήθη, πολὺ μᾶλλον ἀφέξε-

ται τῆς φύσει μητρός. Καὶ εἴ τις διὰ τὴν ἐπὶ τῷ
303 πατρὶ μνήμην αἰδεῖται τὴν ἐκείνου ποτὲ γενομένην
M γυναῖκα, δῆλός ἐστιν ἕνεκα τῆς εἰς ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς τιμῆς, οὐδὲν βουλόμενος ἐπὶ τῇ μητρὶ νεώτερον· ἐπεὶ καὶ σφόδρα ἐστὶν εὔηθες, ἡμίσει μέρει τοῦ γένους χαριζόμενον ὀλιγωρεῖν δοκεῖν ὁλοκλήρου καὶ παντελοῦς.

§. 4. Ἑξῆς ἐστὶ παράγγελμα, μηδ' ἀδελφὴν ἐγγυᾶσθαι, πάνυ σπουδαῖον καὶ συντεῖνον εἰς ἐγκράτειαν ὁμοῦ καὶ εὐκοσμίαν· ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν· ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθέτης ἔμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον ἐπιτρέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν· ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων, χλευάζων τὴν ἑκατέρων εὐλάβειαν, ὡς ἡμίεργα διαταττομένων, εὐφόρησεν εἰς ἀσέλγειαν, ἐπιδαψιλευόμενος δυςθεράπευτον κακὸν σώμασι καὶ
ψυχαῖς ἀκρασίαν καὶ παρασχὼν ἄδειαν ἁπάσας 78
ἀδελφὰς ἄγεσθαι, τάς τε ἰδίας τοῦ ἑτέρου τῶν γονέων, M
τοῦδε ἢ τοῦδε, καὶ τὰς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ τὰς οὐ νεωτέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρας καὶ ἰσήλικας. Καὶ δίδυμοι γὰρ πολλάκις ἐγεννήθησαν, οὓς ἡ μὲν φύσις ἅμα τῇ γενέσει διήρτησε καὶ διέζευξεν, ἡ δὲ ἀκολασία καὶ φιληδονία εἰς κοινωνίαν ἐκάλεσεν ἀκοινώνητον, καὶ ἁρμονίαν ἀνάρμοστον. Ἅπερ ἐκμυσαξάμενος ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς, ὡς ἀλλότρια καὶ ἐχθρὰ πολιτείας ἀνεπιλήπτου, καὶ προτρέποντα καὶ ἀλείφοντα πρὸς τὰ αἴσχιστα τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀνὰ κράτος ἀπεῖπεν ἀδελφῇ συνέρχεσθαι, εἴτε καὶ ἐξ ἀμφοῖν, εἴτε καὶ μόνου γένοιτο τοῦ ἑτέρου. Τί γὰρ δεῖ τὸ τῆς αἰδοῦς κάλλος αἰσχύνειν; Τί δὲ ἀχρωμάτους κατασκευάζειν παρθένους, ἃς ἐρυθριᾶν ἀναγκαῖον; Τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους

καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; Αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας.

§. 5. Ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε, προστάξας μὴ θυγατριδῆν, μὴ υἱϊδῆν, μὴ τηθίδα πρὸς πατρὸς ἢ μητρὸς, μὴ θείου ἢ υἱοῦ, ἢ ἀδελφοῦ γυναῖκα γενομένην ἐγγυᾶσθαι· μηδ᾽ αὖ προγονὴν ἢ χήραν ἢ παρθένον, ζώσης μὲν τῆς γυναικὸς ἐπάγεσθαι, ἀλλὰ μηδ᾽ ἀποθανούσης. Δυνάμει γὰρ ὅ γε πατρῷος πατὴρ ὀφείλει τὴν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐν τάξει θυγατρὸς τίθεσθαι. Πάλιν δύο ἀδελφὰς ἄγεσθαι τὸν αὐτὸν οὐκ ἐπιτρέπει, οὔτ᾽ ἐν τῷ
04 αὐτῷ, οὔτ᾽ ἐν διαφέρουσι χρόνοις καὶ ἂν τύχῃ τις
1. ἣν προέγημεν ἀπεωσμένος. Ζώσης γὰρ ἔτι τῆς συνοικούσης εἴτε καὶ ἀπηλλαγμένης, ἐάν τε χηρεύσῃ, ἐάν τε καὶ ἑτέρῳ γαμηθῇ, τὴν ἀδελφὴν οὐχ ὅσιον ὑπέλαβεν ἐπὶ τὰ τῆς ἠτυχηκυίας παρέρχεσθαι, προδιδάσκων ταύτας τὰ συγγενικὰ δίκαια μὴ λύειν, μηδ᾽ ἐπιβαίνειν πταίσμασι τῆς οὕτως ἡνωμένης κατὰ γένος, μηδ᾽ ἐναβρύνεσθαι καὶ ἐντρυφᾶν θεραπευομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνης, καὶ ἀντιθεραπεύουσαν αὐτούς. Ἐγείρονται γὰρ ἐκ τούτων χαλεπαὶ ζηλοτυπίαι, καὶ δυςπαρηγόρητοι φιλονεικίαι, φορὰς ἀμυθήτους ἄγουσαι κακῶν. Ὁμοίως γὰρ ὡς εἰ καὶ τὰ μέρη τοῦ σώματος τῆς κατὰ φύσιν ἁρμονίας ἐκστάντα καὶ κοινωνίας στασιάζοι πρὸς ἄλληλα, ἃ νόσους ἀνιάτους ἀπεργάζεται πάντως καὶ φθοράς. Ἀδελφὰ δὲ, εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ᾽ οὖν ἁρμόζονται φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ. Ἡ δὲ ζηλοτυπία πάθος ἀργαλεώτατον χαλεπὰ καινουργεῖ κακὰ καὶ δυςίατα. Ἀλλὰ μηδὲ ἀλλοεθνεῖ, φησὶ, κοι- 781
νωνίαν γάμου συντίθεσο, μήποτε μαχομένοις ἔθεσιν P.
ὑπαχθεὶς ἐνδῷς, καὶ τῆς πρὸς εὐσέβειαν ὁδοῦ λάθῃς διαμαρτὼν, πρὸς ἀνοδίαν ἐκτραπείς. Καὶ τάχα μὲν αὐτὸς ἀνθέξεις, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἠρτημένος ὑποθήκαις ἀρίσταις, ἃς οἱ γονεῖς κατεπᾴδοντες ἀεὶ τοὺς

ἱεροὺς νόμους ὑφηγοῦντο. Δέος δὲ οὐ μικρόν ἐστι περὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων. Ἴσως γὰρ δελεασθέντες νόθοις πρὸ γνησίων ἔθεσι κινδυνεύσουσι τὴν τοῦ ἑνὸς θεοῦ ἀπομαθεῖν τιμὴν, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀνωτάτω βαρυδαιμονίας. Ἐὰν δὲ, φησὶν, ἀνδρὸς ἀπαλλαγεῖσα γυνὴ καθ᾽ ἣν ἂν τύχῃ πρόφασιν, ἑτέρῳ γημαμένη πάλιν χηρεύσῃ, ζῶντος ἢ καὶ τετελευτηκότος τοῦ δευτέρου, μὴ ἐπανίτω πρὸς ἄνδρα τὸν πρότερον, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἔνσπονδος μᾶλλον, ἢ τῷδε γινέσθω, δεσμοὺς παραβᾶσα τοὺς ἀρχαίους, ὧν ἐξελάθετο, φίλτρα καινὰ πρὸ τῶν παλαιῶν ἑλομένη. Πρὸς δὲ συμβάσεις εἴ τις ἐθέλοι χωρεῖν ἀνὴρ τῇ τοιαύτῃ γυναικὶ, μαλακίας καὶ ἀνανδρίας ἐκφερέσθω δόξαν, ὡς ἐκτετμημένος τῆς ψυχῆς τὸ βιωφελέστατον, μισοπόνηρον πάθος, ὑφ᾽ οὗ καὶ τὰ οἴκων καὶ πόλεων πράγματα κατορθοῦται, καὶ δύο τὰ μέγιστα τῶν ἀδικημάτων εὐφυῶς ἀπομαξάμενος, μοιχείαν τε καὶ προαγωγείαν. Αἱ γὰρ αὖθις καταλλαγαὶ μηνύματά εἰσι τοῦ ἑκατέρων θανάτου. Δίκην οὖν τινέτω σὺν τῇ γυναικί.

305 §. 6. Φορὰ τῶν μηνιαίων ὁπότε γένοιτο, μὴ
M. ψαυέτω τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὁμιλίας ἀνεχέσθω, νόμον φύσεως αἰδούμενος. Καὶ ἅμα διδασκέσθω, μὴ ἀτελεῖς γονὰς ἀκαίρου καὶ ἀμούσου χάριν ἡδονῆς προΐεσθαι. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἴ τις γεωπόνος ὑπὸ μέθης ἢ φρενοβλαβείας, πυροὺς ἢ κριθὰς εἰς λίμνας καὶ χειμάῤῥους ἀντὶ πεδίων κατασπείροι. Ξηραῖς γὰρ γενομέναις ταῖς ἀρούραις καταβάλλεσθαι χρὴ τὸν σπόρον εἰς εὐκαρπίαν· καθαίρει δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ μηνὶ τὴν μήτραν, οἷά τινα θαυμαστὴν ἄρουραν, ἧς τὸν καιρὸν ἀγαθοῦ γεωργοῦ τρόπον ἐπιτηρητέον, ἵν᾽ ἔτι μὲν ἐπικλυζομένης ἐπέχοι τὸν σπόρον. Λήσεται γὰρ ἡ σπορὰ κατασυρεῖσα ὑπὸ τῆς ὑγρότητος, τοὺς πνευματικοὺς τόνους οὐ χαλασθεῖσα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαν ἐκλυθεῖσα. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἐν τῇ μήτρᾳ τῷ τῆς

φύσεως ἐργαστηρίῳ ζωοπλαστοῦντες, καὶ τῶν μερῶν
ἕκαστα σώματός τε καὶ ψυχῆς ἀκρότητι τέχνης τε-
λεσιουργοῦντες. Εἰ δὲ ἐπίσχοι τὰ μηνιαῖα, θαῤῥῶν
ἤδη γόνιμα κατασπείροι, μηκέτι φθορὰν τῶν κατα-
βληθησομένων δεδιώς. Ὀνειδιστέον καὶ τοῖς σκλη-
ρὰν καὶ λιθώδη γῆν ἀροῦσιν. Οὗτοι δὲ τίνες ἂν
εἶεν, ἢ οἱ στείραις συνερχόμενοι γυναιξί; Θηραταὶ
γὰρ οὗτοι μόνον ἡδονῆς ἀκράτορος, ὅσοι λαγνίστα- 782
τοι τὰς γονὰς ἑκουσίῳ γνώμῃ διαφθείρουσιν. Ἐπεὶ P.
τίνος ἄλλου χάριν ἐγγυῶνται τὰς τοιαύτας; Οὐ μὴν
δι᾽ ἐλπίδα τέκνων, ἣν ἴσασιν ἐξ ἀνάγκης ἀτελῆ γε-
νησομένην, ἀλλὰ δι᾽ ὑπερβάλλοντα οἶστρον καὶ ἀ-
κρασίαν ἀνίατον. Ὅσοι μὲν οὖν ἄγονται κόρας ἀγνοίᾳ
τοῦ πῶς ἔχουσιν εὐθὺς εὐτοκίας ἢ τὸ ἐναντίον, ὁπότε
χρόνῳ μακρῷ ὕστερον ἐκ τῆς ἀγονίας αἰσθανόμενοι
στείρας αὐτὰς, μὴ ἀποπέμπωνται, συγγνώμης εἰσὶν
ἄξιοι, συνηθείας βιαστικωτάτου πράγματος ἡττώμε-
νοι, καὶ φίλτρα ἀρχαῖα μακρᾷ συμβιώσει ταῖς ψυ-
χαῖς ἐνεσφραγισμένα λύειν ἀδυνατοῦντες. Ὅσοι δὲ
προδεδοκιμασμένας ἑτέροις ἀνδράσιν ὡς εἰσὶν ἄγονοι
μνῶνται, συῶν τρόπον ἢ τράγων ὀχεύοντες αὐτὸ
μόνον, ἐν ἀσεβῶν στήλαις ἐγγεγραφέσθωσαν, ὡς ἀν-
τίπαλοι θεοῦ. Τῷ μὲν γὰρ ἅτε φιλοζώῳ καὶ φι-
λανθρώπῳ, δι᾽ ἐπιμελείας τῆς πάσης ἐστὶ σωτη-
ρίαν καὶ μονὴν τοῖς γένεσιν ἅπασιν ἐργάζεσθαι.
Οἱ δὲ ἅμα τῇ καταβολῇ σβέσιν τοῖς σπέρμα-
σι τεχνάζοντες, ἐχθροὶ τῆς φύσεως ὁμολογουμένως
εἰσίν.

§. 7. Ἐπεισκεκώμακε δὲ ταῖς πόλεσιν ἕτερον
πολὺ τοῦ λεχθέντος μεῖζον κακὸν, τὸ παιδερα-
στεῖν, ὃ πρότερον μὲν καὶ λεχθῆναι μέγα ὄνειδος
ἦν, νυνὶ δέ ἐστιν αὔχημα οὐ τοῖς δρῶσι μόνον,
306 ἀλλὰ καὶ τοῖς πάσχουσιν, οἳ νόσον θήλειαν νοσεῖν
M. ἐθιζόμενοι, τάς τε ψυχὰς καὶ τὰ σώματα διαῤῥέ-
ουσι, μηδὲν ἐμπύρευμα τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς ἐῶντες
ὑποτύφεσθαι, περιφανῶς οὕτως τὰς τῆς κεφαλῆς τρί-

χας ἀναπλεκόμενοι καὶ διακοσμούμενοι, καὶ ψιμμυθίῳ καὶ φύκεσι καὶ τοῖς ὁμοιοτρόποις τὰς ὄψεις τριβόμενοι καὶ ὑπογραφόμενοι καὶ εὐώδεσι μύροις λίπα χριόμενοι — προςαγωγὸν γὰρ μάλιστα ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ εὐῶδες — ἐν ἅπασι τοῖς εἰς εὐκοσμίαν ἠσκημένοις, καὶ τὴν ἄῤῥενα φύσιν ἐπιτηδεύσει τεχνάζοντες εἰς θήλειαν μεταβάλλειν οὐκ ἐρυθριῶσι. Καθ᾽ ὧν φονᾶν ἄξιον νόμῳ πειθαρχοῦντας, ὃς κελεύει τὸν ἀνδρόγυνον τὰ φύσεως νόμιμα παρακόπτοντα νηποινὶ τεθνάναι, μηδεμίαν ἡμέραν ἀλλὰ μηδ᾽ ὥραν ἐώμενον ζῆν, ὄνειδος αὑτοῦ καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος ὄντα καὶ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους. Ὁ δὲ παιδεραστὴς ἔστω τὴν αὐτὴν δίκην ὑπομένων, ἐπειδὴ τὴν παρὰ φύσιν ἡδονὴν διώκει, καὶ τὰς πόλεις τό γε ἐπ᾽ αὐτὸν ἧκον μέρος ἐρήμους καὶ κενὰς ἀποδείκνυσιν οἰκητόρων, διαφθείρων τὰς γονὰς, καὶ προςέτι τῶν μεγίστων κακῶν ἀνανδρίας καὶ μαλακίας ὑφηγητὴς καὶ διδάσκαλος ἀξιοῖ γίνεσθαι, τοὺς νέους ὡραΐζων, καὶ τὸ τῆς ἀκμῆς ἄνθος ἐκθηλύνων, ὃ πρὸς ἀλκὴν καὶ ῥώμην ἀλείφειν ἁρμόττον 78
ἦν· καὶ τελευταῖον, ὅτι κακοῦ τρόπον γεωργοῦ, τὰς
μὲν βαθυγείους καὶ εὐκάρπους ἀρούρας χερσεύειν ἐᾷ, μηχανώμενος ἐπ᾽ αὐταῖς ἀγονίαν, ἐξ ὧν δὲ οὐδὲν βλάστημα προςδοκᾶται τὸ παράπαν, εἰς ταῦτα πονεῖται καθ᾽ ἡμέραν καὶ νύκτωρ. Αἴτιον δ᾽ οἶμαι τὸ παρὰ πολλοῖς τῶν δήμων ἀκρασίας καὶ μαλακίας ἆθλα κεῖσθαι. Τοὺς γοῦν ἀνδρογύνους ἰδεῖν ἔστι διὰ πληθούσης ἀγορᾶς ἀεὶ σοβοῦντας, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς προπομπεύοντας καὶ τὰ ἱερὰ τοὺς ἀνιέρους διειληχότας καὶ μυστηρίων καὶ τελετῶν κατάρχοντας καὶ τὰ Δήμητρος ὀργιάζοντας. Ὅσοι δὲ αὐτῶν τὴν καλὴν νεανιείαν προςεπιτείναντες εἰς ἅπαν, ὠρέχθησαν μεταβολῆς τῆς εἰς γυναῖκας καὶ τὰ γεννητικὰ προςαπέκοψαν, ἁλουργίδας ἀμπεχόμενοι, καθάπερ οἱ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιοι ταῖς πατρίσι προέρχονται δορυφορούμενοι, τοὺς ὑπαντῶντας ἐπιστρέφοντες.

*Εἰ δὲ ἦν ἀγανάκτησις οἵα παρὰ τῷ ἡμετέρῳ νομο-
θέτῃ κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα τολμώντων, καὶ ὡς κοινὰ
τῶν πατρίδων ἄγη καὶ μιάσματα δίχα συγγνώμης ἀ-
νῃροῦντο, πολλοὺς ἂν ἑτέρους νουθετεῖσθαι συνέβαι-
νεν. Αἱ γὰρ τῶν προκαταγνωσθέντων τιμωρίαι ἀ-
παραίτητοι, ἀνακοπὴν οὐ βραχεῖαν ἐργάζονται τοῖς
ζηλωταῖς τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων.*

307 §. 8. *Ἀλλὰ γὰρ ἔνιοι τὰς Συβαριτῶν καὶ τὰς
M ἔτι τῶν λαγνιστέρων ἐπιθυμίας ζηλώσαντες, τὸ μὲν
πρῶτον ὀψοφαγίαις καὶ οἰνοφλυγίαις καὶ ταῖς ἄλλαις
ταῖς γαστρὸς καὶ μετὰ γαστέρα ἡδοναῖς ἐνησκήθησαν,
εἶτα κορεσθέντες ἐξύβρισαν — ὕβριν δὲ κόρος γεν-
νᾶν πέφυκεν — ὡς ὑπὸ φρενοβλαβείας λυττᾶν καὶ
ἐπιμεμηνέναι μηκέτ᾽ ἀνθρώποις εἴτ᾽ ἄῤῥεσιν εἴτε θη-
λείαις, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ζώοις, ὥςπερ ἐν Κρήτῃ φα-
σὶ τὸ παλαιὸν τὴν γυναῖκα Μίνω τοῦ βασιλέως, ὄνο-
μα Πασιφάην, ταύρου ἐρασθεῖσαν καὶ τῷ πάθει
σφαδάζουσαν, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν ὁμιλίαν ἀπογνώ-
σεως — ἀποτυγχανόμενος γὰρ ἔρως οὐ μετρίως ἐπι-
τείνεται — Δαιδάλῳ τὴν κατέχουσαν συμφορὰν ἀνε-
νεγκεῖν, ὃς ἦν τῶν καθ᾽ αὑτὸν ἄριστος δημιουργός.
Τὸν δὲ πάνυ δεινὸν οἷον ταῖς ἐπινοίαις ὄντα τὰ ἀθή-
ρατα θηρᾶν, δούριον κατασκευάσαι βοῦν, καὶ διὰ τῆς
ἑτέρας πλευρᾶς ἐνθεῖναι τὴν Πασιφάην· τὸν δὲ ταῦ-
ρον ὁρμήσαντα ὡς ἐπὶ ζῶον συγγενὲς ἐπιβαίνειν· ἐγ-
κύμονα δὲ γενομένην χρόνοις ὕστερον ἀποτεκεῖν μιξό-
θηρα τὸν καλούμενον Μινώταυρον. Εἰκὸς δὲ καὶ
ἄλλας ἔσεσθαι Πασιφάας, ἀχαλινώτων ἐωμένων τῶν
παθῶν, καὶ οὐ γυναῖκας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας
ἐπιμανήσεσθαι θηρίοις, ἐξ ὧν γενήσεσθαι τέρατα
παλίμφημα, μηνίματα τῆς ἀνθρώπων ὑπερβαλλού- 784
σης βδελυρίας· δι᾽ ἣν ἴσως καὶ αἱ τῶν ἀνυπάρκτων P.
καὶ μεμυθευμένων ἀγέννητοι φύσεις Ἱπποκενταύρων
καὶ Χιμαιρῶν καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων ἔσονται. Το-
σοῦτον δ᾽ ἄρα τὸ προμηθὲς ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις
ἐστὶν, ὥςθ᾽ ὑπὲρ τοῦ μηδεμίαν ἔκθεσμον ὁμιλίαν*

ἀνθρώπους προσίεσθαι, διείρηται μηδὲν ἐᾶν ὑπό τινος ἑτερογενοῦς ὀχεύεσθαι. Τράγον οὐδεὶς ἐάσει ποιμὴν Ἰουδαῖος ἐπιβαίνειν ἀμνάδι, οὐδὲ κριὸν χιμαίρᾳ, οὐδὲ βοῦν ἵππῳ. Εἰ δὲ μὴ, τίσει δίκας, ὡς φύσεως δόγμα λύων, ᾗ τὰ ἀνωτάτω γένη διατηρεῖν ἐπιμελὲς οὐ νενοθευμένα. Τοὺς ὀρεῖς ἔνιοι τῶν ὑποζυγίων ἁπάντων προτιμῶσιν, ἐπειδὴ τὰ σώματα αὐτοῖς πέπηγε καὶ σφόδρα νενεύρωται, καὶ ἐν τοῖς ἱπποφορβίοις καὶ ταῖς ἱπποστάσεσιν ὄνους ὑπερμεγέθεις, οὓς προσαγορεύουσι κήλωνας, ἀνατρέφουσιν, ἵνα ταῖς θηλείαις ἀναβαίνωσι πώλοις. Αἱ δὲ μικτὸν ζῶον ἀποτίκτουσιν ἡμίονον, ἧς παρὰ φύσιν τὴν γένεσιν εἰδὼς, ἀνὰ κράτος ἀπεῖπε Μωϋσῆς καθολικωτέρᾳ προστάξει, τοῖς ἀνομοίοις γένεσι μὴ ἐφεὶς ὀχεύειν ἢ ὀχεύεσθαι. Προὐνόησε μὲν οὖν ἀναλόγως τοῦ πρέποντος καὶ ἀκολούθου τῇ φύσει· μακρόθεν δὲ ὥς ἀπὸ σκοπιῆς ἐσωφρόνισεν ἀνθρώπους, ἵν᾽ ἐκ τῶνδε προμαθόντες ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες ἀνέχωσιν ὁμιλιῶν ἐκνόμων. Ἐάν τε οὖν ἀνὴρ ὀχεύῃ τετράπουν, ἐάν τε γυνὴ ὑπὸ τετραπόδων ὀχεύηται, θνησκέτωσαν καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ τετράποδα· οἱ μὲν, ὅτι ὑπὲρ
308 τοὺς ὅρους ἀκρασίας αὐτῆς ἤλασαν, εὑρεταὶ γενόμε-
M. νοι παρηλλαγμένων ἐπιθυμιῶν, καὶ ὅτι ἡδονὰς ἀηδεστάτας ἐκαινούργησαν, ὧν καὶ ἡ διήγησις αἰσχίστη· τὰ δὲ, ὅτι τοιούτοις ὀνείδεσιν ὑπηρέτησε, καὶ ἵνα μηδὲν ἢ τέκῃ ἢ γεννήσῃ δύςφημον, οἷα εἰκὸς ἐκ τοιούτων μιασμάτων. Ἄλλως τε οἷς καὶ ἂν βραχὺ μέλῃ τοῦ πρέποντος, οὐκ ἔτι ἂν χρήσαιντο τοῖς τοιούτοις θρέμμασιν εἰς οὐδεμίαν τῶν περὶ βίον ὑπηρεσίαν, μυσαττόμενοι καὶ ἀποστρεφόμενοι, καὶ τὴν ὄψιν αὐτὴν δυςχεραίνοντες καὶ νομίζοντες ὧν ἂν προσάψαιντο, καὶ ἐκεῖνα εὐθὺς ἀκάθαρτα εἶναι. Τὰ δὲ μηδαμῇ χρήσιμα τῷ βίῳ, οὐ ζῆν εἶναι λυσιτελὲς, περιττὸν ἄχθος ὄντα γῆς, ὥς εἶπέ τις.

§. 9. Πάλιν πόρνην κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον οὐ παραδέχεται ἡ πολιτεία, κοσμιότητος καὶ αἰδοῦς καὶ

*σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀλλοτρίαν, ἢ ἀ-
ναπίμπλασα τὰς ψυχὰς ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν
ἀκολασίας, τὸ μὲν τῆς διανοίας ἀθάνατον κάλλος
αἰσχύνει, τὴν δὲ τοῦ σώματος ὀλιγοχρόνιον εὐμορ-
φίαν προτιμᾷ· παραῤῥιπτοῦσα μὲν αὐτὴν τοῖς ἐπι-
τυχοῦσι, τὴν δ' ὥραν ὥςπερ τι ὤνιον ἐπ' ἀγορᾶς πι-
πράσκουσα, ἐπὶ μὲν θήρᾳ τῶν νέων ἕκαστα καὶ λέ-* 785
γει καὶ πράττει. Τοὺς δ' ἐραστὰς ἀλείφει κατ' ἀλ- P.
*λήλων, αἴσχιστον ἆθλον αὐτὴν προτιθεῖσα τοῖς τὸ
πλέον εἰςενεγκοῦσιν. Ὡς λύμη οὖν καὶ ζημία καὶ κοι-
νὸν μίασμα καταλευέσθω, τὰς τῆς φύσεως διαφθεί-
ρασα χάριτας, ἃς ἥρμοττε καλοκἀγαθίᾳ προσεπικο-
σμῆσαι.*

§. **10.** *Μοιχείας δὲ τὰς μὲν αὐτοφώρους, ἢ ἐν-
αργέσιν ἐλέγχοις πιστουμένας ἐνθένδε ὑπαιτίους ἀπέ-
φηνεν ὁ νόμος. Τὰς δὲ καθ' ὑπόνοιαν οὐκ ἐδικαίω-
σεν ἐξετάζεσθαι πρὸς ἀνθρώπων, ἀλλὰ εἰς τὸ τῆς
φύσεως ἤγαγε δικαστήριον, ἐπειδήπερ ἄνθρωποι μὲν
τῶν ἐμφανῶν ἐπιγνώμονες, θεὸς δὲ καὶ τῶν ἀ-
δήλων, ᾧ μόνῳ δυνατὸν ψυχὴν ἐναργῶς θεάσασθαι.
Φησὶν οὖν τῷ ὑπονοήσαντι ἀνδρὶ, " Γραψάμενος
πρόκλησιν, εἰς τὴν ἱερόπολιν ἴθι σὺν τῇ γυναικί.
Καὶ καταστὰς ἐπὶ τῶν δικαστῶν ἀπογύμνωσον τὸ
παραστάν σοι τῆς ὑπονοίας πάθος, μὴ ὡς ἄν τις
συκοφάντης ἢ κακοτεχνῶν ὑπὲρ τοῦ πάντως περιγε-
νέσθαι, ἀλλ' ὡς ἄν τις τῆς ἀληθείας ἀκριβὴς ἐξε-
ταστὴς ἄνευ σοφιστείας. Ἡ δὲ γυνὴ δύο κινδύ-
νους ὑπομείνασα, τὸν μὲν ὑπὲρ ψυχῆς, τὸν δὲ αἰ-*
309 *σχύνης, τοῦ παντὸς ἀργαλεώτερον θανάτου, κρινά-*
M. *τω παρ' αὑτῇ τὸ πρᾶγμα· καὶ ἂν μὲν καθαρεύῃ,
θαῤῥοῦσα ἀπολογείσθω. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ συνειδότος
ἐλέγχοιτο, καταδυέσθω, προκάλυμμα τῶν ἁμαρτη-
μάτων αἰδῶ ποιησαμένη. Τὸ γὰρ μέχρι τέλους ἀν-
αισχυντεῖν ὑπερβολὴ κακίας. Ἐὰν δὲ ἀμφήριστα
ᾖ τὰ λεχθέντα καὶ μηδ' ἕτερον καθέλκῃ μέρος, ἴτω-
σαν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ στὰς ἀντικρὺ τοῦ*

βωμοῦ, παρόντος τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἱερωμένου, δηλούτω τὴν ὑπόνοιαν ἅμα καὶ κομίζων ἄλευρον κρίθινον, εἶδός τι θυσίας ὑπὲρ τῆς γυναικὸς εἰς ἔνδειξιν τοῦ μὴ κατ' ἐπήρειαν, ἀλλ' ἀπὸ γνώμης ὑγιοῦς κατ' ἐνδοιασμὸν εὔλογον αἰτιᾶσθαι. Ὅ τε ἱερεὺς λαβὼν προτεινέτω τῇ γυναικὶ, καὶ τὸ ἐπίκρανον ἀφελὼν, ἵν' ἐπικρίνηται γεγυμνωμένῃ τῇ κεφαλῇ τὸ τῆς αἰδοῦς περιῃρημένη σύμβολον, ᾧ ταῖς εἰς ἅπαν ἀναιτίαις ἔθος χρῆσθαι. Μήτε δὲ ἔλαιον, μήτε λιβανωτὸς, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων θυσιῶν, παρέστω, διὰ τὸ μὴ ἐπὶ χαρτοῖς, ἀλλ' ἄγαν ὀδυνηροῖς μέλλειν τὴν θυσίαν ἐπιτελεῖσθαι. Κρίθινον δέ ἐστι τὸ ἄλευρον, ἴσως ἐπειδὴ ὑπαμφίβολός ἐστιν ἡ ἀπὸ κριθῆς τροφὴ, καὶ ἀλόγοις ζώοις καὶ ἀτυχέσιν ἀνθρώποις ἐφαρμόζεσθαι, σύμβολον τοῦ τὴν μεμοιχευμένην οὐδὲν θηρίων διαφέρειν, ὧν ἀδιακρίτους εἶναι καὶ ἀνεπιστάτους τὰς ὀχείας συμβέβηκε. Τὴν δὲ καθαρεύουσαν τῶν ἐγκλημάτων, οἰκεῖον ἀνθρώπων βίον ἐζηλωκέναι. Λαβὼν δὲ, φησὶν, ὁ ἱερεὺς κεραμεοῦν ἀγγεῖον, ἐγχείτω καθαρὸν ὕδωρ ἐκ πηγῆς ἀρυσάμενος, καὶ φε- 78
ρέτω βῶλον γῆς ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἱερὸν ἐδάφους, ὅπερ P
οἶμαι καὶ αὐτὸ συντείνειν πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας διὰ συμβόλων. Τὸ γὰρ κεραμεοῦν ἀγγεῖον, πρὸς τὸ μοιχεύεσθαι, διὰ τὸ εὐκάτακτον· θάνατος γὰρ ἡ κατὰ μοιχῶν δίκη. Ἡ δὲ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, πρὸς τὸ καθαρεύειν τῆς αἰτίας, ἐπειδὴ δι' ἀμφοτέρων αἱ γενέσεις καὶ αὐξήσεις καὶ τελειώσεις ἁπάντων. Ὅθεν ἑκάτερον οὐκ ἄπο σκοποῦ καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἐπεκόσμησε, τὸ μὲν ὕδωρ εἰπὼν δεῖν καθαρόν τε λαμβάνειν καὶ ζῶν, ἐπεὶ ἡ ἀνυπαίτιος γυνὴ καθαρεύει τὸν βίον, καὶ ζῆν ὀφείλει· τὴν δὲ γῆν οὐκ ἀπὸ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους, ὅπερ ἀναγκαῖον, ἀρετῶσαν ὡς καὶ γυναῖκα τὴν σώφρονα. Τούτων δὲ προευτρεπισθέντων ἡ μὲν ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ τὸ κρίθινον ἄλευρον κομίζουσα, καθάπερ ἐλέχθη, παρίτω· ὁ δὲ ἱερεὺς ἀντικρὺ

τὸ κεραμεοῦν ἀγγεῖον, ἐν ᾧ ὕδωρ ἐστὶ καὶ γῆ, στὰς
ἐπιλεγέτω τάδε· Εἰ μὲν τοὺς ἐπὶ γάμοις θεσμοὺς
οὐ παραβέβηκας, οὐδ᾿ ἀνὴρ ἕτερος ὡμίλησέ σοι, κα-
310 θυφιεμένη τὰ πρὸς τὸν νόμον συνεληλυθότα δί-
M καια, ἀνυπαίτιος καὶ ἀθώα ἴσθι. Εἰ δὲ ὠλιγώρη-
κας μὲν ἀνδρὸς κενὰς ζηλώσασα ἐπιθυμίας, ἢ ἐρα-
σθεῖσα, ἢ ἐρασθέντι ἐνδοῦσα, τὰ ἀναγκαιότατα καὶ
φίλτατα προδοῦσα καὶ νοθεύσασα, μὴ ἀγνόει πάσαις
ἀραῖς ἔνοχος γεγενημένη, ὧν τὰ δείγματα ἀναφανεῖς
ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἴθι δὴ, καὶ ἔκπινε ποτὸν ἐλέγχου,
ὃ τὰ κεκρυμμένα σοῦ καὶ τὰ ἀδηλούμενά σοι ἀπαμ-
φιέσει καὶ ἀπογυμνώσει. Ταῦτα γράψας ἐν χαρτι-
δίῳ καὶ ἀπαλείψας τῷ κατὰ ἀγγεῖον ὕδατι, προτει-
νέτω τῇ γυναικί. Ἡ δὲ πιοῦσα ἀπαλλαττέσθω, προς-
δοκῶσα σωφροσύνης ἆθλον, ἢ ἀκολασίας τὴν ἀνω-
τάτω τιμωρίαν. Εἰ μὲν γὰρ σεσυκοφάντηται, σπο-
ρὰν καὶ γέννησιν ἐλπιζέτω, τῶν ἐπὶ στειρώσει καὶ ἀ-
γονίᾳ φόβων καὶ φροντίδων ἀλογοῦσα. Εἰ δέ ἐστιν
ἔνοχος, ἐφεδρεύσονται εἰς αὐτὴν γαστρὸς ὄγκος οἰ-
δούσης καὶ πιμπλαμένης, καὶ τῶν περὶ μήτραν δεινὴ
κάκωσις, ἣν καθαρὰν οὐκ ἠξίωσεν ἀνδρὶ διατηρεῖν,
τῷ κατὰ πάτρια γήμαντι. Τοσαύτην δὲ ἔχει πρό-
νοιαν ὁ νόμος τοῦ μηδ᾿ ἐπὶ γάμοις νεωτερίζεσθαι,
ὥςτε καὶ τοὺς συνιόντας εἰς ὁμιλίαν ἄνδρας καὶ γυ-
ναῖκας κατὰ τοὺς ἐπὶ γάμοις θεσμοὺς, ὅταν εὐνῆς
ἀπαλλάττωνται, οὐ πρότερον ἔξῳ τινὸς ψαύειν, ἢ
λουτροῖς καὶ περιῤῥαντηρίοις χρῆσθαι, πόῤῥωθεν
μοιχείας ἀνείργων, καὶ τῶν ἐπὶ μοιχείας ἐγκλη-
μάτων.

§. 11. Ἐὰν δέ τις χήραν ἀποθανόντος ἀνδρὸς,
ἢ καὶ διαζευχθεῖσαν ἄλλως βιασάμενος αἰσχύνῃ,
κουφότερον ἢ κατὰ μοιχείαν ἁμάρτημα δρῶν, ἥμισυ
σχεδὸν ἐκείνου, τῆς μὲν τοῦ θανάτου τιμωρίας ἀ-
φείσθω, βίαν δὲ καὶ ὕβριν καὶ ἀκολασίαν καὶ θρά-
σος, τὰ αἴσχιστα ὡς κάλλιστα ἀποδεξάμενος, κα- 787
τηγορείσθω, καὶ ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι τιμά- P.

σθω τὸ δικαστήριον ἐπ᾽ αὐτῷ." Ἀδελφὸν μὲν καὶ
συγγενὲς ἀδίκημα μοιχείας, φθορὰ, καθάπερ ἐκ μη-
τρὸς μιᾶς, ἀκολασίας, φύντα. Ἔνιοι δὲ τῶν εἰω-
θότων εὐπρεπέσιν ὀνόμασι τὰ αἰσχρὰ ἐπικοσμεῖν, ἔ-
ρωτα ὀνομάζουσι, τὸ ἀληθὲς ὁμολογεῖν ἐρυθριῶντες.
Ἀλλ᾽ ὅμως, εἰ καὶ συγγενὲς, οὐ παντάπασιν ὅμοιον,
τῷ τὸ ἀδίκημα οὐκ εἰς πλείους χωρεῖν οἰκίας, ὡς
ἐπὶ τῆς μοιχείας συμβέβηκεν, ἀλλ᾽ εἰς μίαν συνῆ-
χθαι τὴν τῆς παρθένου. Λεκτέον οὖν τῷ κόρης
ἀστῆς ἐπιθυμοῦντι, "Προπέτειαν ἢ θράσος ἀναί-
σχυντον, ἢ τὰς ἐπ᾽ ἐνέδρᾳ πηγὰς, ἤ τι τῶν ὁμοιο-
311 τρόπων, ὦ οὗτος, ἀποστραφεὶς, μήτ᾽ ἀνάφανδον,
M μήτε λάθρα πόνηρος ἐξετασθῇς, ἀλλ᾽ εἴπερ ἄρα τι
τῇ ψυχῇ πέπονθας πρὸς τὴν παῖδα οἰκεῖον, ἴθι
πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς, ἐὰν ζῶντες τύχωσιν. Εἰ δὲ
μὴ, πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἢ ἐπιτρόπους, ἢ ἄλλους κυ-
ρίους, καὶ ἀπογυμνώσας τὸ σαυτοῦ πάθος, ὡς χρὴ
τὸν ἐλεύθερον, αἴτει πρὸς γάμον, καὶ παρακάλει μὴ
ἀνάξιος λογισθῆναι. Σκαιὸς γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἂν
γένοιτο τῶν ἐπιμελουμένων τῆς παιδὸς, ὡς ἐναν-
τιωθῆναι πρὸς λιπαρεστέρας δεήσεις, καὶ μάλιστά
σε, ἐπειδὰν ἐξετάσας ἀνευρίσκῃ μὴ κατεψευσμένον
ἢ ἐπιπόλαιον ἄλλως τὸ πάθος, ἀλλ᾽ ἐπαληθεῦον καὶ
παντελῶς ἐνιδρυμένον. *) Ἐὰν δέ τις λυττῶν καὶ
μεμηνὼς, ἅπασι τοῖς ἐκ λογισμοῦ πολλὰ χαίρειν
φράσας, δυναστείᾳ τὸν οἶστρον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν
ὑποβαλὼν, νόμου βίαν ὥς φασί τινες, προτιμοτέραν
θέμενος, ἁρπάζῃ καὶ φθείρῃ, ταῖς ἐλευθέραις ὡς
θεραπαίναις χρώμενος, καὶ τὰ πολέμου δρῶν ἐν εἰ-
ρήνῃ, πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀγέσθω. Καὶ ἂν μὲν
ᾖ πατὴρ τῇ βιασθείσῃ, βουλευέσθω περὶ ἐγγύης
τῆς περὶ τὸν ἐφθαρκότα. Εἶτα ἐὰν μὲν ἀνανεύῃ,
προικιζέτω τὴν παῖδα ὁ φθορεὺς ἄλλῳ, ζημιού-

---

*) Deut. 22, 13 sqq.

μενος χρήμασιν. Ἐὰν δὲ συναινῇ καὶ συνεπιγράφηται, μηδὲν ὑπερτιθέμενος ἀγέσθω, προῖκα πάλιν τὴν ἴσην ὁμολογῶν καὶ μήτ᾽ ἀναδύεσθαι τὴν ἐξουσίαν ἐχέτω, μήτε παραιτεῖσθαι· καὶ δι᾽ αὐτὸν, ἵνα μὴ λαγνείας ἕνεκα δοκῇ μᾶλλον ἢ ἱμέρῳ τὰ νόμιμα ἐφθαρκέναι· καὶ διὰ τὴν κόρην, ἵν᾽ αὐτῆς τὸ περὶ τὴν πρώτην σύνοδον ἀτύχημα παρηγορηθῇ βεβαιοτάτῳ γάμῳ, ὃν οὐδὲν ἄλλο τι ἢ θάνατος διαζεύξει. Ἐὰν δὲ πατρὸς ὀρφανὴ τυγχάνῃ, πρὸς τῶν δικαστῶν ἐρωτάσθω, εἴτε βούλεται συνοικεῖν, εἴτε μή· ἐάν τε δὲ συναινῇ, ἐάν τε ἀρνῆται, τὰ αὐτὰ γινέσθω ἃ καὶ ἐπὶ ζῶντι διωμολογήσατο τῷ πατρί.

§. 12. Μεθόριον ὑπολαμβάνουσί τινες ἀδίκημα
εἶναι φθορᾶς καὶ μοιχείας, ὑπογάμιον, ὅταν ὁμολο-
γίᾳ μὲν ὑπερεγγυήσωσι, μήπω δὲ τῶν γάμων ἐπι- 788
τελεσθέντων ἕτερος ἀπαντήσας ἢ καὶ βιασάμενος εἰς P.
ὁμιλίαν ἔλθῃ. Παρ᾽ ἐμοὶ δὲ κριτῇ μοιχείας καὶ
τοῦτ᾽ ἐστὶν εἶδος. Αἱ γὰρ ὁμολογίαι γάμοις ἰσοδυ-
ναμοῦσιν, αἷς ἀνδρὸς ὄνομα καὶ γυναικὸς, καὶ τὰ
ἄλλα τὰ ἐπὶ συνόδοις ἐγγράφεται. Ὧν χάριν κατα-
λεύειν ὁ νόμος ἀμφοτέρους προςέταξεν, ἐὰν ἀπὸ
μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐπιθῶνται τοῖς ἀδική-
μασι συμφρονήσαντες. Οὐκ οἷόν τε γὰρ μὴ ἀπὸ
τῶν αὐτῶν ὁρμηθέντας βουλευμάτων, νομίζεσθαι
συναδικεῖν, οὐ συναδικοῦντας. Παρὰ γοῦν τὰς τῶν
312 τόπων διαφορὰς αὔξεσθαι συμβέβηκε καὶ μειοῦ-
M. σθαι τὸ ἀδίκημα. Μεῖζον μὲν γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἐστὶν,
εἰ πραχθείη κατὰ πόλιν· ἔλαττον δὲ τειχέων ἔξω
κατ᾽ ἐρημίαν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ βοηθὸς οὐδείς ἐστι
τῇ παιδὶ, πάνθ᾽ ὅσα περὶ τοῦ διατηρῆσαι τὴν παρ-
θενίαν ἄψαυστον καὶ ἀνεπιβούλευτον λεγούσῃ τε καὶ
δρώσῃ· ἐν ἄστει δὲ βουλευτήρια, καὶ δικαστήρια,
στρατηγῶν, ἀγορανόμων, ἀστυνόμων, ἄλλων ἀρχόν-
των ὅμιλοι μεγάλοι, καὶ σὺν τούτοις ὁ δῆμος. Ἔστι
γὰρ ἐν ἑκάστου τῇ ψυχῇ, καὶ ἂν ἰδιώτης τυγχάνῃ,

μισοπόνηρον πάθος, ὃ διακινηθὲν ἀποδεικνύει τὸν ἔχοντα κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπέρμαχον, καὶ προδιαγωνιστὴν αὐτοκέλευστον τοῦ δόξαντος ἠδικῆσθαι.

§. **13.** *Τῷ μὲν οὖν διαπραξαμένῳ τὴν βίαν ἕπεται δίκη πανταχοῦ, μηδὲν ἐκ τῆς τῶν χωρίων διαφορᾶς εὑρισκομένῳ πρὸς ἐπανόρθωσιν ὧν ὕβρισε καὶ παρηνόμησε· τῇ δὲ παιδὶ, καθάπερ ἔφην, τοτὲ μὲν ἔλεος καὶ συγγώμη, τοτὲ δὲ ἀπαραίτητος τιμωρία παρακολουθήσει. Καὶ περὶ ταύτης μέντοι πολυπραγμονητέον τῷ δικαστῇ, μὴ πάντ᾽ ἐπὶ τοὺς τόπους ἀναφέροντι. Δύναται γὰρ κατὰ μέσην τὴν πόλιν ἄκουσα βεβιάσθαι, καὶ ἔξω πόλεως ἑκοῦσα πρὸς ὁμιλίαν ἔκθεσμον ἐνδοῦναι. Διὸ παρατετηρημένως καὶ σφόδρα καλῶς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς ἐν ἐρημίᾳ φθειρομένης, φησὶν ὁ νόμος, "Ἐβόησεν ἡ νεᾶνις, καὶ βοηθὸς οὐκ ἦν αὐτῇ," *) ὥςτ᾽ εἰ μήτ᾽ ἐβόησε, μήτ᾽ ἠναντιώθη, βουλομένη δὲ συναπῆρε, γένοιτ᾽ ἂν ἔνοχος, σόφισμα τοῦ βεβιάσθαι δοκεῖν, προστησαμένη τὸν τόπον. Καὶ μὴν ἐν πόλει τί γένοιτ᾽ ἂν ὄφελος τῇ πάντ᾽ ἐθελούσῃ ποιεῖν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐπιτιμίας, ἀδυνατούσῃ δὲ ἕνεκα τῆς περὶ τὸν ὑβριστὴν ἰσχύος; Τί γὰρ εἰ μετὰ κάλων ἀποδήσειεν, ἢ τὸ στόμα ἀποφράξειεν, ὡς μηδὲ φωνὴν ῥῆξαι δύνασθαι, γένοιτ᾽ ἂν ὄφελος ἐκ τῶν συνοικούντων; Τρόπον γάρ τινα ἥδε καίπερ ἐν πόλει διατρίβουσα κατ᾽ ἐρημίαν ἐστὶν, ἅτε βοηθῶν ἔρημος· ὁ δὲ καὶ ἂν μηδεὶς παρατυγχάνῃ, τῷ δὲ ἑκοῦσα συναπῆραι, λέγοιτ᾽ ἂν οὐδὲν διαφέρειν τῆς ἐν ἄστει.*

§. **14.** *Εἰσὶ δέ τινες περὶ τὰς ὁμιλίας ἀψίκο-* 789
ροι, γυναικομανεῖς ἐν τῷ αὐτῷ καὶ μισογύναιοι, συγ- P.
κλύδων καὶ μιγάδων ἠθῶν ἀνάπλεοι, οἱ ταῖς πρώ-

---

*) Deut. 22, 27.

ταις εὐθὺς ὁρμαῖς ἐνδιδόντες ὁποῖαί περ ἂν οὖσαι
τυγχάνωσιν, ἃς ἡνιοχεῖν δέον ἀχαλινώτους ἐῶσιν,
ἀπερισκέπτως καὶ ἀπροοράτως σώμασιν ὁμοῦ καὶ
πράγμασιν ἐπεμπίπτοντες τυφλῶν τρόπον, ἅτε ῥύμῃ
καὶ φορᾷ βιαίῳ συνωθοῦντες καὶ ἀνατρέποντες, οὐκ
ἐλάττω ὧν διατιθέασι πάσχουσι. Περὶ ὧν τάδε νο-
μοθετεῖται. Κόρας οἱ ἀγόμενοι νόμῳ,*) καὶ γάμους
θύσαντες καὶ ἑστιαθέντες, μηδὲν οἰκεῖον ἐπὶ ταῖς
313 γαμεταῖς πάθος σώζοντες, ἀλλ' ὑβρίσαντες καὶ ὡς
M ἑταίραις ταῖς ἀσταῖς προςενεχθέντες, ἐὰν διάζευξιν
τεχνάζωσι, μηδεμίαν ἀπαλλαγῆς πρόφασιν ἀνευρίσκον-
τες, εἶτ' ἐπὶ τὸ συκοφαντεῖν τραπόμενοι, σπάνει φα-
νερῶν ἐγκλημάτων πρὸς τὰ ἀφανῆ τρέπωσι τὰς αἰ-
τίας, καὶ παρελθόντες κατηγορῶσιν, ὅτι ὡς παρθέ-
νοις δόξαντες συνεληλυθέναι γυναῖκας ἐν ταῖς πρώ-
ταις ὁμιλίαις ἐφώρασαν, ἀθροιζέσθω μὲν ἡ γερου-
σία πᾶσα πρὸς τὴν κρίσιν, παρίτωσαν δὲ οἱ τῶν
κατηγορουμένων γονεῖς, ἀπολογησόμενοι περὶ κοινοῦ
κινδύνου. Κίνδυνος γὰρ οὐ ταῖς θυγατράσι μόνον
περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἁγνείας ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς
ἐπιμεληταῖς, οὐ μόνον ὅτι εἰς τὸν ἀναγκαιότατον
τῆς ἀκμῆς καιρὸν οὐ παρεφύλαξαν, ἀλλ' ὅτι τὰς
παρθένους τὰς ὑφ' ἑτέρων ἐφθαρμένας ἐνεγγύησαν,
ἀπατῶντες καὶ φενακίζοντες τοὺς λαμβάνοντας. Εἶτ'
ἐὰν περιγένωνται τοῖς δικαίοις, τιμάτωσαν οἱ δικα-
σταὶ κατὰ τῶν τὰς ψευδεῖς αἰτίας πλασσομένων,
χρημάτων ζημίας, καὶ τὰς διὰ πληγῶν εἰς τὰ σώ-
ματα ὕβρεις καὶ τὸ πάντων ἐκείνοις ἀηδέστατον, τὴν
τῶν γάμων βεβαίωσιν, ἐὰν ὑπομένωσιν αἱ γυναῖκες
αὐτοῖς ἔτι συνοικεῖν. Ταῖς μὲν γὰρ ἐφίησιν ὁ νό-
μος θελούσαις καὶ μένειν καὶ ἀπαλλάττεσθαι, τοὺς
δὲ οὐδ' ἑτέρου κυρίους ἀπέφηνεν ἀνθ' ὧν ἐσυκοφάν-
τησαν.

---

*) Deut. 22, 13.

Περὶ ἀνδροφόνων.

§. 15. Ὄνομα μὲν ἀνδροφονία κατὰ τοῦ κτείναντος
ἄνθρωπον ἐπιφημίζεται. Τὸ δὲ ἀληθὲς ἔργον ἐστὶν
ἱεροσυλία καὶ ἱεροσυλιῶν ἡ μεγίστη, διότι τῶν ἐν κόσμῳ
κτημάτων καὶ κειμηλίων, οὐδὲν οὔτε ἱεροπρεπέστερον,
οὔτε θεοειδέστερόν ἐστιν ἀνθρώπου, παγκάλης εἰκόνος
πάγκαλον ἐκμαγεῖον, ἀρχετύπου λογικῆς ἰδέας παρά-
δειγμα τυπωθέν. Τὸν οὖν ἀνδροφόνον εὐθὺς ἀσεβῆ
καὶ ἀνοσιουργὸν ὑποληπτέον, ἀνοσιουργημάτων καὶ
ἀσεβημάτων τὸ μέγιστον δρῶντα, ὃν ἀμείλικτα ἐρ-
γασάμενον ἀναιρετέον, ἐπειδὴ μυρίων θανάτων ἐπά-
ξιος ὢν ἕνα ὑπομένει, διὰ τὸ τῆς τιμωρίας ἀθάνα-
τον εἰς πλῆθος μὴ πεφυκυίας συναύξεσθαι. Χα- 790
λεπὸν δὲ οὐδὲν, εἰ τὰ αὐτὰ οἷς διέθηκε πείσεται. P.
Καί τοι πῶς ἐστὶ ταὐτὸν, εἰ καὶ χρόνοις καὶ πράξει
καὶ βουλήμασι καὶ προσώποις διαλλάττον εἴη; Οὐχὶ
τὸ χειρῶν ἄρχειν ἀδίκων ἐστὶ πρότερον, τὸ δὲ ἀμύνα-
σθαι ὕστερον; Καὶ ἀνδροφονία μὲν παρανομώτατον,
ἡ δὲ κατ᾽ ἀνδροφόνων κόλασις νομιμώτατον; Καὶ ὁ
μὲν κτείνας ἐκπεπλήρωκε τὴν ἐπιθυμίαν, ὃν προηρεῖτο
ἀνελών. Ὁ δὲ πεπονθὼς, ἅτε γεγονὼς ἐκποδὼν, οὐδ᾽
ἀντιδιαθεῖναι οὔτ᾽ ἀντεφησθῆναι δυνατός ἐστι. Καὶ ὁ
314 μὲν ἐπιβουλεύειν αὐτοχειρίᾳ πέφυκε δι᾽ αὑτοῦ. Τῷ
M. δὲ ἀτελὴς ἐπέξοδος, εἰ μὴ συγγενεῖς καὶ φίλοι προα-
γωνίσαιντο, λαβόντες τοῦ πάθους οἶκτον. Ἐάν τις
ἐπανατείνηται ξίφος, ὥστ᾽ ἀποκτεῖναι, καὶ ἂν μὴ ἀ-
νέλῃ, ἔνοχος ἔσται, προαιρέσει γεγονὼς ἀνδροφόνος,
εἰ καὶ μὴ τὸ τέλος τῇ γνώμῃ συνέδραμε. Τὰ δὲ
αὐτὰ πασχέτω, καὶ ἂν σὺν τέχνῃ τις ἐξ ἐνέδρας,
οὐ θαῤῥῶν ἄντικρυς καὶ ἐπιχειρεῖν βουλεύηται καὶ
μηχανᾶται δολερῶς τὸν φόνον· ἐναγὴς γὰρ καὶ οὗ-
τος, εἰ καὶ μήπω ταῖς χερσὶν, ἀλλά τοι τῇ ψυχῇ κα-
θέστηκεν. Ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον
τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας, ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον,
ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ

τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, καὶ ἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν· οὕτω καὶ ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τὸ ἀνελεῖν ἢ φανερῶς ἢ λάθρα, καὶ ἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι. Ἐὰν δὲ καὶ ὑπὸ δειλίας ἢ θράσους μαχομένων καὶ ἐπιλήπτων παθῶν καταφεύγειν τολμῶσιν εἰς τὸ ἱερὸν ὡς ἀσυλίαν εὑρησόμενοι, κωλυτέον. Καὶ ἐὰν φθάνωσι παρεισδύντες, ἐκδοτέον ἐπ᾽ ἀναιρέσει, ταῦτ᾽ ἐπιλέγοντας, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι. Πᾶς γὰρ ὁ ἀνίατα δρῶν, ἐχθρὸς θεῷ. Ἀνδροφόνοι δὲ ἀνίατα δρῶσιν, ἐπεὶ καὶ οἱ ἀνδροφονηθέντες ἀνίατα πεπόνθασιν. Ἢ τοῖς μὲν μηδὲν ἡμαρτηκόσιν, ἕως ἂν ἀπολούσωνται καὶ περιῤῥανόμενοι καθαρθῶσι τοῖς εἰωθόσι καθαρσίοις, ἄβατος ὁ νεώς ἐστι· τοὺς δὲ ἐνόχους ἀνεκπλύτοις ἄγεσιν, ὧν τὰ μιάσματα οὐδεὶς ἀπονίψει χρόνος, ἄξιον ἐπιφοιτᾶν καὶ ἐνδιατρίβειν τοῖς ἕδεσιν, οὓς οὐδ᾽ ἂν οἰκία δέξαιτο κοσμίων ἀνδρῶν, οἷς μέλει τῶν ὁσίων.

§. 16. Προστιθέντας οὖν ἀδικήματα ἀδικήμασιν, ἀνδροφονίᾳ παρανομίαν καὶ ἀσέβειαν, ἀναγκαῖον ἀπάγειν δώσοντας δίκην, τοὺς, ὡς ἔφην, ἄξια μυρίων θανάτων οὐχ ἑνὸς εἰργασμένους· ἄλλως τε τοῖς συγγενέσιν ἢ φίλοις τοῦ δολοφονηθέντος ἀποκεκλείσεται τὸ ἱερὸν, εἰ ὁ ἀνδροφόνος ἐνδιατρίβοι, μὴ ἂν ὑπομείνασιν εἰς ταὐτό ποτε ἐλθεῖν. Ἄτοπον 791
δὲ, ἑνὸς ἕνεκα τοὺς πολλοὺς καὶ τοῦ παρανομωτά- P.
του τοὺς παρανομηθέντας ἐξελαύνεσθαι, οἳ πρὸς τῷ μηθὲν ἁμαρτεῖν ἔτι καὶ πένθος πρόωρον ἀνεδέξαντο. Τάχα μέντοι καὶ τὰ μακρὰν ὀξύτητι λο-
315 γισμοῦ πεφυκὼς ἐπιβλέπειν προὐνόησε μὴ φόνον
M. ἐν τῷ ἱερῷ γενέσθαι κατὰ τὰς ἐπιφοιτήσεις τῶν τοῦ σφαγέντος ἐπιτηδείων, οὓς στοργὴ, πάθος ἀδούλωτον, ὥσπερ τοὺς ἐνθουσιῶντας καὶ κατεχομένους προκαλέσεται μονονοὺκ αὐτοχειρίᾳ κτεῖναι τὸν ἀνδροφόνον, οὗ γενομένου συμβήσεταί τι τῶν ἀνοσιω-

τάτων. Αἵματι γὰρ ἀνδροφόνων αἷμα θυσιῶν ἀνακραθήσεται, τὸ καθωσιωμένον τῷ μὴ καθαρῷ. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα κελεύει καὶ ἀπ᾿ αὐτῶν βωμῶν ἐκδιδόναι τὸν ἀνδροφόνον.

§. 17. Ἀλλ᾿ οἱ μὲν ξίφεσιν, ἢ δορατίοις ἢ βέλεσιν, ἢ ξύλοις, ἢ λίθοις, ἤ τισιν ὁμοιοτρόποις ἀναιροῦντες, δύνανται μὴ προβουλευόμενοι, μηδ᾿ ἐκ πολλοῦ παρ᾿ αὑτοῖς λελογισμένοι τὸ ἄγος, ἐκ ταὐτομάτου διακινηθέντες, καὶ θυμῷ δυνατωτέρῳ χρησάμενοι λογισμοῦ, δρᾶσαι τὸν φόνον, ὡς ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι, τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασιν. Εἰσὶ δὲ ἕτεροι πονηρότατοι, χερσὶ καὶ γνώμαις ἐναγεῖς, οἱ μάγοι καὶ φαρμακευταὶ, σχολὴν καὶ ἀναχώρησιν ἐνδιδόντες αὑτοῖς πρὸς καιρίους ἐπιθέσεις, καὶ τέχνας καὶ μηχανὰς πολυτρόπους ἀνευρίσκοντες ἐπὶ ταῖς τῶν πλησίων συμφοραῖς. Ὅθεν κελεύει φαρμακευτὰς καὶ φαρμακίδας μηδεμίαν ἡμέραν ἀλλὰ μηδ᾿ ὥραν ἐπιβιοῦν, ἀλλ᾿ ἅμα τῷ ἁλῶναι τεθνάναι, μηδεμιᾶς ἐγγινομένης προφάσεως εἰς ἀναβολὴν καὶ ὑπέρθεσιν τῆς τιμωρίας. Τοὺς μὲν γὰρ φανερῶς καὶ ἄντικρυς ἐπιβουλεύοντας, δύναιτο ἄν τις φυλάξασθαι. Τῶν δὲ κρύφα συντιθέντων καὶ σκευωρούντων τὰς ἐπιθέσεις φαρμακείαις, οὐ ῥᾴδιον τὰς τέχνας συνιδεῖν. Ἀναγκαῖον οὖν ἃ μελλήσουσι δι᾿ αὐτῶν ἕτεροι παθεῖν, τοὺς δρῶντας προδιαθεῖναι. Καὶ γὰρ ἄλλως ὁ μὲν ἐμφανῶς ξίφει κτείνων ἤ τινι ὅπλῳ τῶν ὁμοιοτρόπων, καθ᾿ ἕνα καιρὸν ὀλίγους ἀνελεῖ, φαρμάκοις δὲ θανασίμοις μυρίους ὅσους τὴν ἐπιβουλὴν οὐ προαισθανομένους ἐδωδίμοις τισὶν ἀναμίξας καὶ συνανακερασάμενος. Ἤδη γοῦν πολυάνθρωπα συσσίτια καθ᾿ ἑταιρείαν συνεληλυθότων ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἅλας καὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν, ἐν σπονδαῖς ἄσπονδα ἔπαθεν, ἐξαίφνης διαφθαρέντα καὶ θάνατον ἀντ᾿ εὐωχίας ὑπηλλάξαντο. Διὸ προσήκει κατὰ τῶν τοιούτων καὶ τοὺς ἐπιεικεστάτους καὶ τοὺς μετριοπαθεστάτους φονᾶν, μονονοὺ γινομένους

αὐτόχειρας καὶ νομίζοντας εὐαγὲς εἶναι, τὸ μὴ ἑτέροις τὴν τιμωρίαν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἑαυτοῖς. Πῶς γὰρ οὐκ ἔστι πάνδεινον, δι' ἃ τροφῆς ἢ τοῦ ζῆν αἰτία καθέστηκε θάνατον τεχνάζεσθαι, καὶ τοῖς φύσει 792
τροφίμοις φθοροποιὸν ἐργάζεσθαι μεταβολὴν, ἵνα τι- P.
νὲς διὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἐπ' ἐδωδὴν καὶ πόσιν ἰόντες, οὐ προειδόμενοι τὴν ἐνέδραν, ὡς σωτήρια προςῶνται τὰ πανώλεθρα σιτία; Τὴν δὲ αὐτὴν ὑπομενέτωσαν τιμωρίαν, καὶ ἂν εἴ τινες θανάσιμα μὴ συντιθέντες, τὰ δι' ὧν μακραὶ κατασκευάζονται
316 νόσοι προσφέρωσι. Θάνατοι γὰρ πολλάκις αἱρε-
M. τώτεροι νόσων εἰσὶ, καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων, αἳ μήκεσι χρόνων ἀποτείνονται καὶ τέλος ἔχουσιν οὐκ αἴσιον. Δυσίατα γὰρ ἤδη καὶ παντελῶς ἀθεράπευτα τὰ ἐκ φαρμακειῶν ἀῤῥωστήματα. Χαλεπώτερα μέντοι συμβαίνειν φιλεῖ τῶν ἐν τοῖς σώμασι καὶ περὶ τὰς ψυχὰς πάθη τῶν ἐπιβουλευομένων. Ἐκστάσεις γὰρ καὶ παραφροσύναι καὶ ἀφόρητοι μανίαι κατασκήπτουσι, δι' ὧν ὁ νοῦς, ἣν μεγίστην ἀπένειμεν ἀνθρώπῳ δωρεὰν ὁ θεὸς, κακούμενος πάσας κακώσεις ὅταν ἀπογνῷ τὰ σωτήρια, μετανίσταται καὶ μετοικίζεται, τὸ τῆς ψυχῆς φαυλότερον εἶδος ὑπολειπόμενος ἐν τῷ σώματι τὸ ἄλογον, οὗ καὶ τὰ θηρία μετέσχηκεν, ἐπειδὴ πᾶς ὁ ἐρημωθεὶς λογισμοῦ τοῦ κρείττονος μέρους ψυχῆς, μεταβέβηκεν εἰς θήρειον φύσιν, καὶ ἂν ἔτι μένωσιν οἱ τοῦ σώματος χαρακτῆρες ἀνθρωπόμορφοι.

§. 18. Τὴν μὲν οὖν ἀληθῆ μαγικὴν, ὀπτικὴν ἐπιστήμην οὖσαν, ᾗ τὰ φύσεως ἔργα τρανωτέραις φαντασίαις αὐγάζεται, σεμνὴν καὶ περιμάχητον δοκοῦσαν εἶναι, οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς καὶ βασιλέων οἱ μέγιστοι καὶ μάλισθ' οἱ Περσῶν διαπονοῦσιν οὕτως, ὥστ' οὐδένα φασὶν ἐπὶ βασιλείαν παραληφθῆναι δύνασθαι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ πρότερον τοῦ Μάγων γένους κεκοινωνηκὼς τυγχάνοι. Ἔστι δέ τις ἡ παράκομμα ταύτης κυριώτατα

*φάναι κακοτεχνία, ἣν μηναγύρται καὶ βωμολόχοι
μετίασι καὶ γυναικῶν καὶ ἀνδραπόδων τὰ φαυλότα-
τα, περιμάττειν καὶ καθαίρειν κατεπαγγελλόμενα, καὶ
στέργοντας μὲν εἰς ἀνηκεστοτάτην ἔχθραν, μισοῦν-
τας δὲ εἰς ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἄξειν ὑπισχνού-
μενα φίλτροις καὶ ἐπῳδαῖς τισὶν, εἶτα τοὺς ἀπλά-
στοις καὶ ἀκακωτάτοις ἤθεσι χρωμένους ἀπατῶσι
καὶ ἀγκιστρεύονται, μέχρις ἂν τὰς μεγίστας προσλά-
βωσι συμφορὰς, δι' ἃς οἰκείων καὶ συγγενῶν ὅμιλοι
μεγάλοι καὶ πολυάνθρωποι κατὰ μικρὸν ὑποῤῥέοντες
ἀψοφητὶ ταχέως ἐξεφθάρησαν. Εἰς ἅπερ οἶμαι
πάντ' ἀπιδὼν ὁ ἡμέτερος νομοθέτης, οὐκ ἐᾷ τὰς
φαρμακευτῶν εἰς ὕστερον ἀναβάλλεσθαι δίκας, πα-
ραχρῆμα τὰς τιμωρίας ἀναπράττειν κελεύσας. Αἱ
γὰρ ὑπερθέσεις τοὺς μὲν ὑπαιτίους ἐνευκαιρεῖν τοῖς
αὐτοῖς ἀδικήμασι παρορμῶσιν ἅτε θανατῶντας,
τοὺς δὲ εἰς τὸ παθεῖν ὑπόπτους φοβερωτέρου* 793
δέους ἀναπιμπλᾶσι, τὴν ἐκείνων ζωὴν θάνατον αὐ- P.
τῶν εἶναι νομίζοντας. Καθάπερ οὖν ἔχεις καὶ σκορ-
317 *πίους καὶ ὅσα ἰοβόλα πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι συνό-*
M *λως ὁρμῆσαι, θεασάμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως
κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν
ἐν αὐτοῖς κακίαν τὸ μηδὲν παθεῖν· τὸν αὐτὸν τρό-
πον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως
ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογι-
κὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσσων
ἀγριότητας μεταβάλλουσι, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ
τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται.*

§. 19. *Τοσαῦτα ἐν τῷ παρόντι περὶ φαρμακευτῶν ἀποχρώντως λελέχθω. Προσήκει μέντοι μηδὲ τοῦτ' ἀγνοεῖν, ὅτι καιροὶ συμπίπτουσιν ἀβούλητοι πολλάκις, ἐν οἷς ἠνδροφόνησέ τις, οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἑαυτὸν παρασκευασάμενος, ἀλλ' ἐξαπιναίως ἁρπασθεὶς ὑπ' ὀργῆς, ἀνηκέστου καὶ ἐπηβόλου πάθους, ὃ καὶ τὸν ἔχοντα καὶ καθ' οὗ γίνεται τὰ μέγιστα βλάπτει. Προελθὼν γὰρ ἔστιν ὅτ' εἰς ἀγορὰν ἕνεκα*

πραγματείας ἐπειγούσης, *) ἐντυχὼν τινι προπετεστέρῳ κακηγορεῖν, ἢ τύπτειν ἐπιχειροῦντι, ἢ καὶ αὐτὸς ἄρξας τῆς πρὸς ἐκεῖνον διαφορᾶς, συμπλοκῆς γενομένης ὑπὲρ τοῦ διαζευχθῆναι καὶ θᾶττον ἐκφυγεῖν, ἢ πὺξ ἔπαισε τῇ χειρὶ, ἢ λίθον ἀράμενος ἔῤῥιψε. Καιρίως δὲ τῆς πληγῆς ἐνεχθείσης εἰ μὲν εὐθὺς θνήσκει, καὶ ὁ παίσας θνησκέτω, τὰ ἴσα οἷς διέθηκε παθών. Ἐὰν δὲ παραχρῆμα μὲν ἐκ τῆς πληγῆς μὴ τελευτήσῃ, νόσῳ δὲ χρήσηται καὶ κλινήρης γενόμενος ἐπιμελείας τυχὼν τῆς προςηκούσης αὖθις ἐξαναστῇ, καὶ ἂν μὴ ποσὶν ἀρτίοις δύνηται βαδίζειν, ἀλλ᾽ ὑπερειδόντων τινῶν, ἢ καὶ βακτηρίαις σκηριπτόμενος, διττὰς ὁ παίσας ἐκτινέτω ζημίας, τὴν μὲν εἰς ἀργίας ἐπανόρθωσιν, τὴν δὲ ἀντὶ τῶν ἰατρειῶν. Καταθεὶς δὲ ἀπηλλάχθω τῆς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τιμωρίας, καὶ ἂν ὕστερον ὁ τὴν πληγὴν λαβὼν τελευτήσῃ. Τάχα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῆς πληγῆς, ἐπειδὴ ῥᾴων γενόμενος εἰς πάτον περιῆλθεν, ἀλλὰ καθ᾽ ἑτέρας αἰτίας, αἳ καὶ τοὺς ὑγιεινοτάτους τὰ σώματα πολλάκις ἐξαίφνης ἐπιθέμεναι διέφθειραν. Ἐὰν δὲ συμπλακῇ τις γυναικὶ ἐγκύῳ, καὶ πληγὰς ἐμφορήσῃ κατὰ τὴν γαστέρα, ἡ δὲ ἀμβλώσῃ, ἐὰν μὲν ἄπλαστον καὶ ἀδιατύπωτον τὸ ἀμβλωθὲν τύχῃ, ζημιούσθω, καὶ διὰ τὴν ὕβριν καὶ ὅτι ἐμποδὼν ἐγένετο τῇ φύσει ζωογονῆσαι τὸ κάλλιστον τεχνιτευούσῃ καὶ δημιουργούσῃ ζῶον, ἄνθρωπον· εἰ δὲ ἤ-
δη μεμορφωμένον **) ἁπάντων τῶν μερῶν τὰς 794
οἰκείας τάξεις καὶ ποιότητας ἀπειληφότων, θνη- P.
σκέτω. Τὸ γὰρ τοιοῦτον ἄνθρωπός ἐστιν, ὃν ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ διεχρήσατο, μήπω καιρὸν εἶναι νομιζούσης εἰς φῶς προαγαγεῖν, ἐοικὸς ἀνδρι-
318 άντι ἐν πλαστικῇ κατακειμένῳ, πλέον οὐδὲν ἢ
M. τὴν ἔξω παραπομπὴν καὶ ἄνεσιν ἐπιζητοῦντι.

---

*) Exod. 21, 18. **) Ibid. 21, 22.

§. 20. *Διὰ ταύτης τῆς προστάξεως καὶ ἕτερόν τι μεῖζον ἀπηγορεύεται, βρεφῶν ἔκθεσις, ὃ παρὰ πολλοῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἀπανθρωπίας, χειρόηθες ἀσέβημα γέγονεν. Εἰ γὰρ τοῦ μηδέπω ταῖς ὡρισμέναις τῶν καιρῶν περιόδοις ἀποκυηθέντος προνοητέον, ὡς μὴ ἐξ ἐπιβουλῆς τι δεινὸν πάθοι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τοῦ τελειογονηθέντος, καὶ ὥςπερ εἰς ἀποικίαν ἣν ἔλαχον ἄνθρωποι προπεμφθέντος, ἐπὶ τῷ μεταλαχεῖν τῶν τῆς φύσεως δωρεῶν, ἃς ἀνίησιν ἐκ γῆς καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ οὐρανοῦ; Παρέχουσα τῶν μὲν οὐρανίων τὴν θέαν, τῶν δ' ἐπιγείων τὸ κράτος καὶ τὴν ἡγεμονίαν, καὶ πάσαις μὲν χορηγοῦσα ταῖς αἰσθήσεσιν ἄφθονα τὰ πάντων· τῷ δὲ νῷ καθάπερ βασιλεῖ μεγάλῳ, τὰ μὲν διὰ τούτων ὡςὰν δορυφόρων, ὅσα αἰσθητὰ, τὰ δ' ἄνευ τούτων, ὅσα λόγῳ καταληπτά. Τοσούτων γοῦν ἀποστεροῦντες ἀγαθῶν τοὺς παῖδας οἱ τροφεῖς, ἅμα τῇ γενέσει τούτων μηδενὸς μεταδιδόντες, ἴστωσαν νόμους φύσεως καταλύοντες καὶ τὰ μέγιστα κατηγοροῦντες αὐτῶν, φιληδονίαν, μισανθρωπίαν, ἀνδροφονίαν καὶ τὸ χαλεπώτατον ἄγος, τεκνοκτονίαν. Φιλήδονοι μὲν γὰρ οἱ μὴ σπορᾶς ἕνεκα τέκνων καὶ τοῦ διαιωνίσαι τὸ γένος συνέρχονται γυναιξὶν, ἀλλὰ θηρώμενοι συῶν ἢ τράγων τρόπον τὴν ἐξ ὁμιλίας ἀπόλαυσιν. Μισάνθρωποι δὲ τίνες ἂν εἶεν μᾶλλον, ἢ οἱ τῶν γεννηθέντων ἐχθροὶ ἀμείλικτοι καὶ δυςμενεῖς; Εἰ μή τις οὕτως ἐστὶν ἠλίθιος, ὡς ὑπολαβεῖν ὅτι πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἔνσπονδοι γένοιντο ἂν οἱ τοὺς ἡνωμένους κατὰ γένος ἔκσπονδα εἰργασμένοι. Τάς γε μὴν ἀνδροφονίας καὶ τεκνοκτονίας ἐναργεστάταις βεβαιοῦνται πίστεσιν, οἱ μὲν αὐτόχειρες γινόμενοι, καὶ τὴν πρώτην εἰς πνοὴν τῶν βρεφῶν πιέζοντες καὶ ἀναθλίβοντες ὑπὸ ὠμότητος καὶ ἀναλγησίας δεινῆς· οἱ δὲ εἰς ποταμὸν καὶ θαλάσσης βυθὸν ἀφιέντες, ὅταν ἀπαιωρήσωσιν ἄχθος, ἵνα θᾶττον ἡ ὁλκὴ τῷ βάρει καταφέρηται.*

Οἱ δὲ ἐπ' ἐρημίαν κομίζουσιν ἐκθήσοντες, ὡς μὲν αὐτοί φασιν, ἐλπίδι σωτηρίας, ὡς δὲ τὸ ἀληθὲς ἔχει, πρὸς ἀνιαροτέρας συμφοράς. Ὅσα γὰρ σαρκῶν ἀνθρωπίνων ἅπτεται θηρία, μηδενὸς ἀνείργοντος ἐπιφοιτᾷ καὶ εὐωχεῖται τῶν βρεφῶν καλῆς θοίνης, ἣν οἱ μόνοι κηδεμόνες καὶ πρὸ τῶν ἄλλων σώζειν ὀφεί- 795
λοντες, μήτηρ καὶ πατὴρ, προὔθεσαν. Καὶ τὰ λεί- P.
ψανα μέντοι προςεπιλικμῶνται αὐτῶν οἰωνῶν οἱ σαρκοβόροι καταπτάντες, ὅταν μὴ προαίσθωνται· αἰσθανόμενοι γὰρ καὶ τῶν ὅλων πρὸς τοὺς χερσαίους
19 θῆρας κονίονται. Φέρε δὲ οὖν τῶν ὁδῷ παριόντων τινὰ ἡμέρῳ κινηθέντα πάθει λαβεῖν οἶκτον καὶ ἔλεον τῶν ἐκτεθέντων, ὡς ἀνελέσθαι τε καὶ τροφῆς μεταδοῦναι, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας ἀξιῶσαι, ταυτὶ τὰ οὕτω χρηστὰ ἔργα τί νομίζομεν; Ἆρ' οὐ τῶν γεννησάντων εἶναι καταδίκας, εἴ γε οἱ μὲν ἀλλότριοι τὰ γονέων, οἱ δὲ γονεῖς οὐδὲ τὴν τῶν ἀλλοτρίων πρόνοιαν ἐπετήδευσαν; Πόῤῥωθεν οὖν τὴν βρεφῶν ἔκθεσιν ἀπεῖπε δι' ὑπονοιῶν, θάνατον, ὡς ἔφην, ὁρίσας κατὰ τῶν αἰτίων ἀμβλώσεως, τὰ μεμορφωμένα ἤδη κυϊσκούσαις. Καί τοι τὰ μὲν ἔτι κατὰ γαστρὸς παρεχόμενα τῇ μήτρᾳ, τῶν κυουσῶν εἶναι μέρη λέγεται παρά τε φυσικοῖς ἀνδράσιν, οἷς ὁ θεωρητικὸς διαπονεῖται βίος, καὶ παρ' ἰατρῶν τοῖς δοκιμωτάτοις, οἳ τὴν ἀνθρώπου κατασκευὴν διηρεύνησαν, τά τε ἐν ὄψει καὶ τὰ ἀφανῆ μετ' ἐπιμελείας ἐξ ἀνατομῆς ἀκριβώσαντες, ἵνα, εἰ χρεία τις γένοιτο θεραπείας, μηδὲν ἀγνοίᾳ παρολιγωρηθὲν, αἴτιον μεγάλου κινδύνου γένηται. Τὰ δὲ ἀποκυηθέντα τῆς τε συμφυΐας ἀπέζευκται καὶ διυφειμένα καθ' αὐτὰ ζῶα γέγονεν, οὐδενὸς ἐπιδεᾶ τῶν ὅσα συμπληρωτικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν, ὥστ' ἀνενδοιάστως ἀνδροφόνον εἶναι τὸν βρέφος ἀναιροῦντα, τοῦ νόμου μὴ ἐπὶ ταῖς ἡλικίαις ἀλλ' ἐπὶ τῷ γένει τοῦ παρασπονδουμένου δυσχεραίνοντος. Εἰ μέντοι καὶ ἡλικιῶν ἔδει προμηθεῖσθαι, δοκεῖ μοί τις ἂν δεόντως ἀγανακτη-

σαι μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἀναιροῦσι βρέφη. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίαι προφάσεις εὔλογοι προσκρουμάτων τε καὶ διαφορῶν, τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ᾽ ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις οὖσιν ἐνδέχεται. Διὸ πάντων ὠμότατοι καὶ ἀνηλεέστατοι κριθεῖεν ἂν οἱ ἐπαποδυόμενοι ταῖς τούτων ἐπιβουλαῖς, οἷς ἐχθραίνων ὁ ἱερὸς νόμος ἐνόχους ἀπέφηνε θανάτου.

§. 21. Τὸν ἀκουσίῳ γνώμῃ τοῦ κτείναντος ἀναιρεθέντα φησὶν ὁ ἱερὸς νόμος "παραδεδόσθαι ἀπὸ θεοῦ χερσὶν ἀνδροφόνοις," *) τῇ μὲν ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ δόξαντος ἀνελεῖν ὡς ἔνοχον ἀνελόντος. Μὴ γὰρ ἄν ποτε τὸν ἵλεων καὶ συγγνώμονα θεὸν ἐπ᾽ ἀναιρέσει τινὰ τῶν ἀναιτίων ἐκδοῦναι, ἀλλ᾽ ὅςτις τὰς μὲν παρὰ ἀνθρώποις κρίσεις εὐμηχάνως ἕνεκα τοῦ πολυτρόπου διαδιδράσκει, πρὸς δὲ τὸ τῆς φύσεως ἀχθεὶς ἀφανὲς δικαστήριον ἑάλω, ἐν ᾧ μόνῳ
τὸ ἀληθὲς ἀκραιφνέστατον ὁρᾶται, λόγων τέχναις 79
οὐκ ἐπισκιαζόμενον. Οὐδὲ γὰρ λόγους τὴν ἀρχὴν παραδέχεται, βουλήματα ἀπαμφίσκον, καὶ διανοίας ἀφανεῖς εἰς τὸ ἐμφανέστατον ἄγον· τῇ δὲ καὶ τὸν ἀνελόντα φόνῳ μὲν οὐ ποιῶν ὑπόδικον, ἅτε θείᾳ κρίσει δόξαντ᾽ ὑπηρετῆσαι, μιάσματι δὲ ἀδηλουμέ-
320 νῳ καὶ βραχεῖ πάντως, ὃ παραιτητὸν καὶ συγγνω-
M. στόν ἐστι. Χρῆται γὰρ ὁ θεὸς τοῖς ὀλίγα καὶ ἰάσιμα διαμαρτάνουσι κατὰ τῶν τὰ μέγιστα καὶ ἀνίατα ἠδικηκότων ὑπηρέταις κολάσεως, οὐκ ἐκείνους ἀποδεχόμενος, ἀλλ᾽ ὡςὰν ὄργανα παραλαμβάνων ἐπιτήδεια πρὸς τιμωρίαν, ἵνα μηδείς, ὅλῳ βίῳ καθαρὸς ὢν καὶ ἐκ καθαρῶν, φόνου, κἂν δικαιότατος ᾖ, προσάψηται. Φυγὴν οὖν κατὰ τοῦ κτείναντος ἀκουσίως ὥρισεν, οὔθ᾽ ὅπῃ τύχῃ οὐδ᾽ ἐςαεί. Πόλεις

---

*) Exod. 21, 13.

μὲν γὰρ ἓξ ἀπένειμεν, *) ὀγδόην μοῖραν ὧν ἔλαχεν ἡ ἱερωμένη φυλὴ, τοῖς ἁλοῦσιν, ἃς ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὠνόμασε φυγαδευτήρια. Χρόνον δὲ τῆς φυγῆς τὸν βίον τοῦ ἀρχιερέως προσενομοθέτησε, κάθοδον μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἐπιτρέπων.

§. 22. Αἰτία δὲ τοῦ μὲν προτέρου ἥδε. Ἡ λεχθεῖσα φυλὴ τὰς πόλεις εἴληφεν ἆθλον ἀνδροφονίας εὐαγοῦς, ἣν ἀριστειῶν ὅσαι πώποτε γεγόνασιν ἐπιφανεστάτην καὶ μεγίστην ὑποληπτέον. Ἡνίκα γὰρ ὁ προφήτης εἰς τὸ περιμηκέστατον καὶ ἱερώτατον τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον ὀρῶν ἀνακληθεὶς ἐθεσπίζετο τὰ γένη τῶν ἐν εἴδει νόμων, **) καὶ πλείους ἦν ἀφανὴς ἡμέρας, οἱ μὴ τὰς φύσεις εἰρηνικοὶ τῶν ἐξ ἀναρχίας κακῶν πάντα κατέπλησαν, καὶ τέλος προςέθηκαν ἀσέβειαν, τὰς μὲν ἀρίστας καὶ καλὰς ὑφηγήσεις περὶ τοῦ ὄντως ὄντος θεοῦ τιμῆς χλευάσαντες, ταῦρον δὲ κατασκευασάμενοι χρυσοῦν, Αἰγυπτιακοῦ μίμημα Τύφου, θυσίας ἀνῆγον ἀθύτους, καὶ ἑορτὰς ἀνεόρτους, καὶ χοροὺς ἀχορεύτους ἐπετέλουν σὺν ᾠδαῖς καὶ ὕμνοις ἀντὶ θρήνων. Ἡ δὲ λεχθεῖσα φυλὴ πάνυ χαλεπῶς ἐνέγκασα τὴν αἰφνίδιον ἐκδιαίτησιν καὶ ζήλῳ πυρωθεῖσα διὰ μισοπόνηρον πάθος, ὑπόπλεοι πάντες ὀργῆς ἐνθουσιῶντες, ὡς ἀφ' ἑνὸς συνθήματος ὁπλισάμενοι, διττὴν μεθύοντας μέθην, τὴν μὲν ἀσεβείᾳ, τὴν δὲ οἴνῳ, μάλα καταφρονητικῶς ἐπιστροφάδην ἀνῄρουν, ἀπὸ οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ἀρξάμενοι, φίλων καὶ συγγενῶν ἓν τὸ θεοφιλὲς εἶναι νομίζοντες. Καὶ βραχεῖ μέρει ἡμέρας τέτταρες πρὸς ταῖς εἴκοσι χιλιάδες ἀνῃρέθησαν, ὧν αἱ συμφοραὶ τοὺς συναπονοεῖσθαι μέλλοντας ἐνουθέτησαν, δέει τοῦ μὴ τὰ παραπλήσια παθεῖν. Ταύτην τὴν στρατείαν ἐθελουργὸν καὶ αὐτοκέλευστον ὑπὲρ

*) Num. 35, 1 sqq. **) Exod. 32. 1 sqq.

εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος τὴν εἰς τὸν ὄντως ὄντα 79
θεὸν γενομένην οὐκ ἄνευ μεγάλων κινδύνων τοῖς
ἀραμένοις τοὺς ἀγῶνας, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῶν ὅλων
ἀπεδέξατο καὶ τοὺς ἀνελόντας δικάσας παραυτὰ κα-
321 θαροὺς εἶναι παντὸς ἄγους καὶ μιάσματος, ἱερω-
M. σύνην τῆς ἀνδρίας τούτοις ἀντιδωρεῖται.

§. 23. Τὸν οὖν ἀκούσιον δράσαντα φόνον κελεύει φυγεῖν εἰς ἐνίας ὧν ἔλαχον οὗτοι πόλεις, ἕνεκα παρηγορίας καὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν τὴν εἰς ἅπαν ἀσφάλειαν, ὑπομιμνησκόμενον ἐκ τοῦ τόπου τὸ ἄφοβον, καὶ λογιζόμενον ὅτι τοῖς ἑκουσίως ἀπεκτονόσιν οὐ μόνον ἀμνηστία δέδοται, ἀλλὰ καὶ γέρα μεγάλα καὶ περιμάχητα καὶ πολλὴ εὐδαιμονία. Εἰ δὲ τούτοις, πολὺ μᾶλλον τοῖς μὴ ἐκ προνοίας ἀνελοῦσιν, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ἐπὶ τιμῇ, ἀλλὰ τὸ γοῦν πανύστατον μὴ ἀνταναιρεθῆναι. Δι᾽ οὗ παρίσταται τὸ μὴ πᾶσαν ἀνδροφονίαν ἐπίληπτον, ἀλλὰ τὴν σὺν ἀδικίᾳ μόνην εἶναι, καὶ τῶν ἄλλων ἐπαινετὴν μὲν, τὴν κατὰ πόθον καὶ ζῆλον ἀρετῆς. Οὐ ψηκτὴν δὲ τὴν ἀκούσιον. Ἡ δὲ μὲν αἰτία προτέρα λελέχθω, δευτέραν δὲ αὐτίκα μηνυτέον. Βούλεται ὁ νόμος τὸν ἀκουσίως ἀποκτείναντα διασώζειν, εἰδὼς γνώμῃ μὲν οὐκ ἔνοχον, χερσὶ δὲ ὑπηρετήσαντα τῇ τῶν ἀνθρωπείων ἐφόρῳ δίκῃ πραγμάτων. Ἐφεδρεύουσι γὰρ ἐχθροὶ φονῶντες οἱ τοῦ τεθνεῶτος ἀγχιστεῖς, οἳ δι᾽ ὑπερβάλλοντα οἶκτον καὶ πένθος ἀπαρηγόρητον ἵενται πρὸς ἄμυναν ἀλόγῳ φορᾷ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ φύσει δίκαιον οὐκ ἐξετάζοντες. Ἐπέτρεψεν οὖν τῷ τοιούτῳ καταφεύγειν οὔτ᾽ εἰς ἱερὸν, ἅτε μήπω κεκαθαρμένῳ, οὔτ᾽ εἰς ἠμελημένον καὶ ἀφανὲς χωρίον, ἵνα μὴ ῥᾳδίως ἐκδοθῇ καταφρονηθεὶς, ἀλλ᾽ εἰς ἱερόπολιν, ἥτις ἐστὶν ἱεροῦ καὶ βεβήλου τόπου μεθόριος, τρόπον τινὰ δεύτερον ἱερόν. Αἱ γὰρ τῶν ἱερωμένων πόλεις σεμνότεραι τῶν ἄλλων εἰσὶν, ἐφ᾽ ὅσον οἶμαι καὶ οἰκήτορες οἰκητόρων ἐντιμότεροι. Βούλεται γὰρ τὴν τῆς ὑποδεξαμένης

προνομίαν βεβαιοτέραν ἀσφάλειαν περιποιῆσαι τῷ καταφυγόντι. Χρόνον δὲ, ὡς ἔφην, ὥρισε *) τῆς καθόδου τὴν μεγάλου ἱερέως τελευτὴν αἰτίας ἕνεκα τοιᾶςδε. Ὥςπερ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δολοφονηθέντων συγγενεῖς εἰσὶν ἔφεδροι τῆς κατὰ τῶν δολοφονησάντων δίκης καὶ τιμωρίας, οὕτω τοῦ σύμπαντος ἔθνους συγγενὴς καὶ ἀγχιστεὺς κοινὸς ὁ ἀρχιερεύς ἐστι, πρυτανεύων μὲν τὰ δίκαια τοῖς ἀμφιςβητοῦσι κατὰ τοὺς νόμους, εὐχὰς δὲ καὶ θυσίας τελῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν καὶ ἀγαθὰ αἰτούμενος ὡς ὑπὲρ ἀδελφῶν καὶ γονέων καὶ τέκνων, ἵνα πᾶσα ἡλικία καὶ τὰ μέρη τοῦ ἔθνους ὡς ἑνὸς σώματος εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἁρμόζηται κοινωνίαν, εἰρήνης καὶ εὐ- 798
νομίας ἐφιέμενα. Τοῦτον οὖν εὐλαβείσθω πᾶς ὁ P.
ἀκουσίως ἀνελὼν, ὡς ὑπέρμαχον καὶ προαγωνιστὴν τῶν ἀναιρεθέντων, καὶ εἴσω τῆς πόλεως εἰς ἣν κα-
22 τέφυγε κατακεκλείσθω, μηκέτι θαῤῥῶν ἔξω προέρχεσθαι τειχῶν, εἴ δή τινα ποιεῖται λόγον ἀσφαλείας καὶ τοῦ ζῆν ἀκινδύνως. Ὅταν οὖν λέγῃ, μὴ ἐπανίτω ὁ φυγὰς ἕως ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, ἴσον τι τούτῳ φησὶν, ἕως ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, ὁ πάντων κοινὸς ἀγχιστεὺς ὢν, ᾧ μόνῳ καὶ τὰ τῶν ζώντων καὶ τὰ τῶν τετελευτηκότων ἐφίεται βραβεύειν.

§. 24. Τὴν μὲν οὖν καὶ νεωτέρων ἀκοαῖς ἐφαρμόζουσαν αἰτίαν τοιαύτην εἶναι συμβέβηκε. Τὴν δὲ πρεσβυτέροις καὶ τελείοις τὸ ἦθος θέμις ἀναφέρειν ἥδ᾽ ἐστί. Τῶν μὲν ἀκουσίων ἀδικημάτων αὐτὸ μόνον ἰδιώτας καθαρεύειν ἐφιέσθω, λεγέτω δὲ εἰ βούλοιτό τις καὶ τοὺς ἄλλους ἱερεῖς· ἀμφοτέρων δὲ, ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων, κατὰ τὸν ἐξαίρετον λόγον τὸν ἀρχιερέα. Προςάπτεσθαι γὰρ αὐτῷ μιάσματος συνόλως οὐ θεμιτὸν, οὔτ᾽ ἐκ προνοίας, οὔτε κατὰ

*) Num. 35, 25.

τροπὴν τῆς ψυχῆς ἀβούλητον, ἵν' ἱεροφάντης ὢν κοσμῆται καθ' ἑκάτερον, διανοίᾳ τε χρώμενος ἀνεπιλήπτῳ καὶ εὐπραγίᾳ βίου, ᾧ μηδὲν ὄνειδος πρόςεστι. Τῷ δὴ τοιούτῳ γένοιτ' ἂν ἀκόλουθον ὑποβλέπεσθαι καὶ τοὺς ἀκουσίως ἀπεκτονότας, οὐχ ὡς ἐναγεῖς, ἀλλ' οὐχ ὡς καθαροὺς καὶ πάντως ἀμετόχους ἁμαρτήματος, καὶ εἰ τὰ μάλιστα τοῖς τῆς φύσεως ὑπηρετῆσαι βουλήμασιν ἔδοξαν, τισαμένης διὰ τούτων τοὺς ἀναιρεθέντας, ὧν ἀφανῶς αὐτὴ δικάσασα παρ' ἑαυτῇ θάνατον κατέγνω.

§. 25. Ταῦτα μὲν ἐπ' ἐλευθέροις καὶ ἀστοῖς. Ἑξῆς δὲ καὶ περὶ οἰκετῶν νομοθετεῖται βιαίως ἀναιρεθέντων. Θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις. Τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. Διὸ προςήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπὸ ἀκρασίας τὸ ἀνεύθυνον ζηλούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν οἰκίαν ὥςπερ ἄκραν ἐπιτειχίσας, παῤῥησίας δὲ τῶν ἔνδον μηδενὶ μεταδιδοὺς, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας ἠγριωμένος, ὑπὸ τῆς ἐμφύτου, τάχα δὲ καὶ ἐπιτετηδευμένης μισανθρωπίας, τύραννός ἐστιν ἐν ἐλάττοσι παρασκευαῖς. Ἐξ ὧν ἐλέγχεται μὴ στησόμενος ἐπὶ τῶν αὐτῶν, εἰ μειζόνων λάβοιτο χρημάτων. Διαβήσεται γὰρ εὐθὺς ἐπὶ πόλεις τε καὶ χώρας καὶ ἔθνη τὴν αὐτοῦ πατρίδα προδουλωσάμενος, εἰς ἔνδειξιν τοῦ μηδενὶ μέλλειν τῶν ἄλλων ὑπηκόων ἡμέρως προςφέρεσθαι. Σαφῶς οὖν ὁ τοιοῦτος ἴστω, μὴ τοῦ συνεχῶς καὶ
323 εἰς πολλοὺς ἁμαρτάνειν ἄδειαν ἕξων. Ἐναντιώσε-
M ται γὰρ ἡ μισοπόνηρος αὐτῷ δίκη, ἡ βοηθὸς καὶ ὑπέρμαχος τῶν ἀδικηθέντων, ἣ λόγον καὶ εὐθύνας αὐτὸν τῆς περὶ τοὺς πεπονθότας συμφορᾶς ἀπαιτή-

σει, καὶ ἂν ἄρα φάσκῃ πληγὰς ἕνεκα νουθεσίας ἐντεῖναι, μὴ διανοηθεὶς ἀνελεῖν. Οὐ γὰρ εὐθὺς βαδιεῖται γεγηθὼς, ἀλλ᾽ εἰς δικαστήριον ἀχθεὶς παρ᾽ ἀκριβέσι λογισταῖς τῆς ἀληθείας ἐξετασθήσεται, πότερον ἑκὼν ἀπέκτεινεν, ἢ ἄκων. Καὶ ἂν ἐπιβεβουλευκὼς ἀνευρίσκηται γνώμῃ ἀνοσίᾳ, θνησκέτω, μηδὲν παρ᾽ ὅσον δεσπότης ἐστὶ κερδαίνων εἰς τὸ σωθῆναι· ἐὰν δὲ μὴ εὐθὺς ἐκ τῶν πληγῶν οἱ τυπτηθέντες ἀναιρεθῶσιν, ἀλλὰ βιώσωσιν ἡμέραν μίαν ἢ καὶ δύο, μηκέθ᾽ ὁ δεσπότης ὑπόδικος ἔστω φόνου, πλεονέκτημα εἰς ἀπολογίαν πεπορισμένος τὸ μὴ παραχρῆμα τύπτων ἀνελεῖν, μήθ᾽ ὕστερον ἔχων κατὰ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ ζῆν ἐάσας ὅσον βιῶναι οἷοί τε ἦσαν χρόνον, εἰ καὶ παντάπασιν ὀλίγον. Χωρὶς τοῦ μηδένα οὕτως ἠλίθιον εἶναι, ὡς λυπεῖν ἕτερον ἐπιχειρεῖν, ἐν οἷς αὐτὸς ἀδικηθήσεται. Κτείνων δέ τις οἰκέτην, πολὺ πρότερον βλάπτει ἑαυτὸν, ὑπηρεσιῶν ἃς παρὰ ζῶντος εἶχε στερούμενος καὶ τὴν τιμὴν ζημιούμενος, καὶ πλείστην ἴσως. Ἐὰν μέντοι θανάτου ἄξια πεπραχὼς τυγχάνῃ, πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀγέτω καὶ δηλούτω τὸ ἀδίκημα, τοὺς νόμους κυρίους ποιῶν τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ μὴ ἑαυτόν.

Κατὰ ζώων ἀλόγων ἅπερ αἴτια γίνεται θανάτου.

§. 26. Ἐάν τινα ταῦρος ἀναπείρας ἀποκτείνῃ, καταλευέσθω. *) Ἀσφαγῆ γὰρ ἱερείοις καὶ ἄβρωτα ἔστω τούτου τὰ κρέα. Διὰ τί; Ὅτι τροφὴν ἢ προσόψημα τροφῆς ἀνθρώπῳ γίνεσθαι τὰ τοῦ κτείναντος ἄνθρωπον οὐχ ὅσιον. Ἐὰν δὲ ὁ τοῦ κτήνους κύριος ἄγριον εἰδὼς καὶ ἀτίθασσον μήτε καταδήσῃ, μήτε κατακλείσας φυλάττῃ, τύχῃ δὲ καὶ παρ᾽ ἑτέρων

*) Exod. 21, 28.

πεπεισμένος ὅτι οὐκ ἔστι χειροήθης, ἄφετον ἐάσας ἐκνέμεσθαι, ὡς παραίτιος, ὑπόδικος ἔστω. Καὶ τὸ μὲν ἀναπείραν αὐτίκα θνησκέτω, ὁ δὲ κύριος προσαναιρείσθω, ἢ λύτρα καὶ σῶστρα κατατιθέσθω, τὸ δὲ δικαστήριον ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι διαγνώσεται. Εἰ μέντοι δοῦλος ὁ ἀναιρεθεὶς εἴη, τὴν τιμὴν ἐπανορθούτω τῷ δεσπότῃ· ἐὰν δὲ μὴ ἄν-
324 *θρωπον ἀλλὰ κτῆνος ἀναπείρῃ, τὸ τεθνηκὸς ὁ*
M. *τοῦ κτείναντος λαβὼν δεσπότης τὸ ὅμοιον ἀποτισάτω, διότι τὸ ἀνήμερον τοῦ ἰδίου προαισθανόμενος οὐκ ἐφυλάξατο. Καὶ ἂν αὐτὸ μέντοι τὸ θρέμμα* 8
ἀλλότριον ἀνέλῃ, πάλιν ὅμοιον ἀποτινέτω, χάριν εἰδὼς ἐπὶ τῷ μὴ πλείονα ζημίαν ὑπομένειν, ἄρξας ἐπηρείας.

Περὶ ὀρυγμάτων.

§. 28. *Ὀρύγματα γῆς εἰώθασί τινες εὖ μάλα βαθύνειν, ἢ φλέβας πηγαζούσας ἀναστέλλοντες, ἢ πρὸς ὑποδοχὴν ὀμβρίου ὕδατος, εἶθ᾽ ὑπονόμους εὐρύναντες ἀφανεῖς, δέον τὰ στόμια ἢ περιοικοδομῆσαι, ἢ περιπωμάσαι, κατά τινα δεινὴν ῥαθυμίαν ἢ φρενοβλάβειαν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τινῶν εἴασαν ἀχανῆ. Ἐὰν οὖν τις τῶν ὁδῷ παριόντων μὴ προαισθόμενος κατὰ κενοῦ ἐπιβὰς ἐνεχθῇ καὶ τελευτήσῃ, ἐπιγραφέσθωσαν οἱ βουλόμενοι τοῦ τετελευτηκότος πρὸς τοὺς τὸ ὄρυγμα ποιησαμένους καὶ τιμάτω τὸ δικαστήριον ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι.* *) *Ἐὰν δὲ θρέμμα κατενεχθὲν ἀποθάνῃ, τὴν ἀξίαν τιμὴν ὡς ζῶντος ἐπανορθούτωσαν τῷ δεσπότῃ, τὸ νεκρὸν αὐτοὶ λαβόντες. Ἀδελφὸν δὲ καὶ συγγενὲς ἀδίκημα δρῶσι τῷ λεχθέντι, ὅσοι κατασκευάζοντες οἰκίας ἰσόπεδα καταλείπουσι τὰ τέγη, περιστεφανοῦν θω-*

---

*) Exod. 21, 33.

ρακίοις δέον, ὑπὲρ τοῦ μή τινα κατακρημνισθῆναι λαθόντα. Φόνον γὰρ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν δρῶσι, καὶ ἂν μηδεὶς ὑποσυρεὶς ἀποθάνῃ, τό γε ἐπ' αὐτοῖς ἧκον μέρος· κολαζέσθωσαν γοῦν ἐν ἴσῳ τοῖς ἀχανῆ τὰ στόμια τῶν ὀρυγμάτων καταλείπουσι.

§. 28. *Λύτρα παρ' ἀνδροφόνων*, οὓς δέον τεθνάναι, διαγορεύει ὁ νόμος μὴ ἐξεῖναι λαμβάνειν ἐπὶ μειώσει τῆς τιμωρίας, ἢ ὑπαλλαγῇ φυγῆς ἀντὶ θανάτου. Αἵματι γὰρ αἷμα καθαίρεται, τῷ τοῦ κτείναντος τὸ τοῦ ἐπιβουλευθέντος· ἐπεὶ κόρον οὐκ ἔχουσιν οἱ πονηροὶ τὰς φύσεις τοῦ πλημμελεῖν, ἀλλ' ἀεὶ μεγαλουργοῦσι προςυπερβάλλοντες καὶ τὰς κακίας ἐπιτείνουσι καὶ διαίρουσι πρὸς τὸ ἄμετρον καὶ ἀπερίγραφον. Μυρίους μὲν γὰρ θανάτους, εἴπερ οἷόν τε ἦν, ἤνεγκεν ἂν κατ' αὐτῶν ὁ νομοθέτης. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνεδέχετο, τιμωρίαν ἄλλην προςδιατάττεται, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι. Καὶ τοῦτο προστάξας ἀνατρέχει πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν, ἡμερούμενος πρὸς τοὺς ἀνήμερα εἰργασμένους, καί φησι, "Μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἀνεσκολοπισμένοις, *) ἀλλ' ἐπικρυπτέσθωσαν γῇ πρὸ δύσεως καθαιρεθέντες. Ἦν γὰρ ἀναγκαῖον, τοὺς ἅπασι τοῖς μέρεσι τοῦ κόσμου πολεμίους μετεωρίσαντας εἰς τὸ ἐμφανὲς ἐπιδείξασθαι μὲν αὐτοὺς ἡλίῳ καὶ οὐρανῷ καὶ ἀέρι καὶ ὕδατι καὶ γῇ κολασθέντας, πάλιν δὲ εἰς τὸν νεκρῶν χῶρον ὑποσῦραί τε καὶ καταχῶσαι, ὅπως μὴ τὰ ὑπὲρ γῆς μιαίνωσι.

§. 29. *Παγκάλως μέντοι καὶ ἐκεῖνο διατέτακται*, πατέρας ὑπὲρ υἱῶν μὴ ἀποθνήσκειν, μηδ' υἱοὺς ὑ-
πὲρ γονέων, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἄξια θανάτου δε- 801
δρακότων αὐτὸν ἰδίᾳ μόνον ἀναιρεῖσθαι, διὰ τοὺς P.
ἢ βίαν τοῦ δικαίου προτιμῶντας, ἢ πάνυ φιλοστόρ-

*) Deut. 21, 23.

γους. Οὗτοι μὲν γὰρ διὰ περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν, ἐθελήσουσι πολλάκις ἄσμενοι προςαποθνήσκειν, αὐτοὺς ἐπιδιδόντες ὑπὲρ τῶν ἐνόχων οἱ ἀνυπαίτιοι, μέγα κέρδος νομίζοντες τὸ μὴ ἰδεῖν κολαζομένους ἢ τοὺς γεννήσαντας υἱοὶ, ἢ καὶ τοὺς παῖδας γονεῖς, ὡς ἀβίωτον καὶ παντὸς ἀργαλεώτερον θανάτου τὸν αὖθις χρόνον βιωσόμενοι. Πρὸς οὓς λεκτέον, "Ἡ εὔνοια ὑμῶν οὐκ ἔχει καιρόν. Τὰ δὲ ὅσα μὴ ἐν καιρῷ, ψέγεται δεόντως, ἐπεὶ καὶ τὰ καίρια ἐπαινεῖται. Χρὴ μέντοι φιλεῖν τοὺς ἄξια φιλίας δρῶντας. Πονηρὸς δὲ οὐδεὶς πρὸς ἀλήθειαν φίλος. Συγγενεῖς δὲ καὶ ἐν συγγενέσι φίλους καλουμένους ἠλλοτρίωσαν αἱ μοχθηρίαι πλημμελοῦντας. Συγγένεια γὰρ οἰκειοτέρα τοῦ πρὸς αἵματος, ἡ πρὸς δικαιοσύνην καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν ὁμολογία, ἣν ἐκλείπων τις οὐκ ἐν ὀθνείοις καὶ ξένοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀσπόνδοις ἐχθροῖς ἀναγράφεται. Τί οὖν κατεψευσμένοι ὄνομα εὐνοίας, ὅ τι χρηστὸν καὶ φιλάνθρωπόν ἐστιν, ὑποδύεσθε τὰ ἀληθῆ μαλακίαν καὶ ἀνανδρίαν παρακαλυπτόμενοι; Ἢ οὐκ ἄνανδροι, παρ᾽ οἷς οἴκτῳ λογισμὸς ἥττηται; Καὶ ταῦθ᾽ ἵνα διπλοῦν ἀδίκημα δράσητε, τοὺς μὲν ὑπαιτίους ῥυόμενοι τῆς τιμωρίας, αὐτοὺς δὲ ἐπὶ μηδενὶ μεμφθέντας τὸ παράπαν οἰόμενοι δεῖν ἀντ᾽ ἐκείνων κολάζειν."

§. 30. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν ὑποτίμησιν ἔχουσι, τὸ μηδενὸς θηρᾶσθαι ἐπ᾽ ὠφελείᾳ καὶ τὸ λίαν πρὸς τοὺς ἐγγυτάτω γένους φιλόστοργον, ὑπὲρ ὧν τῆς σωτηρίας ἀποθνήσκειν ἄσμενοι διανοοῦνται· τοὺς δ᾽ ὠμοθύμους καὶ τὴν φύσιν θηριώδεις τίς οὐκ ἂν προβάλοιτο τῶν οὐ λέγω μετρίων ἀλλὰ καὶ τῶν σφόδρ᾽ ἀτιθάσσων τὴν ψυχὴν, οἳ ἢ λάθρα τεχνάζουσιν ἢ ἐπιθαῤῥοῦσι φανερῶς, ἑτέροις ἀνθ᾽ ἑτέρων τὰς μεγίστας ἐπανατείνεσθαι συμφορὰς, φιλίαν ἢ συγγένειαν ἢ κοινωνίαν ἤ τι ὁμοιότροπον ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τῶν οὐδὲν ἠδικημένων προφασιζόμενοι; Καὶ ταῦτα

δρῶσιν ἔστιν ὅτε μηδὲν πεπονθότες δεινὸν, ἕνεκα
δὲ πλεονεξίας ἢ ἁρπαγῆς. Πρώην τις ἐκλογεὺς φό-
ρων ταχθεὶς παρ᾽ ἡμῖν, ἐπειδή τινες τῶν δοξάντων
ὀφείλειν διὰ πενίαν ἔφευγον, δέει τιμωριῶν ἀνηκέ-
326 στων, γύναια τούτων καὶ τέκνα καὶ γονεῖς καὶ
M τὴν ἄλλην γενεὰν ἀπαγαγὼν πρὸς βίαν, τύπτων
καὶ προπηλακίζων καὶ πάσαις αἰκίαις αἰκιζόμενος,
ἵνα ἢ τὸν φυγόντα καταμηνύσωσιν, ἢ τὰ ὑπὲρ 802
ἐκείνου καταθῶσιν, οὐδ᾽ ἕτερον δυνάμενοι, τὸ μὲν P.
ὅτι ἠγνόουν, τὸ δὲ ὅτι οὐχ ἧττον τοῦ φυγόντος
ἀπόρως εἶχον. Οὐ πρότερον ἀνῆκεν, ἢ βασάνοις
καὶ στρέβλαις τὰ σώματα κατατείνων ἀποκτεῖναι
κεκαινουργημέναις ἰδέαις θανάτου, ἄμμου σπυρίδα
πλήρη βρόχοις ἐκδησάμενος, ἀνήρτα κατὰ τὸν αὐ-
χένα βαρύτατον ἄχθος, ἱστὰς ἐν ὑπαίθρῳ κατὰ
μέσην ἀγορὰν, ἵνα οἱ μὲν ἀθρόαις τιμωρίαις ἀνέμῳ
καὶ ἡλίῳ καὶ τῇ ἀπὸ τῶν παριόντων αἰσχύνῃ καὶ
τοῖς ἐκκρεμαμένοις ἄχθεσι βιαζόμενοι, χαλεπῶς ἀ-
παγορεύσωσιν· οἱ δὲ θεώμενοι τὰς τούτων τιμω-
ρίας προαλγῶσιν, ὧν ἔνιοι τρανοτέραν τῆς διὰ τῶν
ὀφθαλμῶν τὴν διὰ τῆς ψυχῆς λαβόντες αἴσθησιν,
ὡς ἐν τοῖς ἑτέρων σώμασιν αὐτοὶ κακούμενοι, τῷ
βίῳ προαπετάξαντο ξίφεσιν ἢ φαρμάκοις ἢ ἀγχό-
ναις, μεγάλην ὡς ἐν κακοπραγίαις νομίζοντες ἐπιτυ-
χίαν τὴν ἄνευ βασάνων τελευτήν. Οἱ δὲ μὴ φθά-
σαντες αὐτοὺς διαχρήσασθαι, καθάπερ ἐν ταῖς τῶν
κλήρων ἐπιδικασίαις, κατὰ στοιχεῖον ἤγοντο οἱ ἀπὸ
τοῦ γένους πρῶτοι καὶ μετ᾽ αὐτοὺς δεύτεροι καὶ τρί-
τοι, μέχρι τῶν ὑστάτων, καὶ ὁπότε μηδεὶς λοιπὸς
εἴη συγγενῶν, διέβαινε τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τοὺς γει-
τνιῶντας· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐπὶ κώμας καὶ πόλεις,
αἳ ταχέως ἔρημοι καὶ κεναὶ τῶν οἰκητόρων ἐγένον-
το, μετανισταμένων καὶ σκεδαννυμένων ἔνθα λήσε-
σθαι προσεδόκων. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἴσως θαυμαστὸν εἰ
φορολογίας ἕνεκα, βάρβαροι τὰς φύσεις, ἡμέρου
παιδείας ἄγευστοι, πειθαρχοῦντες δεσποτικοῖς προς-

τάγμασι τοὺς ἐτησίους ἀναπράττουσι δασμοὺς, οὐ μόνον ἐκ τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωμάτων, μέχρι καὶ ψυχῆς τοὺς κινδύνους ἐπιφέροντες ὑπὲρ ἑτέρων ἑτέροις. Ἤδη δὲ καὶ οἱ τῶν δικαίων ὅροι καὶ κανόνες, αὐτοὶ οἱ νομοθέται πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ἀπιδόντες, τῶν ἀδικημάτων ὑπέμειναν γενέσθαι, κελεύσαντες τοῖς μὲν προδόταις τοὺς παῖδας συναναιρεῖσθαι, τοῖς δὲ τυράννοις τὰς ἐγγυτάτω πέντε οἰκίας. Διὰ τί; φαίην ἄν. Εἰ μὲν γὰρ συνεξήμαρτον, καὶ συγκολαζέσθωσαν· εἰ δὲ μήτε κατεκοινώνησαν, μήτε ζηλωταὶ τῶν ὁμοίων ἐγένοντο, μήτε ταῖς τῶν οἰκείων εὐτυχίαις ἐπαρθέντες ἐνηδυπάθησαν, τίνος χάριν ἀναιρεθήσονται; Ἢ δι᾽ ἓν τοῦτο μόνον, ὅτι συγγενεῖς εἰσί; Γένους
327 γὰρ ἢ παρανομημάτων αἱ τιμωρίαι; Χρηστῶν
M. ἴσως ὑμεῖς, ὦ σεμνοὶ νομοθέται, τῶν οἰκείων ἐλάχετε. Μοχθηροὶ δὲ εἴπερ ἐγένοντο, δοκεῖ τέ μοι μηδ᾽ ἂν εἰς νοῦν ποτὲ βαλέσθαι τὰς τοιαύτας προστάξεις, ἀλλὰ καὶ γράφουσιν ἑτέροις δυσχερᾶναι, διὰ τὴν τοῦ μηδὲν ἀνήκεστον παθεῖν προφυλακὴν, τὸν 803
ἐν ἀσφαλεῖ βίῳ διάγοντα μετὰ τῶν κινδυνευόντων P.
σκοπεῖν, καὶ ἐν ταῖς ἴσαις κακοπραγίαις συνεξετάζεσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἔχει δέος, ὃ φυλαττόμενός τις οὐδ᾽ ἂν ἕτερον περιΐδοι· τὸ δ᾽ ἐστὶν ἄφοβον, ὑφ᾽ οὗ πολλάκις ἀνεπείσθησάν τινες ἀλογεῖν ἀνθρώπων ἀνυπαιτίων ἀσφαλείαις. Ταῦτ᾽ οὖν ἐκλογισάμενος ὁ ἡμέτερος νομοθέτης, καὶ τὰ παρ᾽ ἄλλοις ἁμαρτήματα συνιδὼν, ὡς φθοροποιὰ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἀπεστράφη καὶ διεμίσησε, καὶ τοὺς χρωμένους εἴτε ῥαθυμίαις, εἴτ᾽ ἀπανθρωπίαις καὶ κακίαις, καὶ οὐδέποτέ τινα τῶν συμβεβηκότων ἐξέδωκεν ἐπὶ τιμωρίᾳ, προσθήκην ποιησάμενος αὐτὸν ἀδικημάτων ἑτέρων. Διόπερ ἄντικρυς ἀπεῖπεν υἱοὺς ἀντὶ γονέων, ἢ γονεῖς ἀνθ᾽ υἱῶν ἀναιρεῖσθαι, δικαιώσας ὧν τὰ ἁμαρτήματα τούτων εἶναι καὶ τὰς τιμωρίας, εἴτε ζημίας χρημάτων, εἴτε καὶ πληγὰς καὶ βιαιοτέρας ὕβρεις,

εἴτε τραύματα καὶ πηρώσεις καὶ ἀτιμίας καὶ φυγὰς καὶ ὅσ᾽ ἄλλα τῶν ἐπὶ δίκαις. Ἑνὸς γὰρ τοῦ μὴ ἕτερον ἀνθ᾽ ἑτέρου κτείνειν μνησθεὶς καὶ τὰ ἡσυχασθέντα προςπεριέλαβεν.

Περὶ τοῦ μὴ ἀναισχυντεῖν γυναῖκας.

§. **31.** Ἀγοραὶ καὶ βουλευτήρια καὶ δικαστήρια καὶ θίασοι καὶ σύλλογοι πολυανθρώπων ὁμίλων καὶ ὁ ἐν ὑπαίθρῳ βίος διὰ λόγων καὶ πράξεων κατὰ πολέμους καὶ κατὰ εἰρήνην ἀνδράσιν ἐφαρμόζουσι. Θηλείαις δὲ οἰκουρία, καὶ ἔνδον μονή· παρθένοις μὲν, εἴσω κλισιάδων τὴν μεσαύλιον ὅρον πεποιημέναις· τελείαις δὲ ἤδη γυναιξὶ, τὴν αὔλιον. Διττὸν γὰρ εἶδος πόλεων, μειζόνων καὶ βραχυτέρων. Αἱ μὲν οὖν μείζους ἄσται καλοῦνται, οἰκίαι δὲ αἱ βραχύτεραι. Τὴν δὲ ἑκατέρων προστασίαν διειλήχασιν, ἄνδρες μὲν τῶν μειζόνων, ἧς ὄνομα πολιτεία, γυναῖκες δὲ τῶν βραχυτέρων, ἧς ὄνομα οἰκονομία. Μηδὲν οὖν ἔξω τῶν κατ᾽ οἰκονομίαν πολυπραγμονείτω γυνὴ, ζητοῦσα μοναυλίαν, μηδ᾽ οἷα νομὰς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν ὄψεσιν ἀνδρῶν ἑτέρων ἐξεταζέσθω, πλὴν εἰς ἱερὸν ὁπότε δέοι βαδίζειν, φροντίδα ποιουμένη· καὶ τότε μὴ πληθούσης ἀγορᾶς, ἀλλ᾽ ἐπανεληλυθότων οἴκαδε τῶν πλείστων, ἐλευθέρας τρόπον καὶ τῷ ὄντι ἀστῆς, ἐν ἠρεμίᾳ θυσίας
328 ἐπιτελοῦσα καὶ εὐχὰς, εἰς ἀποτροπὴν κακῶν καὶ
M. μετουσίαν ἀγαθῶν. Τὸ δὲ λοιδορουμένων ἢ συμπλεκομένων ἀνδρῶν ἐπεκθεῖν τολμᾶν κατὰ πρόφασιν συμμαχίας ἢ βοηθείας γυναῖκας, ἐπίληπτον καὶ οὐ μετρίως ἀναίσχυντον, ὡς οὐδ᾽ ἐν πολέμοις καὶ στρατείαις καὶ τοῖς ὑπὲρ πάσης τῆς πατρίδος κινδύνοις, ἐδικαίωσεν ὁ νόμος ἐξετάζεσθαι, τὸ πρέπον ἰδὼν, ὅπερ ἀκίνητον ἀεὶ καὶ πανταχοῦ φυλάττειν 804
διενοήθη, νομίσας αὐτὸ τοῦτο εἶναι καθ᾽ αὑτὸ νί- P.

κης καὶ ἐλευθερίας καὶ πάσης ἄμεινον εὐτυχίας. Ἐὰν μέντοι τις καὶ πυθομένη ὑβρίζεσθαι τὸν ἄνδρα, πόθῳ τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἡττηθεῖσα φιλανδρίας, ὑπὸ τοῦ παραστάντος πάθους ἐξορμῆσαι βιασθῇ, μὴ πλέον τῆς φύσεως ἀῤῥενούσθω θρασυνομένη. *) *Μενέτω δὲ καὶ ἐν οἷς βοηθεῖ, γυνή. Πάνδεινον γὰρ, εἰ βουλομένη τις ὑπεξελέσθαι τὸν ἄνδρα ὕβρεων, ὑβρισθήσεται παρ᾽ αὐτῆς, κατάπλεων ἀποφαινούσης τὸν ἴδιον βίον αἰσχύνης καὶ μεγάλων ὀνειδῶν τῶν ἐπ᾽ ἀνιάτῳ θρασύτητι. Λοιδορηθήσεται γὰρ γυνὴ κατ᾽ ἀγορὰν, ῥῆμά τε τῶν ἀπηγορευμένων φθέγξεται, ἑτέρου τε κακηγοροῦντος οὐκ ἀποδραμεῖται τὰ ὦτα ἐπιφράξασα; Νυνὶ δὲ προβαίνουσί τινες ὡς μὴ μόνον γλωσσαλγίαις ἐν ἀνδρῶν ὄχλῳ γυναῖκας κακηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας ἐπιφέρειν καὶ προπηλακίζειν, τὰς ὑφάσμασι καὶ ταλασίαις, ἀλλ᾽ οὐ πληγαῖς καὶ ὕβρεσι, καθάπερ παγκρατιαστῶν καὶ πυκτῶν, ἐνασκουμένας. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οἰστὰ καὶ φέρειν ἄν τις δύναιτο· χαλεπὸν δ᾽ ἐκεῖνο, εἴ τις γυνὴ τοσοῦτον καταθρασύναιτο, ὡς διαδράξασθαι τῶν τοῦ διαφερομένου γεννητικῶν. Μὴ γὰρ, παρ᾽ ὅσον ἀνδρὶ βοηθοῦσα δοκεῖ τοῦτο πράττειν, ἀφιέσθω, τῆς δὲ ἄγαν θρασύτητος ἐπεχέσθω τίνουσα δίκην, ὑφ᾽ ἧς αὐτὴ μὲν τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνειν ἐθέλουσα αὖθις, οὐκ ἂν δύναιτο, τῶν δὲ ἄλλων ὅσαι προπετέστεραι φόβῳ μετριάσουσιν. Ἔστω δὲ ἡ δίκη, χειρὸς ἀποκοπὴ τῆς ἁψαμένης ὧν οὐ θέμις. Ἄξιον ἐπαινεῖν καὶ τοὺς τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἀθλοθέτας, οἳ τῆς θέας ἀνεῖρξαν γυναῖκας, ἵνα μὴ γυμνουμένοις ἀνδράσι παρατυγχάνουσαι τὸ δόκιμον αἰδοῦς νόμισμα παρακόπτωσιν, ἀλογοῦσαι φύσεως θεσμῶν, οὓς ὥρισεν ἑκατέρῳ τμήματι τοῦ γένους ἡμῶν. Οὐδὲ γὰρ ἄνδρας ἀποτιθεμένων*

---

*) Deut. 25, 11 sqq.

ἐσθῆτας γυναικῶν εὐπρεπὲς παρατυγχάνειν, ἀλλ' ἑκατέρους τὰς τῶν ἑτέρων ὄψεις ἐκτρέπεσθαι γυμνουμένων, τοῖς τῆς φύσεως βουλήμασιν ἑπομένους. Εἶθ' ὧν ἡ ὄψις ἐπίληπτος, οὐ πολὺ μᾶλλον ὑπαίτιοι χεῖρες; Ὀφθαλμοὶ μὲν γὰρ, καὶ ἃ μὴ βουλόμεθα πολλάκις ὁρᾶν, ἐπελευθεριάζοντες ὑποβιάζονται· χεῖρες δὲ ἐν τῇ τῶν ὑπηκόων τεταγμέναι τά-
329 ξει μερῶν, πειθαρχοῦσαι τοῖς ἡμετέροις ἐπιτάγμα-
M. σιν ὑπηρετοῦσιν.

§. 32. Ἡ δὲ μὲν αἰτία ἣ παρὰ πολλοῖς εἴωθε λέγεσθαι· ἑτέραν δὲ ἤκουσα θεσπεσίων ἀνδρῶν, τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς νόμοις ὑπολαμβανόντων εἶναι σύμβολα φανερὰ ἀφανῶν, καὶ ῥητὰ ἀῤῥήτων. 805
Ἦν δὲ τοιάδε. Ψυχῆς, ὥςπερ ἐν ταῖς συγγενείαις, P.
ἡ μέν ἐστιν ἄῤῥην καὶ πρὸς ἀνδρῶν, ἡ δὲ θήλεια καὶ πρὸς γυναικῶν. Ἄῤῥην μὲν, ἡ μόνῳ θεῷ προςκληροῦσα ἑαυτὴν, ὡς πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων καὶ πάντων αἰτίῳ· θήλεια δὲ, ἡ ἐκκρεμαμένη τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, καὶ ἀποτείνουσα καθάπερ χεῖρα τὴν δύναμιν αὑτῆς, ἵνα τυφλῶς τῶν ἐπιτυχόντων ἐφάπτηται, γένεσιν δεξιουμένη, τὴν τροπαῖς ἀμυθήτοις χρωμένην καὶ μεταβολαῖς, δέον τὴν ἀμετάβλητον καὶ μακάριον καὶ τριςευδαίμονα θείαν φύσιν. Εἰκότως οὖν τὴν ἐφαψαμένην χεῖρα τῶν διδύμων ἀποκόπτειν *) διείρηται συμβολικῶς, οὐχ ὅπως ἀκρωτηριάζηται τὸ σῶμα στερόμενον ἀναγκαιοτάτου μέρους, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πάντας τῆς ψυχῆς ἀθέους ἐκτέμνειν λογισμοὺς, ἐπιβάθρᾳ χρωμένους ἅπασιν ὧν γένεσίς ἐστι· δίδυμοι γὰρ σύμβολον σπορᾶς καὶ γενέσεως. Ἑπόμενος δὲ ἀκολουθίᾳ φύσεως καὶ ἐκεῖνο λέξω, ὅτι μονὰς μέν ἐστιν εἰκὼν αἰτίου πρώτου, δυὰς δὲ παθητῆς καὶ διαιρετῆς ὕλης. Ὃς ἂν οὖν δυάδα πρὸ μονάδος τιμήσας δεξιώσηται, μὴ

---

*) Deut. 25, 12.

*ἀγνοείτω ὕλην ἀποδεχόμενος μᾶλλον ἢ θεόν· ἧς
χάριν αἰτίας ἐδικαίωσεν ὁ νόμος ταύτην ἐπιβολὴν
τῆς ψυχῆς ἀποκόπτειν οἷα χεῖρα. Μεῖζον γὰρ οὐκ
ἔστιν ἀσέβημα ἢ τῷ παθητῷ τὴν τοῦ δρῶντος ἀνα-
τιθέναι δύναμιν.*

§. 33. *Μέμψεται δὲ ἄν τις δεόντως τοὺς ἀνό-
μοια τοῖς ἀδικήμασι τάττοντας ἐπιτίμια κατὰ τῶν
εἰργασμένων, ζημίας χρημάτων ἐπ᾽ αἰκίαις ἢ ἐπὶ
τραύμασι καὶ πηρώσεσιν ἀτιμίας, ἢ ἐπ᾽ ἀνδροφο-
νίαις ἑκουσίοις ἐλάσεις ὑπερορίους καὶ τὰς εἰςαεὶ
φυγάς, ἢ δεσμοὺς ἐπὶ κλοπαῖς. Τὸ γὰρ ἀνώμαλον
καὶ ἄνισον ἐχθρὸν πολιτείας ζηλούσης τὴν ἀλήθειαν.
Ἰσότητος δὲ ὑφηγητὴς ὁ ἡμέτερος νόμος τὰ ὅμοια
κελεύει τοὺς ἁμαρτάνοντας ὑπομένειν οἷς ἔδρασαν·
ἐκ τῶν οὐσιῶν, ἐὰν περὶ τὰς οὐσίας ἀδικοπραγῶσι
τὸν πλησίον· ἐκ τῶν σωμάτων, ἐὰν εἰς τὰ σώματα
ἁμαρτάνωσι κατὰ μέρη, ἢ καὶ μέλη καὶ τὰς αἰ-*
330 *σθήσεις· καὶ ἂν ἄχρι μέντοι τῆς ψυχῆς ἐπιβου-*
M *λεύσωσιν, εἰς ψυχὴν τιμωρεῖσθαι κελεύει. Ὑπομέ-
νειν γὰρ ἀνθ᾽ ἑτέρων ἕτερα μηδεμίαν ἔχοντα κοινω-
νίαν, ἀλλὰ τοῖς εἴδεσιν ἀπηρτημένα, καταλυόντων
νόμους ἐστὶν οὐ βεβαιούντων. Ταυτὶ δέ φαμεν τῶν
ἄλλων οὐχ ὁμοίως ἐχόντων. Οὐ γὰρ ταὐτὸν πατρὶ
καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾽ ἄρχοντα ἢ
ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ
ἐφιεμένων ἐν βεβήλοις, ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾽ ἐν
ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις·
καὶ πάλιν ἐν ἡμέραις αἷς μηδὲν πρόσεστι τῶν εἰς* 80
ἐκεχειρίαν, ἢ καὶ συνόλως ἀποφράσι, καὶ ὅσ᾽ ἄλ- P
*λα τοιουτότροπα διερευνητέον εἰς συναύξησιν ἢ
μείωσιν κολάσεως. Πάλιν „Ἐάν τις," φησὶν, „ὀ-
φθαλμὸν οἰκέτου ἢ θεραπαίνης ἐκκόψῃ, ἐλευθέρους
ἀφιέτω."* *) *Διότι ὥσπερ τὴν σώματος ἡγεμονίαν*

---

*) Exod. 21, 26.

ἡ φύσις ἀνῆψε κεφαλῇ, χαρισαμένη καὶ τόπον οἰκειότατον ὡς βασιλεῖ τὴν ἄκραν — ἄνω γὰρ αὐτὴν ἐπ᾽ ἀρχὴν ἀναπέμψασα ἱδρύσατο, καθάπερ ἀνδριάντι βάσιν ὑποθεῖσα τὴν ἀπ᾽ αὐχένος ἄχρι ποδῶν ἅπασαν ἁρμονίαν —, οὕτω καὶ τῶν αἰσθήσεων τὸ κράτος ἀνέδωκεν ὀφθαλμοῖς. Ὑπεράνω γοῦν καὶ τούτοις ὡς ἄρχουσιν ἀπένειμεν οἴκησιν, βουληθεῖσα μὴ μόνον τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ σημείῳ περισημοτάτῳ καὶ περιφανεστάτῳ τούτους γεραίρειν.

§. 34. Τὰς μὲν οὖν χρείας καὶ ὠφελείας, ἃς παρέχονται τῷ γένει ἡμῶν ὀφθαλμοὶ, μακρὸν ἂν εἴη καταριθμεῖσθαι· μίαν δὲ τὴν ἀρίστην λεκτέον. Φιλοσοφίαν ὤμβρησε μὲν οὐρανὸς, ἐχώρησε δὲ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐξενάγησε δὲ ὄψις. Πρώτη γὰρ αὕτη κατεῖδε τὰς λεωφόρους ἀπ᾽ αἰθέρος ὁδούς. Ἀγαθῶν δὲ, ὅσα πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὰ, πηγὴ φιλοσοφία. Ἧς ὁ μὲν ἀρυόμενος εἰς κτῆσιν καὶ χρῆσιν ἀρετῆς, ἐπαινετός· ὁ δὲ ἕνεκα πανουργίας καὶ τοῦ καταψηφίσασθαί τινα, ψεκτός. Ἔοικε γὰρ ὁ μὲν ἀνδρὶ συμποτικῷ, καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συνεστιωμένους εὐφραίνοντι πάντας· ὁ δὲ τῷ ἄκρατον εἰς παροινίαν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ πλησίον ἐμφορουμένῳ. Ὅτῳ γοῦν τρόπῳ φιλοσοφίαν ἐξενάγησεν ὄψις, ἤδη λεκτέον. Ἀναβλέψασα εἰς αἰθέρα κατεῖδεν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πλανῆτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, τὴν ἱεροπρεπεστάτην οὐρανοῦ στρατείαν, κόσμον ἐν κόσμῳ· εἶτ᾽ ἀνατολὰς καὶ δύσεις, καὶ χορείας ἐμμελεῖς, καὶ τεταγμένας χρόνων περιόδους, συνόδους, ἐκλείψεις, ἐπιλάμψεις· εἶτ᾽ αὐξήσεις καὶ μειώσεις σελήνης, ἡλίου κινήσεις τὰς κατὰ πλάτος, ἀπὸ μὲν τῶν νοτίων ἐπὶ τὰ βόρεια προσιόντος, ἀπὸ δὲ τῶν βορείων ἐξαναχωροῦντος
331 πρὸς τὰ νότια, εἰς καρπῶν τῶν ἐτησίων γένε-
M. σιν, ὡς τὰ πάντα τελεσφορεῖσθαι, καὶ πρὸς τούτοις μυρία ἄλλα θαυμάσια. Καὶ περιαθρήσασα

κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ἀέρα καὶ τὰ κατὰ τάδε πάντα τῷ νῷ μετὰ σπουδῆς ἐπεδείξατο. Ὁ δὲ ἅπερ οὐχ οἷός τε ἦν δι᾽ αὐτοῦ καταλαβεῖν, δι᾽ ὁράσεως ἰδὼν, οὐκ ἐπὶ τῶν ὁραθέντων αὐτὸ μόνον ἔστη, ἀλλ᾽ ἅτε φιλομαθὴς καὶ φιλόκαλος, ὑγάμενος τὴν θέαν, λογισμὸν εἰκότ᾽ ἐλάμβανεν, ὅτι ταῦτ᾽ οὐκ ἀπαυτοματισθέντα συνέστη φοραῖς ἀλόγοις, ἀλλὰ διανοίᾳ θεοῦ, ὃν πατέρα καὶ ποιητὴν ὀνομάζειν θέμις· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄπειρα, πεπέρασται δὲ ἑνὸς κόσμου περιγραφῇ, πόλεως 807 τρόπον τῇ τῶν ἀπλανῶν ἐξωτάτω σφαίρᾳ περι- P. λαμβανόμενος. Καὶ ὡς ὁ γεννήσας πατὴρ νόμῳ φύσεως ἐπιμελεῖται τοῦ γενομένου, προνοούμενος καὶ τοῦ ὅλου καὶ τῶν μερῶν. Εἶτα προσεπεσκέψατο τίς οὐσία τοῦ ὁρατοῦ, καὶ εἰ πάντων ἡ αὐτὴ τῶν κατὰ κόσμον, ἢ ἑτέρα ἑτέρων, καὶ ἐκ τίνων ἕκαστ᾽ ἐτελέσθη, καὶ τὰς αἰτίας δι᾽ ἃς ἐγένετο, καὶ δυνάμεις αἷς συνέχεται καὶ πότερον αὗται σώματ᾽ ἢ ἀσώματοι. Ἡ γὰρ περὶ τούτων καὶ τῶν παραπλησίων ἔρευνα, τί ἂν ἄλλο ἢ φιλοσοφία προσαγορεύοιτο; Τί δὲ τῷ σκοπουμένῳ θεῖτο ἄν τις οἰκειότερον ὄνομα ἢ φιλόσοφον; Τῷ γὰρ περὶ θεοῦ σκοπεῖν, καὶ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κοινῶς ζώων τε καὶ φυτῶν καὶ περὶ νοητῶν παραδειγμάτων καὶ πάλιν αἰσθητῶν ἀποτελεσμάτων, καὶ τῆς καθ᾽ ἕκαστον τῶν γεγονότων ἀρετῆς τε καὶ κακίας, φιλομαθῆ καὶ φιλοθεάμονα καὶ τῷ ὄντι φιλόσοφον διάθεσιν ἐμφαίνει. Μέγιστον δὴ τοῦτο τῶν βροτῶν ἀνθρώπων ἀγαθὸν ὄψις παρέχεται. Δοκεῖ δέ μοι ταύτης ἠξιῶσθαι τῆς προνομίας, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων συγγενεστέρα ψυχῇ καθέστηκεν. Ἅπασαι μὲν γὰρ τὴν πρὸς διάνοιαν ἔχουσιν οἰκειότητα. Αὕτη δὲ καθάπερ ἐν ταῖς οἰκίαις τὴν ἐγγυτάτω γένους πρώτην καὶ ἀνωτάτω τάξιν εἴληχε. Τεκμηριώσαιτο δὲ ἄν τις ἐκ πολλῶν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι χαιρόντων μὲν ὀφθαλμοὶ γάννυνται καὶ

μειδιῶσι, λυπουμένων δὲ συννοίας γέμουσι καὶ κατηφείας; Εἰ δὲ πλεονάσαν καὶ πιέζοι καὶ ἀναθλίβοι τὸ ἄχθος ἐκδακρύουσι, καὶ κρατούσης μὲν ὀργῆς οἰδοῦσι, καὶ ὕφαιμον καὶ πυρωπὸν ἐμβλέπουσιν, ἵλεων δὲ καὶ εὐμενὲς, εἰ χαλάσαι ὁ θυμός. Καὶ ἐν μὲν τῷ λογίζεσθαι ἢ σκοπεῖν πεπήγασιν αἱ κόραι τρόπον τινὰ συννοοῦσαι· τῶν δὲ εὐηθεστέρων πλάζεται ἀπὸ ἠ-
332 λιθιότητος καὶ ἡ ὅρασις οὐκ ἠρεμοῦσα, καὶ συνό-
M. λως τοῖς τῆς ψυχῆς πάθεσι συμπάσχουσιν ὀφθαλμοὶ, καὶ ταῖς ἀμυθήτοις τροπαῖς συμμεταβάλλειν πεφύκασι διὰ τὴν οἰκειότητα. Δοκεῖ γάρ μοι μηδὲν οὕτως ὁ θεὸς ἐμφανὲς ἀφανοῦς ἐργάσασθαι μίμημα, ὡς ὄψιν λογισμοῦ.

§. 35. Ἐάν τις οὖν εἰς τὴν ἀρίστην καὶ ἡγεμονικωτάτην τῶν αἰσθήσεων ὅρασιν ἢ ἐπιβεβουλευκὼς αὐτῷ καὶ καταφανῆ μὲν ἐλευθέρου ὀφθαλμὸν ἐκκόψας, τὰ αὐτὰ ἀντιπασχέτω· δούλου δὲ, μή· οὐχ ὅτι συγγνώμης ἔστ᾽ ἄξιος, ἢ ἔλαττον ἀδικεῖ, ἀλλ᾽ ὅτι πονηροτέρῳ χρήσαιτ᾽ ἂν ὁ πεπονθὼς τῷ δεσπότῃ ἀντιπηρωθέντι, μνησικακήσοντι τῆς συμφορᾶς τὸν ἀεὶ χρόνον, καὶ ἀμυνουμένῳ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ὡς ἐχθρὸν ἄσπονδον ἀφορήτοις καὶ βαρυτέροις τῆς δυνάμεως ἐπιτάγμασιν, οἷς πιεζό- 808
μενος καὶ τὴν ψυχὴν ἀποῤῥήξει. Προὐνόησεν οὖν P.
ὁ νόμος τοῦ μήτε τὸν ἐπιβεβουλευκότ᾽ ἀθῷον ἀφεθῆναι, μήτε τὸν πεπηρωμένον προςαδικηθῆναι κελεύσας, ἵνα, εἴ τις ἐκκόψῃ θεράποντος ὀφθαλμὸν, ἀνενδοιάστως ἐλευθερίας μεταδιδῷ. Οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ᾽ ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τῇ τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθεὶς, καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δὲ ἀνθ᾽ ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών.

§. 36. *Προστάττει δὲ καὶ ἄν τις ὀδόντα θερά-
ποντος ἐκκόψῃ, ἐλευθερίαν χαρίζεσθαι τῷ θερά-
ποντι. Διὰ τί; Ὅτι ζωὴ μὲν τίμιον, ὄργανα δὲ
ζωῆς ἐτεκτήνατο ἡ φύσις ὀδόντας, οἷς τὴν τροφὴν
οἰκονομεῖσθαι συμβέβηκεν. Ὀδόντες δὲ οἱ μέν εἰσι
τῷ τέμνειν σιτία καὶ ὅσ᾽ ἄλλ᾽ ἐδώδιμα, διὰ τοῦτο
ταύτης προσηγορίας ἀξιωθέντες· οἱ δὲ μύλοι τῷ
τὰ διατμηθέντα εἰς μείζονα λεαίνειν δύνασθαι. Παρ᾽
ἣν αἰτίαν ὁ ποιητὴς καὶ πατὴρ οὐδὲν εἰωθὼς δη-
μιουργεῖν, ὃ μὴ πρός τινι τετάξεται χρείᾳ, τοὺς ὀ-
δόντας οὐχ ὥςπερ τῶν ἄλλων μερῶν ἕκαστον, κατὰ
τὴν πρώτην γένεσιν εὐθὺς εἰργάζετο, διανοηθεὶς ὅτι
βρέφει μὲν γαλακτοτροφεῖσθαι μέλλοντι περιττὸν ἄ-
χθος γενήσονται, μαστοῖς δὲ πηγάζουσιν, οἷς ἀρδεύε-
ται ἡ τροφὴ, χαλεπὴ ζημία κατὰ τὴν ὁλκὴν τοῦ γά-
λακτος ὀδαξουμένοις. Τὸν ἐπιτήδειον οὖν καιρὸν
προϊδόμενος — ἔστι δὲ οὗτος ἡνίκα τὸ βρέφος ἀ-
πότιτθον γίνεται — τὴν ἔκφυσιν τῶν ὀδόντων, ἣν
ἐταμιεύσατο πρότερον, ἀνέφηνεν, ἤδη τῆς τελειοτέ-
ρας ἀνέχεσθαι τροφῆς ὀργάνων ὧν εἶπον δεομένης,
333 τὴν διὰ τοῦ γάλακτος ἀποστρεφόμενον. Ἐὰν οὖν
M τις εἴξας ἀλαζονείᾳ, θεράποντος ὀδόντα ἐκκόψῃ, τὸν
ὑπηρέτην καὶ ὑποδιάκονον τῶν ἀναγκαιοτάτων τρο-
φῆς τε καὶ ζωῆς, ἐλευθερούτω τὸν ἀδικηθέντα, στε-
ρόμενος αὐτὸς τῆς ἐκ τοῦ πεπονθότος λατρείας τε
καὶ ὑπηρεσίας. Ἰσότιμον οὖν, φησί τις, ὀδοὺς ὀ-
φθαλμῷ; Πρὸς ἃ γέγονεν ἑκάτερον, εἴποιμ᾽ ἂν, ἰσό-
τιμον πρὸς μὲν τὰ ὁρατὰ ὀφθαλμὸς, πρὸς δὲ τὰ
ἐδώδιμα ὀδούς. Εἰ δὲ καὶ συγκρῖναι τις θελήσει,
σεμνότατον μὲν εὑρήσει τῶν ἐν σώματι μερῶν, ὀ-
φθαλμὸν, ἅτε θεωρὸν ὄντα τοῦ σεμνοτάτου τῶν κατὰ
κόσμον οὐρανοῦ· χρήσιμον δὲ ὀδόντα, ὡς ἀνατρο-
φῆς τοῦ χρησιμωτάτου πρὸς τὸ ζῆν ἐργάτην. Καὶ ὁ
μὲν τὰς ὄψεις ἀποβαλὼν οὐ κεκώλυται βιοῦν, τῷ
δὲ ἐκκοπέντι τοὺς ὀδόντας ἐφεδρεύει θάνατος οἰκτι- P.
στος. Εἰ δή τις ἐπιβουλεύοι περὶ τὰ μέρη ταῦτα* 809

τοῖς οἰκέταις, μὴ ἀγνοείτω λιμὸν ἐν εὐθηνίᾳ καὶ εὐετηρίᾳ κατασκευάζων τούτοις χειροποίητον. Τί γὰρ ὄφελος ἀφθονίαν μὲν εἶναι τροφῶν, τὰ δὲ πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῶν ὄργανα σεσυλῆσθαι καὶ ἀποβεβληκέναι, χαλεπῶν ἕνεκα καὶ ἀμειλίκτων καὶ ὠμοθύμων δεσποτῶν; Διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρωθι παρὰ χρεωστῶν ἀπαγορεύει δανεισταῖς μύλον, ἢ ἐπιμύλιον ῥύσιον αἰτεῖν, ἐπειπὼν ὅτι ὁ τοῦτο δρῶν ψυχὴν ἐνεχυριάζει. Ὁ γὰρ τὰ τοῦ ζῆν ὄργανα ἀφαιρούμενος, ἐπ' ἀνδροφονίαν ἵεται, μέχρι καὶ ψυχῆς ἐπιβουλεύειν διανοηθείς. Τοσαύτην δὲ πρόνοιαν ἐποιήσατο τοῦ μηδένα παραίτιόν τινι γενέσθαι θανάτου, ὡς καὶ τοὺς προσαψαμένους νεκροῦ σώματος, ὃ τελευτὴν ἐνδέδεκται τὴν κατὰ φύσιν, οἴεται δεῖν μὴ εὐθὺς εἶναι καθαρούς, μέχρις ἂν περιῤῥανάμενοι καὶ ἀπολουσάμενοι καθαρθῶσιν. Εἰς μέντοι τὸ ἱερὸν οὐδὲ τοῖς σφόδρα καθαροῖς ἐφῆκεν εἰσιέναι ἐντὸς ἡμερῶν ἑπτά, τρίτῃ καὶ ἑβδόμῃ κελεύσας ἀφαγνίζεσθαι. Ἔτι μέντοι καὶ τοῖς εἰσιοῦσιν εἰς οἰκίαν ἐν ᾗ τετελεύτηκέ τις, προστάττει μηδενὸς ἅπτεσθαι μέχρις ἂν ἀπολούσωνται, καὶ τὰς ἐσθῆτας αἷς ἀμπίσχοντο προσαποπλύναντες. Σκεύη δὲ καὶ ἔπιπλα καὶ ὅσ' ἄλλα ἔνδον εἶναι συμβέβηκε, πάνθ' ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀκάθαρτα ἡγεῖται. Ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου τίμιον, ἧς μετανισταμένης καὶ μετοικιζομένης, τὰ ἀπολειφθησόμενα πάντα μιαίνεται, στερόμενα θείας εἰκόνος, ἐπειδὴ θεοειδὴς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπωθείς. Ἔστω δέ, φησίν, ἀκάθαρτα καὶ τὰ ἄλλα ὅσων ἂν ὁ ἀκάθαρτος προσάψηται, μετουσίᾳ τοῦ μὴ καθαροῦ μιαινόμενα. Καθολικωτέραν δὲ ἀπόφασιν ὁ χρησμὸς οὗτος ἔοικε παραδηλοῦν, οὐκ ἐπὶ σώματος αὐτὸ μόνον ἱστάμενος, ἀλλ' ἤδη καὶ τρόπους προσδιερευνώμενος ψυχῆς. Ἀκάθαρτος γὰρ κυρίως ὁ ἄδικος καὶ ἀσεβής, ὅτῳ
334 μήτε τῶν ἀνθρωπίνων μήτε τῶν θείων αἰδώς
M. τις ἔρχεται, πάντα φύρων καὶ συγχέων διά τε τὰς

ἀμετρίας τῶν παθῶν καὶ τὰς τῶν κακιῶν ὑπερβολάς· ὥςτε ὧν ἂν ἐφάψηται πραγμάτων πάντα ἐστὶν ἐπίληπτα τῇ τοῦ δρῶντος συμμεταβάλλοντα μοχθηρίᾳ. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἐναντίον αἱ πράξεις τῶν ἀγαθῶν ἐπαινεταὶ, βελτιούμεναι ταῖς τῶν ἐνεργούντων ἀρεταῖς, ἐπειδὴ πέφυκέ πως τὰ γινόμενα τοῖς δρῶσιν ἐξομοιοῦσθαι.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ
ΕΝ
ΕΙΔΕΙ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΓΕΝΗ

ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΙΩΝ ΤΟ Η̄ ΚΑΙ ΤΟ Θ̄ ΚΑΙ ΤΟ Ῑ ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΕΠΙΚΛΕΠΤΕΙΝ ΚΑΙ ΨΕΥΔΟΜΑΡΤΥΡΕΙΝ ΚΑΙ ΜΗ ΕΠΙΘΥΜΕΙΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΣ ʽΕΚΑΣΤΟΝ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ· ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ʽΗ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΛΟΓΙΚΟΙΣ ΕΦΑΡΜΟΖΕΙ ʽΟ ΕΣΤΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
SPECIALIBUS LEGIBUS
QUAE
REFERUNTUR AD OCTAVUM, NONUM, ET DECIMUM etc.

Furtum luitur restitutione rei ablatae, vel solutione eius pretii; fur vero nimis pauper venditur (1.). Qui noctu muros perfodit, in ipso foramine, quod aperuit, a domino domus deprehensus iure necatur; sed interdiu captus ad iudicem rapiendus est (2.). Cetera furta duplo, ovium quadruplo, boum quintuplo pretio puniuntur (3.). Gravissima poena infligitur iis, qui hominem libertate privant, ut vendant (4.) Pastores, qui pecudes in aliorum prata vel agros agunt, simplex damni pre-

tium domino restituere iubentur (5.) Qui ignem prato vel agro messe stante iniicit, totum damnum incendio effectum restituat (6). Graviter etiam punitur, qui res fidei commissas negligit vel surripit (7.), et qui calumniarum falsoque dictorum in cives et proximos auctor est (8.).

Περὶ κλοπῆς.

*§. 1. Τὰ μὲν ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ ἀνδροφονίᾳ καὶ
ὅσα ἑκατέρα τούτων ὑποστέλλει νόμιμα, μετὰ ἁπά-
σης ἀκριβείας, ὥς γε ἐμαυτὸν πείθω, λέλεκται πρό-
τερον· τὸ δὲ ἑπόμενον τῇ τάξει συνεπισκεπτέον, ὅ
τι τρίτον μέν ἐστι τῶν ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ στήλῃ, ταῖς
δὲ ἐν ἀμφοτέραις ὄγδοον, περὶ τοῦ "μὴ κλέ-
πτειν." *) Ὃς ἂν ἄγῃ ἢ φέρῃ τὰ ἑτέρου, μὴ δέον·
ἐὰν μὲν βίᾳ καὶ φανερῶς τοῦτο ποιῇ, κοινὸς ἀνα-*
336 *γραφέσθω πολέμιος, γεγράφθω παρανομίᾳ συνυ-*
M. *φαίνων ἀναίσχυντον θράσος· ἐὰν δὲ κρύφα λαν-
θάνειν ἐπιχειρῶν, φωρὸς τρόπον, αἰδῶ προκάλυμμα
ποιούμενος τῶν ἁμαρτημάτων τὸ σκότος, ἰδίᾳ κολα-
ζέσθω μόνον ὧν ὑπόδικος ὢν ἐπεχείρησε βλάπτειν,
καὶ κατατιθέσθω διπλοῦν τὸ φωρίον, ἄδικον ὠφέ-
λειαν ἀξιώμενος βλάβῃ δικαιοτάτῃ. Ἐὰν δὲ ἄπορος
ὢν ἐκτείνειν ἀδυνατῇ τό γε ἐπιτίμιον, πιπρασκέσθω
— θέμις γὰρ ἐλευθερίας στερεῖσθαι τὸν ὑπομεί-
ναντα κέρδους παρανομωτάτου δοῦλον εἶναι —, ἵνα
μηδὲ ὁ πεπονθὼς κακῶς ἀπαρηγόρητος ἀφεθεὶς, διὰ
τὴν τοῦ κεκλοφότος ἀχρηματίαν ὀλιγωρεῖσθαι δοκῇ.
Ἀλλὰ μηδεὶς ἀπανθρωπίαν καταγνώτω τοῦ πράγμα-
τος. "Ὁ γὰρ πραθεὶς οὐκ εἰςάπαν ἐᾶται δοῦλος,
ἀλλὰ ἐντὸς ἑπταετίας ἀπαλλάττεται κοινῷ κηρύγμα-
τι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ ἑβδομάδος ἐδήλωσα."*

---

*) **Exod. 20, 13.**

Καὶ ἀγαπάτω διπλοῦν ἐκτείνων τὸ φωρίον ἢ καὶ πιπρασκόμενος, ἀδικῶν οὐκ ὀλίγα. Πρῶτον μὲν ὅτι τοῖς οὖσιν οὐκ ἀρκούμενος περιττοτέρων ὀρέγεται, πλεονεξίαν, ἐπίβουλον καὶ δυςίατον πάθος, ἐπιτειχίζων. Δεύτερον δὲ, ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις προσοφθαλμιῶν καὶ ἐπικεχηνὼς τὰς ἐπὶ νοσφισμῷ πάγας τίθησι, τοὺς κυρίους ὧν ἔχουσιν ἀφαιρούμενος. Τρίτον δὲ, ὅτι καὶ λανθάνειν ἐπιτηδεύοντας ἐκ τοῦ πράγματος ὠφελείας μόνος ἔστιν ὅτε καρποῦται, τὰ δὲ ἐγκλήματα τρέπει πρὸς τοὺς ἀναιτίους, τυφλὴν ἀπεργαζόμενος τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ἔοικε δέ πως καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενος, ἐν οἷς ὑφαιρεῖται λάθρα, πάντως αἰσχυνόμενος, ἢ εὐλαβούμενος· ὧν τὸ μέν ἐστι σημεῖον τοῦ τὴν πρᾶξιν αἰσχρὰν ὑπειληφέναι — τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνην ἐπιφέρει —, τὸ δὲ τῆς κολάσεως ἄξιον νομίζεσθαι, δέος γὰρ ἐμποιοῦσιν αἱ κολάσεις.

Κατὰ τοιχωρύχων.

§. 2. Ἐάν τις ἔρωτι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμανεὶς κλέπτειν ἐπιχειρῇ, καὶ μὴ δυνάμενος εὐπετῶς ὑφαιρεῖσθαι τοιχωρυχῇ νύκτωρ, προκάλυμμα ποιούμενος ὧν ἀδικεῖ τὸ σκότος, ἁλοὺς μὲν ἐπὶ αὐτοφώρῳ, πρὶν ἥλιον ἀνισχεῖν, ἐν αὐτῷ τῷ διορύγματι πρὸς τοῦ δεσπότου τῆς οἰκίας ἀναιρείσθω· τὸ μὲν προη-
37 γούμενον ἔργον ἔλαττον ἐργαζόμενος, κλοπὴν, τὸ δὲ ἑπόμενον μεῖζον ἀνδροφονίαν, διακωλύει τις, ὀρυκτῆρσιν οἷς ἐπιφέρεται σιδηροῖς καὶ ἑτέροις ὅπλοις ἀμύνεσθαι παρεσκευασμένος. Εἰ δ᾽ ἥλιος ἀνάσχοι, μηκέθ᾽ ὁμοίως αὐτοχειρίᾳ κτεινέσθω, πρὸς δὲ τοὺς ἄρχοντας καὶ δικαστὰς ἀγέσθω, δώσων δίκας, ἃς ἂν ἐπικελεύωσιν αὐτοί. Νύκτωρ μὲν οἴκοι διατριβόντων καὶ τετραμμένων πρὸς ἀνάπαυλαν ἀρχόντων ὁμοῦ καὶ ἰδιωτῶν, οὐδεμία τῷ πλημμελουμένῳ

καταφυγὴ πρὸς βοήθειαν, ὅθεν αὐτὸς ἔστω κύριος τῆς τιμωρίας, ὑπὸ τοῦ καιροῦ κατασταθεὶς ἄρχων καὶ δικαστής. Μετὰ ἡμέραν μὲν ἀναπέπταται δικαστήρια καὶ βουλευτήρια, ἐπλήθυνεν δὲ τῶν συλληψομένων ἡ πόλις. Ὧν οἱ μὲν φύλακες τῶν νόμων κεχειροτόνηνται, οἱ δὲ ἄνευ χειροτονίας, μισοπονήρῳ πάθει τὴν ὑπὲρ τῶν ἠδικημένων τάξιν αἱροῦνται, πρὸς οὓς τὸν κλέπτην ἀκτέον. Οὕτως γὰρ τὰς ἐπὶ αὐθαδείᾳ καὶ προπετείᾳ φεύγων αἰτίας δημοκρατικώτερον αὐτῷ δόξει βοηθεῖν. Ἐὰν ὑπὲρ γῆν ὄντος ἡλίου τὸν φῶρά τις αὐτοχειρίᾳ κτείνῃ πρὸ δίκης, ἔνοχος ἔστω, θυμὸν λογισμοῦ προτιμήσας, καὶ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐν ὑστέρῳ θείς. "Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ νύκτωρ ἠδίκησαι," φαίην ἄν, "ὦ οὗτος, ὑπὸ κλέπτου, διὰ τοῦτο μετὰ ἡμέραν κλοπὴν αὐτὸς ἀπειργάζου χαλεπωτέραν, οὐ τὴν ἐν τοῖς χρήμασιν, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς δικαίοις, καθ' ἃ συμβαίνει τὴν πολιτείαν διατετάχθαι;"

Περὶ κλοπῆς προβάτου καὶ βοός.

§. 3. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα φωρία τετίμηται διπλῇ καταθέσει· βοῦν δὲ ἢ πρόβατον εἴ τις ὑφέλοιτο, μείζονος ἠξίωσε δίκης, προνομίαν διδοὺς ζώοις, ἃ καλλιστεύει τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ἀγέλαις οὐ μόνον εὐμορφίᾳ σώματος, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὠφελείαις. Ἧς χάριν αἰτίας οὐδὲ ἐπὶ ἀμφοῖν τὴν ποσότητα τῶν ἐπιτιμίων ἴσην ὥρισεν, ἀλλὰ τὰς χρείας διαριθμησάμενος, ἃς ἑκάτερον παρέχεται τῶν διειρημένων. Κελεύει γὰρ τέτταρα μὲν πρόβατα ἀποτίνειν, βοῦς δὲ πέντε τὸν κλέπτην ἀντὶ ἑνὸς τοῦ ὑφαιρεθέντος. Ἐπειδὴ πρόβατον μὲν φέρει δασμοὺς τέτταρας, γάλα καὶ τυρὸν καὶ ἔρια καὶ ἐτήσιον ἄρνα. Ὁ δὲ βοῦς πέντε· τρεῖς μὲν τοὺς αὐτῆς ἐν γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ γεννήμασι, δύω δὲ

ἐξαιρέτους, ἄροτον γῆς καὶ ἀλόητον, ὧν ὁ μέν ἐστιν
38 ἀρχὴ σπορᾶς καρπῶν, ὁ δὲ τέλος, εἰς κάθαρσιν
τῶν συγκομισθέντων, πρὸς ἑτοιμοτέραν τροφῆς
χρῆσιν.

Περὶ ἀνδραποδιστῶν.

§. 4. Κλέπτης ἐστὶ καὶ ὁ ἀνδραποδιστὴς, ἀλλὰ τοῦ πάντων ἀρίστου, ὅσα ἐπὶ γῆς εἶναι συμβέβηκεν. Τὰ μὲν οὖν ἄψυχα καὶ τῶν ζώων ἃ μὴ μεγάλας ὠφελείας παρέχεται τῷ βίῳ, διπλᾶ προςτέταχεν ἀποδίδοσθαι παρὰ τῶν φερομένων τοῖς κυρίοις, ὡς ἐλέχθη πρότερον. Καὶ πάλιν τετραπλάσια καὶ πενταπλάσια ἐν ταῖς ἡμερωτάταις ἀγέλαις βοῶν τε καὶ προβάτων. Ἄνθρωπος δὲ, ὡς ἔοικε, τὸν καλλιστεύοντα κλῆρον ἔλαχεν ἐν ζώοις, ἀγχίσπορος ὢν θεοῦ καὶ ἐγγενὴς κατὰ τὴν πρὸς λόγον κοινωνίαν, ὃς αὐτὸν καίτοι θνητὸν ὄντα ἀπαθανατίζει. Διὸ καὶ πᾶς, ᾧ τινι ζῆλος ἀρετῆς εἰςέρχεται, τραχύς ἐστιν ὀργὴν καὶ παντελῶς ἀμείλικτος κατὰ ἀνδραποδιστῶν, οἳ δουλείαν ἕνεκα κέρδους ἀδικωτάτου, τοῖς γένει μὲν ἐλευθέροις, φύσεως δὲ μετέχουσι τῆς αὐτῆς ἐπάγειν τολμῶσιν. Εἰ γὰρ ἐπαίνετον πρᾶγμα δεσπόται ποιοῦσιν, οἰκοτρίβας καὶ ἀργυρωνήτους, πολλάκις οὐκ ἐν μεγάλοις ὀνήσαντας, τῆς κατεχούσης δουλείας ἀπαλλάττοντες, ἕνεκα φιλανθρωπίας ᾗ κέχρηνται, πόσης ἄξιοι κατηγορίας τυγχάνειν εἰσὶν οἱ τὸ πάντων ἄριστον κτῆμα, τὴν ἐλευθερίαν, ἀναφαιρούμενοι τοὺς ἔχοντας, ὑπὲρ ἧς ἀποθνήσκειν καλὸν τοῖς γεννηθεῖσιν εὖ καὶ τραφεῖσιν; Ἤδη τινὲς τὴν σύμφυτον μοχθηρίαν συναύξοντες, καὶ τὸ ἐπίβουλον αὐτῶν ἦθος τρέποντες εἰς τὸ ἄσπονδον, οὐκ ἐπὶ ἀλλοδαποῖς μόνον καὶ ἀλλογενέσιν ἀνδραποδισμὸν κατεσκεύασαν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ δημόταις καὶ φυλέταις, ἀλογήσαντες κοινωνίας νόμων τε καὶ ἐθῶν, οἷς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνετράφησαν·

ἅπερ βεβαιοτάτην ταῖς ψυχαῖς εὔνοιαν ἐνσφραγίζει
τῶν μὴ λίαν ἀτιθάσσων καὶ μὴ ἐπιτηδευόντων ὠμό-
τητα· οἳ χάριν κέρδους ἐκνομωτάτου πιπράσκουσιν
ἀνδράποδα καπήλοις, καὶ οἷς ἂν τύχῃ δουλεύσοντας,
ἐπὶ ξένης ἀνεπάκτου, μηδὲ ὄναρ τὸ τῆς πατρίδος
ἔδαφος ἔτι προσκυνήσοντας, ἢ χρηστῆς ἀπογευσομέ-
νους ἐλπίδος. Ἧττον γὰρ ἂν ἠδίκουν ὑπηρετούμε-
νοι πρὸς τῶν ἀνδραποδισθέντων· νυνὶ δὲ διπλάσιον
ἀδίκημα δρῶσιν ἀπεμπωλοῦντες, ἀντὶ ἑνὸς δύω δε-
σπότας καὶ διττὰς δουλείας ἐπιτειχίζοντες ἐφέδρους.
Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐπιστάμενοι τὴν παλαιὰν εὐτυχίαν
τῶν ὑπηγμένων, ἴσως ἂν μετανοήσειαν ὀψὲ λαβόν-
339 τες οἶκτον τῶν ἐπταικότων, τὸ τῆς ψυχῆς ἄδηλον
M. καὶ ἀτέκμαρτον καταιδεσθέντες· οἱ δὲ πριάμενοι,
διὰ ἄγνοιαν τοῦ γένους, ὡς ἐκ πατέρων καὶ προ-
πάππων οἰκετῶν, ὀλιγωρήσουσιν οὐδὲν, ἀγωγὸν ἐν
ταῖς ψυχαῖς ἔχοντες εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρω-
πίαν, ἣν εἰκὸς ἐπὶ τοῖς ἐλευθέροις σώζεσθαι φύσει.
Δίκη δὲ ἔστω κατὰ μὲν τῶν ἑτεροεθνεῖς ἀνδραποδι-
σαμένων, ἣν ἂν τιμήσηται τὸ δικαστήριον. Κατὰ
δὲ τῶν τοὺς ἀλλοφύλους πρὸς τῷ ἀνδραποδίσασθαι
καὶ πεπρακότων θάνατος ἀπαραίτητος. Ἤδη γὰρ
οὗτοί γε συγγενεῖς εἰσὶν οὐ πόῤῥω ἀπὸ αἵματος, καὶ
τὰ μείζονα περὶ γραφὴν γειτνιῶντες.

Περὶ βλάβης.

§. 5. "Καὶ ἐν ἀγρῷ," καθάπερ εἶπέ τις τῶν πάλαι, "φύονται δίκαι," ἐπειδὴ πλεονεξίαι καὶ ὁ τῶν ἀλλοτρίων ἵμερος οὐκ ἐν ἄστει μόνον ἀλλὰ καὶ ἔξω πόλεώς ἐστιν, ἅτε μὴ τόπων διαφοραῖς ἀλλὰ διανοίαις ἀκορέστων καὶ φιλαπεχθημόνων ἀνδρῶν ἐνιδρυμένος· ἀφ' ὧν καὶ τῶν πόλεων αἱ εὐνομώταται διττοὺς ἐπιμελητὰς καὶ ἄρχοντας αἱροῦνται τῆς κοινῆς εὐκοσμίας καὶ ἀσφαλείας, τοὺς μὲν ἐντὸς τοῦ τείχους, οὓς ἀστυνόμους προσαγορεύουσι, τοὺς

δὲ ἐκτὸς, οἷς ὄνομα οἰκεῖον ἐπιτίθενται· καλοῦσι γὰρ αὐτοὺς ἀγρονόμους. Ἀγρονόμων δὲ τίς ἂν ἦν χρεία, εἰ μὴ καὶ ἐν τοῖς χωρίοις ἦσάν τινες ἐπὶ λύμῃ τῶν πλησίον ζῶντες; Ἐὰν οὖν τις ποιμὴν ἢ αἰπόλος ἢ βουκόλος, ἢ συνόλως ἀγελάρχης, ἀγρὸν ἑτέρου βοσκήσῃ καὶ κατανέμῃ, φειδὼ μηδεμίαν ποιούμενος μήτε καρπῶν μήτε δένδρων, ὅμοιον ἀποτινέτω κτῆμα πρόσοδον τὴν ἴσην. Καὶ ἀπαπάτω τοὖθ' ὑπομένων, ἐπιεικοῦς καὶ σφόδρα συγγνώμονος τυχὼν τοῦ νόμου, ὃς αὐτὸν τὰ πολεμίων ἀσπόνδων ἐργασάμενον, οἷς τὰς ἀρούρας δῃοῦν ἔθος καὶ φυτὰ ἥμερα διαφθείρειν, οὐχ ὡς κοινὸν ἐχθρὸν ἐτιμωρήσατο, θάνατον ἢ φυγὴν ἢ τὸ γοῦν τελευταῖον, ἁπάσης στέρησιν τῆς οὐσίας ὁρίσας, ἀλλὰ αὐτὸ μόνον δικαιώσας ἐπανορθώσασθαι τὸ βλάβος τῷ κυρίῳ. Προφάσεις γὰρ ἀεὶ ζητῶν αἷς ἐπελαφριεῖ τὰ ἀτυχήματα, διὰ ὑπερβάλλουσαν ἡμερότητα καὶ τὴν ἐκ φύσεως καὶ μελέτης φυλανθρωπίαν, εὗρεν ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ νομέως, τὴν φύσιν τῶν θρεμμάτων ἄλογον οὖσαν καὶ ἀπειθῆ, καὶ μάλιστα ὅταν ὀρέγηται τροφῆς. Ἔστω μὲν οὖν ὑπόδικος, ὅτι τὴν ἀρχὴν ἤλασε τὴν ἀγέλην εἰς ἀνεπιτήδειον χωρίον, μὴ πάντων δὲ τῶν συμβεβηκότων ἐχέτω τὰς αἰτίας. Εἰκὸς γὰρ αὐτὸν
340 μὲν τοῦ κακοῦ λαβόντα τὴν αἴσθησιν, ἐξελαύνειν
M. ἐπιχειρεῖν τάχιστα, τὴν δὲ ἅτε χλοηφαγοῦσαν ἁπαλῶν ἅτε καρπῶν καὶ βλαστῶν ἐμφορουμένων, ἀντιφιλονεικεῖν.

Περὶ τοῦ μὴ ἀπερισκέπτως πῦρ ἐξάπτειν ἀκάνθαις.

§. 6. Βλάπτουσι δὲ οὐ μόνον κατανέμοντες βοσκήμασιν ἀλλοτρίας κτήσεις, ἀλλὰ καὶ πῦρ ἀπερισκέπτως καὶ ἀπροοράτως ἀναφλέγοντες. Ἡ γὰρ τοῦ πυρὸς δύναμις ὕλης λαβομένη, πανταχόσε ἅττουσα νέμεται καὶ χεῖται· καὶ ἐπειδὰν ἅπαξ κρατήσῃ σβε-

στηρίων, ὅσα ἂν ἐπιφέρῃ τις, καταχρωμένη μὲν τούτοις ἀντὶ τροφῆς εἰς συναύξησιν, ἕως πάντα ἐξαναλώσασα αὐτὴ δαπανηθῇ πρὸς αὐτῆς. Προςήκει δὲ μήτε ἐν οἰκίαις μήτε ἐπαύλεσιν ἀφύλακτον πῦρ ἐᾶν, ἐπισταμένους ὅτι σπινθὴρ ἐντυφόμενος εἷς πολλάκις ἀνεῤῥιπίσθη, καὶ μεγάλας ἀνέπρησε πόλεις, καὶ μάλιστα ἐπιφόρῳ πνεύματι ῥυείσης τῆς φλογός. Ἐν γοῦν τοῖς ἀσυμβάτοις πολέμοις ἡ πρώτη καὶ μέση καὶ τελευταῖα δύναμις διὰ πυρὸς, ἣ πιστεύουσα μᾶλλον ἢ ταῖς πεζῶν καὶ ἵππων καὶ ναυμάχων τάξεσιν, καὶ ταῖς ὅπλων καὶ ναυμαχητῶν ἀφθόνοις παρασκευαῖς. Πυρφόρον γάρ τις οἰστὸν βαλὼν καιρίως εἰς πολὺν νηῶν στόλον αὐτοῖς ἐπιβάταις κατέφλεξεν, καὶ στρατόπεδα πολυάνθρωπα μετὰ τῶν παρασκευῶν, ἐφ᾽ αἷς ἐπεποίηντο τὰς τοῦ νικᾶν ἐλπίδας, ἐξανάλωσεν. Ἐὰν οὖν εἰς ἀκανθώδη φορυτὸν παρεμβάλῃ τις, ὁ δὲ ἀναφλεχθεὶς προσαμπρήσῃ ἅλω πυρῶν ἢ κριθῶν ἢ ὀρόβων ἢ δράγματα ἀσταχύων συγκεκομισμένα, ἢ βαθύγειον πεδιάδα χλοηφοροῦσαν, ἀποτιννύτω τὸ βλάβος ὁ τὸ πῦρ ἐμβαλὼν, ἵνα ἐκ τοῦ παθεῖν μάθῃ τὰς πρώτας τῶν πραγμάτων ἐνστάσεις εὖ μάλα φυλάττεσθαι, καὶ μὴ δύναμιν ἀήττητον καὶ φθοροποιὸν ἀνακινῇ καὶ ἀνεγείρῃ, δυναμένην ἠρεμεῖν.

Περὶ παρακαταθηκῶν.

§. 7. Ἱερώτατον παρακαταθήκη τῶν ἐν κοινωνίᾳ πραγμάτων ἐστὶν, ἐπὶ τῇ τοῦ λαβόντος κειμένη πίστει. Δάνεια μὲν γὰρ ἐλέγχεται διὰ συμβολέων καὶ γραμμάτων, τὰ δὲ ἄνευ δανείων ἐν χρήσει φανερῶς γινόμενα τοὺς θεασαμένους ἔχει μάρτυρας· παρακαταθηκῶν δὲ οὐχ οὗτος ὁ τρόπος, ἀλλὰ μόνος τις αὐτὸς δίδωσι μόνῳ κρύφα, περιβλεπόμενος τὸν τόπον, μηδὲ ἀνδράποδον ἕνεκα τοῦ διακομίσαι προςπαραλαβὼν, εἰ καὶ τύχοι φιλοδεσποτῶν. Εἰς

γὰρ τὸ ἀναπόδεικτον ἑκάτερος σπεύδειν ἔοικεν, ὁ μὲν ἵνα λάβῃ δοὺς, ὁ δὲ ἵνα ἀγνοῆται λαβών. Ἀοράτῳ
41 δὲ πράγματι πάντως ἀόρατος μεσιτεύει θεὸς, ὃν εἰκὸς ἐπὶ ἀμφοῖν μάρτυρα καλεῖσθαι, τοῦ μὲν ὡς ἀποδώσοντος ὅταν ἀπαιτῆται, τοῦ δὲ ὡς ἐν καιρῷ κομιουμένου. Μέγιστον οὖν ἀδίκημα δρῶν, ὁ παρακαταθήκην ἀρνούμενος, μὴ ἀγνοείτω ψεύσας μὲν ἐλπίδος τὸν ἐπιτρέψοντα, μοχθηρὰ δὲ ἤθη κατασκευάσας λόγοις ἐπιεικέσιν, ἀπιστίᾳ δὲ καθυποκρινάμενος νόθην πίστιν, ἀσυμβάτους ἀποφήνας δεξιὰς καὶ ἀτελεῖς ὅρκους, ὡς ἀνθρωπίνων τε καὶ θείων ὠλιγωρηκέναι, καὶ διττὰς ἀρνεῖσθαι παρακαταθήκας, τὴν μὲν τοῦ τὰ οἰκεῖα ἐπιτρέψαντος, τὴν δὲ τοῦ ἀψευδεστάτου μάρτυρος, ὃς τὰ πάντων ἐφορᾷ καὶ τὰ πάντων ἐπακούει, καὶ προαιρουμένων καὶ μὴ θελόντων. Ἐὰν δὲ ὁ μὲν λαβὼν ὡς ἱερὸν χρῆμα παρακαταθήκην ἄψευστον οἴεται δεῖν φυλάττειν, σέβων ἀλήθειάν τε καὶ πίστιν, οἱ δὲ τῶν ἀλλοτρίων ἔφεδροι βαλαντιοτόμοι καὶ τοιχωρύχοι παρεισφθαρέντες ὑφέλωνται συλληφθέντες, ἐκτινέτωσαν ἐπιτίμια διπλᾶ [τὰ κλεπτῶν εὑρεθέντα]. Εἰ δὲ μὴ συλλήφθειεν οὗτοι, προείτω γνώμῃ ἑκουσίῳ ὁ λαβὼν εἰς τὸ θεῖον δικαστήριον, καὶ ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ὀμνύτω κατὰ ἐξωλείας ἑαυτοῦ, μήτε ἱμέρῳ τῆς παρακαταθήκης νοσφίσασθαι, μήτε ἑτέρῳ κοινοφραγῆσαι, μήτε ὅλως συνεπιψεύσασθαι κλοπὴν οὐ γινομένην.*) Ἄτοπον γὰρ ἢ τὸν μηδὲν ἠδικηκότα ζημιοῦν ἢ τὸν συνδραμόντα εἰς φίλου τάξιν ὑφ᾽ ἑτέρων ἀδικηθέντα, βλάβης αἴτιον ἐκείνῳ γενέσθαι. Παρακαταθῆκαι δὲ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἀψύχοις εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ζώοις· ὧν διττὸς ὁ κίνδυνος, ὁ μὲν πρὸς τὰ ἄψυχα κοινὸς διὰ κλοπῆς, ὁ δὲ ἴδιος καὶ ἐξαίρετος διὰ θανάτου. Λέλεκται μὲν οὖν περὶ τοῦ

---

*) Exod. 22, 7. 8.

προτέρου, χρὴ δὲ καὶ περὶ τοῦ δευτέρου προςνομοθετεῖν. Ἐὰν οὖν παρακαταθήκην θρέμματα τελευτήσῃ, μεταπεμψάσθω τὸν ἐπιτρέψαντα ὁ λαβὼν, καὶ ἐπιδεικνύτω, φαύλης ὑπονοίας ῥυόμενος ἑαυτόν. Εἰ δὲ ἔκδημος ὢν τυγχάνοι, καλεῖν μὲν ἑτέρους οὐχ ἁρμόττον, οὓς λανθάνειν ἐσπούδασεν ὁ πιστεύσας, ὀμνύναι δὲ ἀναγκαῖον ἐπανήκοντι, περὶ τοῦ μὴ ἐπισκιάζειν ἐψευσμένῳ θανάτῳ νοσφισμὸν ἄδικον. Ἐὰν δὲ λάβῃ τις μὴ ὡς παρακαταθήκην, ἀλλὰ ἕνεκα τοῦ χρήσασθαι δεόμενος, σκεῦος ἢ ζῶον, ἔπειτα εἰ τὰ ἀμφότερα κλαπείη, ἢ τὸ ζῶον ἀποθάνοι, συνδιατρίβοντος μὲν τοῦ χρήσαντος ὁ λαβὼν ὑπόδικος οὐκ ἂν γένοιτο, τοῦ μὴ σκήπτεσθαι μάρτυρι χρώμενος ἐκείνῳ, μὴ συνδιατρίβοντος δὲ, ἀποτιννύτω. Διὰ τί; Ὅτι ἐνδέχεται μὴ παρόντος τοῦ κυρίου τὸν χρησάμενον ἢ πόνοις συνεχέσι ἀποτρῦσαι τὸ ζῶον
342 ὡς ἀποκτεῖναι ἢ παραῤῥῖψαι τὸ σκεῦος, ὀλιγωρή-
M. σαντα τοῦ ἀλλοτρίου, ταμιεύειν δέον, καὶ μὴ παρέχειν εὐμάρειαν εἰς ὑφαίρεσιν κλέπταις. Ἀκολουθίαν δὲ εἴ τις ἄλλος δεινὸς ὢν θεάσασθαι πραγμάτων, ἀπαγορεύσεις ἐπαλλήλους ἑξῆς νομοθετεῖ, στοχαζόμενος εἱρμοῦ, καὶ συνῳδὰ τοῖς προτέροις τὰ ἑπόμενα συνυφαίνων. Τὴν δὲ τῶν λέγεσθαι μελλόντων ἁρμονίαν χρησμῷ θεσπισθῆναί φησιν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ τὸν τρόπον τοῦτον· „οὐ κλέψετε, οὐ ψεύσεσθε καὶ οὐ συκοφαντήσετε τοὺς πλησίον ὑμῶν· καὶ οὐκ ὀμεῖσθε ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ἀδίκῳ, καὶ τὸ ἐμὸν ὄνομα οὐ βεβηλώσετε." *) Παγκάλως καὶ σφόδρα παιδευτικῶς. Ὅ τε γὰρ κλέπτης ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενος ἀρνεῖται καὶ ψεύδεται, δεδιὼς τὰς ἐκ τοῦ ὁμολογῆσαι τιμωρίας· ὅ τε ἀρνούμενος ἑτέρῳ σπουδάζει προσβάλλειν τὸ ἔγκλημα συκοφαντῶν, καὶ τέχνας ἐπινοεῖ δι' ὧν εὔλογον εἶναι δόξει τὸ συκο-

---

*) Lev. 19, 11. 12.

φάντημα· πᾶς τε συκοφάντης εὐθύς ἐστιν ἐπίορκος, ὀλίγα φροντίζων εὐσεβείας· ἐπειδήπερ ἐλέγχων ἀπορεῖ δικαίων, ἐπὶ τὴν ἄτεχνον λεγομένην καταφεύγει, τὴν δι᾿ ὅρκων, οἰόμενος κατακλήσει θεοῦ πίστιν ἐργάσασθαι τοῖς ἀκούουσιν. Ἀνιερὸς δὲ ὁ τοιοῦτος ὢν καὶ ἀβέβηλος ἴστω, μιαίνων τὸ ἀμίαντον φύσει ἀγαθὸν καὶ θεῖον ὄνομα.

Οὐ ψευδομαρτυρήσεις. *)

§. 8. Ἔννατον μέν ἐστι τουτὶ τῶν δέκα κεφαλαίων, τῶν δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ τὸ τέταρτον ἀριθμῷ, μυρία δὲ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὀνῆσαι δυνάμενον, εἰ φυλάττοιτο, ὡς καὶ τὸ ἐναντίον ἀμελούμενον βλάψαι. Ψεκτὸς μὲν γὰρ ὁ συκοφάντης, ὁ δὲ τὰ ψεύδη μαρτυρῶν μᾶλλον ὑπαίτιος. Ὁ μὲν γὰρ αὑτῷ βοηθῶν, ὁ δὲ ἄλλῳ συμπράττων πονηρός· ἐν δὲ συγκρίσει κακῶν ἀνδρῶν ὁ δι᾿ αὑτὸν ἁμαρτάνων τοῦ δι᾿ ἕτερον ἧττον ἄδικος. Καὶ τὸν μὲν κατήγορον ὑποβλέπεται πᾶς δικαστὴς, ὡς ὀλίγα φροντίζοντα τῆς ἀληθείας ἕνεκα τοῦ περιγενέσθαι· διὸ καὶ προοιμίων ἐδέησεν εἰς προσοχὴν ἀκροατοῦ τῷ λέγοντι· τοῦ δὲ μαρτυροῦντος ἐφ᾿ αὑτῷ προπεπονθὼς ὕπουλον ἐλευθέρᾳ γνώμῃ καὶ ἀναπεπταμένοις ὠσὶν ἀνέχεται, πίστιν καὶ ἀλήθειαν ὑποδυομένου τὸ πρᾶγμα, τῶν μὲν ὠφελιμωτάτων τὰ ὀνόματα. Ὀνομάτων δὲ προσαγωγότατος καθάπερ δελέασιν ἐπὶ θήρᾳ χρῆται ὧν ὀρέγεται καὶ ποθεῖ. Διὸ πολλαχοῦ παραινεῖ τῆς νομοθεσίας, ἀδίκῳ μηδενὶ συναινεῖν, μήτε ἀνθρώπῳ, μήτε τῷ πράγματι. **) Προκαλεῖται γὰρ ἡ συναίνεσις ἐφ᾿ ὑγιεῖ μὴ
43 γενομένη τῷ ψευδομαρτυρεῖν. Ἐπεὶ καὶ πᾶς ὅτῳ
I. προσαντὲς καὶ ἐχθρὸν τὸ ἄδικον, ἀληθείας φίλος.

---

*) Exod. 20, 16. **) Ibid. 23, 1. 2.

Ἑνὶ μὲν οὖν μοχθηρῷ μὴ συναπονοηθῆναι θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰς τὰ ὅμοια προκαλουμένῳ, πλήθει δὲ ἐπὶ παρανομίᾳ οἷα κατὰ πρανοῦς ἀθρόᾳ ῥύμῃ φερομένῳ μὴ συνενεχθῆναι, γενναίας ψυχῆς ἐστὶ καὶ φρονήματος ἀνδρείᾳ συγκεκροτημένου. Ἔνια γὰρ τὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ ἂν παρανομώτατα ᾖ, νόμιμα καὶ δίκαια εἶναι νομίζουσιν, κρίνοντες οὐκ εὖ. Φύσει γὰρ ἕπεσθαι καλὸν, ἀκολουθίᾳ φύσεως δὲ ἀντίπαλον ὄχλου φοράν. Ἐὰν οὖν κατὰ θιάσους καὶ πολυανθρώπους ὁμίλους ἐγηρόμενοί τινες νεωτερίζεσθαι, τούτους οὐ συναινετέον, ὡς τὸ ἀρχαῖον καὶ δόκιμον τῆς πολιτείας νόμισμα παρακόπτουσιν. Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ, σὺν ὄχλῳ δ' ἀμαθία μεῖζον κακόν. Ἀλλὰ τοσαύτῃ τινὲς ὑπερβολῇ χρῶνται μοχθηρίας, ὥστ' οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀγένητα κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ ἐπὶ μέν τε τῇ μοχθηρίᾳ διαιροῦσι καὶ τέμνουσι τὸ ψεῦδος, ἄχρι οὐρανοῦ τῆς μακαρίας καὶ εὐδαίμονος θεοῦ φύσεως καταμαρτυροῦντες. Εἰσὶ δὲ οὗτοι τερατοσκόποι καὶ οἰωνοσκόποι καὶ θυταὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι μαντικὴν ἐκπονοῦσιν τὴν σὺν τέχνῃ ἀτεχνίαν, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐπιτηδεύοντες, παράκομμα τῆς ἐντέχνου κατακωχῆς καὶ προφητείας. Προφήτης τε μὲν γὰρ οὐδὲν ἴδιον ἀποφαίνεται τὸ παράπαν, ἀλλ' ἔστιν ἑρμηνεὺς, ὑποβάλλοντος ἑτέρου πάνθ' ὅσα προφέρει, καθ' ὃν χρόνον ἐνθουσιᾷ γεγονὼς ἐν ἀγνοίᾳ μετανισταμένου μὲν τοῦ λογισμοῦ, καὶ παρακεχωρηκότος τὴν τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν· ἐπιπεφοιτηκότος δὲ καὶ ἐνῳκηκότος τοῦ θείου πνεύματος καὶ πᾶσαν τῆς φωνῆς ὀργανοποιΐαν κρούοντος, καὶ ἐνηχοῦντος εἰς ἐναργῆ δήλωσιν ὧν προθεσπίζει. Τῶν δὲ τὴν παράσημον καὶ βωμολόχον μαντικὴν ζηλούντων ἕκαστος, ταῖς εἰκασίαις καὶ στοχασμοῖς ἀνοίκειον τάξιν παρατίθησιν τὴν τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ἀβεβαίους τὸ ἦθος, ὑπαγόμενος ῥᾳδίως, καθάπερ ἀνερμάτιστα

σκάφη πολὺς ἀντιπνεύσας ἀνωθεῖ καὶ ἀνατρέ-
πει, διακωλύων ὑποδρόμοις ἀσφαλέσι προςσχεῖν τῆς
εὐσεβείας. Τὰ γὰρ τοπασθέντα προλέγειν οἴεται
δεῖν, ὡς οὐκ αὐτὸς εὑρὼν, ἀλλ' ὡς ἀφανῶς αὐ-
τῷ μόνῳ χρησθέντα θεῖα λόγια, πρὸς βεβαιοτέ-
ραν πίστιν ἀπάτης μεγάλων καὶ πολυανθρώπων ὁ-
μίλων. Τὸν τοιοῦτον εὐθυβόλῳ ὀνόματι ψευδο-
344 προφήτην προςαγορεύει, κιβδηλεύοντα τὴν ἀλη-
M. θῆ προφητείαν, καὶ τὰ γνήσια νόθοις εὑρέμασι
ἐπισκιάζοντα, χρόνῳ δὲ παντάπασιν ὀλίγῳ διακα-
λύπτεται τὰ τοιαῦτα στρατηγήματα, τῆς φύσεως
οὐκ ἀεὶ κρύπτεσθαι φιλούσης, ἀλλ' ὁπόταν και-
ρὸς ᾖ, τὸ ἴδιον κάλλος ἀναφαινούσης ἀηττήτοις
δυνάμεσιν. Ὡς γὰρ ἐν ταῖς ἡλιακαῖς ἐκλείψεσιν
καὶ ἀκτῖνες πρὸς βραχύτατον ἀμαυρωθεῖσαι, μι-
κρὸν ὕστερον ἀναλάμπουσιν, ἄσκιον καὶ τηλαυ-
γὲς ἐπιδεικνύμεναι φέγγος, μηδενὸς ἐπιπροσθοῦντος
ἡλίῳ τὸ παράπαν, ἀλλ' ὡς ἐν αἰθρίᾳ καθαρᾷ ὅλο-
στον ἀναφαίνοντι· οὕτως καὶ ἂν χρησμολογῶσί τι-
νες, μαντικὴν μὲν ἐψευσμένην τεχνάζοντες, ὑποδυ-
όμενοι δὲ εὐπρεπὲς ὄνομα προφητείας ἐνθουσιώ-
σεις, καταψευδόμενοι θεοῦ, διελεγχθήσονται ῥα-
δίως. Ἥξει γὰρ πάλιν ἡ ἀλήθεια καὶ ἀναλάμψει
φῶς ἀπαστράπτουσα τηλαυγέστατον, ὡς τό γε ἐπι-
σκιάσαν ψεῦδος ἀφανισθῆναι. Πάγκαλον μὲν καὶ
ἐκεῖνο πορςδιετάξατο, κελευσάμενος "ἑνὸς μαρ-
τυρίαν μὴ προςίεσθαι." *) Πρῶτον μὲν ὅτι ἐν-
δέχεται ἕνα καὶ παριδεῖν τι κατὰ ἀκούσιον, καὶ
παρενθυμηθῆναι καὶ ἀπατηθῆναι. Δόξαι γὰρ αἱ
ψευδεῖς μυρίαι καὶ ἀπὸ μυρίων εἰώθασι προςπί-
πτειν. Δεύτερον δὲ ὅτι κατὰ πλειόνων ἢ καὶ
καθ' ἑνὸς ἀδικωτάτῳ χρῆσθαι μάρτυρι. Πρῶτον
μὲν ὅτι δὴ πρὸς πίστιν ἀξιονικώτεροι ἑνός· τοῦ

---

*) Num. 35, 30. Deut. 17, 6. 19, 15.

δὲ ἐπειδὴ κατ' ἀριθμὸν οὐ προφέρει, τὸ δὲ ἴσον πλεονεξίας ἀλλότριον. Τί γὰρ μᾶλλον τῷ μάρτυρι καθ' ἑτέρου διεξιόντι ἢ τῷ κατηγορουμένῳ ὑπὲρ αὑτοῦ λέγοντι συναινετέον; Ἄριστον δὲ ὡς ἔοικεν ἐπέχειν ἔνθα μηδὲν ἐνδῇ μηδὲ ὑπερβάλλῃ.

ΤΑ ΠΕΡΙ
Δ Ι Κ Α Σ Τ Ο Υ.

ARGUMENTUM LIBRI
D E I U D I C E.

Lex postulat, ut iudex negotia fidei commissa iuste administret (1.), vanis narrationibus aures non praebeat (2.), munera non accipiat (3.), solam rerum diiudicandarum naturam, non personas, consideret (4.), inque pauperem aeque iuste animadvertat atque in divitem (5.).

---

344 §. 1. *Οἴεται δεῖν ὁ νόμος ἅπαντας τοὺς συμφε-* 718
M. *ρομένους τῇ κατὰ Μωϋσέα ἱερᾷ πολιτείᾳ, παντὸς* P.
ἀλόγου πάθους καὶ πάσης κακίας ἀμετόχους εἶναι, διαφερόντως δὲ τοὺς τοῖς ἄλλοις λαχόντας ἢ χειροτονηθέντας δικάζειν. Ἄτοπον γὰρ ἁμαρτήμασιν ἐνόχους εἶναι τοὺς τοῖς ἄλλοις τὰ δίκαια βραβεύειν ἀξιοῦντας, οἷς ἀναγκαῖον καθάπερ ἀπ᾽ ἀρχετύπου γραφῆς ἀπομάττεσθαι τὰ φύσεως ἔργα πρὸς μίμησιν. Ὡς γὰρ ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις ἀλεαίνουσα, ὧν ἂν προσάψηται, θερμὴ πολὺ πρότερον αὐτὴ καθέστηκεν ἐξ αὐτῆς, καὶ κατὰ τὸ ἐναντίον ἡ τῆς χιόνος

τῷ κατεψύχθαι καὶ τὰ ἄλλα ἐπιψύχει· οὕτως ὀφεί- 71
λει καὶ δικαστὴς ἀνάπλεως εἶναι δικαιοσύνης ἀκραι- I
φνοῦς, εἴ γε μέλλει τὰ δίκαια τοῖς ἐντευξομένοις ἐπάρδειν, ἵν᾽ ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς γλυκείας φέρηται νᾶμα πότιμον τοῖς διψῶσιν εὐνομίας. Τουτὶ δὲ συμβήσεται, ἐάν τις δικάζειν εἰσιὼν, ἐν ταὐτῷ νομίζῃ κρίνειν τε καὶ κρίνεσθαι, καὶ ἀναλαμβάνῃ ἅμα τῇ ψήφῳ, σύνεσιν μὲν εἰς τὸ μὴ ἀπατᾶσθαι, δικαιοσύνην δ᾽ εἰς τὴν τῶν κατ᾽ ἀξίαν ἐπιβαλλόντων ἑκάστοις ἀπονομὴν, ἀνδρίαν δὲ πρὸς τὸ ἀνένδοτον πρὸς ἱκεσίας καὶ οἴκτους, κατὰ τὰς τῶν ἑαλωκότων τιμωρίας. Ὁ γὰρ τούτων ἐπιμελούμενος τῶν ἀρετῶν, κοινὸς εὐεργέτης εἰκότως ἂν νομίζοιτο, κυβερνήτου τρόπον ἀγαθοῦ, τοὺς χειμῶνας τῶν πραγμάτων ἐξευδιάζων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας τῶν τὰ οἰκεῖα ἐπιτετραφότων αὐτῷ.

§. 2. Κελεύει δὴ πρῶτον ὁ νόμος τῷ δικαστῇ, μὴ παραδέχεσθαι ἀκοὴν ματαίαν. *) Τί δὲ τοῦτ᾽ ἐστίν; Ἔστω, φησὶν, ὦ οὗτος, τὰ ὦτά σου κεκαθαρμένα. Καθαρθήσεται δὲ, ἐὰν νάματι σπουδαίων λόγων συνεχῶς ἐπαντλῆται, τὰς ματαίους καὶ πεπατημένας καὶ χλεύης ἀξίας μυθογράφων ἢ μιμολόγων ἢ τυφλοπλαστῶν τὰ μηδενὸς ἄξια σεμνοποιούντων μακρὰς ῥήσεις μὴ προσιέμενα. Δηλοῦται δ᾽ ἐκ τοῦ μὴ παραδέχεσθαι, ματαίαν ἀκοὴν, καὶ ἕτερόν τι τῷ προτέρῳ συνᾷδον. Τοῖς ἀκοῇ μαρτυροῦσι, φησὶν, ὁ προσέχων, ματαίως καὶ οὐχ ὑγιῶς προσέχει, διότι ὀφθαλμοὶ μὲν αὐτοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖς γινομένοις, ἐφαπτόμενοι τρόπον τινὰ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅλα δι᾽ ὅλου καταλαμβάνοντες, φωτὸς συνεργοῦντος, ᾧ πάντα αὐγάζεταί τε καὶ διελέγχεται. Ὦτα δ᾽, ὥς ἔφη τις οὐκ ἄπο σκοποῦ

---

*) Exod. 23, 1.

τῶν προτέρων, ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα, πράγμασι μὲν οὐκ ἐντυγχάνοντα, ἑρμηνεῦσι δὲ πραγμάτων λόγοις οὐκ ἀεὶ πεφυκόσιν ἀληθεύειν περιελκόμενα. Διὸ καὶ τῶν παρ' Ἕλλησιν ἔνιοι νομοθετῶν μεταγράψαντες ἐκ τῶν ἱερωτάτων Μωϋσέως στηλῶν, εὖ διατάξασθαι δοκοῦσι, μὴ μαρτυρεῖν ἀκοὴν, ὡς δέον, ἃ μὲν εἶδέ τις, πιστὰ κρίνειν, ἃ δὲ ἤκουσε, μὴ πάντως βέβαια.

346 §. 3. Δεύτερον παράγγελμα κριτῇ, δῶρα μὴ
M. λαμβάνειν. *) Τὰ γὰρ δῶρα, φησὶν ὁ νόμος, πηροῖ μὲν ὀφθαλμοὺς βλέποντας, τὰ δὲ δίκαια λυμαίνεται, τὴν δὲ διάνοιαν οὐκ ἐᾷ διὰ λεωφόρου βαίνειν ἐπ' εὐθείας. Καὶ τὸ μὲν δωροδοκεῖν ἐπ' ἀδίκοις, παμπονήρων ἐστὶν ἀνθρώπων ἔργον, τὸ δ' ἐπὶ δικαίοις, ἐφ' ἡμισεία πονηρευομένων. Εἰσὶ γὰρ εὐπάρυφοί τινες, ἡμιμόχθηροι, δικαιάδικοι, τὴν περὶ τῶν πεπλημμελημένων τεταγμένοι τάξιν κατὰ τῶν πλημμελησάντων, προῖκα δ' οὐκ ἀξιοῦντες νι-
κῶντας γράφειν, οὓς νικᾶν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ τὴν 720
γνῶσιν ὤνιον καὶ ἔμμισθον ἀποφαίνοντες. Εἶτ' P.
ἐπειδάν τις αἰτιᾶται, φασὶ μὴ παρατρέψασθαι τὸ δίκαιον. Ἡττηθῆναι μὲν γὰρ οὓς ἁρμόττον ἦν ἡττῆσθαι, νενικηκέναι δ' οὓς ἐχρῆν περιγενέσθαι· κακῶς ἀπολογούμενοι. Δύο γὰρ δεῖ προσφέρεσθαι τὸν ἀγαθὸν δικαστὴν, νομικωτάτην γνῶσιν, καὶ τὸ ἀδέκαστον. Ὁ δ' ἐπὶ δώροις βραβευτὴς τοῦ δικαίου καλὸν φύσει πρᾶγμα λέληθεν αἰσχύνων. Ἐπεξαμαρτάνει δὲ καὶ δύο ἕτερα· τὸ μὲν ἐθίζων ἑαυτὸν εἶναι φιλοχρήματον, ὅπερ ὁρμητήριον τῶν μεγίστων παρανομημάτων ἐστί· τὸ δὲ βλάπτων ὃν ἄξιον ἦν ὠφελεῖν, τιμὴν τοῦ δικαίου κατατιθέντα. Διὸ σφόδρα παιδευτικῶς Μωϋσῆς δικαίως τὸ δί-

---

*) Exod. 23, 8.

καιον προστάττει μεταδιώκειν, *) αἰνιττόμενος ὅτι καὶ ἀδίκως ἔνεστι, διὰ τοὺς ἐπὶ δώροις τοῦ δικαίου βραβευτὰς, οὐ μόνον ἐν δικαστηρίοις, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ κατά τε γῆν καὶ θάλατταν, καὶ ἐν ἅπασιν ὀλίγου δέω φάναι τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν. Ἤδη γοῦν ὀλιγοχρήματόν τις παρακαταθήκην λαβὼν, ἀπέδωκεν, ἐπ᾽ ἐνέδρᾳ μᾶλλον τοῦ λαμβάνοντος, ἢ ὠφελείᾳ, ἵνα τὴν ἐν ὀλίγοις πίστιν δέλεαρ καθεὶς, ἀγκιστρεύσηται τὴν ἐν μείζοσιν ἀπιστίαν, ὅπερ οὐδὲν ἦν ἕτερον, ἢ τὸ δίκαιον μὴ δικαίως, ἐπιτελεῖν. Δίκαιον μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀλλοτρίων ἀπόδοσις, οὐ δικαίως δὲ γίνεται, παρ᾽ ὅσον ἐπὶ θήρᾳ πλειόνων. Αἴτιον δὲ τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων ἐστὶν ἐν τοῖς μάλιστα ἡ πρὸς τὸ ψεῦδος οἰκείωσις, ὅπερ ἐκ πρώτης γενέσεως καὶ σπαργάνων αὐτῶν τίτθαι καὶ μητέρες καὶ ὁ ἄλλος τῶν κατ᾽ οἰκίαν ἀνδραπόδων καὶ ἐλευθέρων ὅμιλος, ἔργοις καὶ λόγοις αἰεὶ σύντροφον κατασκευάζουσιν, ἁρμοζόμενοι καὶ ἑνοῦντες αὐτὸ τῇ ψυχῇ, ὡς μέρος ἐκ φύσεως ἀναγκαῖον, ὅπερ εἰ καὶ τῷ ὄντι φύσει συνεγεγένητο, ὤφειλεν ἐπιτηδεύσει τῶν καλῶν ἐκτετμῆσθαι. Τί δ᾽ οὕτως ἐν βίῳ καλὸν ὡς ἀλήθεια, ἣν ὁ πάνσοφος ἐστηλίτευσεν ἱερωτάτῳ χωρίῳ, κατὰ τὴν
347 τοῦ ἀρχιερέως στολὴν, ἔνθα τὸ τῆς ψυχῆς ἡγε-
M μονικὸν, ἀναθημάτων τῷ καλλίστῳ καὶ διαπρεπεστάτῳ βουληθεὶς αὐτὸν ἐπικοσμῆσαι; Συγγενῆ δὲ δύναμιν ἀληθείᾳ παριδρύσατο, ἣν ἐκάλεσε δήλωσιν, ἀμφοτέρων τῶν ἐν ἡμῖν λόγων εἰκόνας, ἐνδιαθέτου τε καὶ προφορικοῦ. Δεῖται γὰρ ὁ μὲν προφορικὸς δηλώσεως, ᾗ τὰ ἀφανῆ τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἡμῶν ἐνθύμια γνωρίζεται τῷ πέλας· ὁ δὲ ἐνδιάθετος ἀληθείας, εἰς τελειότητα βίου καὶ πράξεων, δι᾽ ὧν ἐπ᾽ εὐδαιμονίαν ὁδὸς ἀνευρίσκεται.

---

*) Deut. 16, 19.

§. 4. Τὸ τρίτον παράγγελμα τῷ δικαστῇ, τὰ πράγματα πρὸ τῶν κρινομένων ἐξετάζειν, καὶ πειρᾶσθαι πάντα τρόπον ἀφέλκειν αὑτὸν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, εἰς ἄγνοιαν καὶ λήθην βιαζόμενον ὧν ἐπιστήμην εἶχε καὶ μνήμην, οἰκείων, φίλων, πολιτῶν καὶ πάλιν ἀλλοτρίων, ἐχθρῶν, ξένων, ἵνα μήτ' εὔνοια μήτε μῖσος ἐπισκιάσῃ τὴν γνῶσιν τῶν δικαίων. Ἀνάγκη γὰρ οἷα τυφλὸν δίχα βάκτρου προερχόμενον, καὶ τοὺς ποδηγετήσοντας οὐκ ἔχοντα οἷς βεβαίως ἐπερείσεται, πταίειν. Ὅθεν προσήκει τὸν ἀγαθὸν δικαστὴν τοὺς μὲν κρινομένους, οἵτινες ἂν ὦσι, παρακαλύπτεσθαι· τὴν δὲ φύσιν τῶν πραγμάτων ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ὁρᾶν, μὴ πρὸς δόξαν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν μέλλοντα κρίνειν καὶ τοιαύτην ἔννοιαν λαβόντα, ὅτι "ἡ μὲν κρίσις τοῦ θεοῦ ἐστὶν," *) ὁ δὲ δικαστὴς ἐπίτροπος τῆς κρίσεως. Ἐπιτρόπῳ δ' οὐκ ἐφίεται τὰ τοῦ κυρίου χαρίζεσθαι, παρακαταθήκην εἰληφότι τὴν πάντων τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀρίστην παρὰ τοῦ πάντων ἀρίστου.

721 P.

§. 5. Πρὸς δὲ τοῖς λεχθεῖσιν ἤδη καὶ ἄλλο θαυμάσιον εἰσηγεῖται, κελεύων "πένητα κρίσει μὴ ἐλεεῖν," **) ὁ πᾶσαν σχεδὸν τὴν νομοθεσίαν πεπληρωκὼς τῶν εἰς ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν διαταγμάτων, καὶ μεγάλας μὲν ἀπειλὰς ἐπανατεινόμενος ὑπερόπταις καὶ ἀλαζόσι, μεγάλα δὲ προθεὶς ἆθλα τοῖς τὰ ἀτυχήματα τῶν πέλας εἰς ἐπανόρθωσιν ἄγειν ἀξιοῦσι, καὶ τὰς περιουσίας οὐκ ἴδια κτήματα νομίζουσιν, ἀλλὰ κοινὰ τῶν ἐν ἐνδείαις. Ὃ γὰρ ἔφη τις οὐκ ἄπο σκοποῦ τῶν προτέρων ἀληθές ἐστιν, ὅτι παραπλήσιον οὐδὲν ἄνθρωποι θεῷ δρῶσιν, ἢ χαριζόμενοι. Τί δ' αὖ εἴη κρεῖττον ἀγαθὸν, ἢ μιμεῖσθαι θεὸν γεννητοῖς τὸν

*) Deut. 1, 17. **) Exod. 23, 3.

ἀΐδιον; Μήτ' οὖν ὁ πλούσιος ἄργυρον καὶ χρυσὸν οἴκοι συναγαγὼν ἄφθονον θησαυροφυλακείτω, προφερέτω δ' εἰς μέσον, ἵνα τὸ σκληροδίαιτον τῶν ἀπόρων ἱλαραῖς μεταδόσεσι λιπαίνῃ, μήτ' εἴ τις ἔνδοξος ὑψηλὸν αἴρων αὐτὸν αὐχείτω φρυαττόμενος, ἀλλ' ἰσότητα τιμήσας, μεταδιδότω παῤῥησίας τοῖς
348 ἀδόξοις. Ὁ δὲ ῥώμῃ κεχρημένος σώματος, ἔρει-
M σμα τῶν ἀσθενεστέρων ἔστω, καὶ μὴ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι, καταπαγκρατιαζέτω τοὺς ἐλάττους ταῖς δυνάμεσιν, ἀλλὰ φιλοτιμείσθω τῆς ἰδίας ἰσχύος μεταδιδόναι τοῖς ἐξ ἑαυτῶν ἀπειρηκόσιν. Ὅσοι μὲν γὰρ ἀπὸ πηγῶν ἠρύσαντο τῶν σοφίας, φθόνον ὑπερόριον τῆς διανοίας ἀπεληλακότες, ἄνευ προτροπῆς αὐτοκέλευστοι ταῖς τῶν πλησίον ὠφελείαις ἐπαποδύονται, τὰ λόγων νάματα ταῖς ψυχαῖς ἐκείνων δι' ὤτων ἐπαντλοῦντες εἰς μετουσίαν τῆς ὁμοίας ἐπιστήμης. Καὶ ἐπειδὰν ἴδωσιν, ὡςπερὰν εὔβλαστα καὶ εὐγενῆ μοσχεύματα, νέους εὐφυεῖς, γεγήθασιν, οἰόμενοι κληρονόμους ἀνευρηκέναι τοῦ ψυχικοῦ πλούτου, ὃς μόνος ἀληθείᾳ πλοῦτός ἐστι, καὶ παραλαβόντες γεωργοῦσι
τὰς ψυχὰς δόγμασι καὶ θεωρήμασι, μέχρις ἂν 72
στελεχωθεῖσαι καρπὸν τὸν καλοκἀγαθίας ἐνέγκωσι. Τοιαῦτα τοῖς νόμοις ἀγάλματα συνύφανται καὶ πεποίκιλται πρὸς εὐπορίαν ἀπόρων. οὓς ἐπὶ μόνης κρίσεως ἐλεεῖν οὐ θεμιτόν. Ἔλεος γὰρ ἐπ' ἀτυχήμασιν. Ὁ δ' ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς, ἀλλ' ἄδικος. Τιμωρία δ' ἐπ' ἀδίκοις, ὡς ἐπὶ δικαίοις τιμαὶ βεβαιούσθωσαν· ὥςτε μηδεὶς μοχθηρὸς ἄπορος ὑπάρχων καὶ ὑποστέλλων, ἀχρηματίας οἴκτῳ τὸ δίκην δοῦναι παρακρουέσθω, δεδρακὼς οὐκ ἐλέου — πόθεν; — ἀλλὰ ὀργῆς ἄξια. Καὶ ὁ δικάζειν εἰςιὼν, καθάπερ ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς, διαιρείτω καὶ διακρινέτω τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ φύρηται συγχεόμενα τοῖς παρασήμοις τὰ δόκιμα. Πολλὰ μὲν

οὖν ἄλλα πρός τε ψευδομάρτυρας καὶ δικαστὰς ἔνεστι λέγειν· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ μακρηγορεῖν ἰτέον ἐστὶ τὸ τελευταῖον τῶν δέκα λογίων, ὃ κεφαλαιώδει τύπῳ καθάπερ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον κεχρησμῴδηται. Τοῦτο δ᾽ ἐστὶν, "Οὐκ ἐπιθυμήσεις."

M.

ΟΥΚ ΕΠΙΘΥΜΗΣΕΙΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE CONCUPISCENTIA.

Turpe est concupiscere quae absunt, et negligere bona praesentia (1. 2.); quam ob rem Moyses cupiditatem lege proscripsit, abstinentiamque maximopere commendavit (3.), et animalia, quorum pinguedo cupiditatem excitat, comedi vetuit (4.). Hinc decem quoque tantum brutorum genera pura, cetera vero impura haberi voluit (5 - 9.). Animalibus, quae naturali morte vel in venationibus icti perierunt, vesci interdixit (10.). Nam pura servanda anima, quae ex ipsa dei natura emanavit, ne turpibus cupiditatibus inquinata pessumdetur (11. 12.).

§. 1. *Πᾶν μὲν πάθος ἐπίληπτον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἄμετρος καὶ πλεονάζουσα ὁρμὴ, καὶ τῆς ψυχῆς ἡ ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν κίνησις ὑπαίτιος. Ἑκάτερον γὰρ τούτων ἐστὶν ἕτερον ἢ παλαιὸν πάθος ἐξηπλωμένον. Εἴ τις οὖν μὴ μέτρα ταῖς ὁρμαῖς ὁρίζῃ, μηδὲ χαλινὸν ὥςπερ τοῖς ἀφηνιασταῖς ἵπποις ἐντίθησιν, πάθει χρῆται δυσιάτῳ· καὶ ἔπειτα λήσεται διὰ τὸν ἀφηνιασμὸν ἐξενεχθεὶς, οἷα ὑπὸ*

ἁρμάτων ἡνίοχος, εἰς φάραγγας καὶ βάραθρα δυς-
αναπόρευτα, ἐξ ὧν μόλις ἔστι σώζεσθαι. Τῶν δὲ
παθῶν οὕτως οὐδὲν ἀργαλέον, ὡς ἐπιθυμία τῶν
ἀπόντων, ὅσα τῷ δοκεῖν ἀγαθῶν, πρὸς ἀλήθειαν
349 οὐκ ὄντων, χαλεποὺς καὶ ἀνηνύτους ἔρωτας ἐντί-
M κτουσα. Ἀποτείνειν γὰρ καὶ ἀπελαύνειν μέχρι ποῤ-
ῥωτάτω τὴν ψυχὴν εἰς τὸ ἄπορον, φεύγοντος ἔστιν
ὅτε τοῦ διωκομένου καταφρονητικῶς οὐκ ἐπὶ νῶτα
ἄλλα ἀντικρύ. Ὅταν γὰρ ἐπιτρέχουσαν αἴσθηται
μετὰ σπουδῆς τὴν ἐπιθυμίαν ἠρεμοῦσαν ἐπὶ ὀλίγον
ὑπὲρ τοῦ δελεάσαι καὶ ἐλπίδα συλλήψεως τῆς ψυχῆς
κατ᾽ αὐτοῦ παρασχεῖν, ἐξαναχωρεῖ μακροτέροις
διαστήμασι κατακερτομῶν· ἡ δὲ ἀπολιπομένη καὶ
ὑστερίζουσα σφαδάζει Ταντάλιον τιμωρίαν ἐπιφέ-
ρουσα κακοδαίμονι τύχῃ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον λόγος
ἔχει ποτὸν μὲν ἀρύσασθαι βουλόμενον ἀδυνατεῖν,
ὑποφεύγοντος ὕδατος. Εἰ δὲ καρπὸν ἐθελήσειεν δρέ-
ψασθαι, πάντα ἀφανίζεσθαι, στειρουμένης τῆς
περὶ τὰ δένδρα εὐφορίας. Ὥςπερ γὰρ αἱ ἀμείλικτοι
καὶ ἀπαραγόρητοι δέσποιναι τοῦ σώματος, δίψα,
πεῖνα, κατατείνουσιν αὐτὸ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν
ἐκ βασανιστοῦ τροχιζομένων ἄχρι θανάτου πολλάκις,
εἰ μή τις αὐτὰς ἐξηγριωμένας τιθασσεύῃ ποτοῖς καὶ
σιτίοις· οὕτως ἡ ἐπιθυμία κενὴν ἀποδείξασα τὴν
ψυχὴν, λήθῃ μὲν τῶν παρόντων, μνήμῃ δὲ τῶν
μακρὰν ἀφεστηκότων, οἶστρον καὶ μανίαν ἀκάθε-
κτον ἐγκατασκευάσασα, βαρυτέρους μὲν τῶν πρό-
τερον δεσποτῶν, ὁμωνύμους δὲ ἐκείναις ἀπειργάσατο,
δίψαν τε καὶ πεῖναν, οὐ τῶν περὶ γαστρὸς ἀπόλαυ-
σιν, ἀλλὰ χρημάτων δόξης, ἡγεμονιῶν, εὐμορφίας,
ἄλλων ἀμυθήτων ὅσα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον
ζηλωτὰ καὶ περιμάχητα εἶναι δοκεῖ. Καὶ καθάπερ
ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς ἰατροῖς ἑρπηνώδης νόσος οὐκ
ἐφ᾽ ἑνὸς ἵσταται χωρίου, κινεῖται δὲ καὶ περιθέει
καὶ, ὡς αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, διέρπει πάντη σκι-
δναμένη, καὶ χεομένη πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῶν

τοῦ σώματος μερῶν ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας ἄχρι ποδῶν συλλαμβάνουσα καὶ συνείρουσα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἐπιθυμία δι᾽ ὅλης ᾄττουσα τῆς ψυχῆς, οὐδὲν οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἀπαθὲς αὐτῆς ἐᾷ, μιμουμένη τὴν ἐν ἀφθόνῳ ὕλῃ πυρὸς δύναμιν, ἐξάπτει γὰρ καὶ ἀναφλέγει μέχρις ἂν διαφαγοῦσα πᾶσαν αὐτὴν ἐξαναλώσῃ.

§. 2. Τοσοῦτον ἄρα καὶ οὕτως κακὸν ὑπερβάλλον ἐστὶν ἐπιθυμία, μᾶλλον δ᾽ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἁπάντων πηγὴ τῶν κακῶν. Σῦλαι γὰρ καὶ ἁρπαγαὶ καὶ χρεωκοπίαι, συκοφαντίαι τε καὶ αἰκίαι, καὶ προσέτι φθοραὶ καὶ μοιχεῖαι καὶ ἀνδροφονίαι καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἰδιωτικὰ ἢ δημόσια, ἢ ἱερὰ ἢ βέβηλα ἀδικήματα πόθεν ἄλλοθεν ἐῤῥύη; Τὸ γὰρ ἀψευδῶς ἂν λεχθὲν ἀρχέκακον πάθος ἐστὶν ἐπιθυμία, ἧς ἓν τὸ βραχύτατον ἔγγονον ἔρως, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ ἤδη πολλάκις ἀμυθήτων κατέπλησε τὴν οἰκουμένην συμφορῶν. Ἃς
350 *οὐδὲ ὁ σύμπας τῆς γῆς κύκλος ἐχώρησε, ἀλλὰ διὰ*
M *πλῆθος, ὥσπερ ὑπὸ χειμάῤῥου φορᾶς εἰς θάλατταν εἰσέπεσον, καὶ πανταχοῦ πάντα πελάγη πολεμίων κατεπλήσθη νηῶν· καὶ ὅσα καινουργοῦσιν οἱ ναυτικοὶ πόλεμοι συνηνέχθη, καὶ ἐπιπεσόντα ἀθρόα πάλιν εἰς νήσους καὶ ἠπείρους ὑπεσύρει διαυλοδρομήσαντα, καθάπερ ἐν ταῖς παλιῤῥοίαις, ἀφ᾽ ὧν ἤρξαντο φέρεσθαι. Τρανοτέραν δὲ τοῦ πάθους ἐνέργειαν ληψόμεθα τὸν τρόπον τοῦτον. Ὅσων ἂν ἐπιθυμία προσάψηται, μεταβολὴν ἀπεργάζεται τὴν πρὸς τὸ χεῖρον, οἷα τὰ ἰοβόλα ζῶα καὶ θανάσιμα τῶν φαρμάκων. Τί δέ ἐστιν ὃ λέγω; Εἰ πρὸς χρήματα γένοιτο, κλέπτας ἀποτελεῖ καὶ βαλαντιοτόμους καὶ λωποδύτας καὶ τοιχωρύχους, χρεωκοπίαις τε καὶ παρακαταθηκῶν ἀρνήσεσι καὶ δωροδοκίαις καὶ ἱεροσυλίαις καὶ τοῖς ὁμοιοτρόποις ἅπασιν ἐνόχους. Εἰ δὲ πρὸς δόξαν, ἀλαζόνας, ὑπερόπτας, ἀβεβαίους, καὶ ἀνιδρύτους τὸ ἦθος, φωναῖς τὰ ὦτα πεφρακότας, ταπεινουμένους ἐν ταὐτῷ καὶ πρὸς ὕψος ἐπαιρομένους διὰ τὰς τῶν*

πληθῶν ἀνομαλίας ἐπαινούντων καὶ ψεγόντων ἀκρίτῳ φορᾷ, πρὸς ἔχθραν ἢ φιλίαν ἀνεξετάστους, ὡς ῥᾳδίως ἑκάτερον ἀνθυπαλλάττεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τούτοις ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ. Πρὸς δὲ ἀρχὴν, εἰ γένοιτο ἐπιθυμία, στασιώδεις, ἀνίσους, τυραννικοὺς τὰς φύσεις, ὠμοθύμους ἐχθροὺς τῶν πατρίδων, ἀσθενεστέρους δεσπότας ἀμειλίκτους, τὴν ἰσχὺν ἴσοις ἀσυμβάτους πολεμίους, δυνατωτέρων κόλακας, εἰς τὴν δι᾽ ἀπάτης ἐπίθεσιν. Εἰ δὲ πρὸς σώματος κάλλος, φθορεῖς, μοιχοὺς, παιδεραστὰς, ἀκολασίας, καὶ λαγνείας ζηλωτὰς, μεγίστων κακῶν ὡς εὐδαιμονικωτάτων ἀγαθῶν. Ἤδε δὲ καὶ ἐπὶ γλῶτταν φθάσασα μυρία ἐνεωτέρισεν· ἔνιοι γὰρ ἐπιθυμοῦσιν ἢ τὰ λεκτέα σιωπᾶν, ἢ τὰ ἡσυχαστέα λέγειν, καὶ ἀναφαινομένοις ἕπεται τίμωρος δίκη, καὶ ἐχεμυθοῦσι καὶ τὸ ἐναντίον. Ἀψαμένη δὲ τῶν περὶ γαστέρα, παρέχεται γαστριμάργους, ἀκορέστους, ἀσώτους, ὑγροὺς, διαῤῥέοντας ζηλωτὰς βίου, χαίροντας οἰνοφλυγίαις, ὀψοφαγίαις, ἀκράτου καὶ ἰχθύων καὶ ἐδεσμάτων καὶ κακοὺς δούλους, περὶ συμπόσια καὶ τραπέζας, ἱλυσπωμένους, λίχνων τρόπον κυνιδίων, ἐξ ὧν τὴν ἀθλίαν καὶ ἐπάρατον συμβαίνει ζωὴν ἀποτελεῖσθαι, παντὸς ἀργαλεωτέραν θανάτου. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ μὴ χείλεσιν ἄκροις γευσάμενοι φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῶν ὀρθῶν δογμάτων αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἑστιαθέντες, διερευνησάμενοι φύσιν ψυχῆς, καὶ τρίτον εἶδος ἐνιδόντες αὐτῆς, τὸ μὲν λόγου, τὸ δὲ θυμοῦ, τὸ δὲ ἐπιθυμίας, λόγῳ μὲν ὡς ἡγεμόνι τὴν ἄκραν ἀπένειμαν, οἰκειότατον ἐνδιαίτημα, κεφαλὴν,
351 ἔνθα καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἀεὶ τοῦ νόμου καθάπερ
M. βασιλέως δορυφόροι τάξεις παρίδρυνται, θυμῷ δὲ τὰ στέρνα· τὴν μὲν ἵνα στρατιώτου τρόπον θώρακα ἀμπεχόμενος, εἰ μὴ καὶ ἀπαθὴς ἐν πᾶσιν ἀλλὰ καὶ δυςάλωτος ᾖ· τῇ δὲ, ἵνα πλησίον τοῦ νόμου παρῳκισμένος ὑπὸ τοῦ γείτονος ὠφελεῖται, κατεπᾴδοντος αὐτῷ φρονήσει, καὶ πρᾶα πάθη κατασκευά-

ζοντος. Ἐπιθυμίᾳ δὲ τῇ περὶ τὸν ὄμφαλον, καὶ τὸ καλούμενον διάφραγμα χῶρον. Ἔδει γὰρ αὐτὴν ἥκιστα μετέχουσαν λογισμοῦ ποῤῥωτάτω τῶν βασιλείων αὐτοῦ διῳκίσθαι, μόνον οὐκ ἐπὶ ἐσχατιαῖς, καὶ πάντων ἀπληστότατον καὶ ἀκολαστότατον οὖσαν θρεμμάτων ἐμβόσκεσθαι τροποῖς, ἐν οἷς τροφαὶ καὶ ὀχεῖαι.

§. 3. Πρὸς ἅ μοι δοκεῖ πάντα ἀπιδὼν ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς ἐκδύσασθαι τὸ πάθος, *) καὶ μυσαξάμενος ὡς αἴσχιστον καὶ τῶν αἰσχίστων αἴτιον, ἀπεῖπεν ἐν τοῖς μάλιστα τὴν ἐπιθυμίαν, ὥς τινα τῆς ψυχῆς ἑλέπολιν· ἧς ἀναιρηθείσης ἢ πειθαρχούσης κυβερνήτῃ λογισμῷ, πάντα διὰ πάντων εἰρήνης, εὐνομίας, ἀγαθῶν τελείων ἀναπεπλήσεται, πρὸς εὐδαιμονίαν παντελείαν. Φιλοσύντομος δ᾽ ὢν, καὶ εἰωθὼς ἐπιτέμνειν τὰ ἀπερίγραφα τῷ πλήθει, παραδειγματικῇ διδασκαλίᾳ, μίαν τὴν περὶ γαστέρα πραγματευομένην ἐπιθυμίαν ἄρχεται νουθετεῖν τε καὶ παιδεύειν· ὑπολαμβάνων καὶ τὰς ἄλλας οὐκέθ᾽ ὁμοίως ἀφηνιάσειν, ἀλλὰ σταλήσεσθαι τῷ τὴν πρεσβυτάτην καὶ ὡς ἡγεμονίδα μεμαθηκέναι τοῖς σωφροσύνης νόμοις πειθαρχεῖν. Τίς οὖν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχῆς; Συνεκτικώτατα δύω ἐστὶν, ἐδωδὴ καὶ πόσις. Ἑκάτερον αὐτῶν οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλὰ ἐπεστόμισε διατάγμασιν καὶ πρὸς ἐγκράτειαν, καὶ πρὸς φιλανθρωπίαν, καὶ, τὸ μέγιστον, πρὸς εὐσέβειαν ἀγωγοτάτοις. Ἀπάρχεσθαι γὰρ ἀπό τε σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ θρεμμάτων καὶ τῶν ἄλλων κελεύει· **) καὶ τὰς ἀπαρχὰς διανέμειν εἴς τε θυσίας καὶ τοὺς ἱερωμένους, τὰς μὲν ἕνεκα εὐχαριστίας τῆς πρὸς θεὸν ὑπὲρ εὐγονίας καὶ εὐφορίας ἁπάντων, τοὺς δὲ ἕνεκα τῆς περὶ τὸ ἱερὸν ἁγιστείας, μισθὸν ληψομένους τῶν περὶ τὰς ἱερουργίας ὑπηρεσιῶν. ***) Ἐφίεται

*) Exod. 20, 17. **) Num. 18, 12, 13. ***) Num. 18, 31.

δὲ τὸ παράπαν οὐδενὶ γεύσασθαί τινος ἢ μεταβαλεῖν, πρὶν διακρῖναι τὰς ἀπαρχὰς, ἅμα καὶ πρὸς ἄσκησιν τῆς βιωφιλεστάτης ἐγκρατείας. Ὁ γὰρ ταῖς περιουσίαις αἷς ἤνεγκαν αἱ τοῦ ἔτους ὧραι, μαθὼν μὴ ἐπιτρέχειν, ἀλλὰ ἐπιμένων ἄχρις ἂν αἱ ἀπαρχαὶ καθοσιωθῶσιν, τὸν ἀφηνιασμὸν τῶν ὁρμῶν ἔοικεν ἀναχαιτίζειν, ἐξευμαρίζων τὸ πάθος.

52 *Περὶ ζώων.*
I.

§. 4. Οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἄλλων μετουσίαν ἀφῆκε καὶ χρῆσιν ἀδεᾶ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς ἱερᾶς πολιτείας, ἀλλὰ ὅσα τῶν χερσαίων ἢ ἐνύδρων ἢ πτηνῶν ἐστὶν εὐσαρκότατα καὶ πιότατα, γαργαλίζοντα καὶ ἐρεθίζοντα τὴν ἐπίβουλον ἡδονὴν, πάντα ἀνὰ κράτος ἀπεῖπεν, εἰδὼς ὅτι τὴν ἀνδραποδεστάτην τῶν αἰσθήσεων δελεάσαντα γεῦσιν, ἀπληστίαν ἐργάσηται, δυσίατον κακὸν ψυχαῖς τε καὶ σώμασιν. Ἀπληστία γὰρ τίκτει δυσπεψίαν, ἥτις ἐστὶ νοσημάτων καὶ ἀῤῥωστημάτων ἀρχή τε καὶ πηγή. Χερσαίων μὲν οὖν τὸ ὑῶν γένος ἥδιστον ἀνωμολόγηται παρὰ τοῖς χρωμένοις, ἐνύδρων δὲ τὰ γένη τῶν ἀλεπίδων.*) Πρὸς γὰρ ἐγκράτειαν εἴ κέ τις ἄλλος ἱκανὸς ὢν ἀλεῖψαι τοὺς εὐφυῶς ἔχοντας, πρὸς ἄσκησιν ἀρετῆς δι᾽ ὀλιγοδείας καὶ εὐκολίας γυμνάζει καὶ συγκροτεῖ, πειρώμενος ἀφελεῖν πολυτέλειαν· οὔτε σκληραγωγίαν, ὡς ὁ Λακεδαιμόνιος νομοθέτης ἀποδεξάμενος, οὔτε τὸ ἁβροδίαιτον, ὡς ὁ τοῖς Ἴωσι καὶ Συβαρίταις τὰ περὶ θρύψιν καὶ χλιδὴν εἰσηγησάμενος, ἀλλὰ μέσην ἀτραπὸν ἀμφοῖν ἀνατεμὼν, τὸ μὲν σφοδρὸν ἐχάλασε, τὸ δὲ ἀνειμένον ἀπέτεινε, τὰς ἐφ᾽ ἑκατέρων τῶν ἄκρων ὑπερβολὰς ὡς ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ κερασάμενος τῇ μέσῃ, πρὸς ἁρμονίαν βίου καὶ συμφωνίαν ἐπίληπτον· ὅθεν

---

*) Lev. 11, 7. 9. 10.

οὐκ ἀμελῶς, ἀλλὰ καὶ πάνυ πεφροντισμένως οἷς χρηστέον ἢ τὸ ἐναντίον διετάξατο. Θηρία ὅσα σαρκῶν ἀνθρωπίνων ἅπτεται, τάχα μὲν ἄν τις ὑπολάβοι δίκαιον εἶναι ταὐτὰ πρὸς ἀνθρώπων πάσχειν, οἷς διατίθησι. Μωϋσῇ δὲ τῆς τούτων ἀπολαύσεως ἀνέχειν δοκεῖ, καὶ προσηνεστάτην καὶ ἡδίστην εὐωχίαν παρασκευάζει, λογιζόμενος τὸ πρέπον ἡμέρῳ ψυχῇ· καὶ γὰρ εἰ τοῖς διατιθεῖσιν ἁρμόττει τὰ παραπλήσια παθεῖν, ἀλλὰ οὐχὶ τοῖς παθοῦσιν ἀντιδιατιθέναι, μὴ λαθῶσιν ὑπ' ὀργῆς, ἀγρίου πάθους, θηριωθέντες. Καὶ τοσαύτῃ χρῆται προφυλακῇ τοῦ πράγματος, ὥςτε, μακρόθεν ἀνεῖρξαι βουλόμενος τὴν ἐπὶ τὰ λεχθέντα ὁρμὴν, ἀπαγορεῦσαι καὶ τῆς τῶν ἄλλων σαρκοβόρων ἀνὰ κράτος χρήσεως· τὰ ποηφάγα διακρίνας εἰς ἡμέρους ἀγέλας, ἐπεὶ καὶ τὴν φύσιν ἐστὶ τίθασσα, τροφαῖς ἡμέραις ἀναδίδωσι γῇ χρώμενα, καὶ μηδὲν εἰς ἐπιβουλὴν πραγματευόμενα.

353 M.

Τετραπόδων ὅσα καθαρά.

§. 5. Δέκα*) δ' ἐστὶν ἀριθμῷ, μόσχος, ἀμνὸς, χίμαρος, ἔλαφος, δορκὰς, βούβαλος, τραγέλαφος, πύγαρτος, ὄρυξ, καμηλοπάρδαλις. Ἀεὶ γὰρ τῆς ἀριθμητικῆς θεωρίας περιεχόμενος ἦν ἀκριβῶς κατανενοηκὼς ὅτι πλεῖστον ἐν τοῖς οὖσιν δύναται, οὐδὲν οὐ μικρὸν οὐ μέγα νομοθετεῖ, μὴ προσπαραλαβὼν καὶ ὥςπερ ἐφαρμόσας τὸν οἰκεῖον τοῖς νομοθετουμένοις. Ἀριθμῶν δὲ τῶν ἀπὸ μονάδος τελειότατος ἡ δεκὰς καὶ ὥς φησι Μωϋσῆς, ἱερώτατός τε καὶ ἅγιος, ᾧ τὰ γένη τῶν καθαρῶν ζώων ἐπισφραγίζεται, βουληθεὶς τὴν τούτων χρῆσιν ἀπονεῖμαι τοῖς μετέχουσιν τῆς κατὰ αὐτὸν πολιτείας.

---

*) Deut. 14, 4. 5.

Βάσανον*) δὲ καὶ δοκιμασίαν τῶν δέκα ζώων ὑπογράφεται κοινῇ κατὰ διττὰ σημεῖα, τό τε διχηλεῖν καὶ τὸ μηρυκᾶσθαι· οἷς γὰρ ἢ μηδέτερον ἢ θάτερον αὐτὸ μόνον πρόςεστιν, ἀκάθαρτα. Ταῦτα δὲ τὰ σημεῖα ἀμφότερα σύμβολα, διδασκαλίας καὶ μαθήσεως ἐπιστημονικωτάτης ἐστὶν, ᾗ πρὸς τὸ ἀσύγχυτον τὰ βελτίω τῶν ἐναντίων διακρίνεται. Καθάπερ γὰρ τὸ μηρυκώμενον ζῶον ὅτε διατέμνον τὴν τροφὴν, ἐναπερείσηται τῇ φάρυγγι, πάλιν ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον ἀναμάττει καὶ ἐπιλεαίνει, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς κοιλίαν διαπέμπεται. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ παιδευόμενος, δεξάμενος διὰ ὤτων τὰ σοφίας δόγματα καὶ θεωρήματα παρὰ τοῦ διδάσκοντος ἐπὶ πλέον ἔχει τὴν μάθησιν, οὐχ οἷός τε ὢν εὐθὺς συλλαβέσθαι καὶ περιδράξασθαι κραταιότερον, ἄχρις ἂν ἕκαστον ὧν ἤκουσεν ἀναπολῶν μνήμην συνεχέσι μελέταις — αἳ δέ εἰσι κόλλα νοημάτων — ἐνσφραγίσεται τῇ ψυχῇ βεβαίως τὸν τύπον. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ὡς ἔοικεν ὄφελος ἡ τῶν νοημάτων βεβαία κατάληψις, εἰ μὴ προςγένοιτο διαστολὴ τούτων καὶ διαίρεσις εἴς τε αἵρεσιν ὧν χρὴ καὶ φυγὴν τῶν ἐναντίων, ἧς τὸ διχηλοῦν σύμβολον. Ἐπεὶ τοῦ βίου διττὴ ὁδὸς, ἡ μὲν ἐπὶ κακίαν, ἡ δὲ ἐπ᾽ ἀρετὴν ἄγουσα, καὶ δεῖ τῆς μὲν ἀποστρέφεσθαι, τῆς δὲ μηδέποτε ἀπολιπέσθαι.

Τετραπόδων τὰ μὴ καθαρά.

§. 6. Διὰ τοῦθ᾽ ὅσα ἢ μονώνυχα ἢ πολύχηλα τὰ μὲν ὅτι ἀκάθαρτα αἰνίττεται μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καθάπερ κοίλου περιφεροῦς καὶ ἀνάντους ὁδοῦ καὶ κατάντους· τὰ δὲ ὅτι πολλὰς ὁδοὺς, μᾶλλον δ᾽ ἀνοδίας ἐμφαίνει τῷ

*) Lev. 11, 3. Deut. 14, 6.

354 βίῳ πρὸς ἀπάτην· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ἐν πλήθει τὴν
M. ἀνυσιμωτάτην καὶ ἀρίστην ἀτραπὸν ἀκαταλαβεῖν.

Περὶ ἐνύδρων καθαρῶν.

§. 7. Τούτους ἐπὶ τῶν χερσαίων τοὺς ὅρους θεὶς παρέρχεται καὶ τῶν ἐνύδρων τὰ πρὸς ἐδωδὴν καθαρὰ διαγράφειν, σημειωσάμενος καὶ ταῦτα διττοῖς χαρακτῆρσι καὶ λεπίσι. *) Τὰ γὰρ ἢ μηδέτερον ἢ θάτερον ἔχοντα παραπέμπει καὶ παραιτεῖται· τὸ δ᾽ αἴτιον οὐκ ἄπο σκοποῦ λεκτέον. Ὅσα μὲν ἢ ἀμφοῖν ἀμέτοχα ἢ τοῦ ἑτέρου κατασύρεται πρὸς τοῦ ῥοώδους ἀντέχειν ἀδυνατοῦντα τῇ βίᾳ τῆς φορᾶς· οἷς δ᾽ ἑκάτερον πρόςεστιν ἀποστρέφει, μετωπηδὸν ἀνθίσταται, καὶ φιλονεικοῦντα πρὸς τὸν ἀντίπαλον προθυμίαις καὶ τόλμαις ἀηττήτοις γυμνάζεται, ὡς ὠθούμενά τε ἀντωθεῖν καὶ διωκόμενα ἀντεπιτρέχειν, ὁδοὺς ἐν δυςοδίαις ἀναστέλλοντα εὐρείας, πρὸς διεξόδους εὐμαρεῖς. Σύμβολα δὲ καὶ ταῦτ᾽ ἐστὶν τὰ μὲν πρότερα φιληδόνου ψυχῆς, τὰ δὲ ὕστερα καρτερίαν καὶ ἐγκράτειαν ποθούσης. Ἡ μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἡδονὴν ἄγουσα κατάντης ἐστὶ καὶ ῥᾴστη, συρμὸν ἀπεργαζομένη μᾶλλον ἢ περίπατον· ἀνάντης δὲ ἡ πρὸς ἐγκράτειαν, ἐπίπονος μὲν, ἐν δὲ τοῖς μάλιστα ὠφέλιμος. Καὶ ἡ μὲν ὑποφέρει καὶ ὑπονοστεῖν ἀναγκάζει τῷ πρανεῖ κατάγουσα, μέχρις ἂν εἰς τὰ τῆς ἐσχατιᾶς ἀποβράσῃ· ἡ δ᾽ εἰς οὐρανὸν ἄγει, τοὺς μὴ προκαμόντας ἀθανατίζουσα, τὸ τραχὺ καὶ δυςαναπόρευτον αὐτῆς ἰσχύσαντας ὑπομεῖναι.

Περὶ ἑρπετῶν. **)

§. 8. Τῆς δ᾽ αὐτῆς ἰδέας ἐχόμενος, τῶν ἑρπετῶν ὅσα ἢ ἄποδα ἢ συρμῷ τῆς γαστρὸς ἰλυσπῶ-

*) Lev. 11, 9. 10. Deut. 14, 10. **) Lev. 11, 20. 22. 42.

μενα, ἢ τετρασκελῆ καὶ πολύποδα, φησὶν εἶναι πρὸς ἐδωδὴν οὐ καθαρά. Πάλιν αἰνιττόμενος διὰ μὲν ἑρπετῶν, τοὺς ἐπὶ κοιλίαις τὸν αἰθύης τρόπον ἐμφορουμένους, καὶ γαστρὶ τῇ ταλαίνῃ δασμοὺς ἀπαύστως εἰςφέροντας, ἀκράτου, πεμμάτων, ἰχθύων, συνόλως ὅσα σιτοπόνων καὶ ὀψαρτυτῶν τετεχνιτευμέναι περιεργίαι μετὰ παντοίων ἐδεσμάτων δημιουργοῦσιν, ἀναῤῥιπίζουσαι καὶ προσαναφλέγουσαι τὰς ἀπλήστους καὶ ἀκορέστους ἐπιθυμίας. Διὰ δὲ τῶν τετρασκελῶν καὶ πολυπόδων, τοὺς μηδενὸς πάθους ἐπιθυμίας, ἀλλὰ συμπάντων κακοὺς δούλους· ὧν γένη μέν ἐστι τέσσαρα ἀριθμῷ, μυρία δὲ τοῖς εἴδεσιν. Χαλεπὴ μὲν οὖν καὶ ἡ ἑνὸς δεσποτεία, βαρυτάτη δὲ καὶ ἀφόρητος, ὡς εἰκὸς, ἡ πλειόνων. Οἷς δὲ τῶν ἑρπετῶν ὑπεράνω σκέλη τῶν ποδῶν ἐστὶν, ὥςτε πηδᾶν ἀπὸ τῆς γῆς δύνασθαι, ταῦτα ἐν καθαροῖς ἀναγράφει, καθάπερ τὰ τῶν ἀκρίδων γένη καὶ τὸν ὀφιομάχον καλούμενον· πάλιν διὰ συμβόλων ἤθη καὶ τρόπους λογικῆς ψυχῆς διερευνώμενος. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὁλκὴ φύσει βρίθουσα τοὺς ὀλιγόφρονας συνεφέλκεται, τῷ πλήθει τῶν σαρκῶν αὐχενίζουσα καὶ πιέζουσα. Μακάριοι δ᾽ οἷς ἐξεγένετο κραταιοτέρᾳ δυνάμει πρὸς τὴν ῥοπὴν τῆς ὁλκῆς ἀντιβιάσασθαι παιδείας κανόσιν ὀρθῆς, ἄνω πηδᾶν δεδιδαγμένοις ἀπὸ γῆς καὶ τῶν χαμαιζήλων, εἰς αἰθέρα καὶ τας οὐρανοῦ περιόδους, ὧν ἡ θέα ζηλωτὴ καὶ περιμάχητος τοῖς ἑκουσίως, ἀλλὰ μὴ παρέργως ἥκουσιν.

Π ε ρ ὶ π τ η ν ῶ ν. *)

§. 9. Ἐπεληλυθὼς οὖν τῷ λόγῳ τάς τε τῶν χερσαίων καὶ τὰς τῶν ἐνύδρων ζώων ἰδέας, καὶ νό-

---

*) Lev. 11 tot. **) Deut. 14 tot.

μοις αὐτὰς ὡς ἐνῆν ἄριστα διακρίνας, ἄρχεται καὶ τὴν λοιπὴν φύσιν τῶν ἐν ἀέρι προσεξετάζειν, μυρία γένη τῶν πτηνῶν· ἀποδοκιμάσας ὅσα ἢ κατ᾽ ἄλλων ἢ κατ᾽ ἀνθρώπων φονᾷ, σαρκοβόρα, καὶ ἰοβόλα καὶ συνόλως ἐπιβούλοις κεχρημένα ταῖς δυνάμεσι. Φάττας δὲ καὶ περιστερὰς καὶ τρυγόνας καὶ τὰς γεράνων καὶ χηνῶν καὶ ὁμοιοτρόπων ἀγέλας ἐν τῇ τιθασσῶν καὶ ἡμέρων τάξει καταριθμεῖ, παρέχων τοῖς βουλομένοις τὴν τούτων χρῆσιν ἀδεᾶ. Οὕτως ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν τοῦ κόσμου μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, γένη παντοίων ζώων, χερσαῖα καὶ ἔνυδρα καὶ πτηνὰ, τῆς ἡμετέρας χρήσεως ὑφαιρῶν, καθάπερ ὕλην πυρὸς, σβέσιν τῆς ἐπιθυμίας ἀπεργάζεται.

Περὶ θνησιμαίων καὶ θηριαλώτων.

§. 10. Κελεύει*) μέντοι μήτε θνησιμαῖον μήτε θηριάλωτον προσίεσθαι· τὸ μὲν ὡς οὐ δέον κοινωνεῖν τραπέζας ἀνθρώπων ἀτιθάσσοις θηρίοις, μόνον οὐ συνευωχούμενον ταῖς σαρκοφαγίαις· τὸ δ᾽ ὡς τάχα μὲν βλαβερὸν καὶ νοσῶδες, ἐναποτεθνηκότος τοῦ ἰχῶρος μετὰ τοῦ αἵματος, τάχα δ᾽ ἐπεὶ καὶ τελευτῇ προκατεσχημένον ἁρμόττον ἦν ἄψαυστον διαφυλάττειν, αἰδουμένους τὰς φύσεως ἀνάγκας αἷς προκατελήφθη. Τοὺς περὶ τὰ κυνηγέσια δεινοὺς, ἥκιστα διαμαρτάνοντας, καὶ ἐπ᾽ εὐθήροις ἄγραις ὑψαυχενοῦντας, καὶ μάλισθ᾽ ὅταν σὺν τοῖς κυνηγοῖς ἀνδράσιν ὁμοῦ καὶ σκύλαξιν διανέμωσι τὰ μέρη τῶν ἑαλωκότων, ἐπαινοῦσι μὲν οἱ πολλοὶ τῶν παρ᾽ Ἕλλησι καὶ Βαρβάροις νομοθετῶν, ὡς οὐκ ἀνδρείους μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινωνικοὺς τὸ ἦθος. Μέμ-
356 ψαιτο δ᾽ ἂν τις εἰκότως ὁ τῆς ἱερᾶς εἰςηγητὴς
M. πολιτείας, ἀντικρὺς ἀπειρηκὼς θνησιμαίων καὶ θη-

*) Lev. 5, 2.

ριαλώτων ἀπόλαυσιν διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. Εἰ δέ τις τῶν ἀσκητῶν φιλογυμναστὴς γένοιτο καὶ φιλόθηρος, μελέτας καὶ πρώνας ὑπολαμβάνων εἶναι πολέμων καὶ κινδύνων τῶν πρὸς ἐχθροὺς, ὁπότε χρήσαιτο εὐτυχίᾳ τῇ περὶ ἄγραν, καὶ τοὺς ἑαλωκότας θῆρας προτιθέτω κυσὶν εὐωχίαν, μισθὸν ἢ γέρας εὐτολμίας καὶ ἀνυπαιτίου συμμαχίας· αὐτὸς δὲ μὴ ψαυέτω, προδιδασκόμενος ἐν ἀλόγοις ζώοις, ἃ χρὴ καὶ περὶ ἐχθρῶν φρονεῖν. Οἷς πολεμητέον οὐ δι' κέρδος ἄδικον λωποδυτούντων τὰς πράξεις, ἀλλὰ ἤτοι διὰ κακῶν ὧν προπεπόνθασιν ἀμυνομένοις, ἢ δι' ἃ προςδοκῶσι πείσεσθαι. Ἔνιοι δὲ Σαρδανάπαλλοι τῆς ἀκρασίας τὸ ἄγαν ἁβροδίαιτον αὐτῶν χάνδον πρὸς τὸ ἀόριστον καὶ ἀτελείτητον ἀποτείνονται, κενὰς ἐπινοοῦντες ἡδονὰς, ἄθυτα παρασκευάζουσιν, ἄγχοντες καὶ ἀποπνίχοντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς,*) ἣν ἐλεύθερον καὶ ἄφετον ἐχρῆν ἐᾶν, ἐντυμβεύοντες τῷ σώματι τὸ αἷμα. Σαρκῶν γὰρ αὐτὸ μόνον ἀπολαύειν αὐταρκὲς ἦν, μηδενὸς ἐφαπτομένους τῶν συγγένειαν πρὸς ψυχὴν ἐχόντων. Ὅθεν ἐν ἑτέροις τίθησι νόμον περὶ αἵματος μήτε αἷμα μήτε στέαρ προςφέρεσθαι· **) τὸ μὲν αἷμα δι' ἣν εἶπον αἰτίαν, ὅτι οὐσία ψυχῆς ἐστὶν, οὐχὶ τῆς νοερᾶς καὶ λογικῆς, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς, καθ' ἣν ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀλόγοις κοινὸν τὸ ζῆν συμβέβηκεν.

Περὶ ψυχῆς ἀνθρώπου.

§. 11. Ἐκείνης γὰρ οὐσία πνεῦμα θεῖον καὶ μάλιστα κατὰ Μωϋσῆν, ὃς ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ φησὶν, ἀνθρώπῳ τῷ πρώτῳ καὶ ἀρχηγέτῃ τοῦ γένους ἡμῶν ἐμφυσῆσαι πνοὴν ζωῆς τὸν θεὸν, εἰς τὸ τοῦ σώματος ἡγεμονικώτατον, τὸ πρόσωπον, ἔνθα αἱ δο-

*) Lev. 17, 11. **) Lev. 3, 17.

ρυφόροι τοῦ νοῦ καθάπερ μεγάλου βασιλέως αἰσθή-
σεις παρίδρυνται. Τὸ δ' ἐμφυσώμενον δῆλον ὡς αἰ-
θέριον ἦν πνεῦμα καὶ εἰ δή τι αἰθερίου πνεύματος
κρεῖττον, ἅτε τῆς μακαρίας καὶ τρισμακαρίας φύ-
σεως ἀπαύγασμα· τὸ δὲ στέαρ, διότι πιότατον. Πά-
λιν εἰς διδασκαλίαν ἐγκρατείας καὶ ζῆλον αὐστηροῦ
βίου· τὰ μὲν ῥᾷστα καὶ κατὰ χειρὸς μεθιέμεν, οὐ
φροντίδας δὲ καὶ πόνους ἐθελοντὶ ἕνεκα κτήσεως ἀ-
ρετῆς ὑπομένοντες. Ἧς χάριν αἰτίας ἀπὸ παντὸς ἱε-
ρείου δύο ταῦτα ἐξαίρετα ὁλόκαυτα, ὥςπερ τινὲς ἀ-
357 παρχαὶ, στέαρ τε καὶ αἷμα· τὸ μὲν ὡς σπονδὴ τῷ
M. βωμῷ προςχεόμενον, τὸ δὲ ὡς ὕλη φλογὸς ἐπιφερό-
μενον ἀντὶ ἐλαίου διὰ τὴν πιότητα τῷ καθοσιωμένῳ
καὶ ἱερῷ πυρί. Μέμφεταί τινας τῶν καθ' αὐτὸν γε-
γονότων ὡς γαστριμάργους καὶ τὸ καθηδυπαθεῖν ὡς
ἐνδαιμονικὸν ἐν τοῖς μάλιστα εἶναι ὑπολαμβάνοντας,
οἷς οὐκ ἀπέχρη κατὰ πόλεις αὐτὸ μόνον τρυφᾶν, ἐν
αἷς αἱ χορηγίαι καὶ παρασκευαὶ τῶν ἐπιτηδείων ἄ-
φθονοι, ἀλλὰ καὶ ἐρημίαις ἀβάτοις καὶ ἀτριβέσιν,
ἀξιοῦντες ἐν ταύταις ἀγορὰς ἔχειν ἰχθύων καὶ κρεῶν
καὶ τῶν ἐν εὐετηρίᾳ πάντων. Εἶτ' ἐπειδὴ σπάνις ἦν,
συνιστάμενοι κατεβόων καὶ κατηγόρουν καὶ ἐδυςώ-
πουν ἀναισχύντῳ θράσει τὸν ἄρχοντα καὶ οὐ πρότε-
ρον ἐπαύσαντο νεωτερίζοντες ἢ τυχεῖν μὲν ὧν ὠρέ-
γοντο, τυχεῖν δὲ ἐπ' ὀλέθρῳ· δυοῖν ἕνεκα. Τοῦ τε
ἐπιδείξασθαι, ὅτι πάντα θεῷ δυνατὰ, πόρον ἐξ ἀμη-
χάνων καὶ ἀπόρων ἀνευρίσκοντι· καὶ τοῦ τιμωρή-
σασθαι τοὺς γαστρὸς ἀκράτορας καὶ ἀφηνιαστὰς ὁ-
σιότητος. Ἀπὸ γὰρ τῆς θαλάττης ἀρθὲν ὀρτυγομήτρας
νέφος ἐγχεῖται παρὰ τὴν ἕω· καὶ τὸ μὲν στρατόπε-
δον καὶ τὰ πέριξ ἐφ' ἡμερήσιον ἀνδρὸς εὐζώνου παν-
ταχόθεν ἐν κύκλῳ ὑπεσκίαστο· *) τὸ δ' ὕψος τῆς
τῶν ζώων πτήσεως εἰ διπήχει συναριθμουμένῳ δια-

*) Exod. 16, 13. Num. 11, 31.

στήματι τῆς γῆς ἀφειστήκει πρὸς εὐμαρῆ σύλληψιν. Εἰκὸς μὲν οὖν τὸ τεράστιον τοῦ μεγαλουργηθέντος καταπλαγέντας ἀρκεσθῆναι τῇ θέᾳ, καὶ γεμισθέντας εὐσεβείας καὶ ταύτῃ τραφέντας ἀποσχέσθαι κρεωφαγίας. Οἱ δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπιθυμίαν ἐγείροντες ὡς ἐπὶ μέγιστον ἀγαθὸν ἵεντο, καὶ τὰ ζῶα ταῖς ἀμφοτέραις χερσὶν ἐφελκόμενοι τοὺς κόλπους ἐπλήρουν. *) Εἶτα ἐναποτιθέμενοι ταῖς σκηναῖς ἐφ᾽ ἑτέρων σύλληψιν ἐξίεσαν. Αἱ γὰρ ἄγαν πλεονεξίαι μέτρον οὐκ ἔχουσιν. Καὶ σκευάζοντες πᾶσαν ἰδέαν ἀπλήστως ἐνεφοροῦντο, μέλλοντες, οἱ κενοὶ φρενῶν, ὑπὸ τῆς πλησμονῆς ἀπόλλυσθαι. Καὶ δῆτα οὐκ εἰς μακρὰν καθάρσεσι χολῆς ἐφθάρησαν, **) ὡς καὶ τὸ χωρίον ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτοὺς πάθους τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν. Ἐκλήθη γὰρ "Μνήματα τῆς ἐπιθυμίας," ***) ἧς οὐκ ἔστιν ἐν ψυχῇ καθάπερ ἐδίδαξεν ὁ λόγος, μεῖζον κακόν. Διὸ παγκάλως ἐν ταῖς παραινέσεσι Μωϋσῆς φησίν· "Οὐ ποιήσει ἕκαστος τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ," †) τὸ δ᾽ ἐστὶν ἴσον τῷ "μηδεὶς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ αὐτοῦ χαριζέσθω. Εὐαρειστείτω γάρ τις θεῷ, κόσμῳ, φύσει, νόμοις, σοφοῖς ἀνδράσι, φιλαυτίαν παραιτούμενος, εἰ μέλλει καλὸς κἀγαθὸς γενήσεσθαι."

§. 12. Τοσαῦτα καὶ τῶν εἰς ἐπιθυμίαν ἀναφερομένων ἀποχρώντως κατὰ τὴν δύναμιν εἴρηται πρὸς συμπλήρωσιν τῶν δέκα λογίων καὶ τῶν τούτοις
58 ὑποστελλόντων· εἰ γὰρ δεῖ τὰ μὲν φωνῇ θείᾳ χρη-
I. σμῳδηθέντα κεφάλαια γένη νόμων ἀποδεῖξαι, τοὺς δὲ κατὰ μέρος πάντας οὓς διερμήνευσε Μωϋσῆς ὑποστέλλων, τὰ εἴδη· πρὸς δὲ τὸ ἀσύγκριτον τῆς ἀκριβοῦς καταλήψεως φιλοτεχνίας ἐδέησεν· ᾗ χρησάμενος, ἑκάστῳ τῶν γενῶν ἐξ ἁπάσης τῆς νομοθεσίας τὰ οἰκεῖα προσένειμα καὶ προσέφυσα. Τούτων μὲν δὲ ἅλις· οὐ δεῖ δ᾽ ἀγνοεῖν, ὅτι ὥςπερ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τῶν

*) Num. 11, 32. **) Ibid. v. 20. ***) Ib. v. 34. †) Deut. 11, 8.

δέκα συγγενῆ τινὰ τῶν ἐπὶ μέρους, ἃ πρὸς ἕτερον γένος οὐδεμίαν ἔχει κοινωνίαν· οὕτως ἔνια κοινὰ πάντων συμβέβηκεν, οὐχ ἑνὶ ἢ δυσὶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοῖς δέκα λογίοις ἐφαρμόττοντα. Ταῦτα δ' εἰσὶν αἱ κοινωφελεῖς ἀρεταί· καὶ γὰρ ἕκαστος ἰδίᾳ τῶν δέκα χρησμῶν καὶ κοινῇ πάντες ἐπὶ φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην καὶ θεοσέβειαν καὶ τὸν ἄλλον χορὸν τῶν ἀρετῶν ἀλείφουσιν καὶ προτρέπουσι, βουλαῖς μὲν ἀγαθαῖς ὑγιαίνοντας λόγους, λόγοις δὲ σπουδαίας πράξεις συνείροντες· ἵνα τὸ ψυχῆς ὄργανον εὐαρμόστως ὅλον δι' ὅλων συνέχῃ πρὸς ἐμμέλειαν βίου καὶ συμφωνίαν ἀνεπίληπτον. Περὶ μὲν οὖν τῆς ἡγεμονίδος τῶν ἀρετῶν εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος, ἔτι δὲ καὶ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης εἴρηται πρότερον, νυνὶ δὲ περὶ τῆς ἐπιτηδευούσης ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ ταύταις δικαιοσύνης λεκτέον.

ΠΕΡΙ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
IUSTITIA.

Iustitiam tantopere Moyses ab asseclis exercendam flagitavit, ut cuilibet dicta eam commendantia manibus vestibusque inscripta ob oculos semper habere voluerit (1.). Eadem de causa neque quid legibus a se constitutis addere vel demere (2.), neque terminos agrorum transponere concessit (3.).

---

§. 1. Ἓν τὸ δικαιοσύνης οὐ βραχὺ μέρος ἦ τὸ πρὸς δικαστήρια καὶ δικαστήν· οὗ πρότερον ἐποίησα μὲν ὑπόμνησιν, ἡνίκα τὰ τῶν μαρτυρίων ἐπὶ πλέον ἀπομηκύνων διεξῄειν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν παραληφθῆναι τῶν ἐμφερομένων. Οὐκ εἰωθὼς δὲ παλιλλογεῖν, εἰ μή πού τις ἀνάγκη γένοιτο βιαζομένων τῶν καιρῶν, ἐκεῖνο μὲν ἐάσω, πρὸς δὲ τὰ ἄλλα μέρη τρέψομαι, τοσοῦτον προειπών. Τὰ δίκαια, φησὶν ὁ νόμος, *) ἐντιθέναι δεῖ τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐξά-

*) Deut. 6, 6. 8.

πτειν εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρὸς, καὶ εἶναι σειόμενα
πρὸ ὀφθαλμῶν· αἰνιττόμενος διὰ τοῦ προτέρου, ὅτι
χρὴ μὴ ὦσιν ἀπίστοις παρακατατίθεσθαι τὰ δίκαια,
πίστις γὰρ ἀκοαῖς οὐκ ἔνεστιν, ἀλλὰ τῷ ἡγεμονι-
359 κωτάτῳ, πάντων ἀρίστῳ ἀναθημάτων τυποῦν ταῦ-
M. τα καὶ χαράττοντα, σφραγῖσι δοκίμοις. Διὰ τοῦ δὲ
δευτέρου, τὸ μὴ μόνον ἐννοίας λαμβάνειν τῶν κα-
λῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ δόξαντα πράττειν ἀνυπερθέτως.
Ἡ γὰρ χεὶρ πράξεως σύμβολον, ἧς ἐξάπτειν καὶ ἐξ-
αρτᾶν τὰ δίκαια προστάττει· σημεῖον ἔσεσθαι τοῦτο
φάσκων, καί τινος ἄντικρυς οὐ διείρηκε, διὰ τὸ μη-
δενὸς, ὥς γ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ, πολλῶν δὲ γενέσθαι καὶ σχε-
δὸν ἁπάντων ἐν οἷς ὁ ἀνθρώπινος βίος. Διὰ δὲ τοῦ
τρίτου, τὸ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ φαντασιοῦσθαι τὰ δί-
καια, καθάπερ ἐγγὺς ὄντα ὀφθαλμῶν. Σάλον δὲ ἐχέ-
τω ταῦτα κινούμενον, φησὶν, οὐχ ἵνα ἀβέβαιον καὶ
ἀνίδρυτον, ἀλλ᾽ ἵνα τῇ κινήσει τὴν ὄψιν ἐκκαλῇ
πρὸς ἀρίδηλον θέαν. Ὁράσεως γὰρ ἐπαγωγὸν ἡ κί-
νησις ἐξερεθίζουσα καὶ ἀνεγείρουσα, μᾶλλον δὲ ἀκοι-
μήτους καὶ ἐγρηγορότας κατασκευάζουσα ὀφθαλμούς.
Ὅτῳ δὲ ἐξεγένετο τυπώσασθαι μὲν τῷ τῆς ψυχῆς
ὄμματι μὴ ἡσυχάζοντα, ἀλλὰ κινούμενα καὶ ταῖς
κατὰ φύσιν ἐνεργείαις χρώμενα, τέλειος ἀνὴρ ἀναγε-
γράφθω, μηκέτι ἐν τοῖς γνωρίμοις καὶ μαθηταῖς ἐξε-
ταζόμενος, ἀλλ᾽ ἐν διδασκάλοις καὶ ὑφηγηταῖς· καὶ
παρεχέτω τοῖς ἐθέλουσιν ἀρύεσθαι τῶν νέων, ὥσπερ
ἀπὸ πηγῆς τῶν λόγων καὶ δογμάτων ἄφθονον νᾶμα. *)
Καὶ τῶν ἀτολμοτέρων τις ὑπ᾽ αἰδοῦς μέλλει καὶ
βραδύνει προσέρχεσθαι μαθησόμενος, αὐτὸς ἰὼν ἐ-
παντλείτω καὶ ἐποχετεύτω ταῖς ἀκοαῖς ἀθρόας ὑφηγή-
σεις, ἄχρις ἂν αἱ δεξαμεναὶ τῆς ψυχῆς γεμισθῶσι.
Προδιδασκέτω δὴ τὰ δίκαια συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ
πάντας νέους, **) οἴκοι καὶ ἐν ὁδῷ, καὶ πρὸς κοίτην

*) Deut. 6, 7. **) Ibid.

ἰόντας καὶ ἀνισταμένους, ἵν᾽ ἐν πάσαις μὲν σχέσεσι καὶ κινήσεσιν, ἐν πᾶσι δὲ χωρίοις ἰδίοις τε καὶ δημοσίοις, μὴ μόνον ἐγρηγορότες, ἀλλὰ καὶ κοιμώμενοι, φαντασίαις τῶν δικαίων ἀνευφραίνωνται. Τέρψις γὰρ οὐκ ἔστιν ἡδίων ἢ τὴν ψυχὴν ὅλην δι᾽ ὅλων πεπληρῶσθαι δικαιοσύνης, ἐμμελετῶσαν αὐτῆς τοῖς ἀϊδίοις δόγμασι καὶ θεωρήμασιν, οὐκ ἔχουσαν ἔρημον τόπον εἰς ὃν ἀδικία παρελεύσεται. Κελεύει δὲ καὶ γράψαντας αὐτὰ προσθέντας φίλων οἰκίας ἑκάστης προτιθέναι καὶ πυλῶν τῶν ἐν τοῖς τείχεσι· ἵνα οἱ μὲν ἐκδημοῦντες καὶ ἐνδημοῦντες, ἀστοὶ καὶ ξένοι, τοῖς πρὸ τῶν πυλῶν γράμμασιν ἐστηλιτευμένοις ἐντυγχάνοντες, ἄληκτον ἔχωσι τὴν τῶν λεκτέων καὶ πρακτέων μνήμην, ἑκάτεροι φροντίζοντες τοῦ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι· εἰς δὲ τὰς οἰκίας εἰσιόντες καὶ πάλιν ἐξιόντες, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες
360 *καὶ τέκνα καὶ θεραπεῖαι, τὰ ἁρμόττοντα καὶ ἐπι-*
M *βάλλοντα δρῶσιν ὑπέρ τε ἀλλήλων καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν.*

Ὅτι οὐ δεῖ προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν.

§. 2. *Θαυμασιώτατον δὲ καὶ ἐκεῖνο διαγορεύει, τὸ μηδὲν προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν, ἀλλ᾽ ἐν ἴσῳ καὶ ὁμοίῳ διαφυλάττειν ἀκίνητα τὰ ἐξ ἀρχῆς ὁρισθέντα νόμιμα. Συμβαίνει γὰρ ὡς ἔοικε τὴν μὲν πρόσθεσιν τῶν ἀδίκων· οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ παραλέλειπται τῷ σοφῷ νομοθέτῃ πρὸς ὁλοκλήρου καὶ παντελοῦς μετουσίαν δικαιοσύνης. Αἰνίττεται μέντοι καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ἀκρότητας· ἑκάστη γὰρ αὐτῶν ἀνελλιπής ἐστι καὶ πλήρης, τὸ ἐντελὲς ἔχουσα ἐξ αὑτῆς, ὥστε εἰ γένοιτο προσθήκη τις καὶ ἀφαίρεσις, ὅλην δι᾽ ὅλου τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὴν ἐναντίαν ἕξιν. Ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν. Τὴν ἀνδρείαν ἀρετὴν περὶ τὰ δεινὰ πραγματευομένην ἴσασιν οἱ μὴ παντελῶς ἄμουσοι καὶ ἀχόρευτοι, κἂν ἐπὶ βραχὺ παιδείας προσάψωνται, τῶν ὑπομενητέων οὖσαν ἐπι-*

στήμην. Ἀλλ' ἐάν τις εἴξας ἀμαθίᾳ τῇ διὰ ἀλαζονείαν, ὡς δὴ περιττὸς καὶ ἱκανὸς |ἐπανορθοῦσθαι τὰ ἀνεπιδεᾶ, προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν τι τολμᾷ, σύμπασαν ἀλλάσσει τὴν εἰκόνα, μετατυπώσας αἰσχρὸν ἀντὶ καλοῦ χαρακτῆρος. Ἀπεργάσεται γὰρ τῇ μὲν προσθέσει θρασύτητα, τῇ δὲ ἀφαιρήσει δειλίαν, μηδὲ ὄνομα τῆς βιωφελεστάτης ἀνδρείας καταλιπών. Τὸν αὐτὸν μὲν τρόπον καὶ ἂν τῇ βασιλίδι τῶν ἀρετῶν εὐσεβείᾳ προσθῇ τις ὅ τι οὖν μικρὸν ἢ μέγα, ἢ τὸ ἐναντίον ἀφέλῃ καθ' ἕτερον ἀπαλλάξει καὶ μεταμορφώσει τὸ εἶδος. Γεννήσει γὰρ ἡ μὲν πρόσθεσις δεισιδαιμονίαν, ἡ δὲ ἀφαίρεσις ἀσέβειαν· ἀφανισθείσης αὖ τῆς εὐσεβείας, ἧς ἀνέχειν καὶ ἐπιλάμπειν εὐκτέον ἀγαθόν. Ἐπειδὴ τοῦ μεγίστου τῶν ἀγαθῶν αἰτία καθέστηκεν, ἐπιστήμην ἐμποιοῦσα θεραπείας θεοῦ, ἣν πάσης ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἀρχικωτέραν καὶ βασιλικωτέραν εἶναι νομιστέον. Παραπλήσια δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἑκάστης ἐστὶ λέγειν· ἀλλὰ ἐπιτέμνειν εἰωθὼς τὰ μήκη τῶν λόγων, ἀρκεσθήσομαι τοῖς εἰρημένοις, ἃ καὶ τῶν ἡσυχαζομένων ἱκανὰ μηνύματα γένοιντ' ἄν.

*Περὶ τοῦ μὴ παρακινεῖν ὅρια.**)

§. 3. Ἔτι δὲ τοῦτο προσδιατέτακται κοινωφελὲς παράγγελμα, "μὴ μετακινεῖν ὅρια τοῦ πλησίον, ἃ ἔστησαν οἱ πρότεροί σου." Τοῦτο δὲ ὡς ἔοικεν οὐ περὶ κλήρων αὐτὸ μόνον καὶ γῆς ὅρου νομοθετεῖται, πρὸς πλεονεξίας ἀποκοπὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς φυ-
361 λακὴν ἀρχαίων ἐθῶν. Ἔθη γὰρ ἄγραφοι νόμοι
M. δόγματα παλαιῶν ἀνδρῶν οὐ στήλαις ἐγκεχαραγμένα καὶ χαρτιδίοις ὑπὸ σητῶν ἀναλισκομένοις, ἀλλὰ ψυχαῖς μετειληφότων τῆς αὐτῆς πολιτείας. Ὀφείλουσι

---

*) Deut. 19, 14.

γὰρ παῖδες παρὰ γονέων τῶν οὐσιῶν κληρονομεῖν ἔθη πάτρια οἷς ἐνετράφησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων συνεβίωσαν, καὶ μὴ καταφρονεῖν παρ' ὅσον ἄγραφος αὐτῶν ἡ παράδοσις. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς ἀναγραφεῖσι νόμοις πειθαρχῶν οὐκ ἂν δεόντως ἐπαινοῖτο, νουθετούμενος ἀνάγκῃ καὶ φόβῳ κολάσεως· ὁ δὲ τοῖς ἀγράφοις ἐμμένων, ἑκουσίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἀρετὴν ἐγκωμίων ἄξιος.

---

361 M. ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΑΡΧΟΝΤΩΝ. 722 P.

ARGUMENTUM LIBRI

DE

CREATIONE PRINCIPUM.

Sorte non recte eliguntur magistratus; ad administrandam enim rempublicam scientia et experientia requiruntur, quae sorte non declarantur, sed rationis examine (1.). Hinc factum est, ut Moyses magistratus non sorte sed secundum certos canones eligi voluerit (2.). Peregrinis hominibus principatum committi vetuit (3.) Princeps suum quisque in usum describat deuteronomium, quod est legum compendium, ut memoriae harum argumenta magis imprimat (4.); socios optimae notae ad sublevandam suam opem in administranda republica sibi adiungat (5.); ius aeque dicat pauperibus atque divitibus (6.); fallaces mores dolosque omnis generis fugiat (7); quae nescit, ea nescire ne pudeat (8); ultro iusta pondera mensurasque habeat (9.); neminem conviciis petat (10.), ceterasque leges divinas omnes servet (11. 12.). Si socii a foedere deficiunt, a fecialibus ad reditum invitandi sunt; quorum verba si recusaverint, tum demum armis sunt aggrediendi et castigandi (13.); iustitia enim in omnibus rebus strenue exercenda est (14.).

§. 1. *Ἔνιοι τὰς κληρωτὰς εἰσηγήσαντο ἀρχὰς, ἀλυσιτελῶς τοῖς πλήθεσιν. Εὐτυχίαν γὰρ ἀλλ' οὐκ*

ἀρετὴν ὁ κλῆρος ἐμφαίνει. Πολλοὶ γοῦν πολλάκις
τῶν ἀναξίων ἔλαχον, οὓς ἀνὴρ ἀγαθὸς λαβόμενος
ἡγεμονίας ἀποδοκιμάσαι ἂν καὶ ἐν ὑπηκόοις ἐξετά-
ζεσθαι. Καὶ γὰρ οἱ μικροὶ λεγόμενοι παρά τισιν ἄρ-
χοντες, οὓς δεσπότας ὀνομάζουσιν, οὐ πάντας ὅσους
ἂν οἷοί τε ὦσιν οἰκότριβας ἢ ἀργυρωνήτους ἀπάγον-
ται· μόνους δὲ τοὺς καταπειθεῖς γινομένους, ἀγε-
ληδὸν ἔστιν ὅτε πιπράσκοντες τοὺς ἀνιάτως ἔχοντας
τὸ ἦθος, ὡς καὶ δουλεύειν ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οὐκ
ἀξίους ὄντας. Οὐ τοίνυν προσήκει δεσπότας καὶ ἡ-
γεμόνας ὅλων πόλεων καὶ ἐθνῶν ἀποφαίνειν, τοὺς
κλήρῳ λαχόντας ὀλίσθῳ τινὶ τύχης ἀβεβαίου καὶ
ἀϊδρύτου πράγματος, ἀλλ᾽ εἰς μὲν τὴν τῶν καμνόν-
των ἐπιμέλειαν κλῆρος τὸ μηδέν. Ἰατροὶ γὰρ οὐ
κλήρῳ λαγχάνουσιν, ἀλλὰ πείρᾳ δοκιμάζονται· καὶ
πρὸς εὔπλοιαν καὶ σωτηρίαν τῶν θαλαττευόντων, 723
οὐχ ὁ λαχὼν κυβερνᾷν εὐθὺς ἐπὶ πρύμναν παραπέμ- P.
πεται, δι᾽ ἀνεπιστημοσύνης ἐργασόμενος ἐν εὐδίᾳ
καὶ γαλήνῃ χειροποίητα ναυάγια, ἀλλ᾽ ὅστις ἂν ἐκ
πρώτης ἡλικίας τὴν κυβερνητικὴν τέχνην ἐπιμελῶς
φαίνηται δεδιδαγμένος. Οὗτός ἐστιν ὁ πολλάκις μὲν
πεπλευκὼς, τὰ δὲ σύμπαντα ἢ πλεῖστα πελάγη περαι-
ωσάμενος, ἐμπόριά τε καὶ λιμένας καὶ ὑφόρμους
καὶ ὑποδρόμους τούς τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἠπείροις
362 ἐπιμελῶς ἐξητακὼς, καὶ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν
M. κατὰ γῆν ὁδῶν τὰς διὰ θαλάσσης ἀτραποὺς ἐπιστά-
μενος, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς θέας τῶν οὐρανίων. Παρα-
τηρήσας γὰρ τὰς χορείας τῶν ἀστέρων, καὶ ἐπακο-
λουθήσας αὐτῶν ταῖς τεταγμέναις κινήσεσιν, ἐν ἀνο-
δίαις ἴσχυσεν ἀπλανεῖς καὶ λεωφόρους ὁδοὺς ἀνατε-
μεῖν, ἵνα τὸ πάντων ἀπιστότατον πραγμάτων, ἡ χερ-
σαία φύσις διὰ πλωτῆς οἵα τε ᾖ διαπεραιοῦσθαι.
Πόλεις δὲ τίς μεγάλας καὶ πολυανθρώπους, μεστὰς
οἰκητόρων, καὶ πολιτείας ἐγχειρίζεσθαι μέλλων, καὶ
πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπι-
μέλειαν, ἣν οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις εἰπὼν τέχνην τε-

χνῶν, καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν εἶναι, πρὸς ἄστατον καιροῦ φορὰν ταλαντεύει, τὴν ἀκριβῆ βάσανον τῆς ἀληθείας φυγών; Ἀληθείας δὲ βάσανος, αἱ σὺν λόγῳ πίστεις.

*§. 2. Ταῦτα οὖν ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς τῇ ψυχῇ θεασάμενος, κληρωτῆς μὲν ἀρχῆς οὐδὲ μέμνηται, τὰς δὲ χειροτονητὰς διενοήθη εἰςηγεῖσθαι. Φησὶν οὖν, „ Καταστήσεις ἐπὶ σεαυτὸν ἄρχοντα οὐκ ἀλλότριον, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν σῶν ἀδελφῶν," *) δηλῶν ἐθελούσιον αἵρεσιν, καὶ δοκιμασίαν ἀνεπίληπτον ἄρχοντος, ὃν σύμπασα ἡ πληθὺς ὁμογνωμονοῦσα ποιήσεται. Προςεπιψηφιεῖται δὲ τὴν αἵρεσιν ἐπισφραγιζόμενος, καὶ ὁ τῶν κοινωφελῶν ἁπάντων βεβαιωτὴς θεὸς, ἐκλογήν τινα τοῦ γένους ὑπολαβὼν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ὡς ὄψιν ἐν σώματι.*

§. 3. Τὰς δ᾽ αἰτίας τοῦ μὴ δεῖν ἀλλότριον αἱρεῖσθαι πρὸς ἀρχὴν, διττὰς ἐπιγράφει. Τὴν μὲν, ἵνα μὴ πλῆθος ἀργυρίου καὶ χρυσίου καὶ θρεμμάτων συναγάγῃ, πολὺν πλοῦτον καὶ παντάδικον ἐκ τῆς πενίας τῶν ὑπηκόων θησαυρισάμενος· τὴν δὲ, ἵνα μὴ τὸ ἔθνος ἐκ τῆς οἰκείας χώρας ἀναστήσας ἕνεκα τῶν ἰδίων πλεονεξιῶν, ἀναγκάζῃ μετανίστασθαι πλάνον ἀνήνυτον ὧδε καὶ ἐκεῖσε φορούμενον, ὑποβαλὼν ἀτελεῖς ἐλπίδας μειζόνων ἀγαθῶν κτήσεως, εἰς ἀφαίρεσιν ὧν ἤδη βεβαίως ἐκαρποῦτο. Προὔλαβε γὰρ ὡς εἰκὸς τὸν ὁμόφυλον καὶ συγγενῆ μετέχοντα τῆς πρὸς τὴν ἀνωτάτω συγγένειαν οἰκειότητος. Ἡ δ᾽ ἀνωτάτω συγγένειά ἐστι πολιτεία μία, καὶ νόμος ὁ αὐτὸς, καὶ εἷς θεὸς, ᾧ πάντες οἱ 724
ἀπὸ τοῦ ἔθνους προςκεκλήρωνται, μηδέποτε τὰ P.
παραπλήσια τοῖς λεχθεῖσι διαμαρτεῖν, ἀλλ᾽ ἔμπαλιν ἀντὶ μὲν τοῦ μεθορμίζειν τοὺς οἰκήτορας, καὶ τοῖς ἐν τῇ ξένῃ σποράσιν ἀσφαλῆ κάθοδον παρέξειν· ἀντὶ δὲ τοῦ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀφαιρεῖσθαι χρήματα,

---

*) **Deut. 17, 15.**

προσεπιδώσειν τοῖς δεομένοις τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀποφήναντα κοινήν.

363 §. 4. *Ἀφ᾽ ἧς δ᾽ ἂν ἡμέρας παρέλθῃ τις ἐπὶ τὴν*
M *ἀρχὴν κελεύει*) τὴν ἐπινομίδα γράψαι αὐτοχειρίᾳ, κεφαλαιώδη τύπον περιέχουσαν ἁπάντων τῶν νόμων, βουλόμενος ἔγκολλα τῇ ψυχῇ τὰ διατεταγμένα γενέσθαι. Τοῦ μὲν γὰρ ἀναγινώσκοντος ὑποῤῥεῖ τὰ νοήματα τῇ φορᾷ παρασυρόμενα. Τῷ δὲ γράφοντι κατὰ σχολὴν ἐνσφραγίζεται, καὶ ἐνδρύεται τῆς διανοίας ἐνευκαιρούσης ἑκάστῳ, καὶ ἐπερειδούσης ἑαυτὴν, καὶ μὴ μετιούσης ἐφ᾽ ἕτερον, πρὶν ἢ περιδράξασθαι τοῦ προτέρου βεβαίως. Ὅταν μέντοι γράψῃ, πειράσθω καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐντυγχάνειν καὶ ἀναγινώσκειν, ὑπέρ τε συνεχοῦς καὶ ἀδιαστάτου μνήμης καλῶν καὶ συμφερόντων ἅπασι διαταγμάτων, καὶ ὑπὲρ τοῦ βέβαιον ἔρωτα καὶ πόθον αὐτῶν αὐτῷ ἐγγενέσθαι, τῆς ψυχῆς ἀεὶ διδασκομένης καὶ ἐξεθιζομένης ἐνομιλεῖν νόμοις ἱεροῖς. Αἱ γὰρ μακροχρόνιοι συνήθειαι φιλίαν ἄδολον καὶ καθαρὰν οὐ πρὸς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἰδέας ἀξιεράστους γραμμάτων ἀποτελοῦσι. Τουτὶ δὲ συμβήσεται, ἐὰν μὴ ἑτέρου γράμμασι καὶ ὑπομνήμασιν ὁ ἄρχων, ἀλλ᾽ οἷς αὐτὸς ἔγραψεν ἐντυγχάνῃ. Τὰ γὰρ ἴδιά πως ἑκάστοις γνωριμώτερα, καὶ πρὸς ἀναλήψεις ἑτοιμότερα, καὶ ἄλλως ἀναγινώσκων, ἀναλογισμὸν ἕξει τοιοῦτον, "Ἐγὼ ταῦτ᾽ ἔγραψα ὁ τοσοῦτος ἄρχων, μὴ προσχρησάμενος ὑπηρέτῃ ἑτέρῳ μυρίων ὄντων. Ἆρα ὅπως βίβλον ἀποπληρώσω, καθάπερ οἱ μισθοῦ γράφοντες, ἢ οἱ γυμνάζοντες ὀφθαλμούς τε καὶ χεῖρας τοὺς μὲν εἰς ὀξυωπίαν, τὰς δ᾽ ἵνα ὦσιν ὀξυγράφοι; Πόθεν; Οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ὅπως αὐτὰ ἐν βίβλῳ γράφων εὐθὺς εἰς τὴν ψυχὴν μεταγράφω, καὶ ἐναπομάττομαι τῇ διανοίᾳ θειοτέρους καὶ ἀνεκ-*

---

*) Deut. 71, 18 sqq.

πλύντους χαρακτῆρας. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι βασιλεῖς βακτηρίας ἔχοντες σκηπτροφοροῦσιν, ἐμοὶ δὲ το σκῆπτρον ἡ βίβλος ἔσται τῆς ἐπινομίδος, καύχημα καὶ κλέος ἀνανταγώνιστον, ἐπίσημον ἡγεμονίας ἀνεπιλήπτου, πρὸς ἀρχέτυπον τὴν θεοῦ βασιλείαν ἀπεικονισθείσης. Ἀεὶ δ' ἐπερειδόμενος καὶ σκηριπτόμενος τοῖς ἱεροῖς νόμοις κτήσομαι δύο τὰ πάντων ἄριστα. Ἓν μὲν, ἰσότητα, ἧς μεῖζον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Ἀλαζονεία γὰρ καὶ τὸ ὑπέραυχον ὀλιγόφρονος ψυχῆς, τὸ μέλλον οὐ προορωμένης. Ἰσότης μὲν οὖν, τὴν ἐκ τῶν ὑπηκόων εὔνοιαν καὶ ἀ- 725
σφάλειαν ἀμοιβὰς δικαίας ἀντεκτινόντων ἀπεργάσε- P.
ται, τὸ δ' ἄνισον κινδύνους σφαλερωτάτους. Τούτους μὲν ἀποδράσομαι, μισήσας τὴν χορηγὸν σκότους καὶ πολέμων ἀνισότητα. Βίον δ' ἀνεπιβούλευτον ἕξω, τὴν ἀστασίαστον ἰσότητα τιμήσας, ἣ γεννᾷ φῶς καὶ εὐστάθειαν. Ἕτερον δὲ περιποιήσομαι, τὸ
364 *μὴ ἐπὶ θάτερα καθάπερ ἐπὶ τρυτάνης ἀντιῤῥέπειν,*
M. *ἐκτρέπων καὶ πλαγιάζων τὰ διατεταγμένα. Πειράσομαι δ' ἄγειν αὐτὰ διὰ λεωφόρου τῆς μέσης, ὀρθαῖς καὶ ἀρτίοις βάσεσι χρησάμενος πρὸς μετουσίαν ἀπταίστου βίου." Βασιλικὴν δ' εἴωθεν ὀνομάζειν Μωϋσῆς ὁδὸν τὴν μέσην, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως οὖσαν μεθόριον, καὶ ἄλλως ἐπειδὴ τὸ μέσον ἐν τριάδι τὴν ἡγεμονίδα τάξιν εἴληχεν, ἁρμοζόμενον τὰ παρ' ἑκάτερα εἰς ἕνωσιν ἀδιαλύτῳ δεσμῷ, ὑφ' ὧν καὶ δορυφορεῖται τρόπον βασιλέως. Νομίμου δ' ἄρχοντος ἰσότητα τιμῶντος ἀδέκαστον τὰ δίκαια κρίνοντος δικαίως, ἐμμελετῶντος ἀεὶ τοῖς νόμοις, ἆθλον εἶναί φησι τὴν μακροχρονίαν ἡγεμονίδα· οὐχ ἵνα πολυετῆ ζωὴν αὐτῷ χαρίσηται μετὰ τοῦ τὰ κοινὰ πρυτανεύειν, ἀλλ' ἵνα ἀναδιδάξῃ τοὺς ἀγνοοῦντας, ὅτι νόμιμος ἄρχων, καὶ ἂν τελευτήσῃ, βίον ζῇ μακραίωνα διὰ τῶν πράξεων, ἃς ἀθανάτους καταλέλοιπε, μνημεῖα καλοκἀγαθίας ἀκαθαίρετα.*

§. 5. *Προσήκει δὲ τῷ τῆς ἀνωτάτω καὶ μεγί-*

στης ἀρχῆς ἀξιωθέντι, αἱρεῖσθαι διαδόχους, οἳ συνάρξουσι καὶ συνδικάσουσι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα κοινωφελῆ συνδιοικήσουσιν. Εἷς γὰρ οὐκ ἂν ἐξαρκέσαι, καὶ ἂν προθυμότατος ᾖ, καὶ πάντων ἐῤῥωμενέστατος ἑκάτερον σῶμα καὶ ψυχὴν, πρὸς τὰ μεγέθη καὶ πλήθη τῶν πραγμάτων, ἀπειρηκὼς ἐπὶ τῇ φορᾷ τῶν ἐπεισχεομένων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀλλαχόθεν ἄλλων, εἰ μὴ τοὺς συλληψομένους ἔχοι πάντας ἀριστίνδην ἐπιλελεγμένους, φρονήσει, δυνάμει, δικαιοσύνῃ, θεοσεβείᾳ, τῷ μὴ μόνον ἐκτρέπεσθαι, ἀλλὰ καὶ μισεῖν ὡς ἐχθρὸν καὶ μέγιστον κακὸν, ἀλαζονείαν. Βοηθοὶ γὰρ οὗτοι καὶ παραστάται γένοιντ᾽ ἂν ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τὰ κοινὰ ἐπηχθισμένῳ, συνεπικουφίζειν καὶ ἐπελαφρίζειν ἐπιτηδειότατοι. Καὶ ἄλλως ἐπειδὴ τῶν ὑποθέσεων αἱ μέν εἰσι μείζους, αἱ δὲ βραχύτεραι, τὰς μὲν ἐλάττους, ἵνα μὴ περὶ μικρὰ τρίβηται, τοῖς ὑπάρχοις ἐνδίκως ἂν ἐπιτρέψαι, τῶν δὲ μειζόνων αὐτὸς αὖ γένοιτο ἀναγκαίως ἐξεταστὴς ἀκριβέστατος. Μεγάλας δ᾽ ὑποληπτέον ὑποθέσεις, οὐχ ἃς οἴονταί τινες, ὅταν ἔνδοξοι πρὸς ἐνδόξους διαφέρωνται, καὶ πλούσιοι πρὸς πλουσίους, καὶ ἡγεμόνες πρὸς ἡγεμόνας, ἀλλ᾽ ἔμπαλιν ὅταν ἰδιῶται καὶ ἄποροι καὶ ἄδοξοι πρὸς δυνατωτέρους, 726
οἷς πρὸς τὸ μηδὲν ἀνήκεστον παθεῖν μία ἐλπὶς ὁ δι- P.
καστής. Ἑκατέρου δὲ τῶν εἰρημένων σαφῆ παραδείγματα εὑρεῖν ἔστιν ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις, ἃ μιμεῖσθαι καλόν. Ἦν γάρ ποτε χρόνος, ἐν ᾧ μόνος αὐτὸς ἐβράβευε τὰ περὶ δίκας Μωϋσῆς, ἕωθεν εἰς νύκτα πο-
65 νούμενος. Ἀλλ᾽ αὖθις ἀφικόμενος ὁ πενθερὸς καὶ συνιδὼν ὅσῳ βάρει πιέζεται πραγμάτων*) ἐπισυῤῥεόντων ἀεὶ τῶν ἀμφισβητήσεις ἐχόντων, ἄριστα συνεβούλευεν ἑλέσθαι διαδόχους, ἵνα οἱ μὲν τὰ βραχύτερα κρίνωσιν, αὐτὸς δ᾽ ἐφεδρεύῃ τοῖς μείζοσι,

*) Exod. 18, 14.

καιροὺς εἰς ἀνάπαυλαν αὐτῷ διδούς. Πεισθεὶς δὲ τοῖς λεγομένοις — καὶ γὰρ ἦν συμφέροντα — τοὺς δοκιμωτάτους ἐξ ἅπαντος τοῦ πλήθους ἑλόμενος, ὑπάρχους ἅμα καὶ δικαστὰς καθίστησι, κελεύσας τὰς μείζους κρίσεις ἐπ᾽ αὐτὸν ἀνάγειν. Ταύτην τὴν τάξιν ἀνάγραπτον αἱ ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν, εἰς τὴν τῶν καθ᾽ ἑκάστην γενεὰν ἀρχόντων διδασκαλίαν, ἵνα πρῶτον μὲν, μὴ ἀποδοκιμάζωσι συμβούλους ὡς ἱκανοὶ πάντα περιαθρεῖν, Μωϋσέως οὐκ ἀποδοκιμάσαντος τοῦ πανσόφου καὶ θεοφιλοῦς. Ἔπειτα δὲ, ἵνα δευτέρους καὶ τρίτους ἡγεμόνας αἱρῶνται, φροντίζοντες τοῦ μὴ περὶ μικρὰ τριβόμενοι, τῶν ἀναγκαιοτέρων ἀμελεῖν. Ἀμήχανον γὰρ ἐφ᾽ ἅπαντα φθάνειν φύσιν ἀνθρωπίνην.

§. 6. *Ἓν μὲν δὴ τῶν παραδειγμάτων μεμήνυται· τοῦ δὲ δευτέρου τὴν πίστιν ἐφαρμοστέον. Μεγάλας ἔφην εἶναι δίκας τὰς τῶν ταπεινοτέρων· ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπεινὸν χήρα καὶ ὀρφανὸς καὶ ἐπήλυτος. Τούτοις χρὴ δικάζειν τὸν ἀνωτάτω βασιλέα, καὶ τὴν ἐφ᾽ ἅπασιν ἐναψάμενον ἀρχὴν, ἐπεὶ κατὰ Μωϋσέα καὶ ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν θεὸς οὐκ ἀπεσκοράκισεν αὐτοὺς τῆς ἀφ᾽ αὐτοῦ δικαιονομίας. Ὑμνήσας γὰρ τὰς τοῦ ὄντος ἀρετὰς ὁ ἱεροφάντης τὸν τρόπον τοῦτον, „Ὁ θεὸς ὁ μέγας, ὁ κραταιὸς, ὅςτις οὐ θαυμάζει πρόςωπον, οὐδ᾽ οὐ μὴ λάβῃ δῶρον ποιῶν κρίσιν,“ *) ἐπιλέγει τίσιν ἡ κρίσις, οὐ σατράπαις καὶ τυράννοις, καὶ τῆς γῆς καὶ θαλάττης ἐναψαμένοις τὸ κράτος, ἀλλ᾽ ἐπηλύτῳ καὶ ὀρφανῷ καὶ χήρᾳ. Τῷ μὲν, ὅτι τοὺς συγγενεῖς, οὓς μόνους εἰκὸς ἔχειν συναγωνιστὰς, ἐχθροὺς ἀσυμβάτους εἰργάσατο ἑαυτῷ, μεταναστὰς εἰς ἀλήθειαν, καὶ τὴν ἑνὸς τιμίου τιμὴν ἀπὸ μυθικῶν πλασμάτων καὶ πολυαρχίας, ἃ γονεῖς, καὶ πάπποι καὶ πρόγονοι καὶ*

*) Deut. 10, 17.

πάντες οἱ ἀφ᾽ αἵματος τοῦ στειλαμένου τὴν καλὴν
ἀποικίαν ταύτην ἐξετίμησαν. Τῷ δὲ, ἐπεὶ πατρὸς
καὶ μητρὸς τῶν ἐκ φύσεως βοηθῶν καὶ ὑπερμάχων
ἐστέρηται, δυνάμεως τῆς μόνης εἰς συμμαχίαν ἀ-
ναγκαίας ἐρημωθείς. Τῇ δὲ, ὅτι τὸν διαδεξάμενον
ἄνδρα τὴν γονέων ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν ἀφή- 727
ρηται. Γυναικὶ γὰρ ἀνὴρ εἰς κηδεμονίαν, ὅπερ γο- P.
νεῖς παρθένῳ. Σχεδὸν δὲ καὶ τὸ σύμπαν Ἰουδαίων
ἔθνος ὀρφανοῦ λόγον ἔχει, συγκρινόμενον τοῖς ἁπαν-
ταχῇ πᾶσι. Τὰ μὲν γὰρ, ὁπότε μὴ θεήλατοι κα-
36 τασκήπτοιεν συμφοραὶ, διὰ τὰς ἐν τοῖς ἔθνεσιν
ἐπιμιξίας οὐκ ἀπορεῖ βοηθῶν, κοινοπραγοῦντα· τῷ
δ᾽ ἥκιστά τις συναγωνίζεται νόμοις ἐξαιρέτοις χρω-
μένῳ, σεμνοὶ δ᾽ εἰσὶν ἐξ ἀνάγκης, ἅτε πρὸς τὴν
ἄκραν ἀρετὴν ἀλείφοντες. Τὸ δὲ σεμνὸν, αὐστη-
ρόν. Τοῦτο δὲ ὁ πολὺς ὅμιλος τῶν ἀνθρώπων ἀπο-
στρέφεται, διὰ τὴν ἡδονῆς ἀποδοχήν. Ἀλλ᾽ ὅμως
τῆς ὀρφανίας αὐτοῦ καὶ ἐρημίας ἔλεον καὶ οἶκτόν
φησι Μωϋσῆς ἀεὶ λαμβάνειν τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων
ᾧ προσκεκλήρωται, διότι τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων
γένους ἀπενεμήθη οἷά τις ἀπαρχὴ τῷ ποιητῇ καὶ
πατρί. Τὸ δ᾽ αἴτιον, αἱ τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ ἔθνους
περιμάχητοι δικαιοσύναι καὶ ἀρεταὶ, αἳ καθάπερ
φυτὰ ἀθάνατα διαμένουσιν, ἀειθαλέα καρπὸν φέ-
ρουσαι τοῖς ἀπογόνοις σωτήριον, καὶ πρὸς πάντα
ὠφέλιμον, καὶ ἂν αὐτοὶ τύχωσι διαμαρτάνοντες ἰά-
σιμα, ἀλλὰ μὴ παντελῶς ἀνίατα. Μὴ μέντοι νομί-
σας τις ἀγαθὸν εἶναι τέλειον τὴν εὐγένειαν, ὀλιγω-
ρείτω καλῶν πράξεων, λογιζόμενος ὅτι μείζονος ὀρ-
γῆς ἄξιος τυγχάνειν ἐστὶν, ὁ γεννηθεὶς μὲν ἐκ τῶν
ἀρίστων, αἰσχύνην δ᾽ ἐπιφέρων τοῖς γεννήσασι διὰ
τὴν τῶν τρόπων κακίαν. Ἔχων γὰρ οἰκεῖα παρα-
δείγματα καλοκἀγαθίας ἃ μιμήσεται, καὶ μηδὲν ἀ-
ποματτόμενος εἰς ὑγιαίνοντος βίου κατόρθωσιν, ἐ-
πίληπτος.

§. 7. Ἀπαγορεύει δ᾽ ὁ νόμος *) τῷ τὴν προ-
στασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν ἀπειληφότι δι-
καιοτάτην ἀπαγόρευσιν, μὴ πορεύεσθαι δόλῳ ἐν τῷ
ἔθνει. Ψυχῆς γὰρ ἀνελευθέρου καὶ πάνυ δουλο-
πρεποῦς ἐπίβουλα ἤθη, συσκιαζούσης ὑποκρίσει τὸ
ἔργον. Τὸν γὰρ ἄρχοντα οὕτω χρὴ προεστάναι τῶν
ὑπηκόων, ὡς πατέρα παίδων, ἵνα καὶ αὐτὸς ὡς
ὑπὸ γνησίων υἱῶν ἀντιτιμᾶται. Διότι κοινοὶ πόλεων
καὶ ἐθνῶν γονεῖς, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἄρχοντές
εἰσιν οἱ ἀγαθοὶ, τὴν ἴσην, ἔστι δὲ ὅτε καὶ περιττο-
τέραν εὔνοιαν ἐπιδεικνύμενοι. Τοὺς δ᾽ ἐπὶ λύμῃ
καὶ ζημίᾳ τῶν ὑπηκόων μεγάλας περιβαλλομένους
δυναστείας, οὐκ ἄρχοντας, ἀλλ᾽ ἐχθροὺς προσαγο-
ρευτέον, τὰ πολεμίων ἀσυμβάτων δρῶντας. Οὐ
μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ δολερῶς ἀδικοῦντες, πονηρότεροι
τῶν φανερῶς ἐναντιουμένων εἰσὶν, εἴ γε τοὺς μὲν
ἔνεστι ῥᾳδίως ἀμύνασθαι, γυμνὴν ἀπαμπίσχοντας
τὴν δυσμένειαν. Τῶν δ᾽ ἐστὶ δύσληπτος καὶ δυς-
θήρατος ἡ μοχθηρία, καθάπερ ἐν θεάτρῳ σκευὴν
ἀλλοτρίαν ἀναλαμβανόντων, εἰς ἀπόκρυψιν τῆς ἀ- 72
ληθοῦς ὄψεως. Φθάνει δὲ τὸ τῆς ἀρχῆς εἶδος, καὶ
διαδέδυκεν ὀλίγου δέω φάναι, πρὸς ἅπαντα τὰ τοῦ
βίου μέρη, διαφέρον αὐτὸ μόνον μεγέθει καὶ τῷ πο-
σῷ. Ὅπερ γὰρ πόλεως βασιλεὺς, τοῦτο καὶ κώ-
μης ὁ πρῶτος, καὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, καὶ νο-
367 σούντων ἰατρὸς, καὶ στρατοπέδου μὲν στρα-
M. τηγὸς, ναύαρχος δ᾽ ἐπιβατικοῦ, καὶ πληρωμάτων,
καὶ πάλιν φορτίδων μὲν καὶ ὁλκάδων ναύκληρος,
κυβερνήτης δὲ πλωτήρων. Οἱ πάντες δύνανται ἄμφω
τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον. Βούλεσθαι δ᾽ ὀφείλουσι τὸ ἄ-
μεινον. Τὸ ἄμεινον δ᾽ ἐστὶν ὠφελεῖν, ἀλλὰ μὴ βλάπτειν
ὅσους ἂν οἷόν τε ᾖ. Τὸ γὰρ ἕπεσθαι θεῷ τοῦτ᾽ ἔστιν,

*) Lev. 19, 16.

ἐπεὶ καὶ ἐκείνῳ δύναμις μέν ἐστι δρᾶν ἑκάτερα, βούλεται δὲ μόνα τὰ ἀγαθά. Μηνύει δ᾽ ἡ τοῦ κόσμου γένεσίς τε καὶ διοίκησις. Τὰ γὰρ μὴ ὄντα ἐκάλεσεν εἰς τὸ εἶναι, τάξιν ἐξ ἀταξίας, καὶ ἐξ ἀποίων ποιότητας, καὶ ἐξ ἀνομοίων ὁμοιότητας, καὶ ἐξ ἑτεροτήτων ταὐτότητας, καὶ ἐξ ἀκοινωνήτων καὶ ἀναρμόστων κοινωνίας καὶ ἁρμονίας, καὶ ἐκ μὲν ἀνισότητος ἰσότητα, ἐκ δὲ σκότους φῶς ἐργασάμενος. Ἀεὶ γάρ ἐστιν ἐπιμελὲς αὐτῷ καὶ ταῖς εὐεργέτισιν αὐτοῦ δυνάμεσι τὸ πλημμελὲς τῆς χείρονος οὐσίας μεταποιεῖν καὶ μεθαρμόζεσθαι πρὸς τὴν ἀμείνω.

§. 8. Ταῦτα οὖν μιμεῖσθαι προσήκει τοὺς ἀγαθοὺς ἄρχοντας, εἴ γέ τις αὐτοῖς φροντὶς ἐξομοιώσεως τῆς πρὸς θεόν. Ἐπεὶ δ᾽ ὑποῤῥεῖ μυρία καὶ λανθάνει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἅτ᾽ ἐνδεδεμένον αἰσθήσεων ὄχλῳ τοσούτῳ, παραγαγεῖν καὶ ἀπατῆσαι ψευδέσι δόξαις ἱκανωτάτῳ, μᾶλλον δὲ ἐντετυμβευμένον θνητῷ σώματι, ὃ κυρίως ἄν τις σῆμα καλέσειε, μηδεὶς αἰδείσθω δικαστὴς ὁμολογῶν ἀγνοεῖν, ὅπερ ἀγνοεῖ. Πρῶτον γὰρ ὁ ψευδόμενος αὐτὸς αὑτοῦ γενήσεται χείρων, ἀλήθειαν ὑπερόριον τῆς ψυχῆς πεφυγαδευκώς. Ἔπειτα δὲ μυρία βλάψει τοὺς κρινομένους, τυφλὴν γνῶσιν ἀποφαινόμενος, τῷ μὴ βλέπειν τὰ δίκαια. Ὅταν οὖν ἀμαυρὰν ποιῆται τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, ἀσάφειαν καὶ πολὺ σκότος ἀπεργαζομένων, παραιτείσθω τὰς κρίσεις, καὶ ἀναπεμπέτω πρὸς ἀκριβεστέρους δικαστάς. Οὗτοι δὲ τίνες ἂν εἶεν, ἢ ἱερεῖς, καὶ ὁ τῶν ἱερέων ἔξαρχος καὶ ἡγεμών; Οἱ γὰρ λειτουργοὶ θεοῦ οἱ γνήσιοι, τὴν διάνοιαν ἐπιμελῶς ἠκόνηνται, τὸ παρὰ μικρὸν οὐ μικρὸν σφάλμα ἡγούμενοι, διὰ τὰς ἐν ἅπασιν ὑπερβολὰς τοῦ θεραπευομένου βασιλέως. Διὸ καὶ προστέτακται πᾶσι τοῖς ἱερωμένοις νηφάλια θύειν, *) ἵνα μηδὲν

*) Lev. 10, 9.

τοῦ παραπαίειν καὶ παραληρεῖν φάρμακον ἐπεισελθὸν τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀμαυρώσῃ. Τάχα δ' ἐπειδὴ ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἱερεὺς εὐθύς ἐστι προφήτης, οὐ γένει μᾶλλον, ἢ ἀρετῇ παρεληλυθὼς 729
368 ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος ὄντως θεραπείαν. Προφήτῃ δ' P
M οὐδὲν ἄγνωστον, ἔχοντι νοητὸν ἥλιον ἐν αὑτῷ, καὶ ἀσκίους αὐγὰς, εἰς ἐναργεστάτην κατάληψιν τῶν αἰσθήσει μὲν ἀοράτων, διανοίᾳ δὲ καταληπτῶν.

§. 9. Πάλιν οἱ μέτρα καὶ στάθμια καὶ ζυγὰ διαχειριοῦντες ἔμποροι καὶ κάπηλοι καὶ ἀγοραῖοι καὶ ὅσοι ἄλλοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὤνια πιπράσκουσι, *) ξηρά τε καὶ ὑγρὰ, τάττονται μὲν ὑπ' ἀγορανόμοις, ὀφείλουσι δ' αὐτοὶ ἑαυτῶν ἄρχοντες εἶναι, ἐὰν σωφρονῶσι, μὴ φόβῳ τὰ δίκαια δρῶντες, ἀλλ' ἑκουσίῳ γνώμῃ. Τοῦ γὰρ μετ' ἀνάγκης τὸ αὐτοκέλευστον κατόρθωμα τιμιώτερον πανταχοῦ. Διὸ προστάττει τοῖς καπήλοις καὶ ἐμπόροις, καὶ οἵτινες ἄλλοι τὴν τοιαύτην προαίρεσιν ἐπανῄρηνται τοῦ βίου, ζυγὰ δίκαια καὶ μέτρα καὶ στάθμια κατασκευάζεσθαι, μηδὲν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ὠνουμένων κακοτεχνοῦντας, ἀλλ' ἀπ' ἐλευθέρου, καὶ ἀδόλου ψυχῆς ἕκαστα καὶ λέγειν καὶ πράττειν, ἐκεῖνο λογιζομένους, ὅτι τὰ μὲν ἄδικα κέρδη βλαβερώτατα, ὁ δὲ μετὰ δικαιοσύνης πλοῦτος ἀναφαίρετος. Ἐπεὶ δὲ φιλεργίας ἆθλα μισθοὶ πρόκεινται τοῖς δημιουργοῖς, δημιουργοῦσι δ' οἱ ἐν ἐνδείαις, ἀλλ' οὐχ οἷς ἄφθονος περιουσία, κελεύει **) μὴ ὑπερτίθεσθαι τὰς δόσεις, ἀλλ' αὐτῇ παρέχειν ἡμέρᾳ τὸν διομολογηθέντα μισθόν. Ἄτοπον γὰρ τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν πενήτων ὑπερησίας ἀπειληφέναι τοὺς εὐπόρους, τὰς δ' ἀντὶ τούτων ἀμοιβὰς μὴ ἀντιπαρασχεῖν ἀπόροις εὐθὺς περιουσίᾳ ζῶντας. Ἆρ' οὐκ ἐναργῆ δείγματα ταῦτ' ἐστὶ προφυ-

---

*) Lev. 19, 36. **) Deut. 24, 15.

λακῆς μειζόνων ἀδικημάτων; Ὁ γὰρ μηδὲ μισθὸν τὸν πάντως ἀποδοθησόμενον ἐῶν ἐκπρόθεσμον γενέσθαι, προθεσμίαν ὁρίσας ἑσπέραν, ἐν ᾗ δεήσει τὸν δημιουργὸν ἀπαλλαττόμενον οἴκαδε κομίσασθαι τὴν ἀμοιβὴν, οὗτος οὐ πολὺ πρότερον ἁρπαγὴν ἀπαγορεύει καὶ κλοπὴν, καὶ χρεωκοπίαν, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα, διαπλάττων καὶ διαμορφῶν τὴν ψυχὴν πρὸς δόκιμα εἴδη τὰ καλοκἀγαθίας αὐτῆς;

§. 10. Εὖ μέντοι καὶ ἐκεῖνο διείρηται,*) ὅπως
μηδεὶς μηδένα βλασφημῇ καὶ κακηγορῇ, καὶ μάλι-
στα κωφὸν, οὐδὲ αἴσθησιν ὧν ἀδικεῖται δυνάμενον
λαβεῖν, οὐδ᾽ ἐν τοῖς ἴσοις παρ᾽ αὐτὸ τοῦτο ἀμύνα-
σθαι. Μάχη γὰρ πασῶν ἐκνομωτάτη, καθ᾽ ἣν τὸ
μὲν ἕτερον μέρος ἐν τῷ δρᾶν ἐξετάζεται, τὸ δ᾽ ἕτε-
ρον ἐν τῷ μόνον πάσχειν. Τοῖς δὲ κακηγοροῦσι τοὺς
ἀναύδους καὶ τὰ ὦτα βεβλαμμένους, ὁμοίως ἄδικα
δρῶσιν οἱ τυφλοῖς ὀλίσθους ἐμποιοῦντες, καὶ ἕτερα
ἄττα ἐν ποσὶ τιθέντες. Ἀνάγκη γὰρ οὐχ οἵους τε
ὄντας ὑπερβαίνειν δι᾽ ἄγνοιαν, παραπταίοντας, ἀμ-
φότερα καὶ τῆς ὁδοῦ διαμαρτάνειν, καὶ τὰς βά- 730
σεις βλάπτεσθαι. Τοῖς δὲ τῶν τοιούτων εὑρεταῖς P.
καὶ ζηλωταῖς ἐπανατείνεται τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ φόβον ὁ
39 νόμος, εἰκότως καὶ προσηκόντως, ἐπειδὴ μόνος οὗτος
τὴν χεῖρα ὑπερέχει καὶ προασπίζει τῶν αὐτοῖς βοη-
θεῖν ἀδυνατούντων, καὶ μονονοὺκ ἄντικρύς φησι
τοῖς ἀδικοπραγοῦσι τοὺς πεπλημμελημένους, "Ὦ κε-
νοὶ φρενῶν, λήσεσθαι νομίζετε γέλωτα ἡγούμενοι
τὰς ἐκείνων συμφορὰς, καὶ εἰς ταῦτ᾽ ἐξαμαρτάνον-
τες, περὶ ἃ συμβέβηκεν ἀτυχεῖν αὐτοῖς, ὦτα μὲν
διὰ κακηγοριῶν, ὀφθαλμοὺς δὲ διὰ τῶν ἐν ποσὶν
ὀλίσθων; Τὸν δὲ πάντων ἔφορον καὶ δίοπον θεὸν
οὐδέποτε λήσεσθε, κακοπραγίαις ἀθλίων ἀνθρώπων
ἐπεμβαίνοντες, ὡς τὰς ὁμοίας κῆρας οὐκ ἐνδεξόμε-

*) Lev. 19, 14.

νοι σῶμα μὲν πάσαις ἁλωτὸν νόσοις περιφέροντες, αἰσθήσεις δ᾽ ἐπικήρως ἐχούσας, αἳ μικρᾶς ἕνεκα καὶ τῆς τυχούσης προφάσεως οὐκ ἀμαυροῦνται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνιάτους ὑπομένουσι πηρώσεις. Τοὺς οὖν ἐπιλελησμένους μὲν ἑαυτῶν, ἐπικυδεστέρους δ᾽ οἰομένους εἶναι τῆς φυσικῆς ἀνθρώπων ἀσθενείας, ἐκπεφευγέναι δὲ τὰς ἀδήλους καὶ ἀτεκμάρτους οὔσας τῆς τύχης ἐπιβουλὰς, ἣ πολλάκις αἰφνιδίους σκηπτοὺς ἐπέῤῥιψε, καὶ εὐπλοίᾳ βίου χρωμένοις μονονοὐκ ἐν αὐτοῖς λιμέσιν εὐδαιμονίας κατέλυσε, τί δεῖ μεγαλαυχεῖν καὶ ἐπεμβαίνειν συμφοραῖς ἑτέρων, μηδὲ τὴν πάρεδρον δίκην τοῦ πάντων ἡγεμόνος ἡγεμόνα αἰδουμένους, ᾗ θέμις ἀκοιμήτοις καὶ ὀξυωπεστάτοις ὄμμασι, καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ὡς ἐν ἡλίῳ καθαρῷ περιαθρεῖν; Οὗτοί μοι δοκοῦσι μηδὲ ἂν τετελευτηκότων ἀποσχέσθαι, δι᾽ ὑπερβολὴν ὠμότητος, ἀλλὰ, τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο παρὰ πολλοῖς, μὴ ἂν ὀκνῆσαι νεκροὺς ἐπισφάττειν· ἐπεὶ καὶ μέρεσι τοῖς τρόπον τινὰ προτεθνηκόσιν ἐναλύειν καὶ ἐνυβρίζειν ἀξιοῦσιν. Ὀφθαλμοί τε γὰρ μὴ βλέποντες νεκροὶ, καὶ ὦτα μὴ ἀκούοντα. Ὥστ᾽ εἰ καὶ οὗ μέρη ταῦτ᾽ ἐστὶν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθείη, τὸ ἀνηλεὲς καὶ ἀσύμβατον ἐπιδείξονται, μηδὲν ἀνθρώπινον καὶ συμπαθὲς δράσαντες, ἃ τετελευτηκόσι καὶ πρὸς ἐχθρῶν ἐν ἀκηρύκτοις πολέμοις σώζεται. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

§. 11. Ἁρμονίαν δέ τινα ἑξῆς τίθησιν ὁμοιότροπον παραγγελμάτων, φάσκων τὰ κτήνη μὴ ὀχεύειν ἑτεροζύγοις, τὸν ἀμπελῶνα μὴ κατασπείρειν δίφορον, ἱμάτια ἐκ δυοῖν ὑφασμένα, κίβδηλον ἔργον, μὴ ἀμπέχεσθαι. Λέλεκται δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τοῖς κατὰ μοιχῶν, πρὸς ἔμφασιν τρανοτέραν τοῦ μὴ
370 δεῖν ἀλλοτρίοις γάμοις ἐφεδρεύειν, φθείραντας μὲν
M. ἤθη γυναικῶν, φθείραντας δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τέκνων σποραῖς γνησίων χρηστὰς ἐλπίδας. Ὁ γὰρ τὰς ἐν ἀλόγοις ζώοις ἑτερογενῶν ὀχείας ἀπηγορευκὼς, ἔοικε

πόῤῥωθεν ἀνακοπὴν μοιχῶν ἀπεργάσασθαι. Λεκτέον δὲ καὶ νῦν ἐν τοῖς περὶ δικαιοσύνης. Τὸ γὰρ αὐτὸ πλείοσιν ἐφαρμόττειν, εἰ δύναιτό πως, οὐ παραιτητέον. Ἔστιν οὖν δίκαιον, εἰς ταὐτὸν ἄγειν τὰ δυνάμενα κοινωνεῖν. Τὰ δ' ὁμογενῆ πέφυκεν εἰς κοινωνίαν, ἐπεὶ καὶ ὅσα ἑτερογενῆ κατὰ τὸ ἐναντίον ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα, οἷς ὁ μηχανώμενος ἐκθέσμους ὁμιλίας, ἄδικος, νόμον φύσεως ἀναιρῶν. Ὁ δ' ὄντως ἱερὸς νόμος τοσαύτῃ προμηθείᾳ κέχρηται τοῦ δικαίου, ὥςτ' οὐδ' ἄροτον γῆς ἐπιτρέπει ποιεῖσθαι διὰ τῶν τὴν ἰσχὺν ἀνίσων, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καταζεύξαντας ὄνον τε καὶ μόσχον ἀροτριᾶν ἐκώλυσεν, ἵνα μὴ περιττῇ δυνάμει τοῦ ἐῤῥωμένου μᾶλλον τὸ ἀσθενέστερον ἁμιλλᾶσθαι βιασθὲν, ἀπείπῃ καὶ προκάμῃ. Καίτοι τὸ μὲν ἐῤῥωμενέστερον ὁ ταῦρος ἐν τῇ τάξει τῶν καθαρῶν ζώων ἀναγράφεται, τὸ δ' ἀσθενέστερον ὄνος, ἐν τῇ τῶν μὴ καθαρῶν. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῖς χείροσιν εἶναι δοκοῦσιν οὐκ ἐφθόνησεν ὠφελείας τῆς ἀπὸ τοῦ δικαίου, πρὸς ἀναγκαιοτάτην μάθησιν ὥς γ' οἶμαι δικαστῶν, ἵνα μηδὲν ἐν ταῖς κρίσεσιν ἐλαττῶσι τοὺς δυςγενεῖς, ἐν οἷς οὐ γένους, ἀλλ' ἀρετῆς ἢ κακίας ἐστὶν ἐξέτασις. Ἐμφερὲς τούτοις ἐστὶ διάταγμα καὶ τὸ τελευταῖον τῶν ἐν τῇ συζυγίᾳ, τὸ μὴ συνυφαίνειν τὰς ἑτεροειδεῖς οὐσίας, ἔρια καὶ λίνα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων οὐ μόνον ἡ διαφορότης ἀκοινώνητον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικράτεια θατέρου ῥῆξιν ἀπεργασομένου μᾶλλον ἢ ἕνωσιν, ὅταν δέῃ χρῆσθαι.

§. 12. Μέσον ἦν τῆς ἐν τῇ συζυγίᾳ τριάδος τὸ μὴ κατασπείρειν ἀμπελῶνα δίφορον. Πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ φύρηται συμφυόμενα τὰ γένους ὄντα ἑτέρου. Σπαρτὰ γὰρ δένδροις, καὶ δένδρα σπαρτοῖς ἀνοίκεια. Παρ' ὃ καὶ ἡ φύσις οὐχὶ τὴν αὐτὴν προθεσμίαν ἀμφοτέροις ὥρισεν εἰς τὴν τῶν ἐτησίων καρπῶν γένεσιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰς ἄμητον ὥραν ἀπένειμε τὸ ἔαρ, τοῖς δ' εἰς συγκομιδὴν ἀκροδρύων,

λῆγον θέρος. Συμβαίνει γοῦν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὰ μὲν ἀφαναίνεσθαι προανθήσαντα, τὰ δὲ βλαστάνειν προαφαυανθέντα. Χειμῶνι μὲν γὰρ φυλλοῤῥοούντων δένδρων, τὰ σπαρτὰ ἀνθεῖ. Ἔαρι δὲ κατὰ τὸ ἐναντίον αὐαινομένων ὅσα σπαρτὰ, βλαστάνουσιν αἱ δένδρων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων ὗλαι. Καὶ σχεδὸν ὁ αὐτὸς ὅρος ἐστὶν ἐν ᾧ οἱ μὲν τῶν σπαρτῶν καρποὶ τελειοῦνται, οἱ δὲ τῶν δένδρων ἀρχὴν γεννήσεως λαμβάνουσιν. Εἰκότως οὖν τὰ τοσούτων ἀλ-
371 λήλων ἀπηρτημένα καὶ ταῖς φύσεσι καὶ ταῖς ἀν-
M. θήσεσι καὶ τοῖς εἰς τὸ γεννᾶν τὰ οἰκεῖα καιροῖς, διέζευξε, καὶ διῴκισε τάξιν ἐξ ἀταξίας εἰςηγούμενος. Τάξει μὲν γὰρ τὸ συγγενὲς, κόσμος, ἀταξίᾳ δὲ τὸ 73
ἄκοσμον. Δεύτερον δὲ, ἵνα μὴ ἑκάτερα τὰ εἴδη F.
βλάπτηταί τε καὶ ἀντιβλάπτῃ, τὰ ἕτερα τῶν ἑτέρων τὴν τροφὴν παρασπώμενα, ἧς κατακερματιζομένης οἷα ἐν λιμῷ καὶ σπάνει ἀναγκαίων, τὰ φυτὰ πάντα διὰ πάντων ἐξασθενήσει, καὶ ἢ στείρωσιν ἐνδέξεται πρὸς τὸ παντελὲς ἀφορήσαντα, ἢ εὐγενεῖς καρποὺς οὐδέποτ᾽ οἴσει, προεξασθενήσαντα ταῖς ἐνδείαις. Τρίτον δὲ, ὅπως ἀρετῶσα γῆ μὴ πιέζηται βαρυτάτοις ἄχθεσι, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς τῶν σπειρομένων ἐν ταὐτῷ καὶ φυτευομένων συνεχοῦς καὶ ἐπαλλήλου πυκνότητος, τοῦτο δ᾽ ὑπὸ τῆς τῶν καρπῶν διπλασιαζομένης φορᾶς. Ἀπόχρη γὰρ ἐξ ἑνὸς χωρίου λαμβάνειν ἕνα δασμὸν ἐτήσιον τῷ κεκτημένῳ, καθάπερ ἐκ πόλεως βασιλεῖ. Τὸ δὲ φόρους ἐπιχειρεῖν πλείους ἐκλέγειν φιλοχρηματίας ὑπερβαλλούσης ἐστὶν ἔργον, ᾗ καὶ τὰ φύσεως ἀνατρέπεται νόμιμα. Διὸ φαίη ἂν ὁ νόμος τοῖς ἐγνωκόσι τοὺς ἀμπελῶνας ἕνεκα πλεονεξίας κατασπείρειν, "Μὴ χείρους γίνεσθε τῶν ὅπλοις καὶ στρατείαις πόλεις καὶ χώρας ὑπηγμένων βασιλέων, οἱ προνοίᾳ τοῦ μέλλοντος καὶ ἅμα φειδοῖ τῶν ὑπηκόων ἕνα δασμὸν ἐτήσιον ἐκλέγειν ἀξιοῦσι, στοχαζόμενοι τοῦ μὴ βραχεῖ καιρῷ κατὰ τὸ παντελὲς εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν

αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ὑμεῖς δ' ἐὰν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ἔαρι μὲν τῶν κριθῶν καὶ πυρῶν φόρους ἀναπράττητε, θέρει δὲ τοὺς τῶν ἀκροδρύων, διπλασίοις αὐτὸ δασμοῖς ἐκτραχηλιεῖτε. Ἀπαγορεύσει γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς ἀθλητοῦ τρόπον, οὐκ ἐωμένου διαπνεῖν καὶ συλλέγεσθαι δύναμιν εἰς ἑτέραν ἀγωνίας ἀρχήν. Ἀλλ' ἐοίκατε ῥᾳδίως ὧν διεταξάμην κοινωφελῶν ἐκλανθάνεσθαι. Εἰ γοῦν ἐμέμνησθε τῆς περὶ τοῦ ἑβδόμου ἔτους εἰςηγήσεως, καθ' ἣν ἐδικαίωσα τὴν ἱερὰν χώραν ἐξανίεσθαι, μηδενὶ τῶν κατὰ γεωργίαν ἔργων ἀποτρυχομένην, ἕνεκα τῶν ἐν ἑξαετίᾳ πόνων, οὓς ὑπέστη καρποφοροῦσα ταῖς ἐτησίοις ὥραις, κατὰ τοὺς φύσεως θεσμοὺς, οὐκ ἂν ἐπινεανιευόμενοι καὶ ἐπιχειρονομοῦντες ταῖς πλεονεξίαις καινοὺς σπόρους ἐπενοεῖτε, τὴν δενδρῖτιδα γῆν καὶ μάλιστα τὴν ἀμπελόφυτον κατασπείροντες, ἵνα διτταῖς προσόδοις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀμφοτέραις ἀδίκοις αὔξητε τὰς οὐσίας, ὑπὸ φιλοχρηματίας ἐκνόμοις ἐπιθυμίαις ἀργυρολογοῦντες." Οὐ γὰρ ἂν ὑπομεῖναι ὁ αὐτὸς, ἔτει γε ἑβδόμῳ τὰ οἰκεῖα χωρία ἀνιέναι μὴ προσοδευόμενος, ὑπὲρ τοῦ τὴν γῆν ἀνακτήσασθαι πονηθεῖσαν, καὶ βαρύνειν αὐτὴν καὶ πιέζειν διττοῖς ἄχθεσιν. Ἀναγκαίως οὖν ἀπεφηνάμην τῶν τοιούτων
372 κτημάτων ἀνίερον εἶναι καὶ ἄναγνον, τό τε τῆς 733
M. ὀπώρας γέννημα, καὶ τὸν τοῦ σπόρου καρπὸν, διότι P.
αὐχενίζεται τρόπον τινὰ καὶ ἄγχεται πνεῦμα ζωοφυτοῦν ἐν ἀρετώσῃ γῇ, καὶ ὅτι ταῖς τοῦ θεοῦ δωρεαῖς ὁ κεκτημένος ἐναλύει καὶ ἐνσπαθᾷ, προσαναῤῥηγνὺς τὰς ἀδίκους ἐπιθυμίας αὐτοῦ, μέτροις αὐτὰς μὴ περιορίζων. Ἆρ' οὐκ ἄξιον ἐρασθῆναι τοιούτων ὑφηγήσεων, οἳ μακρόθεν τῶν ἐπ' ἀνθρώποις πλεονεξιῶν ἀνείργουσι καὶ ἀνακόπτουσιν; Ὁ γὰρ ἀπομαθὼν ἐν φυτοῖς ἰδιώτης κέρδος ἄδικον, εἰ λαβόμενος μειζόνων πραγμάτων γένοιτο βασιλεὺς, χρήσεται πρὸς ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας τῷ ἔθει, οὐ δισσοὺς φόρους ἀναπράττων, οὐδὲ δασμοῖς τοὺς ὑπηκόους ἐκτραχηλίζων.

Ἱκανὸν γὰρ τὸ σύντροφον ἔθος, μαλάξαι σκληρὰ ἤθη, καὶ τρόπον τινὰ παιδαγωγῆσαι καὶ διαπλάσαι πρὸς βελτίονας τύπους. Τύποι δ' ἀμείνους εἰσὶν, οὓς ἐνσφραγίζεται ψυχῇ δικαιοσύνη.

§. 13. *Ταῦτα μὲν καὶ ἑνὶ ἑκάστῳ νομοθετεῖ· καθολικώτεραι δὲ προστάξεις εἰσὶν ἕτεραι, ἃς ἅπαντι τῷ ἔθνει κοινῇ διαγορεύει, παραινῶν ὡς προσενεκτέον οὐ φίλοις καὶ συμμάχοις αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς συμμαχίας ἀφισταμένοις. Ἐὰν γάρ, φησίν,**) *εἴσω τειχέων κατακλείσαντες αὑτοὺς ἀπαυχενίζωσιν, ἡ ὑμετέρα νεότης εὐοπλοῦσα μετὰ τῶν εἰς πόλεμον παρασκευῶν ἐπίτω καὶ στρατόπεδον ἐν κύκλῳ βαλομένη καραδοκείτω, μηδὲν ὀργῇ πρὸ λογισμοῦ χαριζομένη, βεβαιότερον ὅπως καὶ σταθηρότερον ἐγχειρῇ τοῖς πρακτέοις. Εὐθὺς οὖν πεμπέτω κήρυκας τοὺς προκαλεσομένους εἰς συμβάσεις, καὶ ἅμα τὸ ἀξιόμαχον τῆς περιϊδρυμένης δυνάμεως δηλώσοντας. Καὶ ἐὰν μὲν ἐφ' οἷς ἐνεωτέρισαν μετανοήσαντες ὑπείκωσι πρὸς τὸ εἰρηναῖον ὁποιοῦν τραπόμενοι, δεχέσθωσαν ἄσμενοι τὰς σπονδάς. Εἰρήνη γάρ, καὶ ἂν ᾖ σφόδρα ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου. Ἐὰν δὲ πρὸς ἀπόνοιαν ἀποτείνωνται θρασυνόμενοι, ῥωσθέντες εὐτολμίᾳ, ἔχοντες καὶ τὴν τοῦ δικαίου συμμαχίαν ἀήττητον, ἐφορμάτωσαν τὰς ἑλεπόλεις τοῖς τείχεσιν ἐφιστάντες, εἶτα μέρη τούτων παραῤῥήξαντες, ἐπεισχείσθωσαν ἀθρόοι. Καὶ βάλλοντες μὲν τοῖς δορατίοις εὐσκόπως, ἐπιστροφάδην δὲ τοῖς ξίφεσιν ἀναιροῦντες, ἀφειδῶς ἀμυνέσθωσαν, ἃ παθεῖν ἐμέλλησαν διατιθέντες, ἄχρις ἂν τὸν ἀντιτεταγμένον ἅπαντα στρατὸν ἡβηδὸν καταστορέσωσιν, ἄργυρον καὶ χρυσὸν καὶ τὴν ἄλλην λείαν λαβόντες. Καὶ τὴν πόλιν ἐμπρησάτωσαν πῦρ προσαγαγόντες ἕνεκα τοῦ μηδ' αὖθίς ποτε δυνηθῆναι τὴν αὐτὴν πόλιν διαπνεύσασαν ἐγερθῆναι καὶ στασιάσαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ νουθετῆσαι*

---

*) Deut. 20, 1 sqq.

373 φόβῳ τοὺς ὁμόρους, ἐπειδὴ τοῖς ἑτέρων πάθεσιν 734
M. ἄνθρωποι διδάσκονται σωφρονεῖν. Παρθένους δὲ καὶ P.
γυναῖκας μεθέσθωσαν, μηδὲν τῶν ὅσα νεωτερίζει πόλεμος ἐξ αὐτῶν πείσεσθαι προσδοκῶντες, ἕνεκα φυσικῆς ἀσθενείας τετιμημένων ἀστρατείας. Ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἔνσπονδον μὲν καὶ φίλον πᾶσι τοῖς ὁμογνώμοσι καὶ τὴν προαίρεσιν εἰρηνικοῖς ἐστίν· οὐ μὴν εὐκαταφρόνητον, ὡς τοῖς ἄρχουσι χειρῶν ἀδίκων ὑπ᾽ ἀνανδρίας ἐνδιδόναι. Διακρίνει δὲ, ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας, καὶ τὸ ἐναντίον. Τὸ γὰρ κατὰ πάντων καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν εἴποιμ᾽ ἂν ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς καὶ τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ὧν ὁ βίος εἰρηνικὸς φύσει καὶ κατοικίδιος. Τοσοῦτον δ᾽ ἔρωτα δικαιοσύνης ἐνεργάζεται τοῖς κατ᾽ αὐτὸν πολιτευομένοις, ὡς οὐδὲ πόλεως ἐχθρᾶς τὴν ἀρετῶσαν γῆν ἐφίησι λυμαίνεσθαι δῃοῦντας, ἢ δενδροτομοῦντας ἐπὶ φθορᾷ καρπῶν. Τί γάρ φησι τοῖς ἀψύχοις μὲν, τὴν δὲ φύσιν ἡμέροις καὶ ἡμέρους καρποὺς ἀπογεννῶσι μνησικακεῖς; Μὴ γὰρ, ὦ οὗτος, ἀνθρώπου πολεμίου δυσμένειαν ἐπιδείκνυται δένδρον, ὡς ἀνθ᾽ ὧν διατίθησιν, ἢ διατιθέναι παρεσκεύασται, ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπᾶσθαι; Τὸ ἐναντίον δ᾽ ὠφελεῖ παρέχον τοῖς νενικηκόσιν ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῶν πρὸς ἁβροδίαιτον βίον. Οὐ γὰρ ἄνθρωποι μόνον δασμὸν φέρουσι τοῖς κυρίοις, ἀλλὰ καὶ φυτὰ τοὺς ὠφελιμωτέρους κατὰ τὰς ἐτησίους ὥρας, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστιν. Ἀγόνων δὲ καὶ ἐστειρωμένων, καὶ ὅσα τῆς ἀγρίας ὕλης ἔστω μηδεμία φειδὼ τοῖς ἐθέλουσι τέμνειν εἰς χαρακώματα καὶ σταυροὺς καὶ σκόλωπας καὶ τάφρους, καὶ ὁπότε δέοι, κλιμάκων καὶ πύργων ξυλίνων κατασκευάς. Εἰς γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια γένοιτ᾽ ἂν αὐτοῖς χρεία προσήκουσα.

§. 14. Τὰ μὲν οὖν εἰς δικαιοσύνην ἀναφερόμενα εἴρηται. Δικαιοσύνην δ᾽ αὐτὴν τίς ἂν ποιητὴς ἢ λο-

γογράφος ὑμνῆσαι δύναιτο, παντὸς ἐπαίνου καὶ παν-
τὸς ἐγκωμίου κρείττονα καθεστῶσαν; Ἓν γοῦν τὸ
πρεσβύτατον ἀγαθὸν αὐτῆς, ἡ εὐμένεια, καὶ ἂν τὰ
ἄλλα τις παραλιπὼν ἡσυχάζῃ, γένοιτ' ἂν αὐταρκέστα-
τος ἔπαινος. Ἔστι γὰρ ἰσότης, ὥς οἱ τὰ φύσεως ἀ-
κριβοῦντες ἡμῖν παρέδοσαν, μήτηρ δικαιοσύνης. Ἰσό-
της δὲ, φῶς ἄσκιον, ἥλιος, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν,
νοητὸς, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐναντίον ἀνισότης, ἐν ᾧ τό τε
ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον, σκότους ἀρχή τε καὶ
πηγή. Πάντα ἰσότης τά τε κατ' οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπὶ
γῆς εὖ διετάξατο νόμοις καὶ θεσμοῖς ἀκινήτοις. Τίς
374 γὰρ ἀγνοεῖ τοῦθ' ὅτι ἡλίῳ μεμέτρηνται πρὸς νύ-
M κτας ἡμέραι, καὶ πρὸς ἡμέρας νύκτες, ἰσότητι τῶν
διαστημάτων ἀναλογούντων; Τὰς μὲν οὖν καθ' ἕκα- 73
στον ἐνιαυτὸν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος προσαγορευομένας P
ἰσημερίας, ἐαρινήν τε καὶ μετοπωρινὴν, οὕτως ἡ φύ-
σις ἐτράνωσεν, ὡς καὶ τοὺς ἀμουσοτάτους αἰσθάνεσθαι
τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσιν ἡμερῶν πρὸς νύκτας ἰσότητος.
Τί δὲ, αἱ σελήνης περίοδοι διαυλοδρομούσης, καὶ ἀπὸ
συνόδου μέχρι πλησιφαοῦς, καὶ ἀπὸ τελείας ἐπὶ σύν-
οδον, ἆρ' οὐ διαστημάτων ἰσότητι μεμέτρηνται; Καθ'
ὅσα γὰρ καὶ ἡλίκα αἱ συναυξήσεις, κατὰ τοσαῦτα αἱ
μειώσεις ἐπ' ἀμφοτέραις ἰδέαις τοῦ ποσοῦ, τῇ τε κατὰ
πλῆθος καὶ τῇ κατὰ μέγεθος. Ὡς γε μὴν ἐν τῷ κα-
θαρωτάτῳ τῆς οὐσίας οὐρανῷ διαφερόντως ἰσότης τε-
τίμηται, οὕτω καὶ ἐν τῷ γείτονι ἀέρι. Τετραχῇ γὰρ
τοῦ ἐνιαυτοῦ διανεμηθέντος, εἰς τὰς ἐπικαλουμένας
ἐτησίους ὥρας τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλειν ὁ ἀὴρ πέ-
φυκεν, ἐν ταῖς τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς ἄλεκτον ἐπιδει-
κνύμενος ἐν ἀταξίᾳ τάξιν. Ἰσαρίθμοις γὰρ μησὶ δια-
κρινόμενος, εἴς τε χειμῶνα καὶ ἔαρ, θέρος τε καὶ με-
τόπωρον, τρισὶν εἰς ἑκάστην ὥραν ἐκπληροῖ τὸν ἐνι-
αυτὸν, καθάπερ αὐτὸ μηνύει τὸ ὄνομα. Αὐτὸς γὰρ ἐν
αὑτῷ περιέχει πάντα συμπεραιούμενος, ἑτέρως οὐκ ἂν
τοῦτ' ἐργάσασθαι δυνηθεὶς, εἰ μὴ ταῖς ἐτησίοις ὥραις
αὐτὸν ἐπέχρησεν. Ἰσότης ἀπὸ τῶν οὐρανίων καὶ με-

ταρσίων καὶ πρὸς τὰ ἐπίγεια τέτακται, τὴν μὲν ἀκραιφνῆ φύσιν ἑαυτῆς, αἰθέρος οὖσαν ἀγχίσπορον, ἄνω μετέωρον διαίρουσα, τὴν δ' ὥςπερ αὐγὴν ἡλίου τρόπον ἀποστέλλουσα δεύτερον φέγγος. Ὅσα γὰρ πλημμελεῖ τῶν παρ' ἡμῖν, ἀνισότης, ὅσα δὲ τάξιν ἔχει τὴν προςήκουσαν, ἰσότης ἀπειργάσατο, ἥτις ἐν μὲν τῇ τοῦ παντὸς οὐσίᾳ κυριώτατα φάναι κόσμος ἐστὶν, ἐν δ' ἄστεσιν ἡ εὐνομωτάτη καὶ πολιτειῶν ἀρίστη δημοκρατία, ἐν δ' αὖ σώμασιν ὑγεία, καὶ ἐν ψυχαῖς καλοκἀγαθία. Καὶ γὰρ τὸ ἄνισον ἔμπαλιν νόσων καὶ κακιῶν αἴτιον. Ἐπιλείψει καὶ τὸν μακροβιώτατον χρόνος, εἰ πάντας ἐθελήσειε τοὺς ἐπαίνους ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης, ἣν ἐγέννησε, διεξιέναι· παρ' ὃ μοι δοκεῖ βέλτιον εἶναι τοῖς λεχθεῖσιν ἀρκεσθέντα, τοῦ διακινῆσαι χάριν τὴν τῶν φιλεπιστημόνων μνήμην, τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς ἐκείνων ἀνάγραπτα ψυχαῖς παραλιπεῖν, ἱερωτάτῳ χωρίῳ θεῖα ἀγάλματα.

---

375 M. *ΠΕΡΙ* 736 P.

ΤΡΙΩΝ ΑΡΕΤΩΝ,

ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ

ΑΝΔΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

DE

TRIBUS VIRTUTIBUS,

SEU

DE FORTITUDINE, DE CARITATE, DE POENITENTIA.

ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΕΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE FORTITUDINE.

Vera fortitudo non est illa rabies immanis, quae vulgo dicitur, in corporis robore posita, quaeque iram, non sapientiam in consilium adhibet (1.), sed ea, quae sapientis sola propria morbos, egestatem, aliaque vitae mala modeste fert, neque his animum succumbere patitur (2-4.). Belli tempore Moyses non admittendos esse iuvenes timidos hortatur, et quorum nimius est amor rerum domesticarum (5.). Quibus vero inest mens pura virtutis amans, ii vel incruenta victoria potiuntur, quoniam honoris vere cupidi sunt, honestamque mortem vitae ignominiosae praeferunt (6-8.).

---

§. 1. *Περὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὴν
ὅσα καίρια πρότερον εἰπὼν, μέτειμι τὸ ἑξῆς ἐπ᾽ ἀν-
δρίαν, οὐχ ἣν οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν ἀρειμάνειον
λύτταν, ὀργῇ συμβούλῳ χρωμένην, ἀλλὰ τὴν ἐπιστή-
μην. Θράσει μὲν γὰρ ἐπαιρόμενοί τινες, συμπρατ-
τούσης σωματικῆς ἰσχύος, ταχθέντες κατὰ πόλεμον
ἐν ταῖς παντευχίαις, ἥβηδὸν μυρίους ὅσους τῶν ἀν-
τιπάλων κατέβαλον, ἀνοίκειον μὲν, εὔφημον δ᾽ ἀρι-
στείας ὄνομα καρπωσάμενοι· διαφερόντως ὑπὸ τῶν
376 τὰ τοιαῦτα κρινόντων, εὐκλεεῖς νίκην νομισθέντες,
M ἄγριοι καὶ θηριώδεις ἐκ φύσεως καὶ μελέτης γεγονό-
τες, αἵματος ἀνθρωπείου δεδιψηκότες. Εἰσὶ δ᾽ οἳ
καὶ ἐν οἰκίᾳ διατρίβοντες, τῶν σωμάτων αὐτοῖς ἢ
μακροῖς νόσοις, ἢ ἐπιπόνῳ γήρᾳ κατεσκελετευμένων,
ὑγιαίνοντες καὶ νεάζοντες τῷ κρείττονι μέρει τῆς ψυ-
χῆς, μεστοί τε φρονήματος καὶ θαῤῥαλεωτάτης γέ-
μοντες εὐτολμίας, ἀμυντηρίων ὅπλων μηδ᾽ ὄναρ
ψαύοντες, βουλευμάτων ἀγαθῶν κοινωφελεστάταις
εἰσηγήσεσιν τά τε ἴδια ἑκάστων καὶ τὰ κοινὰ τῶν
πατρίδων πεσόντα πολλάκις ἀνώρθωσαν, ἀνενδότοις
καὶ ἀκαμπέσι χρώμενοι τοῖς περὶ τοῦ συμφέροντος
λογισμοῖς. Οὗτοι μὲν οὖν τὴν ἀληθῆ διαπονοῦσιν
ἀνδρίαν, ἀσκηταὶ σοφίας ὄντες, ἐκεῖνοι δὲ τὴν ψευ-
δώνυμον, ἀμαθίᾳ νόσῳ δυσθεραπεύτῳ βιοῦντες, ἣν
θρασύτητα κυρίως ἄν τις προσαγορεύσειεν, ὥσπερ
φασὶν ἐν τοῖς νομίσμασι τὸ παράσημον ἐμφέρειαν τῆς
ἀληθοῦς εἰκόνος.*

§. 2. *Οὐκ ὀλίγα μέντοι καὶ ἄλλα δυσυπομόνητα τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡμολόγηται, πενία καὶ ἀδοξία, καὶ πήρωσις, καὶ νόσων ἰδέαι πολύτροποι, πρὸς ἃς οἱ μὲν ὀλιγόφρονες μαλακίζονται, μηδ᾽ ὅσον ὑπ᾽ ἀτολμίας ἐγερθῆναι δυνάμενοι· ὅσοι δὲ φρονήσεως ὑπόπλεοι καὶ γενναιότητος ἐπαποδύονται, καρτερῶς καὶ σφόδρα ἐῤῥωμένως ἀντιφιλονεικοῦντες,*

τὰς ἀπειλὰς καὶ ἐπαναστάσεις αὐτῶν πολὺν γέλωτα 737
καὶ χλεύην τιθέμενοι· πενίᾳ μὲν πλοῦτον ἀντιτάτ- P.
τοντες, οὐ τὸν τυφλὸν, ἀλλὰ τὸν ὀξὺ καθορῶντα, οὐ τὰ ἀγάλματα καὶ κειμήλια ψυχὴ πέφυκε ταμιεύειν. Μυρίους γὰρ πενία κατεπάλαισεν, οἳ τρόπον ἀθλητῶν ἀπειρηκότων ὑπ᾽ ἀνανδρίας κατέπεσον μαλακισθέντες. Ἐνδεὴς δὲ παρ᾽ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ τὸ παράπαν οὐδὲ εἷς ἐστὶ, χορηγὸν ἔχων τὸν τῆς φύσεως ἀκαθαίρετον πλοῦτον, ἀέρα μὲν, τὴν πρώτην καὶ ἀναγκαιοτάτην καὶ συνεχῆ τροφὴν, ἀδιαστάτως μεθ᾽ ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ ἀναπνεόμενον· ἔπειτα δὲ πηγὰς ἀφθόνους, καὶ ποταμῶν, οὐ χειμάῤῥων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐθιγενῶν ῥεῖθρα ἀέννaα πρὸς ποτοῦ χρῆσιν· ἔπειτα εἰς ἐδωδὴν φορὰς παντοίων καρπῶν καὶ δένδρων ἰδέας, αἳ τὰς ἐτησίους ὀπώρας ἀεὶ φέρουσι. Τούτων γὰρ ἄπορος οὐδεὶς, ἀλλὰ πάντες οἱ πανταχοῦ πολλὴν ἄγουσι περιουσίαν. Εἰ δέ τινες τὸν τῆς φύσεως πλοῦτον παρ᾽ οὐδὲν θέμενοι, τὸν τῶν κενῶν δοξῶν διώκουσι, τυφλῷ πρὸ βλέποντος σκηριπτόμενοι, καὶ ἡγεμόνι τῆς ὁδοῦ χρώμενοι πεπηρωμένῳ, πίπτειν ἐξ ἀνάγκης ὀφείλουσιν.

§. 3. Ὁ μὲν δὴ σώματος δορυφόρος πλοῦτος, φύσεως εὕρεμα καὶ δῶρον ὢν, ἤδη λέλεκται. Τὸν δὲ σεμνότερον, ὃς οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀληθῶς σεμνοῖς καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι πρόσεστι, μηνυτέον.
377 Τοῦτον τὸν πλοῦτον σοφία χορηγεῖ διὰ λογικῶν
M καὶ ἠθικῶν καὶ φυσικῶν δογμάτων καὶ θεωρημάτων, ἐξ ὧν φύεσθαι τὰς ἀρετὰς συμβέβηκεν, αἳ τῆς ψυχῆς ὑποτέμνονται τὴν πολυτέλειαν, εὐκολίας καὶ ὀλιγοδείας ἔρωτας ἐντίκτουσαι, κατὰ τὴν πρὸς θεὸν ἐξομοίωσιν. Ἔστι γὰρ ὁ μὲν θεὸς ἀνεπιδεὴς, οὐδενὸς χρῄζων, ἀλλ᾽ αὐτὸς αὐταρκέστατος ἑαυτῷ. Ὁ δὲ φαῦλος πολυτελὴς, ἀεὶ διψῶν τῶν ἀπόντων, ἀπλήστου καὶ ἀκορέστου χάριν ἐπιθυμίας, ἣν πυρὸς τρόπον ἀναῤῥιπίζων καὶ ἀναφλέγων ἐπὶ πάντα αὖ

μικρὰ καὶ μεγάλα τείνει. Ὁ δὲ σπουδαῖος ὀλιγοδεὴς,
ἀθανάτου καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριος, τὸ μὲν ἐπι-
δεὲς ἔχων διὰ σῶμα θνητὸν, τὸ δὲ μὴ πολυτελὲς
διὰ ψυχὴν ἐφιεμένην ἀθανασίας. Οὕτω μὲν πενίᾳ
πλοῦτον ἀντιτάττουσιν, ἀδοξίᾳ δ' εὔκλειαν. Ὁ γὰρ
ἔπαινος ὁρμητήριον ἔχων καλοκἀγαθίαν, καὶ ὥςπερ
ἀπ' ἀενάου πηγῆς ἐκεῖθεν ῥέων, ἀνεξετάστων ἀν-
θρώπων οὐκ ἐνομιλεῖ πλήθει, τὰς τῆς ψυχῆς ἀνω-
μαλίας ἀβεβαίοις φωναῖς ἀπογυμνοῦν εἰωθότων, ἃς
ἔστιν ὅτε λημμάτων αἰσχρῶν ἐπευωνίζοντες οὐκ ἐρυ-
θριῶσιν κατὰ τῶν ἀριστίνδην ἐπιλεγομένων. Ὀλίγος
δὲ τούτων ἀριθμός ἐστιν. Ἀρετὴ γὰρ οὐ πολύχουν
ἐν θνητῷ γένει· πηρώσει γε μὴν αἰσθήσεων, αἷς
ζῶντες ἔτι μυρίοι προαπέθανον, τῷ μηδὲν ἀλεξίκα-
κον εὑρεῖν δύνασθαι φάρμακον, ἀντικάθηται φρό- 738
νησις τὸ κρατιστεῦον τῶν ἐν ἡμῖν, ἐνομματοῦσα P.
διάνοιαν, ἣ πρὸς ὀξυωπίαν τῶν σώματος ὀφθαλμῶν,
ὅλῳ φασὶ καὶ τῷ παντὶ διενήνοχεν. Οἱ μὲν γὰρ τὰς
ἐπιφανείας τῶν ὁρατῶν καταθεῶνται ἅμα, δεόμενοι
φωτὸς ἔξωθεν. Ἡ δὲ καὶ διὰ βάθους χωρεῖ τῶν σω-
μάτων, ὅλα δι' ὅλων καθ' ἕκαστα τῶν μερῶν ἀκρι-
βοῦσα καὶ περιαθροῦσα, καὶ τὰς τῶν ἀσωμάτων
φύσεις, ἃς ἐπισκοπεῖν αἴσθησις ἀδυνατεῖ. Σχεδὸν
γὰρ ἅπασαν ὀξυωπίαν ὀφθαλμοῦ καταλαμβάνει, μὴ
προςδεομένη νόθου φωτὸς, ἀστὴρ οὖσα αὐτὴ, καὶ
σχεδόν τι τῶν ἐπουρανίων ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα.
Νόσοι γε μὴν σωμάτων ὑγιαινούσης ψυχῆς ἥκιστα
βλάπτουσιν, ὑγεία δὲ ψυχῆς εὐκρασία δυνάμεών ἐστι
τῆς τε κατὰ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν
λόγον, ἐπικρατούσης τῆς λογικῆς, καὶ ὥςπερ ἀφηνια-
στὰς ἵππους ἡνιοχούσης ἑκατέρας. Ὄνομα ταύτης
ἴδιον τῆς ὑγείας ἐστὶ σωφροσύνη, σωτηρίαν τῷ φρο-
378 νοῦντι τῶν ἐν ἡμῖν ἀπεργαζομένη. Κινδυνεῦον γὰρ
M. αὐτὸ πολλάκις ὑπὸ τῆς τῶν παθῶν φορᾶς κατακλύ-
ζεσθαι βρύχιον οὐκ ἐᾷ χωρεῖν, ἀλλ' ἀνέλκει, καὶ με-
τέωρον ἐξαίρει ψυχοῦσα καὶ ζωογονοῦσα καὶ τρόπον

τινὰ ἀπαθανατίζουσα. Πάντων δὲ τῶν εἰρημένων ὑφηγήσεις εἰσὶ καὶ διδασκαλίαι πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας ἐστηλιτευμέναι, τοὺς μὲν εὐπειθεῖς μαλακώτερον ἀναπείθουσαι, τοὺς δ᾽ ἀπειθεστέρους ἐμβριθέστερον καταφρονεῖν τῶν περὶ τὸ σῶμα καὶ ἐκτὸς, ἓν μὲν τέλος ἡγούμεναι τὸν κατ᾽ ἀρετὴν βίον, ζηλοῦντας δὲ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἀγωγὰ πρὸς τοῦτον. Καὶ εἴ γε μὴ διὰ τῶν πρότερον ἐτύγχανον ἕκαστα διεξεληλυθὼς τῶν ἐς ἀτυφίαν, ἐπειρώμην ἂν ἀπομηκύνειν ἐν τῷ παρόντι, συνυφαίνων καὶ συνείρων τὰ δοκοῦντα σποράδην κεῖσθαι ἐν τόποις διαφέρουσιν· εἰρηκὼς δ᾽ ὅσα δίδωσιν ὁ καιρὸς, παλιλλογεῖν οὐ δίκαιον. Τοὺς μέντοι μὴ ἀποκνοῦντας, ἀλλὰ διὰ σπουδῆς τιθεμένους ἐντυγχάνειν ταῖς πρὸ τούτων βίβλοις, δεῖ νοῆσαι ὅτι πάντα τὰ περὶ ἀτυφίας λεχθέντα σχεδόν ἐστι περὶ ἀνδρείας, ἐπειδήπερ εὐτόνου καὶ γενναίας καὶ σφόδρα νενευρωμένης ψυχῆς ἐστὶ, καταφρονῆσαι πάντων ὅσα τῦφος εἴωθε σεμνοποιεῖν, ἐπὶ διαφθορᾷ τοῦ πρὸς ἀλήθειαν βίου.

§. 4. Τοσαύτη δέ τίς ἐστι τῷ νόμῳ σπουδὴ καὶ φιλοτιμία περὶ τοῦ γυμνάσαι καὶ συγκροτῆσαι ψυχὴν πρὸς ἀνδρίαν, ὥστε καὶ περὶ ἐσθημάτων ὁποῖα ἐχρῆν ἀμπέχεσθαι διετάξατο, ἀπειπὼν ἀνὰ κράτος ἀνδρὶ γυναικὸς ἀμπεχόνην ἀναλαμβάνειν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἴχνος ἢ σκιὰν αὐτὸ μόνον τοῦ θήλεος ἐπὶ 739
λύμῃ τῆς ἄρσενος γενεᾶς προσάψασθαι. Βούλε- P
ται γὰρ, ἑπόμενος ἀεὶ τῇ φύσει, τὰ οἰκεῖα καὶ συνῳδὰ ἀλλήλοις ἄχρι τῶν ἐσχάτων, καὶ δι᾽ εὐτέλειαν ἀφανεστέρων εἶναι δοκούντων νομοθετεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ τύπους σωμάτων ἑώρα καθάπερ ἐπὶ πλάστους χαραχθέντας ἀνομοίους ἀνδρός τε αὖ καὶ γυναικὸς, καὶ βίον ἑκατέρῳ τῶν εἰδῶν οὐ τὸν αὐτὸν ἀπονεμηθέντα — τῷ μὲν γὰρ ὁ κατοικίδιος, τῷ δ᾽ ὁ πολιτικὸς προσκεκλήρωται — καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα μὴ φύσεως μὲν ἔργα ἦν, φύσει δ᾽ ἀκόλουθα γνώμης ἀγαθῆς εὑρέματα συμφέρον ἔκρινε διατάξασθαι.

*Ταῦτα δ' ἦν τὰ περὶ δίαιταν καὶ ἀμπεχόνην, καὶ
εἴ τι ὁμοιότροπον. Ἠῤῥενῶσθαι γὰρ τόν γε πρὸς
ἀλήθειαν ἄνδρα καὶ ἐν τούτοις ἠξίωσε, καὶ μά-
λιστα ἐν ἐσθήσεσιν, ἃς ἐπιφερόμενος μεθ' ἡμέραν
τε καὶ νύκτωρ, ὀφείλει μηδὲν ἔχειν ἀνανδρίας ὑπό-
μνημα. Κατὰ ταὐτὰ μέντοι καὶ τὴν γυναῖκα ἀσκή-
379 σας τοῖς ἁρμόττουσι κόσμοις, ἐκώλυσεν ἀναλαμ-
M βάνειν ἀνδρὸς ἐσθῆτα, πόῤῥωθεν ὡς ἀνδρογύνους,
οὕτω καὶ γυνάνδρους φυλαξάμενος. Ἑνὸς γὰρ κα-
θάπερ ἐν ταῖς οἰκοδομίαις ὑφαιρεθέντος ᾔδει καὶ
τὰ ἄλλα μενοῦντα οὐκ ἐν ὁμοίῳ.*

*§. 5. Ἔτι τοίνυν τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων
δυσὶ καιροῖς ἐμφερομένων, εἰρήνῃ τε καὶ πολέμῳ,
τὰς ἀρετὰς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ἀμφοτέροις ἐξεταζομένας.
Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων λέλεκται πρότερον, καὶ
αὖθις εἰ γένοιτό τις χρεία, λεχθήσεται· τὰ δὲ νῦν
οὐ παρέργως ἐξεταστέον ἀνδρίαν, ἧς τὰ μὲν κατ'
εἰρήνην ἔργα πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας ὕμνησεν, ἀεὶ
τῶν καιρῶν στοχαζόμενος, περὶ ὧν ἐν τοῖς οἰκείοις
τόποις ὑπεμνήσαμεν. Τῶν δὲ κατὰ πόλεμον ἐνθέν-
δε ποιησόμεθα τὴν ἀρχὴν, ἐκεῖνο προειπόντες, ὅταν
ποιῆται τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, οὐχ ἅπασαν
τὴν νεότητα καλεῖν οἴεται δεῖν, ἀλλ' ἔστιν οὓς πα-
ραιτεῖται, προστιθεὶς αἰτίας εὐλόγους τῆς ἀστρα-
τείας· αὐτίκα τοὺς κατεπτηχότας καὶ δειλοὺς, μελ-
λήσοντας ὑπὸ τῆς ἐμφύτου μαλακίας ἁλίσκεσθαι,
καὶ δέος τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐμποιεῖν. Τὸ γὰρ
ἑτέρου κακὸν εὖ πως ὁ πλησίον ἀναμάττεσθαι φι-
λεῖ, καὶ μάλιστα ἐν πολέμῳ, τοῦ λογισμοῦ διὰ τὴν
ἀγωνίαν συγκεχυμένου, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ἀν-
τιλήψεις ἀκριβοῦν ἀδυνατοῦντος. Τότε γὰρ εὐλάβειαν
μὲν τὴν δειλίαν, τὸ δὲ φοβεῖσθαι προμηθὲς, ἀσφά-
λειαν δὲ τὴν ἀνανδρίαν εἰώθασι καλεῖν, αἴσχιστα
ἔργα εὐπρεπέσι καὶ σεμναῖς κλήσεσιν ἐπαμπίσχοντες.
Ὅπως οὖν μὴ τὰ μὲν οἰκεῖα βλάπτηται διὰ τὴν τῶν
εἰς τὸν πόλεμον ἰόντων ἀνανδρίαν, ἐπικυδέστερα δὲ*

γίνηται τὰ τῶν ἐχθρῶν, αἱρούντων καταφρονητικῶς
τοὺς ἀγεννεῖς, ὄχλον ἀργὸν εἰδὼς οὐκ ὠφέλιμον, 740
ἀλλ' ἐμπόδιον εἰς κατόρθωμα, ἀνεῖρξε τοὺς ἀτόλμους P.
καὶ ἀναπίπτοντας δειλίᾳ, καθάπερ οἶμαι καὶ τοῖς
τὰ σώματα νοσοῦσι στρατηγὸς οὐδεὶς ἀνάγκην ἐπι-
τίθησι πολεμεῖν, ὑποπαραιτουμένης ἀσθενείας. Νόσος
δέ τις καὶ ἡ δειλία βαρυτέρα τῶν κατὰ τὸ σῶμα
τὰς ψυχῆς δυνάμεις καθαιροῦσα. Τῶν μὲν γὰρ
βραχὺν εἶναι συμβαίνει τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς· ἡ δ'
ἐστὶ κακὸν σύντροφον, μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν ἡ-
νωμένων μερῶν, προσπεφυκὸς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄ-
χρι πανυστάτου γήρως, εἰ μὴ τύχοι θεὸς ἰώμενος.
Πάντα γὰρ θεῷ δυνατά. Καὶ μὴν οὐδ' ἅπαντας
τοὺς εὐτολμοτάτους καλεῖ καὶ ἂν σφόδρα ἐῤῥωμένοι
καθ' ἑκάτερον σῶμα καὶ ψυχὴν προαγωνίζεσθαι καὶ
προκινδυνεύειν ἐθέλωσιν, ἀλλὰ τῆς γνώμης αὐτοὺς
ἐπαινέσας, ὅτι κοινωνικὸν καὶ πρόθυμον καὶ ἀκατά-
πληκτον ἦθος ἐπιδείκνυνται, διερευνᾷ μή τισιν ἀ-
νάγκαις ἐνδέδενται, ὧν ὁλκὸς ἡ δύναμις. "Εἰ γάρ
380 τις," φησὶ, "νεωστὶ δειμάμενος οἰκίαν, οὐκ ἔφθη
M εἰσοικήσασθαι, ἢ ἀμπελῶνα φυτεύσας νεόφυτον, αὐ-
τὸς εἰς γῆν τὰ κλήματα καθεὶς, μήπω τῆς καρπείας
καιρὸν ἔσχεν· ἢ παρθένον ἐγγυησάμενος, οὐκ ἔγημεν,
ἀφιέσθω πάσης στρατείας·" φιλανθρωπίας ὁμοῦ
τὴν ἄδειαν ἀνευρισκόμενος, ἕνεκα δυοῖν. Ἑνὸς μὲν,
ἵν' ἐπειδὴ τὰ κατὰ πολέμους ἄδηλα, μὴ τὰ τῶν πο-
νησάντων ἀταλαιπώρως ἄλλοι λαμβάνωσι· χαλε-
πὸν γὰρ ἔδοξεν εἶναι τῶν ἰδίων τινὰ μὴ ἀπόνασθαι
δυνηθῆναι, ἀλλ' οἰκοδομεῖν μὲν ἕτερον, ἐνοικεῖν δ'
ἄλλον· καὶ φυτεύειν μέν τινα, τὸν δὲ μὴ φυτεύσαν-
τα καρποῦσθαι· καὶ μνᾶσθαι μὲν ἄλλον, γαμεῖν δὲ
τὸν μὴ μνώμενον· ὡς οὐ δεῖν ἀτελεῖς τὰς ἐλπίδας
κατασκευάζειν τοῖς χρηστὰ τῶν κατὰ τὸν βίον προς-
δοκήσασιν· ἑτέρου δὲ, ἵνα μὴ σώματι στρατευόμενοι
ταῖς ψυχαῖς ὑστερίζωσιν. Ἀνάγκη γὰρ αὐτῶν τὴν
διάνοιαν ἐκεῖ τετάσθαι, πόθῳ τῆς ἀπολαύσεως ὧν

ἀφειλκύσθησαν. Ὡς γὰρ οἱ πεινῶντες ἢ διψῶντες ὅταν σιτίον ἢ ποτόν που παραφανῇ διώκουσι καὶ ἐπιτρέχουσιν ἀμεταστρεπτὶ γλιχόμενοι μεταλαβεῖν, οὕτως οἱ περὶ νομίμου γυναικὸς, ἢ οἰκίας, ἢ χωρίου κτήσεως πονηθέντες, καὶ ὅσον οὔπω τῇ ἐλπίδι νομίζοντες εἰς τὸν ἑκάστου τῆς χρήσεως ἀφῖχθαι καιρὸν, ὅταν ἀφαιρεθῶσι τὴν ἀπόλαυσιν σφαδάζουσιν, ὡς παρόντας μὴ παρεῖναι τῷ κρείττονι μέρει ψυχῆς, δι᾽ οὗ συμβαίνει κατορθοῦν, ἢ τὸ ἐναντίον.

§. 6. *Τούτους οὖν καὶ τοὺς ὁμοίους οὐκ οἴεται δεῖν εἰς τὸν στρατιωτικὸν ἄγειν κατάλογον, ἀλλ᾽ οἷς οὐδὲν προεληλυθὸς οἰκουρεῖ πάθος, ὅπως ἐλευθέροις καὶ ἀφέτοις ὁρμαῖς ἀπροφασίστως τοῖς δεινοῖς ἐπαποδύωνται. Καθάπερ γὰρ παντευχίας οὐδὲν ὄφελος* 741
ἀσθενεῖ σώματι ἢ λελωβημένῳ, ἣν ἀδυνατοῦν ἀποῤ- P.
ῥίψει, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐῤῥωμένον σῶμα φέρει τῇ κηραινούσῃ πάθος ψυχῇ, μὴ συνᾷδον τοῖς παροῦσιν. Εἰς ἅπερ ἀπιδὼν, οὐ μόνον λοχαγοὺς καὶ στρατηγοὺς, καὶ τοὺς ἄλλους τῆς στρατείας ἡγεμόνας, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον ἐπικρίνει, δοκιμάζων πῶς ἔχει πρός τε σώματος εὐεξίαν καὶ πρὸς εὐστάθειαν λογισμοῦ, σῶμα μὲν ἐξετάζων, εἰ ὁλόκληρον, εἰ ὑγιαῖνον ὅλον δι᾽ ὅλων, εἰ τοῖς μέρεσι καὶ μέλεσι πᾶσιν εὖ ἡρμοσμένον πρὸς τὰς ἐπιβαλλούσας ἑκάστῳ σχέσεις τε καὶ κινήσεις· ψυχὴν δὲ, εἰ θαῤῥαλεωτάτη καὶ εὐτολμίας ἀνάπλεως, εἰ ἀκατάπληκτος καὶ μεστὴ
381 *φρονήσεως εὐγενοῦς, εἰ φιλότιμος, καὶ ζωῆς ἀδόξου*
M *τὸν σὺν εὐκλείᾳ θάνατον προκρίνουσα. Τούτων γὰρ ἕκαστον ἰδίᾳ καθ᾽ αὑτὸ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, δύναμίς ἐστιν. Ἀθρόα δ᾽ εἰ συνέλθοιεν, ῥώμην ἄμαχόν τινα καὶ ἀνανταγώνιστον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐπιδείξονται, κρατοῦντες ἀναιμωτὶ τῶν πολεμίων.*

§. 7. *Τῶν δὲ λεχθέντων σαφεστάτην πίστιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν. Ἔθνος πολυανθρωπότατόν*

ἐστιν Ἄραβες, οἷς ὄνομα παλαιὸν ἦν, Μαδιηναῖοι. Οὗτοι πρὸς Ἑβραίους φιλαπεχθημόνως ἔχοντες, οὐδενὸς ἕνεκα ἑτέρου μᾶλλον, ἢ ὅτι τὸ ἀνώτατον καὶ πρεσβύτατον αἴτιον σέβουσι καὶ τιμῶσι, τῷ ποιητῇ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων προςκεκληρωμένοι, καὶ πάσας μὲν μηχανὰς τεχνάζοντες, πάσας δὲ πείρας καθιέντες, ἵν᾽ ἀπὸ τῆς τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος τιμῆς αὐτοὺς ἀποστήσωσι, καὶ μεθαρμόσωνται πρὸς ἀσέβειαν ἐξ ὁσιότητος. Οὕτω γὰρ περιέσεσθαι ῥᾳδίως ὑπελάμβανον. Ἐπεὶ δὲ μυρία καὶ λέγοντες καὶ δρῶντες ἀπειρήκεσαν, ὥςπερ εἰ θανατῶντες ἀπογνώσει σωτηρίας, καί τι τοιοῦτον ἐπινοοῦσι στρατήγημα. Γυναικῶν τὰς περικαλλεστάτας μεταπεμψάμενοι, φασὶν αὐταῖς, "Ὁρᾶτε, ὡς ἀπερίληπτός ἐστιν ἡ τῶν Ἑβραίων πληθύς. Τῆς δὲ πληθύος ἀργαλεώτερόν ἐστιν ἐπιτείχισμα ἡ ὁμόνοια καὶ συμφωνία τούτων. Αἴτιον δὲ τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ δόξα, ἀφ᾽ ἧς οἷα πηγῆς, ἑνωτικῇ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους. Ἡδονῇ δ᾽ ἁλωτὸν ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα συνουσίᾳ τῇ πρὸς γυναῖκα. Διαπρεπέσταται δ᾽ ἐστέ· καὶ φύσει μὲν ἀγωγὸν τὸ κάλλος, ἡ δὲ νεότης εἰς ἀκρασίαν εὐόλισθον. Ἑταιρήσεως ἢ μοιχείας ὀνόματα μὴ δείσητε, ὡς αἰσχύνην ἐποίσοντα, τὰς ἐκ τοῦ πράγματος ὠφελείας ἀντιτιθεῖσαι, δι᾽ ἃς τὰς ἐφ᾽ ἡμέραν ἀδοξίας μεθαρμόσεσθε εἰς ἀγήρω καὶ ἀτελεύτητον εὔκλειαν, τὰ μὲν σώματα ὅσα δοκεῖν προέμεναι, σόφισμα κατ᾽ ἐχθρῶν καὶ 742
στρατήγημα· παρθένους δὲ τὰς ψυχὰς διαφυλάττου- P.
σαι, αἷς καὶ τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἁγνείαν ἐπισφραγιεῖσθε. Καὶ καινότατον ὁ πόλεμος οὗτος ἕξει κλέος διὰ γυναικῶν, ἀλλ᾽ οὐ δ᾽ ἀνδρῶν κατορθωθείς. Τὸ μὲν γὰρ ἡμέτερον ὁμολογοῦμεν γένος οὐ γενήσεται ἧττα, διὰ τὸ πᾶσι τοῖς εἰς μάχην τοὺς ἀντιπάλους ἐπικυδεστέρους εἶναι· τὸ δ᾽ ὑμέτερον, παντελὲς τὴν νίκην καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, τὰς δίχα κινδύνων ἀριστείας. Ἀναιμωτὶ γὰρ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀκονιτὶ, κατὰ τὴν

πρώτην φαντασίαν αὐτὸ μόνον ὀφθεῖσαι, περιέσεσθε.“ Ταῦτα ἀκούσασαι, καθαροῦ βίου μὴ δ᾽ ὄναρ ᾐσθημέναι, παιδείας ὀρθῆς ἄγευστοι, συναινοῦσιν, ἅτε πεπλα-
82 σμένον ἦθος σωφροσύνης τὸν ἄλλον χρόνον καθυ-
I ποκρινόμεναι, καὶ πολυτελέσιν ἐσθῆσι καὶ ὅρμοις καὶ οἷς ἄλλοις εἴωθεν διακοσμεῖσθαι γυνὴ, πᾶσιν ἀσκηθεῖσαι, καὶ τὸ ἐκ φύσεως κάλλος εὐμορφότερον ταῖς ἐπιμελείαις ἀπεργασάμεναι· — τὸ γὰρ ἀγώνισμα οὐ μικρὸν ἦν, θήρα νέων εὐθηράτων — εἰς τὸ ἐμφανὲς προέρχονται. Καὶ πλησίον γενόμεναι βλέμμασιν ἑταιρικοῖς, καὶ στωμυλίᾳ λόγων καὶ ὀρχήσεσι καὶ κινήσεσιν ἀκολάστοις δελεάζουσι τῆς νεότητος τὴν ὀλιγόφρονα μοῖραν, ἀνερμάτιστα καὶ ἀνίδρυτα ἤθη. Καὶ διὰ τῆς τῶν σωμάτων αἰσχύνης ἀγκιστρευσάμεναι τὰς ψυχὰς τῶν συνελθόντων, ἐπὶ θυσίας ἀθύτους καὶ σπονδὰς ἀσυμβάτους καλέσασαι τῶν χειροκμήτων, ἀλλοτριοῦσι δὴ τῆς τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος θεραπείας θεοῦ. Τοῦτο διαπραξάμεναι τοῖς ἀνδράσιν εὐαγγελίζονται· καὶ ἐμέλλησαν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισπᾶσθαι τῶν σφόδρα βεβαίων, εἰ μὴ τοῦ πάθους λαβὼν οἶκτον ὁ εὐεργέτης καὶ ἵλεως θεὸς, ἀνυπερθέτῳ κολάσει τῶν απονοηθέντων — ἦσαν δὲ τέσσαρες πρὸς ταῖς εἴκοσι χιλιάδες — ὥςπερ ὑπὸ χειμάῤῥου κατακλυσθῆναι κινδυνεύσαντας, ἀνεχαίτισε φόβῳ νουθετήσας. Ὁ δὲ τοῦ ἔθνους ἡγεμὼν ἐπαντλῶν τοῖς ὠσὶ τὰ ὑπὲρ εὐσεβείας δόγματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων τούτοις ἐπᾴδων, ἐκ φυλῆς ἑκάστης χιλίους ἄνδρας ἀριστίνδην ἐπιλέξας καταλέγει, δίκας ἀναπρᾶξαι τῆς ἐνέδρας, ἣν ἐμηχανήσαντο διὰ τῶν γυναικῶν, ἐλπίσαντες μὲν ἅπασαν τὴν πληθὺν ἄνωθεν ἐξ ἄκρας ὁσιότητος καταβαλόντες διαφθεῖραι, μόνους δὲ τοὺς λεχθέντας δυνηθέντες.

§. 8. Οἱ δὲ πρὸς πολλὰς μυριάδας ὀλίγος ἀριθμὸς ἀντιταχθέντες, ἐμπειρίαις ἅμα καὶ εὐτολμίαις χρώμενοι, καθάπερ αὐτός τις ἕκαστος ὅμιλος ὤν, καταφρονητικῶς πυκναῖς ἐπιτρέχοντες ταῖς φάλαγξι, καὶ

τοὺς ἐν ποσὶν ἀναιροῦντες ἠρέμουν τὰ βύζην συνεστηκότα στίφη, καὶ ὅσα ἐφέδρευε πρὸς ἀναπλήρωσιν
τῶν κενουμένων τάξεων, ὥς καὶ αὐτοβοεὶ πολλὰς 743
μυριάδας καταστορέσαι, καὶ μηδένα τῆς ἀντιταχθεί- P.
σης νεότητος ἀπολιπέσθαι. Κτείνουσι δὲ καὶ γυναῖκας τὰς συνεπιγραψαμένας ἀνδρῶν γνώμαις ἀνοσίοις, ζωγρήσαντες παρθένους, ἄκακον ἡλικίαν οἰκτισάμενοι, καὶ τοσοῦτον πόλεμον κατορθώσαντες οὐδένα τῶν ἰδίων ἀπέβαλον. Ἀλλ᾽ ὁπόσοι καὶ ὁποῖοι προῆλθον εἰς τὴν μάχην ἐπανῄεσαν ἄτρωτοι καὶ ὁλόκληροι, μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, μετὰ διπλασίονος ῥώμης. Ἡ γὰρ ἐκ τοῦ νικῆσαι χαρὰ τῆς πρότερον οὐκ ἐλάττονα τὴν ἰσχὺν ἐχαρίσατο. Αἴτιον δὲ
383 οὐδὲν τούτων ἦν ἕτερον, ἢ τὸ σπουδάσαι φιλοκιν-
M. δύνως τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνα ἄρασθαι, ἐν ᾗ καὶ προαγωνίζεται θεὸς ἀήττητος ἐπικουρία, βουλὰς μὲν ἀγαθὰς ταῖς διανοίαις ὑφηγούμενος, ἀλκὴν δὲ τοῖς σώμασι κραταιοτάτην ἐντιθείς. Πίστις δὲ τῆς ἐκ θεοῦ συμμαχίας τό τε ὑπ᾽ ὀλίγων πολλὰς μυριάδας ἁλῶναι, καὶ τὸ μηδένα μὲν τῶν ἐχθρῶν διαφυγεῖν, μηδένα δὲ τῶν φίλων ἀναιρεθῆναι, μήτ᾽ ἀριθμὸν, μήτε σώματος δύναμιν ἐλαττωθῆναι. Ὅθεν ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς φησὶν,*) „Ἐὰν δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύῃς, βίον ἀπόλεμον βιώσῃ, καὶ εἰς ἅπαν εἰρηνικὸν, ἢ ἐνστάντος πολέμου ῥᾳδίως τῶν ἐχθρῶν περικρατήσεις, θεοῦ στραταρχοῦντος ἀοράτως, ᾧ δι᾽ ἐπιμελείας ἐστὶ τοὺς ἀγαθοὺς σώζειν ἀνὰ κράτος. Μήτ᾽ οὖν ἐὰν πολλαῖς μυριάσιν ἐπιτρέχωσιν ὁ πεζὸς ὁμοῦ καὶ ἱππότης στρατὸς εὐοπλοῦντες μήτ᾽ ἐὰν ἐρυμνὰ καὶ ἐπίμαχα προκαταλαμβανόμενοι χωρία τοποκρατῶσι, μήτ᾽ ἐὰν ἀφθόνοις παρασκευαῖς χορηγῶνται, καταπλαγεὶς δείσῃς, καὶ ἂν ἀπορῇς ὧν ἄγουσι περιουσίαν ἐκεῖνοι, συμμάχων, ὅ-

---

*) Deut. 28, 15.

πλων, τόπων, εὐκαιρίας, παρασκευῶν." Ἐκεῖνα γὰρ, ὥςπερ ὁλκάδα πεπληρωμένην παντοίων ἀγαθῶν, πολλάκις ἐπιπεσὼν ἄνεμος ἐξαίφνης ἀνέτρεψε καὶ κατέλυσε. Τοῖς δ' ἀτελέσι καὶ λυπροῖς ὥςπερ ἀστάχυσιν ἤδη μεμυκόσιν ἐξ αὐχμοῦ καὶ ἀνομβρίας, ἐπιψεκάζων καὶ ἐπινίφων ὁ θεὸς τὰς σωτηρίους δυνάμεις, ἐμπαρέσχεν ἀνεγερθῆναί τε καὶ τελειογονῆσαι· ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι ἀεὶ τοῦ δικαίου καὶ ὁσίου περιέχεται. Οἷς μὲν γὰρ τὸ θεῖον ἔνσπονδον, ἄκρως εὐδαίμονες, οἷς δ' ἐχθρὸν, ἐσχάτως κακοδαίμονες. Τοσαῦτα καὶ περὶ ἀνδρίας εἰς τὸ παρὸν ἀποχρώντως λελέχθω.

ΠΕΡΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE CARITATE.

Pietati praeter cetera cognata est caritas in omnes homines, qualem Moyses verbis et exemplo imitandam proposuit (1-4.). Summam enim benevolentiam exhibuit in homines, bruta et plantas, quod leges a viro illo divino statutae satis declarant (5.) Itaque fratri fenerari vetuit, fratrem dicens unumquemque, quocum vivas (6.); mercedem eadem die pauperi reddi iussit (7.); creditorem debitoris domum intrare ad capiendum aurum aut pignus noluit (8.); spicae e manipulis prolapsae ne colligantur a domino statuit (9.). Sancivit porro, ut sacerdotibus decima fructuum etc. pars daretur (10), septimo quoque anno pauperibus agrorum fructus libere concedantur (11.), advenae et peregrini benigne tractentur (12.), hospitalitas liberaliter ubique exerceatur (13.), hostes non habeantur nisi qui pacem, ad hanc per caduceatorem invitati, respuerint (14.), et hostes quoque eorumque res humaniter tractentur (15.). Eandem mansuetudinem commendavit in servos. (16.). Animalia recens nata a matre separari, matrem simul cum sobole immolari (17. 18.), bovique trituranti os obturari noluit (19.). Arbores etiam frugiferas caedi, segetesque ante maturitatem in detrimentum colonorum, adeo hostium, demeti vetuit (20. 21.). His igitur et similibus praeceptis Moyses praeclare cavit, ne populus, cui praeerat, in turpem arrogantiam superbiamque incideret (22 - 24.).

§. 1. Τὴν δὲ εὐσεβείας συγγενεστάτην καὶ ἀδελφὴν καὶ δίδυμον ὄντως ἑξῆς ἐπισκεπτέον, φιλανθρωπίαν, ἧς ἐρασθεὶς ὡς οὐκ οἶδ᾽ εἴ τις ἕτερος ὁ πατὴρ τῶν νόμων. Ὁδὸν γὰρ οἷα λεωφόρον ἄγουσαν ἐφ᾽ ὁσιότητα ταύτην ἠπίστατο. Τοὺς ὑφ᾽ αὐτὸν ἅπαντας ἤλειφε καὶ συνεκρότει πρὸς κοινωνίαν, παράδειγμα καλὸν, ὥςπερ γραφὴν ἀρχέτυπον στηλιτεύσας τὸν ἴδιον βίον. Τὰ μὲν οὖν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι γήρως εἰς ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν ἑνὸς ἑκάστου καὶ πάντων ἀνθρώπων πεπραγμένα αὐτῷ, δε-
84 δήλωται πρότερον ἐν τρισὶ συντάξεσιν, ἃς ἀνέγρα-
I ψα περὶ τοῦ βίου Μωϋσέως. Ἑνὸς δ᾽ ἢ δυοῖν, ὧν ἐπὶ τελευτῇ κατώρθωσεν, ἀναγκαῖον ἐπιμνησθῆναι. Δείγματα γάρ εἰσι τῆς συνεχοῦς καὶ ἀδιαστάτου καλοκἀγαθίας, ἣν ἀσύγχυτον ἐπεσφραγίσατο τῇ ψυχῇ, χαρακτῆρι θείῳ τυπωθείσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ προθεσμία τῆς θνητῆς ζωῆς ἔμελλεν αὐτῷ περαιοῦσθαι, καὶ λογίοις ἀριδήλοις προέγνω τὴν ἐνθένδε μετάστασιν, οὐδένα τῶν ἄλλων ἢ βασιλέων ἢ ἰδιωτῶν ἐμιμήσατο, οἷς μία σπουδή τε καὶ εὐχὴ, κληρονόμους παῖδας καταλιπεῖν, ἀλλὰ, καί τοι πατὴρ γεγωνὼς δυοῖν υἱοῖν, οὐδετέρῳ τὴν ἀρχὴν ἀπέλιπεν, ἡττηθεὶς εὐνοίας συγγενικῆς καὶ πάθους φιλοικείου. Καί τοι εἰ καὶ τὰ τῶν τέκνων δι᾽ ὑποψιῶν ἦν, ἀδελφιδῶν γοῦν οὐκ ἠπόρει καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἳ γέρας ἀρετῆς ἔσχον τὴν ἀνωτάτω ἱερωσύνην. Ἀλλ᾽ ἴσως ἢ μεθέλκειν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θείας λειτουργίας οὐκ ἐδοκίμαζεν, ἢ καὶ, ὅπερ εἰκὸς ἦν, ἐνενόησεν, ὅτι ἀμήχανον τοὺς αὐτοὺς δύνασθαι ἄμφω ἐπιτροπεύειν, ἱερωσύνης τε καὶ βασιλείας, ὧν ἡ μὲν ἐπαγγέλλεται θεοῦ θεραπείαν, ἡ δ᾽ ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν. Ἴσως δὲ καὶ κριτὴν αὐτὸν οὐκ ἠξίωσε γενέσθαι πράγματος μεγάλου· μέγιστον δὲ, ὅτι τὸν εὖ πεφυκότα πρὸς ἀρχὴν δοκιμάσαι σχεδὸν θείας δυνάμεως, ᾗ 698
μόνῃ καθορᾷν ἦθος ἀνθρώπων ῥᾴδιον. P.

§. 2. *Πίστις δὲ σαφεστάτη τοῦ δηλουμένου γένοιτ᾿ ἂν ἥδε. Φίλος ἦν αὐτῷ καὶ γνώριμος ἐκ πρώτης σχεδὸν ἡλικίας γενόμενος, Ἰησοῦς ὄνομα, οὗ τὴν φιλίαν προεξένησεν οὐδὲν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰωθότων, ἀλλ᾿ ἔρως οὐράνιος καὶ ἀκήρατος, ἐξ οὗ πᾶσαν ἀρετὴν φύεσθαι συμβέβηκεν. Οὗτος ὁμορόφιος καὶ ὁμοδίαιτος ἦν αὐτῷ, πλὴν ὁπότε ἐπιθειάσαντι καὶ χρησμῳδουμένῳ προσταχθείη μόνωσις. Ὑπηρέτει μέντοι καὶ ἄλλας ὑπηρεσίας, ἃς τῷ πλήθει διέφερε, μονονοὺχ ὕπαρχος ὢν, καὶ τὰ ἡγεμονίας συνδιοικῶν. Ἀλλὰ καίτοι βάσανον ἀκριβῆ λαβὼν ἐκ μακρῶν χρόνων, τῆς ἔν τε λόγοις αὐτοῦ καὶ ἔργοις καλοκἀγαθίας, καὶ τὸ ἀναγκαιότατον εὐνοίας τῆς πρὸς τὸ ἔθνος, οὐδὲ τοῦτον ᾠήθη χρῆναι καταλιπεῖν διάδοχον, δεδιὼς μὴ ψευδοδοξῇ, νομίζων ἀγαθὸν τὸν οὐκ ὄντα πρὸς ἀλήθειαν, ἐπειδὴ τὰ κριτήρια τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης ἀμυδρὰ καὶ ἀβέβαιά πως εἶναι πέφυκεν. Ὅθεν οὐ προσπιστεύων ἑαυτῷ ποτνιᾶται καὶ καθικετεύει τὸν ἀοράτου ψυχῆς ἔφορον θεὸν μόνον, ὃς διάνοιαν ἀκριβῶς θεωρεῖ, ἀρι-*
385 *στίνδην ἑλέσθαι τὸν ἐπιτηδειότατον εἰς ἡγεμονίαν,*
M. *ὃς οἷα πατὴρ ἐπιμελήσεται τῶν ὑπηκόων, καὶ τὰς καθαρὰς, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις τροπικώτερον παρθένους χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας, „Ἐπισκεψάσθω δὴ," φησὶ,* *) *„κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς, ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς πληθύος εἰς ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν ποιμένος, ὃς ἀνυπαιτίως ἀφηγήσεται, ἵνα μὴ γένηται σαθρὸν τὸ ἔθνος, οἷα ποίμνη σποράδην ἀγελάρχην οὐκ ἔχουσα." Καίτοι τίς οὐκ ἂν κατεπλάγη τῶν τότε τῆς εὐχῆς ἐπακούσας, „Τί φὴς," εἰπὼν, „ὦ δέσποτα; Οὐκ εἰσὶ μέν σοι γνήσιοι παῖδες, οὐκ εἰσὶ δ᾿ ἀδελφιδοῖ; Μάλιστα μέντοι τοῖς υἱοῖς — κληρονόμοι γὰρ οὗτοι τῇ*

---

*) Num. 27, 16.

φύσει — πρώτοις κατάλιπε τὴν ἀρχήν. Εἰ δ᾽ ἀπο-
δοκιμάζεις, τοῖς γοῦν ἀδελφιδοῖς· εἰ δὲ καὶ τούτοις
ἀνεπιτηδείους ὑπείληφας, τὸ ἔθνος προκρίνων τῶν
συγγενεστάτων καὶ οἰκειοτάτων, ἀλλ᾽ ἔστι γέ σοι φί-
λος ἄμεμπτος, βάσανον ἀρετῆς τελείας δεδωκώς σοι
τῷ πανσόφῳ. Τί δὴ τοῦτον, εἰ μὴ γένους ἀλλὰ κα-
λοκἀγαθίας ἡ αἵρεσίς ἐστιν, οὐκ ἀξιοῖς δοκιμάζειν;"
Ἀλλ᾽ ἀποκρίνεται, ὅτι "Πάντων μὲν κριτὴν θεὸν
ποιεῖσθαι ἄριστον, διαφερόντως δὲ ἐν οἷς τὸ εὖ γε
ἢ χεῖρον μυρίους ὅσους εἰς εὐδαιμονίαν ἀνήγαγεν, ἢ
τὸ ἐναντίον εἰς κακοδαιμονίαν. Μεῖζον δ᾽ οὐδὲν
ἀρχῆς, ᾗ τὰ πόλεων ὅσα κατὰ πόλεμον ἢ κατ᾽ εἰ-
ρήνην ἐπιτέτραπται. Ὡς γὰρ πρὸς εὔπλοιαν ἀγα-
θοῦ καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἐπιστήμην δεῖ κυβερ-
νήτου, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πρὸς εὐνομίαν ὑπη- 699
κόων τῶν ἑκασταχοῦ, πανσόφου τινὸς ἡγεμόνος. Σο- P.
φίαν δὲ πρεσβυτέραν οὐ μόνον τῆς ἐμῆς γενέσεως,
ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς οὖσαν, οὔτε θέ-
μις οὔτε δυνατὸν ἄλλῳ τῳ κρίνειν, ἢ θεῷ, καὶ τοῖς
ἀδόλως καὶ καθαρῶς καὶ γνησίως αὐτῆς ἐρῶσιν. Ἐδι-
δάχθην δ᾽ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ, μηδ᾽ ἄλλον τινὰ τῶν ἐπι-
τηδείων εἶναι δοκούντων, εἰς ἀρχὴν δοκιμάσαι. Τὴν
γοῦν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν τῶν κοινῶν, οὔτ᾽ αὐ-
τὸς ἐθελοντὴς εἱλόμην, οὔθ᾽ ὑπό τινος ἀνθρώπου
χειροτονηθεὶς ἔλαβον, ἀλλὰ χρησμοῖς ἐναργέσι καὶ
λογίοις ἀριδήλοις θεοῦ ἐμφανῶς θεσπίζοντος καὶ
προστάσσοντος ἄρχειν ἀνεδυόμην, ἱκετεύων καὶ πο-
τνιώμενος εἰς τὸ μέγεθος ἀφορῶν τοῦ πράγματος,
ἕως ἐπειδὴ πολλάκις ἐκέλευσε, δείσας ἐπειθάρχησα.
Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἦν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν ἐ-
πακολουθῆσαι, καὶ χρησάμενον ὅτ᾽ ἔμελλον ἄρχειν δο-
κιμαστῇ θεῷ, πάλιν ἐπ᾽ αὐτῷ μόνῳ θέσθαι τὴν χει-
36 ροτονίαν τοῦ διαδόχου, μὴ συνεφαψαμένης ἀν-
θρωπίνης γνώμης, ἣν εἰκὸς συγγενεστέραν εἶναι τοῦ
εὐήθους, ἄλλως τε καὶ τῆς προστασίας οὐκ ἐπὶ τῷ
τυχόντι ἔθνει γενησομένης, ἀλλὰ πολυανθρωποτάτῳ

μὲν τῶν ἁπανταχῇ πάντων, ἐπάγγελμα δὲ ἐπαγγελλομένῳ μέγιστον, ἱκεσίαν τοῦ ὄντως ὄντος, ὅς ἐστι ποιητὴς τῶν ὅλων καὶ πατήρ. Ὅπερ γὰρ ἐκ φιλοσοφίας τῆς δοκιμωτάτης περιγίνεται τοῖς ὁμιληταῖς αὐτῆς, τοῖτο καὶ διὰ νόμων καὶ ἐθῶν Ἰουδαίοις, ἐπιστήμη τοῦ ἀνωτάτου καὶ πρεσβυτάτου πάντων, τὸν ἐπὶ τοῖς γενητοῖς θεοῖς πλάνον ἀπωσαμένοις. Γενητὸς γὰρ οὐδεὶς ἀληθείᾳ θεὸς, ἀλλὰ δόξῃ μόνον, τὸ ἀναγκαιότατον ἀφῃρημένος, ἀϊδιότητα."

§. 3. Τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον ἐναργέστατον δεῖγμα τῆς πρὸς ἅπαν τὸ ὁμόφυλον αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ πίστεως ἔργον· ἕτερον δὲ τοῦ λεχθέντος οὐκ ἀποδέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἄριστος ὢν ὁ φοιτητὴς αὐτοῦ καὶ μιμητὴς τῶν ἀξιεράστων ἠθῶν Ἰησοῦς, ἄρχων ἐδοκιμάσθη κριτηρίοις θείοις, οὐχ ὥςπερ ἂν ἔνιοι ἐπὶ τῷ μὴ τοὺς υἱοὺς, ἢ τοὺς ἀδελφοὺς αἱρεθῆναι, κατήφησε Μωϋσῆς, ἀλλ᾽ ὑποπλησθεὶς ἀνέκτου χαρᾶς, ὅτι μελλήσοι τὸ ἔθνος ἐπιτρόπῳ χρῆσθαι τὰ πάντα ἀρίστῳ — καλὸν γὰρ καὶ ἀγαθὸν ἐξ ἀνάγκης ᾔδει τὸν εὐάρεστον θεῷ — λαβόμενος τῆς τούτου δεξιᾶς, παράγει μὲν αὐτὸν εἰς ἠθροισμένον τὸ πλῆθος, μηδὲν περὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς εὐλαβηθεὶς, ἀλλὰ ταῖς ἀρχαίαις εὐφροσύναις νέας ἑτέρας προσειληφὼς, οὐ μόνον διὰ μνήμης τῶν πρότερον εὐπαθειῶν, αἷς κατακόρως διὰ παντὸς εἴδους ἀρετῆς ἐνετρύφησεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλειν ἀθανατίζεσθαι, μεταβαλὼν ἐκ φθαρτοῦ βίου εἰς ἄφθαρτον, ἱλαραῖς ὄψεσιν ἐκ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐθυμίας φαιδρὸς καὶ γεγηθὼς φησιν, "Ἐμοὶ μὲν ἀπαλλάττεσθαι καιρὸς ἤδη τῆς ἐν σώματι ζωῆς. Ὁ δὲ τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς διάδοχος οὗτός ἐστιν, αἱρεθεὶς ὑπὸ θεοῦ." Καὶ τὰ χρησθέντα λόγια τῆς δοκιμασίας εὐθὺς ἐξεῖπεν, οἷς ἐπίστευσαν. Καὶ το πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀποβλέψας, ἀνδραγαθίζεσθαι παραινεῖ καὶ σφόδρα ἰσχύειν ἐν ταῖς εὐβουλίαις, ἀγα-

θὰς μὲν γνώμας εἰςηγούμενον, ἀνενδότοις δὲ καὶ ἐῤῥωμένοις λογισμοῖς τὰ γνωσθέντα καλῶς τελειοῦντα. Καὶ ταῦτα ἔλεγεν ἴσως οὐ δεομένῳ παραινέσεως, ἀλλὰ τὸ φιλάλληλον καὶ φιλοεθνὲς πάθος οὐ στέγων, ὑφ᾽ οὗ τρόπον τινὰ κεντριζόμενος, ἃ συνοίσειν ἐνόμιζεν, ἀπεγύμνου. Ἦν δὲ καὶ χρησμὸς αὐτῷ παρακαλέσαι τὸν διάδοχον, καὶ εὐθαρσέστατον ἀπεργάσασθαι πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἐπιμέλειαν, τὸ βάρος μὴ καταδείσαντα τῆς ἀρχῆς, ἵνα τοῖς ἔπειτα γένηται
7 κανὼν καὶ νόμος ἅπασιν ἡγεμόσι, πρὸς παράδειγμα Μωϋσῆν ἀποβλέπουσι, καὶ μηδεὶς φθονῇ βουλευμάτων ἀγαθῶν τοῖς διαδόχοις, ἀλλ᾽ ὑποθήκαις καὶ παραινέσεσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀλείφωσι καὶ συγκροτῶσι. Δύναται γὰρ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ παραίνεσις ἀναπεπτωκότας ταῖς γνώμαις ἐγεῖραι, καὶ διᾶραι εἰς ὕψος, ἐπάνω τε καιρῶν καὶ πραγμάτων ἱδρύσασθαι φρόνημα γενναῖον καὶ ἀκατάπληκτον ἐνθεῖσα. Τὰ γοῦν ἁρμόττοντα τοῖς τε ὑπηκόοις καὶ τῷ κληρονόμῳ τῆς ἡγεμονίας διαλεχθεὶς, ἄρχεται τὸν θεὸν ὑμνεῖν μετ᾽ ᾠδῆς, τελευταίαν αὐτῷ τοῦ βίου τοῦ μετὰ σώματος εὐχαριστίαν ἀποδιδοὺς, ἀνθ᾽ ὧν ἀπὸ γεννήσεως ἄχρι γήρως καιναῖς καὶ οὐχὶ ταῖς ἐν ἔθει χάρισιν εὐηργέτητο, καὶ συναγαγὼν ἄθροισμα θεῖον, τὰ στοιχεῖα τοῦ παντὸς, καὶ τὰ συνεκτικώτατα τοῦ κόσμου μέρη, γῆν καὶ οὐρανὸν, τὴν μὲν θνητῶν ἑστίαν, τὸν δὲ ἀθανάτων οἶκον, ἐν μέσοις ὑμνῳδίας ἐποιεῖτο, διὰ παντὸς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας εἴδους, ἣν κατακούουσιν ἄνθρωποί τε καὶ ἄγγελοι λειτουργοί· οἱ μὲν, ὡς γνώριμοι, πρὸς τὴν τῆς ὁμοίως εὐχαρίστου διαθέσεως διδασκαλίαν· οἱ δὲ, ὡς ἔφοροι, κατὰ τὴν σφῶν ἐμπειρίαν θεασόμενοι, μή τι τῆς ᾠδῆς ἐκμελὲς, καὶ ἅμα διαπιστοῦντες, εἴ τις ἄνθρωπος ὢν δεδεμένος σώματι φθαρτῷ, δύναται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ τῶν ἄλλων ἀστέρων χορῷ μεμουσῶσθαι τὴν ψυχὴν, πρὸς τὸ θεῖον ὄργανον τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν

σύμπαντα κόσμον ἁρμοσάμενος. Ταχθεὶς δ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν αἰθέρα χορευταῖς ὁ ἱεροφάντης, ἀνεκεράσατο ταῖς πρὸς τὸν θεὸν εὐχαρίστοις ὑμνῳδίαις τὰ γνήσια πάθη τῆς πρὸς τὸ ἔθνος εὐνοίας, ἐν οἷς ἦσαν ἔλεγχοι παλαιῶν ἁμαρτημάτων, αἱ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν νουθεσίαι καὶ σωφρονισμοὶ, παραινέσεις αἱ πρὸς τὰ μέλλοντα διὰ χρηστῶν ἐλπίδων, αἷς ἐπακολουθεῖν ἀναγκαῖον αἴσια τέλη.

§. 4. Ὡς δὲ ἐτέλεσε τὰς χορείας, ὁσιότητι καὶ
φιλανθρωπίᾳ τρόπον τινὰ συνυφασμένας, ἤρξατο 7
μεταβάλλειν ἐκ θνητῆς ζωῆς εἰς ἀθάνατον βίον, καὶ
ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον συνῃσθάνετο τῶν ἐξ ὧν συνεκέ-
388 κρατο διαζεύξεως, τοῦ μὲν σώματος, ὀστέου δίκην
M. περιαιρουμένου, τῆς δὲ ψυχῆς ἀπογυμνουμένης, καὶ
τὴν κατὰ φύσιν ποθούσης ἐνθένδε μετάστασιν. Εἶτ' ἑτοιμασάμενος τὰ πρὸς ἔξοδον, οὐ πρότερον ἐστείλατο τὴν ἀποικίαν, ἢ τὰς τοῦ ἔθνους φυλὰς ἁπάσας εὐχαῖς ἐναρμονίοις, ἀριθμῷ δώδεκα, γεραῖραι διὰ τῆς τῶν φυλαρχῶν κατακλήσεως, ἃς ὅτι τελεσφορηθήσονται πιστευτέον. Ὅ τε γὰρ εὐξάμενος θεοφιλὴς, ὅ δὲ θεὸς φιλάνθρωπος, ὑπὲρ δὲ ὧν αἱ αἰτήσεις, εὐπατρίδαι καὶ εὐγενεῖς, τὴν ἀνωτάτω τεταγμένοι τάξιν, ὑπὸ στρατάρχῃ τῷ ποιητῇ πάντων καὶ πατρί. Αἰτήσεις δ' ἦσαν αἱ τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, οὐ μόνον ἐν τῷ θνητῷ, ὅπως ὑπάρχωσιν αὐτοῖς βίῳ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπὰν ἄνετος τοῦ τῆς σαρκὸς δεσμοῦ γένηται ἡ ψυχή. Μόνος γὰρ Μωϋσῆς τὴν πρὸς τὰ θεῖα, ὡς ἔοικεν, ἐξ ἀρχῆς τὸ σύμπαν ἔθνος ὑπολαβὼν ἕξειν ἀναγκαιοτάτην συγγένειαν, πολὺ γνησιωτέραν τῆς ἀφ' αἵματος, πάντων ἀγαθῶν ὧν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις χωρεῖ, κληρονόμον ἀπέφηνεν· ἃ μὲν αὐτὸς ἔσχεν, ἐξ ἑτοίμου διδοὺς, ἃ δὲ μὴ ἐκέκτητο, τὸν θεὸν ἱκετεύων παρασχεῖν, εἰδὼς τὰς τῶν χαρίτων αὐτοῦ ἀενάους πηγὰς μὲν οὔσας, οὐ πᾶσι δ' ἀνειμένας, ἀλλὰ μόνοις ἱκέταις. Ἱκέται δ' εἰσὶν οἱ καλοκἀγαθίας ἐρῶντες, οἷς ἀρύε

σθαι θέμις ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων πηγῶν διψῶσι σοφίας.

§. 5. Τὰ μὲν οὖν δείγματα τῆς τοῦ νομοθέτου φιλανθρωπίας, οἷς ἐχρήσατο πρὸς εὐμοιρίαν φύσεως ἀγαθῆς, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν βίβλων ὑφηγήσεως μεμήνυται· λεκτέον δὲ ἃ καὶ τοῖς ἔπειτα διετάξατο, καὶ εἰ μὴ πάντα — οὐ γὰρ ῥᾴδιον — τὰ γοῦν ἀγχίσπορα καὶ ἐγγυτάτω τῶν ἐκείνου βουλευμάτων. Τὸ γὰρ ἐπιεικὲς καὶ ἥμερον οὐκ ἐν ταῖς πρὸς ἀνθρώπους αὐτὸ μόνον ἵδρυται κοινωνίαις, ἀλλ' ἐπιδαψιλευόμενος ἀνέχει πλουσίως αὐτὸ, καὶ τείνει πρός γε τὰς τῶν ἀλόγων ζώων φύσεις καὶ πρὸς τὰς τῶν ἡμέρων ἰδέας δένδρων. Ἃ δὲ περὶ ἑκάστων ἐνομοθέτησε, λεκτέον ἐν μέρει, τὴν ἀρχὴν ποιησαμένους ἀπ' ἀνθρώπων.

§. 6. Ἀπαγορεύει τοίνυν ἀδελφῷ δανείζειν, *) ἀδελφὸν ὀνομάζων οὐ μόνον τὴν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ἀστὸς ἢ ὁμόφυλος ᾖ, τόκους ἐπὶ χρήμασιν οὐ δίκαιον ἐκλέγειν, ὡς ἀπὸ θρεμμάτων ἔγγονα. Καὶ προτρέπει μὴ διὰ τοῦτο ἀναδύεσθαι καὶ συμβάλλειν ὀκνηρότερον, ἀλλ' ἀνειμέναις χερσὶ καὶ γνώμαις, μάλιστα μὲν χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις, λογιζομένους ὅτι καὶ ἡ χάρις τρόπον τινὰ δάνειον ἀπο-
39 δοθησόμενον ἐν καιρῷ βελτίονι ἀνάγκης, ἑκουσίῳ 702
1. διαθέσει τοῦ λαβόντος. Εἰ δὲ καὶ βούλοιντο δω- P.
ρεῖσθαι, κιχράναι γοῦν ἑτοιμότατα καὶ προθυμότατα, μηδὲν ἔξω τῶν ἀρχαίων ἀποληψομένους. Οὕτω γὰρ οὔθ' οἱ πένητες ἔμελλον ἀπορώτατοι γίνεσθαι, πλείονα ὧν ἔλαβον εἰςφέρειν ἀναγκαζόμενοι, οὔθ' οἱ συμβαλόντες ἀδικεῖσθαι ἃ προήκαντο μόνα κομιζόμενοι. Καί τοί γε οὐ μόνα· σὺν γὰρ τοῖς ἀρχαίοις ἀντὶ τόκων οὓς λαβεῖν οὐκ ἠξίωσαν, τὰ κάλλιστα καὶ τιμιώτατα τῶν ἐν ἀνθρώποις χρηστότητα,

---

*) Deut. 23, 19.

μεγαλόνοιαν, εὐφημίαν, εὔκλειαν. Οἷς τίς κτῆσις ἐφάμιλλος; Ἀπορώτατος μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀναφαίνεται κατὰ σύγκρισιν μιᾶς ἀρετῆς. Τοῦ μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἄψυχος ἐν ταμείοις καὶ μυχοῖς γῆς κατορωρυγμένος, τῆς δὲ ἀρετῆς ἐν ψυχῆς τῷ ἡγεμονικῷ. Μεταποιεῖται δ' αὐτοῦ καὶ τὸ καθαρώτατον τῆς οὐσίας οὐρανὸς καὶ ὁ γεννητὴς τῶν συμπάντων θεός. Ἔτι τοίνυν τὴν ὀβολοστατῶν καὶ τοκογλύφων εὔπορον ἀπορίαν λόγῳ θετέον, πολυχρύσων δοκούντων εἶναι βασιλέων, οὐδ' ὄναρ ἑωρακότων τὸν βλέποντα πλοῦτον. Εἰσὶ δ' οἳ τοσαύτῃ κέχρηνται μοχθηρίας ὑπερβολῇ, ὥστε οὐκ ἔχοντες ἀργύριον, τροφὰς δανείζουσιν, ὡς πλείους ὧν ἔνδοσαν αὖθις κομισόμενοι. Ταχὺ γοῦν οὗτοι μεταιτοῦσιν ἔρανον παράσχοιεν, λιμὸν ἐν εὐθηνίᾳ καὶ εὐετηρίᾳ κατασκευάζοντες, καὶ τῆς ἀθλίων ἀνθρώπων γαστρὸς ἔνδειαν προσοδευόμενοι, μονονοὺκ ἐπὶ τρυτάνης ἱστάντες σιτία, καὶ μὴ καθέλκειν ῥοπήν. Τοῖς οὖν μεθέξουσι τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἱερᾶς ἀναγκαίως παραγγέλλει τὰς ἰδέας τῶν τοιούτων πόρων ἐκτρέπεσθαι. Δουλοπρεποῦς γὰρ καὶ σφόδρα ἀνελευθέρου ψυχῆς τὰ ἐπιτηδεύματα, μεταβεβηκυίας εἰς ἀγριότητα καὶ θηρίων φύσιν.

§. 7. *Ἔτι τῶν εἰς φιλανθρωπίαν τεινόντων παράγγελμα καὶ ἐκεῖνο διατέτακται,* *) *μισθὸν πένητος αὐθημερὸν ἀποδιδόναι, οὐ μόνον ὅτι τὴν χρείαν, ἐφ' ᾗ παρελήφθη παρασχόντα, δίκαιον ἦν τὸν ἐπὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ μισθὸν ἀνυπερθέτως ἀπολαβεῖν, ἀλλ' ὅτι καί, ὥς εἶπόν τινες, ἐφήμερος ὢν ὁ χειροτέχνης ἢ ἀχθοφόρος, ὅλῳ τῷ σώματι κακοπαθῶν ὑποζυγίου τρόπον, ἐπὶ τῷ μισθῷ τέθειται τὴν ἐλπίδα, ὃν εἰ μὲν εὐθὺς κομίσαιτο, γήθει, χαίρων νῦν τε καὶ πρὸς τὴν ἐπιοῦσαν προθυμίᾳ διπλάσιον*

---

*) Lev. 19, 13.

ἐργασόμενος· εἰ δὲ μὴ κομίσαιτο, πρὸς τῷ σφόδρα ἄχθεσθαι καὶ τοὺς τόνους ὑπὸ λύπης ἐκλυθεὶς ἀναπέπτωκεν, ὡς ἀδυνατεῖν πρὸς τὰ ἐν ἔθει τῶν ἔργων ἀπαντᾶν.

90 §. 8. Ἔτι φησὶ,*) δανειστὴς μὴ εἰςίτω χρε-
1 ωστῶν οἰκίας, ἐνέχυρόν τι καὶ ῥύσιον ἐπὶ τῷ δανείῳ μετὰ βίας ληψόμενος, ἀλλ' ἐν προθύροις ἔξω προεστὼς ἀναμενέτω κελεύων ἡσυχῇ προφέρειν. Οἱ δ' ἂν ἔχωσι, μὴ ἀναδυέτωσαν, εἴ γε ἁρμόττει τὸν μὲν μὴ τῷ δύνασθαι καταχρῆσθαι πρὸς τὸ αὐθαδέ- 703
στερον, ἐφ' ὕβρει τῶν δανεισαμένων· τοὺς δὲ πρὸς P.
ὑπόμνησιν τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἀποδόσεως ἄξια παρασχεῖν ἐνέχυρα.

§. 9. Τίς γε μὴν οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τοῦ περὶ τοὺς θεριστὰς καὶ τρυγητὰς κηρύγματος ἢ διατάγματος; **) Κελεύει γὰρ ἐν μὲν ἀμήτῳ μήτε τὰ ἀποπίπτοντα τῶν δραγμάτων ἀναιρεῖσθαι, μήτε πάντα τὸν σπόρον κεῖραι, ἀλλ' ὑπολιπέσθαι τὸ τοῦ κλήρου μέρος ἄτμητον, ἅμα μὲν τοὺς εὐπόρους μεγαλόφρονας καὶ κοινωνικοὺς κατασκευάζων, ἐκ τοῦ τι παριέναι τῶν ἰδίων, καὶ μὴ πᾶσι προςκεχηνέναι, μηδὲ πᾶν συμφορεῖν καὶ συγκομίζειν οἴκαδε θησαυροφυλακήσοντας· ἅμα δὲ καὶ τοὺς πένητας εὐθυμοτέρους ἀπεργαζόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ κτημάτων ἰδίων ἀποροῦσιν, ἐφίησιν αὐτοῖς εἰς τὰ τῶν ὁμοφύλων εἰςιέναι, καὶ ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ὡς οἰκείων ἀμᾶν. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ὀπώρας, πάλιν δρεπομένοις τοῖς κληρούχοις προςτάττει, μήτε ῥᾶγας ἀποπιπτούσας συλλέγειν, μήτε ἀνατρυγᾶν ἀμπελῶνας. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ τοῖς ἐλαιολογοῦσι διατάττεται,***) καθάπερ φιλοστοργότατος πατὴρ, οὐχὶ ταῖς αὐταῖς εὐπραγίαις κεχρημένων τῶν παίδων, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν περιουσίᾳ ζώντων, τῶν δ' εἰς ἀπορίαν ἐσχάτην

---

*) Deut. 24, 10. **) Ibid. v. 19. ***) Ibid. v. 20.

περιηκόντων, οὓς ἐλεῶν καὶ οἰκτείρων ἐπὶ τὰ κτήματα τῶν ἀδελφῶν καλεῖ μεθέξοντας, ὡς ἰδίων τῶν ἀλλοτρίων, οὐκ εἰς ἀναισχυντίαν, ἀλλ᾽ εἰς ἐπανόρθωσιν ἐνδείας, καὶ οὐ μόνον καρπῶν μετουσίας, ἀλλὰ καὶ κτημάτων ὅσα τῷ δοκεῖν. Εἰσὶ δ᾽ οἱ οὕτω ῥυπῶσι τὰς διανοίας προςτετηκότες ἀργυρισμῷ, καὶ δυςθανατῶντες περὶ πᾶσαν ἰδέαν κέρδους, τὸ πόθεν ἂν γένοιτο μὴ σκεπτόμενοι, ὥςτε ἐπανατρυγῶσι μὲν τοὺς ἀμπελῶνας, καὶ ἐλαιῶνας, τήν τε κριθοφόρον καὶ σιτοφόρον γῆν ἀναθερίζουσι, τὴν δουλοπρεπῆ καὶ ἀνελεύθερον αὐτῶν μικροψυχίαν ἐλέγχοντες, καὶ ἅμα ἀσεβοῦντες. Ὀλίγα μὲν γὰρ αὐτοὶ εἰς γεωργίαν παρέσχον, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ ἀναγκαιότατα τῶν εἰς καρποφορίαν καὶ εὐγονίαν ἡ φύσις, καιρίους ὑετοὺς, ἀέρος εὐκρασίας, τὰς τιθηνίας τῶν φυομένων, συνεχεῖς καὶ μεγάλας δρόσους, ζωτικωτάτας αὔρας, ὡρῶν τε ἐτησίων ἀζημίους γενέσεις,
391 ὡς μήτε θέρος περιφλέγοι, μήτε κρύος περιψύχοι,
M. μήτε ἔαρος καὶ μετοπώρου τροπαὶ ἐλαττοῖεν τὰ γεννώμενα. Καὶ ταῦτ᾽ εἰδότες καὶ ὁρῶντες ἀεὶ τὴν φύσιν τελεσιουργοῦσαν, καὶ πλουσίαις χάρισι δωρουμένην, ὅμως τὰς ἐκείνης εὐεργεσίας σφετερίζεσθαι τολμῶσι, καὶ ὡς αὐτοὶ πάντων αἴτιοι μεταδιδόασιν οὐδενὸς οὐδενὶ, μισανθρωπίαν ὁμοῦ καὶ ἀσέβειαν ἀσκοῦντες. Οὓς, ἐπεὶ μὴ γνώμαις ἑκουσίαις ἀρετὴν διεπόνησαν, ἄκοντας νουθετεῖ καὶ σωφρο- 70
νίζει νόμοις ἱεροῖς, οἷς ὁ μὲν σπουδαῖος ἐθέλων, P
ὁ δὲ μοχθηρὸς ἄκων πειθαρχεῖ.

§. 10. Κελεύουσιν οἱ νόμοι, *) δεκάτας μὲν ἀπὸ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ θρεμμάτων ἡμέρων καὶ ἐρίων ἀπάρχεσθαι τοῖς ἱερωμένοις, ἀπὸ δὲ τῆς κατ᾽ ἀγροὺς ὀπώρας καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων, κατὰ ἀνάλογον τῆς κτήσεως ἐν ταλάροις πλήρεσι κομίζειν,

---

*) Deut. 24, 4.

σὺν ᾠδαῖς εἰς τὸν θεὸν πεποιημέναις, ἃς ἀναγρά-
πτους στηλιτεύουσιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι. Καὶ προςέτι
βοῶν καὶ προβάτων καὶ αἰγῶν τὰ πρωτότοκα, μὴ
ὥςπερ ἴδια κατατάττειν ἐν ταῖς ἀγέλαις, ἀλλὰ καὶ
ταῦτα νομίζειν ἀπαρχὰς, ὅπως ἐξεθιζόμενοι τῇ μὲν
τιμᾶν τὸ θεῖον, τῇ δὲ μὴ πάντα κερδαίνειν, εὐσε-
βείᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ ταῖς ἀρετῶν ἡγεμονίσι ἐπικο-
σμῶνται. Πάλιν, „Ἐὰν ἴδῃς," φησὶ,*) „τινὸς τῶν
οἰκείων ἢ φίλων ἢ συνόλως ὧν οἶδας ἀνθρώπων ὑ-
ποζύγιον ἐν ἐρημίᾳ πλανώμενον, ἀπαγαγὼν ἀπόδος.
Καὶ ἐὰν ἄρα τύχῃ μακρὰν ἀφεστὼς ὁ δεσπότης,
μετὰ τῶν σῶν διαφύλαξον, ἄχρις ἂν ἐπανελθὼν κο-
μίσηται παρακαταθήκην ἣν οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἣν
αὐτὸς ἐξευρὼν ἐκ φυσικῆς κοινωνίας ἀποδίδως."

§. 11. Τὰ δὲ περὶ τοῦ ἑβδόμου ἔτους νομοθε-
τηθέντα καθ' ὃ δεῖ, τὴν μὲν χώραν ἀνίεσθαι ἀργὴν
πᾶσαν ἀφιεμένην, τοὺς δὲ πένητας ἀδεῶς τοῖς τῶν
πλουσίων χωρίοις ἐπιβατεύειν δρεψομένους αὐτομα-
τισθέντα καρπὸν δώρημα φύσεως, ἆρ' οὐχὶ χρηστὰ
καὶ φιλάνθρωπα; „Ἑξαετίαν," φησὶν, **) „ἀπο-
λαυέτωσαν οἱ οἰκήτορες ἀνθ' ὧν ἐκτήσαντο καὶ ἐγε-
ωπόνησαν, ἕνα δὲ ἐνιαυτὸν ἕβδομον οἱ ἀκτήμονες
καὶ ἀχρήματοι, μηδενὸς τῶν κατὰ γεωργίαν ἀποτε-
λεσθέντος." Ἄτοπον γὰρ ἦν, ἑτέρους μὲν πονεῖν,
ἑτέρους δὲ καρποῦσθαι. Ἀλλ' ἵνα τρόπον τινὰ τῶν
χωρίων ἀδεσπότων ἐαθέντων, μὴ συνεφαψαμένης
γεωργίας, ἄρτιοι καὶ πλήρεις αἱ χάριτες ἐκ θεοῦ μό-
νον γένωνται, προςαπαντῶσαι τοῖς δεομένοις. Τί
92 δὲ, ὅσα περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ ἐνιαυτοῦ διατέτα-
I. κται, ***) πᾶσαν οὐχ ὑπερβάλλει φιλανθρωπίαν;
Καὶ τίς οὐκ ἂν εἴποι τῶν μὴ χείλεσιν ἄκροις ἀπο-
γευσαμένων τῆς νομοθεσίας, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἑστια-

---

*) Exod. 23, 4. **) Ibid. v. 10. ***) Lev. 25, 8.

θέντων καὶ ἐπιτρυφησάντων ἡδίστοις ἅμα καὶ καλλίστοις δόγμασιν; Ἐπιτελεῖται μὲν γὰρ ἃ καὶ τῷ ἑβδόμῳ, προςείληφε δέ τινα μείζονα, λῆψιν τῶν ἰδίων κτημάτων, ἃ διὰ καιροὺς ἀβουλήτους παρεχώρησαν ἑτέροις. Οὔτε γὰρ τὴν κτῆσιν ἔχειν τῶν ἀλλοτρίων ἐφίησι, τὰς εἰς πλεονεξίαν ἐπιφράττων ὁδοὺς, ἕνεκα τοῦ στεῖλαι τὴν ἐπίβουλον καὶ πάντων κακῶν αἰτίαν ἐπιθυμίαν, οὔτε τοὺς κληρούχους εἰς ἅπαν ᾠήθη χρῆναι τῶν οἰκείων ἀποστερεῖσθαι, πενίᾳ διδόντας δίκας, ἣν κολάζεσθαι μὲν οὐ θέμις, ἐλεεῖσθαι δ' ἀναγκαῖον. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα μυρία 7(τῶν ἐν μέρει διατεταγμένων πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, ὧν ἀποχρώντως ἐν ταῖς προτέραις συντάξεσιν ἐπιμνησθεὶς, ἀρκεσθήσομαι τοῖς εἰρημένοις, ἃ παραδείγματος ἕνεκα καιρίου παρέλαβον.

§. 12. Νομοθετήσας δὲ περὶ τῶν ὁμοεθνῶν, *) καὶ τοὺς ἐπήλυδας οἴεται δεῖν προνομίας πάσης ἀξιοῦσθαι, γενεὰν μὲν τὴν ἀφ' αἵματος καὶ πατρίδα καὶ ἔθη καὶ ἱερὰ ἀφιδρύματα θεῶν γέρα τε καὶ τιμὰς ἀπολελοιπότας, καλὴν δ' εἰς ἀποικίαν στειλαμένους, τὴν ἀπὸ μυθικῶν πλασμάτων πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐνάργειαν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντος ὄντως θεοῦ. Κελεύει δὴ τοῖς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἀγαπᾶν τοὺς ἐπήλυδας, μὴ μόνον ὡς φίλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἑαυτοὺς, κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν ὡς οἷόν τε κοινοπραγοῦντας· κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν, τὰ αὐτὰ λυπουμένους τε καὶ χαίροντας, ὡς ἐν διαιρετοῖς μέρεσιν ἓν ζῶον εἶναι δοκεῖν, ἁρμοζομένης καὶ συμφυὲς ἀπεργαζομένης αὐτὸ κοινωνίας. Οὐκ ἔτ' ἂν εἴποιμι περὶ σιτίων καὶ ποτῶν καὶ ἐσθῆτος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα περὶ δίαιταν καὶ τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἃ τοῖς ἐπηλύταις δίδωσιν ὁ

*) Deut. 10, 19.

νόμος παρὰ τῶν αὐτοχθόνων. Ἕπεται γὰρ ταῦτα πάντα ἐν ἴσοις τῆς εὐνοίας τοῦ στέργοντος ὁμοίως καὶ ἀγαπῶντος τὸν ἔπηλυν ὡς αὑτόν.

§. 13. Ἔτι τοίνυν ἐπιτείνων καὶ ἐπελαύνων ὁλκὸν φύσει φιλανθρωπίαν, διατάττεται καὶ περὶ μετοίκων, ἀξιῶν τοὺς μετανάστας ἐν καιροῖς γενομένους, ἀπονέμειν τινὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις τιμὴν, εὖ μὲν
393 πεποιηκόσι καὶ φιλοξένως προσενεχθεῖσι, πᾶσαν,
M. εἰ δὲ μηδὲν ἔξω τῆς ὑποδοχῆς παράσχοιεν, μετριωτέραν. Τὸ γὰρ ἐνορμίσασθαι πόλει μηδὲν προσηκούσῃ, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ἐπιβῆναι ἐδάφους αὐτὸ μόνον ἀλλοτρίου, δωρεὰ κατ' αὐτόν τίς ἐστιν ἀποχρῶσα τοῖς μὴ δυναμένοις τὴν ἰδίαν οἰκεῖν. Ὁ δέ γε ὑπερβάλλων τοὺς ἐπιεικείας ὅρους αὐτοὺς οἴεται δεῖν καὶ τοῖς κακῶς πεποιηκόσι τῶν ξενοδόχων μὴ μνησικακεῖν, εἰ καὶ μὴ τὰς πράξεις, ὄνομα γοῦν ἔχουσι φιλάνθρωπον. Ἄντικρυς οὖν φησὶν, "Οὐ βδελύξῃ Αἰγύπτιον." *) Καί τοι τί κακὸν Αἰγύπτιοι παρέλιπον, ὃ μὴ τῷ ἔθνει προσετρίψαντο, νέα παλαιοῖς ἐξυφαίνοντες ἀεὶ κεκαινουργημέναις ἐπινοίαις εἰς ὠμότητα; Ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ τὴν ἀρχὴν ἐδέξαντο τὰς πόλεις οὐκ ἀποκλείσαντες, οὐδὲ τὴν χώραν ἄβατον τοῖς ἥκουσι παρασκευάσαντες, "Ἐχέτωσαν," φησὶ, "προνομίαν τῆς ὑποδοχῆς τὸ ἔνσπονδον. Καὶ ἂν εἴ τινες ἐθελήσειαν αὐτῶν μετατάξασθαι πρὸς τὴν Ἰουδαίων πολιτείαν, οὐχ ὡς ἐχθρῶν παῖδας ἀσυμβάτως σκορακιστέον, ἀλλ' οὕτω προσενεκτέον, ὡς 706
τρίτῃ γενεᾷ καλεῖν εἰς ἐκκλησίαν, καὶ μεταδιδόναι P.
θείων λόγων, οἷς θέμις τοὺς αὐτόχθονας καὶ εὐπατρίδας ἱεροφαντεῖσθαι.

§. 14. Ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῶν ὑποδεξαμένων πρὸς τοὺς μετοίκους νομοθετεῖ. Χρηστὰ δ' ἕτερα καὶ μεστὰ ἡμερότητος ὑπὲρ τῶν πολεμίων. **) Ἀξιοῖ γὰρ αὐτοὺς καὶ ἂν ἐπὶ θύραις ὦσιν, ἤδη τοῖς τείχεσιν

*) Deut. 27, 3. **) Ibid. 20, 10.

ἐφεστῶτες ἐν ταῖς πανοπλίαις, καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφι-
στάντες, μήπω νομίζεσθαι πολεμίους ἄχρις ἂν αὐ-
τοὺς ἐπικηρυκευσάμενοι προκαλέσωνται πρὸς εἰρή-
νην, ἵν' εἰ μὲν ἐνδοῖεν, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν εὕροιεν
φιλίαν· εἰ δ' ἀπειθέστερον ἐναντιοῖντο, συμμαχίαν
τὴν τοῦ δικαίου προςειληφότες, ἐλπίδι νίκης ἐπίωσι
πρὸς ἄμυναν. Ἢν μέντοι καὶ ἐκ προνομῆς εὐμόρ-
φου γυναικὸς εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθῃς, μὴ ὡς αἰχμα-
λώτῳ," φησὶν,*) ἐπαπερύγῃς τὸ πάθος, ἀλλ' ἡμερώ-
τερον οἰκτισάμενος τῆς μεταβολῆς, ἐπικούφισον τὴν
συμφορὰν, μεθαρμοσάμενος πάντα πρὸς τὸ βέλτιον.
Ἐπικουφίσεις δὲ, τὰς μὲν τῆς κεφαλῆς χαίτας ἀπο-
κείρας, περιελὼν δὲ ὄνυχας, ἀπαμφιέσας δὲ τὴν ἐ-
σθῆτα ἣν ἔχουσα ἐζωγρήθη, τριάκοντα δ' ἡμέρας
ἀνεὶς, καὶ ἐπιτρέψας αὐτῇ πενθῆσαι καὶ δακρῦσαι
μετ' ἀδείας πατέρα καὶ μητέρα καὶ τοὺς ἄλλους οἰ-
κείους, ὧν ἀπεζεύχθη τεθνεώτων, ἢ θανάτου χεί-
ρους ὑπομενόντων τὰς ἐν δουλείᾳ συμφοράς. Μετὰ
δὲ ταῦτα ὡς γαμετῇ νομίμῳ συνέρχου. Τὴν γὰρ
394 μέλλουσαν εὐνῆς ἀνδρὸς ἐπιβήσεσθαι μὴ κατὰ μι-
M. σθαρνίαν, ὡς ἑταίραν τὸ τῆς ὥρας ἄνθος καπηλεύ-
ουσαν, ἀλλ' ἢ δι' ἔρωτα τοῦ συμβάντος, ἢ διὰ τέκνων
γένεσιν, ὅσιον θεσμῶν τῶν ἐπὶ τελείοις γάμοις ἀξι-
οῦσθαι· πάνυ καλῶς ἕκαστα διαταξάμενος. Πρῶτον
μὲν γὰρ οὐκ εἴασεν ἀχάλινον φέρεσθαι τὴν ἐπιθυ-
μίαν ἀπαυχενίζουσαν, ἀλλ' ἀνέστειλε τὸ σφοδρὸν αὐ-
τῆς, ἡμέρας τριάκοντα ἐάσας. Δεύτερον δὲ τὸν ἔρω-
τα βασανίζει, πότερον ἐπιμανὴς καὶ ἀψίκορος καὶ
ὅλος τοῦ πάθους ἐστὶν, ἢ μετέχει τῆς καθαρωτάτης
ἰδέας ἀνακεκραμένου λογισμοῦ. Λογισμὸς γὰρ πεδή-
σει τὴν ἐπιθυμίαν, οὐδὲν ὑβριστικὸν ἐάσας αὐτὴν
ἐργάσασθαι, ἀλλὰ τὴν μηνιαίαν προθεσμίαν ἐπι-
σχεῖν. Τρίτον δὲ, ἐλεεῖ τὴν αἰχμάλωτον, εἰ μὲν παρ-

---

*) Deut. 21, 10 sqq.

θένος ἐστὶν, ὅτι γονεῖς οὐκ ἐγγυῶσι, τὴν εὐκταιοτάτην σύνοδον ἁρμοζόμενοι· εἰ δὲ χήρα, διότι κουριδίου στερουμένη πεῖραν ἑτέρου λαβεῖν μελλήσει, καὶ ταῦτα ἐπανατειναμένου ἔτι δεσποτικὸν φόβον, καὶ ἂν ἰσότητα ἐπιτηδεύῃ. Τὸ γὰρ ὑπακοῦον ἀεὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος, καὶ ἂν ἡμερώτερος ᾖ, δέδοικεν ἰσχύν. Ἐὰν δέ τις τῆς ἐπιθυμίας πληρωθεὶς, καὶ διακορὴς γενόμενος, μηκέτι κοινωνεῖν ὁμιλίας ἀξιοῖ τῆς πρὸς τὸν αἰχμάλωτον, οὐ ζημιοῖ μᾶλλον αὐ- 707
τὸν, ἢ νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πρὸς βελτίωσιν ἤ- P.
θῶν. Κελεύει γὰρ μήτε πιπράσκειν, *) μήτ' ἔτι δούλην ἔχειν, ἀλλὰ χαρίζεσθαι μὲν ἐλευθερίαν αὐτῇ, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας ἀπαλλαγὴν ἀδεᾶ, ὡς μὴ γυναικὸς ἑτέρας ἐπεισελθούσης ἐξ ἔριδος, οἷα φιλεῖ κατὰ ζηλοτυπίαν, πάθῃ τι τῶν ἀνηκέστων, ἅμα καὶ τοῦ δεσπότου καινοτέροις φίλτροις ὑπηγμένου, καὶ καταφρονοῦντος τῶν παλαιτέρων.

§. 15. Ἕτερα δ' ἐφ' ἑτέροις ἐπαντλῶν ὠσὶ φιληκόοις, ἡμερότητα προστάττει. Καὶ ἂν ἐχθρῶν ὑποζύγια **) ἀχθοφοροῦντα τῷ βάρει πιεσθέντα προσπέσῃ, μὴ παρελθεῖν, ἀλλὰ συνεπικουφίσαι καὶ συνεγεῖραι, πόῤῥωθεν ἀναδιδάσκων, τὸ μὴ τοῖς ἀβουλήτοις τῶν ἐχθρανάντων ἐφήδεσθαι, βαρύμηνι πάθος τὴν ἐπιχαιρεκακίαν εἰδὼς, ἀδελφὸν ὁμοῦ καὶ ἀντίπαλον φθόνου, συγγενὲς μὲν ὅτι ἐκ πάθους ἑκάτερον. Καὶ γένοιτ' ἂν ἄμφω προσερχόμενα, καὶ μονονοὺκ ἀντακολουθοῦντα ἀλλήλοις· ἀντίπαλον δὲ, ὅτι ὁ μὲν, ἐπὶ τοῖς τοῦ πέλας ἀγαθοῖς λύπην, ἡ δὲ χαρὰν ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον κακοῖς κατεργάζεται. Καὶ ἂν πλανώμενον μέντοι, φη-
395 σὶν, ***) ἐχθροῦ τινὸς ἴδῃς ὑποζύγιον, τὰ τῆς δια-
M. φορᾶς καταλιπὼν ὑπεκκαύματα βαρυτέροις ἤθεσιν

---

*) Deut. 21, 14. **) Exod. 23, 5. ***) Ibid. v. 4.

ἀπαγαγὼν ἀπόδος. Οὐ γὰρ ἐκεῖνον μᾶλλον ὀνήσεις, ἢ σαυτόν. Ἐπειδὴ τῷ μὲν ἄλογον ζῶον καὶ οὐδενὸς ἴσως ἄξιον, περιγίνεται, σοὶ δὲ τὸ μέγιστον καὶ τιμιώτατον τῶν ἐν τῇ φύσει καλοκἀγαθία. Ἕπεται δὲ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ὥςπερ σκιὰ σώματι, καὶ τῆς ἔχθρας διάλυσις. Ὅ τε γὰρ εὖ πεπονθὼς ἄκων ἄγεται πρὸς τὸ ἔνσπονδον, χάριτι δουλωθεὶς, ὅ τε ὠφεληκὼς, συμβούλῳ χρώμενος καλῇ πράξει, σχεδὸν ἤδη πρὸς καταλλαγὰς τὴν διάνοιαν τέτραπται. Τοῦτο δὲ μάλιστα βούλεται διὰ πάσης νομοθεσίας ὁ ἱερώτατος προφήτης κατασκευάζειν, ὁμόνοιαν, κοινωνίαν, ὁμοφροσύνην, κρᾶσιν ἠθῶν, ἐξ ὧν οἰκίαι καὶ πόλεις, ἔθνη τε καὶ χῶραι, καὶ τὸ σύμπαν τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰς τὴν ἀνωτάτω προέλθοιεν εὐδαιμονίαν. Ἀλλ' ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος ταῦτ' εἰσὶν εὐχαί. Γενήσεται δὲ, ὥς γ' ἐμαυτὸν πείθω, καὶ ἔργα ἀψευδέστατα, τοῦ θεοῦ παρασχόντες ὥςπερ ἐτησίοις καρποῖς εὐφορίαν ἀρετῆς, ὧν μὴ ἀμοιρήσαιμεν οἱ πόθον αὐτῶν σχεδὸν ἀπὸ πρώτης ἡλικίας περιφέροντες.

§. 16. *Ἃ μὲν οὖν ἐπ' ἐλευθέροις ἔγνω, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Συνῳδὰ δ' ὡς ἔοικε καὶ τὰ περὶ δούλων νομοθετεῖ, πάντων τῶν συντεινόντων εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ τούτοις μεταδούς. Τοὺς μὲν οὖν ἕνεκα χρείας τῶν ἀναγκαίων ὑποβεβληκότας ἑαυτοὺς ἄλλων ὑπηρεσίαις, οἴεται* *) *δεῖν μηδὲν ἀνάξιον ὑπομένειν τῆς εὐγενοῦς ἐλευθερίας, παραινῶν τοῖς τυγχάνουσι τῆς διακονίας,* 70
εἰς τὸ τῆς τύχης ἀτέκμαρτον ἀφορᾶν, καὶ λαμβάνειν P
αἰδῶ τῆς μεταβολῆς· τοὺς δ' ἐξ ἐφημερινῶν δανείων χρεώστας, τὸ τῆς περιβολῆς ὄνομα καὶ πάθος ὑποδύντας, ἢ καὶ τοὺς ἀνάγκῃ βιαστικωτέρᾳ γενομένους ἐξ ἐλευθέρων δούλους, οὐκ εἰςάπαν κακο-

*) Deut. 15, 12.

πραγεῖν ἐᾷ, διδοὺς ἐκεχειρίαν, εἰς ἅπαν ἐνιαυτῷ ἑβδόμῳ. Τοῖς μὲν γὰρ δανεισταῖς οὐ κομισαμένοις τὸ χρέος πρὸς τὸν ἕτερον κτησαμένοις τοὺς πρότερον ἐλευθέρους, "Ἀρκεῖ," φησὶ, "χρόνος εἰς ὑπηρεσίαν, ἑξαετία. Οἵ γε μὴν δοῦλοι, χρηστῶν μὴ εἰςάπαν ἀμοιρείτωσαν, ἀλλ' ἰέτωσαν ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἄδειαν, ἧς διὰ καιροὺς ἀβουλήτους ἐστέρηνται. Καὶ
396 ἂν ἐκ τριγονίας μὲν," φησὶ, "δοῦλος ἑτέρου, φό-
M.βῳ δεσποτικῶν ἀπειλῶν, ἢ συνειδήσει τινῶν ἁμαρ-
τημάτων, ἢ μηδὲν ἠδικηκὼς, ἀμειλίκτῳ καὶ ὠμοθύμῳ χρώμενος ἄλλως δεσπότῃ καταφυγῇ χρῆται ὡς τευξόμενος ἐπικουρίας, μὴ περιΐδητε — προδιδόναι γὰρ ἱκέτας οὐχ ὅσιον· ἱκέτης δὲ καὶ ὁ δοῦλος, ὥςπερ εἰς τὴν ἑστίαν καταπεφευγὼς, ἐν ᾗ δίκαιόν ἐστιν ἀσυλίας τυγχάνειν — μάλιστα μὲν εἰς ἀδόλους καταλλαγὰς ἐλθόντα χωρὶς ἐνέδρας. Εἰ δὲ μὴ, τὸ γοῦν σπανιώτατον πραθείς· ἀλλαγαὶ γὰρ αἱ τῶν δεσποτῶν ἄδηλον ὅπου τὴν ῥοπὴν ἕξουσι· τοῦ δ' ὁμολογουμένου κουφότερον τὸ ἄδηλον κακόν."

§. 17. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ οἰκείων καὶ ἀλλοτρίων, καὶ φίλων καὶ ἐχθρῶν, καὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων καὶ συνόλως ἀνθρώπων νομοθετεῖ· τὸ δὲ ἐπιεικὲς καὶ ἥμερον, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἀλόγων τείνει φύσιν, ἀεὶ μεταδιδοὺς καὶ τούτοις ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς εὐμενοῦς, ἀρύσασθαί τινος χρηστοῦ. Κελεύει γὰρ ἐν ἡμέροις ἀγέλαις κατά τε ποίμνας καὶ αἰπόλια καὶ βουκόλια, τῆς παραχρῆμα τῶν γεννωμένων ἀπολαύσεως ἀπέχεσθαι μήτε πρὸς ἐδωδὴν μήτε προφάσει θυσιῶν λαμβάνοντας. Ὠμῆς γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι ψυχῆς, *) ἐφεδρεύειν ἀποκυϊσκομένοις ἀνυπέρθετον διάζευξιν ἐγγόνων τε αὖ καὶ μητέρων, ἕνεκα γαστρὸς ἡδονῆς, μᾶλλον δὲ ἀηδίας ψυχῆς ἐκ τόπου τινὸς καὶ παρηλλαγμένης. Φησὶν οὖν τῷ βιωσομέ-

*) Exod. 23, 19.

νῷ κατὰ τὴν ἱερωτάτην αὐτοῦ πολιτείαν, "Ὦ γενναῖε, πολλή τίς ἐστιν ἀφθονία σοὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν, οἷς μέμψις οὐ παρέπεται. Συγγνωστὸν γὰρ ἂν ἦν ἴσως, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν ἀβουλήτων ἀπορία καὶ σπάνις δρᾶν ἀναγκάζει. Σὺ δὲ καὶ διαφέρειν εἰς ἐγκράτειαν καὶ ἀρετὰς ὀφείλεις, τὴν καλλίστην τεταγμένος τάξιν, ὑπὸ ταξιάρχῃ, τῷ τῆς φύσεως ὀρθῷ λόγῳ, δι' ὧν ἡμερῶσθαί σε δεῖ, μηδὲν σκαιὸν τῇ διανοίᾳ παραδεχόμενον. Τί δὲ ἂν ταῖς περὶ τὴν ἀποκύησιν ὠδῖσιν ἐπιφέρειν ἔξωθεν ἑτέρας, ἐκ τῆς παραχρῆμα τῶν γεννωμένων διαζεύξεως; Ἀνάγκη γὰρ σφαδάζειν ἀποσπωμένων, διά τινα φυσι- 709
κὴν μητέρων πρὸς ἔγγονα φιλοστοργίαν, καὶ μάλι- P.
στα ὑπὸ τὸν τῆς κυήσεως καιρόν. Ἐπειδὴ πηγάζοντες οἱ μαστοὶ, σπάνει τοῦ θηλάζοντος ἀνακοπὴν τῆς ἐπιῤῥοίας λαμβανούσης, στειροῦνταί τε κατατεινόμενοι τῷ βάρει τοῦ γάλακτος, καὶ ἀλγηδόσι πιέζονται. Χάρισαι," φησὶ, "τῇ μητρὶ τὸ ἔγγονον, εἰ
397 καὶ μὴ τὸν σύμπαντα χρόνον, ἑπτὰ γοῦν τὰς
M. πρώτας ἡμέρας γαλακτοτροφῆσαι· καὶ μὴ ἀνωφελεῖς ἃς ἡ φύσις ὤμβρησε πηγὰς τοῦ γάλακτος ἐν μαστοῖς ἐργάσῃ, τὰς δευτέρας χάριτας αὐτῆς ἀνελὼν, ἃς ἐκ πολλοῦ τοῦ προμηθοῦς ἡτοιμάσατο, τὸ ἀκόλουθον, μακρόθεν αἰωνίᾳ καὶ τελείᾳ φρονήσει κατιδοῦσα. Προτέρα μὲν γὰρ δωρεὰ γέννησις, δι' ἧς τὸ μὴ ὂν ἄγεται εἰς τὸ εἶναι· δευτέρα δὲ γάλακτος ἐπίῤῥοια, τροφὴ καιροῖς μαλακωτάτη ἐν ἁπαλῷ, μία δ' οὖσα, ποτόν ἐστιν ὁμοῦ καὶ σιτίον. Ἔστι γὰρ ὅσον μὲν ὑδατῶδες τοῦ γάλακτος ποτὸν, ὅσον δ' ὑποπαχύνεται, σιτίον, προνοίᾳ τοῦ μὴ κακοπαθεῖν τὸ ἀρτίγονον, ἐφεδρευούσης χρόνοις διαφέρουσιν ἐνδείας, ἀλλ' ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν προσφορὰν ἑκατέρου τοῦ τῆς τροφῆς εἴδους, τὰς πικρὰς δεσποίνας δίψαν τε καὶ πεῖναν ἐκφεύγειν. Τοῦτον ἀναγνόντες τὸν νόμον οἱ χρηστοὶ καὶ περιμάχητοι γονεῖς, ἐγκαλύψασθε οἱ ἐπὶ τοῖς βρέφεσιν ἀεὶ φονῶντες, οἱ κακὴν

ἐφεδρεύοντες ἐφεδρείαν τοῖς ἀποκυουμένοις εἰς ἔκθεσιν, οἱ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους ἄσπονδοι πολέμιοι. Τίνι γὰρ δι᾽ εὐνοίας ἐγένεσθε, γενόμενοι τῶν ἰδίων τέκνων αὐτόχειρες; Οἱ τὰς πόλεις τό γ᾽ ἐφ᾽ αὑτοῖς ἧκον μέρος ἐρημοῦντες, ἀπὸ τῶν ἐγγυτάτω γένους ἀρξάμενοι τῆς ἀπωλείας· οἱ τοὺς τῆς φύσεως θεσμοὺς ἀνατρέποντες, καὶ ὅσα ἂν οἰκοδομῇ καθαιροῦντες· οἱ ἀνήμεροι καὶ ἀτίθασσοι ψυχῆς ὠμότητι γενέσει φθορὰν καὶ ζωῇ θάνατον ἐπιτειχίζοντες. Ἢ οὐχ ὁρᾶτε, ὅτι τῷ πάντα ἀρίστῳ νομοθέτῃ δι᾽ ἐπιμελείας ἐγένετο, μηδὲ τῶν ἀλόγων τὰ ἔγγονα διαζευχθῆναι τῆς τεκούσης, ἄχρις ἂν γαλακτοτροφηθῇ; Τὸ πλέον, ὦ γενναῖοι, δι᾽ ὑμᾶς, ἵν᾽ εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, μαθήσει γοῦν ἀναδιδάσκησθε τὸ φιλοίκειον, εἰς ἄρνας καὶ ἐρίφους ἀποβλέποντες· οἳ ἐν ἀφθόνοις χορηγίαις τῶν ἀναγκαίων τρυφᾶν οὐ κεκώλυνται, τῆς φύσεως μὲν αὐτὰς παρασκευασαμένης ἐν ἐπιτηδειοτάτοις χωρίοις, ἐξ ὧν εὐμαρεῖς τοῖς δεησομένοις αἱ ἀπολαύσεις γενέσονται· νομοθέτου δὲ μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐφορῶντος, ἵνα μηδεὶς ἐμποδίζῃ τὰς εὐεργέτιδας καὶ σωτηρίους τοῦ θεοῦ δωρεάς.

§. 18. Βουλόμενος δὲ τὰ ἡμερότητος καὶ ἐπιεικείας σπέρματα πολυτρόποις ἰδέαις ἐγκατασπεῖραι
ταῖς διανοίαις, ἄλλο τίθησι διάταγμα συγγενὲς τοῖς 710
398 προτέροις, ἀπαγορεύων ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ συγκαταθύειν P.
M. μητέρα καὶ ἔγγονον. Καὶ γὰρ εἰ θυτέον, ἀλλ᾽ οὖν γε ἐν χρόνοις διαφέρουσιν. Ὑπερβολὴ γὰρ ἀγριότητος, τὴν αἰτίαν τῆς γεννήσεως μετὰ τοῦ γεννηθέντος ζώου ἡμέρᾳ μιᾷ κτείνειν. Καὶ τοῦτο τοῦ χάριν; Ἢ γὰρ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν, ἢ διὰ γαστρὸς ἀπόλαυσιν. Εἰ μὲν οὖν ἕνεκα θυσιῶν, ἐπέψευσται καὶ τὸ ὄνομα. Τὰ γὰρ τοιαῦτα σφάγια, οὐ θυσία. Τίς δὲ δὴ καὶ θεοῦ βωμὸς οὕτως ἀνίερα ἱερεῖα παραδέξαιτο; Τὸ δὲ πῦρ, οὐκ ἂν δίχα τμηθὲν ἐξ ἑαυτοῦ διασταίη, φεῦγον τὴν ἐξ ἀμίκτου πρά-

γματος ἕνωσιν; οἶμαι ἂν αὐτὸ μηδὲ πρὸς βραχύτατον χρόνον ὑπομεῖναι, αὐτίκα δὲ σβεσθῆναι προνοίᾳ τοῦ μὴ τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἱερωτάτην πνεύματος φύσιν ὑπὸ τῆς καιομένης φλογὸς μιαίνεσθαι. Εἰ δὲ μὴ θυσιῶν χάριν, ἀλλὰ θοίνης, τίς οὐκ ἂν τῆς ὑπερφυοῦς γαστριμαργίας προβάλλοιτο καινὰς καὶ παρηλλαγμένας; Ἐκτόπους μὲν γὰρ ἡδονὰς οἱ δὴ τοιοῦτοι μεταδιώκουσι. Τίς δὲ ἡδονὴ κρεωφαγοῦσι, γεύσασθαι σαρκῶν ἐν ταὐτῷ τῶν μητέρων καὶ ἐγγόνων; Ὧν εἰ τὰ μέλη τις ἀναμῖξαι θελήσειεν ἀναπείρων ὀβελῶσιν ὀπτῶν ἐμφορήσασθαι, οὐκ ἄν μοι δοκεῖ διατελέσειν ἥσυχα, ῥήξειν δὲ φωνὴν σχετλιάσαντα δι᾽ ὑπερβολὴν τοῦ καινουργηθέντος πάθους, καὶ μυρία λοιδορήσεσθαι τῆς λαιμαργίας, τοῖς εὐτρεπίζουσιν ἄλεκτον εὐωχίαν. Ἀλλ᾽ ὅ γε νόμος ἔξω περιῤῥαντηρίων ἐλαύνει καὶ ὅσα τῶν ζώων κυοφορεῖ, μὴ ἐπιτρέπων ἄχρις ἂν ἀποτέκῃ σφαγιάζεσθαι, τὰ κατὰ γαστρὸς ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποκυηθεῖσι λογισάμενος· οὐκ ἐπειδὴ τὴν ἴσην ἔλαχεν ἀξίαν ἃ μηδ᾽ εἰς φῶς πρότερον ἦλθεν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ μακρόθεν ἐπισχεῖν τὴν εὐχέρειαν τῶν εἰωθότων πάντα φύρειν. Εἰ γὰρ τὰ φυτῶν τρόπον ἐμπεριαυξανόμενα καὶ μέρη νομιζόμενα τῶν κυούντων, νῦν μὲν ἡνωμένα, μηνῶν δὲ περιόδοις αὖθις ἀποσπασθησόμενα τῆς συμφυΐας, διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ γενήσεσθαι ζῶα φυλάττεται τῷ περὶ τὰς μητέρας ἀνεπιβουλεύτῳ, τοῦ μὴ τὸ λεχθὲν μίασμα συμβῆναι· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ ἀποτεχθέντα, καὶ κατ᾽ αὐτὰ ψυχῆς καὶ σώματος μεμοιραμένα; Πάντων γὰρ ἀνοσιώτατον ἑνὶ καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ ἔγγονον ὁμοῦ καὶ μητέρα κτείνειν. Ἔνθεν δέ μοι δοκοῦσιν ὁρμηθέντες ἔνιοι τῶν νομοθετῶν καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς κατακρίτοις γυναιξὶν εἰσηγήσασθαι νόμον, ὃς κελεύει τὰς ἐγκύους, ἂν ἄξια θανάτου δρῶσιν, μὴ κτείνειν μέχρις ἂν ἀποτέκωσιν,
M. ἵνα μὴ ἀναιρουμένων συναπόληται τὸ κατὰ γα-
399 στρός. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν ἐπ᾽ ἀνθρώπων ταῦτα ἔγνω-

σαν· ὁ δὲ προςυπερβάλλων ἄχρι καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὸ ἐπιεικὲς ἐπιτείνει, ἵν' ** τοῖς νόμοις πᾶσιν 711 ἀσκήσαντες, πολλῇ τινὶ περιουσίᾳ χρώμεθα φιλαν- P. θρωπίας, τοῦ μὲν λυπεῖν καὶ ἀντιλυπεῖν ἀλλήλους ἀπεχόμενοι, τὰ δ' οἰκεῖα ἀγαθὰ μὴ θησαυροφυλακοῦντες, ἀλλ' εἰς μέσον προφέροντες καθάπερ συγγενέσι, καὶ ἐκ φύσεως ἀδελφοῖς τοῖς πανταχῇ πᾶσιν. Ἔτι τοίνυν τὸ μὲν ἔθνος ἐπὶ μισανθρωπίᾳ διαβαλλέτωσαν, τοὺς δὲ νόμους ὡς ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα παραγγέλλοντας αἰτιάσθωσαν οἱ δεινοὶ συκοφάνται, περιφανῶς οὕτω τῶν μὲν νόμων ἐλέου μεταδιδόντων καὶ ταῖς τῶν θρεμμάτων ἀγέλαις, τοῦ δὲ ἔθνους ἐκ πρώτης ἡλικίας νομίμοις ὑφηγήσεσιν ὅσον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀπειθὲς μεθαρμοζομένου πρὸς τὸ τιθασσόν. Ἐπαποδύεται δ' αὐτὸς αὑτῷ καὶ ἐπαγωνίζεται, πολύτροπος ὢν ἀρετῇ, καί τινι εὐτροπίᾳ χρώμενος πρὸς τὰς καλὰς ὑφηγήσεις. Κελεύει γάρ, πρὶν ἀπότιτθον γενέσθαι, μὴ ἀποσπᾶν τῆς τεκούσης, μήτε ἄρνα, μήτε ἔριφον, μήτε ἄλλο τι τῶν ἐν ταῖς ἀγέλαις. Καὶ προςδιαταξάμενος μὴ θύειν τῇ αὐτῇ ἡμέρῃ μητέρα καὶ ἔγγονον, ἐπιδαψιλεύεται φάσκων ἄλλο, "Οὐχ ἑψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρός." *) Πάνυ γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι δεινὸν τὴν τροφὴν ζῶντος ἥδυσμα γενέσθαι καὶ παράρτυσιν ἀναιρεθέντος· καὶ τὴν μὲν φύσιν ἐπιμεληθεῖσαν αὐτοῦ τῆς διαμονῆς ὀμβρῆσαι γάλα, ὃ διὰ μαστῶν τῆς τεκούσης ὡς ἐκ δεξαμενῶν φέρεσθαι διετάξατο· τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀκρασίαν τοσοῦτον ἐπιβῆναι, ὡς τῷ τῆς ζωῆς αἰτίῳ καταχρήσασθαι καὶ πρὸς τὴν τοῦ ὑπολοίπου σώματος ἀνάλωσιν. Εἰ δὲ τὰ ἐν γάλακτι κρέα συνέψειν ἀξιοῖ, μὴ σὺν ὠμότητι χωρὶς δὲ ἀσεβείας ἑψέτω. Μυρίαι θρεμμάτων ἀγέλαι εἰσὶ πανταχοῦ, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀμελγόμεναι διὰ βουκόλων,

---

*) Exod. 23, 19.

αἰπόλων, ποιμένων, οἷς κτηνοτροφοῦσιν ἡ μεγίστη πρόςοδος τὸ γάλα, τῇ μὲν ἐγκεχυμένον, τῇ δὲ συνιστάμενον καὶ πηγνύμενον εἰς τυρόν· ὥςτε ἀφθονίας ὑπαρχούσης τῶν ἀρνῶν ἢ ἐρίφων ἤ τινος ἑτέρου, τὸν γάλακτι μητρῴῳ κρέα συνέψοντα χαλεπὴν ἐπιδείκνυσθαι τρόπων σκαιότητα, τὸ ἀναγκαιότατον καὶ συγγενέστατον λογικῇ ψυχῇ πάθος ἐκτετμημένον τὸν ἔλεον.

§. 19. *Ἄγαμαι δὲ καὶ ἐκεῖνον τὸν νόμον, ὃς καθάπερ ἐν χορῷ παναρμονίῳ συνᾴδων τοῖς προτέροις, διαγορεύει, "βοῦν ἀλοῶντα μὴ φιμοῦν."* *) *Οὗτος*
400 *γάρ ἐστιν ὁ πρὸ μὲν τῆς σπορᾶς οὔσης βαθυγεί-*
M. *ου πεδιάδος ἀνατεμὼν τὰς αὔλακας, καὶ προετοιμασάμενος οὐρανῷ καὶ γεωπόνῳ τὰς ἀρούρας· τῷ μὲν ἵνα καιρίως κατασπείρῃ, τῷ δ' ἵνα κόλποι βαθεῖς ὑποδεξάμενοι τὰς διὰ τῶν ὑετῶν χάριτας, ταμιεύσωσι καὶ χορηγήσωσιν ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον τῷ σπόρῳ τροφὰς πίονας, ἄχρις ἂν σταχυοφορήσας τελειογονήσῃ τὸν ἐτήσιον καρπόν. Μετὰ δὲ τὴν τελείωσιν, πά-* 71
λιν βοῦς ἐστὶ πρὸς ἑτέραν ὑπηρεσίαν ἀναγκαῖος, κά- I
θαρσιν δραγμάτων καὶ διάκρισιν σκυβάλων ἀπὸ τοῦ γνησίου καὶ χρησίμου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς γῆν ἀλοῶσι βουσὶν ἥμερον καὶ ῥητὴν πρόςταξιν εἰπὼν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἀροῦσι θρέμμασι τεθέντα νόμον ἑξῆς δίειμι τῆς αὐτῆς ὄντα συγγενείας. Ἀπαγορεύει γὰρ ἐν ταὐτῷ ζευγνύναι πρὸς ἄρουραν βοῦν καὶ ὄνον, **) *οὐ μόνον τοῦ περὶ τὰ ζῶα ἀνοικείου στοχασάμενος — διότι τὸ μέν ἐστι καθαρὸν, ὄνος δὲ τῶν οὐ καθαρῶν, τὰ δὲ οὕτως ἠλλοτριωμένα συνάγειν οὐκ εὐπρεπές —, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὴν ἰσχύν ἐστιν ἄνισα, προμηθεῖται τῶν ἀσθενεστέρων, ὡς μὴ πρὸς δυνατωτέρας βίας θλίβηται καὶ πιέζηται. Καί τοι τὸ μὲν ἀσθενέστερον ὄνος, ἔξω περιῤῥαντηρίων ἐλαύνε-*

---

*) **Deut. 25, 4.** **) **Ibid. 22, 10.**

ται. Τὸ δὲ ἐῤῥωμενέστερον βοῦς ἐν ταῖς τελειοτάταις θυσίαις ἱερουργεῖται. Ἀλλ' ὅμως οὔτε τῆς τῶν ἀκαθάρτων ἀσφαλείας ὠλιγώρησεν, οὔτε τοῖς καθαροῖς ἐφῆκεν ἰσχύϊ πρὸ δίκης χρῆσθαι, μονονοὺκ ἄντικρυς βοῶν καὶ κεκραγὼς τοῖς ὦτα ἔχουσιν ἐν ψυχῇ, μηδένα τῶν ἑτεροεθνῶν ἀδικεῖν, οὐδὲν ἔχοντα αἰτιάσασθαι, ὅτι μὴ τὸ ἀλλογενὲς, ὅπερ ἐστὶν ἀναίτιον. Ὅσα γὰρ μήτε κακία, μήτε ἀπὸ κακιῶν, ἔξω παντὸς ἐγκλήματος ἵσταται.

§. 20. Ἐπιδαψιλευόμενος δὲ τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. Ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς *) μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφοροῦσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον βίον. Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώποις ἀποκριθεὶς, πρὸς δὲ τὸν ἁβροδίαιτον βίον αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. Γίνονται δὲ ἐν ἐν-
401 δείαις πολλάκις αὗται τροφαὶ δεύτεραι.

M. §. 21. Καὶ προςυπερβάλλων οὔτε τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγγέλλει δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. Ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν βλέπειν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον ὥςπερ ἀπὸ σκοπῆς μακρόθεν ὀξυωπίᾳ λογισμοῦ καθορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ με-

*) Deut. 20, 19.

ταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τους τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. Φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευ- 71
σαμένους τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος
ἀδηλότητα. Πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώσκοντας ἔχθραν, καὶ προςκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης, ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηταί τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις, μετανοῇ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. Τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προςπιστεύειν ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰςάπαν ἀπιστεῖν, ὡς οὐ δυνησομένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. Εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἔχθρου πρακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα. Τὰ δ' ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς, ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. Τί δὲ δεῖ πεπολεμῶσθαι πρὸς τὰ μὴ πολέμια, τέμνοντας, ἢ καίοντας, ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιῤῥοίαις καὶ θέρους εὐκρασίαις ἐτελειογόνησε, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν; Ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι, μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς, ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις· ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιοτέραν δύναμιν. Κε-
402 λεύει γὰρ τὰ νέα φυτὰ τῶν δένδρων ἐπὶ τριετίαν
M. ἑξῆς τιθηνεῖσθαι, τάς τε περιττὰς ἐπιφύσεις ἀποτέμνοντας, ὑπὲρ τοῦ μὴ βαρυνόμενα πιέζεσθαι, καὶ

ὑπὲρ τοῦ μὴ κατακερματιζομένης τῆς τροφῆς δι' ἔνδειαν ἐξασθενεῖν, γυροῦν τε καὶ περισκάπτειν, ἵνα μηδὲν τῶν ἐπὶ ζημίᾳ παραβλαστάνῃ, τὴν αὔξησιν κωλῦον. Τόν τε καρπὸν οὐκ ἐᾷ δρέπεσθαι κατὰ μετουσίαν ἀπολαύσεως οὐ μόνον ἐπειδὴ ἀτελὴς ἐξ ἀτελῶν ἔμελλεν ἔσεσθαι — καὶ γὰρ τῶν ζώων ὅσα μὴ τέλεια οὐ τελειογονεῖ —, ἀλλὰ καὶ διότι βλάπτεσθαι τὰ νεόφυτα, καὶ τρόπον τινὰ χαμαίζηλα ἔμελλε, κωλυόμενα ἐρνοῦσθαι. Πολλοὶ γοῦν τῶν γεωπόνων ἔαρος ὥρᾳ ἐπιτηροῦσι τὰ νέα τῶν δένδρων, ἵν' ὃν ἂν τέκῃ καρπὸν εὐθὺς ἀποθλίβωσι, πρὶν ἐπίδοσιν καὶ συναύξησιν λαβεῖν, φόβῳ τῆς τῶν τεκόντων ἀσθενείας. Συμβαίνει γὰρ εἰ μὴ προφυλάξαιτό τις, ὅτε χρὴ τελειωθέντα καρπὸν φέρειν, ἀγονεῖν, ἢ ἀμβλίσκειν, ἐξασθενήσαντα, τῷ πρὸ καιροῦ πλησθῆναι φορᾶς, ὡς αἱ παλαιαὶ κληματίδες ἐπηχθισμέναι ῥίζαις αὐταῖς τρύχουσι τὰ στελέχη. Μετὰ δὲ τριετίαν, ὅταν αἱ μὲν ῥίζαι βα- 714
θύνωσι προσεχόμεναι τῷ ἐδάφει κραταιότερον, τὸ P.
δὲ στέλεχος ὥςπερ ἀκλινέσι θεμελίοις ἐπερηρεισμένον αὔξηται σὺν εὐτονίᾳ, δύναται τελειογονεῖν ἔτει τετάρτῳ κατὰ τέλειον ἀριθμόν. Τετράδι δὲ κελεύει δρέπεσθαι τὸν καρπὸν, οὐ πρὸς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ὅλον αὐτὸν καθιεροῦν ἀπαρχὴν τῷ θεῷ, τῇ μὲν τῶν προγεγονότων χαριστήριον, τῇ δὲ ἐλπίδι τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐκαρπίας, καὶ τῷ μετὰ τοῦτο προςοδεύεσθαι. Ὁρᾷς ὅσον τὸ ἵλεων καὶ χρηστὸν ἐπιδείκνυται, καὶ ὡς ἀνακέχυκεν αὐτὸ πρὸς ἅπασαν ἰδέαν ἀνθρώπων τὸ πρῶτον, καὶ ἂν ἀλλόφυλός τις ἢ ἐχθρὸς ᾖ· εἶτα ζώων ἀλόγων, καὶ ἂν μὴ τυγχάνῃ καθαρὰ, ἐπὶ δὲ πᾶσι, σπαρτῶν ὁμοῦ καὶ δένδρων. Ὁ γὰρ ἐν ταῖς ἀφαντάστοις φύσεσι προμαθὼν ἐπιείκειαν, εἰς οὐδὲν ἂν τῶν ψυχῆς μεμοιραμένων ἐξαμάρτοι. Ὅ τε μηδὲν ἐπιχειρῶν νεωτερίζειν περὶ τὰ ἔμψυχα, πόῤῥωθεν ἀναδιδάσκεται τῶν λογικῶν ἐπιμελεῖσθαι.

§. 22. *Τοιαύταις ὑφηγήσεσι τὰς διανοίας τῶν κατ᾽ αὐτὸν πολιτευομένων ἐξημερώσας, ὑπεροψίας καὶ ἀλαζονείας ἀργαλεωτάτων καὶ ἐπαχθεστάτων κακῶν διέζευξεν, ὧν ὡς μεγίστων ἀγαθῶν οἱ πολλοὶ περιέχονται, καὶ μάλισθ᾽ ὅταν πλοῦτοι καὶ δόξαι καὶ ἡγεμονίαι περιουσίας ἀφθόνους χορηγῶσιν. Ἀλαζονεία γὰρ φύεται καὶ ἐν ἠμελημένοις πολλάκις καὶ ἀφανέσιν ἀνθρώποις, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ψυχῆς παθῶν τε καὶ νοσημάτων καὶ ἀῤῥωστημάτων. Τὴν δὲ ἐπὶ πλέον εὐλάβειαν καὶ*
403 *παραύξησιν οὐ λαμβάνει, ἀλλ᾽ οἷα πυρὸς οὐσία*
M. *σπάνει ὕλης ἀμαυροῦται. Περιφαίνεται δὲ ἐν τοῖς μεγάλοις, χορηγοὺς, ὡς ἔφην, ἔχουσι τούτου τοῦ κακοῦ πλούτους καὶ δόξας καὶ ἡγεμονίας, ὧν ὑποπλησθέντες καθάπερ οἱ πολὺν ἄκρατον ἐμφορησάμενοι, μεθύουσι καὶ ἐμπαροινοῦσι δούλοις ὁμοῦ καὶ ἐλευθέροις, ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ὅλαις πόλεσι. Τίκτει γὰρ κόρος ὕβριν, ὡς ὁ τῶν παλαιῶν λόγος. Διὸ παγκάλως Μωϋσῆς ἱεροφαντῶν παραινεῖ πάντων μὲν ἁμαρτημάτων ἀπέχεσθαι, διαφερόντως δὲ ὑπεροψίας. Εἶθ᾽ ὑπόμνησιν ποιεῖται τῶν ἀναφλέγειν τὸ πάθος εἰωθότων, πλησμονῆς τὰς τροφὰς ἀμέτρους, καὶ οἰκιῶν καὶ κτημάτων καὶ θρεμμάτων ἀφθόνους περιουσίας. Γίνονται γὰρ εὐθὺς αὐτῶν ἀκράτορες, διαιρόμενοι καὶ φυσώμενοι, οἷς μία θεραπείας ἐλπὶς, τὸ μηδέποτε ἐκλανθάνεσθαι θεοῦ. Καθάπερ γὰρ ἀνατείλαντος ἡλίου, τὸ μὲν σκότος ἀφανίζεται, φωτὸς δὲ πληροῦται τὰ πάντα· τὸν αὐτὸν τρόπον ὅταν θεὸς, ὁ νοητὸς ἥλιος, ἀνάσχῃ καὶ ἐπιλάμψῃ ψυχὴν, ὁ μὲν τῶν κακιῶν καὶ παθῶν ζόφος ἀνασκίδναται, τῆς δ᾽ αὐγοειδεστάτης ἀρετῆς τὸ καθαρώτατον καὶ ἀξιέραστον εἶδος ἐπιφαίνεται.*

§. 23. *Στέλλει δ᾽ ἔτι μᾶλλον καὶ καθαιρεῖ ὑ-* 7
περοψίαν, ἀξιῶν τὰς αἰτίας συλλέγειν, δι᾽ ἃς ἄληστον θεοῦ μνήμην ἀγαλματοφορεῖ. "Οὗτος γὰρ

σοι," φησὶ, *) "δίδωσιν ἰσχὺν ποιῆσαι δύναμιν·" ἄγαν παιδευτικῶς. Ὁ γὰρ ἀκριβῶς ἀναδιδαχθεὶς, ὅτι δῶρον εἴληφε παρὰ θεοῦ τὸ εὔτονον καὶ ῥωμαλέον, τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ἐκλογιζόμενος, ἣν πρὶν ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς εἶχεν, ὑψηλὸν καὶ ὑπέραυχον φρόνημα διώσεται, καὶ εὐχαριστήσει τῷ τῆς κρείττονος αἰτίῳ μεταβολῆς. Ψυχῆς δὲ εὐχαρίστου ἀλαζονεία πολέμιος, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον ἀχαριστία συγγενὲς ὑπεροψίας. Εὐρωστεῖ σοι τὰ πράγματα, λαβὼν καὶ κτησάμενος σώματος ἰσχὺν ἣν ἴσως οὐ προσεδόκησας, ποίει δύναμιν. Τί δὲ τοῦτ' ἔστιν, ἀκριβωτέον τοῖς μὴ πάνυ συνορῶσι τὸ δηλούμενον. Πολλοὶ τὰ ἐναντία ὧν εὖ πεπόνθασι δρᾶν ἐπιχειροῦσιν. Ἢ γὰρ πλουτήσαντες πενίαν ἄλλοις κατασκευάζουσιν, ἢ δόξης καὶ τιμῆς ἐπὶ μέγα μετασχόντες ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας ἑτέροις αἴτιοι γίγνονται. Χρὴ δὲ καὶ τὸν φρόνιμον καὶ ἀγχίνουν, ὡς ἔνι μάλιστα, τοιούτους καὶ τοὺς πλησιάζοντας κατασκευάζειν, καὶ τὸν σώφρονα ἐγκρατεῖς, καὶ γενναίους τὸν ἀνδρεῖον, καὶ τὸν δίκαιον δικαίους, καὶ συνόλως ἀγαθοὺς τὸν ἀγαθόν. Ταῦτα γὰρ ὡς ἔοικε δυνάμεις, ὧν ὅ γε ἀστεῖος ὡς οἰ-
04 κείων περιέξεται· δύναμις δὲ καὶ ἀσθένεια τὰ ἐναντία, σπουδαίων ἀλλότρια ἠθῶν. Ἄλλως τε καὶ μάθημα ἀναδιδάσκει τῇ λογικῇ φύσει πρεπωδέστατον, μιμεῖσθαι θεὸν καθ' ὅσον οἷόν τε, μηδὲν παραλιπόντα τῶν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ἐξομοίωσιν.

§. 24. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔλαβες ἰσχὺν παρὰ τοῦ δυνατωτέρου, μετάδος ἄλλοις ἰσχύος, διαθεὶς ὃ ἔπαθες, ἵνα μιμήσῃ θεὸν τῷ παραπλήσια χαρίζεσθαι. Κοινωφελεῖς γὰρ αἱ τοῦ πρώτου ἡγεμόνος δωρεαὶ, ἃς δίδωσιν ἐνίοις, οὐχ ἵν' ἐκεῖνοι λαβόν-

*) Deut. 8, 18.

τες ἀποκρύψωσιν, ἢ καταχρήσωνται πρὸς ζημίαν
ἑτέρων, ἀλλ' ἵν' εἰς μέσον προενεγκόντες ὥςπερ ἐν
δημοθοινίᾳ, πάντας ὅσους οἷόν τε καλέσωσιν ἐπὶ
τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτῶν. Λέγομεν οὖν καὶ
τῷ πολυχρημάτῳ καὶ ἐνδόξῳ, καὶ εὐέκτῃ, καὶ ἐπι-
στήμονι, πλουσίους καὶ εὐέκτας, καὶ ἐπιστήμο-
νας καὶ συνόλως ἀγαθοὺς ἀπεργάζεσθαι τοὺς ἐντυγ-
χάνοντας, ἀλλὰ μὴ φθόνον καὶ βασκανίαν ἀρετῆς
προτιμήσαντας τοῖς εὖ πράττειν δυναμένοις ἀντι-
βαίνειν. Τοὺς δὲ μέγα πνέοντας ὑπὸ ἀλαζονείας
καὶ ἀθεραπεύτως εἰς ἅπαν ἔχοντας ὁ νόμος παγκά-
λως οὐκ ἤγαγεν εἰς κρίσιν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ μό-
νῳ τῷ θείῳ παρέδωκε δικαστηρίῳ. Φησὶ γὰρ,
"Ὃς ἂν ἐγχειρῇ τι πράττειν μεθ' ὑπερηφανίας, τὸν
θεὸν παροξύνει." *) Διὰ τί; Ὅτι πρῶτον μὲν ἀ-
λαζονεία ψυχῆς ἐστὶ κακία. Ψυχὴ δὲ ἀόρατος, ὅτι
μὴ θεῷ. Κολαστὴς δὲ, ὁ μὲν τυφλὸς, ἐπίμεμ- 7
πτος, ἄγνοιαν κατήγορον ἔχων· ὁ δὲ βλέπων, ἐπαι-
νετὸς, ἐπιστήμῃ πάντα δρῶν. Ἔπειτα δ' ὅτι φρο-
νήματος ὑπόπλεως ἀλόγου γενόμενος πᾶς ἀλαζὼν,
"οὔτε ἄνδρα οὔτε ἡμίθεον μᾶλλον ἢ δαίμονα" κα-
τὰ τὸν Πίνδαρον ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν, ὑπὲρ τοὺς
ὅρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βαίνειν ἀξιῶν. Ἔστι
δ' αὐτῷ καθάπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐπίληπτον,
κατά τε τὰς σχέσεις καὶ κινήσεις ἁπάσας. Ἀκρο-
βατεῖ τε γὰρ, καὶ τὸν αὐχένα μετέωρον ἐξαίρει
φρυαττόμενος, καὶ πλέον τῆς φύσεως ἐπῆρται καὶ
πεφύσηται, καὶ ὁρῶν παραβλέπει πλαγίαις ὄψεσι,
καὶ ἀκούων παρακούει, καὶ χρῆται τοῖς μὲν οἰκέ-
ταις ὡς θρέμμασι, τοῖς δὲ ἐλευθέροις ὡς οἰκέταις,
καὶ τοῖς μὲν συγγενέσιν ὡς ἀλλοτρίοις, τοῖς δὲ φί-
λοις ὡς κόλαξι, τοῖς δ' ἀστοῖς ὡς ξένοις. Πάν-
των τε εἶναι οἴεται πλουσιώτατος, ἐπισημότατος,

---

*) Num. 15, 30.

κάλλιστος, ἰσχυρότατος, φρονιμώτατος, σωφρονέστατος, δικαιότατος, λογικώτατος, ἐπιστημονικώτατος.
105 Εἶτα τοὺς ἄλλους ὑπολαμβάνει πένητας, ἀδόξους,
I. ἀτίμους, ἄφρονας, ἀδίκους, ἀνεπιστήμονας, καθάρματα, τὸ μηδέν. Εἰκότως οὖν ὁ τοιοῦτος ἀντιδίκῳ καὶ κολαστῇ χρήσαιτ' ἄν, ὥς φησιν ὁ ἱεροφάντης, θεῷ.

ΠΕΡΙ
ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
POENITENTIA.

Qui poenitentiam agunt, iis praemia praestantissima promittit legislator benevolus, ius civitatis optimae, usumque commodorum omnium et magnorum et parvorum (1.). Resipiscat igitur quicunque falsis opinionibus, cultui dei impuro, mendaciis indulgeat, optimasque Moysis leges diligenter ediscat, ut his ducibus ex ignorantia nanciscatur scientiam deumque sibi reddat propitium. (2.)

---

§. 1. *Φιλάρετος δὲ καὶ φιλόκαλος καὶ διαφερόντως φιλάνθρωπος ὢν ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς, προτρέπει τοὺς πανταχοῦ πάντας εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης εἶναι ζηλωτὰς, ἆθλα προτιθεὶς, ὡς νικηφόροις, μεγάλα τοῖς μετανοοῦσι, πολιτείας κοινωνίαν τῆς ἀρίστης, καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀπόλαυσιν μικρῶν τε καὶ μεγάλων. Ἀγαθὰ μὲν προηγούμενα ἐν σώμασιν ἡ ἄνοσος ὑγεία, ἐν δὲ ναυτιλίαις ἀκίνδυνος εὔπλοια, ἐν δὲ ψυχαῖς ἡ ἄληστος μνήμη τῶν ἀξίων μνημονεύεσθαι. Δεύτερα δὲ τὰ κατ' ἐπανόρθωσιν συνιστάμενα, ἥ τε ἐκ νόσων ἀνάληψις, καὶ ἡ ἐκ τῶν κατὰ πλοῦν κινδύνων εὐκταιοτάτη σωτηρία, καὶ ἡ*

λήθης ἐγγινομένη ἀνάμνησις, ἧς ἀδελφὸν καὶ συγγενέστατον τὸ μετανοεῖν, οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἀνωτάτω τεταγμένον τάξει τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ μετὰ ταύτην φερόμενον δευτερεῖα. Τὸ μὲν γὰρ μηδὲν συνόλως ἁμαρτεῖν, ἴδιον θεοῦ, τάχα δὲ καὶ θείου ἀνδρός· τὸ δ᾽ ἁμαρτόντα μεταβαλεῖν πρὸς ἀνυπαίτιον ζωὴν, φρονίμου, καὶ τὸ συμφέρον εἰς ἅπαν οὐκ ἀγνοήσαντος. Ὅθεν τοὺς τοιούτους συνάγων καὶ μυσταγωγῶν προςκαλεῖται τὰς συμβατηρίους, καὶ φιλικὰς προτείνων ὑφηγήσεις, αἳ παραινοῦσιν ἀψεύδειαν ἀσκεῖν, καὶ τῦφον προβεβλῆσθαι, καὶ ἀληθείας καὶ ἀτυφίας ἀναγκαιοτάτων καὶ εὐδαιμονίας αἰτιωτάτων περιέχεσθαι, μυθικῶν πλασμάτων κατεξαναστάντας, ἅπερ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἁπαλαῖς ἔτι ψυχαῖς γονεῖς καὶ τίτθαι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ μυρίοι ἄλλοι τῶν 717
συνήθων ἐνεχάραξαν, πλάνον ἀνήνυτον περὶ τῆς τοῦ P.
ἀρίστου γνώσεως ἀπεργασάμενοι. Τί δ᾽ ἂν εἴη τῶν ὄντων ἄριστον, ἢ θεός; Οὗ τὰς τιμὰς προςένειμαν τοῖς οὐ θεοῖς, τοῖς μὲν ἀποσεμνύνοντες πλέον τοῦ μετρίου, τοῦ δὲ εἰς ἅπαν οἱ κενοὶ φρενῶν ἐκλαθόμενοι. Πάντας οὖν ὅσοι τὸν κτίστην καὶ πατέρα τοῦ παντὸς εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς σέβειν ἠξίωσαν, ἀλλ᾽ ὕστερον, μοναρχίαν ἀντὶ πολυαρχίας σέβειν ἀσπασάμενοι, φιλτάτους καὶ συγγενεστάτους ὑποληπτέον,
6 τὸ μέγιστον εἰς φιλίαν καὶ οἰκειότητα παρασχομένους θεοφιλὲς ἦθος, οἷς χρὴ καὶ συνήδεσθαι, καθάπερ ἂν εἰ καὶ τυφλοὶ πρότερον ὄντες, ἀνέβλεψαν, ἐκ βαθυτάτου σκότους αὐγοειδέστατον φῶς ἰδόντες.

§. 2. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον τῶν εἰς μετάνοιαν εἴρηται· μετανοείτω δέ τις, μὴ μόνον ἐφ᾽ οἷς ἠπατήθη πολὺν χρόνον τὰ γενητὰ πρὸ τοῦ ἀγενήτου καὶ ποιητοῦ θαυμάσας, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα περὶ βίον ἀναγκαῖα μετιὼν, ὥςπερ ἐκ τῆς φαυλοτάτης τῶν κακοπολιτειῶν ὀχλοκρατίας, εἰς τὴν εὐνομωτάτην πολιτείαν δημοκρατίαν, τοῦτ᾽ ἔστιν ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην ὧν ἡ ἄγνοια

αἰσχρὸν, ἐξ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν, ἐξ ἀκρατείας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀδικίας εἰς δικαιοσύνην, ἐξ ἀτολμίας εἰς θαῤῥαλεότητα. Πάγκαλον γὰρ καὶ συμφέρον αὐτομολεῖν ἀμεταστρεπτὶ πρὸς ἀρετὴν, κακίαν ἐπίβουλον δέσποιναν ἀπολιπόντας. Ἅμα δ' ἀναγκαῖον ἕπεσθαι ὡς ἐν ἡλίῳ σκιὰν σώματι, καὶ τῇ τοῦ ὄντος θεοῦ τιμῇ πᾶσαν τὸν τῶν ἄλλων ἀρετῶν κοινωνίαν. Γίνονται γὰρ εὐθὺς οἱ ἐπηλύται σώφρονες, ἐγκρατεῖς, αἰδήμονες, ἥμεροι, χρηστοὶ, φιλάνθρωποι, σεμνοὶ, δίκαιοι, μεγαλόφρονες, ἀληθείας ἐρασταὶ, κρείττους χρημάτων καὶ ἡδονῆς. Ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον τοὺς τῶν ἱερῶν νόμων ἀποστάντας ἰδεῖν ἔστιν ἀκολάστους, ἀναισχύντους, ἀδίκους, ἀσέμνους, ὀλιγόφρονας, φιλαπεχθήμονας, ψευδολογίας ἑταίρους καὶ ψευδορκίας, τὴν ἐλευθερίαν πεπρακότας ὄψου καὶ ἀκράτου καὶ πεμμάτων καὶ εὐμορφίας, εἴς τε τὰς γαστρὸς ἀπολαύσεις καὶ τῶν μετὰ γαστέρα, ὧν τὰ τέλη βαρύτατα ζημίαι σώματός τε καὶ ψυχῆς εἰσίν. Παγκάλους μέντοι καὶ τὰς εἰς μετάνοιαν ὑφηγήσεις ποιεῖται, αἷς διδασκόμεθα μεθαρμόζεσθαι τὸν βίον ἐξ ἀναρμοστίας εἰς τὴν ἀμείνω μεταβολήν. Φησὶ, *) γὰρ ὅτι τουτὶ τὸ πρᾶγμα οὐχ ὑπέρογκόν ἐστιν οὔτε μακρὰν ἀφεστὼς, οὔτε κατὰ τὸν αἰθέρα ἀνωτάτω, καὶ ἐσχατιαῖς τῆς μεγάλης θαλάττης, ὡς ἀδυνατῆσαι λαβεῖν, ἀλλ' ἔστιν ἐγγυτάτω τρισὶ μέρεσι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνδιαιτώμενον, στόματι, καὶ καρδίᾳ, καὶ χερσὶ, διὰ τ[illegible] συμβόλων, λόγοις καὶ βουλαῖς καὶ πράξεσι. Λόγου μὲν στόμα σύμβολον, καρδία δὲ βουλευμάτων, πράξεων δὲ χεῖρες, ἐν οἷς τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστίν. Ὅταν μὲν γὰρ οἷος ὁ λόγος τοιάδε ἡ γνώμη, καὶ οἷον τὸ βούλευμα τοιάδε ἡ πρᾶξις, ἐπαινετὸς καὶ τέλειος ὁ βίος· ὅταν δὲ στασιάζῃ ταῦτα ἐν ἀλλήλοις ἀτελής τε καὶ ψεκτὸς, εἰ μή τις τῆς ἁρμονίας ταύτης ἐπιλάβοιτο, γε-

---

*) Deut. 30, 11.

νόμενος ὁμοῦ καὶ θεοφιλὴς καὶ φιλόθεος. Ὅθεν εὖ
407 καὶ συμφώνως τοῖς εἰρημένοις ἐχρήσθη τὸ λόγιον
M. ἐκεῖνο, "Τὸν κύριον ἀντηλλάξω σήμερον εἶναί σοι εἰς
θεὸν, καὶ κύριος ἀντηλλάξατό σε σήμερον γενέσθαι
λαὸν αὐτῷ." *) Παγκάλη γε τῆς αἱρέσεως ἡ ἀντίδοσις
σπεύδοντος ἀνθρώπου μὲν θεραπεύειν θεὸν, θεοῦ δὲ
ἀνυπερθέτως ἐξοικειοῦσθαι τὸν ἱκέτην, καὶ προαπαν-
τᾶν τῷ βουλεύματι τοῦ γνησίως καὶ ἀνόθως ἰόντος
ἐπὶ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ. Ὁ δ' ἀληθὴς θεραπευτής τε
καὶ ἱκέτης, καὶ ἂν εἷς ὢν ἀνὴρ ἀριθμῷ τυγχάνῃ, δυ-
νάμει καθάπερ αὐτὸς αἱρεῖται, σύμπας ἐστὶν ὁ λεὼς
ἰσότιμος ὅλῳ ἔθνει γεγονώς. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν.
Ὡς γὰρ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης πᾶσι τοῖς ναύταις ἀν-
τίῤῥοπος, ἐν δὲ στρατοπέδῳ στρατηγὸς ἅπασι τοῖς
στρατιώταις, διαφθαρέντος γοῦν ἡττᾶσθαι συμβαίνει,
καθάπερ ἂν εἰ καὶ πάσῃ δυνάμει ἡβηδὸν ἑάλω· τὸν
αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ σοφὸς ὅλου ἔθνους ἀξιώματι ἁ-
μιλλᾶται, τείχει πεφραγμένος ἀκαθαιρέτῳ, θεοσεβείᾳ.

---

*) Lev. 26, 12.

ΠΕΡΙ
ΑΘΛΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΤΙΜΙΩΝ.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
PRAEMIIS ET POENIS.

Bonis deus dat praemia, malis poenas infligit (1.). Bonorum primum officium est spem omnem collocare in deo; quod qui facit, is demum verus homo (Enos) (2.). Alterum est poenitentiam agere in solitudine (3.); cuius praemia sunt salus in pernicie publica et custodia ac tutela omnis generis animalium (Noë) (4.). Haud secus etiam bonorum est fidem deo exhibere constantem, cuius praemium est aeternum gaudium (Isaac) (5.). His virtutibus adiungenda est meditatio rerum divinarum (ἄσκησις), cuius praemium est videre deum (Jacob) (6.), quod est omnium maximum (7.), cui aliud accedit torpor, qui allegorice innuit contractionem affectuum, inprimis arrogantiae vanae et superbiae (8.). Moyses, qui pietatem aeque ac iustitiam coluit, praeter haec quattuor aliis praemiis eximiis dignus est habitus, dignitate regis, legislatoris, prophetae et pontificis (9.). Quae singulis hominibus praemia tribuuntur, eadem etiam familiae, gentes et populi obtinent, ut Adamus cum filio et nepote (10. 11.). — Poenarum divinarum gravitatem ostendit Cainus fratricida (12.), aedituorumque in sacerdotes conspiratio (13.). Benedictione divina gaudebunt, qui cogitando, loquendo, agendo praecepta divina observant (14.); tales ne a bestiis quidem feris violabuntur (15.), vitamque placidam agent (16.). Talibus etiam divitiae, aliaque humana bona affluent; nam qui sacras dei leges non negligit, is demum verus vir bonus gratiaque divina dignus (17-20).

---

408 §. 1. Τὰς μὲν οὖν τῶν διὰ τοῦ προφήτου
M. Μωϋσέως λογίων τρεῖς ἰδέας εἶναι συμβέβηκε· τὴν
μὲν γὰρ περὶ κοσμοποιΐας, τὴν δὲ ἱστορικὴν, τὴν
δὲ τρίτην νομοθετικήν. Ἡ μὲν οὖν κοσμοποιΐα παγκάλως πᾶσα καὶ θεοπρεπῶς μεμήνυται, λαχοῦσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ γενέσεως οὐρανοῦ, καὶ λήξασα εἰς ἀνθρώπου κατασκευήν· ὁ μὲν γὰρ ἀφθάρτων τελειότατος, ὁ δὲ θνητῶν φθαρτός· ἀθάνατα δὲ καὶ θνητὰ ἐν γενέσει συνυφαίνων ὁ ποιητὴς εἰργάσατο τὸν κόσμον, τὰ μὲν γενόμενα ἡγεμονικὰ, τὰ δὲ ὡς ὑπήκοα καὶ γενησόμενα· τὸ δὲ ἱστορικὸν μέρος ἀναγραφὴ πονηρῶν καὶ σπουδαίων βίων ἐστὶ, καὶ τὰ ὁρισθέντα ἑκατέροις ἐπιτίμια καὶ γέρα ἐν ἑκάσταις γενεαῖς· τοῦ δὲ νομοθετικοῦ τὸ μὲν καθολικωτέραν τὴν ὑπόθεσιν ἔχει, τὸ δὲ ἕτερον μέρος νομίμων εἰσὶν ἐντολαί· κεφάλαια δὲ δέκα, ἅπερ λέγεται κεχρησμῳδῆσθαι οὐ διὰ ἑρμηνέως, ἀλλ' ἐν τῷ ὑψώματι τοῦ ἀέρος σχηματιζόμενα, καὶ ἄρθρωσιν
409 ἔχοντα λογικήν· τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ' εἶδος μέρη
M διὰ τοῦ προφήτου θεσπισθέντα. Περὶ ὧν ἁπάντων
ὅσα καιρὸς ἐν ταῖς προτέραις συντάξεσι διεξελθὼν, καὶ προσέτι τῶν ἀρετῶν ἃς ἀπένειμεν εἰρήνῃ τε καὶ πολέμῳ, μέτειμι κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὰ προτεθέντα καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἆθλα, καὶ τοῖς πονηροῖς
ἐπιτίμια. Συνασκήσας γὰρ ὑφηγήσεσι καὶ προτρο- 911
παῖς μαλακωτέραις, καὶ πάλιν ἐπανατάσεσι καὶ νου- P.
θεσίαις ἐμβριθεστέραις τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πολιτευομένους, ἐκάλεσεν εἰς τὴν ὧν ἐνομοθέτησεν ἐπίδειξιν. Οἱ δὲ παρελθόντες ὥσπερ εἰς ἱερὸν ἀγῶνα τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν ἀνέφηναν εἰς ἐναργέστατον ἔλεγχον τῆς ἀληθείας. Εἶτα οἱ μὲν ἀθληταὶ ἀρετῆς ἀνευρίσκοντο, μὴ ψεύσαντες τῆς ἐπ' αὐτοῖς χρηστῆς ἐλπίδος, τοὺς ἀλείπτας νόμους· οἱ δὲ ἄνανδροι καὶ μαλακοὶ καὶ ἀγεννεῖς ὑπὸ τῆς ἐμφύτου μαλακίας τὰς ψυχὰς, πρὶν ἢ δυνατώτερόν τι ἀντιβιάσασθαι, προ-

καταπίπτοντες, αἰσχύνη καὶ γέλως θεατῶν ἐγένοντο. Δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν βραβείων, κηρυγμάτων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα νικῶσι δίδοται μετελάμβανον· οἱ δὲ οὐκ ἀστεφάνωτοι μόνον ἀπῄεσαν, ἀλλὰ καὶ ἧτταν ὑπονείδιστον ἐνδεξάμενοι τῶν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἀργαλεωτέραν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀθλητῶν σώματα κλίνεται, ῥᾳδίως ὀρθοῦσθαι δυνάμενα· ἐνταῦθα δὲ ὅλοι βίοι πίπτουσιν, οὓς ἅπαξ ἀνατραπέντας μόγις ἔστιν ἀνεγεῖραι. Τῆς δὲ προνομίας καὶ τιμῆς καὶ τὸ ἐναντίον κολάσεως τάξεις ἐναρμονίους ὑφηγεῖται, κατ' ἄνδρας, κατ' οἴκους, κατὰ πόλεις, κατὰ χώρας καὶ ἔθνη, κατὰ κλίματα γῆς μεγάλα.

§. 2. Πρότερον δὲ ἐρευνητέον τὰ ἐπὶ τιμαῖς, ἐπειδὴ καὶ λυσιτελέστερα καὶ ἡδίω πρὸς ἀκρόασιν, ἀρχὴν λαβόντας τὴν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐν μέρει. Φασὶ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον Τριπτόλεμον Ἕλληνες ἀρθέντα μετέωρον ἐπὶ πτηνῶν δρακόντων τὸν τοῦ σίτου καρπὸν εἰς ἅπασαν τὴν γῆν κατασπείρειν, ἀντὶ βαλανηφαγίας ἵν' ἔχῃ τὸ ἀνθρώπων γένος ἥμερον καὶ ὠφέλιμον καὶ ἡδίστην τροφήν. Τοῦτο μὲν οὖν, ὥσπερ πολλὰ καὶ ἄλλα, τοῖς εἰωθόσι τερατεύεσθαι οἷον πλάσμα μύθου ὂν ἀπολελείφθω, πρὸ σοφίας σοφιστίαν καὶ γοητείαν πρὸ ἀληθείας ἐπιτετηδευκόσιν. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει τῶν ὅλων ὁ θεὸς προευτρεπίσατο τὰ ἐπιτήδεια πᾶσι ζώοις ἐκ γῆς ἀνιεὶς, καὶ μάλιστα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ᾧ τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς γηγενέσιν ἡγεμονίαν ἐχαρίζετο. Τῶν γὰρ θείων ἔργων οὐδὲν ὀψίγονον, ἀλλὰ καὶ ὅσα τέχναις καὶ ἐπιμελείαις ὕστερον τελειοῦσθαι δοκεῖ, πάντως ἡμίεργα προὒπόκειται προμηθείᾳ φύσεως, ὡς
410 μὴ ἄπο σκοποῦ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι λέ-
M γεσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπερκείσθω· τὴν δ' ἀναγκαιοτάτην σπορὰν ἐπισκεπτέον, ἣν ὁ ποιητὴς ἐν ἀρετώσῃ χώρᾳ κατέσπειρε λογικῇ ψυχῇ. Ταύτης δ' ὁ πρῶτος σπόρος ἐστὶν ἐλπὶς, ἡ πηγὴ τῶν βίων.

Ἐλπίδι γὰρ κέρδους ὁ χρηματιστὴς ἐπαποδύεται πολυτρόποις ἰδέαις πορισμῶν, ἐλπίδι δ' ὁ ναύκληρος εὐπλοίας περαιοῦται τὰ μακρὰ πελάγη, ἐλπίδι δό- 912 P.
ξης καὶ ὁ φιλότιμος αἱρεῖται πολιτείαν, καὶ κοινῶν πραγμάτων ἐπιμέλειαν, δι' ἐλπίδα βραβείων καὶ στεφάνων καὶ οἱ τῶν σωμάτων ἀσκηταὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας διαθλοῦσιν· ἐλπὶς εὐδαιμονίας καὶ τοὺς ἀρετῆς ζηλωτὰς ἐπαίρει φιλοσοφεῖν, ὡς ταύτῃ δυνησομένους καὶ τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἰδεῖν καὶ δρᾶσαι τὰ ἀκόλουθα πρὸς τὴν τῶν ἀρίστων βίων θεωρητικοῦ τε καὶ πρακτικοῦ τελείωσιν, ὧν ὁ τυχὼν ἐστιν εὐθὺς εὐδαίμων. Ἔνιοι μὲν οὖν τὰ ἐλπίδος σπέρματα ἢ ὡς πολέμιοι τὰς ἐν τῇ ψυχῇ κακίας ζωπυρήσαντες ἐνέπρησαν, ἢ ὡς ἀμελεῖς τέχνης τῆς γεωργικῆς ὑπὸ ῥαθυμίας διέφθειραν. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ δόξαντες ἐπιμεμνῆσθαι, φιλαυτίαν πρὸ εὐσεβείας ἀσπασάμενοι, τὰς αἰτίας τῶν κατορθωμάτων ἀνέθηκαν ἑαυτοῖς. Ὑπαίτιοι δὲ πάντες οὗτοι· μόνος δ' ἀποδοχῆς ἄξιος, ὁ ἀναθεὶς τὴν ἐλπίδα θεῷ, καὶ ὡς αἰτίῳ τῆς γενέσεως αὐτῆς, καὶ ὡς ἀσινῆ καὶ ἀδιάφθορον ἱκανῷ μόνῳ διαφυλάξαι. Τί οὖν ἆθλον πρόκειται τῷ στεφανωθέντι τὸν ἀγῶνα τοῦτον; Τὸ μικτὸν ἐκ θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως ζῶον ὁ ἄνθρωπος, οὔθ' ὁ αὐτὸς, οὔθ' ἕτερος ὢν τοῦ λαβόντος. Τοῦτον Χαλδαῖοι μὲν προσονομάζουσιν Ἐνὼς, εἰς δ' Ἑλλάδα γλῶτταν μεταβληθεὶς ἐστιν ἄνθρωπος, τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ γένους ἴδιον λαβὼν ἆθλον ἐξαίρετον, ὡς δέον μηδένα νομίζεσθαι τὸ παράπαν ἄνθρωπον, ὃς ἂν μὴ ἐπὶ θεὸν ἐλπίζῃ.

§. 3. Μετὰ δὲ τὴν ἐλπίδος νίκην ἀγὼν δεύτερός ἐστιν, ἐν ᾧ μετάνοια ἀγωνίζεται, τῆς μὲν ἀτρέπτου καὶ ἀμετανοήτου, καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης φύσεως ἀμοιρήσασα, ζήλῳ δὲ καὶ ἔρωτι τοῦ βελτίονος ἐξαίφνης κατασχεθεῖσα, καὶ σπεύδουσα καταλιπεῖν μὲν τὴν σύντροφον πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν,

μεθορμίσασθαι δὲ πρὸς σωφροσύνην καὶ δικαιοσύ-
νην, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἆθλα γὰρ ταῦτα
προτίθεται διττὰ ἐπὶ διττοῖς κατορθώμασιν, ἀπολεί-
ψει μὲν αἰσχρῶν, αἱρέσει δὲ τῶν καλλίστων. Τὰ
411 δ᾽ ἆθλα ἀποικία καὶ μόνωσις. Φησὶ γὰρ ἐπὶ
M τοῦ τὰς μὲν τοῦ σώματος νεωτεροποιΐας ἀποδράν-
τος, αὐτομολήσαντος δὲ πρὸς ψυχὴν, "Οὐχ εὑρί-
σκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός." Αἰνίττεται
δὲ καὶ ἐναργῶς, διὰ μὲν τῆς μεταθέσεως τὴν ἀποι-
κίαν, διὰ δὲ τοῦ μὴ εὑρίσκεσθαι τὴν μόνωσιν· καὶ
σφόδρα οἰκείως. Εἰ γὰρ τῷ ὄντι ἐπάνω τῶν παθῶν
ἀψευδῶς ἔγνωκεν ἵστασθαι ἄνθρωπος, καταφρονή-
σας ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, εὐτρεπιζέσθω φεύγων
ἀμεταστρεπτὶ καὶ οἶκον καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς
καὶ φίλους. Ὁλκὸν γὰρ ἡ συνήθεια, ὡς δέος εἶναι
μὴ καταμείνας ἁλῷ, τοσούτοις ἐν κύκλῳ φίλτροις 91
ἀποληφθεὶς, ὧν αἱ φαντασίαι τὴν ἐγγενομένην ἡ- P
συχίαν τῶν αἰσχρῶν ἐπιτηδευμάτων πάλιν ἀνακινή-
σουσι, καὶ μνήμας ἐναύλους ὧν ἐπιλελῆσθαι καλὸν
ἦν, ἐνεργάσονται. Πολλοὶ γοῦν ἀποδημίαις ἐσω-
φρονίσθησαν, ἔρωτας ἐκμανεῖς καὶ λελυττηκότας
θεραπευθέντες, οὐκέτι τῆς ὄψεως χορηγεῖν δυναμέ-
νης τῷ πάθει τῆς ἡδονῆς τὰ εἴδωλα. Τῇ γὰρ δια-
ζεύξει κατὰ κενοῦ βαίνειν ἀνάγκη, μηκέτι παρόντος
ὑφ᾽ οὗ διερεθισθήσεται. Καὶ ἂν μεταναστῇ μέντοι
τοὺς τῶν πολλῶν θιάσους ἐκτρεπέσθω, μόνωσιν
ἀσπαζόμενος. Πέφυκε γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς
ὅμοια τοῖς οἴκοι δίκτυα, οἷς ἀνάγκη περιπείρε-
σθαι τοὺς ἀπροόπτως ἔχοντας, καὶ ταῖς τῶν πολ-
λῶν χαίροντας ὁμιλίαις. Ὅ τι γὰρ ἄτακτον, ἄ-
κοσμον, πλημμελὲς, ὑπαίτιον, τοῦτο ὄχλος ἐστί,
μεθ᾽ οὗ φέρεσθαι τῷ νῦν πρῶτον μετοικισα-
μένῳ πρὸς ἀρετὴν ἀλυσιτελέστατον. Ὡς γὰρ τοῖς
ἐκ νόσου μακρᾶς ἀρχομένοις ἀναλαμβάνειν εὐά-
λωτά πώς ἐστι τὰ σώματα, οὕτω καὶ ψυχῇ ὑγια-
ζομένῃ πλαδῶσιν οἱ τοεροὶ τόνοι καὶ κραδαίνον-

ται, ὡς δέος εἶναι μὴ παλινδρομήσῃ τὸ πάθος, ὃ πέφυκεν ἐκ τῆς εἰκαιοτέρων συνδιαιτήσεως ἀνερεθίζεσθαι.

§. 4. Μετὰ δὲ τοὺς τῆς μετανοίας ἀγῶνας τρίτα ἆθλα τίθεται δικαιοσύνης, ἧς ὁ μεταποιησάμενος λαμβάνει γέρα διττὰ, τὸ μὲν σωτήριον ἐν κοινῇ φθορᾷ, τὸ δὲ ταμίαν καὶ φύλακα γενέσθαι ἑκάστης ζώων ἰδέας ἡρμοσμένων ζυγάδην εἰς δευτέραν γένεσιν ἀντὶ τῆς ἀπολλυμένης. Ἠξίωσε γὰρ ὁ ποιητὴς τὸν αὐτὸν καὶ τέλος γενέσθαι τῆς κατακρίτου γενεᾶς, καὶ ἀρχὴν τῆς ἀνυπαιτίου, διδάσκων τοὺς ἀπρονόητον εἶναι τὸν κόσμον λέγοντας ἔργοις, οὐ ῥήμασιν, ὅτι καθ᾽ ὃν εἰσηγήσατο νόμον ἐν τῇ φύσει τῶν ὅλων, αἱ σύμπασαι μυριάδες ἀνθρώπων
412 μετὰ ἀδικίας ζήσασαι, ἑνὸς ἀνδρὸς οὐκ ἄξιαι δι-
M καιοσύνῃ συμβιοῦντος. Τοῦτον Ἕλληνες μὲν Δευκαλίωνα, Χαλδαῖοι δὲ Νῶε ἐπονομάζουσιν, ἐφ᾽ οὗ τὸν μέγαν κατακλυσμὸν συνέβη γενέσθαι. Μετὰ δὲ τὴν τριάδα ταύτην ἑτέρα τριὰς ὁσιωτέρα καὶ θεοφιλεστέρα γίνεται μιᾶς συγγενείας. Πατὴρ γὰρ καὶ υἱὸς καὶ υἱωνὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ τέλος ἔσπευσαν τοῦ βίου τῷ ποιητῇ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων εὐαρεστῆσαι, καταφρονήσαντες μὲν ὧν θαυμάζουσιν οἱ πολλοὶ, δόξης καὶ πλούτου καὶ ἡδονῆς, γελάσαντες δὲ καὶ τῦφον ὃς ἐκ ψευσμάτων ἀεὶ συνυφαίνεται καὶ καταποικίλλεται πρὸς ἀπάτην τῶν ὁρώντων. Οὗτός ἐ- 914
στιν ὁ γόης, ὁ τὰ ἄψυχα θεοπλαστῶν, ὁ μέγας καὶ P.
δυσάλωτος ἐπιτειχισμὸς, οὗ τοῖς σοφίσμασι καὶ στρατηγήμασι πᾶσα πόλις δελεάζεται, προκαταλαμβάνοντος τὰς τῶν νέων ψυχάς. Εἰσοικισάμενος γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι γήρως ἐνιδρύεται, πλὴν οἷς ἂν ὁ θεὸς αὐγὴν ἐπιλάμψῃ τῆς ἀληθείας. Ἀληθείᾳ δὲ τῦφος ἀντίπαλον, ὃς μόγις μὲν, ἀλλ᾽ οὖν κραταιοτέρᾳ δυνάμει νικηθεὶς ὑπεξίσταται. Τοῦτο δὲ τὸ γένος ἀριθμῷ μέν ἐστιν ὀλίγον, δυνάμει δὲ πολὺ καὶ μέγιστον, ὡς μηδ᾽ ἅπαντα τῆς γῆς κύ-

κλον αὐτὸ χωρεῖν δύνασθαι, φθάνει δ᾽ εἰς οὐρανόν. Καὶ γὰρ τοῦ θεωρεῖν ἔρωτι καὶ τοῖς θείοις ἀεὶ συνεῖναι κατεσχημένον ἀλέκτῳ, τὴν ὁρατὴν ὅταν ἅπασαν φύσιν διερευνήσῃ καὶ διεξέλθῃ, πρὸς τὴν ἀσώματον καὶ νοητὴν εὐθὺς μέτεισιν, οὐδεμίαν τῶν αἰσθήσεων ἐπαγόμενον· ἀλλ᾽ ὅσον μὲν τῆς ψυχῆς ἄλογον μεθιέμενον, τῷ δ᾽ ὃ κέκληται νοῦς καὶ λογισμὸς μόνῳ προσχρώμενον. Ὁ μὲν οὖν ἡγεμὼν τῆς θεοφιλοῦς δόξης, ὁ πρῶτος ἐκ τύφου μεθορμισάμενος πρὸς ἀλήθειαν, διδακτικῇ χρησάμενος ἀρετῇ πρὸς τελείωσιν, ἆθλον αἱρεῖται τὴν πρὸς τὸν θεὸν πίστιν· τῷ δὲ κατ᾽ εὐμοιρίαν φύσεως αὐτήκοον καὶ αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον κτησαμένῳ τὴν ἀρετὴν, βραβεῖον ἀναδίδοται χαρά· τοῦ δ᾽ ἀσκητοῦ καὶ πόνοις ἀτρύτοις καὶ ἀκαμπέσι περιποιησαμένου τὸ καλὸν, ὁ στέφανός ἐστιν ὅρασις θεοῦ. Τοῦ δὲ πιστεύειν θεῷ καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου χαίρειν καὶ ὁρᾶν ἀεὶ τὸ ὂν, τί ἂν ὠφελιμώτερον ἢ σεμνότερον ἐπινοήσειέ τις;

§. 5. *Ἐπαυγασόμεθα δ᾽ αὐτῶν ἕκαστον ἀκριβέστερον, μὴ τοῖς ὀνόμασι παραχθέντες, ἀλλὰ διακύψαντες εἴσω, καὶ ταῖς διανοίαις ἐμβαθύναντες. Ὁ μὲν τοίνυν ἀψευδῶς πιστεύσας θεῷ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα γεννητὰ καὶ φθαρτὰ κατείληφεν ἀπιστίαν, ἀρξάμενος δὲ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μέγα πνεόντων, λογισμοῦ τε καὶ αἰσθήσεως. Ἑκατέρῳ γὰρ*
413 *ἴδιον συνέδριον καὶ δικαστήριον προσκεκλήρωται,*
M. *τῷ μὲν εἰς τὴν τῶν νοητῶν ἐπίσκεψιν, οὗ τέλος ἀλήθεια, τῇ δὲ εἰς τὴν τῶν ὁρατῶν, οὗ τέλος δόξα. Τὸ μὲν οὖν ἀΐδρυτον καὶ πεπλανημένον δόξης ἐνθένδε δῆλον. Εἰκόσι γὰρ καὶ πιθανοῖς ἐφορμεῖ. Πᾶσα δὲ εἰκὼν ὁμοιότητος εὐπαραγώγου ψεύδεται τὸ ἀρχέτυπον. Ὅ τε ἡγεμὼν αἰσθήσεως λογισμὸς τὰς κρίσεις οἰόμενος ἀνῆφθαι τῶν νοητῶν καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων, ἁλίσκεται περὶ πολλὰ κηραίνων. Ὅταν γὰρ μυρίοις οὖσι τοῖς κατὰ μέ-*

ρος ποιῆται τὰς προςβολὰς, ἀδυνατεῖ καὶ ἐξασθενεῖ καὶ ἀπαγορεύει, καθάπερ ἀθλητὴς ὑπὸ ῥώμης δυνατωτέρας ἐκτραχηλιζόμενος. Ὅτῳ δ᾽ ἐξεγένετο πάντα μὲν σώματα, πάντα δὲ ἀσώματα ὑπεριδεῖν καὶ ὑπερκῦψαι, μόνῳ δ᾽ ἐπερείσασθαι καὶ στηρίσασθαι 915
θεῷ μετ᾽ ἰσχυρογνώμονος λογισμοῦ, καὶ ἀκλινοῦς καὶ P.
βεβαιοτάτης πίστεως, εὐδαίμων καὶ τρισμακάριος οὗτος ἀληθῶς. Μετὰ πίστιν προέκειτο τῷ περιποιουμένῳ τὴν ἀρετὴν ἐκ φύσεως ἀκονιτὶ καὶ νικηφορήσαντι χαρὰ τὸ ἆθλον. Ὠνομάσθη γὰρ, ὡς μὲν ἂν εἴποιεν Ἕλληνες, γέλως, ὡς δὲ Χαλδαῖοι προσονομάζουσιν, Ἰσαάκ. Γέλως δὲ σημεῖον ἐπὶ τοῦ σώματος ἀφανοῦς τῆς κατὰ διάνοιαν χαρᾶς ἐστί. Χαρὰν δὲ τῶν εὐπαθειῶν ἀρίστην καὶ καλλίστην εἶναι συμβέβηκεν, ὑφ᾽ ἧς ὅλη δι᾽ ὅλων εὐθυμίας ἡ ψυχὴ καταπίμπλαται, γεγηθυῖα μὲν ἐπὶ τῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ἁπάντων θεῷ, γεγηθυῖα δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄνευ κακίας δρωμένοις, καὶ ἂν μὴ τυγχάνῃ καθ᾽ ἡδονὴν ὄντα, ὡς καλῶς γινομένοις, καὶ ἐπὶ τῇ τῶν ὅλων διαμονῇ. Καθάπερ γὰρ ἰατρὸς μὲν ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ ἐπισφαλέσι νόσοις ἔστιν ὅτε σωμάτων μέρη ἀφαιρεῖ, στοχαζόμενος τῆς τοῦ λοιποῦ σώματος ὑγείας· κυβερνήτης δὲ χειμώνων ἐπιγινομένων ἀποφορτίζεται, προνοίᾳ τῆς τῶν ἐμπλεόντων σωτηρίας· καὶ μέμψις οὔτε τῷ ἰατρῷ τῆς πηρώσεως, οὔτε τῷ κυβερνήτῃ τῆς ἀποβολῆς ἕπεται, τὸ ἐναντίον δὲ ἔπαινος ἑκατέρῳ, τὸ συμφέρον πρὸ τοῦ ἡδέος ἰδόντι καὶ κατορθώσαντι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν τῶν ὅλων φύσιν ἀεὶ θαυμαστέον, καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πραττομένοις ἅπασιν ἄνευ τῆς ἑκουσίου κακίας εὐαρεστητέον, ἐξετάζοντας οὐκ εἴ τι μὴ καθ᾽ ἡδονὴν συμβέβηκεν, ἀλλ᾽ εἰ τρόπον εὐνόμου πόλεως ὁ κόσμος ἡνιοχεῖταί τε σωτηρίως καὶ κυβερνᾶται. Μακάριος οὖν καὶ οὗτος οὐχ ἧττον τοῦ προτέρου, συννοίας καὶ κατηφείας ἀμέτοχος ὢν, ἄλυπόν τε καὶ ἄφοβον ζωὴν καρπούμενος, αὐχμηροῦ καὶ

αὐστηροῦ βίου μηδ' ὄναρ προσαψάμενος, διὰ τὸ πάν-
414 τα τόπον τῆς ψυχῆς αὐτῷ χαρᾷ προκατέχεσθαι.

M §. 6. Μετὰ τὸν αὐτομαθῆ δὲ καὶ πλουσίῳ χρησάμενον τῇ φύσει τρίτος ὁ ἀσκητὴς τελειοῦται, λαμβάνων γέρας ἐξαίρετον, ὅρασιν θεοῦ. Πάντων γὰρ τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐφαψάμενος, καὶ πᾶσιν ἐνομιλήσας οὐ παρέργως, καὶ μηδένα πόνον ἢ κίνδυνον παρελθὼν, εἴ πως δυνηθείη τὴν ἀξιέραστον ἀλήθειαν ἰχνηλατῆσαι, παρὰ τῷ θνητῷ βίῳ καὶ γένει πολὺν ζόφον ἀνεύρισκε κατὰ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ αἰθέρα. Καὶ γὰρ ὁ αἰθὴρ καὶ ὁ σύμπας οὐρανὸς νυκτὸς αὐτῷ παρεῖχε φαντασίαν, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ αἰσθητὴ φύσις ἀόριστος. Τὸ δ' ἀόριστον, ἀδελφὸν σκότους καὶ συγγενές. Καταμύσας γοῦν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τὸν ἔμπροσθεν αἰῶνα τοῖς συνεχέσιν ἄθλοις μόγις ἤρξατο διοίγνυσθαι, καὶ τὴν ἐπισκο- 91
τήσασαν διακρίνειν καὶ ἀποβάλλειν ἀχλύν. Καθα- P
ρωτέρα γὰρ αἰθέρος ἀσώματος ἐξαίφνης ἐπιλάμψασα αὐγὴ, τὸν νοητὸν κόσμον ἀνέφηνεν ἡνιοχούμενον. Ὁ δ' ἡνίοχος ἀκράτῳ φέγγει περιλαμπόμενος ἐν κύκλῳ, δυσόρατος καὶ δυστόπαστος ἦν ταῖς μαρμαρυγαῖς τῆς ὄψεως ἀμυδρουμένης. Ἡ δὲ καί τοι πολλοῦ ῥέοντος εἰς αὐτὴν πυρὸς, ἀντεῖχεν ἔρωτι ἐκτόπῳ τοῦ θεάσασθαι. Γνήσιον δὲ ἵμερον καὶ πόθον ἰδὼν ὁ πατὴρ ἠλέησε, καὶ κράτος δοὺς τῇ τῆς ὄψεως προςβολῇ τῆς ἑαυτοῦ θέας οὐκ ἐφθόνησε, καθ' ὅσον οἷόν τ' ἦν χωρῆσαι γεννητὴν καὶ θνητὴν φύσιν, οὐχὶ τῆς ὅς ἐστιν ἐμφαινούσης, ἀλλὰ τῆς ὅτι ἔστιν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὃ καὶ ἀγαθοῦ κρεῖττον καὶ μονάδος πρεσβύτερον καὶ ἑνὸς εἰλικρινέστερον, ἀμήχανον ὑφ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖσθαι. Διότι μόνον θέμις αὐτὸν ὑφ' αὑτοῦ καταλαμβάνεσθαι.

§. 7. Τὸ δ' ὅτι ἔστιν, ὑπάρξεως ὀνόματι καταληπτὸν ὂν, ἢ οὐ πάντες, ἢ οὐχ ὁδῷ τῇ βελτίονι καταλαμβάνουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄντικρυς ἀπεφήναντο μηδ' ὅλως εἶναι τὸ θεῖον· οἱ δὲ ἐνεδοίασαν ἐπαμφο-

τερίσαντες, ὡς οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν, εἴτε ἔστιν, εἴτε μή· οἱ δὲ καὶ ἔθει μᾶλλον ἢ λογισμῷ τὰς περὶ ὑπάρξεως θεοῦ κομίσαντες ἐννοίας παρὰ τῶν τρεφόντων, ἔδοξαν εὐστόχως εὐσεβεῖν, δεισιδαιμονίᾳ τὴν εὐσέβειαν ἐγχαράξαντες. Εἰ δέ τινες καὶ δι᾽ ἐπιστήμης ἴσχυσαν φαντασιωθῆναι τὸν ποιητὴν καὶ ἡγεμόνα τοῦδε τοῦ παντὸς, τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο κάτωθεν ἄνω προῆλθον. Ὥςπερ γὰρ εἰς εὔνομον πόλιν τόνδε τὸν κόσμον παρεληλυθότες, καὶ θεασάμενοι γῆν μὲν ἑστῶσαν ὀρεινὴν καὶ πεδιάδα, σπαρτῶν καὶ δένδρων
415 καὶ καρπῶν, ἔτι δὲ καὶ ζώων παντοίων ἀνάπλεων·
M. ἐπὶ δὲ αὐτῆς ἀνακεχυμένα πελάγη καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς αὐθιγενεῖς τε καὶ χειμάῤῥους, καὶ πνευμάτων καὶ ἀέρος εὐκρασίας, καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν τὰς ἐναρμονίους μεταβολὰς, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἥλιον καὶ σελήνην, πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανὸν ἐν τάξεσι μετὰ τῆς οἰκείας στρατιᾶς, κόσμον ἀληθινὸν ἐν κόσμῳ περιπολοῦντα, θαυμάσαντες καὶ καταπλαγέντες, εἰς ἔννοιαν ἦλθον ἀκόλουθον τοῖς φανεῖσιν, ὅτι ἄρα τοσαῦτα κάλλη καὶ οὕτως ὑπερβάλλοντα τάξει, οὐκ ἀπαυτοματισθέντα γέγονεν, ἀλλ᾽ ὑπό τινος δημιουργοῦ κοσμοποιοῦ, καὶ ὅτι πρόνοιαν ἀναγκαῖον εἶναι. Νόμος γὰρ φύσεως ἐπιμελεῖσθαι τὸ πεποιηκὸς γεγονότος. Ἀλλ᾽ οὗτοί γε θεςπέσιοι, καὶ τῶν ἄλλων διενηνοχότες, ὥςπερ ἔφην, κάτωθεν ἄνω προῆλθον, οἷα διά τινος οὐρανίου κλίμακος ἀπὸ τῶν ἔργων εἰκότι λογισμῷ στοχασάμενοι τὸν δημιουργόν. Εἰ δέ τινες ἠδυνήθησαν αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ καταλαβεῖν, ἑτέρῳ 917
μηδενὶ χρησάμενοι λογισμῷ συνεργῷ πρὸς τὴν θέαν, P.
ἐν ὁσίοις καὶ γνησίοις θεραπευταῖς καὶ θεοφιλέσιν ὡς ἀληθῶς ἀναγραφέσθωσαν. Τούτων ἐστὶν ὁ Χαλδαϊστὶ μὲν προσαγορευόμενος Ἰσραὴλ, Ἑλληνιστὶ δὲ ὁρῶν θεὸν, οὐχ οἷός ἐστιν ὁ θεός — τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ὡς ἔφην, — ἀλλ᾽ ὅτι ἔστιν, οὐ παρ᾽ ἑτέρου τινὸς μαθὼν, οὐχὶ τῶν κατὰ γῆν, οὐχὶ τῶν κατ᾽

οὐρανὸν, οὐχὶ τῶν ὅσα στοιχεῖα, ἢ συγκρίματα θνητά τε αὖ καὶ ἀθάνατα, ἀλλὰ παρ᾽ αὐτοῦ μόνον καταβληθεὶς, τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν ἀναφῆναι θελήσαντος ἱκέτῃ. Πῶς δ᾽ ἡ προςβολὴ γέγονεν, ἄξιον διά τινος εἰκόνος ἰδεῖν. Τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἥλιον μὴ ἑτέρῳ τινὶ θεωροῦμεν ἢ ἡλίῳ; Τὰ δὲ ἄστρα μή τισιν ἄλλοις ἢ ἄστροις θεωροῦμεν; Καὶ συνόλως τὸ φῶς ἆρ᾽ οὐ φωτὶ βλέπεται; Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ θεὸς ἑαυτοῦ φέγγος ὢν, δι᾽ αὑτοῦ μόνου θεωρεῖται, μηδενὸς ἄλλου συνεργοῦντος, ἢ δυναμένου συνεργῆσαι πρὸς τὴν εἰλικρινῆ κατάληψιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Στοχασταὶ μὲν οὖν οἱ ἀπὸ τῶν γεγονότων τὸν ἀγέννητον σπεύδοντες θεωρεῖν, ὅμοιόν τι δρῶντες τοῖς ἀπὸ δυάδος μονάδος φύσιν ἐρευνῶσιν, δέον ἔμπαλιν ἀπὸ μονάδος — ἀρχὴ γὰρ αὕτη — δυάδα σκοπεῖν. Ἀλήθειαν δὲ μετίασιν οἱ τὸν θεὸν θεῷ φαντασιωθέντες, φωτὶ φῶς.

§. 8. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον ἆθλον εἴρηται· πρὸς δὲ τούτοις λαμβάνει βραβεῖον ὁ ἀσκητὴς, λεχθῆναι μὲν οὐκ εὔφημον, νοηθῆναι δὲ ἄριστον. Ὀνομάζεται δὲ τὸ βραβεῖον Πλάτους νάρ-
416 κα συμβολικῶς. Ἀλαζονεία γὰρ καὶ ὑπεροψία
M. διὰ τοῦ πλάτους ἐμφαίνεται, χεομένης τῆς ψυχῆς ἄμετρον ἐφ᾽ ἃ μὴ δεῖ χύσιν. Διὰ δὲ τῆς νάρκης μετεώρου καὶ πεφυσημένου πράγματος οἰήσεως συστολή. Σύμφορον δὲ οὐδὲν οὕτως, ὡς τὸ κεχαλασμένον καὶ ἀνειμένον τῶν ὁρμῶν ἀνακοπῆναί τε καὶ ναρκῆσαι παραθὲν τοὺς πνευματικοὺς τόνους, ἵν᾽ ἡ τῶν παθῶν ἄμετρος ἰσχὺς ἐξασθενήσασα, πλάτος ἐμπαράσχῃ ψυχῆς τῷ βελτίονι μέρει. Προςεξεταστέον δὲ ὅτι καὶ οἰκειότατον ἑκάστῳ τῶν τριῶν ἀπενεμήθη τὸ ἆθλον. Τῷ μὲν γὰρ ἐκ διδασκαλίας τελειωθέντι, πίστις, ἐπειδὴ τὸν μανθάνοντα πιστεῦσαι δεῖ τῷ διδάσκοντι, περὶ ὧν ὑφηγεῖται. Δύςκολον γὰρ, μᾶλλον δ᾽ ἀδύνατον, ἀπιστοῦντα παιδευθῆναι·

τῷ δὲ κατ᾽ εὐμοιρίαν φύσεως ἐπ᾽ ἀρετὴν φθάσαντι
χαρά. Χαρτὸν γὰρ ἡ εὐφυΐα καὶ τὰ φύσεως δῶρα,
τῆς διανοίας εὐθηξίαις καὶ εὐσκόποις ἐπιβολαῖς
προσγανουμένης, ἐν οἷς ἀπόνως εὑρίσκει τὰ ζητού-
μενα, καθάπερ ὑποβολέως ἔνδοθεν ὑπηχοῦντος. Ἡ 918
γὰρ σύντομος τῶν ἀπορουμένων εὕρεσις χαρτόν· P.
τῷ δὲ δι᾽ ἀσκήσεως περιποιησαμένῳ φρόνησιν, ὅρα-
σις. Μετὰ γὰρ τὸν ἐν νεότητι πρακτικὸν βίον, ὁ
ἐν γήρᾳ θεωρητικὸς, ἄριστος καὶ ἱερώτατος, ὃν οἷα
κυβερνήτην ἄνωθεν παραπέμψας ἐπὶ πρύμναν ὁ θε-
ὸς, ἐνεχείρισε τοὺς οἴακας, ὡς ἱκανῷ πηδαλιουχεῖν
τὰ ἐπίγεια. Χωρὶς γὰρ θεωρίας ἐπιστημονικῆς οὐ-
δὲν τῶν πραττομένων καλόν.

§. 9. Ἑνὸς ἔτι μνησθεὶς ἀνδρὸς, στοχαζόμενος
τοῦ μὴ μακρηγορεῖν, ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα τῶν λόγων
τρέψομαι. Ὁ δ᾽ ἀνὴρ οὗτος τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας
στεφανωθεὶς ἐκηρύχθη. Λέγω δὲ ἱεροὺς, οὐ τοὺς
παρ᾽ ἄλλοις νομιζομένους — ἀνίεροι γὰρ οὗτοί γε,
βίαις καὶ ὕβρεσι καὶ ἀδικίαις ἀντὶ τῶν ἀνωτάτω τι-
μωριῶν γέρα καὶ τιμὰς προτείνοντες — ἀλλ᾽ οὓς ἡ
ψυχὴ πέφυκε διαθλεῖν, φρονήσει μὲν ἠλιθιότητα
καὶ πανουργίαν ἐλαύνουσα, σωφροσύνῃ δὲ ἀσω-
τίαν καὶ φειδωλίαν, ἀνδρίᾳ δὲ θρασύτητα καὶ
δειλίαν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τὰς ἀντιθέ-
τους κακίας, αἳ μήτε ἑαυταῖς μήτ᾽ ἄλλαις συμ-
φέρονται. Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ἀρεταὶ παρθένοι.
Καλλιστεύει δὲ ὡς ἐν χορῷ παραλαβοῦσα τὴν ἡγε-
μονίαν ἡ εὐσέβεια καὶ δικαιοσύνη, ἣν ἐκληρώσα-
το διαφερόντως ὁ θεολόγος Μωϋσῆς. Διὸ μετὰ μυ-
ρίων ἄλλων ἅπερ ἐν τοῖς γραφεῖσι περὶ τοῦ κατ᾽
αὐτὸν βίου μεμήνυται, τεττάρων ἄθλων ἐξαιρέτων
τυγχάνει, τυχὼν βασιλείας, νομοθεσίας, προφητείας,
ἀρχιερωσύνης. Βασιλεύς τε γὰρ γέγονεν, οὐκ ἔθει
417 τῷ καθεστῶτι μετὰ στρατιᾶς τε καὶ ὅπλων, ναυ-
M. τικῆς τε καὶ πεζικῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως, ἀλλ᾽ ὑ-
πὸ θεοῦ χειροτονηθεὶς ἑκουσίῳ γνώμῃ τῶν ἀρχομέ-

νων, ὃς τοῖς ὑπηκόοις ἐνειργάσατο τὴν εἰς τὸ ἑκούσιον αἵρεσιν. Ἄνανδος γὰρ καὶ ἀνακούσιος καὶ ἀκτήμων καὶ ἀχρήματος μόνος οὗτος βασιλεὺς ἡμῖν ἀνεγράφη, πρὸ τυφλοῦ τὸν βλέποντα πλοῦτον ἀσπασάμενος, καὶ εἰ δεῖ μηδὲν ὑποστειλάμενον εἰπεῖν, τὸν θεοῦ κλῆρον ἰδίαν οὐσίαν ὑπολαμβάνων. Ὁ δ' αὐτὸς γίνεται καὶ νομοθέτης. Δεῖ γὰρ τὸν βασιλέα προστάττειν καὶ ἀπαγορεύειν. Νόμος δὲ οὐδέν ἐστιν ἕτερον, ἢ λόγος προστάττων ἃ χρὴ, καὶ ἀπαγορεύων ἃ μὴ χρή. Ἐπεὶ δ' ἄδηλον τὸ ἐν ἑκατέρῳ συμφέρον — ἀγνοίᾳ γὰρ πολλάκις κελεύομεν ἃ μὴ δεῖ, καὶ ἀπαγορεύομεν ἃ δεῖ πράττειν — οἰκεῖον ἦν λαβεῖν τρίτον, προφητείαν, εἰς τὸ ἄπταιστον. Ἑρμηνεὺς γάρ ἐστιν ὁ προφήτης ἔνδοθεν ὑπηχοῦντος τὰ λεκτέα τοῦ θεοῦ. Παρὰ δὲ θεῷ οὐδὲν ὑπαίτιον. 919
Τέταρτον δὲ, ἀρχιερωσύνην, δι' ἧς προφητεύων ἐπι- P.
στημονικῶς θεραπεύσει τὸ ὂν, καὶ τὰς τῶν ὑπηκόων κατορθούντων μὲν εὐχαριστίας, εἰ δὲ διαμαρτάνοιεν, εὐχὰς καὶ ἱκεσίας ἱλασκόμενος ποιήσεται. Ταῦτα μιᾶς ὄντα ἰδέας ἀλληλουχεῖν ὀφείλει τῆς ἁρμονίας δεσμοῖς ἑνωθέντα, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἐξετάζεσθαι, ὡς ὅ γέ τινος τῶν τεττάρων ὑστερίζων, ἀτελὴς εἰς ἡγεμονίαν, χωλὴν ἀνημμένος κοινῶν πραγμάτων ἐπιμέλειαν.

§. **10.** Ἅλις μὲν δὴ τῶν καθ' ἕκαστον ἄνδρα τιθεμένων ἄθλων. Τίθεται δὲ καὶ ὅλοις οἴκοις καὶ πολυανθρώποις συγγενείαις. Αὐτίκα τοῦ ἔθνους εἰς δώδεκα φυλὰς διανεμηθέντος, ἰσάριθμοι ταῖς φυλαῖς εἰσὶν ἡγεμόνες, οὐ μόνον μιᾶς οἰκίας ἢ συγγενείας, ἀλλὰ καὶ γνησιωτέρας οἰκειότητος. Ἀδελφοὶ γὰρ ὁμοπάτριοι πάντες. Ὁ δὲ τούτων πάππος καὶ πρόπαππος σὺν τῷ πατρὶ γεγόνασιν ἀρχηγέται τοῦ ἔθνους. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος πρὸς ἀλήθειαν ἐκ τύφου μεταθέμενος, καὶ τῆς ἐν τοῖς μαθήμασι Χαλδαϊκῆς τερθρείας ὑπεριδὼν ἕνεκα τελειοτέρας ὄψεως, ἣν θεασάμενος θελχθεὶς ἠκολούθησε τῇ φαντασίᾳ, καθάπερ τὸν σί-

δηρόν φασιν ὑπὸ λίθου τῆς μαγνήτιδος ἕλκεσθαι,
ἀντὶ σοφιστοῦ γενόμενος ἐκ διδασκαλίας σοφός. Οὗ-
τος πολλοὺς μὲν ἔσχε παῖδας, ἅπαντας δὲ οὐ καλοὺς
πλὴν ἑνὸς ἀνυπαιτίου, ᾧ τὰ πείσματα τοῦ γένους ἐκ-
δησόμενος, ἀσφαλῶς ἐνωρμίσατο. Τῷ δ' υἱῷ πάλιν
αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον κτησαμένῳ φύσιν, δύο
συνέβη παῖδας γενέσθαι, τὸν μὲν ἄγριον καὶ ἀτίθασ-
σον, θυμοῦ γέμοντα καὶ ἐπιθυμίας, καὶ συνόλως τὸ
τῆς ψυχῆς ἄλογον μέρος ἐπιτετειχικότα τῷ λογικῷ,
418 τὸν δὲ ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον καλοκἀγαθίας ἐρ-
M. γάτην, ἰσότητός τε καὶ ἀτυφίας ἐν τῇ βελτίονι τε-
ταγμένον τάξει, λογισμοῦ προαγωνιστὴν, ἀφροσύνης
ἀντίπαλον. Οὗτός ἐστιν ὁ τρίτος τῶν ἀρχηγετῶν, ὁ
πολύπαις τε καὶ μόνος εὔτεκνος, ἀσινὴς ἐν ἅπασι τοῖς
μέρεσι τῆς οἰκίας, οἷά τις γεωργὸς εὐδαίμων ἅπα-
σαν τὴν σπορὰν ἐπιδὼν σῶον ἥμερόν τε καὶ καρπο-
φόρον.

§. 11. Ἔχει δ' ἕκαστος τῶν τριῶν τὴν ῥητὴν
διήγησιν, σύμβολον διανοίας ἀφανοῦς, ἣν ἐπισκε-
πτέον. Αὐτίκα παντὶ τῷ διδασκομένῳ συμβαίνει
μετιόντι εἰς ἐπιστήμην ἀπολιπεῖν ἀμαθίαν, ἀμαθία
δὲ πολύχουν. Διὰ τοῦτο ὁ πρῶτος λέγεται πολύπαις
μὲν, οὐδένα δὲ τῶν ἄλλων ἀξιώσας υἱὸν αὐτοῦ χρη-
ματίζειν, πλὴν ἑνός. Τρόπον γάρ τινα καὶ ὁ μαν-
θάνων ἀποκηρύττει τὰ τῆς ἀμαθίας ἔκγονα καὶ ὡς 920
ἐχθρὰ καὶ δυσμενῆ παραιτεῖται. Φύσει γε μὴν πάν- P.
τες οἱ ἄνθρωποι, πρὶν τελειωθῆναι τὸν ἐν αὐτοῖς λό-
γον, κείμεθα ἐν μεθορίῳ κακίας καὶ ἀρετῆς, πρὸς
μηδ' ἕτερά πω ταλαντεύοντες. Ἐπειδὰν δὲ πτερυξά-
μενος ὁ νοῦς ὅλῃ τῇ ψυχῇ διὰ πάντων αὐτῆς τῶν με-
ρῶν φαντασιωθῇ τὸ ἀγαθὸν, ἄφετος πρὸς αὐτὸ καὶ
πτηνὸς ὁρμᾷ τὸ συγγεγενημένον ἀδελφὸν κακὸν ὀπίσω
καταλιπὼν, ὃ καὶ ἀποφεύγει τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἀμε-
ταστρεπτί. Τοῦτ' ἔστιν ὃ αἰνίττεται φάσκων, υἱοὺς
δύο γεγενῆσθαι διδύμους τῷ φύσεως εὐμοίρου λαχόντι.
Παντὸς γὰρ ἀνθρώπου κατ' ἀρχὰς ἅμα τῇ γενέσει

κυοφορεῖ δίδυμα ἡ ψυχὴ, κακὸν ὡς ἔφην καὶ ἀγαθὸν ἑκάτερον φαντασιουμένη. Μακαρίας δὲ καὶ εὐδαίμονος ὅταν τύχῃ μερίδος, ὁλκῇ μιᾷ ῥέπει πρὸς τὸ ἀγαθὸν, μήτ' ἐπὶ θάτερόν ποτε ταλαντεύσασα, μήτ' ἐπαμφοτερίσασα πρὸς τὸ ἰσόῤῥοπον. Ἡ δ' ἀγαθῆς μὲν φύσεως, ἀγαθῆς δὲ παιδεύσεως ἐπιλαχοῦσα, καὶ ἐκ τρίτου συνασκηθεῖσα τοῖς τῆς ἀρετῆς θεωρήμασιν, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἐξεπιπολῆς ἐπιπλαδᾶν, ἔγκολλα δ' εἶναι καὶ ἐντετυπωμένα τὰ πάντα, καθάπερ νεύροις τισὶν ἑνωθέντα, κτᾶται μὲν ὑγείαν, κτᾶται δὲ δύναμιν, οἷς εὔχροια μὲν ἐξ αἰδοῦς, εὐεξία δὲ καὶ κάλλος ἐπιγίνεται. Γενομένη δὲ πλήρωμα ἀρετῶν ἡ ψυχὴ διὰ τριῶν τῶν ἀρίστων, φύσεως, μαθήσεως καὶ ἀσκήσεως, οὐδὲν ἐν αὐτῇ καταλιποῦσα κενὸν εἰς πάροδον ἄλλων, γεννᾷ τέλειον ἀριθμὸν, διττὰς υἱῶν ἑξάδας, ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, πρὸς τὴν τῶν ἐνταῦθα βελτίωσιν. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀσινὴς οἶκος, ὁ τέλειος καὶ συνεχὴς ἐν ταῖς ῥηταῖς γραφαῖς καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπόνοιαν ἀλληγορίαις,
419 ὃς ἔλαβεν ἆθλον καθάπερ εἶπον ἡγεμονίας τῶν
M τοῦ ἔθνους φυλῶν. Ἐκ τοῦδε οὖν τοῦ οἴκου χρόνοις εἰς πολυανθρωπίαν ἐπιδιδόντος εὔνομοι πόλεις ἐκτίσθησαν, καὶ διδασκαλία φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ ὁσιότητος, ἐν οἷς καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς μεταποίησις μεγαλοπρεπῶς διερευνᾶται.

§. 12. Τὰ μὲν οὖν ἀπονεμηθέντα πάλαι τοῖς ἀγαθοῖς ἆθλα κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ, λέλεκται τυπωδέστερον, ἀφ' ὧν καὶ τὰ παραλειφθέντα δύναιτ' ἄν τις εὐμαρέστερον συνορᾶν· ἑξῆς δὲ τὰς προτεθείσας τοῖς πονηροῖς κολάσεις ἐν μέρει πάλιν ἐπισκεπτέον γενικώτερον, ἐπεὶ τὰς κατὰ μέρος ἀναγράφειν οὐ καιρός. Ἐγένετό τις κατ' ἀρχὰς εὐθὺς ὅτ' οὔπω τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπλήθυνεν, ἀδελφοκτόνος.*) Οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος ἐναγὴς, ὁ πρῶτος καθαρευούσῃ τῇ

*) Gen. 1, 4 sqq.

γῇ τὸ μίασμα προςβαλὼν ἄηθες τοῦ ἀνθρωπείου 921
αἵματος, ὁ πρῶτος ἀνιεῖσαν καὶ βλαστάνουσαν γένη P.
ζώων καὶ φυτῶν καὶ οἷς εὐτοκεῖ πᾶσι τεθηλυῖαν τῆς εὐτοκίας ἐπισχὼν, ὁ πρῶτος φθορὰν γενέσει, καὶ θάνατον ζωῇ, καὶ πένθος χαρᾷ, καὶ κακὰ ἀγαθοῖς ἐπιτειχίσας. Τί ἂν οὖν παθὼν ἀξίαν ἐδεδώκει δίκην, ὃς διὰ μιᾶς πράξεως οὐδὲν τῶν βιαίων καὶ ἀσεβῶν παρέλειπεν; Ἴσως ἂν εἴποι τις, ἀναιρεθεὶς θᾶττον. Ὁ λογισμὸς δ' οὗτος ἀνθρώπινος, τὸ μέγα δικαστήριον οὐ βλέποντος. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ πέρας τιμωριῶν εἶναι νομίζουσι θάνατον· ἐν δὲ τῷ θείῳ δικαστηρίῳ μόγις ἐστὶν οὗτος ἀρχή. Ἐπεὶ τοίνυν καινὸν τὸ ἔργον, ἔδει καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τιμωρίαν καινὴν εὑρεθῆναι. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Ζῆν ἀποθνήσκοντα ἀεὶ, καὶ τρόπον τινὰ θάνατον ἀθάνατον ὑπομένειν καὶ ἀτελεύτητον. Θανάτου γὰρ διττὸν εἶδος, τὸ μὲν κατὰ τὸ τεθνάναι, ὅπερ ἀγαθόν ἐστιν ἢ ἀδιάφορον· τὸ δὲ κατὰ τὸ ἀποθνήσκειν, ὃ δὴ κακὸν πάντως, καὶ ὅσῳ χρονιώτερον, βαρύτερον. Πῶς οὖν ὁ θάνατος αὐτῷ συνδιαιωνίζει, σκόπει. Τεττάρων ὄντων ἐν τῇ ψυχῇ παθῶν, δυοῖν μὲν περὶ τὸ ἀγαθὸν ἐνεστὸς ἢ μέλλον, ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας· δυοῖν δὲ περὶ τὸ κακὸν παρὸν ἢ προςδοκώμενον, λύπης καὶ φόβου, τὴν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ῥίζαις αὐταῖς ἐξέτεμε συζυγίαν, ἵνα μηδ' ἐκ τύχης ἡσθῇ ποτὲ, ἢ ἐπιθυμήσῃ τινὸς ἡδέος· τὴν δὲ τοῦ κακοῦ μόνον ἐνεφύτευσεν εἰς λύπην εὐθυμίας ἀμιγῆ, καὶ φόβον ἄκρατον. Φησὶ *) γὰρ, ὅτι ἀρὰν ἐπη-
120 ρᾶτο τῷ ἀδελφοκτόνῳ, ὡς στένειν καὶ τρέμειν
M. ἀεί. Καὶ σημεῖον ἔθετο αὐτῷ μὴ ἀναιρεθῆναι πρός τινος, ἵνα μὴ ἅπαξ ἀποθάνῃ, διαιωνίζῃ δὲ ὡς εἶπον ἀποθνήσκων ἐν ἀλγηδόσι καὶ ἀνίαις καὶ συμφοραῖς ἀδιαστάτοις, καὶ ὃ δὴ πάντων ἀργαλεώτατον, αἰσθάνηται τῶν ἰδίων κακῶν, καὶ ἐπὶ

---

*) Gen. 4, 14.

τοῖς ἐν χερσὶν ἄχθηται, καὶ τὴν φορὰν τῶν μελλόντων προορώμενος, μὴ δύνηται φυλάξασθαι τῆς ἐλπίδος ἐκτετμημένης αὐτῷ, ἣν θεὸς ἀνθρώπων γένει κατέσπειρεν, ἵν᾽ ἔχοντες συμφυὲς παραμύθιον ἐπελαφρίζοιντο τὰς ἀνίας, οἱ μὴ ἀνίατα δράσαντες. Ὥςπερ οὖν τῷ συναρπασθέντι ὑπὸ χειμάῤῥου φοβερὸν μὲν τὸ πλησίον ῥεῦμα, ᾧ κατασύρεται, φοβερώτερον δὲ τὸ ἄνωθεν ἐπιφερόμενον, ὃ τῇ μὲν βίᾳ συντόνως ἐπωθεῖ καὶ ἀλήκτως, τῇ δὲ ἐπαναστάσει μετεωριζόμενον ἐπικλύζει· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν κακῶν ἀνίαρα μὲν τὰ ἐν χερσὶν, ἀργαλεώτερα δὲ τὰ ἐκ φόβου ῥέοντα. Χορηγεῖ γὰρ ὁ φόβος, καθάπερ ἐκ πηγῆς τὰ ὀδυνηρά.

§. **13.** *Ταῦτα μέν ἐστι τὰ ὁρισθέντα κατὰ τοῦ πρώτου γεγονότος ἀδελφοκτόνου· ὡρίσθη δὲ καὶ ἐπ᾽ οἰκίαις ἕτερα, συνθεμέναις κοινοπραγίαν ἁμαρ-* 92
τημάτων. Ἦσαν δέ τινες τεταγμένοι νεωκόροι καὶ P
ἱερόδουλοι, τὴν πυλωρῶν τεταγμένοι τάξιν. Οὗτοι φρονήματος ὑποπλησθέντες ἀλόγου τοῖς ἱερεῦσιν ἐπανέστησαν, ἀξιοῦντες τὰ ἐκείνων γέρα σφετερίσασθαι. Προστησάμενοι δὲ τῆς συστάσεως ἡγεμόνα τὸν πρεσβύτατον, ὃς καὶ τοῦ τολμήματος μετ᾽ ὀλίγων τῶν συναπονοηθέντων εἰςηγητὴς ἐγένετο, καταλιπόντες τὰ προπύλαια καὶ τὰς ἐσχατιὰς, ἐπὶ τῶν ἀδύτων ἐχώρουν, τοὺς χρησμοῖς ἀξιωθέντας τῆς ἱερωσύνης μεθιστάντες. Ταραχὴ μὲν οὖν ὡς εἰκὸς ἐπέσχε τὴν πληθὺν ἅπασαν, ἅτε κινουμένων τῶν ἀκινήτων, καὶ παρασπονδουμένων τῶν νόμων, καὶ τοῦ περὶ τὸ ἱερὸν κόσμου σύγχυσιν λαμβάνοντος ὑπ᾽ ἀταξίας δεινῆς, ἐφ᾽ οἷς ὁ τοῦ ἔθνους ἐπιμελητὴς καὶ προστάτης ἠγανάκτει. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἤθει βαρυτέρῳ χρώμενος χωρὶς ὀργῆς — ἦν γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἀόργητος — λόγοις ἀναδιδάσκειν ἐπειρᾶτο μεταβάλλεσθαι, καὶ τοὺς ταχθέντας ὅρους μὴ ὑπερβαίνειν, μηδὲ νεωτερίζειν εἰς τὰ ἅγια καὶ καθωσιωμένα, ὧν αἱ τοῦ ἔθνους ἐλπίδες ἐκκρέμανται. Ἀλλ᾽

*ἐπειδὴ οὐδὲν ἤνυεν, ἀλλ' ἐκεκώφηντο πρὸς ἅπαντα,
νομίζοντες αὐτὸν ἡττηθέντα φιλοικείου πάθους, ἀρ-
χιερέα μὲν τὸν ἀδελφὸν καταστῆσαι, τοῖς δ' ἀδελ-
φιδοῖς ἐγχειρίσαι τὴν ἱερωσύνην, δεινὸν οὐχὶ τοῦτο*
421 *ὑπελάμβανε, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλ' ἐκεῖνο παγχάλε-*
M *πον, εἰ δόξει τῶν λογίων καθ' ἃ γέγονεν ἡ αἵρεσις
τῶν ἱερέων ἀλογεῖν* ***.

§. 14. *Μαρτυρία δὲ σαφὴς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀνά-
κειται γράμμασι, λέγειν τὰς εὐχὰς πρότερον, ἃς εὐ-
λογίας εἴωθεν ὀνομάζειν. "Ἐὰν," φησὶ,* *) *"τὰς
θείας ἐντολὰς φυλάττητε καταπειθεῖς γενόμενοι τοῖς
προστάγμασι, καὶ τὰ διαγορευόμενα μὴ μέχρις ἀκοῆς
καταδέχησθε, ἀλλὰ διὰ τῶν τοῦ βίου πράξεων ἐπι-
τελῆτε, πρώτην δωρεὰν ἕξετε νίκην κατ' ἐχθρῶν. Οὐ
γὰρ ὑπέρογκοι καὶ βαρύτεραι τῆς τῶν χρησομένων
δυνάμεως αἱ προστάξεις εἰσὶν, οὐδὲ μακρὰν τὸ ἀ-
γαθὸν ἀφέστηκεν, ἢ πέραν θαλάσσης, ἢ ἐν ἐσχατι-
αῖς γῆς, ὡς δεῖσθαι πολυχρονίου καὶ καματηρᾶς ἀ-
ποδημίας." Οὐδ' ἐξαίφνης ἐστείλατο τὴν ἐντεῦθεν
εἰς οὐρανοὺς ἀποικίαν, ἵνα τις μετέωρος καὶ πτηνὸς
ἀρθεὶς μόλις ἐφικέσθαι τούτων δυνηθῇ, πλησίον δ'
ἐστὶ καὶ ἐγγυτάτω, τρισὶ μέρεσι τοῖς καθ' ἕκαστον
ἡμῶν ἐνιδρυμένον, στόματι καὶ καρδίᾳ καὶ χερσὶ,
λόγῳ καὶ διανοίᾳ καὶ πράξεσιν. Ἐὰν γὰρ οἷα τὰ
βουλεύματα, τοιοῦτοι οἱ λόγοι, καὶ οἷα τὰ λεγόμενα,
τοιαίδε αἱ πράξεις ὦσιν, καὶ ταῦτα ἀλλήλοις ἀντα-
κολουθῇ δεθέντα ἁρμονίας ἀλύτοις δεσμοῖς, εὐδαι-* 923
μονία κρατεῖ, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀψευδεστάτη σοφία καὶ P.
*φρόνησις. Σοφία μὲν γὰρ πρὸς θεραπείαν θεοῦ,
φρόνησις δὲ πρὸς ἀνθρωπίνου βίου διοίκησιν. Ἄχρι
μὲν οὖν λέγεται μόνον τὰ τῶν νόμων παραγγέλματα,
βραχείας ἢ οὐδεμιᾶς ἀποδοχῆς τυγχάνει· προσγενο-
μένων δ' ἀκολούθων καὶ ἑπομένων ἔργων ἐν τοῖς*

---

*) Deut. 30, 10 sqq.

τοῦ βίου πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν, ὥσπερ ἐκ ζόφου βαθέος εἰς φῶς ἀναχθέντα περιλαμφθήσεται δι' εὐκλείας καὶ εὐφημίας. Τίς γὰρ οὐκ ἂν εἴποι καὶ τῶν φύσει βασκάνων, ὅτι σοφὸν ἄρα γένος καὶ ἐπιστημονικώτατον μόνον τοῦτ' ἔστιν, ᾧ τὰς θείας παραινέσεις ἐξεγένετο μὴ κενὰς καὶ ἐρήμους ἀπολιπεῖν τῶν οἰκείων πράξεων, ἀλλὰ πληρῶσαι τοὺς λόγους ἔργοις ἐπαινετοῖς; Τοῦτο τὸ γένος οὐ μακρὰν ἀπῴκισται θεοῦ, φαντασιούμενον ἀεὶ τὰ αἰθέρια κάλλη, καὶ ποδηγετούμενον ὑπ' ἔρωτος οὐρανίου· ὡς καὶ ἂν εἰ πύθοιτό τις ποῖον ἔθνος μέγα, προςφυῶς ἄν τιν' ἀνταποκρίνασθαι, ᾧ ὁ θεός ἐστιν ἐπήκοος ἱεροπρεπεστάτων εὐχῶν, καὶ ταῖς ἀπὸ καθαροῦ τοῦ συνειδότος κατακλήσεσιν συνεγγίζων.

§. 15. Ἐπεὶ δ' ἐχθρῶν διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἀνθρώπων ἐκ πλεονεξίας ἐπιτηδεύσει γεγονὸς, τὸ δὲ θηρίων ἄνευ ἐπιτηδεύσεως ἀλλοτριότητι χρώμενον φυσικῇ, περὶ ἑκατέρου λεκτέον ἐν μέρει, καὶ πρότερόν γε τὸ κατὰ τοὺς φύσει πολεμίους θῆρας. Οὗτοι γὰρ οὐ μιᾶς πόλεως ἢ ἔθνους, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους δυσμενεῖς εἰσὶν, οὐ πρὸς
422 ὡρισμένον χρόνου μῆκος, ἀλλὰ τὸν ἀόριστον καὶ
M ἀπερίγραφον αἰῶνα. Τούτων οἱ μὲν ὡς δεσπότην ἄνθρωπον δεδιότες, ὑποπτήσσουσιν ἐγκότῳ μίσει· οἱ δὲ τολμηταὶ καὶ θρασύτεροι προεπιχειροῦσι καιροφυλακοῦντες. Εἰ μὲν οὖν ἀσθενέστεροι τυγχάνοιεν, ἐξ ἐνέδρας, εἰ δὲ δυνατώτεροι, φανερῶς. Ἄσπονδος γὰρ καὶ ἀκήρυκτος εἷς πόλεμος οὗτος, ὡς λύκοις πρὸς ἄρνας, καὶ πᾶσι θηρίοις πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἐνύδροις τε καὶ χερσαίοις, ὃν θνητὸς μὲν οὐδεὶς δύναται καθαιρεῖν, ὁ δ' ἀγέννητος μόνος καθαιρεῖ, ὅταν κρίνῃ τινὰς σωτηρίας ἀξίους, εἰρηνικοὺς μὲν τὸ ἦθος, ὁμοφροσύνην δὲ καὶ κοινωνίαν ἀσπαζομένους, οἷς φθόνος ἢ συνόλως οὐ συνῴκησεν, ἢ τάχιστα μετανέστη, τὰ ἴδια προφέρειν εἰς μέσον ἀγαθὰ διεγνωκόσιν εἰς κοινὴν μετουσίαν καὶ ἀπόλαυσιν. Εἰ

γὰρ ἐπιλάμψειέ ποτε τῷ βίῳ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, καὶ δυνηθείημεν τὸν καιρὸν ἰδεῖν ἐκεῖνον ἐν ᾧ χειροήθη ποτὲ γενήσεται τὰ ἀτίθασσα, πολύ γε πρότερον τὰ ἐν τῇ ψυχῇ θηρία τιθασσευθήσεται, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οὐδέν. Ἢ οὐχὶ εὔηθες ὑπολαμβάνειν, ὅτι τὰς ὑπὸ τῶν ἐκτὸς θηρίων βλάβας 924
ἐκφευξόμεθα, τὰ ἐν αὑτοῖς εἰς δεινὴν ἀγριότητα ἀεὶ P.
συγκροτοῦντες; Ὅθεν οὐκ ἀπελπιστέον, ὅτι ἐξημερωθέντων τῶν κατὰ διάνοιαν, καὶ τὰ ζῶα ἡμερωθήσεται. Τότε μοι δοκοῦσιν ἄρκτοι καὶ λέοντες καὶ παρδάλεις, καὶ τὰ παρ' Ἰνδοῖς, ἐλέφαντές τε καὶ τίγρεις, καὶ ὅσα ἄλλα τὰς ἀλκὰς καὶ τὰς δυνάμεις ἀήττητα, μεταβαλεῖν ἐκ τοῦ μονωτικοῦ τε καὶ μονοτρόπου πρὸς τὸ σύννομον, καὶ ἐκ τοῦ πρὸς ὀλίγον μιμήσει τῶν ἀγελαίων, ἡμερωθήσεσθαι πρὸς τὴν ἀνθρώπου φαντασίαν, μηκέτι ὡς πρότερον ἀνερεθισθέντα, καταπλαγέντα δ' ὡς ἄρχοντα καὶ φύσει δεσπότην εὐλαβῶς ἕξειν. Ἔνια δὲ καὶ τοῦ χειροήθους ἅμα καὶ φιλοδεσπότου τῇ παραζηλώσει, καθάπερ τὰ μελιταῖα τῶν κυνιδίων, ταῖς κέρκοις μεθ' ἱλαρωτέρας κινήσεως προσαίνοντα. Τότε καὶ σκορπίων γένη καὶ ὄφεων καὶ τῶν ἄλλων ἑρπετῶν ἄπρακτον ἕξει τὸν ἰόν. Καὶ ποταμὸς ὁ Αἰγύπτιος, ὅμορα τοῖς οἰκήτορσι τῆς χώρας ἀνθρωποβόρα ζῶα, τοὺς κροκοδείλους λεγομένους, καὶ ποταμίους ἵππους φέρει, καὶ τὰ πελάγη μυρίας ἰδέας ζώων, παρ' οἷς πᾶσιν ἱερὸς καὶ ἄσυλος γένοιτ' ἂν ὁ σπουδαῖος, ἀρετὴν τιμήσαντος θεοῦ καὶ γέρας παρασχόντος τὸ ἀνεπιβούλευτον.

§. 16. Οὕτως μὲν ὁ πρεσβύτερος καὶ χρόνῳ καὶ φύσει καταλυθήσεται πόλεμος, ἡμερωθέντων καὶ μεταβαλόντων τῶν θηρίων πρὸς τὸ τιθασσόν· ὁ δὲ
23 νεώτερος καὶ ἐπιτηδεύσει γενόμενος ἐκ πλεονεξίας
1. ῥᾳδίως διαλυθήσεται τῶν ἀνθρώπων, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, δυσωπηθέντων εἰ μελλήσουσιν ἀγριώτεροι ζώων ἀλόγων ἐξετάζεσθαι, ὅτε τὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων

ζημίας καὶ βλάβας ἐκπεφεύγασιν. Αἴσχιστον γὰρ ὡς εἰκὸς φανεῖται, τὰ μὲν ἰοβόλα καὶ ἀνθρωποβόρα καὶ ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα ἔνσπονδα γεγενῆσθαι μεταβάλλοντα πρὸς εἰρήνην, τὸ δ᾽ ἥμερον φύσει ζῶον τὸν ἄνθρωπον, κοινωνίας καὶ ὁμονοίας συγγενὲς, ἀσπονδεῖν, φονᾶν κατὰ τῶν ὁμοίων. Ἢ τὸ παράπαν οὖν, φησὶν, οὐ διελεύσεται πόλεμος διὰ χώρας εὐσεβῶν, ἀλλ᾽ αὐτὸς καταῤῥυήσεται, καὶ συντριβήσεται πρὸς ἑαυτὸν, πρὸς οἵους ἐστὶν ὁ ἀγὼν καὶ ὡς ἀηττήτους αἰσθανομένων τῶν ἀντιπάλων, ἅτε χρωμένους ἀνανταγωνίστῳ συμμαχίᾳ τοῦ δικαίου. Μεγαλοπρεπὲς γὰρ καὶ περίσεμνον ἀρετὴ, καὶ μόνη καθ᾽ ἡσυχίαν ἱκανὴ φορὰς μεγάλων ἐξευμαρίζειν κακῶν. Ἢ καὶ ἂν μεμηνότες τινὲς λυττῶσιν αὐθεκάστῳ καὶ ἀπαρηγορήτῳ χρώμενοι τῇ τοῦ πολεμεῖν ἐπιθυμίᾳ, μέχρι μὲν συνίστανται καταλαζονεύσονται θρασυνόμενοι· πρὸς δὲ χειρῶν ἅμιλλαν ἥκοντες, αἰσθήσονται κενὸν αὔχημα αὐχήσαντες, ὡς μὴ δυνάμενοι νικᾶν.
Ῥώμῃ γὰρ ἀντιβιασθέντες *) κραταιοτέρᾳ, φεύξον- 92
ται προτροπάδην πρὸς πεντάδων ἑκατοντάδες, καὶ πρὸς ἑκατονδάδων μυριάδες, πολλαῖς ὁδοῖς οἱ κατὰ μίαν ἐπελθόντες. Ἔνιοι δὲ μηδενὸς διώκοντος ὅτι μὴ φόβου, τὰ νῶτα τοῖς ἀντιπάλοις εἰς βολὰς εὐσκόπους ἀντιστρέψουσιν, ὡς εὐμαρίαν εἶναι πάντας ἡβηδὸν ἀναιρεθέντας πεσεῖν. Ἐξελεύσεται γὰρ ἄνθρωπος, φησὶν ὁ χρησμὸς **), καταστραταρχῶν καὶ πολεμῶν, ἔθνη τε μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα χειρώσεται, τὸ ἁρμόττον ὁσίοις ἐπικουρικὸν ἐπιπέμψαντος θεοῦ. Τοῦτο δ᾽ ἐστὶ θράσος ψυχῶν ἀκατάπληκτον, καὶ σωμάτων ἰσχὺς κραταιοτάτη, ὧν καὶ θάτερον φοβερὸν ἐχθροῖς· ἄμφω δὲ εἰ συνέλθοι, καὶ παντελῶς ἀνυπόστατον. Ἐνίους δὲ τῶν ἐχθρῶν ἀναξίους ἔσεσθαί φησιν ἥττης ἀνθρώπων,

---

*) Lev. 26, 8. **) Num. 24, 7.

οἷς σμήνη σφηκῶν *) ἀντιτάξειν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ αἰσχίστῳ προπολεμοῦντα τῶν ὁσίων. Τοῦτον δ᾽ οὐ μόνον τὴν ἐν πολέμῳ νίκην ἀναιμωτὶ βεβαίως ἕξειν, ἀλλὰ καὶ κράτος ἀρχῆς ἀνανταγώνιστον ἐπ᾽ ὠφελείᾳ
24 τῶν ὑπηκόων, οἳ γένοιντ᾽ ἂν δι᾽ εὔνοιαν ἢ φόβον
M ἢ αἰδῶ. Τρία γὰρ ἐπιτηδεύουσι τὰ μέγιστα καὶ συντείνοντα πρὸς ἡγεμονίαν ἀκαθαίρετον, σεμνότητα καὶ δεινότητα καὶ εὐεργεσίαν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὰ λεχθέντα. Τὸ μὲν γὰρ σεμνὸν αἰδῶ κατασκευάζει, τὸ δὲ δεινὸν φόβον, τὸ δὲ εὐεργετικὸν εὔνοιαν, ἅπερ ἀνακραθέντα καὶ ἁρμοσθέντα ἐν ψυχῇ, καταπειθεῖς ἄρχουσιν ὑπηκόους ἀπεργάζεται.

§. 17. Ταῦτα μὲν δὴ πρῶτά φησιν συμβήσεσθαι τοῖς ἑπομένοις θεῷ, καὶ περιεχομένοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ, καὶ ἀφ᾽ ἑκάστων τῶν τοῦ βίου μερῶν ταῦτα ἐφαρμόττουσιν, ὡς μηδένα νόσῳ πλαζομένου ἐκδιαιτᾶσθαι· δεύτερον δὲ πλοῦτον, ὃς κατὰ τὸ ἀναγκαῖον εἰρήνῃ καὶ ἀρχῇ ἕπεται. Πλοῦτος δὲ ὁ μὲν τῆς φύσεως εὐτελής ἐστι τροφὴ καὶ σκέπη. Τροφὴ μὲν οὖν ἄρτος καὶ ναματιαῖον ὕδωρ, ἃ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνακέχυται· σκέπης δὲ διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἀμπεχόνη, τὸ δ᾽ οἰκία, διὰ τὰς ἀπὸ κρυμοῦ καὶ θάλπους παρακολουθούσας ζημίας· ὧν ἑκατέρα, εἴ τις ἐθελήσειε τὴν περίεργον καὶ περιττὴν ἀφελεῖν πολυτέλειαν, εὐποριστότατον. Οἳ δ᾽ ἂν ζηλώσωσι τὰ λεχθέντα, ἀσπασάμενοι τὰ φύσεως δῶρα μὴ τὰ τῆς κενῆς δόξης, ὀλιγόδειαν καὶ ἐγκράτειαν ἀσκήσαντες ἕξουσι κατὰ πολλὴν περιουσίαν καὶ τὸν τῆς ἁβροδιαίτου τροφῆς πλοῦτον οὐκ ἐπιτηδεύσαντες. Ἐπελεύσεται γὰρ ὡς πρὸς ἐπιτηδειοτάτους καὶ σεμνοὺς τῆς ἁρμοζούσης 926
χρήσεως ἐπιστήμονας, ἀποδρὰς ἄσμενος τὰς τῶν ἀ- P.
κολάστων καὶ ὑβριστῶν συνδιαιτήσεις, ἵνα μὴ χορηγῇ

*) Exod. 23, 28. Deut. 7, 20.

τοὺς ἐπὶ βλάβῃ τῶν πλησίον ζῶσιν παρελθὼν τοὺς
κοινωφελεῖς. Λόγιον γάρ ἐστιν *), ὅτι "τοῖς τὰς ἱε-
ροπρεπεῖς ἐντολὰς φυλάττουσιν ὁ μὲν οὐρανὸς ὀμ-
βρήσει καιρίους ὑετούς· ἡ δὲ γῆ παντοδαπῶν οἴσει
καρπῶν φορὰν, ἡ μὲν πεδιὰς σπαρτῶν, ἡ δὲ ὀρεινὴ
τῶν ἀκροδρύων." Καὶ ὅτι χρόνος οὐδεὶς ἀπολει-
φθήσεται κενὸς εὐεργεσίας, ἀλλὰ τῷ συνεχεῖ καὶ ἐ-
παλλήλῳ τῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων καταλήψεται, ὁ μὲν
ἀμητὸς τρυγητόν. Καταλήψεται δὲ ὁ τρυγητὸς σπό-
ρον, ὡς ἀνελλιπῶς καὶ ἀδιαστάτως ἀεὶ τὰ μὲν συγ-
κομίζειν, τὰ δὲ ἐλπίζειν, ἐφεδρευόντων ἑτέρων ἑτέ-
ροις, ἵνα τοῖς πέρασι τῶν προτέρων αἱ τῶν ὕστερον
ἀρχαὶ συνάπτουσαι, κύκλον τινὰ καὶ χορείαν ἀποτε-
λῶσι μὴ ἐπιδεᾶ παντὸς ἀγαθοῦ. Τὸ γὰρ πλῆθος
τῶν γινομένων ἐξαρκέσει, καὶ πρὸς τὴν παραυτίκα
χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος
ἄφθονον περιουσίαν, νέων ἐπακμαζόντων παλαιοῖς,
καὶ τὴν ἐκείνων ἔνδειαν προσαναπληρούντων. Ἔστι
425 δὲ ὅπου καὶ ὑπ' εὐφορίας ἀλέκτου τῶν πάλαι συγ-
M. κομισθέντων φροντίσει τὸ παράπαν οὐδεὶς, ἀλλ' ἀ-
ταμίευτα καὶ ἀθησαύριστα καταλείψουσι τοῖς βου-
λομένοις ἀφέντες τὴν χρῆσιν ἀδεᾶ. Οἷς μὲν γὰρ ἀλη-
θινὸς πλοῦτος ἐν οὐρανῷ κατάκειται διὰ σοφίας καὶ
ὁσιότητος ἀσκηθεὶς, τούτοις καὶ ὁ τῶν χρημάτων
ἐπὶ γῆς περιουσιάζει, προνοίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ θεοῦ τῶν
ταμείων ἀεὶ πληρουμένων, ἐκ τοῦ τὰς ὁρμὰς τῆς
διανοίας, καὶ τὰς τῶν χειρῶν ἐπιβολὰς, μὴ ἐμποδί-
ζεσθαι πρὸς τὴν τῶν ἀεὶ σπουδαζομένων κατόρθω-
σιν· οἷς δὲ ὁ κλῆρος οὐκ ἔστιν οὐράνιος δι' ἀσέ-
βειαν ἢ ἀδικίαν, οὐδὲ τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν εὐοδεῖν
πέφυκεν ἡ κτῆσις· ἀλλὰ καὶ ἂν προσγένηται, τάχι-
στα ἀπεπήδησεν, ὡς παραγενομένη τὴν ἀρχὴν, οὐκ
ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν λαβόντων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βαρῦναι

*) Lev. 26, 3 sqq.

τὴν ἀνίαν σφοδρότερον, ἥτις ἐκ τοῦ στέρεσθαι κατὰ ἀναγκαῖον ἕπεται.

§. 18. Τότε δὲ, φησὶν, ὑπὸ τῆς ἄγαν εὐφορίας, ὃ νῦν ὑπομένεις, ἐργάζῃ. Νῦν μὲν γὰρ μήτε τῶν νόμων, μήτε τῶν πατρίων ἐθῶν αἰδῶ ποιούμενος, ἀλλὰ πάντων ἀθρόως ἀλογῶν, ὑστερίζεις μὲν τῶν ἀναγκαίων, θεραπεύεις δὲ τὰς τῶν δανειστῶν καὶ ὀβολοστατῶν οἰκίας ἐπὶ πολλῷ δανειζόμενος· τότε δ' ὥςπερ ἔφην, δράσεις τὸ ἐναντίον. Ὑπὸ γὰρ ἀφθόνου περιουσίας αὐτὸς ἄλλοις δανιεῖς, καὶ οὐκ ὀλίγα, οὐδ' ὀλίγοις, ἀλλὰ πολλὰ καὶ πολλοῖς, ὅλοις μὲν οὖν ἔθνεσι, πάντων καὶ τῶν κατὰ χώραν, καὶ τῶν κατὰ πόλιν εὐτυχῶς ἀπαντώντων, ἁπάντων τῶν μὲν κατὰ πόλιν, ἀρχαῖς καὶ τιμαῖς καὶ εὐδοξίαις, διά τε εὐδοκίας καὶ εὐβουλίας καὶ τοῦ διὰ λόγων καὶ πράξεων κοινωφελοῦς· τῶν δὲ κατ' ἀγρὸν, εὐ- 927
φορίαις τῶν ἀναγκαίων, σίτου, οἴνου, ἐλαίου, καὶ P.
τῶν πρὸς ἁβροδίαιτον βίον. Ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ ἀμύθητα γένη τῶν ἀκροδρύων, καὶ ἔτι βουκολίων, αἰπολίων, τῶν ἄλλων θρεμμάτων εὐτοκία. Ἀλλὰ τί τούτων ὄφελος, εἴποι τις ἂν, τῷ μὴ μέλλοντι κληρονόμους καὶ διαδόχους ἀπολιπεῖν; Ἐπισφραγιζόμενος διὰ τοῦτο τὰς εὐεργεσίας, φησὶν, οὐδεὶς ἄγονος, οὐδὲ στεῖρα γενήσεται. Πάντες δὲ οἱ θεραπευταὶ θεοῦ γνήσιοι νόμον ἐκπληρώσουσι φύσεως τὸν ἐπὶ παιδοποιΐᾳ. Καὶ γὰρ ἄνδρες ἔσονται πατέρες, καὶ πατέρες εὔπαιδες, καὶ γυναῖκες μητέρες εὔτεκνοι, ὡς ἕκαστον οἶκον πλήρωμα εἶναι πολυανθρώπου συγγενείας, μηδενὸς ἐλλειφθέντος ἢ μέρους ἢ ὀνόματος, τῶν ὅσα ἐπιφημίζεται τοῖς προσήκουσι, καὶ πρὸς τοὺς ἄνω γονεῖς, θείους πάππους, καὶ πρὸς τοὺς κάτω πάλιν ὁμοίους, ἀδελφοὺς, ἀδελφιδοῦς, υἱωνοὺς,
26 θυγατριδοῦς, ἀνεψιοὺς, ἀνεψιδοῦς, τοὺς ἐξ αἵμα-
I. τος πάντας. Ὠκύμορος δ' ἢ ἀτελὴς οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν κοσμουμένων νόμοις, οὐδέ τινος ἡλικίας ἄμοιρος, ὧν θεὸς ἔνειμεν ἀνθρώπων γένει· ἀλλ' ἐκ

βρέφους ἐπανιὼν ἑξῆς ὥςπερ δι᾽ ἀναβαθμῶν, τεταγμέναις χρόνων περιόδοις ἑκάστης ἡλικίας τοὺς ὁρισθέντας ἀριθμοὺς συνεκπληρώσας ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἀφίξεται, τὴν θανάτῳ, μᾶλλον δ᾽ ἀθανασίᾳ γειτνιῶσαν, ἢ πρὸς ἀλήθειαν εὐγήρως, εὔπαιδα οἶκον καὶ πολύπαιδα ἀνθ᾽ αὑτοῦ καταλιπών.

§. 19. *Τοῦτ᾽ ἔστιν ὅπερ εἶπέ που θεσπίζων, ὅτι „τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν σου ἀναπλήσεις," παγκάλως χρησάμενος τοῖς ὀνόμασι κυρίοις ἅμα καὶ προςφυέσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀμαθὴς καὶ ἔκνομος, οὔτ᾽ ἐν λόγῳ φησὶν, οὔτ᾽ ἐν ἀριθμῷ· τῷ δὲ παιδείας καὶ νόμων ἱερῶν μεταποιουμένῳ πρώτη χάρις ἐστὶν ἐλλογίμῳ καὶ δοκίμῳ φανέντι, μεταλαχεῖν ἀριθμοῦ καὶ τάξεως. Ὑπερφυῶς δὲ ἔχει καὶ ἡ πλήρωσις οὐ μηνῶν ἢ ἐνιαυτῶν ἀλλ᾽ ἡμερῶν· ὡς δὴ ἑκάστην ἡμέραν τοῦ σπουδαίου μηδὲν ἔρημον καὶ κενὸν ἐᾶν εἰς πάροδον ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς μέρεσι καὶ διαστήμασιν αὐτῆς καλοκἀγαθίας πεπληρῶσθαι. Κρίνεται γὰρ οὐ ποσότητι, ἀλλὰ ποιότητι ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ καλόν· ὅθεν ἰσότιμον καλῷ βίῳ σοφοῦ, καὶ μίαν ἡμέραν ὑπέλαβον εἶναι κατωρθωμένην. Τοῦτ᾽ ἔστιν ὃ καὶ ἐν ἑτέροις αἰνίττεται, φάσκων „εὐλογίας ἄξιον ἔσεσθαι καὶ εἰςιόντα καὶ ἐξιόντα" *) τὸν τοιοῦτον ἄνδρα· διότι πάσαις μὲν ταῖς κινήσεσιν, πάσαις δὲ ταῖς σχέσεσιν ὁ σπουδαῖος ἐπαινετὸς, ἔνδον τε καὶ ἔξω, πολιτικός τε ὁμοῦ καὶ οἰκονόμος, τὰ μὲν ἔνδον ἐξορθῶν οἰκονομικῶς, τὰ δ᾽ ἔξω πολιτικῶς, ᾗ συμφέρον ἐπανορθοῦσθαι. Ἐὰν μὲν οὖν εἷς ἀνὴρ τυγχάνῃ τοιοῦτος ὢν ἐν πόλει, τῆς πόλεως ὑπεράνω φανεῖται· ἐὰν* 92
δὲ πόλις, τῆς ἐν κύκλῳ χώρας· ἐὰν δὲ ἔθνος, ἐπιβή- P
σεται πᾶσιν ἔθνεσιν, ὥςπερ κεφαλὴ σώματι τοῦ περιφαίνεσθαι χάριν, οὐχ ὑπὲρ εὐδοξίας μᾶλλον, ἢ τῆς τῶν ὁρώντων ὠφελείας. Αἱ γὰρ συνεχεῖς τῶν καλῶν

---

*) **Psalm. 120 (121), 8.**

παραδειγμάτων φαντασίαι παραπλησίας εἰκόνας ἐγχαράττουσι ταῖς μὴ πάνυ σκληραῖς καὶ ἀποκρότοις ψυχαῖς, ὅπερ εἴρηται πρὸς τοὺς ἐθέλοντας μιμεῖσθαι τὰ σπουδαῖα καὶ θαυμαστὰ κάλλη, μὴ ἀπογινώσκεσθαι τὴν ἀμείνω μεταβολὴν, μήτε τὴν ὥσπερ ἐκ διασπορᾶς ψυχῆς, ἣν εἰργάσατο κακία πρὸς ἀρετὴν καὶ σοφίαν ἐπάνοδον. Ἵλεως γὰρ ὅταν ᾖ ὁ θεὸς, ἐξευμαρίζεται πάντα. Γίνεται δὲ ἵλεως τοῖς αἰδουμένοις
427 M. καὶ μεθαρμοζομένοις ἐξ ἀκρασίας εἰς ἐγκράτειαν, καὶ τὰ μὲν τῆς ὑπαιτίου ζωῆς κακίζουσιν, καὶ ὅσα ἐναπεμάξαντο ταῖς ψυχαῖς αἰσχρὰ εἴδωλα μυσαττομένοις, εὐδίαν δὲ παθῶν ἐζηλωκόσι, καὶ εἰρήνην καὶ γαλήνην βίου μετατρέχουσι. Καθάπερ οὖν ἀνθρώπους ἐν ἐσχατιαῖς ἀπῳκισμένους ῥᾳδίως ἂν ἑνὶ κελεύσματι συναγάγοι θεὸς ἀπὸ περάτων εἰς ὅ τι ἂν θελήσῃ χωρίον, οὕτω καὶ τὸν νοῦν ἐξ ἄλης πολυχρονίου πάντῃ πλανηθέντα καὶ κακωθέντα πρὸς ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας, δεσποινῶν ἐκτεταμένων, ἐλεῶν ὁ σωτὴρ ἐξ ἀνοδίας εἰς ὁδὸν εὐπετῶς ἂν ἀγάγοι, ἀμεταστρεπτὶ φεύγειν διεγνωκότα φυγὴν, οὐ τὴν ἐπονείδιστον λεγομένην, ἀλλὰ τὴν σωτήριον, ἣν οὐκ ἂν τις ἁμάρτῃ λέγων καθόδου κρείττονα.

§. 20. Τὰ μὲν οὖν ἐκτὸς ἀγαθὰ εἴρηται, νῖκαι κατ᾽ ἐχθρῶν, κράτος πολέμων, εἰρήνης βεβαίωσις, καὶ τῶν κατ᾽ εἰρήνην ἀγαθῶν περιουσίαι, πλοῦτοι καὶ τιμαὶ καὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ παρεπόμενα τοῖς εὖ πράττουσιν ἐγκώμια, διὰ παντὸς στόματος καὶ φίλων καὶ δυσμενῶν ἐπαινουμένοις, τῶν μὲν διὰ φόβον, τῶν δὲ δι᾽ εὔνοιαν· λεκτέον δὲ καὶ τὰ τούτων οἰκειότερα, τὰ περὶ τὸ σῶμα. Φησὶν οὖν, ὅτι τοῖς ἀρετὴν διαπονοῦσι, καὶ τοὺς ἱεροὺς νόμους ἡγεμόνας τῶν κατὰ τὸν βίον λόγων καὶ ἔργων προστησαμένοις, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ περιέσται τὸ εἰς ἅπαν ἄνοσον. Εἰ δὲ καὶ γένοιτό τις ἀσθένεια, τοῦ μὲν κακῶσαι χάριν οὐκ ἂν γένοιτ᾽ ἂν, τοῦ δ᾽ ὑπομνῆσαι τὸν θνητὸν ὅτι θνητός ἐστιν, εἰς ὑπεραύχου φρονήματος κατάλυσιν, καὶ βελ-

τίωσιν ἠθῶν. Ὑγεία δ' ἕψεται καὶ εὐαισθησία, καὶ
τὸ ἐν ἅπασι τοῖς μέρεσιν ὁλόκληρον καὶ παντελὲς, εἰς
τὰς πρὸς ὃ προγέγονεν ἕκαστον ἀκωλύτους ὑπηρεσίας.
Ἐδικαίωσε γὰρ ὁ θεὸς γέρας τοῖς σπουδαίοις παρα-
σχεῖν εὖ συνῳκοδομημένην καὶ συνηρμοσμένην ἐκ θε-
μελίων ἄχρι στέγους οἰκίαν — οἰκία δὲ ψυχῆς συμ- 929
φυεστάτη σῶμα, ἅτε πολλὰ τῶν εἰς τὸν βίον ἀναγκαί- P.
ων καὶ χρησίμων ἐνεργοῦν — καὶ μάλιστα διὰ τὸν
καθάρσεσιν τελείαις νοῦν καθαρθέντα, καὶ μύστην
γεγονότα τῶν θείων τελετῶν, καὶ μόναις συμπεριπο-
λοῦντα ταῖς οὐρανίων χορείαις καὶ περιόδοις ἐγέραρεν
ὁ θεὸς ἠρεμίᾳ, βουληθεὶς ἀμέθεκτον, εἶναι κηραίνοντα
περὶ μηδὲν πάθος ὧν αἱ τοῦ σώματος γεννῶσι δυνά-
μεις ἐπιτιθέμεναι κατὰ πλεονεξίαν παθῶν δυναστείας.
428 Ἢ γὰρ περιέψυξέ τι, ἢ περιέφλεξεν οὐρανὸς καὶ αὐ-
M. χμηρὸν, ἢ τὸ ἐναντίον ῥοῶδες ἀπειργάσατο, δι' ὧν ἁ-
πάντων ὁ νοῦς εὐθύνειν ἀδυνατεῖ τὴν τοῦ καθ' αὑτὸν
βίου πορείαν. Ἐνδιαιτώμενος δὲ ὑγιεινῷ σώματι, κατὰ
πολλὴν εὐμάρειαν ἐνδιατρίψει καὶ ἐνσχολάσει τοῖς σο-
φίας θεωρήμασι, μακαρίας καὶ εὐδαίμονος ζωῆς ἐπι-
λαχών. Οὗτός ἐστιν ὁ πολὺν ἄκρατον σπάσας τῆς εὐ-
εργέτιδος τοῦ θεοῦ δυνάμεως, καὶ λόγων ἱερῶν καὶ
δογμάτων ἑστιαθείς. Οὗτος, ᾧ φησὶν ὁ προφήτης
τὸν θεὸν ἐμπεριπατεῖν οἷα βασιλείῳ. Καὶ γάρ ἐστι τῷ
ὄντι βασίλειον καὶ οἶκος θεοῦ, σοφοῦ διάνοια. Τούτου
καλεῖται θεὸς ἰδίως ὁ τῶν συμπάντων θεὸς, καὶ λαὸς
ἐξαιρέτῳ χάριτι πάλιν οὗτος, οὐ τῶν κατὰ μέρος ἀρ-
χόντων, ἀλλὰ τοῦ ἑνὸς καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἄρχοντος,
ἁγίου ἅγιος. Οὗτός ἐστι ὁ πρὸ μικροῦ πολλαῖς μὲν
ἡδοναῖς, πολλαῖς δ' ἐπιθυμίαις, μυρίαις δ' ἀνάγκαις
κακιῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ὑπεζευγμένος. Τούτου τὰ κακὰ
καὶ ἐν δουλείᾳ συνέτριψεν ὁ θεὸς, εἰς ἐλευθερίαν ἐξ-
αιρούμενος. Οὗτος ὁ μὴ ἀπαῤῥησιάστου τυχὼν εὐ-
εργεσίας, ἀλλὰ διαβεβοημένης καὶ περιηγγελμένης πάν-
τη διὰ τὴν τοῦ προασπίζοντος ἐξουσίαν, ὑφ' ἧς οὐχ
ὑπεσύρη πρὸς τὰ οὐραῖα, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλὴν ἄνω παρε-

πέμφθη. Ταῦτα δ' ἀλληγορεῖται τροπικῶς ἐξενεχθέντα. Καθάπερ γὰρ ἐν ζώῳ κεφαλὴ μὲν πρῶτον καὶ ἄριστον, οὐρὰ δ' ὕστατον καὶ φαυλότατον, οὐ μέρος συνεκπληροῦν τὸν τῶν μελῶν ἀριθμὸν, σόβητρον τῶν ἐπιποτωμένων· τὸν αὐτὸν τρόπον κεφαλὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔσεσθαί φησι τὸν σπουδαῖον, εἴτε ἄνδρα, εἴτε λαόν· τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας, οἷον μέρη σώματος ψυχούμενα ταῖς ἐν κεφαλῇ καὶ ὑπεράνω δυνάμεσιν. Αὗται μὲν αἱ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀγαθῶν εἰσὶν εὐχαὶ, καὶ τοὺς νόμους ἔργοις ἐπιτελούντων, ἅς φησι τελεσφορηθήσεσθαι χάριτι τοῦ φιλοδώρου θεοῦ, τὰ καλὰ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα σεμνοποιοῦντος καὶ γεραίροντος· τὰς δὲ κατὰ τῶν ἐκνόμων καὶ ἀθέσμων ὁρισθείσας ἀρὰς ἐπισκεπτέον.

ARGUMENTUM LIBRI
DE
EXECRATIONIBUS.

Poenae hominum malefacientium sunt penuria (1.), ordo rerum naturae turbatus (2.), fames epulaeque Thyesteae (3.), servitus gravis ac molesta (4.), aliaque mala atrocissima (5.), quae effugere nequeunt (6.). Talia iis praesertim accident, qui sacrum diem septenarium l. sabbatum neglexerunt (7.). Quodsi eos malefactorum poenituerit, veniam apud servatorem deum, restitutionemque bonorum consequentur (8.), tribus intercedentibus pro peccatorum poenitentibus Iudaeis, uno bonitate patris ipsius, altero patriarchis, qui perpetuo ad deum pro posteris suis preces fundunt, tertio profectibus poenitentium in tramite virtutis et pietatis (9.).

§. 1. Πρώτην ἀρὰν ὡς κουφότατον κακὸν ἀναγράφει, πενίαν καὶ ἔνδειαν καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων καὶ μετουσίαν παντελοῦς ἀπορίας. "Τὸν γὰρ σπόρον," *) φησὶν, "ἀτελῆ μὲν ὄντα δῃώσουσι, τελειωθέντα δ' ἀμήσουσιν ἐξαίφνης ἐπελθόντες πολέμιοι," διττὴν ἐργασόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. Λυπεῖ γὰρ μᾶλλον ἢ οὐχ

*) Deut. 28, 33 sqq.

ἧττον τῶν ἰδίων κακῶν τὰ δυσμενῶν ἀγαθά. Καὶ ἡσυχαζόντων μὲν τῶν ἐχθρῶν, οὐχ ἡσυχάζουσιν αἱ ἐκ φύσεως, ἀργαλεώτεραι δὲ, ζημίαι. Σὺ μὲν γὰρ κατασπείρεις, τὴν βαθύγειον τῆς πεδιάδος, ἀκρίδων δὲ νέφος ἐξαίφνης καταπτάμενον ἐκθερίσει, καὶ τὰ ὑπολειφθέντα πολλοστὸν εἰς συγκομιδὴν ἔσται μέρος τῶν σπαρέντων. Καὶ σὺ μὲν ἀμπελῶνα φυτεύσεις δαπάναις ἀφειδέσι, κακοπαθείαις ἀτρύτοις, ἃς εἰκὸς γεωπόνους ἀναδέχεσθαι· τελειωθέντα δὲ ἤδη καὶ βλαστάνοντα καὶ βρίθοντα ὑπ' εὐφορίας, σκώληκες ἐπιγενόμενοι τρυγήσουσι. Τοὺς ἐλαιῶνας ὅταν ἴδῃς εὐθηνοῦντας καὶ καρπῶν ἄφθονον πλῆθος, ἡσθήσῃ ὥςπερ εἰκὸς δι' ἐλπίδα συγκομιδῆς εὐτυχοῦς· ὅταν ἄρξῃ συγκομίζειν, αἰσθήσῃ τῆς ἀτυχίας μᾶλλον ἢ τῆς εὐσεβείας. Τὸ μὲν γὰρ ἔλαιον καὶ ὅσον πῖον ἐκρυήσεται σύμπαν ἀφανῶς· ὁ δ' ἐκτὸς ὄγκος αὐτὸς εἰς ἀπάτην ψυχῆς κενὸς κενῆς ὑπολειφθήσεται. Καὶ συνόλως ὅσα σπαρτὰ ἢ δένδρα καρποῖς αὐτοῖς ἐξαναλωθήσεται πρὸς ἐρυσίβης.

§. 2. Ἐφεδρεύσουσι δὲ καὶ ἄλλαι συμφοραὶ δίχα τῶν εἰρημένων, ἐνδείας καὶ ἀπορίας δημιουργοί. Δι' ὧν γὰρ ἡ φύσις ἀνθρώποις ἐχορήγει τὰ ἀγαθὰ, στειρωθήσεται γῆ καὶ οὐρανὸς, ἡ μὲν ἀμβλίσκουσα καὶ τελειογονεῖν ἀδυνατοῦσα τοὺς καρποὺς, ὁ δὲ μεταβεβηκὼς εἰς ἀγονίαν τῶν ἐτησίων ὡρῶν, μὴ χει- 931
μῶνος, μὴ θέρους, μὴ ἔαρος, μὴ μετοπώρου πρὸς P.
τὰς οἰκείας τάξεις ἀνιόντων, ἀλλ' εἰς ἄποιον καὶ πεφορημένην σύγκρισιν ἀποκριθῆναι βιασθέντων δεσποτικοῦ κράτους ἀρχῇ. Οὐ γὰρ ὄμβρος, οὐχ ὕετος, οὐ λεπτὴ ψεκὰς, οὐ βραχεῖα λιβὰς, οὐ δρόσος, οὐκ ἄλλο τι τῶν αὔξειν δυναμένων ἐπιγενήσεται· τὸ ἐναντίον δὲ ὅσα λιμαντικὰ μὲν φυομένων, φθοροποιὰ δὲ καρπῶν καταπεπανθέντων, καὶ ἵνα μὴ τελειωθῇ παρεσκευασμένα. "Θήσω γὰρ," φησὶ, "τὸν οὐρανὸν ὑμῖν χαλκοῦν, καὶ τὴν γῆν

σιδηρᾶν," *) αἰνιττόμενος τὸ μηδ᾽ ἕτερον αὐτῶν
430 τὰ οἰκεῖα καὶ πρὸς ἃ γέγονεν ἐπιτελέσειν ἔργα.
M. Ποῦ γὰρ ἢ σίδηρος ἐσταχυοφόρησεν, ἢ χαλκὸς ὑε-
τὸν ἤνεγκε, ὧν χρεῖα τὰ ζῶα, καὶ μάλιστα τὸ ἐπί-
κηρον καὶ πολλῶν ἐπιδεὲς ἄνθρωπος; Μηνύει δ᾽ οὐ
μόνον ἀφορίαν καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν φθορὰν, ἀλ-
λὰ καὶ πολέμων γενέσεις, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀφο-
ρήτων καὶ ἀμυθήτων κακῶν. Χαλκὸς γὰρ καὶ σί-
δηρος πολεμιστηρίων ὅπλων ὗλαι. Καὶ γῆ μέντοι
κονιορτὸν οἴσει, καὶ χοῦς ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ κατα-
χθήσεται, βαρύτατον ἐπιφέρων καρπὸν εἰς τὴν διὰ
πνίγους ἀπώλειαν, ἵνα μηδὲν παραλειφθῇ τῶν ἐπ᾽
ὀλέθρῳ. Πολυάνθρωποι μὲν ἐρημωθήσονται συγγέ-
νειαι, κεναὶ δ᾽ αἱ πόλεις ἐξαπιναίως οἰκητόρων ἔσον-
ται, μνημεῖα παλαιᾶς μὲν εὐτυχίας, προςκαίρου δὲ
βαρυδαιμονίας ὑπολειφθεῖσαι, πρὸς νουθεσίαν τῶν
δυναμένων σωφρονίζεσθαι.

§. 3. Τοσαύτη δὲ ἐφέξει σπάνις τῶν ἀναγκαίων ὥςτε ἀλλοτριωθέντες τούτων τρέψονται ἐπ᾽ ἀλληλοφαγίας οὐ μόνον ἐθνῶν καὶ μηδὲν προςηκόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων. Ἅψεται γὰρ καὶ πατὴρ υἱοῦ σαρκῶν, καὶ μήτηρ σπλάγχνων θυγατρὸς, καὶ ἀδελφῶν ἀδελφοὶ καὶ γονέων παῖδες. Ἀεὶ δὲ οἱ ἀσθενέστεροι τῶν δυνατωτέρων κακαὶ καὶ ἐπάρατοι τροφαὶ τὰ Θυέστου παιδία, καὶ συγκρινόμενα ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν συμφορῶν, ἃς μεγαλουργήσουσιν οἱ καιροί. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων ὥςπερ ἐν εὐτυχίαις ποθεινὸς ὁ βίος εἰς ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν, οὕτως καὶ τοῖς βαρυδαίμοσιν ἐκείνοις ἔρως πολὺς ἐνιδρυθήσεται τοῦ ζῆν, πρὸς ἀμέτρων καὶ ἀπαύστων κακῶν μετουσίαν ἁπάντων ἀνιάτων. Ἧττον γὰρ ἀπαλγήσαντας ἐπιτεμεῖν θανάτῳ τὰς ἀνίας, ὃ τοῖς μὴ λίαν φρενοβλαβέσιν ἔθος δρᾶν. Οἱ δ᾽ ἐκ παρα-

---

*) Deut. 28, 23.

πληξίας ἐθέλοιεν ἂν καὶ μακροβιώτατοι γενέσθαι, τῆς ἀνωτάτω βαρυδαιμονίας ἀπλήστως καὶ ἀκορέστως ἔχοντες. Τοιαῦτα τὸ κουφότατον εἶναι δοκοῦν τῶν κακῶν ἀπορία προςεργάζεσθαι πέφυκεν, ὅταν 932
θεήλατος ἐπάγηται δίκη. Καὶ γὰρ εἰ χαλεπὰ, ῥῖ- P.
γος, δίψος, ἔνδεια τροφῆς, ἀλλ' εὐκταιότατα γένοιτ' ἂν ἐπὶ καιρῶν, εἰ μόνον ἀνυπέρθετον φθορὰν ἐργάσοιτο· χρονίζοντα δὲ καὶ τήκοντα ψυχήν τε καὶ σῶμα, τῶν τετραγῳδημένων, ἃ δι' ὑπερβολὰς μεμυθεῦσθαι δοκεῖ, βαρύτατον πέφυκε καινουργεῖν.

§. 4. Δουλεία τοῖς ἐλευθέροις ἀφορητότατόν ἐστιν, ὑπὲρ ἧς ἀποθνήσκειν σπουδάζουσιν οἱ σώ-
431 φρονες, ἀγωνιζόμενοι φιλοκινδύνως πρὸς τοὺς ἐπα-
M. τεινομένους δεσποτείαν. Ἀφόρητον δὲ καὶ ἐχθρὸς ἄμαχος. Εἰ δ' ὁ αὐτὸς ἀμφότερα γένοιτο δεσπότης ὁμοῦ καὶ πολέμιος, τίς ἂν ὑποσταίη; Τὸ μὲν δύνασθαι ἀδικεῖν ἐκ δεσποτικῆς ἐξουσίας, τὸ δὲ μηδενὶ συγγινώσκειν ἐξ ἀσυμβάτου δυςμενείας περιπεποιημένος. Ἐχθροῖς οὖν φησὶ δεσπόταις εἰς τὸ ἀνηλεῶς χρήσεσθαι τοὺς ἀλογοῦντας νόμων ἱερῶν, οὐ μόνον ἐξ ἐπιθέσεως τῆς ἐκείνων ὑπαχθέντας, ἀλλὰ καὶ νόμοις ἑκουσίοις ἐκδόντας αὑτοὺς ἕνεκεν τῶν ἀβουλήτων, ἃ καὶ λιμὸς καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἀπεργάζεται. Τὰ γὰρ ἐλάττω κακὰ φυγῇ μειζόνων αἱρετὰ νομίζουσί τινες· εἰ δή τι βραχὺ τῶν εἰρημένων ἐστί. Δουλεύοντες πικρῶν μὲν ἐπιταγμάτων ὑπηρεσίας ἀναδέξονται τοῖς σώμασι· πικροτέρων δὲ θεαμάτων ἀνίαις κατατεινόμενοι τὰς ψυχὰς ἀπαγορεύσουσιν. Ὄψονται γὰρ ὧν συνῳκοδόμησαν ἢ κατεφύτευσαν ἢ περιεποιήσαντο, κληρονόμους γεγονότας ἐχθροὺς, ἀλλοτρίων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν καὶ ἑτοίμων. Ὄψονται καὶ τὰ πίονα τῶν ἰδίων θρεμμάτων, εὐωχουμένους, ἱεροῦντας καὶ παραρτύοντας εἰς ἀπόλαυσιν ἡδίστην, ὑστερούμενοι τῆς ἀφελομένης. Ὄψονται καὶ γυναῖκας, ἃς ἠγάγοντο κουριδίας

ἐπὶ γνησίων παίδων σπορᾷ, σώφρονας, οἰκουροὺς καὶ φιλάνδρους, ἑταίρων τρόπον ὑβριζομένας. Καὶ πρὸς μὲν ἄμυναν ὁρμήσουσιν, ἔξω δὲ τοῦ σφαδάζειν οὐδὲν ἐργάσασθαι δυνήσονται, πᾶσαν ἰσχὺν ἐκτετμημένοι καὶ ἐκνενευρισμένοι. Προκείσονται γὰρ σκοποὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἄγειν, φέρειν, ἁρπάζειν, ὑβρίζειν, τιτρώσκειν, εἰς βλάβας, εἰς αἰκίας, εἰς πανωλεθρίαν, ὡς μηδὲν ἀφεθῆναι τῶν βλημάτων κωφὸν, ἀλλ' εὔσκοπα καὶ εὔστοχα πάντα. Ἐπάρατοι μὲν ἐν πόλεσι καὶ κώμαις, ἐπάρατοι δὲ ἐν οἰκίαις καὶ ἐπαύλεσιν ἔσονται. Ἐπάρατος μὲν ἡ πεδιὰς, καὶ ὅσα κατεβλήθη σπέρματα· ἐπάρατος δὲ ἡ βαθύγειος τῆς ὀρεινῆς, καὶ ὅσα γένη δένδρων ἡμέρων. Ἐπάρατοι 933 τῶν θρεμμάτων αἱ ἀγέλαι· στειρωθήσονται γὰρ P. πρὸς ἀγονίαν. Ἐπάρατοι πάντες οἱ καρποί· τῷ γὰρ καιριωτάτῳ τῆς ἀκμῆς ἀνεμοφθόροι γενήσονται. Τὰ πλήρη ταμεῖα τροφῶν καὶ χρημάτων κενωθήσονται. Πόρος οὐδεὶς εὐοδώσει, τέχναι πᾶσαι, πραγματεῖαι πολύτροποι, βίων ἰδέαι μυρίων τοῖς χρωμένοις οὐδὲν
432 ὄφελος. Ἀτελεῖς γὰρ αἱ τῶν σπουδαζομένων ἐλπί-
M. δες ἔσονται, καὶ συνόλως ὅτου ἐφάψονται, διὰ πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ἢ ἔργων, ὧν κεφαλὴ καὶ τέλος ἀπόλειψις θεραπείας θεοῦ.

§. 5. Τὰ γὰρ ἀσεβείας καὶ παρανομίας ἐπίχειρα ταῦτα. Καὶ πρὸς τούτοις αἱ σωματικαὶ νόσοι, μέλος ἕκαστον καὶ μέρος ἰδίᾳ κατεργαζόμεναι καὶ διεσθίουσαι, καὶ πάλιν ὅλα δι' ὅλων καταξαίνουσαι, πυρετοῖς, ῥίγεσι, φθινάσι τηκεδόσι, ψώραις ἀγρίαις, ἰκτέροις, σφακελίζουσιν ὀφθαλμοῖς, ἕλκεσιν ὑποπύοις, ἑρπηνώδεσι, κατὰ πάσης χεομένοις τῆς δορᾶς, κακώσεσι τῶν ἐντοσθίων, ἀνατροπαῖς στομάχου, τῶν ἐν πνεύμονι πόρων ἀποφράξεσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ εὐοδεῖν τὴν ἀναπνοήν· πάρεσις γλώσσης, κώφωσις ὤτων, πήρωσις ὀφθαλμῶν, τῶν ἄλλων ἀμυδρότης αἰσθήσεων καὶ σύγχυσις, καίτοι δεινὰ ὄντα, συγκρινόμενα βαρυτέροις οὐ φαίνεται δεινά· τοῦ μὲν ἐν φλε-

ψὶν αἵματος ἀποβαλόντος ὅσον ἦν αὐτῷ ζωτικὸν, τοῦ δ᾽ ἑτέρου ἐν ἀρτηρίαις πνεύματος, τὴν ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ συμφυοῦς ἀέρος μηκέθ᾽ ὁμοίως ἐπιδεχομένου σωτήριον κρᾶσιν· τῶν δὲ νεύρων ἀνεθέντων καὶ χαλασθέντων, οἷς ἐπακολουθεῖ τῆς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας τῶν μελῶν πάρεσις, πρότερον πονηθέντων ἁλμυροῦ καὶ πάνυ πικροῦ φορᾷ ῥεύματος εἰςπαραδυομένου, καὶ ὁπότε στενοῖς ἐγκατακλεισθείη πόροις εὐμαρεῖς διεξόδους οὐκ ἔχουσι, θλιβομένου τε καὶ θλίβοντος εἰς πικρῶν καὶ δυςυπομονήτων γένεσιν ἀλγηδόνων, ἐξ ὧν φύεται τὰ ποδαγρικὰ καὶ ἀθριτικὰ πάθη καὶ νοσήματα, πρὸς ἃ σωτήριον οὐδὲν ἐπενοήθη φάρμακον, ἀλλ᾽ ἔστιν ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις ἀνίατα. Ταῦτα ὁρῶντες ἔνιοι καταπλαγήσονται, πῶς οἱ πρὸ μικροῦ πίονες, εὔσαρκοί τε καὶ εὐεξίᾳ μάλιστα θάλλοντες, οὕτως αἰφνίδιον ἐκτακέντες, ῥικνοὶ γεγόνασιν ἶνες αὐτὸ μόνον, καὶ λεπτὴ δορά· καὶ πῶς γυναῖκες ἁβροδίαιτοι καὶ πανάπαλοι, διὰ τὴν ἐκ πρώτης ἡλικίας συναυξηθεῖσαν τρυφὴν, ὑπὸ κακώσεως δεινῆς, ἅμα ταῖς ψυχαῖς καὶ τὰ σώματα ἐξηγριώνται. Τότε δὴ τότε διώξονται μὲν ἐ- 934
χθροὶ, μάχαιρα δ᾽ ἐκδικήσει δίκην. Οἱ δ᾽ ἐς P.
τὰς πόλεις καταφεύγοντες, ὅταν ἐν ἀσφαλεῖ γεγενῆσθαι νομίσωσιν, ἐλπίδος ἀπάτῃ φενακισθέντες, ἡβηδὸν ἀπολοῦνται προκαταδύντων ἐνέδραις ἐχθρῶν.

§. 6. Καὶ ἂν ἐπὶ τούτοις μὴ σωφρονίζοιντο πλαγιάζοντες, καὶ τὰς ἐπ᾽ ἀλήθειαν ἀγούσας εὐθυτενεῖς ὁδοὺς ἐκτρεπόμενοι, δειλία καὶ φόβος ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνιδρυθήσονται,*) καὶ φεύξονται μὲν οὐδενὸς διώκοντος, φήμαις δὲ οἷα φιλεῖ ψευδέσι πε-
433 σοῦνται προτροπάδην. Φύλλων κτύπος κουφότα-
M. τος δι᾽ ἀέρος φερόμενος τοσαύτην ἀγωνίαν καὶ πτοί-

---

*) Lev. 26, 36.

αν ἐργάσεται, ὅσην ὁ βαρύτατος πόλεμος ἐκ δυνατωτέρων ἐχθρῶν, ὡς καὶ τέκνα γονέων, καὶ γονεῖς τέκνων, καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφῶν ὑπεριδεῖν, ἐκ μὲν τῆς ἀλλήλων ἐπιβοηθείας ἅλωσιν προςδοκήσαντες, σωτηρίαν δ' ἐκ τοῦ ἑαυτοὺς ἀποδιδράσκειν ἕκαστοι. Πονηρῶν δ' ἀνθρώπων ἀτελεῖς ἐλπίδες. Μᾶλλον γὰρ ἢ οὐχ ἧττον οἱ διαπεφευγέναι δόξαντες τῶν προκαταληφθέντων ἁλώσονται. Καὶ ἂν διαλάθωσι μέντοι τινὲς, ἐφεδρείαν ἕξουσι τῶν φύσει πολεμίων. Οὗτοι δέ εἰσιν ἀγριώτεροι θῆρες ἐξ ἑαυτῶν εὐοπλοῦντες, οὓς ὁ θεὸς ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει τοῦ παντὸς ἐδημιούργει πρὸς ἀνθρώπων τῶν μὴ δυναμένων νουθετεῖσθαι φόβον, τῶν δὲ ἀνιάτως ἐχόντων ἀπαραίτητον δίκην. Ἀπιστήσουσι δὲ οἱ θεασάμενοι τὰς αὐτοῖς θεμελίοις ἀναιρεθείσας πόλεις, εἴποτε ᾠκίσθησαν· ἐν εἴδει δὲ παροιμίας θήσονται τὰς ἐκ λαμπρῶν εὐτυχημάτων ἐξαπιναίους κακοπραγίας, ὅσαι καὶ ἀνεγράφησαν, καὶ εἰσὶν ἄγραφοι. Παρελεύσονται καὶ ἆσθμα καὶ μέχρι σπλάγχνων τηκεδόνες, ἀθυμίας τε καὶ ἀδημονίας ἐμποιοῦσαι σὺν ἐκθλίψει, ζωὴν ἀΐδρυτον καὶ κρεμαμένην ὥςπερ ἐξ ἀγχόνης ἐργάσονται. Φόβου διαδοχαὶ μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα τὴν ψυχὴν ἄνω καὶ κάτω κλινοῦσιν, ὡς πρωΐας μὲν ἑσπέραν, ἑσπέρας δὲ ὄρθρον εὔχεσθαι, διὰ τὰς καὶ ἐγρηγορότων κακώσεις ἐμφανεῖς, καὶ κοιμωμένων ἐξ ὀνειράτων ἀποτροπαίους φαντασίας. Ὁ μὲν ἔπηλυς ἄνω ταῖς εὐτυχίαις μετέωρος ἀρθεὶς περίβλεπτος ἔσται, θαυμαζόμενος καὶ μακαριζόμενος ἐπὶ δυσὶ τοῖς καλλίστοις, τῷ τε αὐτομολῆσαι πρὸς θεὸν, καὶ τῷ γέρας λαβεῖν οἰκειότατον τὴν ἐν οὐρανῷ τάξιν βεβαίαν, ἣν οὐ θέμις εἰπεῖν· ὁ δ' εὐπατρίδης παρακόψας τὸ νόμισμα τῆς εὐγενείας, ὑποσυρήσεται κατωτάτω πρὸς αὐτὸν τάρταρον καὶ βαθὺ σκότος ἐνεχθεὶς, ἵνα ταῦτα ὁρῶντες τὰ παραδείγματα πάντες ἄνθρωποι σωφρονίζωνται, μανθά- P.
νοντες ὅτι τὴν ἐκ δυςμενείας ἀρετὴν φυομένην θεὸς 935

ἀσπάζεται, τὰς μὲν ῥίζας ἐῶν χαίρειν, τὸ δὲ στελεχόθεν ἔρνος, ὅτι μετέβαλεν ἡμερωθὲν πρὸς εὐκαρπίαν, ἀποδεχόμενος.

§. 7. Οὕτως καθάπερ ὑπὸ πυρὸς δαπανηθεισῶν τῶν πόλεων, καὶ τῆς χώρας ἐρημωθείσης, ἄρξεταί ποτε διαπνεῖν καὶ ἀνακύπτειν ἡ πολλὰ γυμνασθεῖσα καὶ τραχηλισθεῖσα γῆ πρὸς οἰκητόρων ἀφορήτου
434 *βίας, οἳ τὰς παρθένους ἑβδομάδας ὑπερορίους καὶ*
M. *τῆς χώρας καὶ τῆς αὑτῶν διανοίας ἀπήλασαν. Μόνας γὰρ, ἢ τό γε ἀσφαλέστερον εἰπεῖν πρώτας ἀνέδειξεν ἑορτὰς ἡ φύσις τὰς ἑβδομάδας ἡμερῶν τε καὶ ἐνιαυτῶν, πρὸς ἀνάπαυλαν, ἀνθρώποις μὲν τὰς ἡμερῶν, τῇ δὲ χώρᾳ τὰς ἐνιαυτῶν. Οἱ δ' ὅλον τοῦτον παρακαλυψάμενοι τὸν νόμον, τοὺς ἅλας, τὰς σπονδὰς, τὸν ἐλέου βωμὸν, τὴν κοινὴν ἑστίαν, ἐξ ὧν φιλία καὶ ὁμόνοια ἡρμόζετο — πάντα γὰρ δι' ἑβδομάδος καὶ ἑβδομάς — ἐβάρυναν μὲν ἀνθρώπους ἀσθενεστέρους οἱ δυνατώτεροι συνεχέσι καὶ ἀδιαστάτοις ἐπιτάγμασιν· ἐβάρυναν δὲ καὶ τὰς ἀρούρας, ἀεὶ κέρδη μεταδιώκοντες ἐκ πλεονεξιῶν ἄδικα, ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπιστήσαντες ἀχαλίνους καὶ ἀδίκους ὁρμὰς ἐς τὸ ἀκόρεστον. Ἀντὶ γὰρ τοῦ παρασχεῖν μὲν ἀνθρώποις κατὰ τὸν ἀψευδέστατον λόγον ἀδελφοῖς, ὧν μία μήτηρ ἡ κοινὴ φύσις, τὰς προστεταγμένας δι' ἓξ ἡμερῶν ἐκεχειρίας. Παρέχει δὲ καὶ τῇ χώρᾳ τὰς δι' ἓξ ἐνιαυτῶν ἀνέσεις, μήτε σποραῖς μήτε φυτείαις βαρύνοντας, ἵνα μὴ καμάτοις ἐπαλλήλοις ἀπαγορεύσῃ. Ἀμελήσαντες τουτωνὶ τῶν χρηστῶν παραινέσεων εἰς ἡμερότητα προκαλουμένων, τὰ μὲν σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ὧν ἠδύναντο πάντων, ἀνάγκαις ἀτρύτοις ἐπίεσαν, τῆς δὲ βαθυγείου τὴν ἰσχὺν ὑπετέμοντο φοραῖς ταῖς ὑπὲρ δύναμιν ἀπλήστως προσοδευόμενοι, καὶ δασμοῖς οὐκ ἐτησίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφημέροις ὅλην δι' ὅλων ἐκτραχηλίζοντες. Ὑπὲρ ὧν οἱ μὲν τὰς λεχθείσας ἀρὰς καὶ δίκας ἀναπλήσουσιν· ἡ δ' ἐκνευρισθεῖσα χώρα καὶ μυρίας ὑπομείνασα κακώσεις ἀπο-*

φορτισαμένη τὸ τῶν ἀσεβῶν οἰκητόρων ἄχθος, ἐπελαφρισθήσεται. Καὶ ὅταν ἐν κύκλῳ περιβλεψαμένη μηδένα θεάσηται τῶν καθελόντων αὐτῆς τὸ μεγαλαύχημα καὶ ἀξίωμα, ἀλλὰ κενὰς μὲν αὐτοῦ τὰς ἀγορὰς θορύβων καὶ πολέμων καὶ ἀδικημάτων, πλήρεις δὲ ἡσυχίας καὶ εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης, ἀνηβήσει καὶ ἐπακμάσει, καὶ τοὺς τῶν ἱερῶν ἑβδομάδων καιροὺς ἑορτώδεις ἠρεμήσει καὶ ἀναπαύσεται, συλλεγομένη καθάπερ ἀθλητὴς προηγωνισμένος δύναμιν. Εἶθ' οἷα μήτηρ φιλόστοργος οἰκτιεῖται μὲν υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἃς ἀπέβαλεν, οἳ 93
καὶ ἀποθανόντες, καὶ ζῶντες ἔτι μᾶλλον, ὀδύναι P
τοῖς τοκεῦσιν ἐγένοντο. Πάλιν δὲ νεάσασα εὐφορήσει, καὶ τέξεται γενεὰν ἀνεπίληπτον, ἐπανόρθωμα τῆς πρότερον. Ἡ γὰρ ἔρημος, ᾗ φησὶν ὁ προφήτης, *) εὔτεκνός τε καὶ πολύπαις, ὅπερ λόγιον καὶ ἐπὶ ψυχῆς ἀλληγορεῖται. Πολλὴ μὲν γὰρ, ὅταν ᾖ παθῶν καὶ κακιῶν ἀνάπλεως, οἷα περικεχυμένων αὐτῇ τέκνων, ἡδονῶν, ἐπιθυμιῶν, ἀφροσύνης, ἀκολασίας, ἀδικίας, ἀσθενεῖ καὶ νοσεῖ, καὶ ἐπικήρως ἔχουσα θανατᾷ, στειρωθεῖσα δὲ καὶ ἀγονήσασα τούτων, ἢ καὶ ἀποβαλοῦσα, ἀθρόως γίνεται μὲν ἐκ μεταβολῆς ἁγνὴ παρθένος, παραδεξαμένη δὲ τὸν θεῖον σπόρον, διαπλάττει καὶ ζωογονεῖ, περιμάχητα φύσει, καὶ θαυμαστὰ κάλη, φρόνησιν, ἀνδρίαν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ὁσιότητα, εὐσέβειαν, τὰς ἄλλας ἀρετάς τε καὶ εὐπαθείας, ὧν οὐ μόνον ἡ γένεσις εὔτεκνον ἀγαθὸν, ἀλλὰ καὶ ἡ προσδοκία τῆς γενέσεως ἐλπίδι προγανοῦσα τὴν ἀσθένειαν. Ἐλπὶς δὲ χαρὰ πρὸ χαρᾶς ἐστὶν, εἰ καὶ ἐνδεὴς παρὰ τελείαν, ἀλλά τοι τῆς ἐπιγινομένης καθ' ἑκάτερα βελτίων, ὅτι τε τὸ αὐχμηρὸν ἀναχαλᾷ καὶ λιπαίνει τῶν φροντίδων, καὶ ὅτι φθάνουσα τὸ μέλλον καὶ πλῆρες ἀγαθὸν εὐαγγελίζεται.

---

*) Esai. 54, 1.

§. 8. Τὰς μὲν οὖν ἀρὰς καὶ τιμωρίας, ἃς ὑπομένειν ἄξιον τοὺς τῶν ἱερῶν νόμων δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας ὑπερορῶντας, καὶ ταῖς πολυθέοις δόξαις ὑπαχθέντας, ὧν ἀθεότης τὸ τέλος, λήθῃ τῆς συγγενοῦς καὶ πατρίου διδασκαλίας, ἣν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπαιδεύθησαν, τὴν τοῦ ἑνὸς φύσιν τὸν ἀνωτάτω νομίζειν θεὸν, ᾧ δεῖ μόνῳ προςκεκληρῶσθαι τοὺς ἄπλαστον ἀλήθειαν ἀντὶ πεπλασμένων μύθων μεταδιώκοντας, οὐδὲν ὑποστειλάμενος δεδήλωκα. Ἐὰν μέντοι μὴ ἐπ᾽ ὀλέθρῳ δέξωνται τὰς δυνάμεις μᾶλλον ἢ νουθεσίᾳ, καὶ καταιδεσθέντες ὅλῃ ψυχῇ μεταβάλωσι, κακίσαντες μὲν αὐτοὺς τῆς πλάνης, ἐξαγορεύσαντες δὲ καὶ ὁμολογήσαντες ὅσα ἥμαρτον καθ᾽ αὑτοὺς διανοίᾳ κεκαθαρμένῃ, τὸ πρῶτον εἰς τὸ τοῦ συνειδότος ἀψευδὲς καὶ ἀνύπουλον, ἔπειτα καὶ γλώττῃ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀκουόντων, εὐμενείας τεύξονται τῆς ἐκ τοῦ σωτῆρος ἵλεω θεοῦ, τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐξαίρετον παρασχομένου καὶ μεγίστην δωρεὰν, ταῖς πρὸς τὸν αὐτοῦ λόγον συγγένειαν, ἀφ᾽ οὗ καθάπερ ἀρχετύπου γέγονεν ὁ ἀνθρώπειος νοῦς. Καὶ ἂν γὰρ ἐν ἐσχατιαῖς ὦσι γῆς, δουλεύοντες παρὰ τοῖς αἰχμαλώτους αὐτοὺς ἀπάγουσιν ἐχθροῖς, ὥςπερ ἀφ᾽ ἑνὸς συνθήματος ἡμέρᾳ μιᾷ πάντες ἐλευθερωθήσονται, τῆς ἀθρόας πρὸς ἀρετὴν μεταβολῆς κατάπληξιν ἐργασαμένης τοῖς δεσπόταις. Μεθήσονται γὰρ αὐ- 937
τοὺς, αἰδεσθέντες κρειττόνων ἄρχειν. P.

§. 9. Ὅταν δὲ τύχωσιν τῆς ἀπροςδοκήτου ταύτης ἐλευθερίας οἱ πρὸ μικροῦ σποράδες ἐν Ἑλλάδι καὶ Βαρβάρῳ, κατὰ νήσους, καὶ κατὰ ἠπείρους, ἀ-
436 ναστάντες ὁρμῇ μιᾷ, πρὸς ἕνα συντείνουσιν ἀλλα-
M. χόθεν ἄλλοι τὸν ἀποδειχθέντα χῶρον, ξεναγούμενοι πρός τινος θειοτέρας, ἢ κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνης ὄψεως, ἀδήλου μὲν ἑτέροις, μόνοις δὲ τοῖς ἀνασωζομένοις ἐμφανοῦς, τρισὶ χρησόμενοι παρακλήτοις τῶν πρὸς τὸν πατέρα καταλλαγῶν. Ἑνὶ μὲν ἐπιεικείᾳ καὶ χρηστότητι τοῦ παρακαλουμένου, ὃς συγγνώμην

πρὸ τιμωρίας ἀεὶ τίθεται· δευτέρῳ δὲ, τῇ τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ ἔθνους ὁσιότητι, ὅτι ταῖς ἀφειμέναις σωμάτων ψυχαῖς, ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ἐνδεικνυμέναις πρὸς τὸν ἄρχοντα θεραπείαν, τὰς ὑπὲρ υἱῶν καὶ θυγατέρων ἱκετείας οὐκ ἀτελεῖς εἰώθασι ποιεῖσθαι, γέρας αὐτοῖς παρέχοντος τοῦ πατρὸς τὸ ἐπήκοον ἐν εὐχαῖς· τρίτῳ δὲ, δι' ὃ μάλιστα καὶ ἡ τῶν λεχθέντων εὐμένεια φθάνει προαπαντῶσα· τοῦτο δέ ἐστι βελτίωσις τῶν ἀγομένων εἰς σπονδὰς καὶ συμβάσεις, οἳ μόλις ἐξ ἀνοδίας εἰς ὁδὸν ἠδυνήθησαν ἐλθεῖν, ἧς τὸ πέρας οὐδὲν ἕτερον ἢ εὐαρεστεῖν τῷ θεῷ, καθάπερ υἱοὺς πατρί. Παραγενομένων δὲ πολισθήσονται πάλιν αἱ ἐρείπιοι γενόμεναι πρὸ μικροῦ καὶ ἡ ἔρημος οἰκισθήσεται, καὶ ἡ στειρωθεῖσα γῆ μεταβαλεῖ πρὸς εὐγονίαν. Αἵ τε πατέρων καὶ προγόνων εὐτυχίαι βραχὺ μέρος εἶναι νομισθήσονται, διὰ τὰς ἀφθόνους τῶν ἐν χερσὶν περιουσίας, αἳ καθάπερ ἀεννάων πηγῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων ῥέουσαι, βαθὺν πλοῦτον ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ πᾶσι κοινῇ περιποιήσουσι φθόνου κρείττονα. Μεταβολὴ δὲ πάντων ἐξαπιναίως ἔσται. Τρέψει γὰρ ὁ θεὸς τὰς ἀρετὰς ἐπὶ τοὺς μετανενοηκότων ἐχθροὺς, οἵ τινες κακοπραγίαις τοῦ ἔθνους ἐφήδοντο, κατακερτομοῦντες καὶ ἐπιχλευάζοντες, ὡς αὐτοὶ μὲν ἀκαθαίρετον ἕξοντες καιρὸν εὐτυχίας, ὃν παισὶ καὶ ἐκγόνοις κατὰ διαδοχὴν ἀπολείψειν ἤλπισαν· ἀεὶ δὲ ἐποψόμενοι τοὺς ἀντιπάλους ἐν βεβαίῳ καὶ ἀκλινεῖ δυστυχίᾳ, ταμιευθησομένῃ καὶ ταῖς ἔπειτα γενεαῖς, ὑπὸ φρενοβλαβείας οὐ συνιέντες ὅτι καὶ τῆς πρὸ μικροῦ λαμπρότητος ἀπήλαυσαν οὐ δι' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ διὰ νουθεσίαν ἑτέρων, οἷς τὰ πάτρια καταλύσασι φάρμακον ἀνευρέθη σωτήριον λύπη τῶν δυσμενῶν ἀγαθὰ περιαλγήσασι. Κλαύσαντες οὖν καὶ στενάξαντες τὴν ἰδίαν τροπὴν, ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ προγονικὴν ἀνακάμψουσιν εὐτυχίαν διαυλοδρομήσαντες, οἷς μὴ εἰς ἅπαν ἐξωκεῖλαι συνέβη. Οἱ δὲ 938
γελάσαντες τὰς ὀλοφύρσεις ἐκείνων, καὶ δημοτελεῖς P.

ἑορτὰς ἄγειν ψηφισάμενοι τὰς ἀποφράδας αὐτῶν καὶ
437 τὰ πένθη κατευωχεθέντες, καὶ συνόλως τὴν ἑτέρων
M. κακοδαιμονίαν εὐδαιμονίσαντες, ὅταν ἄρξωνται κομίζεσθαι τὰ ἐπίχειρα τῆς ὠμότητος, αἰσθήσονται διότι οὐκ εἰς ἀφανεῖς καὶ ἠμελημένους ἐξημάρτανον, ἀλλ' εἰς εὐπατρίδας ἔχοντας ἐναύσματα τῆς εὐγενείας, ἀφ' ὧν ἀναῤῥιπισθέντων ἐξέλαμψεν ἡ πρὸ μικροῦ σβεσθεῖσα εὔκλεια. Καθάπερ γὰρ ὑποτμηθέντων στελεχῶν ὅταν μὴ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ῥίζαι, νέα ἔρνη βλαστάνουσιν ὑφ' ὧν τὰ γεράνδρυα παρευημερεῖται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν ψυχαῖς βραχυτάτου σπέρματος εἰς ἀρετὴν ὑπολειφθέντος, ἄλλων περιαιρεθέντων, οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τοῦ βραχέος φύεται τὰ τιμιώτατα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις, δι' ἃ πάλιν εὐανδροῦσαι αἱ πόλεις συνοικίζονται, καὶ ἔθνη πρὸς πολυανθρωπίαν ἐπιδίδωσιν.

ΕΥΓΕΝΕΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI DE NOBILITATE.

Nobiles vulgo quidem, sed immerito dicuntur posteri hominum clarorum (1.); verus enim nobilis sapiens, pius, doctus (2.). Ita Cainum, postquam fratrem occidit, nihil iuvit Adami, nobilissimi hominum, filium fuisse (3.). Qui igitur nobiles esse se putant, non sint sine virtute (4.), sed ut Abrahamus, qui sapientiae divinae impense operam dedit (5.), et ut mulieres sanctae, qui aeque ac viri deo cari, veram nobilitatem vita virtuti dedita nactae sunt (6.). Non sunt igitur audiendi, qui Iudaeis vitio vertunt, quod nobilitate careant (7.).

§. 1. *Τοῖς δὲ ὑμνοῦσι τὴν εὐγένειαν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιον οὐ μετρίως ἐπιτιμητέον, εἰ πρῶτον μὲν οἴονται τοὺς ἐκ παλαιοπλούτων καὶ παλαιενδόξων εὐγενεῖς, μήτε τῶν προγόνων, ἀφ᾽ ὧν αὐχοῦσι γενέσθαι, διὰ τὰς ἀφθόνους περιουσίας εὐδαιμονησάντων· ἐπειδὴ τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὸν οὐδενὶ τῶν ἐκτὸς, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν περὶ σῶμα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ παντὶ μέρει ψυχῆς, ἀλλὰ μόνῳ τῷ ἡγεμονικῷ πέφυκεν ἐνδιαιτᾶσθαι. Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς διὰ ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν καὶ παρ᾽ ἡμῖν τοῦθ᾽ ἱδρύσασθαι, νεὼν ἀξιοπρε-*

πέστερον ἐπὶ γῆς οὐχ εὗρε λογισμοῦ κρείττω· ὁ γὰρ νοῦς ἀγαλματοφορεῖ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἂν ἀπιστῶσί τινες τῶν ἢ μὴ γευσαμένων σοφίας, ἢ χείλεσιν ἄκροις — ἄργυρος γὰρ καὶ χρυσὸς, τιμαί τε καὶ 904
438 ἀρχαὶ, καὶ σώματος εὐεξίαι μετ᾽ εὐμορφίας ἐοίκασι P.
M. τοῖς ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπὶ χρειῶν τεταγμένοις πρὸς τὴν οἷα βασιλίδος ἀρετῆς ὑπηρεσίαν — αὐγοειδέστατον φῶς μὴ ἰδόντες. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ εὐγένεια κεκαθαρμένης διανοίας καὶ καθαρσίοις τελείοις κλῆρος οἰκεῖος, μόνους χρὴ λέγειν εὐγενεῖς τοὺς σώφρονας καὶ δικαίους, καὶ ἂν τύχωσιν ἐξ οἰκοτρίβων ἢ ἀργυρωνήτων γεγονότες· τοῖς δ᾽ ἐξ ἀγαθῶν πονηροῖς γεγονόσιν ἄβατον ἔστω τὸ εὐγενείας χωρίον. Ἄοικος γὰρ καὶ ἄπολις πᾶς φαῦλος, ἐκ πατρίδος ἀρετῆς ἐληλαμένος, ἥτις καὶ τῷ ὄντι σοφῶν ἀνδρῶν ἐστὶ πατρίς. Τούτῳ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἕπεται δυςγένεια, καὶ ἂν ἢ πάππων ἢ προπάππων γένοιτο τοὺς βίους ἀνεπιλήπτων, ἀλλοτρίωσιν ἐπιτηδεύοντι, καὶ ποῤῥωτάτω τῆς εὐγενείας διαζευγνύντι ἑαυτὸν ἔν τε λόγοις καὶ ἔργοις. Ἀλλὰ γὰρ πρὸς τῷ μὴ πεφυκέναι τοὺς πονηροὺς εὐγενεῖς, ἔτι καὶ πάντας αὐτοὺς ὁρῶ πολεμίους ἀσυμβάτους εὐγένειαν καθαιροῦντας τὸ προγονικὸν ἀξίωμα, καὶ ὅσον ἐν τῷ γένει λαμπρὸν ἐξαμαυροῦντάς τε καὶ σβεννύντας.

§. 2. Διό μοι δοκοῦσι φιλοστοργότατοι πατέρες ἀπαρνήσεις χρηματίζειν κατὰ υἱῶν, ἀποσχοινίζοντες αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως ἐν τοῖς γεννήσασι περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία κατακρατήσειεν. Τὸ δ᾽ ἀληθὲς τοῦ λόγου ῥᾴδιον καὶ ἀφ᾽ ἑτέρων διαγνῶναι. Τί τῷ τὰς ὄψεις πεπηρωμένῳ γένοιτο ἂν εἰς τὸ βλέπειν ὄφελος, ὀξυωπίας προγονικῆς ἐστερημένῳ; Ἢ πρὸς ἑρμηνείαν τῷ παρειμένῳ γλῶτταν, γονεῖς ἢ πάππους γενέσθαι μεγαλοφώνους; Τί δ᾽ ὀνήσει πρὸς εὐτονίαν τὸν ἐκ

μακρᾶς καὶ φθινώδους νόσου κατεσκελετευμένον, ἐὰν οἱ τοῦ γένους ἀρχηγέται δι᾽ ἀθλητικὴν ῥώμην ἐν ὀλυμπιονίκαις ἢ περιοδονίκαις γράφονται; Μένουσι γὰρ οὐδὲν ἧττον αἱ τοῦ σώματος κῆρες ἐν ὁμοίῳ, βελτίωσιν οὐκ ἐνδεχόμεναι διὰ τὰς τῶν οἰκείων εὐπραγίας. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον οὔτε τοῖς ἀδίκοις δίκαιοι γονεῖς, οὔτε ἀκολάστοις σώφρονες, οὔτε συνόλως ἀγαθοὶ πονηροῖς ὄφελος. Οὔτε γὰρ οἱ νόμοι τοῖς παρανομοῦσιν, ὧν εἰσὶν αὐτοὶ κολασταὶ, νόμοι δέ τινες ἂν εἶεν ἄγραφοι, ἢ οἱ βίοι τῶν ζηλωσάντων ἀρετήν. Ὅθεν οἶμαι τὴν εὐγένειαν, εἰ θεὸς αὐτὴν εἰς ἀνθρωπόμορφον ἰδέαν ἐτύπωσεν στᾶσαν πρὸς τοὺς ἀφηνιαστὰς ἀπογόνους, ταῦτ᾽ ἂν εἰπεῖν. "Τὸ συγγενὲς οὐχ αἵματι μετρεῖται μόνον πρυτανευούσης ἀληθείας, ἀλλὰ πράξεων ὁμοιότητι καὶ θήρᾳ τῶν αὐτῶν. Ὑμεῖς δὲ τὰ ἐναντία ἐπετηδεύσατε, τὰ
439 μὲν ἐμοὶ φίλα νομίσαντες ἐχθρὰ, τὰ δὲ καὶ δυς- 905
M μενῆ φίλα. Παρ᾽ ἐμοὶ μὲν γὰρ αἰδὼς καὶ ἀλήθεια, P
μετριοπάθειά τε καὶ ἀτυφία καὶ ἀκακία τίμια· παρ᾽ ὑμῖν δὲ ἄτιμα. Καὶ ἐμοὶ μὲν ἐχθρὰ τὰ ἀναίσχυντα, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀμετρία τῶν παθῶν, ὁ τῦφος, αἱ κακίαι· ὑμῖν δ᾽ οἰκειότατα. Τί δὴ μελετήσαντες ἀλλοτρίωσιν τὴν δι᾽ ἔργων, τὴν ἐν λόγῳ συγγένειαν εὐπρεπὲς ὄνομα ὑποδυόμενοι καθυποκρίνεσθε; Παραγωγὰς γὰρ κεκομψευμένας καὶ ἀπάτας οὐκ ἀνέχομαι. Διότι ῥᾴδιον μὲν καὶ τῷ τυχόντι εὐπροσώπους λόγους εὑρεῖν, ἤθη δ᾽ ὑπαλλάξαι πονηρὰ χρηστοῖς οὐ ῥᾴδιον. Εἰς ἅπερ ἀφορῶσα καὶ νῦν ἐχθροὺς νομίζω, καὶ αὖθις ἡγήσομαι τοὺς τὰ τῆς ἔχθρας ὑπεκκαύματα ζωπυρήσαντας, καὶ μᾶλλον τῶν εἰς δυσγένειαν ὀνειδιζομένων ὑποβλέψομαι. Τούτοις μὲν γὰρ ἀπολογία τὸ μηδὲν οἰκεῖον ἔχειν καλοκἀγαθίας· ὑπόδικοι δ᾽ ὑμεῖς οἱ ἐκ μεγάλων φύντες οἴκων, οἷς αὔχημα καὶ κλέος τὰ λαμπρὰ γένη. Παριδρυμένων γὰρ καὶ τρόπον τινὰ συμπεφυκότων ἀρχετύπων ἀγαθῶν οὐδὲν ἀπομάξασθαι καλὸν διε-

νοήθητε, ὅτι δὲ ἀρετῆς κτήσει τίθετε τὸ εὐγενὲς, καὶ τὸν ἔχοντα ταύτην εὐγενῆ μόνον ὑπειλήφατε, ἀλλ' οὐχ ὅςτις ἂν καλῶν καὶ ἀγαθῶν γένηται γονέων, δῆλον ἐκ πολλῶν."

§. 3. *Αὐτίκα τοὺς ἐκ τοῦ γηγενοῦς φύντας τίς οὐκ ἂν εὐπατρίδας εἴποι καὶ εὐπατρίδων ἀρχηγέτας; Οἳ γένος ἐξαίρετον ἔλαχον παρὰ τοὺς ἔπειτα βλαστήσαντες ἐκ τῶν πρώτων νυμφίων ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς, τότε πρῶτον εἰς ὁμιλίαν κοινὴν ἐπὶ σπορᾷ τοῦ ὁμοίου συνελθόντων. Ἀλλ' ὅμως δυοῖν γενομένων ὁ πρεσβύτερος ὑπέμεινε *) τὸν νεώτερον δολοφονῆσαι, καὶ τὸ μέγιστον ἄγος ἀδελφοκτονίαν ἐργασάμενος πρῶτος αἵματι ἀνθρωπίνῳ τὴν γῆν ἐμίανεν. Τί δὴ τοῦτον ὤνησεν ἡ εὐγένεια τὴν ἐν ψυχῇ δυςγένειαν ἐπιδειξάμενον; Ἣν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔφορος θεὸς ἰδὼν ἐστύγησε, καὶ προβαλόμενος τιμωρίας ὥρισεν, οὐκ εὐθὺς ἀνελὼν, ὅπως ἀναισθήτως ἔχῃ συμφορῶν, ἀλλὰ μυρίους ἐπικρεμάσας τοὺς ἐν αἰσθήσει θανάτους, λύπαις καὶ φόβοις ἐπαλλήλοις, εἰς κακῶν ὀδυνηροτάτων ἀντίληψιν. Ἐγένετο δέ τις τῶν μετὰ ταῦτα σφόδρα δοκίμων ἀνὴρ ὁσιώτατος, οὗ τὴν εὐσέβειαν ἀνάγραπτον ἠξίωσεν ἐν ἱεραῖς βίβλοις **) ὁ τοὺς νόμους διαταξάμενος. Ἐν γοῦν τῷ μεγάλῳ κατακλυσμῷ τῶν πόλεων ἀφανιζομένων πανωλεθρίᾳ — καὶ γὰρ
440 τῶν ὀρέων τὰ ὑψηλότατα τῇ συναυξήσει καὶ ἐπι-
M. τάσει τῆς περὶ τὴν φορὰν πλημμύρας κατεπίνετο — μόνος μετὰ τῶν οἰκείων διασώζεται, τῆς καλοκἀγαθίας ἆθλον ἀράμενος, οὗ μεῖζον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Ἀλλὰ καὶ τούτῳ τριῶν γενομένων παίδων, καὶ συναπολελαυκότων τῆς πατρῴας δωρεᾶς, εἷς ἐτόλ- 906
μησε τὸν αἴτιον τῆς σωτηρίας πατέρα κατακερ- P.
τομεῖν, γέλωτα καὶ χλεύην, εἴ τι παρεσφάλη μὴ

---

*) Gen. IV. tot. **) Gen. VII. tot.

καθ' ἑκούσιον γνώμην, τιθέμενος, καὶ τοῖς μὴ εἰδόσιν ἀπογυμνῶν, ἃ κρύπτειν θέμις ἐπὶ τῇ τοῦ γεννήσαντος αἰσχύνῃ. *) Τοιγαροῦν ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς εὐγενείας ἐπάρατος γενόμενος, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἀρχὴ κακοδαιμονίας, ὧν ἄξιον ἦν τυγχάνειν τὸν ἠμεληκότα γονέων τιμῆς. Ἀλλὰ τί τούτων μεμνῆσθαι προςῆκεν ἀφέμενον τοῦ πρώτου καὶ γηγενοῦς; Ὅς ἕνεκα εὐγενείας οὐδενὶ θνητῷ σύγκριτος, χερσὶ μὲν θείαις εἰς ἀνδριάντα τὸν σωματοειδῆ τυπωθεὶς ἀκρότητι τέχνης πλαστικῆς· ψυχῆς δὲ ἀξιωθεὶς ἀπ' οὐδενὸς ἔτι τῶν εἰς γέννησιν ἡκόντων, ἐμπνεύσαντος θεοῦ τῆς ἰδίας δυνάμεως ὅσον ἠδύνατο δέξασθαι θνητὴ φύσις. Ἦν ἄρ' οὐχ ὑπερβολὴ τῆς εὐγενείας, μηδεμιᾶς τῶν ἄλλων αἳ δὴ ὠνομάσθησαν εἰς σύγκρισιν ἐλθεῖν δυναμένης; Τῶν μὲν γὰρ τὸ κλέος ἐκ προγόνων εὐγενείας. Ἄνθρωποι δὲ οἱ πρόγονοι, ζῶα ἐπίκηρα καὶ φθαρτὰ, καὶ αἱ τούτων ἀβέβαιοι καὶ ἐφήμεροι τὰ πολλὰ εὐπραγίαι. Τοῦ δὲ πατὴρ μὲν θνητὸς οὐδεὶς, οὐδὲ αἴτιος, ἀλλ' ἢ θεός. Οὗ τρόπον τινὰ γενόμενος εἰκὼν κατὰ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐν ψυχῇ, δέον ἀκηλίδωτον τὴν εἰκόνα φυλάξαι, καθ' ὅσον οἷόν τε ἦν ἐπακολουθήσαντα ταῖς τοῦ γεννήσαντος ἀρεταῖς, προτεθέντων εἰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς, τὰ μὲν ψευδῆ καὶ αἰσχρὰ καὶ κακὰ προθύμως εἵλετο· τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ καλῶν καὶ ἀληθῶν ἠλόγησεν, ἐφ' οἷς εἰκότως θνητὸν ἀντ' ἀθανάτου βίον ἀνθυπηλλάξατο, μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας ἀποσφαλεὶς, καὶ ῥᾷστα μετέβαλεν εἰς ἐπίπονον καὶ κακοδαίμονα ζωήν. **)

---

*) Gen. 9, 22. **) Gen. 3, 19.

§. 4. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἔστωσαν κοινοὶ πᾶσιν
ἀνθρώποις ὅροι, τοῦ μὴ ἐπὶ μεγάλοις γένεσι σε-
μνύνεσθαι τοὺς καλοκἀγαθίας ἀμοιροῦντας· Ἰου-
δαίοις δὲ καὶ ἕτεροι δίχα τῶν κοινῶν ἐξαίρετοι.
Τῶν γὰρ τοῦ γένους ἀρχηγετῶν εἰσὶν, οὓς αἱ τῶν
προγόνων ἀρεταὶ συνόλως οὐδὲν ὤνησαν, ἐπ' ἐπι-
421 λήπτοις καὶ ὑπαιτίοις πράξεσιν ἁλόντας, εἰ καὶ
M πρὸς ἑτέρου μηδενὸς ἐλεγχθέντας, ἀλλ' οὖν ὑπὸ
τοῦ συνειδότος, ὃ μόνον ἐξ ἁπάντων δικαστή-
ριον τέχναις λόγων οὐ παράγεται. Πολύπαις ἦν
ὁ πρῶτος ἐκ τριῶν παιδοποιησάμενος γυναικῶν,
οὐ δι' ἡδονῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ δι' ἐλπίδα τοῦ
πληθῦναι τὸ γένος. Ἀλλ' ἐκ πολλῶν εἷς μόνος ἀ-
πεδείχθη κληρονόμος τῶν πατρῴων ἀγαθῶν· οἱ δ'
ἄλλοι πάντες γνώμης ὑγιοῦς σφαλέντες, καὶ μη-
δὲν τῶν τοῦ γεννήσαντος ἀπομαξάμενοι διῳκίσθη-
σαν, ἀλλοτριωθέντες τῆς ἀοιδίμου εὐγενείας. 907
Πάλιν ἐκ τοῦ δοκιμασθέντος κληρονόμου δύο δί- P.
δυμοι γεννῶνται, μηδὲν ὅτι μὴ χεῖρας, καὶ ταύ-
τας ἕτεκά τινος οἰκονομίας ὅμοιον ἐπιφερόμενοι,
μήτε τοῖς σώμασι, μήτε ταῖς γνώμαις. Ὁ μὲν γὰρ
νεώτερος καταπειθὴς τοῖς γονεῦσιν ἀμφοτέροις ἦν
καὶ ὄντως εὐάρεστος, ὡς καὶ θεοῦ τυχεῖν ἐπαι-
νέτου· ὁ δὲ μείζων ἀπειθὴς, ἐκ τῶν γαστρὸς καὶ
τῶν μετὰ γαστέρα ἡδονῶν ἀκρατῶς ἔχων, ὑφ'
ὧν ἀνεπείσθη, καὶ πρεσβείων ἐξίστασθαι τῷ μετ'
αὐτὸν, καὶ μετανοεῖν εὐθὺς ἐφ' οἷς ἐξέστη, καὶ
φονᾶν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ μηδὲν ἕτερον, ἢ δι'
ὧν λυπήσει τοὺς γονεῖς πραγματεύεσθαι. Τοιγαρ-
οῦν τῷ μὲν εὐχὰς τίθενται τὰς ἀνωτάτω βεβαι-
οῦντος αὐτὰς θεοῦ, καὶ μηδεμίαν ἀξιώσαντος ἀτε-
λῆ καταλιπεῖν· τῷ δὲ κατ' ἔλεον χαρίζονται τὴν
ὑπήκοον τάξιν, ἵνα δουλεύῃ τῷ ἀδελφῷ, νομί-
ζοντες, ὅπερ ἐστὶν, ἀγαθὸν εἶναι τῷ φαύλῳ τὸ
μὴ αὐτεξούσιον. Καὶ εἴγε ὑπέμεινε τὴν δουλείαν
ἄσμενος, δευτερείων ἂν ἠξιοῦτο ὡς ἐν ἄθλοις ἀρε-

τῆς. Νυνὶ δὲ ἀπαυθαδιάσας καὶ ἀποδρὰς, αὑτῷ τε καὶ τοῖς ἀπογόνοις μεγάλων αἴτιος ὀνειδῶν ἐγένετο, ὡς τὸν ἀβίωτον αὐτοῦ βίον ἐστηλιτεῦσθαι πρὸς σαφέστατον ἔλεγχον, τοῦ μηδὲν τὴν εὐγένειαν ὠφελεῖν τοὺς ἀναξίους εὐγενείας.

§. 5. *Οὗτοι μὲν οὖν εἰσὶ τῆς ἐπιλήπτου τά-
ξεως, οὓς ἐξ ἀγαθῶν πονηροὺς γενομένους ὤνη-
σαν μὲν οὐδὲν αἱ πατέρων ἀρεταὶ, αἱ δ᾽ ἐν τῇ ψυ-
χῇ κακίαι μυρία ἔβλαψαν. Ἔχω δ᾽ εἰπεῖν ἑτέρους
τοὺς ἐξ ἐναντίας ἀμείνω τεταγμένους τάξιν, οἷς
πρόγονοι μὲν ὑπαίτιοι, ζηλωτὸς δὲ καὶ ἀνάπλεως
εὐφημίας ὁ τούτων βίος. Τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔ-
θνους ὁ πρεσβύτατος γένους μὲν Χαλδαίου, πα-
τρὸς δὲ ἀστρονομικοῦ τῶν περὶ τα μαθήματα δια-
τριβόντων, οἳ τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζουσι, καὶ*
442 *τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον· παρ᾽ οὓς*
M *τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον ἑκάστοις φησὶν ἀποβαίνειν,
οὐδὲν ἔξω τῶν αἰσθητῶν αἴτιον ὑπολαμβάνοντες
εἶναι. Τούτου δὲ τί ἂν εἴη χαλεπώτερον, ἢ μᾶλ-
λον ἀπελέγξαι τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δυσγένειαν δυνάμε-
νον, δι᾽ ἐπιστήμης τῶν πολλῶν καὶ δευτέρων καὶ
γεννητῶν, εἰς ἀνεπιστημοσύνην ἰούσης τοῦ ἑνὸς
καὶ πρεσβυτάτου καὶ ἀγεννητοῦ καὶ ποιητοῦ τῶν
ὅλων, καὶ διά τε ταῦτα ἀρίστου, καὶ διὰ μυρία
ἄλλα, ἃ διὰ μέγεθος ἀνθρώπινος λογισμὸς οὐ χω-
ρεῖ; Ὃν ἐν νῷ λαβὼν, καὶ ἐπιθειάσας, καταλεί-
πει μὲν πατρίδα, καὶ γενεὰν, καὶ πατρῷον οἶκον,
εἰδὼς, ὅτι μένοντος μὲν αἱ τῆς πολυθέου δόξης
ἐγκαταμένουσαι ἀπάται ἔννοιαν ἀνήνυτον κατασκευ-
άζουσιν εἰς τὴν τοῦ ἑνὸς εὕρεσιν, ὅς ἐστιν ἀΐ-
διος μόνος, καὶ τῶν ἄλλων πατὴρ νοητῶν τε καὶ
αἰσθητῶν. Εἰ δὲ μεταναστείη, μεταναστήσε-* 908
ται καὶ τῆς διανοίας ἡ ἀπάτη, μεθαρμοσαμένη P.
*τὴν ψευδῆ δόξαν εἰς ἀλήθειαν. Ἅμα δὲ καὶ τὸν
πόθον, ὃν ἐπόθει γνῶναι τὸ ὂν, προςανεῤῥίπισε*

λόγια τὰ χρησθέντα, οἷς ποδηγετούμενος ἐπὶ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀοκνοτάτῃ σπουδῇ ζήτησιν ᾔει. Καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν ἢ τρανοτέρας λαβεῖν φαντασίας, οὐχὶ τῆς οὐσίας, τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ἀλλὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ προνοίας ᾗ δίκαιον. Διὸ καὶ πιστεῦσαι λέγεται *) τῷ θεῷ πρῶτος, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν ἔσχεν ὑπόληψιν, ὡς ἔστιν ἓν αἴτιον τὸ ἀνωτάτω, καὶ προνοεῖ τοῦ τε κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Κτησάμενος δὲ ἐπιστήμην τὴν ἀρετῶν βεβαιοτάτην, συνεκτᾶτο καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας, ὡς παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις νομίζεσθαι βασιλεὺς, **) οὐχὶ ταῖς παρασκευαῖς, ἰδιώτης γὰρ ἦν, ἀλλὰ τῷ περὶ τὴν ψυχὴν μεγέθει, φρονήματος ὢν βασιλικοῦ. Καὶ δὴ θεραπεύοντες αὐτὸν διετέλουν ὡς ἄρχοντα ὑπήκοοι, τὸ περὶ πάντα μεγαλεῖον τῆς φύσεως αὐτοῦ καταπληττόμενοι τελειοτέρας οὔσης ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Οὐδὲ γὰρ ὁμιλίαις ἐχρῆτο ταῖς αὐταῖς, ἀλλ' ἐπιθειάζων τὰ πολλὰ σεμνοτέραις. Ὁπότε γοῦν κατασχεθείη, μετέβαλλε πάντα πρὸς τὸ βέλτιον, τὰς ὄψεις, τὴν χροιὰν, τὸ μέγεθος, τὰς σχέσεις, τὰς κινήσεις, τὴν φωνήν· τοῦ θείου πνεύματος, ὅπερ ἄνωθεν καταπνευσθὲν εἰςῳκήσατο τῇ ψυχῇ,
443 περιτιθέντος τῷ μὲν σώματι κάλλος ἐξαίρετον,
M. τοῖς δὲ λόγοις πειθῶ, τοῖς δὲ ἀκούουσι σύνεσιν. Ἆρ' οὐκ ἂν εἴποι τις τὸν μετανάστην τουτονὶ, τὸν πάντων ἔρημον οἰκείων καὶ φίλων εὐγενέστατον εἶναι, τῆς πρὸς θεὸν συγγενείας ὀρεχθέντα καὶ σπουδάσαντα μηχανῇ πάσῃ γνώριμον αὐτῷ γενέσθαι; Καὶ ταχθέντα μὲν τάξιν τὴν ἀρίστην ἐν προφήταις, πιστεύσαντα μηδενὶ τῶν ἐν γενέσει πρὸ τοῦ ἀγενήτου καὶ πάντων πατρός· βασιλέα δὲ, ὡς ἔφην καὶ παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις νομισθέντα,

---

*) Gen. 15, 6. **) Gen. 23, 6.

μήθ' ὅπλοις, μήτε στρατιωτικαῖς δυνάμεσιν, ὡς ἐνίοις ἔθος, λαβόντα τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ χειροτονίᾳ θεοῦ τοῦ παναρέτου, καὶ τοὺς εὐσεβείας ἐραστὰς αὐτοκρατέσιν ἐξουσίαις γεραίροντος ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν συντυγχανόντων. Οὗτος ἅπασιν ἐπηλύτοις εὐγενείας ἐστὶν ὁ κανὼν, δυςγένειαν μὲν τὴν ἐξ ἀλλοκότων νομίμων καὶ ἐκθέσμων ἐθῶν, ἃ λίθοις καὶ ξύλοις καὶ συνόλως ἀψύχοις ἰσοθέους ἀπένειμε τιμὰς, καταλιποῦσι· καλὴν δὲ ἀποικίαν στειλαμένοις πρὸς ἔμψυχον τῷ ὄντι καὶ ζῶσαν πολιτείαν, ἧς ἔφορος καὶ ἐπίσκοπος ἀλήθεια.

§. 6. Ταύτην τὴν εὐγένειαν οὐ μόνον θεοφιλεῖς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐζήλωσαν, ἀπομα- 909
θοῦσαι μὲν ἀμαθίαν τὴν σύντροφον, περὶ τιμῆς P.
τῶν χειροκμήτων· παιδευθεῖσαι δὲ τὴν περὶ μοναρχίας ἐπιστήμην, ᾗ μοναρχεῖται ὁ κόσμος. Θάμαρ *) ἦν τῶν ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης Συρίας, γύναιον ἐν οἰκείᾳ πόλει τραφὲν πολυθέῳ, γεμούσῃ ξοάνων καὶ ἀγαλμάτων, καὶ συνόλως ἀφιδρυμάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ καθάπερ ἐκ σκότους βαθέος ἐδυνήθη βραχεῖαν αὐγὴν ἀληθείας ἰδεῖν, θανάτου κινδύνῳ πρὸς εὐσέβειαν ηὐτόνησεν, ὀλίγα φροντίσασα τοῦ ζῆν, εἰ μὴ μέλλοι καλῶς ζῆν. Τὸ δὲ καλῶς ἀνέφερεν ἐπ' οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐπὶ τὴν θεραπείαν καὶ ἱκεσίαν τοῦ ἑνὸς αἰτίου. Καίτοι δυσὶν ἀδελφοῖς ἀμφοτέροις πονηροῖς ἐν μέρει γημαμένη, κουριδίῳ μὲν τῷ προτέρῳ, τῷ δ' ὕστερον καὶ ἔχοντι ἐπιδικασίας νόμῳ, γενεὰν τοῦ προτέρου μὴ καταλιπόντος, ἀλλ' ὅμως ἀκηλίδωτον διαφυλάξασα τὸν ἑαυτῆς βίον, ἴσχυσε καὶ προςηκούσης τοῖς ἀγαθοῖς εὐφημίας ἐπιλαχεῖν, καὶ τοῖς μεθ' αὐτὴν ἅπασιν εὐγενείας ἀρχὴ γενέσθαι. Ἀλλ' αὕτη μὲν εἰ

---

*) Gen. 38, 6.

καὶ ἀλλόφυλος, ἀλλ' οὖν γε ἐλευθέρα, καὶ ἐξ
ἐλευθέρων ἴσως καὶ οὐκ ἀσήμων. Θεράπαιναι δὲ
τῶν ὑπὲρ Εὐφράτην ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Βαβυλῶ-
νος γεννηθεῖσαι, προικίδιαι μὲν ἐδόθησαν γαμου-
444 μέναις ταῖς τροφιμαίαις, ἄξιαι δὲ κριθεῖσαι παρ-
M. ελθεῖν εἰς εὐνὴν ἀνδρὸς σοφοῦ, τὸ μὲν πρῶτον
ἐκ παλλακίδων εἰς γαμετῶν ὄνομα καὶ σχῆμα παρ-
ῆλθον, καὶ ἀντὶ θεραπαινίδων ἰσότιμοι ταῖς δε-
σποίναις ὀλίγου δέω φάναι κατέστησαν, ὑπ' ἐκεί-
νων ὅπερ ἦν ἀπιστότατον πρὸς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα
παραπεμφθεῖσαι. Φθόνος γὰρ οὐκ εἰςοικίζεται σο-
φῶν ψυχαῖς, οὗ μὴ παρόντος κοινοπραγοῦσι τῶν
ἀγαθῶν. Οἱ δὲ ἐκ τούτων νόθοι παῖδες γνησίων
οὐδὲν διήνεγκαν, οὐ μόνον παρὰ τῷ γεννήσαντι —
θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν εἰ τοῖς μὴ ὁμογαστρίοις ἅ-
πάντων μόνος πατὴρ τὴν αὐτὴν εὔνοιαν παρεῖχεν
— ἀλλὰ καὶ παρὰ ταῖς μητρυιαῖς. Αἱ μὲν γὰρ
τὸ εἰς προγόνους μῖσος ἀναιρούμεναι εἰς ἄληκτον
μεθηρμόσαντο κηδεμονίαν. Οἱ δὲ πρόγονοι, τῇ
κατ' ἀντίδοσιν εὐνοίᾳ, τὰς μητρυιὰς ὡς φύσει μη-
τέρας ἐξετίμησαν, ἀδελφοί τε μόνῃ τῇ μίξει τοῦ
γένους μερισθέντες, οὐκ ἐφ' ἡμισείας στοργῆς ἀλ-
λήλους ἠξίωσαν, ἀλλ' εἰς τὸ διπλάσιον τὸ τοῦ φι-
λεῖν καὶ ἀντιφιλεῖσθαι πάθος συναυξήσαντες, καὶ
τὸ δοκοῦν ὑστερίζειν προςανεπλήρωσαν, τοῖς ἐξ
ἀμφοῖν γεγονόσιν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν
συνδραμεῖν σπουδάσαντες.

§. 7. Ἔτι τοίνυν μεταδοτέον αὐτοῦ τοῖς ὡς
ἴδιον ἀγαθὸν τὸ ἀλλότριον εὐγένειαν ὑποδυομένοις,
οἳ δίχα τῶν εἰρημένων ἐχθροὶ δικαίως νομισθεῖεν
καὶ τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ τῶν πανταχοῦ
πάντων· τοῦ μέν, ὅτι διδόασι τοῖς ὁμοφύλοις ἐκε- 910
χειρίαν, ὀλιγωρεῖν ὑγιαινούσης βεβαίου, καὶ οὐ πε- P.
ποιθήσει προγονικῆς ἀρετῆς· τῶν δέ, ὅτι καὶ ἂν
ἐπ' αὐτὴν φθάσωσιν ἀκρότητα καλοκἀγαθίας, οὐδὲν
ὠφεληθήσονται, διὰ τὸ μὴ τυχεῖν γονέων καὶ πάπ-

πων ἀνεπιλήπτων. Ἧς οὐκ οἶδ᾽ εἴ τις βλαβερωτέρα γένοιτ᾽ ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, οὔτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἕψεται τιμὴ, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἢ κακίαις ἐπαινοῦντος ἢ κολάζοντος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΝΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ.

ARGUMENTUM LIBRI QUOD LIBER SIT QUISQUIS VIRTUTI STUDET.

Verus servus est homo pravus, liber, qui probe vivit, i. e. non vulgarem plurimorum hominum sentiendi, dicendi et agendi rationem sequitur, sed prima eruditione satis munitus philosophiam genuinam didicit et ab hac se duci patitur (1. 2.). Hic non regitur ab affectibus; sed praeter deum, quem sequitur, nullum habet principem, nisi rationem sanam (3.). Hic contemnit mortem, paupertatem, dolores, minaces tyrannos (4.), et constanter, ut strenuus athleta, adversis non cedit, sed mala quaeque forti animo aut ferre aut vincere studet (5. 6.). Hic igitur solus beatus; servus vero non acceptus deo et insipiens est (7. 8.). Probum virum solum liberum esse liquet etiam inde, quod iniussus et non coactus recte agit (9.). Eiusmodi viri, etsi rari, quovis saeculo adsunt; iique diligentissime sunt quaerendi, ut eorum consuetudo nos meliores reddat (10.). Inter hos referendi sunt Graecorum septem sapientes, aliique, qui eos praecesserunt aut secuti sunt, Persarum Magi, Indorum Gymnosophistae, Iudaeorum Essaei (11. 12.), qui genuina et divina philosophia tam fortes redditi sunt, ut mortem potius subirent, quam praeter animi sententiam quid facerent (13.). Ex Gymnosophistis maxime hac sentiendi ratione Calanus (14.). Multi quoque poëtarum, Euripides maxime in Syleo, praestantissimis dictis hanc veram libertatem quaerere suadent (15.); exemplo vero

Anaxarchus et Zeno Eleates (16.), et permulti fortes viri, pueri, matres, quidquod toti populi (17-19.). Hinc libertatis nomen omnibus probis suavissimum sonat (20.), et qui virtute illam servare studet, non asyla petit, ut ibi tutus lateat, sed in suo ipsius animo forti et constanti et securitatem et libertatem quaerit (21.). Recte igitur solus liber dicitur, qui pravos affectus virtute, res adversas fortitudine superare discit; quod discet, qui secundum naturam vivit (22.).

---

§. 1. Ὁ μὲν πρότερος λόγος ἦν ἡμῖν, ὦ Θεόδοτε, περὶ τοῦ πάντα δοῦλον εἶναι φαῦλον, ὡς καὶ διὰ πολλῶν καὶ εἰκότων καὶ ἀληθινῶν ἐπιστωσάμεθα. Οὑτοσὶ δὲ ἐκείνου συγγενὴς, ὁμοπάτριος καὶ ὁμομήτριος ἀδελφὸς, καὶ τρόπον τινὰ δίδυμος, καθ᾽ ὃν ἐπιδείξομεν ὅτι πᾶς ὁ ἀστεῖος ἐλεύθερος. Τὸν μὲν οὖν τῶν Πυθαγορείων ἱερώτατον θίασον λόγος ἔχει μετὰ πολλῶν καὶ ἄλλων καλῶν καὶ τοῦτ᾽ ἀναδιδάσκειν, ταῖς λεωφόροις μὴ βαδίζειν ὁδοῖς, οὐχ ἵνα κρημνοβατῶμεν — οὐ γὰρ ποσὶ κάματον παρήγγειλεν — ἀλλ᾽ αἰνιττόμενος διὰ συμβόλου, τὸ μήτ᾽ ἔργοις μήτε λόγοις δημώδεσι καὶ πεπατημένοις χρῆσθαι. Ὅσοι δὲ φιλοσοφίαν γνησίως ἠσπάσαντο, καταπειθεῖς γενόμενοι τῷ προστάγματι, λόγον αὐτὸ, μᾶλλον δὲ θεσμὸν ἰσούμενον χρησμῷ ὑπετόπησαν, καὶ δόξας ἀγελαίους ὑπερκύψαντες, ἀτραπὸν ἄβατον ἐκαινοτόμησαν ἰδιώταις λόγων καὶ δογμάτων, ἰδέας ἀναστείλαντες ὧν οὐδενὶ μὴ καθα- 866
ρῷ θέμις ψαῦσαι. Λέγω δὲ μὴ καθαροὺς, ὅσοι ἢ P.
445 παιδείας εἰς ἅπαν ἄγευστοι διετέλεσαν, ἢ πλαγίως
M. ἀλλὰ μὴ ἐπ᾽ εὐθείας αὐτῆς ἐγεύσαντο, κάλλος τὸ σοφίας εἰς τὸ σοφιστείας αἶσχος παραχαράξαντες. Οὗτοι τὸ νοητὸν φῶς ἰδεῖν μὴ δυνάμενοι δι᾽ ἀσθένειαν τοῦ κατὰ ψυχὴν ὄμματος, ὃ ταῖς μαρμαρυγαῖς πέφυκεν ἐπισκιάζεσθαι, καθάπερ ἐν νυκτὶ διά-

γοντες ἀπιστοῦσι τοῖς ἐν ἡμέρᾳ ζῶσι, καὶ ὅσα ἂν αὐτοῖς ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπικρατούντων εἰλικρινέστατα περιαθρήσαντες διηγῶνται, τεράστια νομίζουσι φάσμασιν ἐοικότα, τῶν ἐν τοῖς θαύμασιν οὐ διαφέροντα. Πῶς γὰρ οὐκ ἐκτόπια καὶ θαύματα ὄντως, φυγάδας μὲν καλεῖν τοὺς μὴ μόνον ἐν μέσῃ τῇ πόλει διατρίβοντας, ἀλλὰ καὶ βουλεύοντας καὶ δικάζοντας καὶ ἐκκλησιάζοντας, ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἀγορανομίας καὶ γυμνασιαρχίας καὶ τὰς ἄλλας λειτουργίας ὑπομένοντας· πολίτας δὲ τοὺς ἢ μὴ ἐγγραφέντας τοπαράπαν, ἢ ὧν ἀτιμία καὶ φυγὴ κατέγνωσται; Πέραν ὅρων ἀνθρώπους ἐληλαμένους, οὐ μόνον οὐκ ἐπιβῆναι τῆς χώρας, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐξ ἀπόπτου τὸ πατρῷον ἔδαφος θεάσασθαι δυναμένους, εἰ μή τισι ποιναῖς ἐλαύνοιντο θανατῶντες. Ἔφεδροι γὰρ καταστειχόντων κολασταὶ μυρίοι, καὶ δι᾽ ἑαυτῶν ἠκονημένοι, καὶ νόμων προστάξεσιν ὑπηρετοῦντες.

§. 2. Πῶς δὲ οὐ παράλογα καὶ γέμοντα πολλῆς ἀναισχυντίας ἢ μανίας — ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω· διὰ γὰρ ὑπερβολὴν οὐδ᾽ οἰκείων ὀνομάτων εὐπορῆσαι ῥᾴδιον — πλουσίους μὲν ὀνομάζειν τοὺς ἀπορωτάτους καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπιδεεῖς, λυπρῶς καὶ ἀθλίως ἀποζῶντας, μόλις τὸ ἐφήμερον κομίζοντας, ἐν εὐθηνίᾳ κοινῇ λιμὸν ἐξαίρετον ἔχοντας, ἀρετῆς αὔρᾳ, καθάπερ ἀέρι φασὶ τοὺς τέττιγας, τρεφομένους· πένητας δὲ τοὺς ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ πλήθει κτημάτων, καὶ προσόδων, καὶ ἄλλων ἀμυθήτων ἀγαθῶν ἀφθονίᾳ περιῤῥεομένους, ὧν ὁ πλοῦτος οὐ συγγενεῖς καὶ φίλους αὐτὸ μόνον ὤνησεν, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκίας ἔξω προελθὼν, μεγάλους ὁμίλους δημοτῶν καὶ φυλετῶν· διαβὰς δέ τι μεῖζον καὶ πόλει χορηγεῖ τὰ πάντα, ὧν εἰρήνη χρεῖος ἢ πόλεμος; Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς ὀνειρώξεως τοῖς μὲν ἀμφιθαλέσι καὶ τῷ ὄντι εὐπατρίδαις, ὧν οὐ γονεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ πάπποι καὶ πρόγονοι μέχρι τῶν ἀρχηγετῶν καὶ

πρός ἀνδρῶν καὶ πρὸς γυναικῶν ἐπιφανέστατοι γε-
γόνασι, δουλείαν ἐπετόλμησαν ἐπιφημίσαι· τοῖς δὲ
ἐκ τριγενείας στιγματίαις, παιδότριψι καὶ παλαιο-
447 δούλοις, ἐλευθερίαν. Ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα, ὡς ἔ-
M. φην, πρόφασις ἀνθρώπων, οἳ διάνοιαν μὲν ἠμαύ-
ρωνται, δοῦλοι δέ εἰσι δόξης, ἐπανέχοντες αἰσθή-
σεσιν, ὧν τὸ συνέδριον ὑπὸ τῶν κρινομένων ἀεὶ 867
δεκαζόμενον ἀβέβαιον. Χρῆν δὲ αὐτοὺς, εἴπερ ὅλως P.
ἐζήλουν ἀλήθειαν, μὴ τῶν τὰ σώματα καμνόντων
ἐν τῷ φρονεῖν ἐλαττοῦσθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἑαυ-
τοὺς ἐπιτρέπουσιν ἰατροῖς ὑγείας ὀρεγόμενοι. Κατ-
οκνοῦσι δὲ οὗτοι νόσον ψυχῆς ἀπαιδευσίαν ἀπώσα-
σθαι, γενόμενοι σοφῶν ἀνδρῶν ὁμιληταί. Παρ'
ὧν οὐ μόνον ἐστὶν ἀπομαθεῖν ἀμαθίαν, ἀλλὰ καὶ
τὸ ἴδιον ἀνθρώπου κτῆμα προςλαβεῖν ἐπιστήμην.
Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν λιγυρώτατον Πλάτωνα, φθό-
νος ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται· θειότατόν τε καὶ κοι-
νωνικώτατον, σοφία, συγκλείει μὲν οὐδέποτε τὸ
ἑαυτῆς φροντιστήριον, ἀναπεπταμένη δὲ ἀεὶ εἰςδέ-
χεται τοὺς ποτίμων διψῶντας λόγων, οἷς ἀκράτου
διδασκαλίας ἄφθονον ἐπαντλοῦσα νᾶμα, μεθύειν
τὴν νηφάλιον ἀναπείθει μέθην. Οἱ δὲ ὥςπερ ἐν
ταῖς τελεταῖς ἱεροφαντηθένπες, ὅταν ὀργίων γεμι-
σθῶσι, πολλὰ τῆς πρόσθεν ὀλιγωρίας ἑαυτοὺς κα-
κίζουσιν, ὡς οὐ φεισάμενοι χρόνου, βίον δὲ τρί-
ψαντες ἀβίωτον, ἐν ᾧ φρονήσεως ἐχήρευσαν. Ἄ-
ξιον οὖν νεότητα τὴν πανταχοῦ πᾶσαν, τὰς ἀπαρ-
χὰς τῆς πρώτης ἀκμῆς μηδενὶ μᾶλλον ἢ παιδείᾳ
ἀναθεῖναι, ᾗ καὶ ἐνηβῆσαι καὶ ἐγγηράσαι καλόν.
Ὥςπερ γάρ φασι τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων ἀναφέρειν
τας τῶν πρώτων εἰς αὐτὰ ἐγχυθέντων ὀσμάς· οὕ-
τω καὶ αἱ νέων ψυχαὶ τοὺς πρώτους τῶν φαντα-
σιῶν τύπους ἀνεξαλείπτους ἐναποματτόμεναι, τῇ
φορᾷ τῶν αὖθις ἐπειςρεόντων ἥκιστα κατακλυ-
ζόμεναι, τὸ ἀρχαῖον διαφαίνουσιν εἶδος.

§. 3. Ἅλις μὲν δὴ τούτων. Ἀκριβωτέον δὲ τὸ ζητούμενον ἵνα μὴ τῇ τῶν ὀνομάτων ἀσαφείᾳ παραγόμενοι, πλαζώμεθα· καταλαβόντες δὲ περὶ οὗ ὁ λόγος, τὰς ἀποδείξεις εὐσκόπως ἐφαρμόττωμεν. Δουλεία τοίνυν ἡ μὲν ψυχῶν, ἡ δὲ σωμάτων λέγεται. Δεσπόται δὲ τῶν μὲν σωμάτων ἄνθρωποι, ψυχῶν δὲ κακία καὶ πάθη. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἡ ἐλευθερία. Ἡ μὲν γὰρ ἄδειαν σωμάτων ἀπ᾽ ἀνθρώπων σωμάτων δυνατωτέρων· ἡ δὲ διανοίας ἐκεχειρίαν
448 ἀπὸ τῆς τῶν παθῶν δυναστείας ἐργάζεται. Τὸ
M. μὲν οὖν πρότερον οὐδὲ εἷς ζητεῖ· μυρίαι γὰρ ἀνθρώπων τύχαι, καὶ πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν. Ἀλλ᾽ ἔστιν ἡ σκέψις περὶ τρόπων, οὓς οὔτ᾽ ἐπιθυμίαι οὔτε φόβοι οὐθ᾽ ἡδοναὶ οὔτε λῦπαι κατέζευξαν, ὥςπερ ἐξ εἱρκτῆς προεληλυθότων, καὶ δεσμῶν οἷς ἐπεσφίγγοντο διαφειμένων. Ἀνελόντες οὖν ἐκποδὼν τὰς προφασιστικὰς ἐλευθερίας, καὶ τὰ φύσεως μὲν ἀλλότρια, δόξης δ᾽ ἠρτημένα ὀνόματα οἰκοτρίβων ἢ ἀργυρωνήτων ἢ αἰχμαλώτων, τὸν ἀψευδῶς ἐλεύθερον ἀναζητῶμεν, ᾧ μόνῳ τὸ αὐτοκρατὲς πρόςεστι, καὶ ἂν μυρίοι γράφωσι δεσπότας ἑαυ- 868
τούς. Ἀναφθέγξεται γὰρ ἐκεῖνο τὸ Σοφόκλειον, οὐ- P.
δὲν τῶν Πυθοχρήστων διαφέρον,

Θεὸς ἐμοὶ ἄρχων, θνητῶν δὲ οὐδὲ εἷς.

Τῷ γὰρ ὄντι μόνος ἐλεύθερος, ὁ μόνῳ θεῷ χρώμενος ἡγεμόνι· κατ᾽ ἐμὴν δὲ διάνοιαν καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμὼν ἐπιτετραμμένος τὰ περίγεια, οἷα μεγάλου βασιλέως, θνητὸς ἀθανάτου, διάδοχος. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σοφοῦ λόγος εἰς καιρὸν ἐπιτηδειότερον ὑπερκείσθω. Τὸν δὲ περὶ ἐλευθερίας τανῦν ἀκριβωτέον. Εἰ δή τις εἴσω προελθὼν τῶν πραγμάτων ἐθελήσειε διακύψαι, γνώσεται σαφῶς ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἄλλῳ συγγενὲς οὕτως, ὡς αὐτοπραγία ἐλευθερίᾳ. Διότι πολλὰ μὲν τῷ φαύλῳ τὰ ἐυ-

ποδῶν, φιλαργυρία, φιλοδοξία, φιληδονία. Τῷ δὲ ἀστείῳ τὸ παράπαν οὐδὲν, ἐπανισταμένῳ καὶ ἐπιβεβηκότι καθάπερ ἐν ἄθλων ἀγωνισταῖς καταπαλαισθεῖσιν, ἔρωτι, φόβῳ, δειλίᾳ, λύπῃ, τοῖς ὁμοιοτρόποις. Ἔμαθε γὰρ ἀλογεῖν ἐπιταγμάτων, ὅσα οἱ ψυχῆς παρανομώτατοι ἄρχοντες ἐπιτάττουσι, διὰ ζῆλον καὶ πόθον ἐλευθερίας, ἧς τὸ αὐτοκέλευστον καὶ ἐθελουργὸν κλῆρος ἴδιος. Ἐπαινεῖται παρά τισιν ὁ τρίμετρον ἐκεῖνο ποιήσας·

Τίς ἐστὶ δοῦλος, τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;

Ὡς μάλα συνιδὼν τὸ ἀκόλουθον. Ὑπέλαβε γὰρ, ὅτι οὐδὲν οὕτω δουλοῦσθαι πέφυκε διάνοιαν, ὡς τὸ ἐπὶ θανάτῳ δέος, ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸ ζῆν ἱμέρου.

§. 4. Χρὴ δὲ λελογίσθαι, ὅτι οὐχ ὁ τοῦ θανεῖν μόνον ἄφροντις ἀδούλωτος, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ πένεσθαι, καὶ ἀδοξεῖν, καὶ ἀλγεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα οἱ πολλοὶ κακὰ νομίζουσι, κακοὶ τῶν πραγμάτων ὄντες
449 αὐτοὶ κριταὶ, οἵ τινες ἐκ τῶν χρειῶν δοκιμάζουσι
M. τὸν δοῦλον, εἰς τὰς ὑπηρεσίας ἀφορῶντες, δέον εἰς τὸ ἀδούλωτον ἦθος. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ ταπεινοῦ καὶ δουλοπρεποῦς φρονήματος ταπεινοῖς καὶ δουλοπρεπέσι παρὰ γνώμην ἐγχειρῶν τὴν ἑαυτοῦ, δοῦλος ὄντως. Ὁ δὲ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν ἁρμοζόμενος τὰ οἰκεῖα, καὶ ἑκουσίως ἅμα καὶ τλητικῶς ἐγκαρτερῶν τοῖς ἀπὸ τύχης, καὶ μηδὲν καινὸν ἀπ᾽ ἀνθρώπων εἶναι νομίζων, ἀλλ᾽ ἐξητακὼς ἐπιμελῶς, ὅτι τὰ μὲν θεῖα αἰωνίῳ τάξει καὶ εὐδαιμονίᾳ τετίμηται· τὰ δὲ θνητὰ πάντα, σάλῳ καὶ κλύδωνι πραγμάτων διαφερόμενα πρὸς ἀνίσους ῥοπὰς ταλαντεύει, καὶ γενναίως ὑπομένων τὰ συμπίπτοντα, φιλόσοφος εὐθύς τε καὶ ἐλεύθερος. Ὅθεν οὐδὲ παντὶ τῷ προστάττοντι ὑπακούσεται, καὶ ἂν αἰκίας καὶ βασάνους καί τινας φοβερωτέρας ἀπειλὰς ἐπανατείνηται. Νεανιευόμενος δὲ ἀντικηρύξει,

Πίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου 869
Πίνων κελαινὸν αἷμα. Πρόσθε γὰρ κάτω P.
Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ τ' ἄνω εἰς οὐρανὸν,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

§. 5. Ἤδη ποτὲ εἶδον ἐν ἀγῶνι παγκρατιαστῶν τὸν μὲν ἐπιφέροντα τὰς πληγὰς καὶ χερσὶ καὶ ποσὶ, καὶ πάσας εὐσκόπως, καὶ μηδὲν παραλελοιπότα τῶν εἰς τὸ νικᾶν, ἀπειρηκότα καὶ παρειμένον, καὶ πέρας ἀστεφάνωτον ἐξελθόντα τοῦ σταδίου· τὸν δὲ τυπτόμενον ὑπὸ πυκνότητος σαρκῶν πεπιλημένον, στρυφνὸν, ναστὸν, ὄντως γέμοντα πνεύματος ἀθλητικοῦ, δι' ὅλου νενευρωμένον, οἷα πέτρον καὶ σίδηρον, οὐδὲν μὲν πρὸς τὰς πληγὰς ἐνδόντα, τὴν δὲ τοῦ ἀντιπάλου δύναμιν τῷ καρτερικῷ καὶ παγίῳ τῆς ὑπομονῆς καθῃρηκότα μέχρι παντελοῦς νίκης. Ὅμοιον δὴ τούτῳ πεπονθέναι μοι δοκεῖ ὁ ἀστεῖος. Τὴν γὰρ ψυχὴν εὖ μάλα κραταιωθεὶς ἰσχυρογνώμονι λογισμῷ, θᾶττον ἀναγκάζει τὸν βιαζόμενον ἀπειπεῖν, ἢ ὑπομένει τι δρᾶσαι τῶν παρὰ γνώμην. Ἀλλ' ἄπιστον ἴσως τοῖς μὴ πεπονθόσιν ἀρετὴν τὸ λεγόμενον, καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο τοῖς τοὺς παγκρατιαστὰς οὐκ ἰδοῦσι· γέγονε δὲ οὐδὲν ἧττον ἐπ' ἀληθείας. Εἰς ταῦτα δὲ ἀπιδὼν Ἀντισθένης "δυςβάστακτον" εἶπεν "εἶναι τὸν ἀστεῖον." Ὡς γὰρ ἡ ἀφροσύνη κοῦφον καὶ φερόμενον, ἡ φρόνησις ἐρηρεισμένον καὶ ἀκλινὲς καὶ βάρος ἔχον ἀσάλευτον. Ὁ δὲ δὴ τὸν Ἰουδαίων νο-
450 μοθέτης *) τὰς τοῦ σοφοῦ χεῖρας βαρείας εἰςάγει,
M. διὰ συμβόλων τὰς πράξεις αἰνιττόμενος, οὐκ ἐπιπολαίως, ἀλλὰ παγίως ἐρηρεισμένας ἀπὸ διανοίας ἀῤῥεποῦς. Πρὸς οὐδενὸς οὖν ἀναγκάζεται, ἅτε καταπεφρονηκὼς μὲν ἀλγηδόνων, καταπεφρονηκὼς δὲ θανάτου, νόμῳ δὲ φύσεως, ὑπηκόους ἔχων πάντας ἄφρονας. Ὅνπερ γὰρ τρόπον αἰγῶν μὲν καὶ βοῶν

---

*) Gen. 16, 9.

καὶ προβάτων αἰπόλοι καὶ βουκόλοι, καὶ νομεῖς
ἀφηγοῦνται, τὰς δὲ ἀγέλας ἀμήχανον ἐπιτάξαι
ποιμέσι· καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μὲν πολ-
λοὶ θρέμμασιν ἐοικότες, ἐπιστάτου καὶ ἄρχοντος
δέονται. Ἡγεμόνες δέ εἰσιν οἱ ἀστεῖοι, τὴν τῶν ἀ-
γελαρχῶν τεταγμένοι τάξιν. Ὅμηρος μὲν οὖν ποι-
μένας λαῶν εἴωθε καλεῖν τοὺς βασιλέας· ἡ δὲ φύ-
σις τοῖς ἀγαθοῖς κυριώτερον τουτί τὸ ὄνομα ἐπεφή-
μισεν, εἴγε ἐκεῖνοι ποιμαίνονται τὸ πλέον, ἢ ποιμαι-
νουσιν. Ἄκρατος γὰρ αὐτοὺς ἄγει καὶ εὐμορφία,
πέμματά τε καὶ ὄψα, καὶ τὰ μαγείρων καὶ σιτοποι-
ῶν ἡδύσματα, ἵνα τὰς ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν
σεμνοτέρων ἐπιθυμίας παραλείπω. Τοῖς δὲ ὑπ' οὐ-
δενὸς συμβέβηκε δελεάζεσθαι· νουθετεῖν δὲ μᾶλλον 970
καὶ ὅσους ἂν αἴσθωνται πάγαις ἡδονῆς ἁλισκομένους. P.

§. 6. Ὅτι δὲ οὐχ αἱ ὑπηρεσίαι μηνύματά εἰσι
δουλείας, ἐναργεστάτη πίστις οἱ πόλεμοι. Τοὺς γὰρ
στρατευομένους ἰδεῖν ἐστιν αὐτουργοὺς ἅπαντας, οὐ
μόνον τὸς πανοπλίας κομίζοντας, ἀλλὰ καὶ ὅσα πρὸς
τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν ὑποζυγίων τρόπον ἐπηχθισμέ-
νους, ἅτ' ἐφ' ὑδρείαν ἐξιόντας, καὶ φρυγανισμὸν καὶ
χιλὸν κτήνεσι. Τὰ γὰρ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐν ταῖς
στρατείαις τί δεῖ μακρηγορεῖν, τάφρους ἀνατεμνόν-
των, ἢ τείχη κατασκευαζόντων, ἢ τριήρεις ναυπη-
γουμένων, ἢ ὅσα ὑπουργίας, ἢ τέχνης, πάντα χερσὶ
καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι ὑπηρετούντων. Ἔστι δέ τις
καὶ κατ' εἰρήνην πόλεμος τῶν ἐν ὅπλοις οὐκ ἀπο-
δέων, ὃν ἀδοξία, καὶ πενία, καὶ δεινὴ σπάνις τῶν
ἀναγκαίων συγκροτοῦσιν, ὑφ' οὗ βιασθέντες ἐγχειρεῖν
καὶ τοῖς δουλοπρεπεστάτοις ἀναγκάζονται, σκάπτον-
τες, γεωπονοῦντες, βαναύσους ἐπιτηδεύοντες τέχνας,
ὑπηρετοῦντες ἀόκνως, ἕνεκα τοῦ παρατρέφεσθαι· πολ-
λάκις δὲ καὶ κατὰ μέσην ἀγορὰν ἀχθοφοροῦντες ἐν
ἡλικιωτῶν καὶ συμφοιτητῶν καὶ συνεφήβων ὄψεσιν.
Ἕτεροι δέ εἰσιν ἐκ γένους δοῦλοι, τὰ τῶν ἐλευθέρων
εὐμοιρίᾳ τύχης μετιόντες. Ἐπίτροποι γὰρ οἰκιῶν,

κτημάτων καὶ μεγάλων οὐσιῶν, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὁμοδούλων ἄρχοντες καθίστανται. Πολλοὶ δὲ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ὀρφανοὺς δεσποτῶν ἐπετράπησαν, φίλων καὶ συγγενῶν προκριθέντες εἰς πίστιν, ἀλλ' ὅμως εἰσὶ δοῦλοι, δανείζοντες, ὠνούμενοι, προςόδους ἐκλεγόμενοι, θεραπευόμενοι. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ καὶ κατὰ τὸ ἐναντίον ὀλίσθῳ τῆς εὐ-
451 *τυχίας δουλικὰς χρείας ἐπιτελεῖ, τῷ δ' ὑπακούειν*
M. *ἑτέρων τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεῖται; Καὶ πῶς πατρὸς μὲν ἢ μητρὸς ἐπιταγμάτων παῖδες ἀνέχονται· γνώριμοι δὲ ὧν ἂν ὑφηγῆται διακελεύωνται. Δοῦλος γὰρ ἑκὼν οὐδείς. Οἵ γε μὴν τοκέες οὐ τοσαύτην ὑπερβολὴν ἐπιδείξονταί ποτε μισοτεκνίας, ὥςθ' ἃ μόνον σύμβολα δουλείας ἐστὶ, τὰς ὑπηρεσίας ἀναγκάσαι ἂν παῖδας τοὺς ἑαυτῶν ὑπομένειν. Εἰ δέ τινας ὑπ' ἀνδραποδοκαπήλων ἐπευωνιζομένους ἰδών τις οἴεται δούλους εὐθὺς εἶναι, πολὺ διαμαρτάνει τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ ἡ πρᾶσις κύριον ἀποφαίνει τὸ πριάμενον, ἢ τὸν πραθέντα δοῦλον, ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι, τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι, γράφουσιν ἐλευθέρους. Ἤδη δέ τινες καὶ προςυπερβάλλοντες εἰς τὸ ἐναντίον περιήγαγον τὸ πρᾶγμα, δεσπόται γενόμενοι τῶν πριαμένων ἀντὶ δούλων. Ἐγὼ γοῦν* 871
ἐθεασάμην πολλάκις εὔμορφα παιδισκάρια, καὶ φύ- P.
σει στωμύλα, δυσὶν ὁρμητηρίοις, ὄψεως κάλλει καὶ τῇ περὶ λόγους χάριτι, πορθοῦντα τοὺς κεκτημένους. Ἑλεπόλεις γὰρ ταῦτά γε ψυχῶν ἀϊδρύτων καὶ ἀνερματίστων, μηχανημάτων ἁπάντων, ὅσα ἐπ' ἀνατροπῇ τειχῶν κατασκευάζεται σθεναρώτατα. Σημεῖον δέ· θεραπεύουσιν, ἱκετεύουσιν εὐμένειαν ὡς παρὰ τύχης καὶ ἀγαθοῦ δαίμονος αἰτεῖσθαι γλίχονται, καὶ παρορώμενοι μὲν σφαδάζουσιν, εἰ δ' αὐτὸ μόνον τὸ βλέμμα ἵλεων θεάσαιντο, γεγηθότες ἀνορχοῦνται.

Εἰ μὴ καὶ τὸν λέοντας ὠνησάμενον δεσπότην φατέον εἶναι λεόντων, ὡς εἰ μόνον ἐπανατείνοι τὰς ὄψεις, οἵους ἐπρίατο κυρίους ὁ δύστηνος, ὡς χαλεποὺς καὶ ὠμοθύμους, αὐτίκα παθὼν εἴσεται. Τί οὖν, οὐκ οἰόμεθα τὸν σοφὸν ἀδουλότερον εἶναι λεόντων, ἐλευθερίᾳ καὶ ἀτρώτῳ ψυχῇ τὴν ἀλκὴν ἔχοντα μᾶλλον, ἢ εἰ σώμασι φύσει δούλοις καὶ εὐτονίᾳ κραταιοτάτῃ ἰσχύος ἀφηνιάζοι;

§. 7. Μάθοι δὲ ἄν τις τὴν ἐλευθερίαν ἣ περὶ τὸν σπουδαῖόν ἐστι καὶ ἐξ ἑτέρων,

Δοῦλος εὐδαίμων πρὸς ἀλήθειαν οὐδείς.

Τί γὰρ ἀθλιώτερον, ἢ πάντων ἄκυρον εἶναί τινα, καὶ ἑαυτοῦ; Ὁ δέ γε σοφὸς, εὐδαίμων, ἕρμα καὶ πλήρωμα καλοκἀγαθίας ἐπιφερόμενος, ἐν ᾗ τὸ κῦρος ἐστὶν ἁπάντων *** ἀναμφιβόλως καὶ ἐξ ἀνάγκης ὁ σπουδαῖος ἐλευθερός ἐστι. Πρὸς τούτοις ἔτι οὐκ ἂν εἴποι τίς τοὺς φίλους τοῦ θεοῦ ἐλευθέρους εἶναι;
452 Εἰ μὴ τοῖς μὲν τῶν βασιλέων ἑταίροις ἄξιον μὴ
M μόνον ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ ἀρχὴν συνομολογεῖν συνεπιτροπεύουσι καὶ συνδιέπουσι τὴν ἡγεμονίαν. Τοῖς δὲ θεῶν τῶν ὀλυμπίων δουλείαν ἐπιφημιστέον, οἳ διὰ τὸ φιλόθεον εὐθὺς γενόμενοι θεοφιλεῖς, ἴσῃ ἀντιτιμηθέντες εὐνοίᾳ παρ᾽ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καθάπερ οἱ ποιηταί φασι, πανάρχοντές τε καὶ βασιλέων βασιλῆές εἰσι. Νεανικώτερον δὲ ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης προσυπερβάλλων, ἅτε γυμνῆς ὡς λόγος ἀσκητὴς φιλοσοφίας, τὸν ἔρωτι θείῳ κατεσχημένον, καὶ τὸ ὂν μόνον θεραπεύοντα, οὐκ ἔτ᾽ ἄνθρωπον ἀλλὰ θεὸν ἀπετόλμησεν εἰπεῖν· ἀνθρώπων μέντοι θεὸν, οὐ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, ἵνα τῷ πάντων καταλείπῃ πατρὶ τὸ θεὸν εἶναι βασιλεῖ καὶ θεῷ. Ἆρα ἄξιον τὸν προνομίας τοσαύτης τετυχηκότα, δοῦλον, ἢ μόνον ἐλεύθερον εἶναι νομίζειν; Ὃς εἰ καὶ θείας οὐ ἠξίωται μοίρας καθ᾽ αὐτὸν, ἀλλά τοι

διὰ τὸ φίλῳ θεῷ χρῆσθαι, πάντως ὤφειλεν εὐδαιμονεῖν. Οὔτε γὰρ ἀσθενὴς ὁ ὑπέρμαχος, οὔτε φιλικῶν ἀμελὴς δικαίων θεὸς, ἑταιρεῖος ὢν καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἑταίρους ἐφορῶν. Ἔτι τοίνυν, ὥςπερ τῶν πόλεων αἱ μὲν ὀλιγαρχούμεναι καὶ τυραννούμεναι 872
δουλείαν ὑπομένουσι, χαλεποὺς καὶ βαρεῖς ἔχουσαι P.
δεσπότας τοὺς ὑπαγομένους καὶ κρατοῦντας, αἱ δὲ νόμοις ἐπιμεληταῖς χρώμεναι καὶ προστάταις, εἰσὶν ἐλεύθεραι· οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων, παρ᾽ οἷς μὲν ἂν ὀργὴ ἢ ἐπιθυμία, ἤ τι ἄλλο πάθος, ἢ καὶ ἐπίβουλος κακία δυναστεύει, πάντως εἰσὶ δοῦλοι. Ὅσοι δὲ μετὰ νόμου ζῶσιν, ἐλεύθεροι. Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ φθαρτὸς ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀθανάτου φύσεως ἄφθαρτος ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς. Διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας, οἳ μεγίστοις μὲν δήμοις Ἀθηναίων, καὶ Λακεδαιμονίων πρὸς ἐλευθερίαν αὐταρκεστάτους εἶναί φασι τοὺς Σόλωνος καὶ Λυκούργου νόμους, κρατοῦντάς τε καὶ ἄρχοντας, πειθαρχούντων αὐτοῖς τῶν πολιτευομένων· σοφοῖς δὲ ἀνδράσι τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐστὶ πηγὴ νόμοις, οὐχ ἱκανὸν εἶναι πρὸς μετουσίαν ἐλευθερίας τοῖς ὑπακούουσι πάντων, ἅττ᾽ ἂν ἢ προτάττει ἢ ἀπαγορεύει. Πρὸς τοίνυν τοῖς εἰρημένοις ἐναργεστάτη πίστις ἐλευθερίας, ἰσηγορία, ἣν οἱ σπουδαῖοι πάντες ἄγουσι πρὸς ἀλλήλους· ὅθεν καὶ τὰ τρίμετρα φιλοσόφως ἐκεῖνά φασιν εἰρῆσθαι·

453 Οὐ γὰρ μετεῖναι τῶν νόμων δούλοις ἔφυ.

M. Καὶ πάλιν·

Δοῦλος πέφυκας; Οὐ μέτεστί σοι λόγου.

Καθάπερ οὖν ὁ μουσικὸς λόγος ἅπασι τοῖς ἐπιτετηδευκόσι μουσικὴν ἰσηγορίας τῆς ἐν τῇ τέχνῃ μεταδίδωσι, καὶ ὁ γραμματικὸς ἢ γεωμετρικὸς

γραμματικοῖς ἢ γεωμέτραις· οὕτω καὶ ὁ ἐν τῷ βίῳ νόμος τοῖς ἐμπείροις τῶν βιωτικῶν. Οἱ δὲ σπουδαῖοι ἅπαντες ἔμπειροι τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων εἰσὶ, ὁπότε καὶ τῶν ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει, καὶ εἰσί τινες αὐτῶν ἐλεύθεροι· ὥςτε καὶ ὅσοι τούτοις ἰσηγορίας μετέχουσιν. Οὐδεὶς ἄρα τῶν σπουδαίων δοῦλος, ἀλλ' ἐλεύθεροι πάντες.

§. 8. Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς ἀφορμῆς καὶ ὅτι δοῦλος ὁ ἄφρων ἐστὶν ἐπιδειχθήσεται. Ὥςπερ γὰρ ὁ κατὰ μουσικὴν νόμος οὐ δίδωσιν ἰσηγορίαν ἀμούσοις πρὸς μεμουσωμένους, οὐδ' ὁ κατὰ γραμματικὴν ἀγραμμάτοις πρὸς γραμματικοὺς, οὐδὲ συνόλως ὁ τεχνικὸς πρὸς τεχνίτας ἀτέχνοις· οὕτως οὐδ' ὁ βιωτικὸς νόμος ἰσηγορίας μεταδίδωσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀπείροις πρὸς ἐμπείρους· τοῖς δὲ ἐλευθέροις ἡ 873
ἐκ νόμου πᾶσιν ἰσηγορία δίδοται, καὶ εἰσί τινες τῶν P.
σπουδαίων ἐλεύθεροι· καὶ τῶν βιωτικῶν ἄπειροι μὲν οἱ φαῦλοι, ἐμπειρότατοι δὲ οἱ σοφοί. Οὐκ ἄρα εἰσί τινες τῶν φαύλων ἐλεύθεροι, δοῦλοι δὲ πάντες. Ὁ δὲ Ζήνων εἴ καί τις ἄλλος ὑπ' ἀρετῆς ἀχθεὶς, νεανικώτερον ἀποδείκνυσι περὶ τοῦ μὴ εἶναι τοῖς φαύλοις ἰσηγορίαν πρὸς ἀστείους. Φησὶ γὰρ, "Οὐκ οἰμώξεται ὁ φαῦλος, ἐὰν ἀντιλέγῃ τῷ σπουδαίῳ;" Οὐκ ἄρ' ἐστὶν ἰσηγορία τῷ φαύλῳ πρὸς σπουδαῖον. Οἶδ' ὅτι πολλοὶ τοῦ λόγου κατακερτομήσουσιν, ὡς αὐθαδείᾳ τὸ πλέον ἐρωτηθέντος ἢ συνέσει. Μετὰ δὲ τὴν χλεύην παυσάμενοι τοῦ γέλωτος ἢν ἐθελήσωσι διακύψαι, καὶ τὸ λεγόμενον σαφῶς ἐρευνῆσαι, καταπλαγέντες αὐτοῦ τὸ ἀψευδὲς, εἴσονται ὅτι ἐπ' οὐδενὶ μᾶλλον οἰμώξεταί τις, ἢ τῷ μὴ πειθαρχεῖν τῷ σοφῷ. Ζημία γὰρ χρημάτων, ἢ ἀτιμία, ἢ φυγαὶ, ἢ αἱ διὰ πληγῶν ὕβρεις ἢ ὅσα ὁμοιότροπα, βραχέα ἢ τὸ μηδὲν ἔβλαψεν, ἀντιτιθέμενα κακίαις καὶ ὧν αἱ κακίαι δημιουργοί. Τοὺς δὲ πολλοὺς οὐ συνορῶντας ψυχῶν βλάβας διὰ λογισμοῦ πήρωσιν, ἐπὶ μόναις ταῖς ἐκτὸς συμβέβηκεν ἄχθεσθαι, τὸ κριτήριον ἀφη-

ρημένους, δι᾽ οὗ μόνον καταλαβεῖν ἐστι διανοίας ζημίαν. Εἰ δὲ δυνηθεῖεν ἀναβλέψαι, θεώμενοι τὰς δι᾽
454 ἀφροσύνης ἀπάτας καὶ τὰς ἐκ δειλίας ἀπορίας, καὶ
M. ὅσα ἀκολασία παρῴνησεν, ἢ ἀδικία παρηνόμησεν, ἐπὶ ταῖς τοῦ ἀρίστου συμφοραῖς λύπης ἀπαύστου γεμισθέντες, οὐδὲ παρηγορίας δι᾽ ὑπερβολὰς κακῶν ἀνέξονται. Ἔοικε δὲ ὁ Ζήνων ἀρύσασθαι τὸν λόγον, ὥσπερ ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς Ἰουδαίων νομοθεσίας, *) ἐν ᾗ δυοῖν ὄντοιν ἀδελφοῖν, τοῦ μὲν σώφρονος, τοῦ δὲ ἀκολάστου, λαβὼν οἶκτον ὁ κοινὸς ἀμφοῖν πατὴρ, τοῦ μὴ ἐπ᾽ ἀρετὴν ἥκοντος, εὔχεται ἵνα δουλεύσῃ τῷ ἀδελφῷ, τὸ δοκοῦν μέγιστον εἶναι κακὸν δουλείαν ἀγαθὸν τελεώτατον ὑπολαμβάνων ἄφρονι, τὸ μὲν αὐτεξούσιον ἀφῃρημένῳ, πρὸς τὸ μὴ σὺν ἀδείᾳ πλημμελεῖν, ἐκ δὲ τῆς τοῦ προεστῶτος προστασίας βελτιωθησομένῳ τὸ ἦθος.

§. 9. Τὰ μὲν οὖν λεχθέντα πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου διασύστασιν, ἔμοιγε ἀποχρῶντα ἦν. Ἐπεὶ δὲ τὰ ποικίλα τῶν νοσημάτων ἰατροῖς ἔθος ποικιλωτέραις θεραπείαις ἰᾶσθαι, ἀνάγκη καὶ τοῖς παραδόξοις νομιζομένοις τῶν προβλημάτων διὰ τὸ ἄηθες, ἐπάγειν πίστεις ἐπαλλήλους προσεγχρίμπτοντας. Μόλις γὰρ ἔνιοι, συνεχείᾳ φραττόμενοι τῶν ἀποδείξεων, αἰσθάνονται. Λέγεται τοίνυν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, ὅτι ὁ φρο- 874
νίμως πάντα ποιῶν εὖ ποιεῖ πάντα. Ὁ δὲ εὖ ποιῶν P.
πάντα, ὀρθῶς ποιεῖ πάντα. Ὁ δὲ ὀρθῶς πάντα ποιῶν, καὶ ἀναμαρτήτως, καὶ ἀμέμπτως, καὶ ἀνεπιπλήκτως, καὶ ἀνυπευθύνως, καὶ ἀζημίως. Ὥστ᾽ ἐξουσίαν σχήσει πάντα δρᾶν καὶ ζῆν ὡς βούλεται· ᾧ δὲ ταῦτ᾽ ἔξεστιν, ἐλεύθερος ἂν εἴη. Ἀλλὰ μὲν πάντα φρονίμως ποιεῖ ὁ ἀστεῖος. Μόνος ἄρα ἐστὶν ἐλεύθερος. Καὶ μὴν ὃν μὴ ἐνδέχεται μήτ᾽ ἀναγκάσαι μήτε κωλῦσαι, ἐκεῖνος οὐκ ἂν εἴη δοῦλος. Τὸν δὲ σπουδαῖον οὐκ ἐστὶν ἀναγκάσαι οὐδὲ κωλῦσαι· οὐκ ἄρα

*) Gen. 28, 1 sqq.

δοῦλος ὁ σπουδαῖος. Ὅτι δὲ οὔτ᾽ ἀναγκάζεται, οὔτε κωλύεται, δῆλον. Κωλύεται μὲν γὰρ ὁ μὴ τυγχάνων, ὧν ὀρέγεται. Ὀρέγεται δὲ ὁ σοφὸς τῶν ἀπ᾽ ἀρετῆς, ὧν ἀποτυγχάνειν οὐ πέφυκε. Καὶ μὴν εἰ ἀναγκάζεται, δῆλον ὅτι ἄκων τι ποιεῖ. Ἐν οἷς δὲ αἱ πράξεις, ἢ ἀπ᾽ ἀρετῆς εἰσι κατορθώματα, ἢ ἀπὸ κακίας ἁμαρτήματα, ἢ μέσα καὶ ἀδιάφορα. Τὰ μὲν οὖν ἀπ᾽ ἀρετῆς οὐ βιασθεὶς, ἀλλ᾽ ἑκών· αἱρετὰ γάρ εἰσιν αὐτῷ πάνθ᾽ ὅσα δρᾷ. Τὰ δὲ ἀπὸ κακίας ἅτε φευκτὰ, οὐδ᾽ ὄναρ πράττει. Οὐδὲ μὴν τὰ ἀδιάφορα εἰκὸς, πρὸς ἃ καθάπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἡ διάνοια ἰσοῤῥοπεῖ, δεδιδαγμένη μήτε ὡς ὁλκὸν ἔχουσι δύναμιν ἐνδιδόναι, μήτ᾽ ὡς ἀποστροφῆς ἀξίοις δυσχεραίνειν. Ἐξ ὧν ἐστι δῆλον, ὅτι οὐδὲν ἄκων ποιεῖ, οὐδ᾽ ἀναγκάζεται. Δοῦλος δὲ εἴπερ ἦν, ἠναγκάζετ᾽ ἄν. Ὥςτ᾽ ἐλεύθερος ἂν εἴη ὁ ἀστεῖος.

455 §. 10. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἥκιστα συγκεχορευ-
M.κότων μούσαις λόγων ἀποδεικτικῶν οὐ συνιέντες, οἳ
τὰς καθόλου τῶν πραγμάτων ἐμφάσεις παριστᾶσιν, εἰώθασιν ἐρωτᾷν, τίνες οὖν ἢ πρότερον γεγόνασιν ἄνδρες, ἢ νῦν εἰσιν ὁποίους ἀναπλάττεσθε; Καλόν γε ἀποκρίνασθαι, ὅτι καὶ πάλαι τινὲς ἦσαν τῶν καθ᾽ αὑτοὺς, οἳ ἀρετῇ διέφερον, ἡγεμόνι μόνῳ θεῷ χρώμενοι, καὶ κατὰ νόμον τὸν ὀρθὸν φύσεως λόγον ζῶντες, οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησιάζοντας ἐλευθέρου φρονήματος ἀναπιμπλάντες. Καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν αὐτῶν ἔτι εἰσὶν ὥςπερ εἰκόνες ἀπὸ ἀρχετύπου γραφῆς σοφῶν ἀνδρῶν καλοκἀγαθίας τυπωθέντες. Οὐ γὰρ εἰ αἱ τῶν ἀντιλεγόντων ψυχαὶ κεχηρεύκασιν ἐλευθερίας, ὑπ᾽ ἀφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν δουλαγωγηθεῖσαι, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀνθρώπων γένος. Εἰ δὲ μὴ κατὰ στίφη μεγάλα προΐασιν ἀγεληδὸν, θαυμαστὸν οὐδέν. Πρῶτον μὲν, ὅτι τὰ λίαν καλὰ, σπάνια· εἶτα, ἐπειδὴ τὸν τῶν εἰκαιοτέρων ἐκτρεπόμενοι πολὺν ὅμιλον θεωρίᾳ τῶν τῆς φύσεως

σχολάζουσιν, εὐχόμενοι μὲν εἴ πως ἐνῆν ἐπανορθώσα-
σθαι τὸν βίον· κοινωφελὲς γὰρ ἡ ἀρετή. Τὸ δὲ
ἀδυνατοῦντες, πλημμυρούντων κατὰ πόλεις ἀλλοκό-
των πραγμάτων, ἃ ψυχῆς πάθη κακίᾳ συνηυξή- 875
θησαν, ἀποδιδράσκουσιν, ὡς μὴ τῇ ῥύμῃ τῆς φο- P.
ρᾶς καθάπερ ἀπὸ χειμάῤῥου βίας κατασυρῆναι. Ἡ-
μᾶς δὲ, εἰ βελτιώσεώς τις ζῆλος ἦν, ἰχνηλατεῖν ἔδει
τὰς τούτων καταδύσεις, καὶ ἱκέτας καθεζομένους
παρακαλεῖν, ἵνα τεθηριωμένον τὸν βίον προσελθόν-
τες ἐξημερώσωσιν, ἀντὶ πολέμου καὶ δουλείας καὶ
κακῶν ἀμυθήτων εἰρήνην καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀ-
γαθῶν ἀφθονίαν περιῤῥεομένην ἀπαγγείλαντες. Νυ-
νὶ δὲ χρημάτων μὲν ἕνεκα πάντας μυχοὺς ἐρευ-
νῶμεν, καὶ γῆς στρυφνὰς καὶ ἀποκρύτους φλέβας
ἀναστέλλομεν. Καὶ μεταλλεύεται μὲν πολλὴ τῆς
πεδιάδος, μεταλλεύεται δὲ οὐκ ὀλίγη τῆς ὀρεινῆς,
χρυσὸν καὶ ἄργυρον, χαλκόν τε καὶ σίδηρον, καὶ
τὰς ἄλλας ὕλας ἀναζητούντων. Θεοπλαστοῦσα δὲ
ἡ κενὴ δόξα τὸν τύφον ἄχρι καὶ βυθοῦ κατέβη θα-
λάττης διερευνωμένη, μή τι τῶν πρὸς αἴσθησιν ἀ-
φανὲς ἐναπόκειταί που καλὸν, καὶ λίθων πολυτελῶν
ἀνευροῦσα ἰδέας, τὰς μὲν πέτραις προσπεφυκυίας,
τὰς δὲ ὀστρέοις, αἳ καὶ τιμαλφέστεραι γεγόνασιν,
ὄψεως ἀπάτην ἐξετίμησε. Φρονήσεως δὲ, ἢ σω-
φροσύνης, ἢ ἀνδρίας, ἢ δικαιοσύνης ἕνεκα, γῆ μὲν
ἀπόρευτός ἐστι καὶ ἡ βάσιμος, πελάγη δὲ ἄπλωτα
τὰ καθ᾽ ἑκάστην ὥραν τοῦ ἔτους ναυκλήροις ἐκπλεό-
μενα. Καίτοι τίς ἢ μακρᾶς ὁδοιπορίας ἢ τοῦ θα-
456 λαττεύειν ἐστὶ χρεία πρὸς ἔρευναν καὶ ζήτησιν ἀ-
M. ρετῆς, ἧς τὰς ῥίζας ὁ ποιῶν οὐ μακρὰν, ἀλλ᾽ οὕ-
τωσὶ πλησίον ἐβάλλετο, καθάπερ καὶ ὁ σοφὸς τῶν
Ἰουδαίων νομοθέτης φησὶν, *) "Ἐν τῷ στόματί
σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σοῦ, καὶ ἐν ταῖς χερσὶ σου,"

---

*) Deut. 30, 14.

αἰνιττόμενος διὰ συμβόλων λόγους, πράξεις, βουλάς, ἃ δὴ πάντα γεωργικῆς τέχνης δεῖται. Οἱ μὲν οὖν ἀργίαν πόνου προτιμήσαντες οὐ μόνον τὰς βλάστας ἐκώλυσαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ῥίζας ἀφανάντες ἔφθειραν. Οἱ δὲ σχολὴν μὲν βλαβερὰν ἡγούμενοι, πονεῖν δὲ ἐθέλοντες, ὥσπερ εὐγενῆ μοσχεύματα γεωργοῦντες, τῷ συνεχεῖ, τῆς ἐπιμελείας οὐρανομήκεις ἐστελέχωσαν ἀρετὰς ἀειθαλῆ καὶ ἀθάνατα ἔρνη, καρπὸν φέροντα εὐδαιμονίας οὐδέποτε λήγοντα, ἢ ὥς τινες, οὐ φέροντα, ἀλλ' αὐτὰ ὄντα εὐδαιμονίαν, ἃ Μωϋσῆς ὀνόματι συνθέτῳ καλεῖν εἴωθεν ὁλοκαρπώματα. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐκ γῆς βλαστανόντων, οὐδ' ὁ καρπὸς δένδρα, οὐδὲ τὰ δένδρα καρπός· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν ψυχῇ φυομένων, ὅλα δι' ὅλων εἰς καρποῦ φύσιν μεταβέβληκε τὰ ἔρνη, τὸ φρονήσεως, τὸ δικαιοσύνης, τὸ ἀνδρίας, τὸ σωφροσύνης.

§. 11. Ἔχοντες οὖν τοιαύτας πρὸς αὐτῆς ἀφορμάς, οὐκ ἐρυθριῶμεν ἔνδειαν σοφίας ἀνθρώπων 876
γένει καταγγελλόντες, ἣν δυνατὸν ἦν ἐκφυσήσαντα, P.
καθάπερ ἐν ὕλῃ σπινθῆρα τυφόμενον, ζωπυρῆσαι; Ἀλλὰ γὰρ πρὸς ἃ μὲν σπεύδειν ἐχρῆν, ὡς συγγενέστατα καὶ οἰκειότατα, πολὺς ὁ ὄκνος καὶ ῥαθυμία συνεχής, ὑφ' ὧν τὰ καλοκἀγαθίας σπέρματα διαφθείρεται. Ὧν δὲ εἰκὸς ἦν ὑστερίζειν, ἵμερος καὶ πόθος ἄπληστος. Διὰ τοῦτο πλουσίων μὲν καὶ ἐνδόξων, καὶ ταῖς ἡδοναῖς χρωμένων μεστὴ γῆ καὶ θάλαττα· φρονίμων δὲ καὶ δικαίων καὶ ἀστείων ὀλίγος ἀριθμός. Τὸ δὲ ὀλίγον, εἰ καὶ σπάνιον, οὐκ ἀνύπαρκτον. Μάρτυς δὲ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Βάρβαρος. Ἐν τῇ μὲν γὰρ οἱ ἐτύμως προονομασθέντες ἑπτὰ σοφοὶ ἤνθησαν, καὶ ἄλλων πρότερον καὶ αὖθις ὡς εἰκὸς ἀκμασάντων, ὧν ἡ μνήμη, παλαιοτέρων μὲν ὄντων, μήκει χρόνων οὐκ ἠφανίσθη· νεαζόντων δὲ ἔτι, διὰ τὴν ἐπιπολάζουσαν τῶν συνόντων ὀλιγωρίαν ἐξαμαυροῦται. Κατὰ δὲ τὴν βάρβαρον, ἐν ᾗ πρεσβευταὶ λόγων καὶ ἔργων πολυανθρωπότατα στίφη

καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐστὶν ἀνδρῶν. Ἐν Πέρσαις μὲν τὸ Μάγων, οἳ τὰ φύσεως ἔργα διερευνώμενοι πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καθ' ἡσυχίαν τὰς θείας ἀρετὰς τρανωτέραις ἐμφάσεσιν ἱεροφαντοῦνταί τε καὶ ἱεροφαντοῦσιν. Ἐν Ἰνδοῖς δὲ, τὸ Γυμνοσοφιστῶν, οἳ
457 πρὸς τῇ φυσικῇ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν δια-
M. πονοῦντες, ὅλον ἐπίδειξιν ἀρετῆς πεποίηνται τὸν βίον.

§. 12. Ἔστι δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη καὶ Συρία καλοκἀγαθίας οὐκ ἄγονος, ἣν πολυανθρωποτάτου ἔθνους τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. Λέγονταί τινες παρ' αὐτοῖς ὄνομα Ἐσσαῖοι, πλῆθος ὑπὲρ τετρακισχιλίους κατ' ἐμὴν δόξαν, οὐκ ἀκριβεῖ τύπῳ, διαλέκτου ἑλληνικῆς παρώνυμοι ὁσιότητος, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα θεραπευταὶ θεοῦ γεγόνασιν, οὐ ζῶα καταθύοντες, ἀλλ' ἱεροπρεπεῖς τὰς ἑαυτῶν διανοίας κατασκευάζειν ἀξιοῦντες. Οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον κωμηδὸν οἰκοῦσι, τὰς πόλεις ἐκτρεπόμενοι, διὰ τὰς τῶν πολιτευομένων χειροήθεις ἀνομίας, εἰδότες ἐκ τῶν συνόντων ὡς ἀπ' ἀέρος φθοροποιοῦ νόσον, ἐγγινομένην προσβολὴν ψυχαῖς ἀνίατον, ὧν οἱ μὲν γεωπονοῦντες, οἱ δὲ τέχνας μετιόντες ὅσαι συνεργάτιδες εἰρήνης, ἑαυτούς τε καὶ τοὺς πλησιάζοντας ὠφελοῦσιν, οὐκ ἄργυρον καὶ χρυσὸν θησαυροφυλακοῦντες, οὐδ' ἀποτομὰς γῆς μεγάλας κτώμενοι δι' ἐπιθυμίαν προσόδων, ἀλλ' ὅσα πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας τοῦ βίου ἐκπορίζοντες. Μόνοι γὰρ ἐξ ἁπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἀχρήματοι καὶ ἀκτήμονες γεγονότες, ἐπιτηδεύσει τὸ πλεῖον ἢ ἐνδείᾳ εὐτυχίας πλουσιώτατοι νομίζονται, τὴν ὀλιγόδειαν 877
καὶ εὐκολίαν, ὅπερ ἐστὶ κρίνοντες περιουσίαν. Βε- P.
λῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, ἢ κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν, ἢ ὁπλοποιὸν ἢ μηχανοποιὸν, ἢ συνόλως τι τῶν κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύοντα, ἀλλ' οὐδὲ ὅσα τῶν κατ' εἰρήνην εὐόλισθα εἰς κακίαν. Ἐμπορίας γὰρ ἢ κα-

πηλείας, ἢ ναυκληρίας οὐδ᾽ ὄναρ ἴσασι, τὰς εἰς πλεονεξίαν ἀφορμὰς ἀποδιοπομπούμενοι. Δοῦλός τε παρ᾽ αὐτοῖς οὐδὲ εἷς ἐστιν, ἀλλ᾽ ἐλεύθεροι πάντες ἀνθυπουργοῦντες ἀλλήλοις. Καταγινώσκουσί τε τῶν δεσποτῶν, οὐ μόνον ὡς ἀδίκων, ἰσότητα λυμαινομένων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσεβῶν, θεσμὸν φύσεως ἀναιρούντων, ἣ πάντας ὁμοίως γεννήσασα καὶ θρέψασα μητρὸς δίκην ὡς ἀδελφοὺς γνησίους, οὐ λεγομένους,
458 ἀλλ᾽ ὄντας ὄντως ἀπειργάσατο. Ὧν τὴν συγγένει-
M. αν ἡ ἐπίβουλος πλεονεξία παρευημερήσασα διέσεισεν, ἀντ᾽ οἰκειότητος ἀλλοτριότητα, καὶ ἀντὶ φιλίας ἔχθραν ἐργασαμένη. Φιλοσοφίας δὲ τὸ μὲν λογικὸν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον εἰς κτῆσιν ἀρετῆς, λογοθήραις· τὸ δὲ φυσικὸν, ὡς μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν, μετεωρολέσχαις ἀπολιπόντες, πλὴν ὅσον αὐτοῦ περὶ ὑπάρξεως θεοῦ καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως φιλοσοφεῖται. Τὸ ἠθικὸν εὖ μάλα διαπονοῦσιν, ἀλείπταις χρώμενοι τοῖς πατρίοις νόμοις, οὓς ἀμήχανον ἀνθρωπίνην ἐπινοῆσαι ψυχὴν ἄνευ κατακωχῆς ἐνθέου. Τούτους ἀναδιδάσκονται μὲν καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ ταῖς ἑβδόμοις διαφερόντως. Ἱερὰ γὰρ ἡ ἑβδόμη νενόμισται, καθ᾽ ἣν τῶν ἄλλων ἀνέχοντες ἔργων, καὶ εἰς ἱεροὺς ἀφικνούμενοι τόπους, οἳ καλοῦνται συναγωγαὶ, καθ᾽ ἡλικίας ἐν τάξεσιν ὑπὸ πρεσβυτέροις νέοι καθέζονται, μετὰ κόσμου τοῦ προσήκοντος ἔχοντες ἀκροατικῶς. Εἶθ᾽ ὁ μὲν τὰς βίβλους ἀναγινώσκει λαβὼν, ἕτερος δὲ τῶν ἐμπειροτάτων, ὅσα μὴ γνώριμα παρελθὼν ἀναδιδάσκει. Τὰ γὰρ πλεῖστα διὰ συμβόλων ἀρχαιοτρόπῳ ζηλώσει παρ᾽ αὐτοῖς φιλοσοφεῖται. Παιδεύονται δὲ εὐσέβειαν, ὁσιότητα, δικαιοσύνην, οἰκονομίαν, πολιτείαν, ἐπιστήμην τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ ἀδιαφόρων, αἱρέσεις ὧν χρὴ, καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων, ὅροις καὶ κανόσι τριττοῖς χρώμενοι, τῷ τε φιλοθέῳ, καὶ φιλαρέτῳ, καὶ φιλανθρώπῳ. Τοῦ μὲν οὖν φιλοθέου δείγματα παρέχονται μυρία, τὴν

παρ' ὅλον τὸν βίον συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον ἁγνείαν,
τὸ ἀνώμοτον, τὸ ἀψευδὲς, τὸ πάντων μὲν ἀγαθῶν
αἴτιον, κακοῦ δὲ μηδενὸς νομίζειν εἶναι τὸ θεῖον·
τοῦ δὲ φιλαρέτου, τὸ ἀφιλοχρήματον, τὸ ἀφιλό-
δοξον, τὸ ἀφιλήδονον, τὸ ἐγκρατὲς, τὸ καρτερι-
κόν· ἔτι δὲ ὀλιγόδειαν, ἀφέλειαν, εὐκολίαν, τὸ ἄ- 878
τυφον, τὸ νόμιμον, τὸ εὐσταθὲς, καὶ ὅσα τούτοις P.
ὁμοιότροπα· τοῦ δὲ φιλανθρώπου, εὔνοιαν, ἰσότητα
παντὸς λόγου κρείττονα, κοινωνίαν, περὶ ἧς οὐκ ἄ-
καιρον βραχέα εἰπεῖν. Πρῶτον μὲν τοίνυν οὐδενὸς
οἰκία τίς ἐστιν ἰδία, ἣν οὐχὶ πάντων εἶναι συμβέ-
βηκε. Πρὸς γὰρ τὸ κατὰ θιάσους συνοικεῖν, ἀνα-
πέπταται καὶ τοῖς ἑτέρωθεν ἀφικνουμένοις τῶν ὁμο-
ζήλων. Εἶτ' ἐστὶ ταμεῖον ἓν πάντων καὶ δαπάναι,
καὶ κοιναὶ μὲν ἐσθῆτες, κοιναὶ δὲ τροφαὶ συςσίτια
πεποιημένων. Τὸ γὰρ ὁμωρόφιον ἢ ὁμοδίαιτον ἢ
ὁμοτράπεζον, οὐκ ἄν τις εὕροι παρ' ἑτέροις μᾶλλον
459 ἔργῳ βεβαιούμενον. Καὶ μήποτ' εἰκότως; Ὅσα γὰρ
M. ἂν μεθ' ἡμέραν ἐργασάμενοι λάβωσιν ἐπὶ μισθῷ,
ταῦτ' οὐκ ἴδια φυλάττουσιν, ἀλλ' εἰς μέσον προτι-
θέντες κοινὴν τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν
παρασκευάζουσιν ὠφέλειαν. Οἵτε νοσηλεύοντες, οὐχ
ὅτι πορίζειν ἀδυνατοῦσιν ἀμελοῦνται, πρὸς τὰς νο-
σηλείας ἐκ τῶν κοινῶν ἔχοντες ἐν ἑτοίμῳ ὡς μετὰ
πάσης ἀδείας ἐξ ἀφθονωτέρων ἀναλίσκειν. Αἰδὼς
δέ ἐστι πρεσβυτέρων, καὶ τιμὴ καὶ φροντὶς, οἷα γο-
νέων ὑπὸ γνησίων παίδων, χερσὶ καὶ διανοίαις μυ-
ρίαις ἐν ἀφθονίᾳ τῇ πάσῃ γηροτροφουμένων.

§. 13. Τοιούτους ἡ δίχα περιεργείας ἑλληνικῶν
ὀνομάτων ἀθλητὰς ἀρετῆς ἀπεργάζεται φιλοσοφία,
γυμνάσματα προτιθεῖσα τὰς ἐπαινετὰς πράξεις, ἐξ
ὧν ἡ ἀδούλωτος ἐλευθερία βεβαιοῦται. Σημεῖον δὲ,
πολλῶν κατὰ καιροὺς ἐπαναστάντων τῇ χώρᾳ δυ-
νατῶν, καὶ φύσεσι καὶ προαιρέσεσι χρησαμένων δια-
φερούσαις, Οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀτίθασσον ἀγριό-
τητα θηρίων ἐκνικῆσαι σπουδάσαντες, οὐδὲν παρα-

λιπόντες τῶν εἰς ὠμότητα, τοὺς ὑπηκόους ἀγεληδὸν ἱερεύοντες, ἢ καὶ ζῶντας ἔτι μαγείρων τρόπον κατὰ μέλη καὶ μέρη κρεουργοῦντες, ἄχρι τοῦ τὰς αὐτὰς ὑπομεῖναι συμφορὰς ὑπὸ τῆς τὰ ἀνθρωπεῖα ἐφορώσης δίκης οὐκ ἐπαύσαντο. Οἱ δὲ τὸ παρακεκινημένον καὶ λελυττηκὸς εἰς ἕτερον εἶδος κακίας μεθαρμοσάμενοι, πικρίαν ἄλεκτον ἐπιτηδεύσαντες, ἡσυχῇ διαλαλοῦντες, ἠρεμαιοτέρας φωνῆς ὑποκρίσει βαρύμηνι ἦθος δεικνύμενοι, κυνῶν ἰοβόλων τρόπον προσσαίνοντες, ἀνιάτων γενομενοι κακῶν αἴτιοι, κατὰ πόλεις μνημεῖα τῆς αὑτῶν ἀσεβείας καὶ μισανθρωπίας ἀπέλιπον τὰς τῶν πεπονθότων ἀλήστους συμφοράς. Ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς οὐδὲ τῶν σφόδρ' ὠμοθύμων, οὐδὲ τῶν πάνυ δολερῶν καὶ ὑπούλων, ἴσχυσε τὸν λεχθέντα ὅμιλον τῶν Ἐσσαίων ἢ ὁσίων αἰτιάσασθαι. Πάντες δὲ ἀσθενέστεροι τῆς τῶν ἀνδρῶν 879
καλοκἀγαθίας γενόμενοι καθάπερ αὐτονόμοις καὶ P.
ἐλευθέροις οὖσιν ἐκ φύσεως, προσηνέχθησαν, ᾄδοντες αὐτῶν τὰ συσσίτια, καὶ τὴν παντὸς λόγου κρείττονα κοινωνίαν, ἣ βίου τελείου καὶ σφόδρα εὐδαίμονός ἐστι δεῖγμα.

§. 14. Χρὴ δὲ, ἐπειδὴ τὰς ἐν τοῖς πλήθεσιν ἀρετὰς οὐκ οἴονταί τινες εἶναι τελείας, ἀλλ' ἄχρι συναυξήσεως καὶ ἐπιδόσεως αὐτὸ μόνον ἵστασθαι, μάρτυρας βίους τῶν κατὰ μέρος ἀνδρῶν ἀγαθῶν παραγαγεῖν, οἳ σαφέσταται πίστεις ἐλευθερίας εἰσί. Κάλανος ἦν Ἰνδὸς γένος τῶν γυμνοσοφιστῶν. Οὗτος καρτερικώτατος τῶν καθ' αὑτὸν ἁ-
460 πάντων νομισθεὶς, οὐ μόνον ὑπ' ἐγχωρίων, ἀλλὰ
M. καὶ πρὸς ἀλλοφύλων, ὃ δὴ σπανιώτατόν ἐστιν, ἐχθρῶν βασιλέων ἐθαυμάσθη, λόγοις ἐπαινετοῖς σπουδαῖα ἔργα συνυφήνας. Ἀλέξανδρος γοῦν ὁ Μακεδὼν βουλόμενος ἐπιδείξασθαι τῇ Ἑλλάδι τὴν ἐν τῇ Βαρβάρῳ σοφίαν, καθάπερ ἀπ' ἀρχετύπου γραφῆς ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα, τὸ μὲν πρῶτον

*παρεκάλει Κάλανον συναποδημεῖν, μέγιστον περι-
ποιήσοντα κλέος ὅλῃ Ἀσίᾳ, καὶ ὅλῃ Εὐρώπῃ. Ὡς
δὲ οὐκ ἔπειθεν, "Ἀναγκασθήσῃ," ἔφη, "συνάκο-
λουθεῖν." Ὁ δὲ εὐθυβόλως πάνυ καὶ εὐγενῶς,
"Τίνος οὖν" εἶπεν, "ἄξιόν με τοῖς Ἕλλησιν ἐπι-
δείξεις, Ἀλέξανδρε, εἴγε ἀναγκασθήσομαι ποιεῖν ἃ
μὴ βούλομαι;" Ἆρ' οὐ γέμων μὲν ἐλευθερίας ὁ λό-
γος, πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ νοῦς; Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βε-
βαιοτέροις φωνῶν γράμμασιν ἤθους ἀδουλώτου τύ-
πους ἐστηλίτευσεν ἀριδήλους. Μηνύει δὲ ἡ πεμ-
φθεῖσα ἐπιστολὴ τῷ βασιλεῖ·*

Κάλανος Ἀλεξάνδρῳ.

*"Φίλοι πείθουσι χεῖρας καὶ ἀνάγκην προσφέρειν
Ἰνδῶν φιλοσόφοις, οὐδ' ἐν ὕπνῳ ἑωρακότες ἡμέ-
τερα ἔργα. Σώματα γὰρ μετοίσεις ἐκ τόπου εἰς τό-
πον, ψυχὰς δὲ οὐκ ἀναγκάσεις ποιεῖν, ἃ μὴ βού-
λονται, μᾶλλον ἢ πλίνθους καὶ ξύλα φωνὴν ἀφεῖ-
ναι. Πῦρ μεγίστους τοῖς ζῶσι σώμασι πόνους καὶ
φθορὰν ἐργάζεται· τούτου ὑπεράνω ἡμεῖς γενόμεθα,
ζῶντες καιόμεθα. Οὐκ ἔστι βασιλεὺς, οὔτε ἄρχων,
ὃς ἀναγκάσει ἡμᾶς ποιεῖν ἃ μὴ προαιρούμεθα. Ἑλ-
λήνων δὲ φιλοσόφοις οὐκ ἐξομοιούμεθα, ὅσοι αὐτῶν
εἰς πανήγυριν λόγους ἐμελέτησαν, ἀλλὰ λόγοις ἔργα
παρ' ἡμῖν ἀκόλουθα, καὶ ἔργοις λόγοι βραχεῖς ἄλλην
ἔχουσι δύναμιν, καὶ μακαριότητα καὶ ἐλευθερίαν
περιποιοῦντες." Ἐπὶ δὴ τοιαύταις ἀποφάσεσι καὶ
γνώμαις ἆρ' οὐκ ἄξιον τὸ Ζηνώνειον ἐπιφωνῆσαι,
ὅτι "θᾶττον ἂν ἀσκὸν βαπτίσαι πλήρη πνεύματος,
ἢ βιάσαιτο τὸν σπουδαῖον ὁντινοῦν ἄκοντα δρά-* 880
σαι τι τῶν ἀβουλήτων;" Ἀνένδοτος γὰρ καὶ ἀήτ- P.
*τητος ψυχὴ, ἣν ὀρθὸς λόγος δόγμασι παγίοις ἐν-
εύρωσε.*

§. 15. *Τῆς δὲ σπουδαίων ἐλευθερίας μάρτυρές εἰσι
ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὧν ταῖς γνώμαις Ἕλληνες*

ὁμοῦ καὶ Βάρβαροι σχεδὸν ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἐντρεφόμενοι βελτιοῦνται τὰ ἤθη, πᾶν ἴσον ἐξ ὑπαιτίου τροφῆς καὶ διαίτης ἐν ταῖς ψυχαῖς κεκιβδήλευται, μεταχαραττόμενοι πρὸς τὸ δόκιμον. Ἴδε γοῦν οἷα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν ὁ Ἡρακλῆς·

461 M. Πίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
Πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ τ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

Τῷ γὰρ ὄντι θωπεία καὶ κολακεία καὶ υπόκρισις, ἐν οἷς λόγοι γνώμαις διαμάχονται, δουλοπρεπέστατα. Τὸ δὲ ἀνόθως καὶ γνησίως ἐκ καθαροῦ τοῦ συνειδότος ἐλευθεροστομεῖν, εὐγενέσιν ἁρμόττον. Πάλιν τὸν αὐτὸν σπουδαῖον οὐχ ὁρᾷς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος θεράπων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὁρῶντας, ὡς οὐ μόνον ἐλεύθερος ὢν, ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; Ὁ γοῦν Ἑρμῆς πυνθανομένῳ εἰ φαῦλός ἐστιν, ἀποκρίνεται,

Ἥκιστα φαῦλος, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον
Πρόσχημα σεμνὸς, κ' οὐ ταπεινὸς, οὐδ' ἄγαν
Εὔογκος ὡς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν
Ἰδόντι λαμπρὸς, καὶ ξύλῳ δραστήριος.
Οὐδεὶς δ' ἐς οἴκους δεσπότας ἀμείνονας
Αὑτοῦ πρίασθαι βούλεται· σὲ δ' εἰςορῶν
Πᾶς τις δέδοικεν. Ὄμμα γὰρ πυρὸς γέμεις,
Ταῦρος λέοντος ὡς βλέπων πρὸς ἐμβολήν.

Εἶτ' ἐπιλέγει τὸ ἦθος αὐτοῦ,

— — — — σου κατηγορῶ
Σιγῶντος, ὡς ἂν εἴης οὐχ ὑπήκοος,
Τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ ἐπιτάσσεσθαι θέλοις.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμφθη, διέδειξεν ἔργοις τὸ τῆς φύσεως ἀδούλωτον. Τὸν μὲν γὰρ ἄριστον τῶν ἐκεῖ ταύρων καταθύσας Διῒ πρό-

φασιν εὐωχεῖτο· πολὺν δ᾽ οἶνον ἐμφορήσας ἄθροον, εὖ μάλα κατακλιθεὶς ἠκρατίζετο. Συλεῖ δὲ ἀφικομένῳ καὶ δυςανασχετοῦντι ἐπί τε τῇ βλάβῃ καὶ τῇ τοῦ θεράποντος ῥαθυμίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ περιττῇ καταφρονήσει, μηδὲν μήτε τῆς χρόας, μήτε ὧν ἔπραττε μεταβαλὼν, εὐτολμότατά φησι,

Κλίθητι καὶ πίωμεν, ἐν τούτῳ δέ μου
Τὴν πεῖραν εὐθὺ λάμβανε, καὶ κρείττων ἔσῃ.

Τοῦτον οὖν πότερον δοῦλον ἢ κύριον τοῦ δεσπό- 881
του ἀποφαντέον, μὴ μόνον ἀπελευθεριάζειν, ἀλλὰ P.
καὶ ἐπιτάγματα ἐπιτάσσειν τῷ κτησαμένῳ τολμῶντα, ὥς καὶ εἰ ἀφηνιάζοι, τύπτειν καὶ προπηλακίζειν· εἰ δὲ καὶ βοηθοὺς ἐπάγοιτο, πάντας ἄρδην ἀπολλύναι; Γέλως οὖν ἂν εἴη καὶ φλυαρία πολλὴ τὰ κατὰ τὰς λεγομένας ὠνὰς γράμματα, ἐπειδὰν καθ᾽ ὧν γράφεται παρευημερηθῇ σθεναρωτέρᾳ δυνάμει, χαρτιδίων ἀγράφων ἀκυρότερα, ὑπὸ σητῶν ἢ χρόνων, ἢ εὐρῶτος εἰς ἅπαν διαφθαρησόμενα.

462 §. 16. Ἀλλ᾽ οὐ χρὴ, φήσει τις, τὰς τῶν ἡρώων
M. παράγειν εἰς πίστιν ἀρετάς. Μείζους γὰρ ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν γενομένους ὀλυμπίοις ἁμιλλᾶσθαι, μικτῆς γενέσεως ἀθανάτων καὶ θνητῶν ἀνακραθέντων σπερμάτων ἐπιλαχόντας, ἡμιθέους εἰκότως προςαγορευθέντας, τοῦ θνητοῦ μίγματος, ὑπὸ τῆς ἀφθάρτου μερίδος κατακρατηθέντος, ὡς μηδὲν εἶναι παράδοξον εἰ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς δουλείαν τεχναζόντων ὠλιγώρουν. Ἔστω ταῦτα. Μὴ καὶ καὶ Ἀνάξαρχος ἢ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης ἥρωες ἢ ἐκ θεῶν; Ἀλλ᾽ ὅμως ὑπὸ τυράννων ὠμοθύμων καὶ τῇ φύσει πικρῶν, ἔτι μᾶλλον ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐκθηριωθέντων, στρεβλούμενοι κεκαινουργημέναις αἰκίαις, ὥςπερ ἀλλότρια ἢ ἐχθρῶν ἐπιφερόμενοι σώματα μάλα καταφρονητικῶς ἠλόγουν τῶν φοβερῶν. Τὴν γὰρ ψυχὴν ἐθίσαντες ἐξ ἀρχῆς δι᾽ ἐπιστήμης ἔρωτα, τῆς μὲν πρὸς τὰ πάθη κοινωνίας ἀφίστασθαι, παιδείας δὲ καὶ σοφίας περιέχε-

σθαι, μετανάστασιν μὲν τοῦ σώματος εἰργάσαντο, φρονήσει δὲ καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς σύνοικον ἀπέφηναν. Τοιγαροῦν ὁ μὲν κρεμάμενος καὶ κατατεινόμενος ὑπὲρ τοῦ τι τῶν ἀῤῥήτων ἐκλαλῆσαι, πυρὸς καὶ σιδήρου, τῶν ἐν τῇ φύσει κραταιοτάτων φανεὶς δυνατώτερος, ἀποτρώγων τοῖς ὀδοῦσι τὴν γλῶτταν εἰς τὸν βασανιστὴν ἠκόντισεν, ἵνα μηδ' ἄκων ἃ καλὸν ἡσυχάζειν φθέγξοντο βιασθείς. Ὁ δὲ τλητικώτατα εἶπε, "Πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου ἀσκόν. Ἀνάξαρχον γὰρ οὐκ ἂν δύναιο." Αὗται γέμουσαι θράσους αἱ εὐτολμίαι τὴν ἡρωϊκὴν εὐγένειαν οὐ μετρίως ὑπερβάλλουσι, διότι τοῖς μὲν τὸ κλέος ἐν τοῖς φυτεύσασιν ἀκούσιον, τῶν δὲ ἐν ἑκουσίοις ἀρεταῖς, αἳ τοὺς ἀδόλως χρωμένους ἀθανατίζειν πεφύκασι παλαιστάς.

§. 17. Οἶδα καὶ παγκρατιστὰς πολλάκις ὑπὸ φιλοτιμίας καὶ τῆς εἰς τὸ νικᾶν σπουδῆς, ἀπαγορευόντων αὐτοῖς τῶν σωμάτων, μόνῃ ψυχῇ διαπνέοντας ἔτι καὶ διαθλοῦντας, ἣν ἐθίσαντες καταφρονητικῶς ἔχειν τῶν φοβερῶν, ἐγκαρτεροῦσιν ἄχρι τῆς τοῦ βίου τελευτῆς. Εἶτ' οἰόμεθα τοὺς μὲν ἀσκητὰς τῆς ἐν 882
σώμασιν εὐτονίας, ἐπιβεβηκέναι φόβῳ θανάτου, ἢ P.
δι' ἐλπίδα νίκης, ἢ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν ἰδίαν ἧτταν ἐπιδεῖν· τοὺς δὲ τὸν ἀόρατον νοῦν γυμνάζοντας ἐν ἑαυτοῖς, ὃς ἀψευδῶς ἄνθρωπός ἐστιν οἶκον ἐπιφε-
463 ρόμενος τὸ αἰσθητὸν εἶδος, καὶ λόγοις μὲν τοῖς ἐκ
M. φιλοσοφίας, ἔργοις δὲ τῆς ἀρετῆς ἀλείφοντας, οὐχ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐθελήσειν ἀποθνήσκειν, ἵν' ἐν ἀδουλώτῳ φρονήματι τὴν εἱμαρμένην ἀνύσωσι πορείαν; Ἐν ἀγῶνί φασιν ἱερῷ δύο ἀθλητὰς ἰσοῤῥόπῳ κεχρημένους ἀλκῇ τὰ αὐτὰ ἀντιδρῶντάς τε καὶ ἀντιπάσχοντας, μὴ πρότερον ἀπειπεῖν, ἢ ἑκάτερον τελευτῆσαι.

Δαιμόνιε, φθίσει σε σὸν μένος, ...

εἴποι ἄν τις ἐπὶ τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ κοτίνων καὶ σελίνων εὐκλεὴς ἀγωνισταῖς ἡ τελευτή. Σοφοῖς δὲ οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐλευθερίας, ἧς ὁ πόθος

ταῖς ψυχαῖς μόνον, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐνίδρυται, καθάπερ τι μέρος ἡνωμένων οὐ τῶν ἐπιτυχόντων, οὗ διακοπέντος ἅπασαν τὴν κοινωνίαν φθείρεσθαι συμβέβηκε; Λακωνικοῦ παιδὸς ᾄδεται, παρ' οἷς ἰχνηλατεῖν ἔθος τὰς ἀρετὰς, τὸ ἐκ γένους ἢ φύσεως ἀδούλωτον. Ἐπειδὴ γὰρ αἰχμάλωτος ἀπήχθη ὑπό τινος τῶν Ἀντιγόνου, τὰς μὲν ἐλευθέρας χρείας ὑπέμεινεν, ταῖς δὲ δουλικαῖς ἀναντιοῦτο, φάσκων οὐχὶ δουλεύσειν. Καίτοι μήπω τοῖς Λυκούργου νόμοις παγίως ἐντραφῆναι διὰ τὴν ἡλικίαν δυνηθεὶς, ὅτι μόνον αὐτῶν ἐγεύσατο, τοῦ παρόντος βιότου βίαιον θάνατον εὐτυχέστερον κρίνας, ἀπογνοὺς ἀπολύτρωσιν, ἄσμενος ἑαυτὸν διεχρήσατο. Λέγεται δὲ καὶ πρὸς Μακεδόνων ἁλούσας τὰς Δαρδανίδας γυναῖκας αἴσχιστον κακὸν δουλείαν ὑπολαβούσας, οὓς ἐκουροτρόφουν παῖδας εἰς τὸ βαθύτατον τοῦ ποταμοῦ ῥίπτειν, ἐπιφωνούσας, "Ἀλλ' ὑμεῖς γε οὐ δουλεύσετε, πρὶν δὲ ἄρξασθαι βίου βαρυδαίμονος, τὸ χρέων ἐπιτεμόντες ἐλεύθεροι τὴν ἀναγκαίαν καὶ πανυστάτην ὁδὸν περαιώσεσθε." Πολυξένην δὲ ὁ τραγῳδὸς Εὐριπίδης, ἀλογοῦσαν μὲν θανάτου, φροντίζουσαν δὲ ἐλευθερίας εἰσάγει, δι' ὧν φησιν,

Ἑκοῦσα θνήσκω, μή τις ἅψηται χροὸς
Παρέξω γὰρ δέρην εὐκαρδίως τοῦ 'μοῦ.
Ἐλευθέραν δὲ μ', ὡς ἐλευθέρα θάνω,
Πρὸς θεῶν μεθέντες κτείνατε. —

18. *Εἶτ' οἰόμεθα γυναίοις μὲν καὶ μειρακίοις, ὧν τὰ μὲν φύσει ὀλιγόφρονα, τὰ δὲ ἡλικίᾳ εὐολίσθῳ χρώμενα, τοσοῦτον ἐλευθερίας ἔρωτα ἐντήκεσθαι, ὥς ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἀφαιρεθῆναι, εἰς θάνατον ὥς ἐπ' ἀθανασίαν ὁρμᾶν· τοὺς δὲ σοφίας ἀκράτου* 883
464 *σπάσαντας, οὐκ εὐθὺς ἐλευθέρους εἶναι πήγην τι-* P.
M. *νὰ εὐδαιμονίας τὴν ἀρετὴν ἑαυτοῖς περιφέροντας, ἣν ἐπίβουλος οὐδεμία πώποτε δύναμις κατέζευξε, τὸν ἀρχῆς καὶ βασιλείας ἔχουσαν αἰώνιον κλῆρον;*

Ἀλλὰ γὰρ καὶ δήμους ὅλους ἀκούομεν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἅμα καὶ πίστεως τῆς πρὸς ἀποθανόντας εὐεργέτας, αὐθαίρετον πανωλεθρίαν ὑποστάντας, ὥςπερ φασὶν οὐ πρὸ πολλοῦ Ξανθίους. Ἐπειδὴ γὰρ εἷς τῶν ἐπιθεμένων Ἰουλίῳ Καίσαρι Βροῦτος, καὶ ἐπιὼν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐστράτευσε, δεδιότες οὐ πόρθησιν ἀλλὰ δουλείαν τὴν ὑπ᾽ ἀνδροφόνου κτείναντος ἡγεμόνα καὶ εὐεργέτην — ἀμφότερα γὰρ αὐτῷ Καῖσαρ ἦν — ἀπεμάχοντο μὲν ἐφ᾽ ὅσον οἷοί τε ἦσαν δυνατῶς τὸ πρῶτον, ὑπαναλούμενοι δὲ, ἐκ τοῦ κατ᾽ ὀλίγον ἔτ᾽ ἀντίσχον. Ὡς δὲ ἅπασαν τὴν ἰσχὺν ἐδαπανήθησαν, γύναια καὶ γονεῖς καὶ τέκνα συνελάσαντες εἰς τὰς σφῶν οἰκίας ἕκαστοι καθιέρευον· καὶ σωρηδὸν τὰ σφάγια νήσαντες, πῦρ ἐνέντες, καὶ ἑαυτοὺς ἐπικατασφάξαντες, ἐλεύθεροι τὸ πεπρωμένον ἀπ᾽ εὐγενοῦς καὶ ἐλευθέρου φρονήματος ἐξέτλησαν. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν πικρίαν ἀμείλικτον τυραννικῶν ἐχθρῶν ἀποδιδράσκοντες, πρὸ ἀδόξου βίου τὸν μετ᾽ εὐκλείας θάνατον ᾑροῦντο. Οἷς δὲ ἐπέτρεπε ζῆν τὰ πράγματα τὰ τυχηρὰ, τλητικῶς ὑπέμενον, τὴν Ἡράκλειον εὐτολμίαν ἀπομιμούμενοι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῶν Εὐρυσθέως ἐπιταγμάτων διεφάνη κρείττων. Ὁ γοῦν κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης ὕψει καὶ μεγέθει τοσούτῳ φρονήματος ἐχρήσατο, ὥςθ᾽ ἁλοὺς ὑπὸ λῃστῶν, ἐπεὶ γλίσχρως καὶ μόγις τὰς ἀναγκαίας παρεῖχον αὐτῷ τροφὰς, οὔθ᾽ ὑπὸ τῆς παρούσης τύχης καμφθεὶς, οὔτε τὴν ὠμότητα τῶν ὑπηγμένων δείσας, "Ἀτοπώτατον οὖν "ἔφη" γίνεται, δελφάκια μὲν ἢ προβάτια, ὅποτε μέλλοι πιπράσκεσθαι, τροφαῖς ἐπιμελεστέραις εἰς εὐσαρκίαν πιαίνειν· ζώων δὲ τὸ ἄριστον, ἄνθρωπον, ἀσιτίαις καὶ συνεχέσι ἐνδείαις κατασκληκευθέντα, ἐπευωνίζεσθαι." Λαβὼν δὲ τροφὰς διαρκεῖς, ἐπειδὴ μεθ᾽ ἑτέρων αἰχμαλώτων ἔμελλεν ἀπεμπολεῖσθαι, καθίσας πρότερον ἠρίστα μάλ᾽ εὐθαρσῶς, ἐπιδιδοὺς καὶ τοῖς πλησίον. Ἑνὸς δὲ οὐ μόνον λυπουμένου, ἀλλὰ καὶ

σφόδρα κατηφοῦντος, "Οὐ παύσῃ τῆς συννοίας;" ἔφη· "χρῶ τοῖς παροῦσι.

Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο,
Ἓξ μὲν θυγατέρες, ἓξ δ' υἱέες ἡβώοντες."

Εἶτ' ἐπινεανιευόμενός τινι τῶν ὠνητικῶς ἐχόντων, πρὸς τὸν πυθόμενον, "Τί οἶδας; — "Ἄρχειν," εἶπεν, "ἀνθρώπων," ἔνδοθεν, ὡς ἔοικε, τῆς ψυχῆς 884
τὸ ἐλεύθερον καὶ εὐγενὲς καὶ φύσει βασιλικὸν ὑπηχ- P.
ούσης. Ἤδη δὲ καὶ πρὸς χαριεντισμὸν ὑπὸ τῆς συνήθους ἐκεχειρίας, ἐφ' ᾧ οἱ ἄλλοι συννοίας γέμοντες κατήφουν, ἐτράπετο. Λέγεται γοῦν, ὅτι θεασάμενός τινα τῶν ὠνουμένων, ὃν θήλεια νόσος εἶχεν, ἐκ τῆς ὄψεως οὐκ ἄῤῥενα, προσελθὼν ἔφη, "Σύ με πρίω· σὺ γὰρ ἀνδρὸς χρείαν ἔχειν μοι δοκεῖς," ὡς τὸν μὲν δυςωπηθέντα ἐφ' οἷς ἑαυτῷ σύνοιδε καταδῦναι, τοὺς δὲ ἄλλους τὸ σὺν εὐτολμίᾳ εὐθυβόλον ἐκπλήττεσθαι. Ἆρά γε τῷ τοιούτῳ δουλείαν, ἀλλ' οὐ μόνην ἐλευθερίαν δίχα ἀνυπευθύνου ἡγεμονίας ἐπιφημιστέον; Ζηλωτὴς δὲ τῆς τούτου παῤῥησίας ἐγένετό τις Χαιρέας τῶν ἀπὸ παιδείας. Ἀλεξάνδρειαν γὰρ οἰκῶν τὴν πρὸς Αἰγύπτῳ, δυςχεράναντός ποτε Πτολεμαίου καὶ ἀπειλήσαντος οὐ μετρίως, τῆς ἐκείνου βασιλείας οὐδὲν ἐλάττονα τὴν ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει νομίσας ἐλευθερίαν, ἀντέλεξεν,

"Αἰγυπτίοισιν ἄνασσε! Σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω,
Οὐδ' ὄθομαι κοτέοντος — —

Ἔχουσι γάρ τι βασιλικὸν αἱ εὐγενεῖς ψυχαὶ, τὸ λαμπρὸν πλεονεξίᾳ τύχης οὐκ ἀμαυρούμεναι, ὃ προτρέπει καὶ τοῖς τὸ ἀξίωμα ὑπερόγκοις ἐξ ἴσου διαφέρεσθαι, ἀλαζονείᾳ παῤῥησίαν ἀντιτάττον. Θεόδωρον λόγος ἔχει τον ἐπικληθέντα ἄθεον, ἐκπεσόντα τῶν Ἀθηνῶν, καὶ πρὸς Λυσίμαχον ἐλθόντα, ἐπειδή τις τῶν ἐν τέλει τὸν δρασμὸν ὠνείδισεν, ἅμα καὶ τὰς αἰτίας ἐπιλέγων,

ὅτι ἐπὶ ἀθεότητι καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων καταγνωσθεὶς ἐξέπεσεν, "Οὐκ ἐξέπεσον," φάναι, "τὸ δὲ αὐτὸ ἔπαθον τῷ Διὸς Ἡρακλεῖ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐξετέθη πρὸς τῶν Ἀργοναυτῶν οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ᾽ ὅτι μόνος πλήρωμα καὶ ἕρμα καθ᾽ αὑτὸν ὢν ἐναυβάρει, δέος παρασχὼν τοῖς συμπλέουσι, μὴ τὸ σκάφος ὑπέραντλον γένηται. Καὶ ἐγὼ διὰ τοῦτο μετανέστην, ὕψει καὶ μεγέθει τῆς ἐμῆς διανοίας τῶν πολιτευομένων Ἀθήνησιν οὐ δυνηθέντων συνδραμεῖν, ἀλλὰ καὶ φθονηθείς." Προσανερομένου δὲ Λυσιμάχου, "Μὴ καὶ ἐκ τῆς πατρίδος ἐξέπεσες φθόνῳ;" — πάλιν ἀποκρίνασθαι, "Φθόνῳ μὲν οὔ, φύσεως δὲ ὑπερβολαῖς, ἃς ἡ πάτρις οὐκ ἐχώρει. Καθάπερ γὰρ Σεμέλης, ἡνίκα Διόνυσον ἐκύει, τὸν ὡρισμένον ἄχρι τῆς
466 ἀποτέξεως χρόνον ἐνεγκεῖν οὐ δυνηθείσης, κατα-
M. πλαγεὶς Ζεὺς τὴν τοῦ κατὰ γαστρὸς φύσιν ἠλιτόμηνον ἐξέκαυσε, καὶ ἰσότιμον τοῖς οὐρανίοις ἀπέφηνε θεοῖς· οὕτω καὶ ἐμέ, τῆς πατρίδος βραχυτέρας οὔσης ἢ ὥστε δέξασθαι φιλοσόφου φρονήματος ὄγκον τοσοῦτον, δαίμων τὶς ἢ θεὸς ἀναστήσας, εἰς εὐτυχέστερον τόπον Ἀθήνας ἀποικίσαι διενοήθη."

§ 19. Τῆς δὲ ἐν σοφοῖς ἐλευθερίας, ὥσπερ καὶ 885
τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀλό- P.
γοις ζώοις παραδείγματα σκοπῶν ἄν τις εὕροι. Οἱ γοῦν ἀλεκτρυόνες οὕτως εἰώθασι φιλοκινδύνως ἀγωνίζεσθαι, ὥστε ὑπὲρ τοῦ μὴ εἶξαι καὶ παραχωρῆσαι, καὶ ἂν ἡττῶνται ταῖς δυνάμεσιν, οὐχ ἡττῶνται ταῖς εὐτολμίαις· ἄχρι γὰρ θανάτου παραμένουσιν. Ὃ συνιδὼν Μιλτιάδης, ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς, ἡνίκα βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἅπασαν τὴν ἀκμὴν τῆς Ἀσίας ἀναστήσας μυριάσι πολλαῖς διέβαινεν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ὡς ἀναρπάσων αὐτοβοεὶ τὴν Ἑλλάδα, συναγαγὼν ἐν τῷ παναθηναϊκῷ τοὺς συμμάχους, ὀρνίθων ἀγῶνα ἐπέδειξε, λόγου παντὸς δυνατωτέραν ὑπολαβὼν ἔσεσθαι τὴν διὰ τῆς τοιαύτης ὄψεως παρακέλευσιν, καὶ γνώμης οὐκ ἥμαρτε. Θεασάμενοι γὰρ τὸ

*τλητικὸν καὶ φιλότιμον ἄχρι τελευτῆς ἐν ἀλόγοις ἀ-
ήττητον, ἁρπάσαντες τὰ ὅπλα πρὸς τὸν πόλεμον ὥρ-
μησαν, ὡς ἐχθρῶν ἐναγωνιούμενοι σώμασι, τραυμά-
των καὶ σφαγῶν ἀλογοῦντες, ὑπὲρ τῶν καὶ ἀποθα-
νόντες, ἐν ἐλευθέρῳ τῷ γοῦν τῆς πατρίδος ἐδάφει
ταφῆναι. Προτροπῆς γὰρ εἰς βελτίωσιν οὐδὲν οὕτως
αἴτιον, ὡς ἡ τῶν ἀφανεστέρων ἐλπίδος μείζων κατ-
όρθωσις. Τοῦ δὲ περὶ τοὺς ὄρνιθας ἐναγωνίου μέ-
μνηται καὶ ὁ τραγικὸς Ἴων διὰ τούτων,*

*Οὐδ' ὅγε σῶμα τυπεὶς διφυεῖς τε
Κόρας ἐπιλάθεται ἀλκᾶς,
Ἀλλ' ὀλιγοδρανέων φθογγάζεται·
Θάνατον δ' ὅγε δουλοσύνας προβέβουλε.*

*Τοὺς οὖν σοφοὺς τί οἰόμεθα οὐκ ἀσμενέστατα δου-
λείας ἀνταλλάξεσθαι τελευτήν; Τὰς δὲ τῶν νέων καὶ
εὐφυῶν ψυχὰς ἆρ' οὐκ ἄτοπον λέγειν ἐν ἄθλοις ἀρε-
τῆς ὀρνίθων ἐλαττοῦσθαι, καὶ μόλις φέρεσθαι τὰ
δευτερεῖα; Καὶ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό τις τῶν ἐπὶ βραχὺ
παιδείας ἁψαμένων ἀγνοεῖ, ὅτι καλὸν μὲν πρᾶγμα
ἐλευθερία, αἰσχρὸν δὲ δουλεία, καὶ ὅτι τὰ μὲν καλὰ
πρόςεστι τοῖς ἀγαθοῖς, τὰ δ' αἰσχρὰ τοῖς φαύλοις·
ἐξ ὧν ἐναργέστατα παρίσταται, τὸ μήτε τινὰ τῶν
σπουδαίων δοῦλον εἶναι, καὶ ἂν μυρίοι τὰ δεσποτῶν
σύμβολα προφέροντες ἐπανατείνωνται, μήτε τῶν ἀ-
φρόνων ἐλεύθερον, καὶ ἂν Κροῖσος, ἢ Μίδας, ἢ ὁ*
467 *μέγας βασιλεὺς ὢν τυγχάνῃ. Τὸ δὲ ἐλευθερίας μὲν*
M *ἀοίδιμον κάλλος, δουλείας δὲ ἐπάρατον αἶσχος, ὑπὸ
τῶν παλαιοτέρων καὶ πολυχρονιωτέρων, καὶ ὡς ἐν
θνητοῖς ἀθανάτων, οἷς θέμις ἀψευδεῖν, πόλεών τε
καὶ ἐθνῶν μαρτυρεῖται. Βουλαί τε γὰρ καὶ ἐκκλησίαι
καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν ἀθροίζονται περί τι-* 886
νος μᾶλλον ἢ ἐλευθερίας, παρούσης μὲν, βεβαιώσεως, P.
*εἰ δ' ἀπείη, κτήσεως; Ἡ δὲ Ἑλλὰς καὶ Βάρβαρος
κατὰ ἔθνη στασιάζουσι καὶ πολεμοῦσιν ἀεὶ, τί βου-
λόμεναι ὅτι μὴ δουλείαν μὲν ἀποδιδράσκειν, ἐλευθε-*

ρίαν δὲ περιποιεῖσθαι; Διὸ καὶ ἐν ταῖς μάχαις ἡ λοχαγῶν καὶ ταξιαρχῶν καὶ στρατηγῶν μεγίστη παρακέλευσις ἥδ᾽ ἐστὶ, "Κακῶν τὸ βαρύτατον, ἄνδρες σύμμαχοι, δουλείαν ἐπιφερομένην ἀπωσώμεθα! Τοῦ καλλίστου τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐλευθερίας μὴ περιίδωμεν! Ἥδ᾽ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς εὐδαιμονίας, ἀφ᾽ ἧς αἱ κατὰ μέρος ῥέουσιν ὠφέλειαι!" Διό μοι δοκοῦσιν οἱ τῶν Ἑλλήνων ὀξυδερκέστατοι διάνοιαν Ἀθηναῖοι — ὅπερ γὰρ ἐν ὀφθαλμῷ κόρη, ἢ ἐν ψυχῇ λογισμὸς, τοῦτ᾽ ἐν Ἑλλάδι Ἀθῆναι — τὴν ἐπὶ ταῖς σεμναῖς θεαῖς πομπὴν ὅταν στέλλωσι, δοῦλον μηδένα προςλαμβάνειν τοπαράπαν, ἀλλὰ δι᾽ ἐλευθέρων ἕκαστα τῶν νενομισμένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐπιτελεῖν, καὶ οὐχ οἵων ἂν τύχῃ, ἀλλὰ βίον ἐζηλωκότων ἀνεπίληπτον· ἐπεὶ καὶ τὰ πρὸς τὴν ἑορτὴν πέμματα τῶν ἐφήβων οἱ δοκιμώτατοι σιτοπονοῦσι, πρὸς εὐδοξίας καὶ τιμῆς, ὅπερ ἐστὶ, τὴν ὑπηρεσίαν τιθέμενοι, πρώην ὑποκριτῶν τραγῳδίαν ἐπιδεικνυμένων, καὶ τὰ παρ᾽ Εὐριπίδῃ τρίμετρα διεξιόντων ἐκεῖνα,

Τ᾽ ἐλεύθερον γὰρ ὄνομα παντὸς ἄξιον,
Κἂν σμίκρ᾽ ἔχῃ τις, μεγάλ᾽ ἔχειν νομιζέτω,

Τοὺς οὖν θεατὰς ἅπαντας εἶδον ἐπ᾽ ἄκρων ποδῶν ὑπ᾽ ἐκπλήξεως ἀναστάντας, καὶ φωναῖς μείζοσι καὶ ἐκβοήσεσιν ἐπαλλήλοις, ἔπαινον μὲν τῆς γνώμης, ἔπαινον δὲ καὶ τοῦ ποιητοῦ συνείροντας, ὃς οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἔργοις, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐσέμνυνεν. Ἄγαμαι καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν, οἳ σύμπαν ἀπέφηναν ἐλεύθερον τὸ πλήρωμα, μηδένα μήτε τῶν εἰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας προσέμενοι δοῦλον, ἀδελφὸν ἐλευθερίας αὐτουργίαν ἐν τῷ τότε ἀσπασαμένων. Εἰ δὴ καὶ ποιηταῖς προσέχειν ὅσιον — διὰ τί δὲ οὐ μέλλομεν; Παιδευταὶ γὰρ οὗτοί γε τοῦ σύμπαντος βίου, καθάπερ ἰδίᾳ γονεῖς παιδὸς, καὶ οὗτοι τὰς πόλεις δημοσίᾳ σωφρονίζουσιν — οὐδ᾽ ἡ Ἀργὼ ναυαρχοῦντος Ἰάσονος ἐπέτρεπεν ἐπιβαίνειν οἰκέταις, μεμοιρα-

468 μένη καὶ ψυχῆς καὶ λογισμοῦ, φύσις οὖσα φιλε-
M. λεύθερος. Ὅθεν καὶ Αἰσχύλος ἐπ' αὐτῆς εἶπε,

Ποῦ δ' ἐστὶν Ἀργοῦς ἱερὸν, αὔδασον, ξύλον.

Ἐπανατάσεων δὲ καὶ ἀπειλῶν, ἃς σοφοῖς ἀνδράσιν ἐπανατείνονται καὶ ἀπειλοῦσί τινες, ἥκιστα φροντιστέον, καὶ τὰ ὅμοια λεκτέον Ἀντιγενίδᾳ τῷ αὐλητῇ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνόν φασιν, ἐπειδή τις τῶν ἀντιτέχνων 887
ὀργισθεὶς εἶπεν, "Ὠνήσομαί σε," βαθεῖ ἤθει φάναι, P.
"Καὶ ἐγὼ τοιγαροῦν διδάξω σε αὐλεῖν." Ἄξιον οὖν καὶ τῷ σπουδαίῳ πρὸς μὲν τὸν ἔχοντα ὠνητικῶς λέγειν, "Σωφροσύνην ἄρα ἀναδιδαχθήσῃ·" πρὸς δὲ τὸν ἀπειλοῦντα φυγὴν ὑπερορίαν, "Πᾶσα γῆ μοι πατρίς·" πρὸς δὲ τὸν τὴν τῶν χρημάτων ζημίαν, "Ἀρκεῖ μετρία βιοτά μοι·" πρὸς δὲ τὸν πληγὰς καὶ θάνατον ἐπανατεινόμενον, "Οὐ μορμολύττεταί με ταῦτα, οὐδ' εἰμὶ πυκτῶν ἢ παγκρατιαστῶν ἐλάττων, οἵ τινες ἀμαυρὰ εἴδωλα ἀρετῆς ὁρῶντες, ἅτε σωμάτων αὐτὸ μόνον εὐεξίαν διαπονήσαντες, ἑκάτερα τλητικῶς ὑπομένουσιν. Ὁ γὰρ ἡγεμὼν σώματος ἐν ἐμοὶ νοῦς ἀνδρίᾳ τονωθεὶς οὕτω σφόδρα νενεύρωται, ὡς ἐπάνω πάσης ἀλγηδόνος ἵστασθαι δύνασθαι."

§. 21. Φυλακτέον οὖν τὸν τοιοῦτον θῆρα συλλαμβάνειν, ὃς οὐκ ἀλκὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄψιν φοβερὸς ὢν, τὸ δυσάλωτον καὶ μὴ εὐκαταφρόνητον δείκνυται. Ἀσυλία τόπων πολλάκις οἰκετῶν τοῖς καταφυγοῦσιν, ἄδειαν καὶ ἐκεχειρίαν ὡς ἰσοτίμοις καὶ ἰσοτελέσι παρέσχει· καὶ τοὺς ἐκ προπάππων καὶ τῶν ἔτι ἄνω προγόνων κατά τινα συγγενικὴν διαδοχὴν παλαιοδούλους ἐστὶν ἰδεῖν, ὅταν ἐν ἱεροῖς ἱκέται καθέζωνται, μετὰ πάσης ἀδείας ἐλευθεροστομοῦντας. Εἰσὶν οἳ καὶ τοῖς κτησαμένοις οὐκ ἐξ ἴσου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος εὐτόνως ἅμα καὶ καταφρονητικῶς διαφέρονται περὶ τῶν δικαίων. Οὓς μὲν γὰρ ὁ τοῦ συνειδότος ἔλεγχος, καὶ ἂν ὦσιν εὐπατρίδαι, πέφυκε δουλοῦσθαι. Οἱ δὲ τὴν τοῦ σώμα-

τος ἄδειαν ἐκ τῆς περὶ τὸν τόπον ἀσυλίας πεπορισμένοι, ψυχῆς ἣν ὁ θεὸς ἐκ πάντων ἀχείρωτον ἐδημιούργησεν, ἐλεύθερα καὶ εὐγενῆ σφόδρα ἀναφαίνουσιν ἤθη. Εἰ μὴ λίαν οὕτω τίς ἐστιν ἀλόγιστος, ὡς χωρία μὲν θάρσους αἴτια καὶ παῤῥησίας ὑπολαμβάνειν εἶναι, τὸ δὲ τῶν ὄντων θεοειδέστατον ἀρετὴν
469 *μηκέτι· δι' ἣν καὶ τοῖς χωρίοις καὶ τοῖς ἄλλοις*
M. *ὅσα φρονήσεως μετέχει, τὸ ἱεροπρεπὲς ἐγγίνεται.*
Καὶ μὴν τοῖς μὲν εἰς ἀσύλους τόπους καταφεύγουσιν, ἐκ μόνων τῶν τόπων περιπεποιημένοις ἀσφάλειαν, ἐκ μυρίων ἄλλων ἀγωγίμοις συμβέβηκε γίνεσθαι, δώρων γυναικὸς, ἀδοξίας τέκνων, ἔρωτος ἀπάτης· τοῖς δὲ εἰς ἀρετὴν ὥσπερ εἰς ἀκαθαίρετον καὶ ἐρυμνότατον τεῖχος, ἀλογεῖν βλημάτων, ὧν αἱ ἐφεδρεῖαι τῶν παθῶν βάλλουσι καὶ τοξεύουσι. Ταύτῃ τις πεφραγμένος τῇ δυνάμει μετὰ παῤῥησίας ἂν εἴποι, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι πρὸς τῶν τυχόντων ἁλίσκονται·

"Ἐγὼ δ' ἐμαυτοῦ," κατὰ τὸν τραγικὸν, "καὶ κλύειν ἐπίσταμαι,
Ἄρχειν θ' ὁμοίως, τῇ ἀρετῇ σταθμώμενος 888
Τὰ πάντα." P.

Λέγεται γοῦν ὁ Πριηνεὺς Βίας ἀπειλοῦντι Κροίσῳ, μάλα καταφρονητικῶς ἀνταπειλῆσαι, ἐπεσθίειν τῶν κρομμύων, αἰνιττόμενος τὸ κλαίειν, ἐπειδὴ δάκρυα κινεῖ ἡ κρομμύων βρῶσις. Οὕτως οἱ σοφοὶ βασιλικώτερον οὐδὲν ἀρετῆς νομίζοντες, ἣ τοῦ βίου παντὸς αὐτοῖς ταξιαρχεῖ, τὰς τῶν ἄλλων ἡγεμονίας ὡς ὑπηκόων οὐ δεδίασι· παρ' ὃ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς. Ὅθεν καὶ ἐκεῖνα εὖ πεφώνηται,

Οὔποτε δουλείη κεφαλὴ εὐθεῖα πέφυκεν,
Ἀλλ' αἰεὶ σκολιὴ, κ' αὐχένα λοξὸν ἔχει.

Τὸ γὰρ πλάγιον καὶ ποικίλον καὶ ἀπατηλὸν ἦθος ἀγενέστατον, ὥσπερ τὸ εὐθὺ καὶ ἄπλαστον καὶ ἀνύπ-

ουλον εὐγενέστατον, λόγων βουλήμασι καὶ βουλημάτων λόγοις συναδόντων, ἄξιον καταγελᾶν τῶν, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῶσι δεσποτικῆς κτήσεως, ἐλευθερωθῆναι νομιζόντων. Οἰκέται μὲν γὰρ οὐκ ἔθ' ὁμοίως εἶεν οἵγε ἀφειμένοι, δοῦλοι δὲ καὶ μαστιγίαι πάντες, ὑπακούοντες οὐκ ἀνθρώπων — ἧττον γὰρ ἂν ἦν τὸ δεινόν — ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἀψύχοις ἀτιμοτάτων, ἀκράτου, λαχάνων, πεμμάτων, ὅσα ἄλλα σιτοπόνων τε καὶ ὀψαρτυτῶν περιεργίαι κατὰ γαστρὸς τῆς ταλαίνης δημιουργοῦσιν. Ὁ γοῦν Διογένης ἰδών τινα τῶν λεγομένων ἀπελευθέρων ἁβρυνόμενον, καὶ πολλοὺς αὐτῷ συνηδομένους, θαυμάσας τὸ ἄλογον καὶ ἄκριτον, "Ὅμοιον," εἶπεν, "ὡς εἴ τις ἀνακηρύξειέ τινα τῶν οἰκετῶν ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας εἶναι γραμματικὸν,
470 ἢ γεωμέτρην, ἢ μουσικὸν, οὐδ' ὄναρ τῶν τεχνῶν
M. ἐπησθημένον." Ὡς γὰρ ἐπιστήμονας οὐ ποιεῖ τὸ κήρυγμα, οὕτως οὐδὲ ἐλευθέρους — ἐπεὶ μακάριον ἦν — ἀλλὰ μόνον οὐκ οἰκέτας.

§. 22. Ἀνελόντες τοίνυν τὴν κενὴν δόξαν, ἧς ὁ πολὺς ὅμιλος ἀνθρώπων ἀπηώρηται, καὶ ἀληθείας ἱερωτάτου κτήματος ἐρασθέντες, μήτε τοῖς λεγομένοις ἀστοῖς πολιτείαν ἢ ἐλευθερίαν, μήτε τοῖς οἰκότριψιν ἢ ἀργυρωνήτοις δουλείαν, ἐπιφημίσωμεν, ἀλλὰ γένη καὶ δεσποτικὰ γράμματα καὶ συνόλως σώματα παρελθόντες, ψυχῆς φύσιν ἐρευνῶμεν. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἐπιθυμίας ἐλαύνεται, ἢ ὑφ' ἡδονῆς δελεάζεται, ἢ φόβῳ ἐκκλίνει, ἢ λύπῃ συστέλλεται, ἢ ὑπ' ἀπορίας τραχηλίζεται, δούλην μὲν αὐτὴν, δοῦλον δὲ καὶ τὸν ἔχοντα μυρίων δεσποτῶν ἀπεργάζεται. Εἰ δὲ φρονήσει μὲν ἀμαθίαν, σωφροσύνῃ δὲ ἀκολασίαν, δειλίαν δὲ ἀνδρίᾳ, καὶ πλεονεξίαν δικαιοσύνῃ κατηγωνίσατο, τῷ ἀδουλώτῳ καὶ τὸ ἀρχικὸν προσείληφε. Ὅσαι δὲ 889
μηδ' ἑτέρας ἰδέας πω μετεσχήκασι, μήτε τῆς κατα- P.
δεδουλωμένης, μήτε δι' ἧς ἐλευθερία βεβαιοῦται· γυμναὶ δέ εἰσιν ἔτι, καθάπερ αἱ τῶν κομιδῇ νηπίων, ταύτας τιθηνοκομητέον, ἐντάττοντας, τὸ μὲν πρῶτον

ἀντὶ γάλακτος ἁπαλὰς τροφὰς, τὰς διὰ τῶν ἐγκυκλίων ὑφηγήσεις· εἶτ᾽ αὖ τὰς κραταιοτέρας ὧν φιλοσοφία δημιουργὸς, ἐξ ὧν ἀνδρωθεῖσαι καὶ εὐεκτήσασαι, πρὸς τέλος αἴσιον, οὐ Ζηνώνειον μᾶλλον ἢ Πυθόχρηστον ἀφίξονται, "τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν."

471 M.

ΠΕΡΙ ΒΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ Η ἹΚΕΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ.

ARGUMENTUM LIBRI DE VITA CONTEMPLATIVA, SIVE SUPPLICUM VIRTUTIBUS.

Essaei, cuius nominis etymon est a colendo, res nimirum divinas, saniorem omnibus ceteris hominibus religionem profitentur (1.). Mente enim sola, eaque pia, et virtute sincera et candida numen supremum colendum esse statuunt, vitaque ostendunt (2.). Sanctum hoc hominum genus in multis orbis terrarum locis reperitur, apud Graecos aeque ac Barbaros; maxime tamen circum Alexandriam Aegypti (3.). Summum vitae praeceptum istis est temperantia, quippe quam omnis virtutis pietatisque initium et fundamentum vocant (4.), Convivia, quae vulgus ceterorum hominum vel indecore et immodeste (5.), vel fastuose et splendide ultra modum (6.), vel non plane ita, ut vere sapientes homines decet, peragere solet (7.), ab his honestissime, cum gratiarum erga deum actione et summa continentia septimo quovis die (sabbato) celebrantur (8.). Lectisternia convivarum sunt rudia e vili contexta materia; servi non ministrant cibos et potum; servos enim non habent, quum ipsis servitus omnino legibus naturae, quae omnes homines liberos genuit, repugnare videatur (9.). Post coenam frugalem philosophantur, maximam partem allegorice,

de locis scripturae sacrae, non tamen ita, ut argutiarum et eloquentiae laudem captare studeant, hymnosque singuli sacros canunt, quorum ultimam clausulam (ἐφύμνια) omnes una, viri ac mulieres, repetunt (10.). Coenam porro sequitur pervigilium, quod duobus choris, virorum et mulierum, qui varios hymnos decantant absolvitur, ad imitationem maxime choreae, quam Moyses et Mariamme, postquam e mari rubro egressi sunt, in honorem dei instituerunt. Itaque quum sint cives coeli aeque ac terrae, homines ipsi sanctissimi, aliisque utilissimi, summum virtutis fastigium assequuntur, vitamque beatissimam et suavissimam agunt (11.).

---

§. 1. Ἐσσαίων πέρι διαλεχθεὶς, οἳ τὸν πρακτικὸν ἐζήλωσαν καὶ διεπόνησαν βίον ἐν ἅπασιν, ἢ τὸ γοῦν φορητότερον εἰπεῖν τοῖς πλείστοις μέρεσι διενεγκόντες, αὐτίκα καὶ περὶ τῶν θεωρίαν ἀσπασαμένων ἀκολουθίᾳ τῆς πραγματείας ἑπόμενος, τὰ προςήκοντα λέξω, μηδὲν οἴκοθεν ἕνεκα τοῦ βελτιῶσαι προστιθεὶς, ὃ δρᾶν ἔθος ἐν σπάνει καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἅπασι τοῖς ποιηταῖς καὶ λογογράφοις, ἀλλ᾽ ἀτεχνῶς αὐτῆς περιεχόμενος τῆς ἀληθείας, πρὸς ἣν οἶδ᾽ ὅτι καὶ ὁ δεινότατος εἰπεῖν ἀπαγορεύσει. Διαθλητέον δὲ ὅμως καὶ διαγωνιστέον. Οὐ γὰρ δεῖ τὸ μέγεθος τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς αἴτιον ἀφωνίας γενέσθαι τοῖς μηδὲν καλὸν ἡσυχάζεσθαι δικαιοῦσιν. Ἡ δὲ προαίρεσις τῶν φιλοσόφων εὐθὺς ἐμφαίνεται διὰ τῆς προσρήσεως· θεραπευταὶ γὰρ καὶ θεραπευτρίδες ἐτύμως καλοῦνται, ἤτοι παρ᾽ ὅσον ἰατρικὴν ἐπαγγέλλονται κρείσσονα τῆς κατὰ πόλεις — ἡ μὲν γὰρ σώματα θεραπεύει μόνον, ἐκείνη δὲ καὶ ψυχὰς νόσοις κεκρατημένας χαλεπαῖς καὶ δυςιάτοις, ἃς κατέσκηψαν ἡδοναὶ καὶ ἐπιθυμίαι, λῦπαι καὶ φόβοι, πλεονεξίαι τε καὶ ἀφροσύναι καὶ ἀδικίαι καὶ 890
τὸ τῶν ἄλλων παθῶν καὶ κακιῶν ἀνήνυτον πλῆθος P.
— ἢ παρ᾽ ὅσον ἐκ φύσεως καὶ τῶν ἱερῶν νόμων

472 ἐπαιδεύθησαν θεραπεύειν τὸ ὂν, ὃ καὶ ἀγαθοῦ
M. κρεῖττόν ἐστι, καὶ ἑνὸς εἰλικρινέστερον, καὶ μονάδος ἀρχεγονώτερον. Οἷς τίνας συγκρίνειν ἄξιον τῶν ἐπαγγελλομένων εὐσέβειαν; Ἆρά γε τοὺς τὰ στοιχεῖα τιμῶντας, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ; Οἷς καὶ ἐπωνυμίας ἔθεντο ἑτέρας ἕτεροι, τὸ μὲν πῦρ Ἥφαιστον παρὰ τὴν ἔξαψιν οἶμαι καλοῦντες, Ἥραν δὲ τὸν ἀέρα, παρὰ τὸ αἴρεσθαι καὶ μετεωρίζεσθαι πρὸς ὕψος, τὸ δὲ ὕδωρ Ποσειδῶνα, τάχα που διὰ τὸ ποτὸν, τὴν δὲ γῆν Δήμητραν, παρ' ὅσον μήτηρ εἶναι δοκεῖ πάντων φυτῶν τε καὶ ζώων. Ἀλλὰ τὰ μὲν ὀνόματα σοφιστῶν ἐστιν εὑρήματα. Τὰ δὲ στοιχεῖα, ἄψυχος ὕλη καὶ ἐξ ἑαυτῆς ἀκίνητος, ὑποβεβλημένη τῷ τεχνίτῃ πρὸς ἁπάσας σχημάτων καὶ ποιοτήτων ἰδέας. Ἀλλὰ τοὺς τὰ ἀποτελέσματα, ἥλιον, σελήνην, ἢ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, πλανήτας ἢ ἀπλανεῖς, ἢ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον; Ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἑαυτῶν γέγονεν, ἀλλ' ὑπό τινος δημιουργοῦ τελειοτάτου τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ τοὺς ἡμιθέους; Τοῦτό γε καὶ χλεύης ἄξιον. Πῶς γὰρ ἂν ὁ αὐτὸς ἀθάνατός τε καὶ θνητὸς εἴη, δίχα τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς τούτων γενέσεως ἐπίληπτον εἶναι, μειρακιώδους ἀκρασίας ἀνάπλεων, ἣν τολμῶσιν οὐκ εὐαγῶς προσάπτειν ταῖς μακαρίαις καὶ θείαις δυνάμεσιν, εἰ γυναιξὶ θνηταῖς ἐπιμανέντες ὡμίλησαν οἱ παντὸς πάθους ἀμέτοχοι καὶ τρισευδαίμονες. Ἀλλὰ τοὺς τὰ ξόανα καὶ ἀγάλματα σέβοντας; Ὧν αἱ οὐσίαι, λίθοι, καὶ ξύλα, τὰ μέχρι πρὸ μικροῦ τελείως ἄμορφα, λιθοτόμων καὶ δρυοτόμων τῆς συμφυΐας αὐτὰ διακοψάντων, ὧν τὰ ἀδελφὰ μέρη καὶ συγγενῆ λουτροφόροι γεγόνασι καὶ ποδόνιπτρα, καὶ ἄλλα ἄττα τῶν ἀτιμοτέρων, ἃ πρὸς τὰς ἐν σκότῳ χρείας ὑπηρετεῖ μᾶλλον, ἢ τὰς ἐν φωτί. Τῶν μὲν γὰρ παρ' Αἰγυπτίοις οὐδὲ μεμνῆσθαι καλὸν, οἳ ζῶα ἄλογα καὶ οὐχ ἥμερα μόνον, ἀλλὰ καὶ θηρίων τὰ ἀγριώτατα παραγηγώχασιν εἰς θεῶν τιμὰς ἐξ ἑκάστου τῶν κάτω

σελήνης, χερσαίων μὲν λέοντα, ἐνύδρων δὲ τὸν ἐγχώριον κροκόδειλον, ἀεροπόρων δὲ ἴκτινον, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν ἶβιν. Καὶ ταῦτα ὁρῶντες γεννώμενα, καὶ τροφῆς χρείαν ἔχοντα, καὶ περὶ ἐδωδὴν ἄπληστα, καὶ περιττωμάτων μεστὰ, ἰοβόλα τε καὶ ἀνθρωποβόρα, καὶ νόσοις ἁλωτὰ παντοίαις, καὶ οὐ μόνον θανάτῳ τῷ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ καὶ βιαίως πολλάκις 891
διαφθειρόμενα, προςκυνοῦσιν οἱ ἥμεροι τὰ ἀνήμερα P.
καὶ ἀτίθασσα, καὶ οἱ λογικοὶ τὰ ἄλογα, καὶ οἱ συγγένειαν ἔχοντες πρὸς τὸ θεῖον, τὰ μηδ' ἂν θηρσί τισι
473 συγκριθέντα, οἱ ἄρχοντες καὶ δεσπόται τὰ ὑπήκοα
M. φύσει καὶ δοῦλα.

§. 2. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐπειδήπερ οὐ τοὺς ὁμοφύλους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησιάζοντας ἀναπιμπλᾶσι φλυαρίας, αὐτοὶ ἀθεράπευτοι διατελείτωσαν, ὄψιν τὴν ἀναγκαιοτάτην τῶν αἰσθήσεων πεπηρωμένοι. Λέγω δὲ οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς, ᾗ τὸ ἀληθὲς καὶ ψεῦδος μόνῃ γνωρίζεται. Τὸ δὲ θεραπευτικὸν γένος βλέπειν ἀεὶ προςδιδασκόμενον, τῆς τοῦ ὄντος θέας ἐφιέσθω, καὶ τὸν αἰσθητὸν ἥλιον ὑπερβαινέτω, καὶ μηδέποτε τὴν τάξιν ταύτην λειπέτω πρὸς τελείαν ἄγουσαν εὐδαιμονίαν. Οἱ δὲ ἐπὶ θεραπείαν ἰόντες, οὔτε ἐξ ἔθους, οὔτε ἐκ παρακλήσεως ἢ παραινέσεων τινῶν, ἀλλ' ὑπ' ἔρωτος ἁρπασθέντες οὐρανίου, καθάπερ οἱ βακχευόμενοι καὶ κορυβαντιῶντες ἐνθουσιάζουσι, μέχρις ἂν τὸ ποθούμενον ἴδωσιν. Εἶτα διὰ τὸν τῆς ἀθανάτου καὶ μακαρίας ζωῆς ἵμερον τετελευτηκέναι νομίζοντες ἤδη τὸν θνητὸν βίον, ἀπολείπουσι τὰς οὐσίας υἱοῖς ἢ θυγατράσιν, εἴτε καὶ ἄλλοις συγγενέσιν, ἑκουσίῳ γνώμῃ προςκληρονομούμενοι, οἷς δὲ μὴ συγγενεῖς εἰσιν, ἑταίροις καὶ φίλοις. Ἔδει γὰρ τοὺς τὸν βλέποντα πλοῦτον ἐξ ἑτοίμου λαβόντας τὸν τυφλὸν παραχωρῆσαι τοῖς ἔτι τὰς διανοίας τυφλώττουσιν. Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον Ἕλληνες ᾄδουσιν, ὅτι φιλοσοφίας ἱμέρῳ πληχθέντες μηλοβότους εἴασαν γενέσθαι τὰς οὐσίας. Ἄγαμαι τοὺς

ἄνδρας, καὶ αὐτοὺς γενομένους χρημάτων κρείττους. Ἀλλὰ πόσῳ βελτίονες, οἱ μὴ θρέμμασιν ἐμβόσκεσθαι τὰς κτήσεις ἀνέντες, ἀλλὰ τὰς ἀνθρώπων ἐνδείας συγγενῶν ἢ φίλων ἐπανορθωσάμενοι, καὶ ἐξ ἀπόρων εὐπόρους ἀποφήναντες; Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀπερίσκεπτον, ἵνα μὴ μόνον μανιῶδες, ἐπ' ἀνδρῶν, οὓς ἡ Ἑλλὰς ἐθαύμασεν, εἴπω τὸ ἔργον· τοῦτο δὲ νηφάλιον, καὶ μετὰ φρονήσεως ἠκριβωμένον περιττῆς. Οἱ πολέμιοι τί πλέον δρῶσιν ἢ κείρουσι καὶ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι; Τοῦτο περὶ Δημόκριτον τοῖς ἀφ' αἵματος εἰργάσαντο, χειροποίητον ἔνδειαν καὶ πενίαν αὐτοῖς κατασκευάσαντες, οὐκ ἐξ ἐπιβουλῆς ἴσως, ἀλλὰ τῷ μὴ προϊδέσθαι καὶ περιαθρῆσαι τὸ τοῖς ἄλλοις συμφέρον. Πόσῳ δὴ κρείττους οὗτοι καὶ θαυμασιώτεροι, χρησάμενοι μὲν οὐκ ἐλάττοσι ταῖς πρὸς φιλοσοφίαν ὁρμαῖς, μεγαλόνοιαν δὲ ὀλιγωρίας προτιμήσαντες, καὶ χαρισάμενοι τὰς οὐσίας, ἀλλὰ μὴ διαφθείραντες, ἵνα καὶ ἑτέρους
474 *καὶ ἑαυτοὺς ὠφελήσωσι, καὶ τοὺς μὲν ἐν ἀφθό-* 892
M *νοις περιουσίαις, ἑαυτοὺς δὲ ἐν τῷ φιλοσοφεῖν; Αἱ* P.
γὰρ χρημάτων καὶ κτημάτων ἐπιμέλειαι τοὺς χρόνους ἀναλίσκουσι. Χρόνου δὲ φείδεσθαι καλὸν, ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἰατρὸν Ἱπποκράτην ὁ μὲν βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή. Τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ Ὅμηρος αἰνίξασθαι ἐν Ἰλιάδι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τρισκαιδεκάτης ῥαψωδίας διὰ τούτων τῶν ἐπῶν,

> *Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν,*
> *γλακτοφάγων, ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.*

Ὡς τῆς μὲν περὶ βίον σπουδῆς καὶ χρηματισμὸν ἀδικίαν γεννώσης διὰ τὸ ἄνισον, δικαιοσύνην δὲ τῆς ἐναντίας προαιρέσεως, ἕνεκα ἰσότητος, καθ' ἣν

ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος ὥρισται, καὶ παρευημερεῖ
τὸν ἐν ταῖς κεναῖς δόξαις. Ὅταν οὖν ἐκστῶσι τῶν
οὐσιῶν, ὑπ᾽ οὐδενὸς ἔτι δελεαζόμενοι, φεύγουσιν
ἀμεταστρεπτὶ καταλιπόντες ἀδελφοὺς, τέκνα, γυναῖ-
κας, γονεῖς, πολυανθρώπους συγγενείας, φιλικὰς
ἑταιρείας, τὰς πατρίδας, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ
ἐτράφησαν ἐπειδὴ τὸ σύνηθες ὁλκὸν καὶ δελεάσαι
δυνατώτατον. Μετοικίζονται δὲ οὐκ εἰς ἑτέραν πό-
λιν, ὥσπερ οἱ πρᾶσιν αἰτούμενοι παρὰ τῶν κεκτη-
μένων, ἀτυχεῖς ἢ κακόδουλοι δεσποτῶν ὑπαλλαγὴν,
οὐκ ἐλευθερίαν αὑτοῖς ἐκπορίζοντες — πᾶσα γὰρ
πόλις καὶ ἡ εὐνομωτάτη γέμει θορύβων καὶ κηρῶν
καὶ ταραχῶν ἀμυθήτων, ἃς οὐκ ἂν ὑπομείναι τις
ἅπαξ ὑπὸ σοφίας ἀχθείς — ἀλλὰ τειχῶν ἔξω ποι-
οῦνται τὰς διατριβὰς ἐν κήποις ἢ μοναγρίοις, ἐρη-
μίαν μεταδιώκοντες, οὐ διά τινα ὠμὴν ἐπιτετηδευ-
μένην μισανθρωπίαν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐκ τῶν ἀνο-
μοίων τὸ ἦθος ἐπιμιξίας, ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβερὰς
εἰδότες.

§. 3. Πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶ
τοῦτο τὸ γένος. Ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετα-
σχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Βάρβαρον. Πλεο-
νάζει δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἐπικαλου-
μένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.
Οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι καθάπερ εἰς πατρίδα,
θεραπευτῶν ἀποικίαν στέλλονται πρός τι χωρίον
ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρίας
κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου, σφόδρα εὐ-
καίρου, ἀσφαλείας τε ἕνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας.
Τὴν μὲν οὖν ἀσφάλειαν αἱ ἐν κύκλῳ παρέχουσιν
475 ἐπαύλεις τε καὶ κῶμαι· τὴν δὲ περὶ τὸν ἀέρα εὐ-
M κρασίαν ἔκ τε τῆς λίμνης ἀνεστομωμένης εἰς τὴν
θάλατταν, καὶ τοῦ πελάγους ἐγγὺς ὄντος ἀναδιδό-
μεναι συνεχεῖς αὖραι· λεπταὶ μὲν αἱ ἐκ τοῦ πελά-
γους, παχεῖαι δὲ αἱ ἀπὸ τῆς λίμνης ἀνεστομωμένης P.
εἰς τὴν θάλατταν, ὧν ἡ μῖξις ὑγιεινοτάτην κατά- 892

στασιν ἀπεργάζεται. Αἱ δὲ οἰκίαι τῶν συνεληλυθότων σφόδρα μὲν εὐτελεῖς εἰσι, πρὸς δύο τὰ ἀναγκαιότατα σκέπην παρέχουσαι, πρός τε τὸν ἀφ' ἡλίου φλογμὸν, καὶ τὸν ἀπὸ ἀέρος κρυμόν. Οὔτε δὲ ἐγγὺς, ὥςπερ αἱ ἐν τοῖς ἄστεσιν· ὀχληρὸν γὰρ καὶ δυςάρεστον τοῖς ἐρημίαν ἐζηλωκόσι καὶ μεταδιώκουσιν αἱ γειτνιάσεις· οὔτε πόῤῥω, δι' ἣν ἀσπάζονται κοινωνίαν, καὶ ἵνα, εἰ λῃστῶν γένοιτο ἔφοδος, ἀλλήλοις ἐπιβοηθῶσιν. Ἐν ἑκάστῃ δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν ἱερὸν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰςκομίζοντες, μὴ ποτὸν, μὴ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν, καὶ ὕμνους, καὶ τὰ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξονται καὶ τελειοῦνται. Ἀεὶ μὲν οὖν ἄληστον ἔχουσι τὴν τοῦ θεοῦ μνήμην, ὡς καὶ δι' ὀνειράτων μηδὲν ἕτερον, ἢ τὰ κάλλη τῶν θείων ἀρετῶν καὶ δυνάμεων φαντασιοῦσθαι. Πολλοὶ οὖν καὶ ἐκλαλοῦσιν ἐν ὕπνοις ὀνειροπολούμενοι τὰ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ἀοίδιμα δόγματα. Δὶς δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰώθασιν εὔχεσθαι, περὶ τὴν ἕω, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, ἡλίου μὲν ἀνίσχοντος, εὐημερίαν αἰτούμενοι τὴν ὄντως εὐημερίαν, φωτὸς οὐρανίου τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀναπλησθῆναι· δυομένου δὲ, ὑπὲρ τοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ τῶν αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν ὄγκου παντελῶς ἐπικουφισθεῖσαν, ἐν τῷ ἑαυτῆς συνεδρίῳ καὶ βουλευτηρίῳ γενομένην, ἀλήθειαν ἰχνηλατεῖν. Τὸ δὲ ἐξ ἑωθινοῦ μέχρις ἑσπέρας διάστημα σύμπαν ἐστὶν αὐτοῖς ἄσκησις. Ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι φιλοσοφοῦσι, τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας νομίζουσι φύσεως ἀποκεκρυμμένης, ἐν ὑπονοίαις δηλουμένης. Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ

τῆς αἱρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι πολλὰ μνημεῖα
τῆς ἀλληγορουμένης ἰδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ
476 τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι, μιμοῦνται τῆς προαι-
M ρέσεως τὸν τρόπον. Ὥςτ᾽ οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ ποιοῦσιν ᾄσματα καὶ ὕμνους εἰς θεὸν διὰ
παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, ἃ ῥυθμοῖς σεμνοτέ-
ροις ἀναγκαίως χαράττουσι. Τὰς μὲν οὖν ἓξ ἡ-
μέρας χωρὶς ἕκαστοι μονούμενοι παρ᾽ ἑαυτοῖς ἐν
τοῖς λεχθεῖσι μοναστηρίοις φιλοσοφοῦσι, τὴν αὔ-
λειον οὐχ ὑπερβαίνοντες, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐξ ἀπόπτου
θεωροῦντες. Ταῖς δὲ ἑβδόμαις συνέρχονται καθά-
περ εἰς κοινὸν σύλλογον, καὶ καθ᾽ ἡλικίαν ἑξῆς κα-
θέζονται μετὰ τοῦ πρέποντος σχήματος, εἴσω τὰς
χεῖρας ἔχοντες, τὴν μὲν δεξιὰν μεταξὺ στέρνου 894
καὶ γενείου, τὴν δὲ εὐώνυμον ὑπεσταλμένην παρὰ P.
τῇ λαγόνι. Προελθὼν δὲ ὁ πρεσβύτατος καὶ τῶν
δογμάτων ἐμπειρότατος διαλέγεται, καθεστῶτι μὲν
τῷ βλέμματι, καθεστώσῃ δὲ τῇ φωνῇ, μετὰ λο-
γισμοῦ καὶ φρονήσεως, οὐ δεινότητα λόγων ὥσπερ
οἱ ῥήτορες, ἢ οἱ νῦν σοφισταὶ παρεπιδεικνύμενος,
ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς νοήμασι διερευνηκὼς καὶ διερ-
μηνεύων ἀκρίβειαν, ἥτις οὐκ ἄκροις ὠσὶν ἐφιζά-
νει, ἀλλὰ δι᾽ ἀκοῆς ἐπὶ ψυχὴν ἔρχεται, καὶ βε-
βαίως ἐπιμένει. Καθ᾽ ἡσυχίαν δὲ οἱ ἄλλοι πάν-
τες ἀκροῶνται τὸν ἔπαινον, νεύμασιν ὄψεως ἢ κε-
φαλῆς παραδηλοῦντες αὐτὸ μόνον. Τὸ δὲ κοινὸν
τοῦτο σεμνεῖον, εἰς ὃ ταῖς ἑβδόμαις συνέρχονται,
διπλοῦς ἐστι περίβολος, ὁ μὲν εἰς ἀνδρῶνα, ὁ δὲ
εἰς γυναικωνῖτιν ἀποκριθείς. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖ-
κες ἐξ ἔθους συνακροῶνται, τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ
τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἔχουσαι. Ὁ δὲ μεταξὺ τῶν
οἰκιῶν τοῖχος, τὸ μὲν ἐξ ἐδάφους ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσ-
σαρας πήχεις εἰς τὸ ἄνω συνῳκοδόμηται, θωρα-
κείου τρόπον. Τὸ δὲ ἄχρι τέγους ἀνώγεον ἀχα-
νὲς ἀνίεται, δυοῖν ἕνεκα· τοῦ τε τὴν πρέπουσαν
αἰδῶ τῇ γυναικείᾳ φύσει διατηρεῖσθαι, καὶ τοῦ

τὴν ἀντίληψιν ἔχειν εὐμαρῆ καθεζομένας ἐν ἐπηκόῳ, ὡς μηδενὸς τὴν τοῦ διαλεγομένου φωνὴν ἐμποδίζοντος.

§. 4. Ἐγκράτειαν δὲ ὥςπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλόμενοι τῇ ψυχῇ, τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. Σιτίον δὲ ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἂν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως, ἐπειδὴ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν εἶναι, σκότους δὲ τὰς σωματικὰς ἀνάγκας, ὅθεν τῷ μὲν ἡμέρας, ταῖς δὲ βραχύ τι μέρος τῆς νυκτὸς ἔνειμαν. Ἔνιοι δὲ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ὑπομιμνήσκονται τροφῆς, οἷς πλείων ὁ πόθος ἐπιστήμης ἐνίδρυται. Τινὲς δὲ οὕτως ἀνευφραίνονται καὶ τρυφῶσιν ὑπὸ σοφίας ἑστιώμενοι, πλουσίως καὶ ἀφθόνως τὰ δόγματα χορηγούσης, ὡς καὶ πρὸς διπλασίονα χρόνον ἀντέχειν, καὶ μόλις δι᾽ ἓξ ἡμερῶν ἀπογεύεσθαι τροφῆς ἀναγκαίας, ἐθισθέντες, ὥςπερ φασὶ τὸ τῶν τεττίγων
477 γένους, ἀέρι τρέφεσθαι, τῆς ᾠδῆς ὥς γε οἶμαι
M. τὴν ἔνδειαν ἐξευμαριζούσης. Τὴν δὲ ἑβδόμην πανιερόν τινα καὶ πανέορτον νομίζοντες εἶναι ἐξαιρέτου γέρως ἠξιώκασιν, ἐν ᾗ μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν καὶ τὸ σῶμα λιπαίνουσιν, ὥςπερ ὁμέλει καὶ τὰ θρέμματα τῶν συνεχῶν πόνων ἀνιέντες. Σιτοῦνται δὲ πολυτελὲς οὐδὲν, ἀλλὰ ἄρτον εὐτελῆ, καὶ ὄψον ἅλες, οὓς οἱ ἁβροδιαίτατοι παραρτύουσιν ὑσσώπῳ· ποτὸν ὕδωρ ναματιαῖον αὐτοῖς ἐστιν. Ἃς γὰρ ἡ φύσις ὑπέστησε τῷ θνητῷ γένει δεσποίνας, πεῖνάν τε καὶ δίψαν, ἀπομειλίσ- 895
σονται, τῶν εἰς κολακείαν ἐπιφέροντες οὐδὲν, ἀλλ᾽ P.
αὐτὰ τὰ χρήσιμα, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστι. Διὰ τοῦτο ἐσθίουσι μὲν ὥςτε μὴ πεινῆν, πίνουσι δὲ ὥςτε μὴ διψῆν, πλησμονὴν ὡς ἐχθρόν τε καὶ ἐπίβουλον ἐκτρεπόμενοι ψυχῆς καὶ σώματος. Ἐπεὶ δὲ καὶ σκέπης διττὸν εἶδος τὸ μὲν ἐσθὴς, τὸ δὲ οἰκία, περὶ μὲν οἰκίας εἴρηται πρότερον, ὅτι ἐστὶν ἀκαλλώπιστος καὶ αὐτοσχέδιος, πρὸς τὸ χρειῶδες

αὐτὸ μόνον εἰργασμένη. Καὶ ἐσθὴς δὲ ὁμοίως εὐτελεστάτη, πρὸς ἀλέξημα κρυμοῦ τε καὶ θάλπους, χλαῖνα μὲν ἀπὸ λασίου δορᾶς παχεῖα χειμῶνος, ἐξωμὶς δὲ θέρους, ἢ ὀθόνη. Συνόλως γὰρ ἀσκοῦσιν ἀτυφίαν, εἰδότες τύφου μὲν τὸ ψεῦδος ἀρχὴν, ἀτυφίας δὲ ἀλήθειαν, ἑκάτερον δὲ πηγῆς λόγον ἔχον. Ῥέουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ ψεύδους αἱ πολύτροποι τῶν κακῶν ἰδέαι, ἀπὸ δὲ τῆς ἀληθείας αἱ περιουσίαι τῶν ἀγαθῶν ἀνθρωπίνων τε καὶ θείων.

§. 5. *Βούλομαι δὲ καὶ τὰς κοινὰς συνόδους
αὐτῶν καὶ ἱλαρωτέρας ἐν συμποσίοις διαγωγὰς εἰ-
πεῖν, ἀντιτάξας τὰ τῶν ἄλλων συμπόσια. Οἱ μὲν
γὰρ ὅταν ἄκρατον ἐμφορήσωνται, καθάπερ οὐκ οἶ-
νον πίνοντες, ἀλλὰ παρακινητικόν τι καὶ μανιῶδες,
καὶ εἴ τι χαλεπώτερον ἐπ᾽ ἐκστάσει λογισμοῦ φυσι-
κοῦ, ἀράσσουσι καὶ λυττῶσι κυνῶν τρόπον ἀτιθάσ-
σων, καὶ ἐπανιστάμενοι δάκνουσιν ἀλλήλους, καὶ
ἀποτρώγουσι, ῥῖνας, ὦτα, δακτύλους, ἕτερ᾽ ἄττα
μέρη τοῦ σώματος, ὡς τὸν ἐπὶ Κύκλωπος καὶ τῶν
Ὀδυσσέως ἑταίρων μῦθον ἀποδεδειχέναι τούτους ἀ-
ληθῆ; ψωμοὺς, ᾗ φησιν ὁ ποιητὴς, ἐπεσθίοντας
ἀνδρομέους, καὶ ὠμότερον ἢ ἐκεῖνος. Ὁ μὲν γὰρ
ἐχθροὺς ὑποτοπήσας ἠμύνατο, οἱ δὲ συνήθεις καὶ
φίλους· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ συγγενεῖς, ἐφ᾽ ἁλῶν καὶ
τραπέζης, ἄσπονδα ἐν σπονδαῖς ἐργασάμενοι τῶν
ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὅμοια, καὶ παρακόπτον-
τες ὡς καὶ νόμισμα δόκιμον ἄσκησιν, οἱ ἀντὶ ἀ-
θλητῶν ἄθλιοι. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἐπιφημιστέον.
Ἅπερ γὰρ νήφοντες ἐν σταδίοις ἐκεῖνοι, θεαταῖς*
478 *χρώμενοι τοῖς παρ᾽ Ἕλλησι μεθ᾽ ἡμέραν, ἕνεκα*
M. *νίκης καὶ στεφάνων ὀλυμπιονῖκαι σὺν τέχνῃ δρῶ-
σιν, οὗτοι κιβδηλεύοντες ἐπὶ συμποσίων, νύκτωρ
ἐν σκότῳ μεθύοντες, ἐμπαροινοῦντες, ἀνεπιστημό-
νως καὶ κακοτέχνως ἐπ᾽ ἀτιμίᾳ καὶ ὕβρει καὶ αἰ-
κίᾳ χαλεπῇ τῶν ὑπομενόντων ἐνεργοῦσιν. Εἰ δὲ*

μηδεὶς οἷα βραβευτὴς παρελθὼν εἰς μέσον διαλύσειε, μετὰ πλείονος ἐξουσίας καταπαλαίουσι, φονῶντες ἐν ταυτῷ καὶ θανατῶντες. Πάσχουσι γὰρ οὐκ ἐλάττονα ὧν διατιθέασιν, ἅπερ οὐκ ἴσασι πα- 896 ραπαίοντες, οἱ τὸν οἶνον, οὐχ ὡς ὁ κωμικός φη- P. σιν ἐπὶ κακῷ τῶν πλησίον αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ πίνειν ὑπομένοντες. Τοιγαροῦν οἱ πρὸ μικροῦ παρελθόντες εἰς τὰ συμπόσια σῷοι καὶ φίλοι, μικρὸν ὕστερον ἐξίασιν ἐχθροὶ καὶ τὰ σώματα ἠκρωτηριασμένοι. Καὶ οἱ μὲν συνηγόρων καὶ δικαστῶν, οἱ δὲ καταπλάστων καὶ ἰατρῶν καὶ τῆς ὑπὸ τούτων δέονται βοηθείας. Ἕτεροι δὲ τῶν μετριωτέρων δοκούντων εἶναι συμποτῶν, ὥςπερ μανδραγόραν τὸν ἄκρατον πιόντες ὑποβεβλήκασι, καὶ τὸν εὐώνυμον ἀγκῶνα προβαλόντες, καὶ τὸν αὐχένα ἐγκάρσιον ἐπιστρέψαντες ἐνεργόμενοι ταῖς κύλιξιν, ὕπνῳ βαθεῖ πιέζονται, μηδὲν μήτε ἰδόντες, μήτε ἀκούσαντες, ὡς μίαν μόνην ἔχοντες αἴσθησιν τὴν ἀνδραποδωδεστάτην γεῦσιν. Οἶδα δέ τινας, οἳ ἐπειδὰν ἀκροθώρακες γένωνται, πρὶν τελέως βαπτισθῆναι, τὸν εἰς τὴν ὑστεραίαν πότον ἐξ ἐπιδόσεως καὶ συμβολῶν προευτρεπιζομένους, μέρος ὑπολαμβάνοντας τῆς ἐν χερσὶν εὐφροσύνης εἶναι, τὴν περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον μέθης ἐλπίδα. Τοῦτον τὸν τρόπον διαζῶντες ἄοικοι καὶ ἀνέστιοι διατελοῦσιν, ἐχθροὶ μὲν γονέων, καὶ γυναικῶν, καὶ τέκνων, ἐχθροὶ δὲ καὶ τῆς πατρίδος, πολέμιοι δὲ καὶ ἑαυτῶν. Ὑγρὸς γὰρ καὶ ἄσωτος βίος ἅπασιν ἐπίβουλος.

§. 6. Ἴσως δὲ ἄν τις ἀποδέξαιτο τὴν ἐπιπολάζουσαν νυνὶ πανταχοῦ τῶν συμποσίων διάθεσιν, κατὰ πόθον τῆς Ἰταλικῆς πολυτελείας καὶ τρυφῆς, ἣν ἐζήλωσαν Ἕλληνές τε καὶ Βάρβαροι, πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ πρὸς εὐωχίαν ποιούμενοι τὰς παρασκευάς. Τρίκλινά τε καὶ περίκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα, καὶ τιμαλφεστέρας

ὕλης, ὧν τὰ πλῆστα λιθοκόλλητα, στρωμναὶ ἁλουργεῖς ἐνυφασμένου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ ἀνθοβαφεῖς ἕτεραι παντοίων χρωμάτων, πρὸς τὸ τῆς ὄψεως ἐπαγωγὸν, ἐκπωμάτων πλῆθος, ἐκτεταγμένων καθ' ἕκαστον εἶδος. Ῥυτὰ γὰρ καὶ φιάλαι καὶ κύλικες, καὶ ἕτερα πολυειδῆ τεχνικώτατα θηρίκλεια καὶ τορείαις ἐπιστημονικῶν ἀνδρῶν ἠκριβω-
479 μένα, διακονικὰ ἀνδράποδα, εὐμορφότατα καὶ πε-
M ρικαλλέστατα, ὡς ἀφιγμένα οὐχ ὑπηρεσίας ἕνεκα μᾶλλον, ἢ τοῦ φανέντα τὴν τῶν θεωμένων ὄψιν ἡδύναι. Τούτων οἱ μὲν παῖδες ἔτι ὄντες οἰνοχοῦσι, ὑδροφοροῦσι δὲ βούπαιδες, λελουμένοι καὶ λελειασμένοι, τά τε πρόςωπα ἐντρίβονται καὶ ὑπογράφονται, καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας εὖ πως διαπλέκονται σφηκούμενοι. Βαθυχαῖται γάρ εἰσιν, ἢ μὴ κειρόμενοι τὸ παράπαν, ἢ τὰς προμετωπιδίους αὐτὸ μόνον ἐξ ἄκρων εἰς ἐπανίσωσιν, καὶ γραμμῆς κυκλοτεροῦς ἠκριβωμένοι σχῆμα, χιτῶνάς τε ἀραχνοϋφεῖς καὶ ἐκλεύκους ἐπαναζωσάμενοι, τὰ μὲν 89
ἐμπρόσθια κατωτέρω τῶν ὑπὸ γόνυ, τὰ δὲ κατό- P
πιν μικρὸν ὑπὸ τοῖς γονατίοις, ἑκάτερον δὲ μέρος οὐλοτέραις ταῖς σειραίαις ἐπιδιπλώσεσι κατὰ τὴν τῶν χιτωνίσκων συμβολὴν συστέλλοντες, ἐκ πλαγίων κόλπους ἀπαιωροῦντες, εὐρύναντες τὰ κοῖλα τῶν πλευρῶν ἐφεδρεύουσιν. Ἄλλοι δὲ μειράκια πρωτογένεια τοὺς ἰούλους ἄρτι ἀνθοῦντες, ἀθύρματα πρὸ μικροῦ παιδεραστῶν γεγονότες, ἠσκημένοι σφόδρα περιέργως πρὸς τὰς βαρυτέρας ὑπηρεσίας, ἐπίδειξις ἑστιατόρων εὐπορίας, ὡς δὲ ἔχει τὸ ἀληθὲς, ἀπειροκαλίας, ὡς ἴσασιν οἱ χρώμενοι. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ πεμμάτων καὶ ὄψων καὶ ἡδυσμάτων ποικιλίαι, περὶ ἃ σιτοπόνοι καὶ ὀψαρτυταὶ πονοῦνται, φροντίζοντες οὐ γεῦσιν, ὅπερ ἀναγκαῖον ἦν, ἡδύναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄψιν τῇ καθαριότητι. Ἑπτὰ γοῦν καὶ πλείους εἰςκομίζονται τράπεζαι πλήρεις ἁπάντων, ὅσα γῆ τε καὶ θάλαττα καὶ ποταμοὶ καὶ

ἀὴρ φέρουσιν, ἔκλογα πάντα καὶ εὔσαρκα, χερσαίων, ἐνύδρων, ἀεροπόρων, ὧν ἑκάστη διαλλάσσει καὶ ταῖς παρασκευαῖς, καὶ ταῖς παραρτύσεσιν. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μηδὲν εἶδος ἀπολειφθῆναι τῶν ἐν τῇ φύσει, τελευταῖαι τῶν ἀκροδρύων εἰςκομίζονται γέμουσαι, δίχα τῶν εἰς τοὺς κώμους καὶ τὰς λεγομένας ἐπιδειπνίδας. Εἶτα αἱ μὲν ἐκκομίζονται κεναὶ διὰ τὴν τῶν παρόντων ἀπληστίαν, οἳ τρόπον αἰθυῶν ἐμφορούμενοι, κατοψοφαγοῦσιν οὕτως, ὡς καὶ τῶν ὀστέων ἐπεντραγεῖν· τὰς δὲ λωβήσαντες καὶ σπαράξαντες, ἡμιβρώτους ἐῶσιν. Ὅταν δὲ τελέως ἀπαγορεύσωσι, τὰς μὲν γαστέρας ἄχρι φαρύγγων πεπληρωμένοι, κενοὶ δὲ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, ἀπειρηκότες πρὸς τὰς ἐδωδὰς, τοὺς αὐχένας ἐν κύκλῳ περιάγοντες, τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς μυκτῆρσι περιϊχνεύουσι, τοῖς μὲν τὰς εὐσαρκίας καὶ τὸ πλῆθος, τοῖς δὲ τὴν ἀναδιδομένην κνίσσαν. Εἶτα ὅταν ἀμφοτέρων ὄψεών τε καὶ ὀσμῶν γένωνται διακορεῖς, ἐσθίειν διακελεύουσιν, ἐπαινέσαντες οὐκ ὀλίγα τὴν παρασκευὴν καὶ τὸν ἑστιάτορα τῆς πολυτελείας. Ἀλλὰ τί ταῦτα προςῆκε μηκύνειν, ἃ παρὰ πολλοῖς ἤδη τῶν μετριωτέρων καταγινώσκεται προσαναῤῥηγνῦντα τὰς ἐπιθυμίας, ὧν ἡμείωσις ὠφέλιμον; Εὔξαιτο γὰρ ἄν τις
480 τὰ ἀπευκταιότατα πεινᾶν τε καὶ δίψαν, ἢ τὴν
M. ἐν ταῖς τοιαύταις εὐωχίαις ἄφθονον σιτίων καὶ ποτῶν περιουσίαν.

§, 7. Τῶν γοῦν ἐν τῇ Ἑλλάδι συμποσίων τὰ περιβόητα καὶ σημειωδέστατα δύο ταῦτά ἐστιν, οἷς καὶ Σωκράτης παρετύγχανε· τὸ μὲν ἐν Καλλίου, ἡνίκα στεφανωθέντος Αὐτολύκου, τὰ ἐπινίκια εἱστιᾶτο, τὸ δὲ ἐν Ἀγάθωνος, ἃ καὶ μνήμης ἠξίωσαν ἄνδρες τά τε ἤθη καὶ τοὺς λόγους φιλόσοφοι, Ξε- 898
νοφῶν τε καὶ Πλάτων. Ἀνεγράψαντο γὰρ ὡς ἀ- P.
ξιομνημόνευτα, οἷς ὑπετόπασαν χρήσασθαι παραδείγμασι τοὺς ἔπειτα τῆς ἐν συμποσίοις ἐμμελοῦς

διαγωγῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα συγκρινόμενα τοῖς τῶν ἡμετέρων, οἳ τὸν θεωρητικὸν ἠσπάσαντο βίον, γέλως ἀναφανεῖται. Ἡδονὰς μὲν οὖν ἔχει ἑκάτερον, ἀνθρωπικώτερον δέ ἐστι τὸ Ξενοφῶντος. Αὐλητρίδες γὰρ καὶ ὀρχησταὶ, καὶ θαυματοποιοὶ, καὶ ποιηταὶ γελοίων, ἐπὶ τῷ σκῶψαι καὶ χαριεντίσασθαι μέγα φρονοῦντές εἰσι, καί τινα ἄλλα τῶν ἐν ταῖς ἱλαρωτέραις ἀνέσεσι. Τὸ δὲ πλατωνικὸν ὅλον σχεδόν ἐστι περὶ ἔρωτος, οὐκ ἀνδρῶν ἐπὶ γυναιξὶν ἐπιμανέντων, ἢ γυναικῶν ἀνδράσιν αὐτὸ μόνον — ἐπιτελοῦνται γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι αὗται νόμῳ φύσεως — ἀλλὰ ἀνδρῶν ἄρσεσιν, ἡλικίᾳ μόνον διαφέρουσι. Καὶ γὰρ εἴ τι περὶ ἔρωτος καὶ οὐρανίου Ἀφροδίτης κεκομψεῦσθαι δοκεῖ, χάριν ἀστεισμοῦ παρείληπται. Τὸ γὰρ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος ὁ κοινὸς καὶ πάνδημος ἔρως διείληφεν, ἀνδρείαν μὲν τὴν βιωφελεστάτην ἀρετὴν κατὰ πόλεμον καὶ κατ' εἰρήνην ἀφαιρούμενος, θήλειαν δὲ νόσον ταῖς ψυχαῖς ἀπεργαζόμενος, καὶ ἀνδρογύνους κατασκευάζων, οὓς ἐχρῆν πᾶσι τοῖς πρὸς ἀλκὴν ἐπιτηδεύμασι συγκροτεῖσθαι. Λυμηνάμενος δὲ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ εἰς ἐρωμένης τάξιν καὶ διάθεσιν ἀγαγὼν, ἐζημίωσε καὶ τοὺς ἐραστὰς περὶ τὰ ἀναγκαιότατα, σῶμά τε καὶ ψυχὴν καὶ οὐσίαν. Ἀνάγκη γὰρ τοῦ παιδεραστοῦ τὸν μὲν νοῦν τετάσθαι πρὸς τὰ παιδικὰ, καὶ πρὸς ταῦτα μόνον ὀξυδερκοῦντα, πρὸς δὲ τὰ ἄλλα πάντα ἴδιά τε καὶ κοινὰ, τυφλούμενον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μάλιστα εἰ ἀποτυγχάνοι, συντήκεσθαι· τὴν δὲ οὐσίαν ἐλαττοῦσθαι διχόθεν, ἔκ τε ἀμελείας, καὶ τῶν εἰς τὸν ἐρώμενον ἀναλωμάτων. Παραφύεται δὲ καὶ μεῖζον ἄλλο πάνδημον κακόν. Ἐρημίαν γὰρ πόλεων, καὶ σπάνιν τοῦ ἀρίστου γένους ἀνθρώπων, καὶ στείρωσιν καὶ ἀγονίαν τεχνάζονται, οἳ μιμοῦνται τοὺς ἀνεπιστήμο-
481 νας τῆς γεωργίας, σπείροντες ἀντὶ τῆς βαθυγείου
M. πεδιάδος ὑφάλμους ἀρούρας, ἢ λιθώδη καὶ ἀπό-

κροτα χωρία, ἃ πρὸς τῷ μηδὲν πεφυκέναι βλαστάνειν, καὶ τὰ βληθέντα φθείρει σπέρματα. Σιωπῶ τὰ τῶν μύθων πλάσματα καὶ τοὺς δισωμάτους, οἳ κατ' ἀρχὰς προσφύντες ἀλλήλοις ἐρωτικαῖς δυνάμεσιν, αὖθις οἷα μέρη συνεληλυθότα διεζεύχθησαν, τῆς ἁρμονίας ὑφ' ἧς συνείχοντο λυθείσης. Εὐπαράγωγα γὰρ ταῦτα πάντα, δυνάμενα τῇ καινότητι τῆς ἐπινοίας τὰ ὦτα δελεάζειν, ὧν ἐκ 899
πολλοῦ τοῦ περιόντος οἱ Μωϋσέως γνώριμοι μεμα- P.
θηκότες ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐρᾶν ἀληθείας καταφρονοῦσιν, ἀνεξαπάτητοι διατελοῦντες.

§. 8. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ διωνομασμένα συμπόσια τοιαύτης μεστὰ φλυαρίας ἐστὶν, ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸν ἔλεγχον, εἴ τις μὴ πρὸς δόξαν, καὶ τὴν διαδοθεῖσαν περὶ αὐτῶν ὡς δὴ πάνυ κατωρθωμένων φήμην ἐθελήσειν ἀφορᾶν, ἀντιτάξω τῶν ἀνατεθεικότων τὸν ἴδιον βίον καὶ ἑαυτοὺς ἐπιστήμῃ καὶ θεωρίᾳ τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων, κατὰ τὰς τοῦ προφήτου Μωϋσέως ἱερωτάτας ὑφηγήσεις. Οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον ἀθροίζονται δι' ἑπτὰ ἑβδομάδων, οὐ μόνον τὴν ἁπλῆν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τεθηπότες. Ἁγνὴν γὰρ καὶ ἀειπάρθενον αὐτὴν ἴσασιν. Ἔστι δὲ προεόρτιος μεγίστης ἑορτῆς, ἣν πεντηκοντὰς ἔλαχεν, ἁγιώτατος καὶ φυσικώτατος ἀριθμῶν, ἐκ τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου δυνάμεως, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως καὶ συστάσεως. Ἐπειδὰν οὖν συνέλθωσι λευχειμονοῦντες φαιδροὶ μετὰ τῆς ἀνωτάτω σεμνότητος, ὑποσημαίνοντός τινος τῶν ἐφημερευτῶν — οὕτω γὰρ ὀνομάζειν ἔθος τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις — πρὸ τῆς κατακλίσεως στάντες ἑξῆς κατὰ στοῖχον ἐν κόσμῳ, καὶ τάς τε ὄψεις καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείναντες, τὰς μὲν, ἐπειδὴ τὰ θέας ἄξια καθορᾶν ἐπαιδεύθησαν, τὰς δὲ, ὅτι καθαραὶ λημμάτων εἰσὶν, ὑπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως τῶν εἰς πορισμὸν μιαινό-

μεναι, προσεύχονται τῷ θεῷ θυμήρη γενέσθαι καὶ
κατὰ νοῦν ἀπαντῆσαι τὴν εὐωχίαν. Μετὰ δὲ τὰς
εὐχὰς οἱ πρεσβύτεροι κατακλίνονται, ταῖς εἰςκρί-
σεσιν ἀκολουθοῦντες. Πρεσβυτέρους γὰρ οὐ τοὺς
πολυετεῖς καὶ παλαιοὺς νομίζουσιν, ἀλλ' ἔτι κομιδῇ
νέους παῖδας, ἐὰν ὀψὲ τῆς προαιρέσεως ἐρασθῶ-
482 σιν, ἀλλὰ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνηβήσαντας
M καὶ ἐνακμάσαντας τῷ θεωρητικῷ μέρει φιλοσοφίας,
ὃ δὴ κάλλιστον καὶ θειότατόν ἐστι. Συνεστιῶνται
δὲ καὶ γυναῖκες, ὧν πλεῖσται γηραιαὶ παρθένοι τυγ-
χάνουσι τὴν ἁγνείαν, οὐκ ἀνάγκῃ, καθάπερ ἔνιαι
τῶν παρ' Ἕλλησιν ἱερειῶν, διαφυλάξασαι μᾶλλον ἢ
καθ' ἑκούσιον γνώμην, διὰ δὲ ζῆλον καὶ πόθον σο-
φίας, ᾗ συμβιοῦν σπουδάζουσι, τῶν περὶ σῶμα ἡ-
δονῶν ἠλόγησαν, οὐ θνητῶν ἐκγόνων, ἀλλ' ἀθα-
νάτων ὀρεχθεῖσαι, ἃ μόνη τίκτειν ἀφ' ἑαυτῆς οἵα
τέ ἐστιν ἡ θεοφιλὴς ψυχὴ, σπείραντος εἰς αὐτὴν
ἀκτῖνας νοητὰς τοῦ πατρὸς, αἷς δυνήσεται θεωρεῖν
τὰ σοφίας δόγματα.

§. 9. Διανενέμηται δὲ ἡ κατάκλισις χωρὶς μὲν
ἀνδράσιν ἐπὶ δεξιὰ, χωρὶς δὲ γυναιξὶν ἐπ' εὐώνυ-
μα. Εἴ πού τις ὑπολαμβάνει στρωμνὰς, εἰ καὶ οὐ
πολυτελεῖς, ἀλλ' οὖν μαλακωτέρας ἀνθρώποις εὐ- 900
γένεσι καὶ ἀστείοις καὶ φιλοσοφίας ἀσκηταῖς εὐτρε- P
πίσθαι, στιβάδες εἰσὶν εἰκαιοτέρας ὕλης, ἀφ' ὧν
εὐτελῆ πάνυ χαμαίστρωτα παπύρου τῆς ἐγχωρίου,
μικρὸν ὑπέρχοντα κατὰ τοὺς ἀγκῶνας ἵνα ἐπερεί-
δοιντο. Τὴν μὲν γὰρ λακωνικὴν σκληραγωγίαν ὑπα-
νιᾶσιν, ἀεὶ δὲ καὶ πανταχοῦ τὴν ἐλευθέριον εὐκο-
λίαν ἐπιτηδεύουσιν, ἀνὰ κράτος τοῖς ἡδονῆς φίλ-
τροις ἀπεχθόμενοι. Διακονοῦνται δὲ οὐχ' ὑπ' ἀν-
δραπόδων, ἡγούμενοι συνόλως τὴν θεραπόντων ἢ
δούλων κτῆσιν εἶναι παρὰ φύσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἐ-
λευθέρους ἅπαντας γεγέννηκεν· αἱ δέ τινων ἀδικίαι
καὶ πλεονεξίαι ζηλωσάντων τὴν ἀρχέκακον ἀνισότη-
τα καταζεύξασαι, τὸ ἐπὶ τοῖς ἀσθενεστέροις κρά-

τος τοῖς δυνατωτέροις ἀνῆψαν. Ἐν δὴ τῷ ἱερῷ
τούτῳ συμποσίῳ δοῦλος μὲν ὡς ἔφην οὐδεὶς, ἐλεύ-
θεροι δὲ ὑπηρετοῦσι, τὰς διακονικὰς χρείας ἐπιτε-
λοῦντες οὐ πρὸς βίαν, οὐδὲ προστάξεις ἀναμένον-
τες, ἀλλ' ἐθελουσίῳ γνώμῃ φθάνοντες μετὰ σπου-
δῆς καὶ προθυμίας τὰς ἐπικελεύσεις. Οὐδὲ γὰρ
οἱ τυχόντες ἐλεύθεροι τάττονται πρὸς ταῖς ὑπ-
ουργίαις ταύταις, ἀλλ' οἱ νέοι τῶν ἐν τῷ συ-
στήματι μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἀριστίνδην ἐπι-
κριθέντες, ὃν χρὴ τρόπον ἀστείους καὶ εὐγενεῖς
πρὸς ἄκραν ἀρετὴν ἐπειγομένους, οἳ καθάπερ υἱοὶ
γνήσιοι φιλοτίμως ἄσμενοι πατράσιν καὶ μητράσιν
ὑπουργοῦσιν, κοινοὺς αὐτῶν γονεῖς νομίζοντες οἰ-
κειοτέρους τῶν ἀφ' αἵματος, εἴγε καλοκἀγαθίας
οὐδὲν οἰκειότερόν ἐστι τοῖς εὖ φρονοῦσιν. Ἄζωστοι
δὲ καὶ καθειμένοι τοὺς χιτωνίσκους εἰςίασιν ὑπηρε-
483 τήσοντες, ἕνεκα τοῦ μηδὲν εἴδωλον ἐπιφέρεσθαι
M. δουλοπρεποῦς σχήματος εἰς τοῦτο τὸ συμπόσιον.
Οἶδα ὅτι γελάσονταί τινες ἀκούσαντες· γελάσονται
δὲ οἱ κλαυθμῶν καὶ θρήνων ἄξια δρῶντες. Οἶνος
ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ εἰςκομίζεται, ἀλλὰ δι-
αυγέστατον ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν τοῖς πολλοῖς, θερ-
μὸν δὲ τῶν πρεσβυτάτων τοῖς ἁβροδιαίτοις. Καὶ
τράπεζα καθαρὰ τῶν ἐναίμων, ἐφ' ἧς ἄρτος μὲν
τροφὴ, προσόψημα δὲ ἅλες οἷς ἐστιν ὅτε καὶ ὕσ-
σωπος ἥδυσμα παραρτύεται διὰ τοὺς τρυφῶντας.
Νηφάλια γὰρ ὡς τοῖς ἱερεῦσι θύειν, καὶ τούτοις
βιοῦν ὁ ὀρθὸς λόγος ὑφηγεῖται. Οἶνος μὲν γὰρ ἀ-
φροσύνης φάρμακον, ὄψα δὲ πολυτελῆ τὸ θρεμμά-
των ἀπληστότατον διερεθίζει τὴν ἐπιθυμίαν.

§. 10. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τοιαῦτα. Μετὰ δὲ
τὸ κατακλιθῆναι μὲν τοὺς συμπότας ἐν αἷς ἐδή-
λωσα τάξεσι, στῆναι δὲ τοὺς διακονουμένους ἐν κό-
σμῳ πρὸς ὑπηρεσίαν ἑτοίμους, πότος δ' οὐκ ἔστιν,
εἴποι τις ἄν; *** Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, ὡς 901
μηδὲ γρύξαι τινὰ τολμᾶν ἢ ἀναπνεῦσαι βιαιότερον, P.

ζητεῖ τίς τι τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, ἢ καὶ ὑπ' ἄλλου προταθέν τι ἐπιλύεται, φροντίζων μὲν οὐδὲν ἐπιδείξεως. Οὐ γὰρ τῆς ἐπὶ δεινότητι λόγων εὐκλείας ὀρέγεται, θεάσασθαι δέ τινα ποθῶν ἀκριβέστερον, καὶ θεασάμενος μὴ φθονῆσαι τοῖς ἄλλοις εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ὀξυδερκοῦσι, τὸν γοῦν τοῦ μαθεῖν ἵμερον παραπλήσιον ἔχουσι. Καὶ ὁ μὲν σχολαιοτέρᾳ χρῆται τῇ διδασκαλίᾳ, διαμένων καὶ βραδύνων ταῖς ἐπαναλήψεσιν, ἐγχαράττων ταῖς ψυχαῖς τὰ νοήματα. Τῇ γὰρ ἑρμηνείᾳ τοῦ εὐτρόχως καὶ ἀπνευστὶ συνείροντος, ὁ τῶν ἀκροωμένων νοῦς συνομαρτεῖν ἀδυνατῶν, ὑστερίζει καὶ ἀπολείπεται τῆς καταλήψεως τῶν λεγομένων. Οἱ δὲ ἀνωρθιακότες εἰς αὐτὸν, ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχέσεως ἐπιμένοντες ἀκροῶνται, τὸ μὲν συνιέναι καὶ κατειληφέναι νεύματι καὶ βλέμματι διασημαίνοντες, τὸν δὲ ἔπαινον τοῦ λέγοντος ἱλαρότητι καὶ τῇ σχέδην περιαγωγῇ τοῦ προσώπου, τὴν δὲ διαπόρησιν ἠρεμαιοτέρᾳ κινήσει τῆς κεφαλῆς, καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς δεξιᾶς χειρός. Οὐχ ἧττον δὲ τῶν κατακεκλιμένων οἱ παρεστῶτες νέοι προσέχουσιν. Αἱ δὲ ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις. Ἅπασα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐοικέναι ζώῳ· καὶ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς διατάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν, ἐν ᾧ ἤρξατο ἡ λογικὴ ψυχὴ διαφερόντως τὰ οἰκεῖα θεωρεῖν, ὥςπερ διὰ κατόπτρου τῶν ὀνομάτων, ἐξαίσια κάλλη νοη-
484 μάτων ἐμφερόμενα κατιδοῦσα, καὶ τὰ μὲν σύμβολα
M διαπτύξασα καὶ διακαλύψασα, γυμνὰ δὲ εἰς φῶς προαγαγοῦσα τὰ ἐνθύμια, τοῖς δυναμένοις ἐκ μικρᾶς ὑπομνήσεως τὰ ἀφανῆ διὰ τῶν φανερῶν θεωρεῖν. Ἐπειδὰν οὖν ἱκανῶς ὁ πρόεδρος διειλέχθαι δοκῇ, καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀπηντηκέναι, τῷ μὲν ἡ διάλεξις εὐστόχως ταῖς ἐπιβολαῖς, τοῖς δὲ ἡ ἀκρόασις, κρότος ἐξ ἁπάντων ὡς ἂν συνηδομένων εἰς τὸ ἐποψόμενον γίνεται. Καὶ ἔπειτα ὁ ἀναστὰς ὕμνον

ᾄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεὸν, ἢ καινὸν αὐτὸς πε-
ποιηκὼς, ἢ ἀρχαῖόν τινα τῶν πάλαι ποιητῶν. Μέ-
τρα γὰρ καὶ μέλη καταλελοίπασι πολλὰ ἐπῶν τριμέ-
τρων, προσοδίων, ὕμνων, παρασπονδείων, παραβω-
μίων, στασίμων, χορικῶν, στροφαῖς πολυστρόφοις
εὖ διαμεμετρημένων. Μεθ᾽ ὃν καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τά-
ξεις ἐν κόσμῳ προσήκοντι, πάντων κατὰ πολλὴν ἡσυ-
χίαν ἀκροωμένων, πλὴν ὁπότε τὰ ἀκροτελεύτια καὶ
ἐφύμνια ᾄδειν δέοι. Τότε γὰρ ἐξηχοῦσι πάντες τε
καὶ πᾶσαι. Ὅταν δὲ ἕκαστος διαπεράνηται τὸν 902
ὕμνον, οἱ νέοι τὴν πρὸ μικροῦ λεχθεῖσαν τράπεζαν P.
εἰσκομίζουσιν, ἐφ᾽ ἧς τὸ παναγέστατον σιτίον, ἄρτος
ἐζυμωμένος μετὰ προσοψήματος ἁλῶν, οἷς ὕσσωπος
ἀναμέμικται, δι᾽ αἰδῶ τῆς ἀνακειμένης ἐν τῷ ἁγίῳ
προνάῳ ἱερᾶς τραπέζης. Ἐπὶ γὰρ ταύτης εἰσὶν ἄρ-
τοι καὶ ἅλες ἄνευ ἡδυσμάτων. Ἄζυμοι μὲν οἱ ἄρ-
τοι, ἀμιγεῖς δὲ καὶ οἱ ἅλες. Προσῆκον γὰρ ἦν, τὰ
μὲν ἁπλούστατα καὶ εἰλικρινέστατα τῇ κρατίστῃ τῶν
ἱερῶν ἀπονεμηθῆναι μερίδι, λειτουργίας ἆθλον, τοὺς
δὲ ἄλλους τὰ μὲν ὅμοια ζηλοῦν, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν
ἄρτων, ἵνα ἔχωσι προνομίαν οἱ κρείττονες.

§. 11. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἄγουσι
παννυχίδα. Ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον.
Ἀνίστανται πάντες ἀθρόοι, καὶ κατὰ μέσον τὸ συμ-
πόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροὶ, ὁ μὲν ἀν-
δρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν. Ἡγεμὼν δὲ καὶ ἔξαρχος
485 αἱρεῖται καθ᾽ ἑκάτερον ἐντιμότατός τε καὶ ἐμμε-
M. λέστατος. Εἶτα ᾄδουσι πεποιημένους εἰς τὸν θεὸν
ὕμνους πολλοῖς μέτροις καὶ μέλεσι, τῇ μὲν συνη-
χοῦντες, τῇ δὲ καὶ ἀντιφώνοις ἁρμονίαις ἐπιχειρο-
νομοῦντες καὶ ἐπορχούμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες τοτὲ
μὲν τὰ προσόδια, τοτὲ δὲ τὰ στάσιμα, στροφάς τε
τὰς ἐν χρείᾳ καὶ ἀντιστρόφους ποιούμενοι. Εἶτα
ὅταν ἑκάτερος τῶν ἀνδρῶν ἰδίᾳ καὶ τῶν γυναικῶν
ἰδίᾳ καθ᾽ ἑαυτὸν ἑστιαθῇ, καθάπερ ἐν ταῖς βακχεί-
αις ἀκράτου σπάσαντες τοῦ θεοφιλοῦς ἀναμίγνυνται,

καὶ γίνονται χορὸς εἷς ἐξ ἀμφοῖν, μίμημα τοῦ πά-
λαι συστάντος κατὰ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἕνεκα
τῶν θαυματουργηθέντων ἐκεῖ. Τὸ γὰρ πέλαγος
προστάξει θεοῦ, τοῖς μὲν σωτηρίας αἴτιον, τοῖς δὲ
πανωλεθρίας γίνεται. Ῥαγέντος μὲν γὰρ καὶ βιαί-
οις ἀνακοπαῖς ὑποσυρέντος καὶ ἑκατέρωθεν ἐξ ἐναν-
τίας οἷα τειχῶν παγέντων, τὸ μεθόριον διάστημα
εἰς λεωφόρον ὁδὸν καὶ ξηρὰν πᾶσαν ἀνατμηθὲν εὐ-
ρύνετο, δι' ἧς ὁ λεὼς ἐπέζευξεν ἄχρι τῆς ἀντιπέρας
ἠπείρου, πρὸς τὰ μετέωρα παραπεμφθείς. Ἐπιδρα-
μόντος δὲ ταῖς παλιῤῥοίαις, καὶ τοῦ μὲν ἔνθεν, τοῦ
δὲ ἔνθεν εἰς τὸ χερσωθὲν ἔδαφος ἀναχυθέντος, οἱ ἐπ-
ακολουθήσαντες τῶν πολεμίων κατακλυσθέντες δια-
φθείρονται. Τοῦτο καὶ ἰδόντες καὶ παθόντες, ὃ καὶ
λόγου καὶ ἐννοίας καὶ ἐλπίδος μεῖζον ἔργον ἦν, ἐν-
θουσιῶντες ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, εἷς γενόμενοι
χορὸς, τοὺς εὐχαριστηρίους ὕμνους εἰς τὸν σωτῆρα
θεὸν ᾖδον, ἐξάρχοντος τοῖς μὲν ἀνδράσι Μωϋσέως
τοῦ προφήτου, ταῖς δὲ γυναιξὶ Μαριὰμ τῆς προφή-
τιδος. Τούτῳ μάλιστα ἀπεικονισθεὶς ὁ τῶν θερα-
πευτῶν καὶ θεραπευτρίδων, μέλεσιν ἀντήχοις καὶ
ἀντιφώνοις πρὸς βαρὺν ἦχον τῶν ἀνδρῶν ὁ γυναι-
κῶν ὀξὺς ἀνακρινάμενος, ἐναρμόνιον συμφωνίαν ἀ- 903
ποτελεῖ, καὶ μουσικὴν ὄντως. Πάγκαλα μὲν τὰ νοή- P.
ματα, πάγκαλοι δὲ αἱ λέξεις, σεμνοὶ δὲ οἱ χορευταί.
Τὸ δὲ τέλος καὶ τῶν νοημάτων καὶ τῶν λέξεων καὶ
τῶν χορευτῶν εὐσέβεια. Μεθυσθέντες οὖν ἄχρι πρωΐας
τὴν καλὴν ταύτην μέθην, οὐ καρηβαροῦντες ἢ κα-
ταμύοντες, ἀλλὰ διεγερμένοι μᾶλλον ἢ ὅτε παρεγέ-
νοντο εἰς τὸ συμπόσιον, τάς τε ὄψεις καὶ ὅλον τὸ
σῶμα πρὸς τὴν ἕω στάντες, ἐπὰν θεάσωνται τὸν ἥ-
λιον ἀνίσχοντα, τὰς χεῖρας ἀνατείναντες εἰς οὐρανὸν
486 εὐημερίαν καὶ ἀλήθειαν ἐπεύχονται καὶ ὀξυωπίαν
M. λογισμοῦ. Καὶ μετὰ τὰς εὐχὰς εἰς τὰ ἑαυτοῦ ἕκα-
στος σεμνεῖα ἀναχωροῦσι, πάλιν τὴν συνήθη φιλο-
σοφίαν ἐμπορευσόμενοι καὶ γεωργήσαντες. Θερα-

πευτῶν μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα θεωρίαν ἀσπασαμένων φύσεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ ψυχῇ μόνῃ βιωσάντων, οὐρανοῦ μὲν καὶ κοσμοῦ πολιτῶν, τῷ δὲ πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων γνησίως συσταθέντων ὑπ' ἀρετῆς, ἥτις φιλίαν αὐτοῖς προεξένησεν οἰκειότατον γέρας, καλοκἀγαθίας προσθεῖσα πάσης ἄμεινον εὐτυχίας ἐπ' αὐτὴν ἀκρότητα φθάνον εὐδαιμονίας.

LIPSIAE,
EX OFFICINA HIRSCHFELDI.